

Zbigniew Paweł Kruszewski

TOWARZYSTWO
NAUKOWE
PŁOCKIE
podmiot życia
publicznego

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN

Zbigniew Paweł Kruszewski

TOWARZYSTWO
NAUKOWE
PŁOCKIE
podmiot życia
publicznego

WYDAWNICTWO NAUKOWE PWN
WARSZAWA 2011

Zdjęcie na okładce
RYGER/Shutterstock

Projekt okładki i stron tytułowych
Przemysław Spiechowski

Redaktor inicjujący
Magdalena Ścibor

Koordynator produkcji
Edyta Kunowska

Recenzenci
prof. zw. dr hab. Józef Pólturzycki
prof. zw. dr hab. Witold Wojdyło

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe PWN SA
Warszawa 2011
Copyright © by Zbigniew Kruszewski
Warszawa 2011

ISBN 978-83-01-16893-3

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
02-676 Warszawa, ul. Postępu 18
tel. 22 69 54 321; faks 22 69 54 031
e-mail: pwn@pwn.com.pl
www.pwn.pl

Wydawnictwo Naukowe PWN SA
Wydanie pierwsze
Arkuszy drukarskich 27,25
Łamanie: Marcin Szcześniak, Warszawa
Druk i oprawa: Totem, Inowrocław

Spis treści

Przedmowa (<i>ks. Michał Marian Grzybowski</i>)	9
Wstęp	11
ROZDZIAŁ I	
Rola nauki i edukacji ustawicznej w społeczeństwie wiedzy	29
1. Kwestie etymologiczne i semantyczne nauki oraz edukacji permanentnej	29
2. Badania światowe i krajowe nad edukacją ustawiczną	36
ROZDZIAŁ II	
Działalność edukacyjna towarzystw naukowych	51
1. Rys historyczny towarzystw naukowych w Polsce	51
2. Funkcjonowanie wybranych towarzystw naukowych	65
3. Oświatowe zadania towarzystw naukowych i ich historyczne uwarunkowania	82
ROZDZIAŁ III	
Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego	95
1. Narodziny i działalność towarzystwa w latach zaborów (1820–1830)	95
2. Reaktywowanie towarzystwa w 1907 r.	105
3. Towarzystwo po II wojnie światowej (1945–2007).	108
ROZDZIAŁ IV	
Działalność edukacyjna Towarzystwa Naukowego Płockiego	119
1. Oświatowe funkcje w pierwszym okresie funkcjonowania (1820–1830)	119

2. Inicjatywy edukacyjne po reaktywowaniu w 1907 r.	127
2.1. Posiedzenia naukowe	136
2.2. Odczyty	151
2.3. Wystawy.	162
2.4. Działalność wydawnicza i popularyzatorska.	170
2.5. Formy i rozmiary działań edukacyjnych Biblioteki im. Zielińskich . .	177
2.6. Inne działania na rzecz edukacji	192
2.7. Seminarium doktoranckie	195
ROZDZIAŁ V	
Wkład Towarzystwa Naukowego Płockiego w rozwój	
i upowszechnianie wiedzy o regionie	
1. Początkowe badania dotyczące regionu (1820–1830)	201
2. Związek z miastem i regionem (1907–2007)	206
3. Towarzystwo a szkoły w Płocku	217
4. Towarzystwo na rzecz rozwoju okręgu wiedzy w regionie.	226
ROZDZIAŁ VI	
Ewaluacja edukacyjnej roli Towarzystwa Naukowego Płockiego . . .	
1. Społeczna ocena inicjatyw Towarzystwa jako instytucji kreującej poziom wiedzy	239
2. Uznanie za realizację zadań statutowych Towarzystwa	249
Podsumowanie i postulaty badawcze	253
Źródła i literatura	263
Spis tabel	279
Wykaz ilustracji	280
Indeks osobowy	281
Summary.	291
Aneksy	
• Aneks 1. Nieruchomości – własność Towarzystwa Naukowego Płockiego (stan na 31 grudnia 2007)	297
• Aneks 2. Biogramy Członków Honorowych Towarzystwa Naukowego Płockiego	299
• Aneks 3. Posiedzenia naukowe organizowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1956–2007	324

• Aneks 4. Interdyscyplinarne odczyty i referaty organizowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1907–2007	354
• Aneks 5. Wystawy organizowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1910–2007	398
• Aneks 6. Wydawnictwa zwarte Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 2001–2008	417
• Aneks 7. Deklaracja w sprawie Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii	421
• Aneks 8. Kwestionariusz ankiety do badań	423
• Aneks 9. Zestawienie odpowiedzi otrzymanych w wyniku badań	426
Ilustracje	429

Przedmowa

Cenną inicjatywą, jaka pojawiła się na początku XIX w., było powołanie do życia towarzystw naukowych. Pierwszym miastem na Mazowszu, w którym powstało takie towarzystwo w 1820 r., był Płock.

Przez 190 lat towarzystwo gromadziło wielu wybitnych ludzi, którzy swym talentem, odwagą wybiegania w przyszłość, ofiarnością i poświęceniem, gromadzili skarby w postaci zbiorów bibliotecznych i muzealnych, wydawnictw i opracowań, a także kształtowali świadomość wartości z poznawania i zdobywania wiedzy, kształcenia charakterów oraz postaw obywatelskich i narodowych.

Te idee i kierunki kontynuowane są także obecnie, choć obecna rzeczywistość uległa znacznym zmianom.

Zawsze czynnikiem bardzo ważnym jest człowiek, jego inspiracje, ambicje, chęć udoskonalania i tworzenia coraz to lepszych i godniejszych warunków życia oraz tworzenia społeczeństwa wiedzy i odpowiedzialności.

W miarę swoich możliwości zadania takie spełnia Towarzystwo Naukowe Płockie. Od kilkudziesięciu lat Płock jest miastem akademickim, przygotowującym młodych ludzi w naukach humanistycznych i technicznych do różnych zadań, prac i zawodów.

W różny sposób bierze w tym udział także Towarzystwo Naukowe Płockie przez swoją działalność, między innymi przez prowadzenie seminarium doktoranckiego, udostępnianie zbiorów bibliotecznych, organizowanie sympozjów naukowych, odczytów, wystaw i wielu innych imprez, które ukazują tajniki wiedzy i mądrości.

Od 2002 r. funkcję Prezesa Towarzystwa Naukowego Płockiego pełni prof. dr hab. Zbigniew Paweł Kruszewski, który od 2003 r. jest członkiem

Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk, a od 2007 r. jest jej przewodniczącym. Jego praca naukowa i dydaktyczna połączona z działalnością publiczną jest znana społeczności Płocka i Mazowsza. Przez dwie kadencje w latach 1997–2005 był senatorem Rzeczypospolitej Polskiej, obecnie jest posłem na Sejm RP, pracował w Komisji Nauki i Edukacji Narodowej oraz Komisji Spraw Emigracji i Polaków za Granicą.

Na gruncie Towarzystwa Naukowego Płockiego jest człowiekiem bardzo kreatywnym, pełnym pomysłów i inicjatyw, do których należy m.in. wprowadzenie TNP na drogę gospodarki rynkowej, reforma finansowa towarzystwa, digitalizacja zbiorów, rewitalizacja zabytkowych kamienic przy Starym Rynku w Płocku z przeznaczeniem na publiczne centrum wystawienniczo-edukacyjne (Centrum Goi), organizowanie spotkań *Thesaurus libri*, *Thesaurus homini*, *Europa, jaką lubimy*, *Sztuka tworzenia*. Jest także inicjatorem Centralnego Okręgu Wiedzy na Mazowszu, pomysłodawcą Fundacji Odnowy Zabytków Płocka im. Bolesława Krzywoustego.

Wszystko to wpisuje się w niniejszą publikację, której autorem jest Zbigniew Paweł Kruszewski.

Ks. prof. dr hab. Michał Marian Grzybowski
Wiceprezes Towarzystwa Naukowego Płockiego

Wstęp

Koncepcja uczenia się coraz wcześniej, a potem przez całe życie, zwana także edukacją permanentną bądź kształceniem ustawicznym, staje się podstawowym zagadnieniem w dobie globalnej, stale rosnącej wiedzy i kształtowania się społeczeństwa informacyjnego. Ciągłe doskonalenie umiejętności i kompetencji oraz ich aktualizowanie jest warunkiem *sine qua non*, by nadążyć za tempem nieustannych zmian, lepiej zrozumieć otaczający świat i radzić sobie w radykalnie zmieniającej się rzeczywistości.

Staje się też jedną z najważniejszych potrzeb społecznych, co powoduje wpisanie się zagadnienia edukacji przez całe życie w obszar polityki publicznej. Może być ona pojmowana jako domena państwa lub szerszych formacji, jak np. Unia Europejska, ale można odnosić ją także do skali mikro, do organizacji działających jedynie w określonych dziedzinach. Jednostki te nie tylko realizują politykę państwa, ale niekiedy także kreują własną politykę w sferze działań publicznych, tworząc struktury i modele, wykorzystywane następnie podczas zaspokajania potrzeb społecznych, w tym potrzeby edukacji ustawicznej. Jest to coraz bardziej uzasadnione w sytuacji nieobejmowania przez państwo wszystkich obszarów działań, wynikających z rozwoju cywilizacyjnego oraz dynamiki społeczeństwa wiedzy i zapotrzebowania na wiedzę.

Coraz częściej widzimy przykłady uczących się wspólnot, miast, regionów. Obserwujemy współpracę przemysłu, szkół i uniwersytetów oraz organizacji zawodowych, towarzystw naukowych i władz lokalnych. Powstają ciekawe inicjatywy mające na celu budowanie nowych, dynamicznych środowisk edukacyjnych, których oferty kształtują aspiracje i motywacje potencjalnych uczestników.

Koncepcja kształcenia wykraczającego poza mury szkoły pojawiła się już ponad trzysta lat temu u Jana Amosa Komeńskiego. W swoim dziele „*Pampaedia*”, głosił on pogląd, według którego „*jak cały świat jest dla całego rodzaju ludzkiego jedną szkołą, od początku do końca czasów, tak okres życia każdego człowieka jest jego szkołą, od kołyski aż do grobu*”¹. Długo, co prawda, pogląd ten musiał czekać do wprowadzenia w życie.

W latach międzywojennych w Polsce Antoni Bolesław Dobrowolski, wybitny geofizyk i pedagog, stworzył oryginalną koncepcję kształcenia przez całe życie. Zakładała ona, że jednym z głównych zadań szkoły, wówczas dziesięcioletniej, powinno być przygotowanie do samouctwa i samokształcenia przez całe życie. Samouctwo było rozumiane jako samodzielne zdobywanie – poza szkołą – wiedzy fachowej, niezbędnej przy wykonywaniu zawodu. Samokształcenie zaś to samodzielne zdobywanie wykształcenia ogólnego. Tym działaniom, zdaniem Dobrowolskiego, powinny służyć odpowiednie organizacje². Próbował on takie organizacje stworzyć jeszcze w 1946 r., jednak te działania zostały zaniechane i nie przyniosły oczekiwanych rozwiązań.

Mimo to idea upowszechniania kształcenia ustawicznego, budowania społeczeństwa wiedzy w Polsce ma stosunkowo niedługą przeszłość. Dotyczy praktyki pedagogicznej i oświatowej, ale także obszarów badawczych. W tej kwestii na uwagę zasługuje publikacja z 1975 r. *Szkoła i edukacja permanentna*, która była pokłosiem międzynarodowego sympozjum. Sympozjum to było zorganizowane w 1974 r. przy współudziale Polskiego Komitetu ds. UNESCO³. Podczas sympozjum przedstawiono referaty rozważające aspekty złożonego zjawiska edukacji ustawicznej i projekty praktycznych rozważań. Należy też zwrócić uwagę na prace sumujące doświadczenie praktyczne w dekadzie 1970–1980 pilotowane przez ówczesne Ministerstwo Oświaty i Wychowania⁴.

W dzisiejszym świecie o poziomie rozwoju kraju oraz jego innowacyjności decydują w ogromnej mierze kwalifikacje zasobów ludzkich. Przy tak szybkim rozwoju technologii, wprowadzaniu coraz to nowych metod pracy oraz funkcjonowaniu przedsiębiorstw ponad granicami jednego kraju,

¹ W. Okoń, *Kształcenie ustawiczne a upowszechnianie wiedzy*, [w:] *Teoria i praktyka upowszechniania wiedzy*, red. W. Okoń, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979, s. 10.

² A.B. Dobrowolski, *Pisma pedagogiczne*, t. I, Warszawa 1958, s. 12.

³ *Szkoła i edukacja permanentna*, red. M. Maciaszek, I. Wołczyk, R. Wroczyński, PWN, Warszawa 1975.

⁴ *Kształcenie ustawiczne (osiągnięcia i zadania) 1972–1980*, Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Warszawa 1976.

konieczne jest ciągle aktualizowanie posiadanych przez pracowników kwalifikacji oraz nabywanie nowych, tak aby mogli sprostać zmieniającemu się zapotrzebowaniu na kwalifikacje na rynku pracy. Jest to istotne zwłaszcza w przypadku Unii Europejskiej, do której należą kraje członkowskie o zróżnicowanym poziomie rozwoju ekonomicznego, a także różnym poziomie rozwoju zasobów ludzkich. Jednym z fundamentalnych założeń, na których opiera się proces integracji gospodarczej, jest swobodny przepływ pracowników. W rzeczywistości jednak o migracji zawodowej decydują przede wszystkim kwalifikacje zawodowe pracowników i ich dopasowanie do potrzeb zgłaszanych przez rynki pracy państw członkowskich. Ponieważ sfera edukacji, w tym także ustawicznego kształcenia zawodowego, jest dziedziną pozostawioną w gestii państw członkowskich, rozwiązania stosowane przez poszczególne kraje znacznie się różnią⁵.

Koncepcja kształcenia ustawicznego w ostatniej dekadzie obecnego stulecia nabrała wyraźnego przyspieszenia. Pojawiły się nowe koncepcje oraz wiele wartościowych opracowań. Do procesu włączyły się instytucje wspierające Strategię Lizbońską, m.in. polskie Forum Strategii Lizbońskiej, które w 2003 r. wspólnie z Instytutem Badań nad Gospodarką wydało pracę Anny Matysiak *Kształcenie ustawiczne w Polsce. Korzyści i bariery rozwoju*⁶.

Nauki pedagogiczne w Polsce problem kształcenia ustawicznego zasadnie odnosiły do doświadczeń europejskich. W tej mierze odnotowano także kilka pozycji, m.in. pracę: *Edukacja dorosłych w wybranych krajach Europy*⁷ pod redakcją A. Frąckowiak i J. Półturzyckiego, *Modernizacja edukacji – projekty międzynarodowe*⁸ pod redakcją Z. Kruszewskiego, Hanny Solarczyk-Szwec *Edukacja ustawiczna w Niemczech w kontekście międzynarodowym*⁹, Artura Fabisia *Edukacja ustawiczna w Szwajcarii*¹⁰, Aliny

⁵ A. Kwiatkiewicz, *Ustawiczne kształcenie zawodowe w krajach Unii Europejskiej*, Wyd. SHW, Warszawa 2006, *passim*.

⁶ A. Matysiak, *Kształcenie ustawiczne w Polsce. Korzyści i bariery rozwoju*, Instytut Badań nad Gospodarką, Warszawa 2003.

⁷ *Edukacja dorosłych w wybranych krajach Europy*, red. A. Frąckowiak, J. Półturzycki, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2010.

⁸ *Modernizacja edukacji – projekty międzynarodowe*, red. Z. Kruszewski, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2008.

⁹ H. Solarczyk-Szwec, *Edukacja ustawiczna w Niemczech w kontekście międzynarodowym*, Wyd. UMK, Toruń 2001.

¹⁰ A. Fabiś, *Edukacja ustawiczna w Szwajcarii*, Wyd. Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hlonda, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Warszawa 2004.

Matlakiewicz *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*¹¹. Ważną pozycję stanowi wydawnictwo UMCS *Edukacja ustawiczna dorosłych w europejskiej przestrzeni kształcenia z perspektywy polskich doświadczeń. Studia i szkice socjopedagogiczne dedykowane profesorowi Janowi Saranowi*¹². Niekwestionowany dorobek w tej tematyce wniosły opracowania *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego*¹³, wydane przez Szkołę Wyższą im. Pawła Włodkowica w Płocku i Towarzystwo Naukowe Płockie, *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*¹⁴ pod redakcją Z. Kruszewskiego, J. Półturzyckiego, E.A. Wesołowskiej, czy też jedno z ostatnich opracowań A. Frąckowiak i J. Półturzyckiego *Kształcenie ustawiczne podstawą nowoczesnej edukacji*¹⁵. Poważną monografią dotyczącą edukacji ustawicznej w Polsce była praca pod red. Stefana M. Kwiatkowskiego *Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny*¹⁶. W 2010 r. poznański Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli wydał ciekawe materiały *Kształcenie ustawiczne – światowym standardem mistrzostwa w każdym zawodzie*¹⁷, opatrując je nieco marketingowym hasłem: „Otwórz się na nowe możliwości”.

Edukacja ustawiczna w ostatnich dwóch dziesięcioleciach z trudem przedziera się do praktyki szkół wyższych. Na zagadnienia te zasadnie zwrócili m.in. uwagę autorzy zbiorowej pracy *Edukacja ustawiczna w szkołach wyższych – od idei do praktyki*¹⁸.

Kształceniem ustawicznym w minionym dziesięcioleciu zajmowały się w praktyce instytucje działające na rzecz regionów i ich problemów.

¹¹ A. Matlakiewicz, *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, Wydawnictwo Instytut Technologii Eksploatacji – PIB, Radom 2007.

¹² *Edukacja ustawiczna dorosłych w europejskiej przestrzeni kształcenia z perspektywy polskich doświadczeń. Studia i szkice socjopedagogiczne dedykowane profesorowi Janowi Saranowi*, red. M. Pakuła, A. Dudak et al., Wyd. UMCS, Lublin 2009.

¹³ *Możliwość i ograniczenia kształcenia ustawicznego, studium monograficzne*, red. Z. Kruszewski, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2008.

¹⁴ *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, red. Z. Kruszewski, J. Półturzycki, E.A. Wesołowska, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2003.

¹⁵ A. Frąckowiak, J. Półturzycki, *Kształcenie ustawiczne podstawą nowoczesnej edukacji*, Wyd. Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa – Płock – Radom 2011.

¹⁶ *Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny*, red. S.M. Kwiatkowski, aut. J. Ambroży et al.; Instytut Badań Edukacyjnych, Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2008.

¹⁷ *Kształcenie ustawiczne – światowym standardem mistrzostwa w każdym zawodzie*, red. E. Superczyńska, I. Wysocka, Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Poznań 2010.

¹⁸ *Edukacja ustawiczna w szkołach wyższych – od idei do praktyki*, pr. zbior. pod red. R. Góralskiej i J. Półturzyckiego, Wyd. Instytutu Technologii Eksploatacji, Radom 2004.

Tematyce tej m.in. poświęciła swoją rozprawę w 2001 r. Katarzyna Głąbicka *Kształcenie ustawiczne w regionie zagrożonym wysokim bezrobociem*¹⁹. Zagadnieniu temu poświęcona była duża konferencja w Katowicach, której wynikiem była publikacja *Kształcenie ustawiczne w regionie. Publikacja pokonferencyjna*²⁰.

Zagadnienia te dostrzegały także inne instytucje oświatowe w Polsce, m.in. Wydawnictwo „Eruditus”, które w 1998 r. wydało pracę *Edukacja ustawiczna w zmieniającej się sytuacji edukacyjnej. Wybrane problemy*²¹ czy też Narodowe Obserwatorium Kształcenia i Szkolenia Zawodowego, które w 2000 r. wydało pracę *Edukacja ustawiczna*²².

Ideę kształcenia ustawicznego poza instytucjami centralnymi i regionalnymi, uczelniami publicznymi, podejmowały w szerokim spektrum, także w wymiarze tematyki europejskiej, uczelnie niepubliczne. W 2004 r. nakładem Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP wyszła praca pod red. Dimtcho Tourdanowa *Kształcenie ustawiczne a edukacja europejska w Polsce*²³. W 2006 r. Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin w Warszawie opublikowała pracę *Mysł pedeutologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*²⁴. Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku wspólnie z Wydawnictwem Naukowym „Novum” w 2007 r. ogłosiła pracę Daniela Korzana *Telematyczne kształcenie dorosłych*²⁵. W 2009 r. Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji przygotowała pracę zbiorową *Edukacja ustawiczna w dobie współczesnych przemian*²⁶. Interesujące podejście do kształcenia dorosłych przedstawił Bronisław Siemieniecki²⁷ w pracy *Komputery i hipermedia w procesie edukacji dorosłych*.

¹⁹ K. Głąbicka, *Kształcenie ustawiczne w regionie zagrożonym wysokim bezrobociem*, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2001.

²⁰ *Kształcenie ustawiczne w regionie. Publikacja pokonferencyjna*, red. T. Grad, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, Katowice 2009.

²¹ *Edukacja ustawiczna w zmieniającej się sytuacji edukacyjnej. Wybrane problemy*, pr. zbior. pod red. T. Aleksander i J. Skrzypczak, Wyd. Eruditus, Poznań 1998.

²² E. Drogosz-Zabłocka, H. Iżycka, W. Trzeciak *Edukacja ustawiczna*, Narodowe Obserwatorium Kształcenia i Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2000.

²³ *Kształcenie ustawiczne a edukacja europejska w Polsce*, red. D. Tourdanow, WSP TWP, Warszawa 2004.

²⁴ *Mysł pedeutologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, pr. zbior. pod red. A. Jaworskiej i S. Zalewskiej, Wydawnictwo Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin, Warszawa 2006.

²⁵ D. Korzan, *Telematyczne kształcenie dorosłych*, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2007.

²⁶ *Edukacja ustawiczna w dobie współczesnych przemian*, red. J. Saran, Innovatio Press Wyd. Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2009.

²⁷ B. Siemieniecki, *Komputery i hipermedia w procesie edukacji dorosłych*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 2001.

Problemom edukacji ustawicznej w Polsce i na świecie poświęcono co najmniej kilka wydawnictw periodycznych. Na czoło jednak wybija się „Edukacja Ustawiczna Dorosłych. Kwartalnik naukowo-metodyczny”, wydawany regularnie od 1993 r. przez Instytut Technologii Eksploatacji w Radomiu, w latach 1993–1998 pod tytułem „Edukacja Dorosłych” pod egidą Stowarzyszenia Oświatowców Polskich.

Trwałe miejsce wśród stałych wydawnictw pedagogicznych zajmują tomy „Rocznika Andragogicznego”, w którym podnoszone są problemy edukacji dorosłych. W 2009 r. ukazał się XVI tom tej publikacji²⁸.

Przewodniczący Akademickiego Towarzystwa Andragogicznego, prof. zw. dr hab. Józef Pólturzycki w swoich pracach nadaje edukacji ustawicznej nowe ujęcie i rozumienie tej idei. Pracując na Wydziale Pedagogicznym Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, stworzył ośrodek edukacji i myśli pedagogicznej w dziedzinie kształcenia ustawicznego. Na wydziale pracują profesorowie i doktorzy specjalizujący się w tej problematyce, jako realizatorzy badań, inicjatorzy programów i prób empirycznych oraz autorzy licznych opracowań.

Jak widać z tego przeglądu, stan badań nad edukacją ustawiczną w Polsce można uznać za zadowalający, jednak nie zamknięty. Edukacja permanentna, zarówno w praktyce pedagogicznej, jak i myśli, jest w stadium rozwoju. Na kanwie tegoż stwierdzenia wypada jednak zauważyć, iż kształcenie ustawiczne miało swą rolę i znaczenie także w przeszłości.

Niniejsza praca ma na celu ukazanie znaczenia działalności towarzystw naukowych na rzecz rozwoju edukacji i upowszechniania wiedzy, w tym szczególnie działań Towarzystwa Naukowego Płockiego funkcjonującego praktycznie od początku swojego istnienia w sferze polityki publicznej.

Na sympozjum w czerwcu 1974 r., o którym wspomniano wcześniej, poświęconemu problemom edukacji permanentnej, jeden z głównych referatów przedstawił profesor Bogusław Leśnodorski i omówił rolę towarzystw naukowych w upowszechnianiu wiedzy²⁹. Wybitny historyk i znawca epoki Oświecenia wskazał na żywy rozwój towarzystw naukowych w Europie, właśnie w tym okresie, a polskie tradycje wywodził

²⁸ „Rocznik Andragogiczny” 2009 – Akademickie Towarzystwo Andragogiczne – Wyd. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2009.

²⁹ B. Leśnodorski, *Rola i zadania towarzystw naukowych w upowszechnianiu wiedzy*, [w:] *Szkola i edukacja permanentna*, red. M. Maciaszek, J. Wołczyk, R. Wroczyński. PWN, Warszawa 1975, s. 58–74.

z działalności powstałego w Warszawie w 1800 r. Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego oddanym twórcą był Stanisław Staszic, głoszący niezwykle pionierskie poglądy o potrzebie obrony polskości i dalszej uprawie kultury narodowej³⁰. Profesor przypomniał, że od 1815 r. powstawały dalsze towarzystwa naukowe: w Krakowie, Lublinie i w 1820 r. w Płocku, a następnie w Poznaniu i na emigracji w Paryżu w 1832 r. Towarzystwo Historyczno-Literackie. Krakowskie Towarzystwo stało się od 1873 r. Akademią Umiejętności, która z czasem reprezentowała uczonych i miłośników nauki ze wszystkich ziem polskich. W Królestwie Polskim pustkę po likwidacji towarzystw w wyniku represji popowstańczych wypełnić usiłowała Kasa im. Doktora Józefa Mianowskiego.

Po strajkach szkolnych i protestach narodowych z lat 1905–1907 zaczęły się odradzać towarzystwa naukowe: w Płocku, a także w Warszawie pod nazwą Towarzystwo Naukowe Warszawskie, w Wilnie, Przemysłu, Lwowie. Akademia Umiejętności w Krakowie od 1920 r. stała się Polską Akademią Umiejętności i otrzymała w statucie prawo reprezentowania nauki polskiej za granicą.

W okresie międzywojennym powstały nowe towarzystwa ogólne w Łodzi, Katowicach, Lublinie i Gdańsku, a także towarzystwa specjalistyczne.

Towarzystwa zaczęły wiązać się z uczelniami i instytutami badawczymi, m.in. w Warszawie, Katowicach, Toruniu, w Gdyni. W 1931 r. powstał Komitet Porozumiewawczy, a w 1936 r. powołano Radę Nauk Ścisłych i Stosowanych.

Po wojnie nastąpiła odbudowa towarzystw i kontynuacja ich rozwoju. Organizowano je w dawnych i nowych ośrodkach, powstało wiele nowych towarzystw specjalistycznych. W 1952 r. powstała Polska Akademia Nauk jako naczelną polską korporacją naukową, w której działała Komisja Towarzystw Naukowych, rozwinięta w 1963 r. w Radę Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki. Towarzystwami specjalistycznymi opiekują się poszczególne wydziały PAN; jak podaje prof. Leśnodorski w 1974 r. takich towarzystw było 67. Towarzystwa specjalistyczne realizowały następujące zadania:

„1) brać udział wspólnie z właściwymi instytutami akademickimi, uczelniami i resortami, jak również kooperantami z różnych dziedzin życia gospodarczego i społecznego w planowaniu i przeprowadzaniu badań naukowych;

³⁰ Tamże, s. 58.

2) wpływać na kształcenie się i stałe doskonalenie naukowe młodszej i starszej kadry pracowników;

3) zajmować się popularyzacją wiedzy w sposób szczególnie kompetentny (w formach bezpośrednich lub na zasadzie ekspertyz i poradnictwa);

4) wydawać publikacje naukowe i popularnonaukowe, m.in. regionalne;

5) brać udział w reprezentacji naszej nauki za granicą, utrzymywać stałe kontakty z przedstawicielami nauki innych krajów przy ogólnym kierownictwie PAN i resortów³¹.

Odwołuje się też profesor do działalności kilku szczególnie wyróżniających się towarzystw, jak Instytut Zachodni w Poznaniu, Instytut Śląski w Opolu, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie. Szczególnie szeroka jest działalność Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza, które prowadzi 28 oddziałów w kraju, czy Polskiego Towarzystwa Historycznego z 42 oddziałami i ponad 2700 członkami; wydaje ono 12 periodyków w kraju oraz magazyn „Mówią wieki”.

Inne aktywnie działające towarzystwa to Polskie Towarzystwo Przyrodników im. Mikołaja Kopernika, Stowarzyszenie Historyków Sztuki, Polskie Towarzystwo Geograficzne, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Polskie Towarzystwo Miłośników Astronomii. Szerokie są zadania i aktywność Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa oraz Naczelnej Organizacji Technicznej, która w 20 stowarzyszeniach prowadzących 10 tys. kół zrzesza 350 tysięcy inżynierów i techników.

Osobną rolę spełnia Towarzystwo Wiedzy Powszechnej (TWP), które kontynuuje i rozwija godne pamięci tradycje Towarzystwa Uniwersytetów Robotniczych i Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych, obejmując swym oddziaływaniem ponad 5 milionów osób rocznie.

Oceniając pozytywnie szeroką aktywność towarzystw naukowych, wskazał profesor B. Leśnodorski nowe ważne dla nich zadania i perspektywy. Przede wszystkim wskazuje potrzebę ożywienia i rozszerzenia studenckiego ruchu naukowego. Wymaga to istotnej pomocy rzeczowej ze strony państwa oraz społecznego i naukowego „współdziałania na zasadzie dobrze pojętego partnerstwa, zarówno w dziele rozwoju kształcenia ustawicznego, jak i ustawicznego postępu w nauce, jej powiązań i oddziaływań społecznych”³².

³¹ Tamże, s. 65–66.

³² Tamże, s. 71.

Skuteczny rozwój towarzystw naukowych zapewni zdaniem prof. B. Leśnodorskiego:

„1) Udział towarzystw naukowych ogólnych, regionalnych i specjalistycznych wespół ze szkołami wyższymi w ustawicznym kształceniu i doskonaleniu pracowników różnych dziedzin, zarówno działających w przemyśle czy rolnictwie, w szkolnictwie czy administracji, zarządzaniu, jak i w samych zakładach naukowych...

2) Istotnym założeniem jest łączenie z sobą różnych form oddziaływania z zakresu wielu dziedzin nauki i równocześnie najszerzej pojętej kultury, a zatem literatury, sztuk pięknych i innych jej dziedzin...

3) Celem oddziaływań szkół wszystkich stopni i towarzystw naukowych, naukowo-zawodowych czy TWP w warunkach współczesnego świata powinno być nie tylko popularyzowanie wiedzy fachowej, lecz w nie mniejszym stopniu propagowanie wiedzy i kultury ogólnej, ugruntowanie naukowego myślenia...

4) Trzeba włączyć do programu upowszechniania wiedzy i stylu myślenia w kategoriach naukowych zarówno podstawowe wątki humanistyczne rosnącego stale dorobku nauk o człowieku, społeczeństwie i kulturze, jak i osiągnięcia nauk matematyczno-przyrodniczych i technicznych...

5) Do szczególnie ważnych dziedzin działalności towarzystw naukowych należy upowszechnienie problematyki naukowej, organizacji pracy i propagowanie pożądaných w tym zakresie wzorców postaw ludzkich”³³.

Wystąpienie profesora Bogusław Leśnodorskiego spotkało się z dużym zainteresowaniem i uznaniem także zagranicznych referentów, którymi byli tak znani specjaliści, jak Bertrand Schwartz, Ettore Gelpi i Dragomir Filipowić. Było to jednocześnie pierwsze wspólne kolokwium polskich i zagranicznych autorów prac na temat edukacji ustawicznej. Głównymi polskimi referentami obok Bogusława Leśnodorskiego byli profesorowie Ryszard Wroczyński, Bogdan Suchodolski, Wincenty Okoń, Zygmunt Rybicki, Włodzimierz Szewczuk, Tadeusz Nowacki, Irena Wojnar, Jan Kluczyński, Józef Pólturzycki. W dyskusji na temat upowszechniania wiedzy i kształcenia ustawicznego wypowiedzieli się m.in. Elżbieta Zawacka, Anna Wesołowska, Augustyn Wajda, Jan Bogusz, Ryszard Czekajowski, Jan Kulpa, Jan Legat, Maria Walentynowicz. Obszerne podsumowanie obrad dokonał profesor Ryszard Wroczyński. Całość materiałów ukazała się w obszernej publikacji w 1975 r. oraz w skróconych wersjach w języku angielskim i rosyjskim.

³³ Tamże, s. 73–74.

Towarzystwa naukowe w Polsce w ciągu co najmniej dwóch wieków działalności, o czym wspomniano wcześniej, mają niekwestionowane zasługi na polu badań i upowszechnienia wiedzy. Paradoksalnie o ich historii jest dość mało opracowań zwartych. Tym bardziej więc istnieje potrzeba wskazania na najważniejsze z nich. Z powojennych monografii wskazać trzeba przede wszystkim wartościową pracę Waldemara Rolbieckiego *Towarzystwa naukowe w Polsce*, wydaną w 1972 r.³⁴, która stała się podstawą dla kolejnych opracowań m.in. Stanisława Kunikowskiego *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*³⁵. Komplementarne spojrzenie na działalność towarzystw naukowych w Polsce zawiera trzyczęściowa monografia przygotowana przez Polską Akademię Nauk *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*³⁶, opublikowana w serii „Słownik polskich towarzystw naukowych”, zapoczątkowanej pod kierownictwem prof. Czesława Madajczyka. Serię zakończyła praca w tym samym zespole autorskim *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*³⁷, w której swój udział zaznaczyła Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN.

Oczywiście znacznie lepiej przedstawia się sytuacja w zakresie opracowań dotyczących historii poszczególnych towarzystw naukowych w Polsce. W XX stuleciu powstało co najmniej kilka ważnych monografii dotyczących dziejów Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, m.in.: Bogdana Nawroczyńskiego *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Materiały do jego dziejów w latach 1907–1950*³⁸ i Stefana Kieniewicza *Towarzystwo Naukowe Warszawskie*³⁹ oraz krakowskich towarzystw, m.in. praca Grażyny Wrony *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845–1939*⁴⁰.

³⁴ W. Rolbiecki, *Towarzystwa naukowe w Polsce*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972.

³⁵ S. Kunikowski, *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*, Oficyna Wydawnicza „Lega”, Włocławek 1999.

³⁶ *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*, red. B. Sordylowa, oprac. zespół pod kier. B. Krajewskiej-Tartakowskiej, Polska Akademia Nauk, cz. 1: Warszawa 1990, cz. 2: Warszawa 1994, cz. 3: Warszawa 2001.

³⁷ *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*, red. B. Sordylowa, oprac. zespół pod kier. B. Krajewskiej-Tartakowskiej, Polska Akademia Nauk. Biblioteka PAN w Warszawie, Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, Warszawa 2004.

³⁸ B. Nawroczyński, *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Materiały do jego dziejów w latach 1907–1950*, nakł. Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Warszawa 1950.

³⁹ S. Kieniewicz, *TNW – Towarzystwo Naukowe Warszawskie*, Fundacja Barokowa im. Leopolda Kronenberga, Warszawa 1999.

⁴⁰ G. Wrona, *Towarzystwa naukowe w Krakowie w latach 1845–1939*, Wydawnictwo Naukowe WSP, Kraków 1994.

Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu – jednego z najstarszych towarzystw naukowych ogólnych w Polsce przedstawił Jerzy Serczyk – *Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Krótki zarys dziejów*⁴¹, zaś Zygmunt Lisowski⁴², Maria Wojciechowska⁴³ i Ryszard Marciniak⁴⁴ pisali o dziejach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Opracowaniami monograficznymi objęto także towarzystwa XX-wieczne, m.in. Józef Świeboda napisał historię Towarzystwa Naukowego w Rzeszowie⁴⁵.

Dobrze przedstawia się ogólna historiografia dotycząca Towarzystwa Naukowego Płockiego. Na uwagę zasługują prace: Waldemara Rolbieckiego *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (1820–1830)*⁴⁶, Wandy Kaczanowskiej *Ze zbiorów Towarzystwa Naukowego Płockiego*⁴⁷, Wandy Kaczanowskiej *Towarzystwo Naukowe Płockie i jego Biblioteka imienia Zielińskich*⁴⁸, Jerzego Stefańskiego *175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820 – 3 czerwca – 1995)*⁴⁹, Tomasza Bodala *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995*⁵⁰, *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego*⁵¹, *Poczet prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego*⁵², Anna Stogowska *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*⁵³.

⁴¹ J. Serczyk, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Krótki zarys dziejów*, TNT, Toruń 1974, wyd. 2, Toruń 1999.

⁴² Z. Lisowski, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w latach 1927–1947*, PTPN, Poznań 1947.

⁴³ M. Wojciechowska, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk po drugiej wojnie światowej*, PTPN, Poznań 1957,

⁴⁴ R. Marciniak, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, Gorzów 1988.

⁴⁵ J. Świeboda, *Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie 1935–2005*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2008.

⁴⁶ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej (1820–1830)*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Warszawa 1969.

⁴⁷ W. Kaczanowska, *Zabytki piśmiennictwa polskiego XVI wieku w Bibliotece im. Zielińskich*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1980.

⁴⁸ W. Kaczanowska, *Towarzystwo Naukowe Płockie i jego Biblioteka imienia Zielińskich*, red. A. Magdziarz, S. Łyłka i A. Dorobek, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock, 1988.

⁴⁹ J. Stefański, *175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820 – 3 czerwca – 1995)*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1995.

⁵⁰ T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 1995.

⁵¹ *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego*, red. Z. Kruszewski i A. Kansy; tł. G. Szumlicka-Rychlik et al., Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2005.

⁵² *Poczet prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2007.

⁵³ A. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Odz. w Płocku, Płock 1998.

Towarzystwa naukowe w Polsce odgrywają poważną rolę w kształceniu ustawicznym i upowszechnianiu wiedzy. Dotychczasowa literatura nie zajmowała się *stricte* tym wątkiem ich działalności. Lukę tę ma w pewnym stopniu wypełnić praca, którą oddajemy do rąk Czytelników.

Praca obejmuje ściśle określoną cezurę czasową – 110 lat działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, czyli 10 lat w pierwszym okresie jego działalności (1820–1830) oraz 100 lat w tzw. fazie odrodzeniowej (1907–2007), rzecz jasna z wyłączeniem przerwy, związanej z II wojną światową i okupacją niemiecką na obszarze działalności towarzystwa. Cezury te nie wymagają specjalnego wyjaśnienia, są czytelne i oczywiste. Tym samym podsumowanie działalności TNP w tym okresie nabiera w jakimś stopniu charakteru symbolicznego, bowiem setna rocznica odnowienia towarzystwa, która przypadała w 2007 r., nie była w tym środowisku specjalnie zaznaczana. Zatem praca ta może stanowić trwały rodzaj przypomnienia tego istotnego dla środowiska wydarzenia.

Zamierzeniem autora jest weryfikacja tezy, iż towarzystwa naukowe ogólne, zwłaszcza Towarzystwo Naukowe Płockie, swoim charakterem, różnorodnymi formami pracy i szeroką ofertą edukacyjną, ambitnie i z dużymi sukcesami wpisuje się w upowszechnianie wiedzy przez rozwijaną coraz intensywniej ideę edukacji ustawicznej i rozwój, szczególnie w ostatnim dwudziestolecu, społeczeństwa wiedzy, a tym samym realizuje politykę publiczną w tym zakresie. Można nawet uznać, że TNP kreuje tę politykę przez tworzenie struktur i modeli, które ułatwiają działania w sferze publicznej innym członkom społeczeństwa. Ujęcie takie jest zgodne z rozumieniem polityki publicznej przedstawionym przez Patrycję Joannę Suwaj. Autorka definiuje politykę publiczną jako „zamierzony i celowy proces zmierzający do realizacji ogólnych założeń w poszczególnych obszarach życia publicznego (oświata, nauka, zdrowie publiczne, pomoc społeczna, ochrona środowiska), które mogą wynikać z polityki rządzących (na poziomie centralnym lub terenowym), zaś ich celem jest zaspokajanie potrzeb społecznych [...] lub szerzej – potrzeb i interesów państwa, a tym samym potrzeb społecznych [...]”⁵⁴.

Jednakże autor na użytek swoich rozważań przyjął rozumienie polityki publicznej jako działalności zmierzającej do realizacji celów służących społeczeństwu. Zatem polityka publiczna to całokształt działań organizatorskich w zakresie zaspokajania zbiorowych i indywidualnych potrzeb

⁵⁴ http://www.wsap.bialystok.pl/pub/wykladowcy/SUWAJ_PATRYCJA/Nauka_administracji_prawo_a_adm.pdf, dostęp 4 X 2011 r.

ludzkich. W związku z coraz większym znaczeniem wiedzy jako procesu dynamicznego w rozwoju społeczeństwa informacyjnego wzrasta też rola edukacji, a w szczególności edukacji przez całe życie. Uświadomienie tej potrzeby oraz jej zaspokojenie będzie decydowało o pozycji państw, organizacji i jednostki we współczesnym e-świecie.

Politykę publiczną można zatem odnieść do całości działań TNP, a w szczególności do obszaru upowszechniania wiedzy przez edukację ustawiczną. Obszaru będącego jedną z najbardziej uzasadnionych potrzeb społecznych.

Praca zawiera zarówno część opisową, siłą rzeczy noszącą charakter sprawozdawczo-analityczny, jak dane statystyczne, zaprezentowane w tabelach i diagramach.

O roli nauki i edukacji permanentnej we współczesnym świecie opartym na wiedzy mówi rozdział pierwszy publikacji. Rozdział drugi, poza rysem historycznym towarzystw naukowych w Polsce, zawiera także konkretne przykłady przedsięwzięć w tym zakresie w obszarze społecznej i obywatelskiej aktywności, jakie od samego początku reprezentują towarzystwa naukowe.

Z oczywistych powodów, jako że autor jest prezesem Towarzystwa Naukowego Płockiego (TNP), praca najszerzej traktuje o roli tego towarzystwa w rozwoju społeczeństwa wiedzy i jego znaczeniu w edukacji. Pokazuje ona – na przestrzeni lat – większość, a w dołączonych aneksach niemal wszystkie (o tyle, o ile oczywiście pozwoliły źródła) inicjatywy i różnorakie przedsięwzięcia w tej działalności TNP, które zawsze miało i ma formułę towarzystwa działającego w imię klasycznej maksymy *pro publico bono*. Różnych form tej działalności jest wiele, poczynając od sesji i konferencji naukowych, poprzez odczyty, referaty i wykłady, wystawy i działalność wydawniczą po seminarium doktoranckie. Prezentowana publikacja przybliży czytelnikowi rolę TNP w ciągłym zdobywaniu i poszerzaniu wiedzy wszystkim, którzy potrzebę taką odczuwają. Fenomen TNP i jego wszechstronnej działalności polega bowiem w dużym stopniu na zaspokajaniu ludzkiej potrzeby posiadania – jak to nazywa profesor Zbyszko Melosik – względnie stałego układu odniesienia. Jego zdaniem: „Ludzie pragną w życiu angażować się w coś i troszczyć się o coś. Posiadają nieodmiennie pasję urzeczywistniania swoich możliwości i projektów”⁵⁵.

⁵⁵ Z. Melosik *Tożsamość, ciało i władza. Teksty kulturowe jako (kon)teksty pedagogiczne*, Poznań – Toruń 1996, s. 292–293.

Poważną rolę w edukacji ustawicznej i upowszechnianiu wiedzy wypełnia, należąca do Towarzystwa Naukowego Płockiego, Biblioteka im. Zielińskich. Jej funkcje w blisko już 200-letniej historii towarzystwa zmieniały się. Jednak zawsze służyła tym, którzy wiedzy byli spragnieni. O tych kwestiach traktuje część IV pracy.

Towarzystwo Naukowe Płockie jest znaczącym elementem pojęcia „małe ojczyzny”. Dlatego od początku istnienia członkowie towarzystwa przykładali wielką wagę do upowszechniania wiedzy o regionie płockim, o ludziach z nim związanych, o walce o język i kulturę polską. O tym mówi rozdział V niniejszej publikacji. W rozdziale tym przedstawiono współdziałanie towarzystwa ze szkołami płockimi. Rozdział ten zawiera również opis udziału towarzystwa w koncepcji konieczności stworzenia w Polsce makroregionu widocznego w obecnym i przyszłym świecie wiedzy, a mianowicie Centralnego Okręgu Wiedzy (COW). W Polsce XXI w., analogicznie do roli, jaką odegrał Centralny Okręg Przemysłowy (COP) w XX w., COW może na stałe znaleźć swoje miejsce w historii. Idea Centralnego Okręgu Wiedzy w warunkach polskich opiera się na upowszechnianiu różnorodności edukacji wyższej i ustawicznej dla społeczeństwa wiedzy i lokalnej gospodarki opartej na wiedzy.

Ostatni rozdział zawiera m.in. ocenę inicjatyw Towarzystwa Naukowego Płockiego jako instytucji zajmującej się podnoszeniem poziomu wiedzy społeczeństwa. Do sformułowania oceny autorowi posłużyły wyniki przeprowadzonej w tym celu ankiety.

Na koniec przedstawiono podsumowanie i postulaty badawcze.

Podjmując ważny i złożony temat, jakim jest przedstawienie historii działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, jego osiągnięć w popularyzacji nauki i udziału w realizacji idei edukacji ustawicznej, nie można opracować go w prosty kronikarsko-opisowy sposób, lecz należy uwzględnić w takim opracowaniu współczesne założenia metodologii badań społecznych, a zwłaszcza pedagogicznych. Jednak złożoność tematu i jego rozpiętość w czasie, bo od 1820 do 2007 r., a nawet 2011 r., wykracza poza możliwości ujęć tylko monograficznych i wymaga uwzględnienia również innych metod i bogatych technik gromadzenia materiału. Podstawową metodą przyjętą w tym opracowaniu jest monografia⁵⁶ i to w odmianie proponowanej przez Włodzimierza Winclawskiego

⁵⁶ M. Guzik, *Monografia pedagogiczna*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. T. Pilch, Warszawa 2004, tom 3, s. 399.

jako monografia z problemem wiodącym⁵⁷. Tym problemem wiodącym staje się w podjętym studium monograficznym realizacja idei edukacji ustawicznej.

Zakres materiału i jego różnorodność tematyczna wskazują na potrzebę wykorzystania także metody historycznej, a nawet biograficznej i porównawczej, bo przecież Towarzystwo Naukowe Płockie nie jest jedyną instytucją tego typu w kraju i wraz z bogatym zakresem podobnych należy do Rady Towarzystw Naukowych.

Monografia jest metodą badań instytucji i placówek edukacyjnych prowadzącą do gruntownego rozpoznania struktury instytucji, zasad i efektywności działań, możliwości i potrzeb ulepszeń, działań profilaktycznych i prognoz rozwojowych⁵⁸. Zazwyczaj struktura monografii obejmuje genezę instytucji, etapy jej rozwoju, zadania i program, charakterystykę kadry, uczestników i absolwentów, formy powiązań ze środowiskiem lokalnym, najważniejsze osiągnięcia⁵⁹. W takiej zasadniczo strukturze ujmują całość opracowania, co znajduje odbicie w tematyce kolejnych rozdziałów z rozszerzeniem zagadnień istoty edukacji ustawicznej i etapów działalności TNP. Podstawą opracowań części historycznej są dawne opracowania źródłowe założyciela i prezesa, K. Morykoniego⁶⁰, oraz jego współczesnych, a także historyczne analizy późniejszych autorów, dokumenty, sprawozdania, listy i inne materiały. Charakteryzując działalność zasłużonych prezesów i aktywnych członków towarzystwa, korzystano z wskazań wypracowanych przez metodę biograficzną, a zwłaszcza założeń tematycznej biografii proponowanej przez Normana K. Denzina⁶¹.

W rezultacie tych odniesień studium monograficzne o Towarzystwie Naukowym Płockim staje się bogatą propozycją tematyczną realizowaną przez kompleks metod rozbudowujących monografię o ujęcia historyczne, biograficzne, porównawcze, a także o wskazania metodologii teorii ugruntowanej, która systematycznie upowszechnia się w badaniach

⁵⁷ W. Winclawski, *Monografia pedagogiczna i studium przypadku*, [w:] *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, red. S. Palka, Kraków 1998, s. 76.

⁵⁸ *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. D. Lalak, T. Pilch, Warszawa 1999, s. 147.

⁵⁹ J.D. Łaniec, *Monografia*, [w:] *Prace promocyjne z pedagogiki*, red. W. Wiczowski, Olsztyn 2000.

⁶⁰ K. Morykoni, *Wiadomości o Szkole Płockiej od roku 1781*, Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej, Płock 1820.

⁶¹ *Metody badań jakościowych*, red. D. Lalak, T. Pilch, t. 1–2, Warszawa 2009.

społecznych i pedagogicznych⁶². Główne jej założenie polega na ciągłym porównywaniu i kompletowaniu oraz wyłanianiu całości z danych zbieranych za pomocą takich technik, jak indywidualne wywiady, obserwacja, zwykle uczestnicząca, analiza dokumentów. Etapy jej przeprowadzania nie są od siebie wyraźnie oddzielone, nie zakłada się schematu kolejności: założenia i cele, analiza literatury, zbieranie danych, analiza danych, wnioskowanie. Wszystkie te etapy łączą się ze sobą, a dane podlegają analizie na bieżąco. Cała procedura metodologiczna teorii ugruntowanej polega zatem na ciągłym przeplataniu się etapu zbierania danych oraz formułowania teorii. Takie założenie jest szczególnie przydatne do analizy działalności towarzystwa, które powstało przed 190 laty i od początku XX w. działa aktywnie z wyraźną dynamiką rozwojową. Dla części historycznej metoda teorii ugruntowanej wykorzystuje jedynie analizę dokumentów szeroko rozumianych, dla współczesnej charakterystyki instytucji jest bardzo przydatna z obserwacją, wywiadami, kodowaniem. Jej wykorzystanie umożliwia tworzenie wielu teorii i wskazań dla dalszego rozwoju, korygowania uogólnień, uzupełniania i wzbogacania. Nie jest to postępowanie metodologicznie łatwe i dodatkowo stale rozwijane są i proponowane nowe ujęcia, ale główną jej wartością jest identyfikacja rzeczywistości społecznej, kulturalnej i wychowawczej, a następnie formułowanie wniosków, nowych wartości teorii. Staranie o wykorzystanie tych możliwości badawczych i interpretacyjnych jest w przygotowanym studium widoczne i nadaje mu szczególny wymiar obiektywności⁶³.

Zebrane materiały i zastosowane metody wskazują także na wykorzystanie metody etnograficznej, która pozwala rozpoznać przekaz kulturowy czy transmisję informacji z badanej instytucji na środowisko, jego grupy i osoby. Ta metoda jest mniej widoczna, ale także była realizowana w miarę możliwości procesu badawczego oraz kompetencji osób organizujących działalność w różnych formach aktywności towarzystwa.

Monografia oraz metody z nią współdziałające wymagają szczególnej aktywności technik badawczych, które dostarczają informacji o badanej i realizowanej rzeczywistości⁶⁴. W pracy tego typu, jak przedstawienie działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, główną techniką i to

⁶² B.G. Glaser, A.L. Strauss *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategia badania jakościowego*, Kraków 2009.

⁶³ U. Flik *Projektowanie badania jakościowego*, Warszawa 2010.

⁶⁴ Ł.T. Marciniak *Stawanie się nauczycielem akademickim, Analiza symboliczno-interakcjonistyczna „Przegląd Socjologii Jakościowej”* 2008, tom IV, nr 2.

szczególnie rozbudowaną są dokumenty i wytwory autorskie członków towarzystwa. Dawne i współczesne sprawozdania, ustalone zasady, plany i zadania oraz wytwory myśli pedagogicznych, wydawnictwa i czasopiśma, zwłaszcza wieloletnie edycje „Notatek Płockich” – to bogate zasoby nie tylko technik, ale i materiałów, z których opisu i analiz powstają poszczególne części opracowania. Do tej puli zasobów należą także inne wcześniejsze i częściowe próby opisu działalności towarzystwa, w tym wspomnienia, artykuły, listy i pamiętniki, a nawet zapisy na rzecz TNP.

W monograficznym opisie nie można pominąć tak ważnej sfery wartości, jaką stanowią zasoby rzeczowe, budynki, posesje, meble, wyposażenie, księgozbiory, obrazy, rzeźby i inne formy pamiątek artystycznych. Wyposażenie tradycyjnych pomieszczeń z pamiątkami Marszałka Piłsudskiego, prezydenta Mościckiego, długoletniego prezesa dr. Aleksandra Macieszy i innych członków zasługuje nie tylko na szacunek i pamięć, ale także na uwzględnienie w opisie i analizie wartości, jakie są udziałem Towarzystwa Naukowego Płockiego i jego członków. Techniki obserwacji uzupełnione katalogami i dokumentacją fotograficzną oraz filmową to kolejne formy rejestracji zasobów stanowiących dorobek towarzystwa. Dokumentacja i ogląd pamiątek, wzbogacane i rozwijane przez rozmowy, wywiady, dyskusje, seminaria i doroczne zjazdy sprawozdawcze, stanowią ważne formy zdobywania informacji o planach, życiu i realizacji zadań społeczności towarzystwa naukowego. Stosowano także inne techniki w celu uzyskania opinii – ankiety, wywiady. Z bogatego zakresu technik i metod nie wykorzystywano dotychczas eksperymentu oraz technik socjometrycznych.

Przygotowana praca jest nie tylko próbą badawczą, ale także formą rozwoju i modernizacji działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, które jako jedno z najstarszych w Polsce zostało powołane w 1820 r. Założenie to zgodne jest z ogólnymi celami badań monograficznych, które zakładają konieczność popularyzacji osiągnięć danej instytucji, wyodrębnienia jej cech jako elementu szerszych badań naukowych, a także próby wykorzystania przyjętej metody do ukazania złożonej i rzeczywistej funkcji instytucji edukacyjnej i naukowej, jaką są towarzystwa naukowe, których w Polsce jest dużo i mają bogate osiągnięcia oraz wieloletnią tradycję.

Autor podczas pracy nad tekstem korzystał z wydawnictw dotyczących różnych dziedzin funkcjonowania TNP i jego historii. Stąd tak szeroka bibliografia, która jednocześnie stanowi wskazówkę dla tych, którzy

poszukują bardziej szczegółowych informacji o Towarzystwie Naukowym Płockim, dotyczących nie tylko jego roli w edukacji ustawicznej, ale także innych zagadnień, związanych z upowszechnianiem wiedzy.

Autor wyraża nadzieję, że niniejsza publikacja okaże się przydatna wszystkim, których praca lub zainteresowania koncentrują się wokół historii Płocka i regionu płockiego, ale także tym, którzy zajmują się problemem edukacji i wiedzy *sensu largo*. Jeśli zawarta w niej teza, że towarzystwa naukowe ogólne muszą dalej spełniać istotną rolę w rozwoju społeczeństwa wiedzy i edukacji lokalnych społeczności, zyska uznanie, będzie to dla autora dodatkowa satysfakcja.

Rola nauki i edukacji ustawicznej w społeczeństwie wiedzy

1. Kwestie etymologiczne i semantyczne nauki oraz edukacji permanentnej

Istotą współczesnego społeczeństwa jest nowa gospodarka oparta na wiedzy, która jest efektem pomyślnych zmian gospodarczo-społecznych, takich jak: wysoka technologia (informatyczna), rozwój telekomunikacji, elektronicznego biznesu, Internetu, nowe style życia i pracy. Jądem zmian nowej gospodarki jest gospodarcza i społeczna wartość zasobów niematerialnych, szczególnie wartość relacji wiedzy i własności intelektualnej.

W związku z coraz wyraźniej dostrzeganą zależnością rozwoju cywilizacyjnego od postępu nauki praca naukowa staje się konkretnym zawodem, a nie jest już, jak dotąd, powołaniem czy hobby pojedynczego człowieka. Niezbędna zatem staje się potrzeba kształtowania systemu edukacyjnego przygotowującego do samodzielnej pracy naukowej – jak słusznie zauważył Andrzej Chodubski we *Wstępie do badań politologicznych*¹.

Nie ulega wątpliwości, że pogląd ten można odnieść nie tylko do procesu edukacji ludzi nauki, ale także do całej polityki publicznej w zakresie edukacji społeczeństwa, zgodnie z wyzwaniem naszych czasów.

Współcześnie, do zdefiniowania społeczeństwa XXI w. zamiennie stosuje się dwa pojęcia, które bezsprzecznie są kompatybilne, jednak

¹ A.J. Chodubski, *Wstęp do badań politologicznych*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2004, s. 9.

nietożsame, a mianowicie: społeczeństwo informacyjne i społeczeństwo wiedzy. Wypada zatem podać najogólniejszą ich definicję. Społeczeństwo informacyjne to takie, w którym każdy potencjalnie, a przynajmniej zdecydowana większość rzeczywistego społeczeństwa, ma dostęp do informacji za pośrednictwem Internetu. Z kolei społeczeństwo wiedzy to takie społeczeństwo, w którym każdy, a na pewno większość, ma wystarczający zasób zarówno tradycyjnej, jak i zgromadzonej w komputerach i Internecie wiedzy, aby z uzyskanej informacji i wiedzy umieć uczynić odpowiedni użytek. Poziom społeczeństwa informacyjnego i społeczeństwa wiedzy jest zatem wyzwaniem współczesności. Kluczem transformacji dzisiejszego społeczeństwa do poziomu społeczeństwa wiedzy jest edukacja w szczególności przez upowszechnianie i różnorodność, a także edukacja przez całe życie, nazywana słusznie edukacją permanentną, w tym edukacja na poziomie wyższym. Zauważyć trzeba, że dzisiaj na żadnych studiach nie można w młodości pozyskać dość wiedzy, aby wystarczyła człowiekowi na całe życie. Wiedza przyrasta bowiem w tempie wykładniczym; świat staje się skomplikowany, zróżnicowany i współzależny, tak że trzeba uczyć się przez całe życie i to w dużej proporcji czasu, jaki ludzie mają do dyspozycji. Osoby, grupy społeczne i zawodowe, które tego nie rozumieją, nie nadążają za rozwojem społeczeństwa wiedzy i w konsekwencji znajdują się na jego marginesie – wśród osób i grup wykluczonych, żeby nie określać mentalnie nie w pełni sprawnych².

Społeczeństwo wiedzy (ang. *knowledge based society*) wymaga jednak edukacji nowego rodzaju. Po pierwsze, u podstaw nowoczesnej edukacji musi leżeć założenie, że każdy uczeń (student, słuchacz) ma w każdej chwili dostęp do ogromnych zasobów informacji i wiedzy dostępnej w Internecie i może, a nawet więcej – powinien z niej w pełni korzystać, lecz nie przez jej skopiowanie bez zrozumienia, lecz przez przekształcanie jej w wiedzę użyteczną. Po drugie, człowiek wobec ogromnych zasobów informacji i wiedzy dostępnej w Internecie nie może dłużej być sam – musi współpracować z innymi ludźmi nad tworzeniem użytecznej wiedzy. Dlatego głównym celem edukacji powinno być nauczenie umiejętności współpracy ludzi różnych zawodów, branż, kultur, narodowości, doświadczeń itp., w szczególności współpracy przez Internet oraz wykorzystania wiedzy gromadzonej w instytucjach ogólnodostępnych, np. bibliotekach

² Zob. m.in. J.S. Nowak, *Społeczeństwo Informacyjne – geneza i definicje*, [w:] *Społeczeństwo informacyjne*, red. J.S. Nowak, G. Bliźniuk, PTI – Oddział Górnośląski, Katowice 2005, s. 40–47.

publicznych, stowarzyszeniach otwartych oraz towarzystwach naukowych. Od tego, jak szybko utworzymy taki system edukacji i jak dużą część społeczeństwa nim obejmiemy, zwłaszcza osób w wieku średnim, będzie zależeć przyszłość Polski w globalnym społeczeństwie wiedzy³.

Wobec gwałtownych zmian, jakim podlega współczesna rzeczywistość, wykształcenie zdobyte w systemie szkolnym i akademickim jak nigdy dotąd, dość szybko staje się przestarzałe i nie przystające do potrzeb rynku pracy i oczekiwań pracodawców. Stąd *ante omnia* istnieje nasilająca się potrzeba kształcenia przez całe życie. W kształceniu pozaszkolnym i pozaakademickim, oprócz różnego rodzaju kursów i zorganizowanego kształcenia, coraz większą rolę odgrywać będą społeczne instytucje kształcenia i doksztalcania⁴.

Niepodejmowanie przez ludzi dorosłych doksztalcania i samokształcenia, niezależnie od ich wieku, prowadzi prostą drogą do wykluczenia i społecznej marginalizacji. Instytucje edukacyjne *sensu stricto* oraz stowarzyszenia społeczne, w tym towarzystwa naukowe odgrywają w tym względzie niepoślednią rolę⁵.

W budowie społeczeństwa wiedzy swoją misję od dłuższego czasu skutecznie wyznaczają towarzystwa naukowe ogólne. Ich rola w zakresie kreowania społeczeństwa wiedzy staje się coraz bardziej widoczna, oczekiwana i pożądana. Profesor Michał Kleiber, prezes Polskiej Akademii Nauk, specjalista z zakresu mechaniki i informatyki, były minister nauki, w jednym z wywiadów stworzył ciekawą definicję społeczeństwa wiedzy: „*To społeczeństwo, które dzisiaj przygotowuje warunki do tego, by jutro móc tworzyć innowacyjne produkty i usługi, o których jeszcze wczoraj nikt w ogóle nie myślał..., a z których wiele już pojutrze może okazać się zupełnie niepotrzebne*”⁶. Definicja ta w obrazowy sposób przedstawia wagę strategicznych decyzji podejmowanych obecnie, a których wyniki decydować będą o kształcie przyszłego społeczeństwa obywatelskiego, w tym informacyjnego i wiedzy.

W społeczeństwie wiedzy rolę szczególnego dobra – towaru – odgrywa informacja i sama wiedza, którą niektórzy uczeni nazywają współczesnym fenomenem świata ekonomii, nauki, kultury, sztuki

³ L.W. Zacher, *Od społeczeństwa informacji do społeczeństwa wiedzy, Społeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość?*, Wyd. Naukowe AGH, Kraków 2004, s. 105.

⁴ *Kształcenie ustawiczne*, [w:] *Nowy słownik pedagogiczny*, red. W. Okoń, wyd. 9 uzupełnione i poprawione, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2007, s. 206.

⁵ Zob. m.in. Z. Kwieciński, *Wykluczanie. Badania dynamiczne i porównawcze nad selekcjami społecznym na pierwszym progu szkolnictwa*, Wyd. UM, Toruń 2002, s. 92–93.

⁶ <http://www.prezydent.pl/x.node?id=7542797/25.11.2010>.

i polityki razem wziętych. Wskazują na dwa ważne czynniki nowego społeczeństwa – informację i wykształcenie człowieka związane z wykorzystaniem wiedzy. O rozwoju i zamożności zarówno jednostek, jak i całych państw decyduje kapitał ludzki, wiedza, umiejętności zarządzania wiedzą i informacją. Badania naukowe, umiejętności ich skutecznego wykorzystania oraz zastosowania nowych technologii do produkcji zależą od ludzi, ich wiedzy, umiejętności jej wykorzystania, wreszcie jej stałego uzupełniania i przetwarzania. Dostęp do wiedzy, w tym i do wyższego wykształcenia, niesłychanie się upowszechnił. W wielu rozwiniętych państwach świata już ponad 70% młodzieży każdego rocznika kształci się nadal po ukończeniu szkoły średniej. Ten pęd do wyższego wykształcenia (w Polsce liczba studentów w ciągu trzynastu lat wzrosła sześciokrotnie) ma swoje uzasadnienie społeczne i ekonomiczne⁷. Rewolucja technologiczna XX w. spowodowała, że kończy się okres dominującej pracy fizycznej i robotników fizycznych. Peter F. Drucker zauważył, że w Stanach Zjednoczonych na przełomie XX/ XXI w. liczba robotników wiedzy (profesjonalistów mających wyższe wykształcenie) przewyższała liczbę robotników fizycznych⁸. Tak więc, zaawansowane społeczności świata zmierzają intensywnie od gospodarki opartej na przetwarzaniu informacji do gospodarki, a lepiej społeczeństwa, opartej na przetwarzaniu i tworzeniu wiedzy.

Sprostanie wyzwaniom stawianym przez współczesny przełom cywilizacyjny wymaga, by edukacja zajmowała coraz więcej i więcej miejsca w życiu człowieka. Nikt dziś nie może spodziewać się, że zgromadzi w swojej młodości podstawowy zasób wiedzy, który wystarczy na całe życie, ponieważ szybka ewolucja technologiczno-informacyjna świata stwarza potrzebę ciągłego aktualizowania wiedzy.

Z tego powodu przed edukacją stanęło nowe wyzwanie. Priorytetem w tym obszarze życia społecznego stała się edukacja, w szczególności wyższa, w tym wielokierunkowa ustawiczna, stanowiąca podstawowe zadanie w epoce społeczeństwa wiedzy, społeczeństwa postindustrialnego i informacyjnego.

Edukacja wyższa upowszechniana i różnorodna, również w formie ustawicznej, jest ogromną szansą, szczególnie teraz i w przyszłości, kiedy

⁷ K. Pawłowski, *Spoleczeństwo wiedzy szansą dla Polski*, Wyd. Znak, Kraków 2004, s. 18–19.

⁸ P.F. Drucker, *Natchnienie i fart, czyli innowacja i przedsiębiorczość*, Wyd. Studio Emka, Warszawa 2004.

Polska i świat doświadczają będą pogłębianych zmian kulturowych zachodzących pomiędzy konsumeryzmem z jednej strony a podtrzymywaniem i rozwijaniem potencjału do dalszego rozwoju. Świadomość, że uczenie i rozwój osobowości, w tym korekcja i uzupełnianie nabytej wiedzy i umiejętności przez całe życie – jest jednym z istotniejszych celów człowieka pierwszego półwiecza XXI wieku⁹.

Istotą edukacji ustawicznej jest wychowanie człowieka nowego typu, człowieka nowoczesnego – twórczego, dynamicznego, mobilnego, doskonalącego się, człowieka otwartego na zmiany, potrafiącego zmieniać warunki życia i doskonalić je dla dobra społeczeństwa *status quo et pro futuro*¹⁰.

Często pojęcie „edukacja ustawiczna”, określana także jako „edukacja permanentna”, o czym wspomniano wcześniej, jest utożsamiane z „kształceniem ustawicznym”. Przez kształcenie ustawiczne należy rozumieć uczenie się człowieka przez całe życie, służące jego rozwojowi¹¹. Tak określili ten termin polscy naukowcy, m.in. J. Pólturzycki¹², A. Cieślak¹³. Znacznie wcześniej Jan Amos Komeński (1592–1670), czeski pedagog, reformator szkolnictwa, twórca nowożytnej pedagogiki i prekursor współczesnej dydaktyki, pisał: „...każdy wiek jest odpowiedni do uczenia się, (...) aby całe życie było szkołą...”¹⁴.

Współcześnie coraz częściej przez pojęcie edukacji ustawicznej rozumie się cały system działań dydaktyczno-wychowawczych ukierunkowanych na człowieka od wczesnego dzieciństwa aż do późnej starości. Pojęcie to oznacza, zgodnie z leksykalnym znaczeniem terminu „ustawiczny”: *ciągły, nieustanny, stały, cechą stałego trwania, realizowanej edukacji człowieka bez przerwy, kontynuowanej od urodzenia do śmierci*¹⁵. Oznacza

⁹ Z. Kwieciński, *Tropy – ślady – próby. Studia i szkice z pedagogiki pogranicza*. Wyd. EDYTOR, Poznań – Olsztyn 2000, s. 402 i in.

¹⁰ J. Pólturzycki, *Pedagogika dorosłych i jej wskazania dla edukacji ustawicznej*, [w:] *Stan i perspektywy rozwoju refleksji nad edukacją dorosłych*, red. T. Aleksander, D. Barwińska, Wyd. Instytut Technologii Eksploatacji – Państwowy Instytut Badawczy, Kraków – Radom 2006, s. 41.

¹¹ Tamże, s. 36.

¹² J. Pólturzycki, *Tendencje rozwojowe kształcenia ustawicznego*, Instytut Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego, Zakład Pedagogiki, Warszawa 1981.

¹³ A. Cieślak, *Rozwój teorii i praktyki kształcenia ustawicznego*, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1981.

¹⁴ Cyt. za: A. Cieślak, *Rozwój teorii i praktyki...*, s. 12.

¹⁵ *Słownik języka polskiego PWN*, t. 3: R-Z, red. M. Szymczak, PWN, Warszawa 1995, s. 580.

to, że po upływie jednej fazy kształcenia, przedłuża się ona na następne, stojące na innym poziomie, w innych warunkach organizacyjnych i technicznych.

Wincenty Okoń zauważa, że „celem i rezultatem kształcenia przez całe życie jest wielostronny rozwój człowieka, oparty na pełnym wykorzystaniu jego indywidualnych sił i możliwości oraz korzystnych oddziaływań zewnętrznych”¹⁶. Zwraca też uwagę, że „kształcenie ciągle wymaga wprawdzie podejmowania wysiłków, ale zarazem pomaga jednostce żyć w świecie współczesnym i przygotowuje do życia w dniu „jutrzejszym”¹⁷.

Za trafne można przyjąć stwierdzenie, że istotę kształcenia ustawicznego, wielokierunkowego najpełniej wyraża obecnie pogląd mówiący, iż obejmuje ona całe życie człowieka i służy jego permanentnemu rozwojowi. Głównym zadaniem edukacji ustawicznej jest w tym ujęciu wychowanie nowego typu człowieka, charakteryzującego się twórczym i dynamicznym stosunkiem do życia i kultury; człowieka, który potrafi doskonalić siebie, zmieniać warunki życia i ulepszać je dla dobra społeczeństwa¹⁸.

Już w latach 70. ubiegłego wieku Rada Europy wprowadziła do słownictwa pedagogicznego pojęcie „pedagogika permanentna”. Terminem tym określiła formy uczenia się: kształcenie (ogólne, zawodowe, kulturalne, socjalne, obywatelskie), stałe edukacyjne poradnictwo, samokształcenie przy zastosowaniu nowoczesnych technik komunikacyjnych¹⁹.

J. Półturzycki podaje definicję procesu samokształcenia: samokształcenie należy rozumieć jako proces uczenia się prowadzony świadomie z możliwością wykorzystania różnych form pomocy innych osób lub instytucji. Jest to proces samodzielnie prowadzonego uczenia się, którego cele, treść, formy, źródła i metody, dobiera i ustala osoba ucząca się²⁰. Tak więc, samokształcenie wymaga samodzielności, aktywności społecznej i kulturalnej. Edukacja dorosłych to cały kompleks procesów oświatowych, dzięki którym osoby dorosłe rozwijają swoje zdolności,

¹⁶ *Teoria i praktyka upowszechniania wiedzy*, red. W. Okoń, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979, s. 14.

¹⁷ Tamże, s. 15.

¹⁸ A. Frąckowiak, J. Półturzycki, *Kształcenie ustawiczne podstawą nowoczesnej edukacji*, Wyd. Instytut Technologii i Eksploatacji, BIP Warszawa – Płock – Radom 2011, s. 51.

¹⁹ A. Matlakiewicz, *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, „Biblioteka Edukacji Dorosłych”, t. 36, Radom 2007, s. 18.

²⁰ J. Półturzycki, *Dydaktyka dla nauczycieli*. Wyd. Naukowe Novum, Płock 2002, s. 209–210.

wzbogacają wiedzę, udoskonalają zawodowe i techniczne kwalifikacje, zdobywają nowy zawód, zmieniają postawy i zachowania, aktywnie uczestniczą w społecznym, ekonomicznym i kulturalnym rozwoju²¹. Ważne elementy w tym procesie to aktywność osób dorosłych ukierunkowana na zdobywanie i wzbogacanie wiedzy, doskonalenie umiejętności zawodowych, zmianę postaw i zachowań w aktywnym uczestnictwie oraz rozwoju społecznym, ekonomicznym i kulturalnym. Jest to cała bogata sfera aktywności człowieka, a zarazem są to podstawowe elementy samokształcenia oraz uczenia są w przestrzeni społecznej i cybernetycznej.

Zdobywanie i rozwijanie nowej wiedzy, nowych umiejętności i kompetencji – to potrzeby dnia dzisiejszego, kompetencji nie tylko zawodowych, ale społecznych oraz obywatelskich. Wymagają one ustawicznego rozwoju, upowszechniania i różnorodności wyższej edukacji edukacji ustawicznej, realizowanej nie tylko w systemach szkolnych, ale również poza nimi – przez różne instytucje i ośrodki, w różnorodnych formach – szkolnych, akademickich, pozaszkolnych, stowarzyszeniach, samokształceniowych, z różnych dziedzin wiedzy, kultury i aktywności człowieka i różnymi formami i metodami. Ważne jest rozumienie, że proces ten trwa przez całe życie. Poza edukacją przebiegającą w formach szkolnych i akademickich istotne jest poznawanie różnych dziedzin życia, nauki, kultury poprzez własną indywidualną aktywność, samokształcenie, w tym samokształcenie w edukacyjnej przestrzeni cybernetycznej oraz uczestnictwo w różnych inicjatywach edukacyjnych organizowanych przez różne placówki, zakłady pracy, organizacje pozarządowe i inne instytucje. Przedsięwzięcia te adresowane do różnych odbiorców umożliwiają ciągły rozwój człowieka²². Takie kształcenie i wychowanie ustawiczne, czyli przez całe życie, to potrzeba i właściwość każdego człowieka we współczesnym społeczeństwie, ale też w przyszłości, bowiem od tego zależy rozwój jego osobowości, zdolności, rozumienie przemian dokonujących się w społeczeństwie i na świecie.

²¹ *Recommendation on the development of adult education, adopted by the General Conference at its nineteenth session, Nairobi, UNESCO, 26 November 1976* za J. Półturzycki, *Samokształcenie w dobie przemian oświatowych*, [w:] *Kształcenie ustawiczne podstawą nowoczesnej edukacji*, A. Frąckowiak, J. Półturzycki, Wyd. Instytut Technologii i Eksploatacji, BIP Warszawa – Płock – Radom 2011, s. 273.

²² B. Baraniak, *Pozaszkolny system kształcenia szansą na upowszechnianie idei uczenia się przez całe życie*, [w:] *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego*, red. Z. Kruszewski, Wyd. Nauk. Novum, Płock 2008, s. 36.

2. Badania światowe i krajowe nad edukacją ustawiczną

Chociaż nowa sytuacja w nowoczesnym społeczeństwie wiedzy podnosi rangę i rolę edukacji ustawicznej, to ten system edukacji był już wcześniej przedmiotem zainteresowania ludzi nauki i różnych instytucji. W teorii i praktyce oświatowej występują różne poglądy na temat problemów związanych z edukacją ustawiczną.

Zdaniem Roberta Kidda w procesie kształcenia ustawicznego występują trzy wymiary: a) kształcenie w pionie – edukacja przedszkolna, szkolna, studia wyższe i podyplomowe; b) kształcenie w poziomie – poznawanie różnych dziedzin życia – społecznej, kulturalnej, naukowej – niezależnie od edukacji w pionie; c) kształcenie w głąb – samokształcenie – rozwój zainteresowań intelektualnych, styl życia zgodny z ideą ustawicznego kształcenia, kulturalne wykorzystanie wolnego czasu. Łączenie trzech form aktywności edukacyjnej, jej realizacja w trzech wymiarach sprawia, że proces ten staje się edukacją programową w szkole i uczelni, uzupełnianą samokształceniem i uczestnictwem w różnych formach działalności oświaty pozaszkolnej²³.

Paul Lengrand z Francji, współpracownik UNESCO, znawca zagadnień edukacji ustawicznej, wraz z 10-osobową grupą badaczy zajął się badaniami w celu kompleksowego opracowania tego zagadnienia. Efektem tej pracy było przygotowanie i wydanie pod jego kierunkiem w 1986 r. dzieła, które zawiera uzasadnione i dość szczegółowe propozycje treści kształcenia ustawicznego. P. Lengrand wprowadził do edukacji ustawicznej „uczenie się” – nowy, ważny element, który musi cechować się kreatywnością i twórczością. Ciągłość i systematyczność procesu uczenia się uznał za podstawową zasadę kształcenia ustawicznego, która gwarantuje stały rozwój, chroni też przed dezaktualizacją zdobytej wcześniej wiedzy. Zwraca uwagę na istotne zmiany zachodzące w życiu politycznym, społecznym i obywatelskim, które zmuszają ludzi do podejmowania działań, które dotychczas były im nieznane lub dość słabo rozeznane. Za najważniejsze uznaje: a) dynamikę zmian – wypracowane wcześniej postępowanie nie odpowiada aktualnym potrzebom, zarówno w wymiarze moralnym, intelektualnym czy fizycznym, jak i w obszarze edukacji, wypracowane wcześniej zasady dydaktyki tracą na efektywności; b) ekspansję demograficzną – przyrost lub istotne zmniejszenie się liczby

²³ J. Pólturzycki, *Nadzieje i rozdroża edukacji ustawicznej*, [w:] *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego...*, red. Z. Kruszewski, dz. cyt., s. 134–135.

ludności wymusza zmiany zapotrzebowania na edukację; c) dynamikę w przyroście wiedzy naukowej i technologicznej wymusza dostosowanie się do tych zmian w wymiarze edukacji człowieka; d) informację – człowiek znajduje się pod ogromnym natłokiem informacji, zmuszany jest do jej krytycznej oceny i właściwego wyboru – edukacja powinna wskazać; e) czas wolny – umiejętnie, z pożytkiem wykorzystywanie tego czasu, bez poznania możliwości komunikacji z kulturą, innymi osobami, jest to bardzo utrudnione – to wyzwania dla edukacji permanentnej w tym obszarze; f) kryzys postaw i wzorców życia – coraz częściej używamy pojęcia, brak wzorców moralnych, autorytetów; g) kryzys ideologii, wiary, przekonań – coraz trudniej jest się odnaleźć, znaleźć rozwiązanie na życiowe problemy, bez ciągłej edukacji, gdzie zaangażowana jest strefa wyobraźni, intelektualna; h) organizm człowieka, do którego przywiązuje się coraz większą wagę, wyraża pragnienia i emocje zarówno negatywne, jak i pozytywne – edukacja powinna te potrzeby uwzględniać; i) wyzwania polityczne wymuszające inny typ społeczeństwa, mentalności, wartości, prawa, otoczenia administracyjnego, własności, a to wywołuje nową strukturę klas społecznych i potrzeb edukacyjnych.

Paul Lengrand uważa, że należy poszukiwać rozwiązań docelowych w strategii edukacji ustawicznej, stosując praktyczne rozwiązania: a) aby zapobiec dezaktualizacji wiedzy, należy kontynuować edukację; b) dla każdej społeczności należy dokonywać adaptacji metod programów nauczania, łącznie z wychodzeniem poza tradycyjne zasady; c) aby przygotować ludzi do życia, należy ich odpowiednio kształtować; d) należy kreować bliskie relacje między różnymi formami działań, np. przemysłowych, technicznych, politycznych oraz celami edukacji. Praca P. Lengranda przetłumaczona w 1995 r. na język polski jest z pewnością wartościową pomocą do lepszego programowania i realizowania studiów akademickich oraz indywidualnego kształcenia²⁴.

Międzynarodowa Komisja do Spraw Rozwoju Edukacji powołana przez UNESCO w 1971 r. stworzyła raport na podstawie wizytacji 23 krajów, odbyciu 6 sesji, przeprowadzeniu konsultacji z trzynastoma międzynarodowymi organizacjami w czterech międzynarodowych konferencjach. W raporcie końcowym, znanym w literaturze jako „Raport Faurego” *Uczyć się, aby być*, wskazano na ogromną wagę wychowania społeczeństwa uczącego się, wdrażania do samokształcenia, do ciągłej,

²⁴ *Obszary permanentnej samoedukacji*, red. P. Lengrand, tł. I. Wojnar i J. Kubissa, TWWP, Warszawa 1995.

ustawicznej edukacji. Raport podkreśla ogromne znaczenie nowych technik i nowych rozwiązań systemowych w oświacie z uwzględnieniem kształcenia przez całe życie²⁵. W raporcie komisji zawartych jest 21 propozycji – zasad dotyczących nowej polityki oświatowej, a mianowicie: każdy człowiek powinien mieć możliwość uczenia się przez całe życie; należy przywrócić kształceniu charakter doświadczenia życiowego, a oświata powinna tworzyć ruch społeczny; koniecznością jest odformalizowanie instytucji edukacyjnych; należy zapewnić drożność i szerokie możliwości wyboru; skuteczność polityki oświatowej i kulturalnej zależy od strategii wychowania w wieku przedszkolnym; każdy powinien mieć zapewnione nauczanie elementarne w pełnym wymiarze czasu; należy rozszerzyć kształcenie ogólne, tak aby miało ono charakter teoretyczny, techniczny i praktyczny; młodzieży powinno się przyswoić umiejętności wykonywania różnych zadań i umożliwić stałe doskonalenie się w miarę zmieniających się warunków pracy; zakłady pracy mają pełnić rolę wychowawczą, instytucje oświatowe natomiast mają współpracować z przedsiębiorstwami; należy zróżnicować kształcenie na poziomie wyższym, tak aby instytucje były zdolne spełniać coraz liczniejsze potrzeby indywidualne i zbiorowe; wiedza, zdolności i umiejętności powinny stanowić kryterium przyjęcia do wybranego typu szkoły i na stanowiska pracy; najistotniejszą kwestią w strategii oświatowej powinna być oświata dorosłych; pamiętać trzeba, że alfabetyzacja jest tylko częścią oświaty dorosłych; samokształcenie kierowane ma niezastąpione walory, powinny istnieć instytucje i urządzenia popierające samodzielną naukę; należy wprowadzić nowe techniki odtwarzania i porozumiewania się, aby unowocześnić technologię kształcenia; konieczne do spełnienia poprzedniej zasady jest powstanie ruchu dążącego do wdrażania tych metod; należy znieść hierarchie między różnymi kategoriami nauczycieli; wykształcenie nauczycieli powinno przygotowywać ich do pełnienia roli wychowawców, w związku z tym należy skrócić pierwszy cykl kształcenia nauczycieli i organizować po nim doskonalenie; znaczenia nabierają wychowawcy zawodowi i niezawodowi, trzeba zwiększyć liczbę dobrowolnych lub częściowo płatnych pomocników w działalności wychowawczej; tryb nauczania powinien być przystosowany do wieku i poziomu ucznia, ma on być centralnym punktem każdego działania wychowawczego i oświatowego; należy pobudzić w uczniu wewnętrzne procesy aktywnego współuczestnictwa w procesie kształcenia.

²⁵ E. Faure, *Uczyć się, aby być*, tł. Z. Zakrzewska, PWN, Warszawa 1975, *passim*.

Z kolei w trakcie konferencji w 1977 r. w Nairobi wypracowano kilka ważnych celów i zadań edukacji ustawicznej, związanych z procesem globalizacji, integracji europejskiej, ze specyfiką społeczeństwa informacyjnego, m.in.: umożliwienie rozumienia istotnych problemów współczesności i dążenie do aktywnego uczestnictwa w życiu społecznym, upowszechnienie różnorodnych form porozumiewania się i solidarności, rozwijanie umiejętności korzystania z różnych źródeł wiedzy, nauczanie zdobywania wiedzy w różnych formach, rozwijanie umiejętności korzystania ze środków masowej informacji jako źródła wiedzy i przekazu opinii społecznej, rozwijanie umiejętności uczenia się i samokształcenia²⁶. Ich realizacja, zdaniem J. Pólturzyckiego, powinna: a) uwzględniać potrzeby dorosłych, wykorzystać ich doświadczenia; b) działalność oświatową realizować zgodnie z zasadą stałego rozwoju człowieka w ciągu całego życia; c) w pracy oświatowej dbać o rozwój czytelnictwa i rozbudzać zainteresowanie kulturą; d) rozwijać zainteresowania dorosłych, nawiązywać do ich doświadczeń, zachęcać ich do aktywnego udziału na wszystkich etapach edukacji; e) w pracy oświatowej uwzględniać warunki pracy i życia dorosłych, ich osobowość, uwarunkowania rodzinne, zawodowe i społeczne; f) włączyć ludzi dorosłych w proces planowania i organizowania działalności oświatowej, uwzględniając ich potrzeby, a także uwarunkowania środowiskowe; g) praca oświatowa wśród dorosłych powinna również uwzględniać społeczne, kulturalne, ekonomiczne i instytucjonalne warunki właściwe dla każdego kraju i społeczeństwa; h) działalność oświatowa powinna współuczestniczyć w społecznym i ekonomicznym rozwoju całego społeczeństwa; i) działania oświatowe powinny wspierać dorosłych w rozwiązywaniu ich codziennych problemów; j) uczestnicy działalności oświatowej powinni nie tylko z niej korzystać, ale również zdobytą wiedzę i doświadczenia przekazywać innym²⁷.

Organizacja Współpracy Ekonomicznej i Rozwoju (OECD) podjęła również wiele przedsięwzięć z zakresu edukacji ustawicznej, m.in. organizację seminariów, konferencji oraz upowszechnienie publikacji. W styczniu 1995 r. na naradzie w Paryżu dyskutowano problem realizacji edukacji ustawicznej dla wszystkich. Wysunięto w tym zakresie ważny postulat potrzeby zastąpienia kształcenia okresowego formami kształcenia stałego, bo ono umożliwia doskonalenie umiejętności

²⁶ J. Pólturzycki, *Dydaktyka dorosłych*, WSiP, Warszawa 1991, s. 36.

²⁷ Tamże, s. 37–38.

zawodowych, zgłębianie ekonomii, wprowadzenie zmian. Jako ważne działanie uznano stworzenie strategii edukacji ustawicznej dla wszystkich, a w niej – jako istotny priorytet – minimalizowanie barier utrudniających edukację ustawiczną całego społeczeństwa. Stwierdzono również, że doskonalenia wymaga także edukacja zawodowa. Powinna ona prowadzić *„do ogólnego rozwoju osobowości w powiązaniu z prezentacją zawodową oraz dalszym doskonaleniem w obranym zawodzie”*. Uczestnicy tej konferencji uznali również, że w dziedzinie powszechnej edukacji ustawicznej niezbędne są decyzje rządowe, zwłaszcza te, które zapewnią jej autonomiczność oraz możliwość wyboru i współdziałania. Stwierdzili również, że powszechna edukacja ustawiczna to nie tylko formalne kształcenie szkolne, ale także aktywność pozaszkolna i różnorodne formy edukacji dorosłych²⁸.

Powołana z kolei w 1993 r. Międzynarodowa Komisja UNESCO do spraw Edukacji dla XXI w. pod przewodnictwem Jacques`a Delorsa opracowała w 1995 r. raport *„Edukacja – jest w niej ukryty skarb”*, w którym wskazała na nowe funkcje, nowe zasady edukacji wynikające z dokonujących się w życiu społecznym ogromnych przemian, zwłaszcza z rosnącego w szybkim tempie postępu naukowo-technicznego. Edukacja, stwierdzono, prowadzi do globalnej aktywności przez demokratyczne uczestnictwo w społeczeństwie uczącym się i informatycznym. Autorzy raportu podkreślili potrzebę zmian w edukacji na całym świecie, potrzebę określenia, w demokratycznej debacie, środków i celów edukacji, która powinna uwzględniać innowacje i potrzeby społeczeństwa informatycznego. Stwierdzono wówczas, że edukacja powinna organizować się wokół czterech aspektów kształcenia, stanowiąc swoiste filary wiedzy każdej jednostki: a) uczyć się, aby wiedzieć, w celu zdobycia wiedzy potrzebnej do rozumienia otaczającego nas świata; b) uczyć się, aby działać – by móc oddziaływać na swoje środowisko; c) uczyć się, aby być, kształcić się dla własnego rozwoju; d) uczyć się, aby być z innymi, uczyć się współzycia z innymi, aby mieć możliwość podjęcia współpracy na wszystkich płaszczyznach działalności ludzkiej.

Czwarty filar, wskazujący na konieczność integracji społeczeństwa na świecie, jest niewątpliwie jednym z największych wyzwań edukacyjnych współczesnego społeczeństwa. *„Trzeba zaprojektować edukację, która pozwoliłaby unikać konfliktów lub rozwiązywać je na drodze pokojowej przez wzbogacanie wiedzy o innych, ich kulturze, ich duchowości”* – postuluje

²⁸ J. Pólturzycki, *Nadzieje i rozdroża edukacji ustawicznej*, dz. cyt., s. 140.

raport²⁹. Uczenie się przez całe życie uznano za podstawową zasadę kształcenia ustawicznego, zgodną z potrzebami nowoczesnego społeczeństwa. Edukacja ma charakter wielowymiarowy i „zgodnie z określeniem komisji realizuje kształcenie dla wiedzy, dla działań i umiejętności, dla znajdowania sensu życia i zrozumienia innych. Wszystkie te wymiary są ważne i potrzebne”³⁰.

Jak pisze w swoim raporcie Jacques Delors, edukacja polega na transformacji możliwości uczenia się, a pojęcie kwalifikacji w tradycyjnym dotychczasowym znaczeniu jest zastępowane przez pojęcie kompetencji zmieniających się równoległe ze zmianą warunków³¹. Dlatego należy odejść od tradycyjnego rozróżniania edukacji szkolnej i edukacji ustawicznej. Międzynarodowa Komisja ds. Edukacji dla XXI w. w swoim raporcie uznała za ważną zasadę edukacji uczenie się przez całe życie, kwalifikując je jako najważniejszy klucz do edukacji XXI w., jako rzeczywistość oświatową tego okresu.

Wiele międzynarodowych raportów wskazuje na ważną rolę w edukacji ustawicznej „uczenia się”. Edukacja ustawiczna, aby mogła wypełnić swoje szczególne zadania w szybko zmieniającym się świecie, musi nauczyć każdego człowieka uczyć się³².

Edukacja ustawiczna zajmuje ważne miejsce w polityce społecznej Unii Europejskiej. Priorytetem i ważnym celem postawionym przed edukacją jest uczące się społeczeństwo, a więc młodzi i dorośli zdobywający wiedzę i rozwijający swoje umiejętności przez ustawiczne nauczanie i uczenie się, w celu aktywnego uczestnictwa w przemianach cywilizacji naukowo-technicznej, w procesach globalizacji ekonomii, w rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Dowodzi tego opublikowana w 1995 r. Biała Księga *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*. Dokument ten zajmuje się problemem znaczenia edukacji dla układu stosunków społecznych w Unii Europejskiej. Jego autorzy

²⁹ W. Strykowski, *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa*, [w:] *Media i edukacja w dobie integracji*, red. W. Strykowski, W. Skrzydlewski, Wydawnictwo EMPI, Poznań 2002, s. 15.

³⁰ J. Pólturzycki, *Aktualne problemy edukacji ustawicznej*, [w:] *Aktualne problemy edukacji ustawicznej*, red. D. Dądzik, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2007, s. 13.

³¹ *Edukacja – jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku*, pod przewodn. J. Delorsa, tł. W. Rabczuk, Stowarzyszenie Oświatowców Polskich, Wyd. UNESCO, Warszawa 1998, s. 104.

³² F. Bereźnicki, *Jaka ma być edukacja? Rozważania wokół książki K. Denka „O nowy kształt edukacji”*, [w:] *Edukacja jutra*, red. W. Kojs, E. Piotrowski, T.M. Zimny, VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe, Częstochowa 2002, s. 218–219.

spostreżli, że zachodzące obecnie zmiany bardzo poszerzyły dostęp do informacji i wiedzy, ale również spowodowały potrzebę kształcenia nowych umiejętności, kompetencji i kwalifikacji. Do ważnych celów uczenia się i związanych z tym zadań edukacji zaliczono konieczność wprowadzenia zasady uczenia się przez całe życie – w szkołach, instytucjach, zakładach pracy – wynikającej z umiędzynarodowienia handlu, szybkiego rozwoju nauki i techniki oraz powstałego i rozwijającego się społeczeństwa informacyjnego. Wymaga to przekonania wszystkich o potrzebie zdobywania nowej wiedzy, nowych umiejętności. Edukacja ustawiczna to bardzo ważny kierunek strategii dla Europy, bowiem daje szansę na stworzenie społeczeństwa uczącego się, społeczeństwa postępu, które będzie mogło zapewnić Europie niezależność gospodarczą i społeczno-polityczną³³. Stąd słusznie Biała Księga wskazuje, że „*społeczeństwo jutra będzie inwestować w wiedzę i stanie się społeczeństwem uczenia się i nauczania, w którym każdy będzie tworzył swoje kwalifikacje. Innymi słowy powstanie społeczeństwo uczące się*”³⁴. Oznacza to, że w Białej Księdze przywiązuje się wielką rolę do wartości wiedzy i informacji, do ich strategicznego znaczenia, zarówno w przedsięwzięciach gospodarczych, jak i w życiu społecznym.

Rewolucja naukowo-techniczna, początki społeczeństwa informacyjnego, globalizacja – to ważne czynniki mające niepodważalny wpływ na system edukacji, stawiając przed nim nowe cele. Biała Księga wysuwa postulaty w tym zakresie, proponuje dyrektywy do działania państwom członkowskim unii. Wskazuje na konieczność dostosowania celów i treści kształcenia do wymagań złożonej sytuacji współczesnego człowieka.

W następnych latach, zwłaszcza w 1996 r., Roku Edukacji Ustawicznej w Europie Zachodniej, na temat edukacji ustawicznej zrodziło się wiele inicjatyw, pomysłów, programów ze wskazaniem na różnorodne ścieżki edukacyjne. Niektóre z nich są częścią obecnie funkcjonujących programów, np. program Sokrates, a w nim Akcja Grundtvig, zajmująca się praktyczną realizacją idei uczenia się przez całe życie³⁵.

Istotnym elementem w rozwoju edukacji ustawicznej jest proces boloński. Realizacja procesu ma przyczynić się do zwiększania mobilności

³³ J. Pólturzycki, *Nadzieje i rozdroża edukacji ustawicznej*, dz. cyt., s. 142.

³⁴ *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, tłum. K. Pachniak, R. Piotrowski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa 1997, s. 36–37.

³⁵ D. Korzan, *Telematyczne kształcenie dorosłych*, dz. cyt., s. 58.

kadry dydaktycznej i studentów, co w konsekwencji powinno prowadzić do zwiększenia zatrudnienia i wzrostu konkurencyjności gospodarki europejskiej w świecie. Proces harmonizacji szkolnictwa wyższego w Europie mieści się w szerszych ramach strategii lizbońskiej.

W 1999 r. została podpisana deklaracja w Bolonii „Europejski obszar szkolnictwa wyższego”³⁶.

W trzecim etapie procesu bolońskiego w Pradze w 2001 r. między innymi uznano kształcenie ustawiczne (Lifelong Learning), jako zasadniczy element europejskiego szkolnictwa wyższego. W Unii Europejskiej utworzonej na społeczeństwie i gospodarce opartych na wiedzy strategia kształcenia ustawicznego musi sprostać konkurencyjności gospodarki i rozwojowi społecznemu. Na kolejnej konferencji w Berlinie (2003 r.) w zakresie edukacji ustawicznej uznano za ważne akceptowanie wiedzy nabytej przez dorosłych poza uczelnią, a także wprowadzanie elastycznych ścieżek edukacyjnych w szkolnictwie wyższym, które powinny być dostępne dla wszystkich obywateli. Ostatnie spotkanie w 2009 r. w belgijskiej Leuven i Louvain-La-Neuve zakończyło się komunikatem „Proces boloński 2020 – Europejski Obszar Szkolnictwa Wyższego w nowej dekadzie”³⁷. W komunikacie tym określono potrzebę kontynuowania prac na rzecz realizacji procesu bolońskiego w ciągu najbliższych 10 lat, by budować Europę wiedzy. Za podstawę realizacji tego celu wskazano aktywny udział obywateli w edukacji ustawicznej. Edukację ustawiczną pokazano jako drogę do zdobywania wartościowych i przydatnych na rynku pracy kwalifikacji, uzyskiwanych przez elastyczne ścieżki kształcenia.

W 2000 r. Rada Europy, określając zadania dla edukacji w XXI w., szczególną rolę wyznaczyła edukacji ustawicznej jako najważniejszej ścieżki umożliwiającej zdobywanie szerokiej wiedzy i najwyższych umiejętności niezbędnych do aktywnego uczestnictwa w życiu i rozwoju współczesnego społeczeństwa i wiedzy. Dzisiaj, na początku drugiej dekady XXI w., wiemy, że będzie on wiekiem różnorodnych kryzysów i zagrożeń; szkolnictwo wyższe może wpaść w turbulencje rozwojowe.

³⁶ Z. Kruszewski, *Dobre kształcenie studentów i rozwój kadry drogą do nowoczesności i atrakcyjności miasta Płocka*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, red. Z. Kruszewski, J. Półturzycki, Wyd. TNP i SWPW, Płock 2006. s. 14–17.

³⁷ The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the New Decade, Communiqué of the Conference of European Ministers responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-La-Neuve, 28–29 April 2009.

Zagadnienia edukacji ustawicznej znajdują należne miejsce zarówno w polskiej myśli pedagogicznej, jak i w programach tworzonych przez instytucje edukacyjne. Fundamenty edukacji permanentnej w polskiej teorii pedagogicznej stworzyli wybitni pedagodzy Ryszard Wroczyński³⁸ i Bogdan Suchodolski³⁹. Profesor B. Suchodolski nadał edukacji ustawicznej nowe wymiary, nowe wartości i nowe ujęcie. Jednocześnie przypominał, że jednym z ważniejszych zadań edukacji ustawicznej są zadania innowacyjne i kreacyjne, które są bardzo pomocne w realizacji celów wychowawczych w nowym systemie edukacyjnym⁴⁰. Największym sensem edukacji permanentnej w obecnym skomplikowanym świecie, zdaniem prof. B. Suchodolskiego, jest stać się człowiekiem⁴¹.

Na potrzebę intensyfikacji kształcenia ustawicznego, jako niezbędny aksjomat, zwracali uwagę wybitni polscy pedagodzy i socjologowie, m.in. Jan Szczepański, Tadeusz Nowacki, Józef Półturzycki, Stanisław Kaczor i wielu innych. W związku z tym, co podkreśla S. Kaczor, w wielu uczelniach dokonuje się łączenia dwóch subdyscyplin pedagogicznych, tzn. pedagogiki dorosłych z pedagogiką pracy⁴². Na potrzebę edukacji permanentnej zwrócił uwagę w swoim nauczaniu Jan Paweł II. W Konstytucji Apostolskiej *Ex corde Ecclesiae* z 1990 r. jednoznacznie afirmatywnie napisał: „*Realizując programy kształcenia ustawicznego ludzi dorosłych, oddając do dyspozycji swoich wykładowców jako konsultantów, postępując się nowoczesnymi środkami przekazu oraz na wiele innych sposobów uniwersytet (...) może udostępniać szerszym kręgom społeczeństwa coraz większe zasoby ludzkiej wiedzy (...) rozciągając w ten sposób zakres swojego oddziaływania poza środowisko ściśle akademickie*”⁴³.

Duże znaczenie dla edukacji ustawicznej w Polsce ma dokument *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do 2010 roku*⁴⁴. Dokument ten, wprowadzając niepozbawiony wad, podkreśla wagę edukacji przez całe życie. Przyznaje, że kształcenie ustawiczne umożliwia rozwój zdolności,

³⁸ R. Wroczyński, *Edukacja permanentna*, PWN, Warszawa 1973.

³⁹ B. Suchodolski, *Edukacja permanentna. Rozdroża i nadzieje*, PWN, Warszawa 2003.

⁴⁰ Tamże, s. 160.

⁴¹ Tamże, s. 162–163.

⁴² *Pedagodzy o sobie i o pedagogice*, red. A. Bogaj, S.M. Kwiatkowski, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2003, s. 61.

⁴³ *Konstytucja apostolska „Ex corde Ecclesiae” o uniwersytetach katolickich*, 30, [w:] Jan Paweł II, *Dzieła zebrane t. 4: Konstytucje apostolskie, listy Motu proprio i bulle, orędzia na światowe dni*, Wyd. „M”, Kraków 2007, s. 96.

⁴⁴ *Strategia rozwoju kształcenia ustawicznego do roku 2010*, dokument przyjęty 8 lipca 2010 r. przez Radę Ministrów, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2003, nr 3.

wzbogaca wiedzę, udoskonala kwalifikacje, zmienia postawy i zachowania. „Strategia” podaje sześć priorytetów kształcenia ustawicznego: zwiększenie dostępu do kształcenia ustawicznego; podnoszenie jakości kształcenia ustawicznego; współpraca i partnerstwo; wzrost inwestycji w zasoby ludzkie; tworzenie zasobów informacyjnych w zakresie kształcenia ustawicznego; uświadamianie roli i znaczenia kształcenia ustawicznego.

Jednym z ważnych zagadnień w obecnej Unii Europejskiej jest stworzenie wspólnych obszarów edukacji, a zwłaszcza szkolnictwa wyższego. Celem tych działań jest zwiększenie konkurencyjności gospodarki europejskiej w świecie. Cele te zawarte są w ramach strategii lizbońskiej przyjętej w 2000 r., strategii zlekceważonej przez polską klasę polityczną. Zlekceważenie to może nas wiele kosztować w drugiej dekadzie XXI wieku. Dochodzenie państw europejskich do wspólnych rozwiązań w obszarze edukacji zawarte jest w tzw. procesie bolońskim⁴⁵, który zapoczątkowany został podpisaniem deklaracji sorbońskiej „*Harmonizacja i struktura europejskiego systemu szkolnictwa wyższego*” w maju 1998 r. w Paryżu przez ministrów ds. szkolnictwa wyższego Francji, Włoch, Wielkiej Brytanii i Niemiec. Jednym z etapów rozwoju procesu bolońskiego była konferencja w Pradze w maju 2001 r., na której podjęto problem kształcenia ustawicznego. Uznano je za istotny element europejskiego obszaru szkolnictwa. Przyjęto, że kształcenie ustawiczne musi sprostać wyzwaniom konkurencyjności i innowacyjności w celu zwiększenia spójności społecznej, równości szans i jakości życia w Europie zbudowanej na społeczeństwie i gospodarce opartej na wiedzy.

Na kolejnym spotkaniu ministrów ds. szkolnictwa wyższego w Berlinie we wrześniu 2003 r. wyznaczono dalsze zadania państwom sygnatariuszom deklaracji bolońskiej w zakresie edukacji ustawicznej, zakładając, że należy uznawać wiedzę nabytą przez dorosłych poza uczelnią, a także wprowadzić elastyczne ścieżki edukacyjne w szkolnictwie wyższym, które powinny być dostępne dla wszystkich obywateli. W Polsce do dziś nie wprowadzono procedur spełniających te założenia.

Uprawniony zatem wydaje się wniosek, że kształcenie ustawiczne jest zgodne z potrzebami nowoczesnego społeczeństwa wiedzy, uwzględnia

⁴⁵ Z. Kruszewski, *Dobre kształcenie studentów i rozwój kadry naukowej drogą do nowoczesności i atrakcyjności miasta Płocka*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, red. Z. Kruszewski, J. Pólturzycki, Wyd. TNP, Płock 2006, s. 14–15.

przemiany czasu, wartości rynku oraz rytm indywidualnej egzystencji. Idea uczenia się przez całe życie i uczenia się życia, inaczej mówiąc idea edukacji ustawicznej, staje się niezbędnym elementem współczesnego życia ludzkiego, bowiem w świecie ciągłych zmian i ogromu informacji człowiek wykształcony i stale doskonalący się potrafi dostosować się do istniejących potrzeb pracy zawodowej i otoczenia.

Obecnie zmienił się i rozszerzył krąg tradycyjnych środowisk kształcących. Oprócz szkoły i rodziny, edukację prowadzą środowiska sąsiedzkie, kręgi religijne, grupy rówieśnicze, miejsca pracy i inne aktywne skupiska ludzkie. Zrozumienie i współdziałanie tych grup daje właściwe korzyści i upowszechnia kształcenie. W niektórych krajach, np. w Szwecji lub Japonii, wskaźnik uczestnictwa ludności w edukacji dorosłych już obecnie wynosi 50% i wskazuje na to, że rozwój tego rodzaju aktywności jest zgodny na całym świecie z utrwalającą się i silną tendencją, która może nadać nową orientację całej edukacji w perspektywie edukacji ustawicznej⁴⁶. Jednocześnie każdy człowiek uczy się przez całe życie w obszarze społecznym, a tworzy go wspólnota, do której przynależy. Przynależność wspólnotowa jest potężnym nośnikiem edukacji, choćby dzięki uczeniu się, współpracy i solidarności, a być może jeszcze w większym stopniu dzięki aktywnemu uczeniu się obywatelstwa, a więc budowaniu społeczeństwa obywatelskiego. Jednocześnie, tak jak o tym wspomina A. Gałkowski: „*demokratyczny i socjalny charakter funkcjonowania społeczeństwa powoduje, że następuje wyraźna i daleko idąca weryfikacja społeczna działania systemu oświatowego*”⁴⁷.

Jak słusznie zauważył J. Pólturzycki, edukacja ustawiczna obecnie nie tylko rozwija się w poglądach i praktyce edukacyjnej, ale również „*przybiera nowe wartości dla kultury i oświaty społeczeństwa w dobie upowszechniania informatyki i nowoczesnych mediów z wykorzystaniem komputeryzacji*”⁴⁸.

Pojmowanie edukacji ustawicznej jako zasady kształcenia przez całe życie ma wyraźne konsekwencje organizacyjne. Wymaga uporządkowania ogniw systemu w jednolitą, uzupełniającą się całość, np. „*w Szwecji tzw. edukacja ludowa (typu nieformalnego) dorosłych ma za zadanie promowanie podstawowych wartości demokratycznych w społeczeństwie szwedzkim, umożliwiając wszystkim obywatelom wzbogacenie ich kultury ogólnej i podstawowej*”

⁴⁶ J. Pólturzycki, *Aktualne problemy edukacji ustawicznej*, dz. cyt., s. 13.

⁴⁷ A. Gałkowski, *System edukacji w Republice Federalnej Niemiec na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2009, s. 170.

⁴⁸ Tamże, s. 24.

kompetencji, zdobycie pewności siebie oraz uczenie się lepszemu rozumieniu i poszanowania innych. (...) Zdolność do współpracy z innymi jest uznawana za podstawową. Działalność edukacyjna tego rodzaju jest w znacznej mierze subwencjonowana przez państwo, lecz jej organizatorzy (ruchy polityczne, związki zawodowe, ludowe i władze lokalne) mają pełną swobodę w określaniu treści programów”⁴⁹.

Sektor kształcenia ustawicznego w Polsce podlega określonym regulacjom prawnym. Konstytucja RP z 1997 r. w art. 65 ust. 5 stanowi, iż „władze publiczne prowadzą politykę zmierzającą do pełnego produktywnego zatrudnienia poprzez realizowane programy zwalczania bezrobocia, w tym organizowanie i wspieranie poradnictwa i szkolenia zawodowego”⁵⁰. Bardziej szczegółowe odniesienie do zagadnień kształcenia ustawicznego znajdujemy w ustawie o systemie oświaty⁵¹, która w art. 68 stanowi: „1. Kształcenie ustawiczne umożliwia rozwój osobowości oraz zdobywanie wiedzy, kształtowanie umiejętności i rozwój uzdolnień, w szczególności z uwzględnieniem wymogów rynku pracy. 2. System kształcenia ustawicznego obejmuje kształcenie, doksztalcenie i doskonalenie w formach szkolnych i pozaszkolnych. 3. Kształcenie, doksztalcenie i doskonalenie może odbywać się w systemie dziennym, wieczorowym, zaocznym, kształcenia na odległość, eksternistycznym lub w systemie łączącym te formy”. Regulacje te pozwalają na projektowanie edukacji ustawicznej w szerokim zakresie. Praktyka ostatnich lat niestety nie potwierdza, iż edukacja przez całe życie zyskała w Polsce należyte uznanie i zadowalającą poziom organizacji.

Wyrazem tej nowej sytuacji i nowych zadań powinien stać się program powszechnego i nieustającego kształcenia. W realizacji tego programu i jego perspektywach upowszechnianie nauki uzyskuje nowe właściwości.

Jak zauważył już B. Suchodolski⁵², „w cywilizacji społecznego postępu, w cywilizacji rozwijającej się demokracji, w cywilizacji zapewniającej możliwości pełnego rozwoju wszystkim pracującym ludziom edukacja permanentna będzie miała jako jedno ze swoich zadań – zadanie rozwijania oraz zaspokajania wielorakich potrzeb i zainteresowań intelektualnych, kierujących ludzi ku poznaniu

⁴⁹ L. Tuross, *Andragogika ogólna*, Wydawnictwo Uczelniane WSRP w Siedlcach, Siedlce 1993, s. 15–16.

⁵⁰ Konstytucja RP z 1997 r.

⁵¹ Ustawa z 7 września 1991 r. o systemie oświaty.

⁵² B. Suchodolski, *Perspektywy popularyzacji nauki [w:] Teoria i praktyka upowszechniania wiedzy*, red. W. Okoń, Wiedza Powszechna, Warszawa 1979, s. 35.

świata lub ku poznaniu ich samych, a także ku doznawaniu wielorakich przeżyć związanych z przekształceniem rzeczywistości przez sztukę i działalność społeczną". W opisanych warunkach edukacja ustawiczna będzie musiała prowadzić do rozbudzenia ludzkiej ciekawości świata, a także do rozbudzenia wielorakich potrzeb emocjonalnych ludzi w zakresie doświadczenia rzeczywistości, w której żyją – zarówno i realnej, jak i artystycznej.

Edukacja ustawiczna powinna być w praktyce realizowana przez cały system zintegrowanych instytucji oświatowo-wychowawczych i wychowawczo-opiekuńczych, takich jak: przedszkola, szkoły: podstawową, gimnazjum i średnią, uczelnie, instytucje zajęć pozaszkolnych, placówki kulturalno-oświatowe, środki masowego przekazu, zakłady pracy, stowarzyszenia społeczne, do których należą towarzystwa naukowe.

Wynika z tego konieczność zasadniczej rewizji miejsca, jakie upowszechnianie nauki zajmuje w akcji kulturalno-oświatowej. Ustalił się niestety niedobry pogląd traktowania projektów kulturalnych jako działalności artystyczno-literackiej. W programach tych placówek upowszechnianie nauki nie zajmuje właściwego miejsca. Istnieje przekonanie, że problematyką edukacji zajmują się inne instytucje, a nawet inne resorty niż instytucje i ten resort, który troszczy się o tzw. kulturę.

W potocznym przeświadczeniu i organizacyjnych ustaleniach nauka nie należy do kultury, a działalność w dziedzinie upowszechniania kultury nie powinna obejmować nauki⁵³. Ale perspektywa działania jest całkowicie odmienna, jak można zauważyć, cywilizacja przyszłości będzie w coraz większej mierze oparta na nauce i to, co nazywamy kulturą, będzie w coraz większym stopniu przeniknięte elementami naukowymi. Związek między nauką, techniką i kulturą w rozumieniu wartości artystyczno-literackich będzie coraz ściślejszy. Wielkie obszary upowszechniania nauki będą znajdowały się pod opieką akcji kulturalno-edukacyjnych, ruchów społeczno-naukowych. Problemy upowszechniania nauki w społeczeństwie wiążą się w bardzo ścisły sposób z ogólną problematyką życia społecznego i indywidualnego, z orientacją tego życia ku określonym wartościom, ku temu, co nazywamy stylem życia, jakością życia, jego kształtem. Wiąże się to z przemianami, jakie zachodziły w Polsce po II wojnie światowej. Konstancy Adam Wojtaszczyk stwierdził bowiem, że upadek państwa realnego socjalizmu postawił przed społeczeństwami i ich elitami politycznymi pytania dotyczące dalszej filozofii

⁵³ Tamże, s. 36.

rozwoju”⁵⁴. Wśród zasadniczych problemów z tym związanych wymienił demokratyzację, reformowanie gospodarki i emancypację narodową⁵⁵. Do nowoczesnego rozumienia tych zagadnień przygotowują społeczności stowarzyszenia naukowe.

Ponadto, jak zauważył prof. Bogusław Śliwerski, postmodernistyczna pedagogika zwraca uwagę na centralną pozycję obrazu we współczesnej kulturze⁵⁶. Dlatego też w obecnych działaniach stowarzyszeń naukowych tak wiele prób jest związanych z edukacją wizualną, czego przykładem są liczne projekty plastyczne i wystawiennicze. Widać w nich zresztą troskę o całościowe wychowanie estetyczne, które – za profesora Ireną Wojnar – traktowane jest bardzo szeroko – „jako problem kształtowania osobowości przez sztukę, a zatem w aspekcie jej oddziaływania na sferę intelektualną, emocjonalną, estetyczną i moralną. Dzięki uniwersalności języka sztuka tworzy płaszczyznę do dialogu i porozumiewania się ludzi różnych kultur”⁵⁷.

Z powyższych uwag wynika, że gdy mówimy o reformie edukacji, musimy bezwzględnie rozważać również reformę ruchów społeczno-naukowych i społeczno-kulturowych, która powinna polegać na stwarzaniu coraz lepszych warunków dla oddolnych inicjatyw i swobodnego rozwoju twórczości oraz samokształcenia.

Towarzystwa naukowe w kanonie instytucji kształcenia ustawicznego zajmują coraz bardziej mobilną pozycję, wykorzystując ku temu zarówno swoje biblioteki naukowe, w coraz większym stopniu digitalizowane, a także oferując szeroki wachlarz propozycji rozszerzających ofertę kształcenia ustawicznego, takich jak: odczyty i prelekcje, konferencje naukowe, spotkania z ludźmi nauki i techniki.

⁵⁴ K.A. Wojtaszczyk, *Kompendium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2000, s. 168.

⁵⁵ Tamże.

⁵⁶ B. Śliwerski, *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2004, s. 381.

⁵⁷ J. Gajda, *Pedagogika kultury w zarysie*, wyd. II, Warszawa 2006, s. 123.

Działalność edukacyjna towarzystw naukowych

1. Rys historyczny towarzystw naukowych w Polsce

Ludzie od najdawniejszych czasów wchodzili w różne związki społeczne, by móc realizować własne cele i potrzeby lub pomagać innym. Związki te skupiały określoną zbiorowość, która realizowała zadania oparte na własnych wartościach społecznych. Przynależność do określonych związków społecznych, których zadaniem jest aktywizacja społeczna i realizacja określonych celów, poza formalną strukturą państwową – urzędniczą, ma cechę dobrowolności¹.

Niewątpliwie do takich związków należą stowarzyszenia, które tworzą dobrowolny i trwały związek grupy osób, zorganizowany do realizacji wspólnych zamierzeń i zainteresowań, np. naukowych czy też popularyzujących naukę i edukację.

W problematyce edukacji wyższej i kształcenia ustawicznego w Polsce ważną rolę odgrywa społeczny ruch naukowy, który zajmuje uznane w świecie miejsce w rozwoju cywilizacyjnym i kulturowym. Tworzone na przestrzeni wieków towarzystwa naukowe w Polsce odgrywały ważną rolę w minionych okresach, bowiem podnosiły poziom wiedzy społeczeństwa. Organizacje te w dalszym ciągu zajmują ważne miejsce w nauce polskiej oraz w życiu społecznym i gospodarczym kraju.

Towarzystwa naukowe to środowisko obywatelskiej aktywności, samorządności i niezależności, zwłaszcza w dziedzinie nauki, oświaty, kultury. Skupiają one pracowników i miłośników nauki oraz ludzi

¹ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, wyd. 3, PWN Warszawa 2003, s. 341.

związanych z nauką, którzy swoimi działaniami przyczyniają się do jej rozwoju. Jak podkreślał Aleksander Kamiński, te „stowarzyszenia społeczne żyją dzięki ludziom i przez ludzi – tzn. dzięki swemu personelowi zawodowemu i ochotniczemu oraz czynnym członkom organizacji”².

Genezę towarzystw naukowych znajdują znawcy tego zagadnienia już w starożytności. Nawiązują oni do Platona, który w 382 r. p.n.e. zakupił od Akademos (herosa ateńskiego) świątynię z przeznaczeniem na zajęcia intelektualne (stąd nazwa akademii). Ciceron w 79 r. nadał swojej wili imię „Akademia”, a Włosi w XV w. tę nazwę przypisali stowarzyszeniom³.

Powstające w czasach renesansu w Europie, głównie we Włoszech, akademie to pierwowzór późniejszego ruchu naukowego. Ten spontaniczny ruch społeczny, zrzeszający ludzi nauki, edukacji i kultury, sympatyków wiedzy, pochodzących spośród arystokracji, duchowieństwa, bogatego mieszczaństwa, działał w różnych formach – kołach, zespołach, ugrupowaniach, stowarzyszeniach, akademiach⁴.

Rozwój nauki, zwiększanie roli i miejsca nauki jako elementu rozwoju społecznego i gospodarczego, chęć zgłębienia i zrozumienia praw otaczającym nas świecie – to wyznaczniki tworzenia późniejszych towarzystw naukowych i naukowo-zawodowych, wzrostu ich liczebności i różnorodnych form działań. Nie bez znaczenia również jest fakt, że nauka, która jest podstawą społecznej działalności naukowej, wyprzedza ogólną wiedzę społeczeństwa w danej dziedzinie. Dlatego też uczeni, skupieni w różnego rodzaju grupach, chcą o swoich działaniach naukowych dyskutować i przekazywać społeczeństwu ich efekty. Ten temat jest również ważnym czynnikiem powstawania towarzystw naukowych. Miejsce towarzystw w nauce i społeczeństwie zależy od tempa przemian cywilizacyjnych.

Różny był rozwój tego społecznego ruchu naukowego w poszczególnych krajach Europy, bowiem różne tam były warunki polityczne, ekonomiczne, społeczne kulturowe.

W Polsce do połowy XVI w. nie funkcjonowały żadne instytucje czy organizacje zrzeszające ludzi nauki. Jedyne ośrodki naukowe

² A. Kamiński, *Funkcje pedagogiki społecznej*, wyd. 2. popr. i uzup., Warszawa 1974, s. 168.

³ J. Majkowski, *Medyczne towarzystwa w Polsce w latach 1945–1998*, „Heureka. Problemy Społecznego Ruchu Naukowego”, 2002, nr 1–2, s. 11.

⁴ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, PAN, Warszawa 2003, s. 10.

– Uniwersytet Krakowski – przeżywał wówczas duży kryzys. Działalność naukową można było zauważyć w kręgach osób skupionych na dworach możnowładców, protektorów sztuki i nauki, a także w dużych miastach u bogatych mieszczan. Były to grupy ludzi wykształconych, często związanych z uniwersytetami, oraz grono przyjaciół nauki, sztuki i literatury klasycznej. Działalność ta nie przybrała jednak żadnego formalnego charakteru.

Najstarszym, nie tylko w Polsce, ale również w Europie Środkowej, stowarzyszeniem było założone około 1489 r. na wzór włoskich akademii stowarzyszenie naukowo-filozoficzne *Sodalitas Litteraria Vistulana* (Nadwiślańskie Towarzystwo Literackie) z siedzibą w Krakowie. Jego twórcą był niemiecki humanista, Konrad Celtis, a członkami – ludzie z różnych grup społecznych, wykładowcy z Uniwersytetu Krakowskiego, studenci, mieszczanie, szlachta krakowska oraz osoby pochodzące ze sfer dworskich, m.in. Wojciech Brudzewski, Sz wajpolt Fiol, Filip Kallimach, Wawrzyniec Korwin⁵. Była to grupa bardzo luźna, organizująca prywatne wykłady, występy poetyckie, dyskusje filozoficzne, prawnicze i przyrodnicze. Stała się ona także platformą życia towarzyskiego oraz „ogniskiem intelektualnej awangardy, krytyki uznanych powag naukowych i opozycji oficjalnej nauki uniwersyteckiej. Była też niewątpliwie kuźnią nowych idei społecznych, wyrazicielką interesów próbującego dojść do głosu mieszczaństwa”⁶.

Pomimo tak ogromnego dorobku nauki i kultury polskiego Odrodzenia, ruch ten nie stał się załóżkiem dalszych form i struktur stowarzyszeniowych. W następnych wiekach (do XVIII) praktycznie działalność naukowa w takich formach nie istniała, gdyż brak było zainteresowania króla i możnowładztwa tym zagadnieniem, a szlachta była niechętna do stowarzyszania się. Nadto narastały konflikty społeczne i polityczne, którym towarzyszył słaby rozwój miast i mieszczaństwa oraz niski był stopień organizacyjny i poziom szkolnictwa. Jedynie dobry wyjątek stanowiło środowisko Gdańska, zainteresowane nowoczesnym, naukowo-badawczym ruchem europejskim. Zaowocowało to utworzeniem w 1613 r. stowarzyszenia ogólnozawodowego *Collegium Medicum*, a w 1720 r. *Societas Litteraria cuius symbolum virtutis et scientiarum*

⁵ S. Kunikowski, *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*, Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, Włocławek 1999, s. 21–22.

⁶ W. Rolbiecki, *Towarzystwa naukowe w Polsce*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972, s. 51.

incrementa, którego współzałożycielem był gdański historyk i prawnik, Gotfryd Lengnich (1689–1774). Kontynuatorem tego towarzystwa było od 1742 r. aktywne i znaczące stowarzyszenie „Towarzystwo Badań Przyrodniczych”. Polska myśl naukowa była rozwijana w tym mieście przez powstałe w 1922 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauki i Sztuki, od 1958 r. nazwane Gdańskim Towarzystwem Przyjaciół Sztuki, oraz utworzone w 1922 r. Gdańskie Towarzystwo Naukowe⁷.

Również w środowisku warszawskim, wprawdzie zdecydowanie później, bo dopiero w XIX w., działalność naukowa zaczęła nabierać charakteru zorganizowanego, choć jej początki sięgają końca XVIII stulecia. Utworzenie uczonej akademii planował król Stanisław August, ale upadek państwa pokrzyżował jego plany. W sześć lat po rzezi Pragi, w 1800 r., pod nieprzychylnym rządem pruskim zawiązało się Towarzystwo Przyjaciół Nauk⁸. Instytucja ta, nazywana od 1814 r. Towarzystwem Królewskim Warszawskim Przyjaciół Nauk, uzyskała rangę pierwszej polskiej akademii nauk i stała się wzorem do naśladowania dla innych, ogólnych towarzystw naukowych⁹. Rozwijało się przez 31 lat, po czym zniknęło ze sceny społeczno-politycznej rozgrabionej przez zaborców Rzeczypospolitej. Jego spadkobiercą zostało Towarzystwo Naukowe Warszawskie, które powstało po roku 1907, po siedemdziesięciu pięciu latach, ale znów tylko na lat 44, w ciągu których przetrzymać musiało dwa trudne okresy wojenne. Jak podkreślił wybitny historyk od XIX stulecia, profesor Stefan Kieniewicz, „środowisko naukowe warszawskie, trapięne prześladowaniami, nigdy właściwie nie dawało za wygraną. Załamywało się wśród klęsk ogólnonarodowych, odradzało się w chwilach pomyślnych, lecz nawet w najcięższych warunkach nie pozostawało bezczynne”¹⁰.

Na ziemiach polskich w XIX w. wykształciły się dwa typy towarzystw naukowych – akademickie, których działalność była ściśle związana z wyższą uczelnią i jej kadrami naukowymi, oraz filomackie, które skupiały nie tylko ludzi nauki, uczonych, ale też sympatyków nauki, literatów

⁷ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe...*, dz. cyt., s. 12; <http://www.gtn.gda.pl/3.01.2011>.

⁸ A. Rutkowski, *Towarzystwa naukowe w okresie powojennym 1945–2000*, [w:] „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego”, 2001, nr 3–4, s. 6.

⁹ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe ogólne i specjalistyczne (humanistyczne) w Polsce. Rozważania o czasie przeszłym i perspektywach*, „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego”, 2004/2005, s. 9.

¹⁰ S. Kieniewicz, *Od Towarzystwa Przyjaciół Nauk do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, http://www.tnw.waw.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=28/3.01.2011.

i innych przedstawicieli inteligencji. Bardziej rozpowszechniony był ten drugi rodzaj, w ramach którego funkcjonowały wówczas w Polsce liczne organizacje, zwane towarzystwami przyjaciół nauk¹¹.

Szczególne potrzeby polityczne, gospodarcze i naukowo-kulturalne polskiego społeczeństwa w okresie zaborów stały się pozytywnym klimatem do ożywienia działalności polskiego ruchu naukowego, również w innych zaborach. Taką, bardzo ważną, strukturą społecznej działalności naukowej było powstałe w 1815 r. w ośrodku krakowskim przy uniwersytecie Towarzystwo Naukowe Krakowskie. Było to drugie w kraju, w okresie rozbiorów, towarzystwo naukowe o charakterze ogólnym. W odróżnieniu do innych Towarzystwo Naukowe Krakowskie było ściśle związane z Uniwersytetem Krakowskim. Nie owocowało to zbyt dużą aktywnością członków i władz towarzystwa, bowiem byli oni zajęci pracą na uczelni. Dodatkowo jeszcze sytuacja polityczna, regulująca działania uniwersytetu, powodowała, że towarzystwo nie było w pełni samodzielne, nie miało własnych koncepcji rozwojowych. Ożywienie działalności towarzystwa nastąpiło po roku 1848. Za ważne kierunki pracy przyjęto wówczas postęp wiadomości w obrębie wszystkich nauk oraz wpływ na rozszerzanie i upowszechnianie oświaty w narodzie. Do pracy naukowej w towarzystwie włączyli się wówczas wybitni twórcy, m.in. A. Mickiewicz, Z. Krasiński, J.I. Kraszewski. Od 1856 r. towarzystwo rozpoczęło samodzielny byt. Zerwanie z uniwersytetem przyniosło konkretne korzyści, pozwoliło zachować ściśle polski charakter i dość żywą swobodę. Towarzystwo stało się teraz inicjatorem prac badawczych, forum dyskusji naukowych i wydawcą naukowych publikacji¹². Towarzystwo Naukowe Krakowskie to instytucja „zasłużona, chociaż przytłoczona wielkością Akademii Umiejętności”¹³, której dała początek.

Znacząca jest rola tego towarzystwa w procesie kształtowania krakowskiego ośrodka badań historycznych. Jego wysiłki szły w tym kierunku, aby Kraków wraz z towarzystwem i uniwersytetem stały się naukowymi „Atenami polskimi”¹⁴. Obszerna i różnorodna działalność badawcza, zjazdowa, wydawnicza i kolekcjonerska lokowała Towarzystwo Naukowe Krakowskie w czołówce ośrodków naukowych Polski porozbiorowej.

¹¹ R. Marciniak, *Prezysi Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ich myśli i dzieło*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 1998, s. 9.

¹² W. Rolbiecki, *Towarzystwa naukowe w Polsce...*, dz. cyt. s. 123.

¹³ D. Rederowa, *Z dziejów Towarzystwa Naukowego Krakowskiego 1815–1872*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1998, s. 8.

¹⁴ D. Rederowa, *Z dziejów Towarzystwa Naukowego Krakowskiego ...*, dz. cyt. s. 35.

Przekształcenie Towarzystwa Naukowego Krakowskiego w Akademię Umiejętności w 1872 r. było dużym wydarzeniem w życiu naukowym na ziemiach polskich. Ta naczelną instytucją naukową w okresie zaborów i w okresie międzywojennym miała na celu organizowanie i popieranie badań naukowych oraz reprezentowanie nauki polskiej poza granicami kraju.

Akademia Umiejętności położyła duże zasługi dla rozwoju nauki. W okresie zaborów łączyła najwybitniejszych uczonych polskich działających w kraju i za granicą. Organizowała grupowe przedsięwzięcia naukowe i wspierała badania indywidualne, systematycznie informowała o pracach uczonych polskich oraz występowała jako ich reprezentacja wobec zagranicznych instytucji naukowych.

W zaborze pruskim taką pierwszą społeczną organizacją działalności naukowej było Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, założone w 1857 r., a potem Towarzystwo Naukowe w Toruniu, utworzone w 1875 r.¹⁵. Na okres zaborów datuje się też powstanie w 1820 r., jednego z najstarszych towarzystw, Towarzystwa Naukowego Płockiego, zainteresowanego obszarem nauki, oświaty i kultury na terenie Mazowsza Płockiego, o którym traktuje ta praca.

Towarzystwa naukowe na przełomie XIX/XX w. działały w szczególnej sytuacji, nie istniało wówczas państwo polskie. Te organizacje społeczne wypełniły lukę w działalności kultury, oświaty i nauki, zastępując nieistniejące instytucje państwowe. Przez swe działania przyczyniły się do podtrzymania tożsamości narodowej. Wokół nich gromadzili się ludzie nie tylko pracujący naukowo, ale także patrioci, którzy pragnęli zachować dobra kultury narodowej dla przyszłych pokoleń. Dbali oni też o rozwój oświaty i kultury narodowej.

Odzyskanie niepodległości przez Polskę w wyniku zakończenia pierwszej wojny światowej oznaczało dla towarzystw naukowych nowe warunki działania i podjęcie nowych zadań. Zniknęły istniejące dotąd ograniczenia formalne i prawne. Po roku 1918 istniejące wówczas towarzystwa podjęły współpracę z funkcjonującymi na terytorium naszego kraju uczelniami państwowymi i placówkami badawczymi. Brały także udział w tworzeniu nowych placówek. Na podkreślenie zasługuje także uczestnictwo towarzystw naukowych w pracach mających na celu scalenie terytoriów pozostających dotąd pod rządami trzech zaborców

¹⁵ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe ogólne i specjalistyczne (humanistyczne) w Polsce*, dz. cyt. s. 9.

w jednolity organizm państwowy, a także przełamywanie dzielnicowych podziałów czy też narosłych barier o charakterze językowym, obyczajowym i kulturalnym. Ważnym elementem w działalności towarzystw były również prace przy tworzeniu jednolitego organizmu gospodarczego i spójnej organizacyjnie administracji państwowej, podnoszenia kraju z zacołania gospodarczego i odbudowy ze zniszczeń wojennych. Istniejące w tym okresie towarzystwa naukowe wniosły także swój wkład w rozbudowę systemu oświatowego, w prowadzenie różnego rodzaju badań, w kształcenie kadr naukowych, nauczycielskich czy inżynierskich¹⁶.

Jednocześnie państwo zaczęło przejmować część zadań realizowanych dotychczas przez towarzystwa, które przestały być jedynym opiekunem prac naukowych, stymulatorem publikacji, inspiratorem działalności popularyzatorskiej. Wzrastała teraz rola towarzystw, jako organizacji ponadregionalnych. Szczególnie duże znaczenie miała Polska Akademia Umiejętności oraz Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Ta pierwsza od 22 listopada 1919 r., po zmianie statutu, przyjęła właśnie nazwę „Polska Akademia Umiejętności”. Stosownie do uchwały Rady Ministrów z 12 maja 1921 r. PAU „reprezentuje naukę polską imieniem Państwa Polskiego w międzynarodowych związkach naukowych”. W okresie międzywojennym PAU utrzymywała Bibliotekę Polską w Paryżu oraz Stację Naukową w Rzymie. Jej siedzibą był budynek przy Sławkowskiej 17 w Krakowie. Od 1927 r. zyskała status „instytucji narodowej użyteczności” i działała pod protektoratem prezydenta RP. W jej ramach funkcjonowały cztery wydziały: Filologiczny, Historyczno-Filozoficzny, Matematyczno-Przyrodniczy i Lekarski. W okresie międzywojennym była wydawcą ponad 100 serii wydawniczych, w tym szczególnie *Polskiego Słownika Biograficznego*. Na uwagę zasługują także: *Atlas historyczny Polski*, *Słownik łaciny średniowiecznej*, *Bibliografia polska* Karola Estreichera, *Historia gwar polskich*, *Monument Polonie Historia*, *Monument Polonie Vaticana*. Nadto PAU wydała 19 tomów „Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce” (1878–1937) i 8 numerów „Archiwum Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce” (1932–1959)¹⁷.

Sprzyjający klimat dla rozwoju szkolnictwa wyższego zaowocował powstaniem wielu wyższych uczelni i placówek naukowo-badawczych

¹⁶ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce. Przeszłość i terażniejszość*, PAN, Warszawa 2003, s. 24–28.

¹⁷ J. Dybiec, *Polska Akademia Umiejętności*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 551–554.

– instytucji zajmujących się już profesjonalnie badaniami i dydaktyką. W tej sytuacji towarzystwa ukierunkowały swoją działalność głównie na organizowanie spotkań i dyskusji naukowych na temat wyników badań i ich zastosowań. Ożywiła się działalność towarzystw specjalistycznych – tworzyły się towarzystwa o nowych dyscyplinach, powstawały kolejne w dyscyplinach już istniejących. Funkcjonowały w tym czasie utworzone wcześniej towarzystwa ogólne oraz regionalne. Powstawały też nowe, np. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Ludowego (1934), a także 14 nowych towarzystw o profilu i zasięgu regionalnym. Ich działalność skupiała się głównie wokół problemów upowszechniania nauki oraz organizowania regionalnych środowisk naukowych. Prowadziły także działalność związaną z problematyką gospodarczą i społeczną regionów, w których działały.

W okresie międzywojennym oprócz towarzystw naukowych ogólnych powstały dwa instytuty o charakterze ogólnym – Instytut Śląski z siedzibą w Katowicach działający w latach 1934–1948 oraz Instytut Bałtycki założony w 1925 r. z siedzibą w Toruniu.

W tym okresie podejmowane były próby koordynacji społecznego ruchu naukowego w Polsce. Towarzystwa, zarówno ogólne, jak i specjalistyczne, widziały potrzebę podejmowania wspólnych przedsięwzięć organizacyjnych i naukowych. Pierwsze działania zmierzające do utworzenia wspólnej reprezentacji towarzystw naukowych nastąpiły na przełomie lat 20. i 30. ubiegłego stulecia. W 1931 r. z inicjatywy Polskiej Akademii Umiejętności odbyły się narady przedstawicieli czterech największych organizacji naukowych: Polskiej Akademii Umiejętności, Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Towarzystwa Naukowego we Lwowie i Akademii Nauk Technicznych, w wyniku których zawarto umowę regulującą wzajemne przedsięwzięcia związane z dalszym rozwojem nauki polskiej. Postanowiono utworzyć komitet porozumiewawczy w celu popierania i obrony wszelkich interesów nauki polskiej, a w szczególności: a) porozumienia się co do podziału pracy; b) porozumienia co do wykonywania wspólnych przedsięwzięć naukowych; c) ustalenia stosunku do naukowych instytutów badawczych i form ich poparcia; d) porozumiewania się w sprawach reprezentacji nauki za granicą; e) porozumiewania się w sprawach wydawnictw naukowych przeznaczonych dla zagranicy¹⁸. Ta koordynacja działań towarzystw naukowych zapoczątkowana w 1931 r. była z powodzeniem kontynuowana aż do wybuchu II wojny światowej.

¹⁸ W. Rolbiecki, *Towarzystwa naukowe w Polsce...*, dz. cyt., s. 231.

W okresie Drugiej Rzeczypospolitej funkcjonowały 144 towarzystwa, z tego 91 zostało utworzonych w latach 1919–1939. Wśród nich m.in. 43 towarzystwa reprezentowały nauki społeczne i humanistyczne, 11 towarzystw – nauki biologiczne, 5 towarzystw – nauki matematyczne, fizyczne i chemiczne, 2 towarzystwa – nauki techniczne, 52 towarzystwa – nauki medyczne, 10 towarzystw reprezentowało nauki rolnicze i nauki o Ziemi oraz 17 stowarzyszeń naukowo-technicznych. Działało także 14 towarzystw regionalnych i ogólnych oraz 7 regionalnych instytutów naukowo-badawczych¹⁹.

Analiza funkcji towarzystw naukowych w okresie międzywojennym pozwala stwierdzić, że działając w zupełnie innej sytuacji politycznej przyczyniły się znacznie do rozwoju nauki i edukacji w niepodległej Polsce.

Wrzesień 1939 r. oznaczał dla towarzystw istniejących na terenach wschodniej Polski likwidację, a w części okupowanej przez Niemcy działalność konspiracyjną.

Okres po II wojnie światowej w Polsce to nowe warunki ustrojowe, polityczne, gospodarcze, dynamiczna rozbudowa szkolnictwa wyższego²⁰, nowa organizacja i struktura oświaty i kultury.

Działalność towarzystw naukowych w okresie powojennym była kontynuacją ich działalności w okresie międzywojennym. Podobnie jak przed wybuchem wojny zajmowały się one działalnością wydawniczą, omawianiem prac naukowych, prowadzeniem badań oraz upowszechnianiem wiedzy. Jak zauważa Piotr Hübner: „Były nadal ośrodkami formowania świadomości środowiska i podtrzymywania społecznej polityki naukowej”²¹.

Tuż po wojnie, a w zasadzie do 1951 r., kiedy powołano Polską Akademię Nauk, władze polityczne niechętnie były powstawaniu samorządnych organizacji, jakimi były stowarzyszenia. Powstającym organizacjom przypatrywano się bardzo uważnie, zwracano szczególną uwagę na ich działalność. Jednak, w pierwszych latach po wojnie dawne ogólne, a także niektóre specjalistyczne, towarzystwa naukowe reaktywowały swoje struktury i swoją działalność. Powstawały także nowe towarzystwa interdyscyplinarne i specjalistyczne – związane głównie z naukami historycznymi,

¹⁹ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, Wydawnictwo Warszawskie Drukarnia Naukowa PAN, t. I – Warszawa 2004.

²⁰ W 1946 r. było już w Polsce 46 szkół wyższych; w roku akad. 1947/48 – 56; w r. 1951 – istniało już 79 uczelni i 54 placówki naukowo-badawcze – E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce...*, dz. cyt., s. 30.

²¹ P. Hübner, *Nauka polska po II wojnie światowej – idee i instytucje*, Warszawa 1987, s. 76.

społecznymi, prawnymi i ekonomicznymi oraz stowarzyszenia naukowo-techniczne. Powstawały również kolejne towarzystwa regionalne: w latach 1945–1970 było ich piętnaście, w latach 1971–2000 – siedemnaście.

Reaktywowane i nowo utworzone towarzystwa na przełomie lat 40. i 50. XX w. – to: a) towarzystwa naukowe ogólne; b) towarzystwa regionalne (kulturalno-naukowe); c) towarzystwa naukowe specjalistyczne z zakresu nauk humanistycznych i społecznych, ścisłych, przyrodniczych, medycznych, technicznych; d) stowarzyszenia naukowo-techniczne²².

W 1975 r., jak podaje „Raport o stanie towarzystw naukowych”, opracowany przez ówczesnego sekretarza naukowego Rady Towarzystw Naukowych, Edwarda Hałonia, a zatwierdzony 7 marca 1978 r. przez Prezydium PAN, istniało w Polsce 165 towarzystw. Szczegółowe dane ilustruje poniższa tabela (tab. 1).

Tabela 1. Stan liczebny towarzystw naukowych istniejących 1975 r.

Nazwa grupy towarzystw	Liczba	W tym liczba towarzystw dotowanych przez PAN
Towarzystwa naukowe ogólne	33	5
Towarzystwa naukowe specjalistyczne, w tym:	112	57
• społeczne i humanistyczne	30	18
• biologiczne	13	13
• matematyczno-fizyczne, chemiczne i geologiczno-geograficzne	10	8
• techniczne	5	4
• rolnicze i leśne	5	5
• medyczne	49	9
Stowarzyszenia naukowo-techniczne Naczelnej Organizacji Technicznej	20	

Źródło: Aneks do „Raportu o stanie towarzystw naukowych, Polska Akademia Nauk, Rada Towarzystw Naukowych”, Warszawa, październik 1977, [w:] E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce. Przeszłość i terażniejszość*, PAN, Warszawa 2003, s. 189–194.

Jak wynika z tabeli 1, PAN objęła dotacją zdecydowanie więcej towarzystw specjalistycznych (ponad 50%) aniżeli ogólnych (15%). Dotacje otrzymywały wszystkie towarzystwa nauk biologicznych, rolniczych

²² A. Rutkowski, *Towarzystwa naukowe...*, dz. cyt., s. 7.

i leśnych. Spośród towarzystw o charakterze medycznym dotacje uzyskało tylko około 20%.

Obecnie istnieje w Polsce 312 towarzystw naukowych, zrzeszonych przy Prezydium PAN, w tym: a) ogólnych regionalnych – 38; b) specjalistycznych, w tym związanych z: naukami społecznymi i humanistycznymi – 66; naukami biologicznymi – 17; naukami matematycznymi, fizycznymi, chemicznymi – 17; naukami technicznymi – 24; naukami rolniczymi, leśnymi i weterynaryjnymi – 20; naukami medycznymi – 102; naukowo-technicznych – 28²³. Szczegółowy wykaz towarzystw naukowych działających przy Prezydium PAN wraz podaniem nazwiska prezesa i adresu towarzystwa zamieszczony jest na stronie internetowej <http://www.rtn.pan.pl>.

Dzieje towarzystw naukowych, o czym wspomniano wcześniej, w okresie powojennym są różnorodne, zarówno pod względem organizacyjno-prawnym, jak i realizowanych zadań. Nowa rzeczywistość społeczna, polityczna i gospodarcza wyznaczała towarzystwom nowe miejsce. Wprawdzie w dyskusjach na temat powojennego kształtu polskiej nauki akcentowano potrzebę kontynuowania działań towarzystw naukowych, ale nie brakowało też opinii negujących potrzebę ich istnienia w nowym modelu organizacji polskiej nauki. Jednak I Kongres Nauki Polskiej w 1951 r. potwierdził potrzebę funkcjonowania towarzystw naukowych ogólnych, bowiem one jednoczą regionalne życie naukowe.

²³ www.rtn.pan.pl/3..01.2011. Autor jest przewodniczącym Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium Polskiej Akademii Nauk od 2007 r. Przy jego udziale został opracowany szczegółowy wykaz towarzystw naukowych działających przy Prezydium PAN.

²⁴ Powołana w wyniku uchwały I Kongresu Nauki Polskiej 9 kwietnia 1952 r. w miejsce zawieszanej Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Pierwszym prezesem był Jan Dembowski (1955–1957), kolejnymi – Tadeusz Kotarbiński (1957–1962), Janusz Groszkowski (1962–1971), Włodzimierz Trzebiatowski (1962–1967), Witold Nowacki (1978–1980), Aleksander Gieysztor (1981–1983, 1990–1992), Jan Kostrzewski (1984–1989), Leszek Kuźnicki (1993–1998), Mirosław Mossakowski (1999–2002), Jerzy Kołodziejczak (2002–2003), Andrzej Legocki (2003–2006), Michał Kleiber (2007–2013). Jest korporacją przedstawicieli ludzi nauki, wyłonioną w wyniku wyborów przez Zgromadzenie Ogólne. W skład PAN wchodzi członkowie rzeczywiści, korespondenci oraz członkowie zagraniczni. Trzonem strukturalnym PAN są wydziały, a w ich ramach: instytuty, zakłady, komitety naukowe i muzea. Wśród instytutów uwagę zwraca Instytut Historii Nauki, utworzony w 1977 r. PAN prowadzi także zagraniczne stacje naukowe: Stacja Naukowa PAN w Paryżu (1893), Berlinie, Biblioteka i Stacja Naukowa PAN w Rzymie (1927), Stacja Naukowa PAN w Wiedniu (1985) oraz Stały Przedstawiciel PAN przy Rosyjskiej Akademii

Polska Akademia Nauk²⁴ powołana ustawą sejmową 30 października 1951 r.²⁵ miała zapewnić nauce polskiej warunki wszechstronnego rozwoju i rozkwitu²⁶. Od 1952 r. akademia objęła opieką działalność merytoryczną i organizacyjną towarzystw ogólnych i specjalistycznych, a ustawa z 17 lutego 1960 r. dała podstawy prawne tym działaniom²⁷. Statut PAN zobowiązywał wydziały naukowe do analizy planu prac naukowych i wydawnictw komitetów naukowych i społecznych instytucji naukowych, a komitety naukowe do opieki nad tymi instytucjami²⁸.

Powołana w 1963 r. przez Prezydium PAN Rada Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki miała być organem doradczym dla towarzystw naukowych i kierownictwa PAN. Toczono w kolejnych latach dyskusje zaowocowały decyzją o uściśleniu współpracy towarzystw z komitetami i wydziałami PAN oraz o formach jej realizacji. W latach 70. Rada Towarzystw Naukowych i Upowszechniania Nauki starała się uregulować prawnie zasady funkcjonowania towarzystw. Przygotowano nawet projekt ustawy na ten temat. Nie została jednak uchwalona, a od 1989 r. towarzystwa obowiązują zapisy innej ustawy – „Prawo o stowarzyszeniach”²⁹, które podporządkowują naukę ogólnym przepisom dotyczącym stowarzyszeń *sensu largo*. Tak więc, prawnie nie uregulowano organizacji, zasad i form działania społecznych organizacji, jakimi są towarzystwa naukowe³⁰. Cieszy nieco fakt, że ustawa o PAN z 1997 r. nawiązywała przynajmniej do powiązania Rady Towarzystw Naukowych z PAN, chociaż nie precyzowała konkretnie w tym zakresie. Dawała jednak możliwość powołania przy Prezydium PAN Rady Towarzystw Naukowych jako samorządnej reprezentacji pokrewnych dyscyplin naukowych w celu integrowania ludzi nauki z całego kraju. Organ ten ma jednak,

Nauk w Moskwie (1997). Współpracuje z placówkami i instytucjami zagranicznymi. PAN ma swoje oddziały w Gdańsku, Katowicach, Krakowie, Lublinie, Poznaniu i Wrocławiu; R. Grodzki *Polska Akademia Nauk*, [w:] *Britannica. Edycja polska*, t. 33, Poznań 2003, s. 361; M. Krajewski *Leksykon dziejów edukacji z przewodnikiem bibliograficznym. Ludzie–konceptje–instytucje*, Wydawnictwo Naukowe Novum, Płock 2010, s. 292–293.

²⁵ Ustawa z 30 października 1951 r. o Polskiej Akademii Nauk, Dz.U. 1951, Nr 57, poz. 391.

²⁶ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe ogólne i specjalistyczne*, dz. cyt. s. 21.

²⁷ Ustawa z 17 lutego 1960 r. o Polskiej Akademii Nauk, Dz.U. 1960, Nr 10, poz. 64 z późn. zm.

²⁸ A. Rutkowski, *Towarzystwa naukowe w okresie powojennym 1945–2000*, dz. cyt. s. 23.

²⁹ Ustawa z 7 kwietnia 1989 r. *Prawo o stowarzyszeniach*, Dz.U. 1989, Nr 20, poz. 104 z późn. zm., tekst jednolity – Dz.U. 2001, Nr 79, poz. 855.

³⁰ Tamże, s. 24–25.

z braku formalnego umocowania prawnego, ograniczone kompetencje. Dlatego też w 2006 r. ówczesne kierownictwo Rady Towarzystw Naukowych podjęło próbę ustawowego uregulowania roli, znaczenia i pozycji prawnej towarzystw naukowych i Rady Towarzystw Naukowych. Szczególny nacisk w tym projekcie położono na zdefiniowanie możliwych źródeł finansowania działalności tego czwartego, jak to się często podkreśla, ogniwa nauki polskiej.

Przygotowany w 2006 r. projekt nie zawierał jednak wszystkich możliwych rozwiązań, które mogłyby poprawić aktualną sytuację towarzystw naukowych. Stało się więc konieczne podjęcie tych prac na nowo. Opracowanie nowego projektu ustawy o towarzystwach naukowych zostało również niejako wymuszone przez podjęcie prac nad projektem nowej ustawy o Polskiej Akademii Nauk, która została uchwalona 30 kwietnia 2010 r. W każdej z publikowanych wersji projektu ustawy pominięto całkowicie problematykę współdziałania akademii z towarzystwami naukowymi. O współpracy tej nie ma mowy w nowej ustawie o PAN. Dlatego też w 2009 r. został opracowany przez Radę Towarzystw Naukowych „Projekt ustawy o towarzystwach naukowych”. Jego tekst wraz z szerokim uzasadnieniem został udostępniony na stronie internetowej <http://www.rtn.pan.pl/>. W pracach zespołu, który przygotował projekt, uczestniczył autor niniejszego opracowania. Projekt ten obejmuje rozwiązania prawne, uwzględniające proponowane przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego zmiany w systemie organizacji i finansowania polskiej nauki oraz zadania towarzystw wynikające z budowania społeczeństwa opartego na wiedzy. Projekt ustawy o towarzystwach naukowych wprowadza, zresztą po raz pierwszy, definicję towarzystwa naukowego, określa warunki rejestracji stowarzyszenia jako towarzystwa naukowego, charakter naukowy, cele i środki działania oraz zakres i formy działalności towarzystw naukowych. W jednym z przepisów projektowanej ustawy określono istotę potrzeby powstawania towarzystw: *„Celem towarzystw naukowych jest, w nawiązaniu do potrzeb i tradycji nauki, organizowanie i rozwijanie życia naukowego w formach działalności właściwym organizacjom społecznym i określonych statutem, przyczynianie się do upowszechnienia wiedzy jako źródła postępu, stwarzania warunków do prowadzenia badań i upowszechnianie wyników badań naukowych z różnych dziedzin poprzez organizowanie spotkań i dyskusji naukowych, działanie na rzecz wiązania nauki z potrzebami gospodarczymi i społecznymi oraz przygotowanie i publikowanie wydawnictw o charakterze naukowym”*.

W kolejnym artykule projektu ustawy określono formy działania, które wyznaczają naukowy charakter stowarzyszenia. Formy te powinny być określone statutem towarzystwa naukowego i stosowane, chociaż nie wszystkie w jego działalności.

Projektowana ustawa zmienia również usytuowanie i zadania Rady Towarzystw Naukowych, przekształcając ją z komitetu problemowego Polskiej Akademii Nauk, w usytuowany przy Ministrze Nauki i Szkolnictwa Wyższego organ przedstawicielski towarzystw naukowych, w skład którego wchodziłoby 30–40 wyłonionych w wyborach członków, będących przedstawicielami poszczególnych grup towarzystw naukowych. Projekt przewiduje ponadto, że rada, współdziałając z ministrem właściwym do spraw nauki oraz z innymi organami władzy i administracji publicznej, będzie instytucją opiniodawczo-doradczą dla Sejmu, Senatu, ministra właściwego do spraw nauki i innych naczelných organów administracji państwowej w sprawach tworzenia, funkcjonowania i zasad finansowania oraz oceny działalności towarzystw naukowych. Rada, jak dotychczas, nie ingerowałaby w działalność towarzystw naukowych i nie byłaby dla nich organem zwierzchnim. Rada byłaby wybierana przez towarzystwa, a po uchwaleniu ustawy uzyskałaby uprawnienia orzekania, które towarzystwa można zaliczyć do grupy towarzystw naukowych.

Projekt ustawy, poprzez propozycje zmian w ustawach samorządowych, stwarza podstawy prawne dla organów samorządu terytorialnego wszystkich szczebli i ich jednostek budżetowych do współuczestniczenia, na zasadzie pełnej dobrowolności, w finansowaniu działalności towarzystw naukowych, szczególnie w ich finansowaniu jako podmiotów działających na rzecz nauki i regionów, co obecnie nie jest możliwe.

Ustawa, w przypadku jej wejścia w życie, umożliwi towarzystwom naukowym dostęp do środków publicznych przeznaczanych na naukę, w tym na badania naukowe, kształcenie ustawiczne i popularyzację nauki, zarówno z budżetu państwa, budżetów jednostek samorządu terytorialnego oraz środków pomocowych Unii Europejskiej, przy stosowaniu tych samych kryteriów oceny podmiotowej i przedmiotowej.

Przygotowany projekt³¹ po akceptacji przez członków rady w lutym 2009 r. został przedstawiony prezesowi PAN oraz senatorom kierującym pracami Komisji Nauki, Edukacji i Sportu Senatu RP, senatorom członkom tej komisji oraz przewodniczącym największych klubów senackich

³¹ <http://www.rtn.pan.pl/images/stories/2009.01.13Ustawatekstkonc.pdf/4.01.2011>.

– Platformy Obywatelskiej oraz Prawa i Sprawiedliwości, z sugestią podjęcia działań umożliwiających nadanie mu dalszego biegu legislacyjnego jako inicjatywy ustawodawczej Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. W przeprowadzonych dotychczas rozmowach z senatorami daje się odczuć zainteresowanie tym projektem i tym samym być może jest szansa na jego wsparcie. Kierownictwo Rady Towarzystw Naukowych zapoznało także z projektem ustawy przewodniczącego klubu parlamentarnego Platformy Obywatelskiej, który również pozytywnie odniósł się do tej inicjatywy.

Pomimo trudności towarzystwa naukowe zachowują do dziś niezależność i są instytucjami wiążącymi ludzi nauki i zainteresowanych nauką – są forum dyskusji, wymiany doświadczeń i poglądów.

Przyjęta w 2010 r. nowa ustawa o Polskiej Akademii Nauk³² w zasadzie nie wspomina o towarzystwach naukowych, poza jedyną wzmianką w jednym z przepisów, który stanowi, iż do zadań akademii należy współpraca z towarzystwami naukowymi. Nie znalazł się w niej zapis o współpracy z Radą Towarzystw Naukowych, stąd jej status został zawieszony w prawnej próżni. Rada jednak istnieje, stąd trawestując łacińską maksymę „*natura horret vacuum*” (natura nie znosi próżni), należy pilnie uchwalić ustawę o towarzystwach naukowych.

2. Funkcjonowanie wybranych towarzystw naukowych

Z dużej liczby towarzystw wybrano tylko kilka, aby skrótowo przedstawić różnorodność form działania, także w obszarze szeroko rozumianej edukacji oraz interesującej nas edukacji ustawicznej. W przeglądzie tym znalazły się zarówno najstarsze, jak i najmłodsze towarzystwa naukowe.

Towarzystwo Naukowe Warszawskie

Towarzystwo Naukowe Warszawskie to spadkobierca i kontynuator Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1800–1832) – pierwszego na ziemiach polskich nowożytnego towarzystwa naukowego.

Założyciele Towarzystwa Przyjaciół Nauk uznawali pracę umysłową jako bardzo ważne pole działania w dążeniu Polaków do ratowania swojej narodowości. Skupiało ono znakomitych uczonych polskich i czołowych intelektualistów z całego obszaru dawnej Rzeczypospolitej.

³² Ustawa z 30 kwietnia 2010 r. o Polskiej Akademii Nauk, Dz.U. 2010, Nr 96, poz. 619.

Członkami Towarzystwa Przyjaciół Nauk była praktycznie cała elita umysłowa Polski, m.in.: Ignacy Krasicki, Franciszek Karpiński, Stanisław Trembecki, Adam Kazimierz Czartoryski, Ignacy Potocki, Grzegorz Piramowicz, Jan Śniadecki, Stanisław Staszic, Aleksander Sapieha, Henryk Sienkiewicz, Maria Skłodowska-Curie, Wacław Sierpiński³³. Jako główny cel działania przyjęto pielęgnowanie nauki, ale ujmowanej praktycznie jako służbę obywatelską. Dlatego też ważnym zadaniem była troska o język polski³⁴, a jego realizacja to m.in. objęcie patronatem *Słownika języka polskiego* Samuela Lindego. Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk organizowało prelekcje publiczne, które zyskały wielu entuzjastów, różne konkursy z nagrodami, przystąpiło do opracowania zbiorowej historii Polski, finansowało publikacje dotyczące matematyki, analizowało rozwiązania techniczne potrzebne dla przemysłu. Tak więc, oprócz bardzo ambitnej pracy naukowej członkowie towarzystwa angażowali się w ratowanie polskiego bytu narodowego, w uzyskiwanie nowoczesnych rozwiązań gospodarczych, w upowszechnianie oświaty, w kształcenie potrzebnych kadr. Taka twórczość cechowała wybitnych uczonych tamtych czasów, m.in. S. Staszica, J. Lelewela, do końca istnienia Towarzystwa Przyjaciół Nauk³⁵.

Starania o utworzenie Towarzystwa Naukowego Warszawskiego trwały już od 1900 r., ale strajki 1905 r. utrudniły te działania. Zgodę na utworzenie TNW uzyskano od władz gubernialnych w 1907 r.³⁶. Celem towarzystwa – zgodnie ze statutem – miało być rozwijanie badań naukowych i publikowanie ich wyników w języku polskim. W paragrafie 1 statutu stwierdzono: „*Towarzystwo Naukowe Warszawskie zakłada się w Warszawie w celu rozwijania i popierania badań we wszystkich gałęziach wiedzy oraz ogłaszania dzieł naukowych w języku polskim*”³⁷. Skupiono się więc tylko na działalności naukowej, nie zajmowano się działaniami związanymi

³³ *Historia nauki polskiej*, tom III, Wrocław 1977, s. 13.

³⁴ J. Michalski *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Warszawa 1953, s. 25.

³⁵ S. Kieniewicz *Od Towarzystwa Przyjaciół Nauk do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, Nauka Polska 1983, nr 2–4, s. 67–87. Jest to tekst referatu wygłoszonego przez profesora Stefana Kieniewicza na uroczystym zebraniu w 75. rocznicę powstania Towarzystwa Naukowego Warszawskiego w Pałacu Staszica, w Warszawie 18 marca 1983 roku.

³⁶ *Słownik Polskich Towarzystw Naukowych*, tom I, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004, s. 132.

³⁷ J. Piskurewicz, L. Zasztowt *TNW w latach 1907–1918*, http://www.tnw.waw.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=28/15.10.2010.

z polityką. W ciągu siedmiu pierwszych lat działalności opublikowano 41 tomów prac i wydawnictw, co łącznie ze *Sprawozdaniem* dało około 500 arkuszy druku³⁸.

Towarzystwo Naukowe Warszawskie funkcjonowało do 1952 r., tj. do czasu powstania Polskiej Akademii Nauk, która stała się główną instytucją polskiej nauki w nowej rzeczywistości politycznej. W tym, ponadczterdziestoletnim okresie nie było łatwych warunków działania, chociażby z uwagi na dwie wojny. Działalność naukowa, realizowana przez poszczególne wydziały towarzystwa, miała na celu m.in. nadrobienie opóźnień edytorskich wynikających z braku istnienia w Warszawie towarzystwa naukowego. Wojna 1914–1918 zrujnowała towarzystwo, osłabiła jego działalność (zmałała liczba członków, zniszczony został majątek). Powstało jednak kilka placówek naukowych. Nowe warunki po wojnie, m.in. nowe regulacje finansowe, uaktywniły działalność TNW. W 1928 r. dokonano zmian w statucie, zapewniających wzrost znaczenia towarzystwa w społeczeństwie. W całym okresie międzywojennym pracowały utworzone poszczególne placówki badawcze, gabinety i zakłady. Wznowiono prace wydziałów i komisji. Założono własną drukarnię, gdzie rozpoczęto wydawanie sprawozdań towarzystwa oraz wydawnictw wydziałowych.

W 180. rocznicę utworzenia Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, 23 listopada 1980 r., odbyło się spotkanie kilku profesorów, dawnych członków Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, m.in.: Piotra Biegańskiego, Witolda Nowickiego, Eugeniusza Olszewskiego, którzy byli zwolennikami reaktywowania tej instytucji. Cel ten zrealizowano w dniu 4 grudnia 1981 r.³⁹ Nowy statut akcentował charakter naukowy towarzystwa, którego działalność realizowały poszczególne Wydziały.

Towarzystwo skupiało i skupia ludzi nauki. Niemal wszyscy członkowie prowadzili bądź prowadzą pracę dydaktyczną w uczelniach lub instytutach naukowych, opracowują programy nauczania i kształcenia, przygotowują podręczniki. W momentach, kiedy to było potrzebne, prowadzili tajne nauczanie na wszystkich poziomach edukacji. Zatem Towarzystwo Naukowe Warszawskie jako instytucja i poszczególni ludzie towarzystwa zasłużyli się dla ogólnego podnoszenia wykształcenia naszego społeczeństwa i dla rozwoju i popularyzacji wiedzy o społeczeństwie.

³⁸ Tamże.

³⁹ Tamże, s. 136.

Tak charakteryzuje Towarzystwo Naukowe Warszawskie, na 100-lecie jego działalności, profesor Kalina Bartnicka⁴⁰.

Obecnie Towarzystwo Naukowe Warszawskie skupia się głównie na organizacji życia naukowego poprzez organizowanie odczytów, sesji i konferencji na temat aktualnych zagadnień naukowych. Każdego roku, w rocznicę powstania Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, odbywa się zebranie naukowe poświęcone pamięci S. Staszica z referatem głoszonym przez wybitną postać naukową. Oto przykłady tematyki zebrań naukowych TNW: a) w 2004 r. – *O intelektualistach, czyli uwodzicielach umysłów i sumień, Polska w globalizującym się świecie, Pięćdziesiąta rocznica powstania Europejskiej Organizacji Badań Jądrowych CERN w Genewie*⁴¹; b) w 2006 r. – *Dlaczego Staszic jest nam tak bliski i współczesny?, Pola, cząstki i kosmos, Kultura polityczna*⁴².

Jedną z form upowszechniania osiągnięć nauki są prowadzone każdego miesiąca „Warsztaty Kultury Słowa”, adresowane do uczniów szkół średnich w celu rozwijania ich umiejętności i sprawności językowych. Prowadzone są też różne zajęcia językowe z nauczycielami⁴³. W działalności wydawniczej stałą pozycją są „Roczniki Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”, zawierające m.in. informacje o działalności towarzystwa, teksty referatów, kronikę naukową. Do końca 2003 r. wydano około 70 pozycji wydawniczych dotyczących głównie zagadnień językowych. Tylko w 2006 r. nakładem towarzystwa ukazało się sześć publikacji zwartych z różnych dziedzin wiedzy, objętości 1945 stron: Ewa Rzetelska-Felczko *W świecie nazw własnych*, Warszawa 2006, 250 s.; Helena Krasowska *Górale polscy na Bukowinie (studium socjologiczne i leksykalne)*, Warszawa 2006, 335 s.; Ewa Gołachowska *Język i kultura ludności wsi szlacheckich i chłopskich w dawnej ziemi drohickiej na Podlasiu. Studium socjolingwistyczne*, Warszawa 2006, 350 s.; Beata Raszevska-Żurek *Kształtowanie się nazwisk równych imionom w Polsce (w. XIII–XVI)*, Warszawa 2006, 270 s.; Lucyna A. Jankowiak *Słownictwo medyczne Stefana Falimirza. Studium początków polskiej renesansowej terminologii medycznej*, t. II. Warszawa 2006, 490 s.; Iryda Grek-Pabisowa, *Acta Baltico-Slavica*, t. XXIX, Warszawa, 2006, 245 s.;

⁴⁰ K. Bartnicka *Wkład TNW w edukację narodową*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Sto lat działalności*, red. E. Wolnicz-Pawłowska, W. Zych, Wyd. TNW Warszawa 2009, s. 47–48, 61.

⁴¹ „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 2004” 2005, s. 115.

⁴² „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 2006” 2007, s. 67.

⁴³ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, tom I, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004, s. 137.

Gustaw Juzala *Semiotyka folkloru muzycznego pograniczy polsko-litewskich*, Warszawa 2006, 250 s.⁴⁴.

Towarzystwo współpracuje z Polską Akademią Nauk, Uniwersytetem Warszawskim i innymi warszawskimi uczelniami, z Archiwum PAN, w którym umieszczone są archiwalia towarzystwa, z Archiwum Głównym Akt Dawnych i okazjonalnie z różnymi placówkami i towarzystwami naukowymi.

Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk

Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (PTPN) założone 13 lutego 1857 r. z siedzibą w Poznaniu działa na terenie całego obszaru Rzeczypospolitej Polskiej, ze szczególnym uwzględnieniem Polski Zachodniej. Wśród 42 członków-założycieli byli m.in.: dr Kazimierz Szulc, gimnazjalny profesor historii; językoznawca, ksiądz Franciszek Ksawery Malinowski, Tytus Działyński, twórca Biblioteki Kórnickiej. Pierwszym prezesem został August Cieszkowski. Kolejnymi prezesami byli: Tytus Działyński, ponownie August Cieszkowski, Karol Libelt, Stanisław Egbert Koźmian, po raz trzeci Cieszkowski, ksiądz arcybiskup Edward Likowski⁴⁵. Za główny cel istnienia towarzystwo uznało pielęgnowanie nauki i umiejętności w języku polskim, obronę zagrożonej wówczas kultury narodowej⁴⁶. Pierwsi członkowie za główny cel swojej pracy przyjęli ochronę – *unguibus et rostro* („pazurami i dziobem”), tak bowiem głosiła ówczesna dewiza towarzystwa – i rozwój zagrożonej kultury narodowej i nauki w zaborze pruskim, gdzie nie było możliwości założenia polskiej wyższej uczelni⁴⁷. Członkowie towarzystwa, uczestnicząc w zagranicznych kongresach i zjazdach naukowych, starali się wyraźnie akcentować swoją wiarę w odzyskanie przez Polskę wolności. Gdy było to tylko możliwe, przemawiali w języku polskim⁴⁸. Już w latach 80. XIX w. księgozbiór i inne zbiory zgromadzone przez towarzystwo były imponujące, m.in. galeria obrazów mistrzów polskich złożona z prawie 300 płócien. Wielką wagę przywiązywali do gromadzenia zbiorów, ich utrzymania i opracowania kolejni ówcześni prezesi towarzystwa, bowiem uważali, że pamiątki rodzinne

⁴⁴ http://www.tnw.waw.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=94&Itemid=30/28.09.2010.

⁴⁵ http://www.ptpn.poznan.pl/PTPN_historia.html/25.11.2010.

⁴⁶ *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, wyd. 3, Poznań 2003, s. 19.

⁴⁷ http://www.ptpn.poznan.pl/PTPN_historia.html/25.11.2010.

⁴⁸ *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, dz. cyt, s. 20.

i narodowe odgrywają ogromną rolę w wychowaniu młodego pokolenia. Jeden z nich, Stanisław Koźmian mówił, że ochrona zabytków przeszłości, dowodów zasług naszych przodków, to święty obowiązek każdego potomka⁴⁹. Ofiarność społeczeństwa w okresie zaborów spowodowała, że w gmachu towarzystwa zgromadzono poważne kolekcje książek, map, atlasów (w 1907 r. biblioteka posiadała ponad 100 tys. woluminów), numizmatów, zabytków archeologicznych, zbiorów historyczno-artystycznych, przyrodniczych, które były dumą dla mieszkańców Wielkopolski, a dla germanizowanych Polaków lekcją polskości⁵⁰.

Członkowie towarzystwa uznawali bowiem, że głównym obowiązkiem w czasie zaborów było podtrzymanie kultury i świadomości narodowej, a po wyzwoleniu dalszy jej rozwój. Moment wywalczenia niepodległości stał się dla członków towarzystwa sygnałem do wzmożenia aktywności w celu osiągnięcia głównego celu poprzedników, a mianowicie utworzenia 7 maja 1919 r. w Poznaniu uniwersytetu, początkowo jako Wolnej Wszechnicy Piastowskiej. Pierwszym rektorem powstałej uczelni został ówczesny prezes PTPN, Heliodor Świącicki. Następcą jego w PTPN był Bronisław Dembiński. W okresie wolnej Polski przekazano większość zbiorów do powstających narodowych muzeów, a towarzystwo zmieniało swój charakter, z instytucji naukowej stało się wolną korporacją akademicką. Wybitni uczeni głosili w komisjach naukowych referaty, wydawano liczne publikacje, zacieśniano współpracę z Uniwersytetem Poznańskim⁵¹.

W trudnym okresie Polski Ludowej władze państwowe zmierzały konsekwentnie do likwidacji lub ograniczenia działalności Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Często była ingerencja czynników pozanaukowych w wewnętrzne sprawy towarzystwa, którego działalność, podobnie jak innych, chciano sprowadzić tylko do roli popularyzatora wiedzy. W tej sytuacji PTPN podjęło koncepcję prowadzenia powiatowych studiów regionalnych. Były to roczne cykle odczytów połączone z dyskusją i wzbogaconych wystawami piśmiennictwa regionalnego. Profesor Gerard Labuda, prezes towarzystwa w latach 1972–1975 kazał docierać z wiedzą o osiągnięciach nauki do ludzi z wyższym wykształceniem, bowiem wielu z nich, po odejściu z uczelni, straciło kontakt

⁴⁹ Tamże, s. 28.

⁵⁰ Tamże, s. 37.

⁵¹ http://www.ptpn.poznan.pl/PTPN_historia.html/25.11.2010; M. Krajewski, *Leksykon dziejów edukacji...*, dz. cyt., s. 427.

z najnowszymi osiągnięciami nauki. To towarzystwo, jego zdaniem, powinno zadbać o ich ustawiczne kształcenie⁵².

Obecnie główne zadanie PTPN to praca nad rozwojem i postępowaniem nauki, zwłaszcza w dziedzinach związanych z regionem Wielkopolski⁵³. Umożliwienie interdyscyplinarnych dyskusji naukowych, konfrontacja polskiej myśli naukowej z uczonymi zagranicznymi, upowszechnianie osiągnięć naukowych w Wielkopolsce, to aktualne cele działalności towarzystwa, a więc szeroko rozumiane kształcenie i samokształcenie. Formy ich realizacji to: zebrania naukowe, sesje, konferencje, seminaria, odczyty, wykłady, wystawy popularyzujące naukę. Bardzo ciekawą formą są cykliczne wykłady otwarte kierowane przede wszystkim do młodzieży studenckiej i licealnej w Poznaniu. Do wygłaszania referatów zapraszani są wybitni przedstawiciele polskiej nauki.

Działalność Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, oprócz aktywności jego członków, opiera się jeszcze na dwóch ważnych filarach – bibliotece i wydawnictwie. Rozprawy członków PTPN publikowane są na łamach kilkunastu czasopism lub w pracach seryjnych stanowiących organa wydawnicze poszczególnych komisji. Na przykład, w latach 1990–2001 towarzystwo wydało 102 pozycje⁵⁴. PTPN prowadzi też wymianę wydawnictw z 82 ośrodkami w kraju i 440 placówkami zagranicznymi. Biblioteka udostępnia czytelnikom swoje zbiory w różnych formach. Obecnie stan księgozbioru wynosi blisko 350 tys. woluminów, w tym 152 inkunabułów⁵⁵.

Towarzystwo Naukowe w Toruniu

Nasilająca się germanizacja nauki i kultury polskiej, wzmożona walka z językiem polskim i jednocześnie wzrost na Pomorzu Gdańskim inteligencji polskiej zainteresowanej nauką – to okoliczności, w których zrodziła się inicjatywa powołania Towarzystwa Naukowego w Toruniu (TNT). Obchody czterechsetnej rocznicy urodzin Mikołaja Kopernika zorganizowanej w 1873 r. w Toruniu ożywiły polskie środowiska intelektualne na Pomorzu Gdańskim, stwarzając sprzyjający klimat dla tej

⁵² Tamże, s. 77.

⁵³ Statut Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w brzmieniu ustalonym przez Walne Zebranie 21 czerwca 1995, rozdz. I, § 2–3.

⁵⁴ *Sprawozdanie Zarządu z działalności towarzystwa za lata 1999–2001*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2002, nr 7, s. 36 i 45.

⁵⁵ <http://www.ptpn.ig.pl/drupal/pl/node/16/25.11.2010>.

inicjatywy⁵⁶. Założone w 1875 r. Towarzystwo Naukowe miało za zadanie pielęgnować naukę polską i język polski, a także gromadzić pamiątki historyczne z obszaru ziem pomorskich, wykorzystywać je do badań naukowych oraz udostępniać szerokim kręgom ludności. W tym celu powołano muzeum. Utworzona w 1876 r. biblioteka wzbogacała systematycznie swój księgozbiór, głównie dzięki otrzymywanym darom. Zasadnicza działalność towarzystwa skupiała się na badaniach naukowych, do których angażowano również intelektualistów spoza Pomorza Gdańskiego, współpracując jednocześnie z innymi polskimi i zagranicznymi instytucjami naukowymi, zwłaszcza z centralnym ośrodkiem polskiego życia naukowego – krakowską Akademią Umiejętności.

Oprócz badań naukowych towarzystwo prowadziło działalność popularyzatorsko-edukacyjną, organizując okresowe spotkania odczytowo-dyskusyjne o różnorodnej problematyce. Od 1878 r. zaczęto wydawać „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu”, a tematyka zamieszczanych tam prac wskazywała wyraźnie, że badacze skupieni wokół towarzystwa starali się ukazywać polską przeszłość ziem pomorskich po to, by kształtować świadomość narodową ludności Pomorza Gdańskiego.

Zmiany sytuacji politycznej po zakończeniu I wojny światowej stworzyły nowe warunki do działania i wyzwoliły nowe inicjatywy. Dla Towarzystwa Naukowego w Toruniu zaczęła się nowa epoka⁵⁷. W latach 1924–1925 wznowiły działalność istniejące przed wojną wydziały. Towarzystwo aktywnie uczestniczyło w przedsięwzięciach, które zmierzały do utworzenia w Toruniu centrum kulturalno-naukowego. Z inicjatywy TNT utworzono w Toruniu w latach 1922–1923 centralną bibliotekę o nazwie „Książnica Miejska”, łącząc księgozbiory Gimnazjum, Towarzystwa Naukowego, Rady Miejskiej, *Copernicus-Verein* – łącznie ponad 100 tys. woluminów⁵⁸. Również z inicjatywy towarzystwa zreorganizowano Muzeum Miejskie, włączając do niego, na zasadzie depozytu, zbiory towarzystwa. Miał to być „*krok wstępny na drodze do stworzenia muzeum regionalnego*”⁵⁹.

⁵⁶ K. Wajda, *W dobie zaboru pruskiego 1875–1918*, [w:] *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, red. A. Hutnikiewicz, t. I, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu*, Toruń 1977, s. 15.

⁵⁷ B. Osmólska-Piskorska, *W czasach II Rzeczypospolitej 1918–1939*, [w:] *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, red. A. Hutnikiewicz, t. I, *Towarzystwo Naukowe w Toruniu*, Toruń 1977, s. 135.

⁵⁸ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, dz. cyt. s. 126.

⁵⁹ B. Osmólska-Piskorska, *W czasach II Rzeczypospolitej...*, dz. cyt., s. 202.

Członkowie TNT wystąpili z inicjatywą utworzenia w Toruniu wyższej uczelni. Powstanie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika sprawiło, że TNT zmieniło swój charakter i stało się organizacją akademicką. Utworzone nowe wydziały, a w nich komisje, prowadzą prace badawcze w różnych dziedzinach wiedzy i publikują ich wyniki. Statutowe zadania towarzystwa to również zbieranie i przechowywanie materiałów naukowych, bibliotecznych, archiwalnych i muzealnych związanych z Pomorzem oraz działalność popularyzatorska.

Towarzystwo organizuje też liczne sesje i konferencje naukowe, np. w 1953 r. i 1973 r. – Konferencje Kopernikowskie, międzynarodowe i ogólnopolskie sesje, m.in. na temat sytuacji na północnych ziemiach Rzeczypospolitej w dobie rozbiorowej czy też aktualnych zagadnień z dziedziny prawa i medycyny.

TNT prowadziło i prowadzi bogatą działalność wydawniczą. Mimo trudności finansowych szczególnie zabiegało o utrzymanie działalności wydawniczej na wysokim poziomie. Już w 1946 r. ukazały się pierwsze po wojnie „Roczniki” i wydawnictwa „Fontes” oraz „Zapiski TNT”. Te ostatnie w 1955 r. przyjęły nazwę „Zapiski Historyczne”, a od 1960 r. zawierały corocznie „Bibliografię Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku”. W 1948 r. wznowiono serię „Prace Prehistoryczne” jako „Prace Archeologiczne”. Pojawiły się też nowe serie: „Prace Wydziału Filologiczno-Filozoficznego” (1948 r.), „Studia Societatis Scientiarum Torunensis”, dzielące się na kilka sekcji (1951 r.), „Studia Iuridica” (1962 r.), które do 1964 r. ukazywały się w ramach prac Wydziału Nauk Historycznych, później zaś stały się organem Wydziału IV. Od 1948 r. ukazują się „Sprawozdania Towarzystwa Naukowego w Toruniu” wydawane corocznie, z informacjami biograficznymi o członkach wydziałów oraz streszczeniami prac referowanych na poszczególnych wydziałach i komisjach. Wiele pozycji ukazuje się również poza seriami. Do ważniejszych należą: wielotomowa *Historia Torunia*, album *Toruń – miasto i ludzie na dawnej fotografii*, album *Toruń i miasta ziemi chełmińskiej na rysunkach J.F. Steinera*, *Historia Pomorza*, t. IV, cz. 1 i 2. Dużym zainteresowaniem cieszyła się 17-tomowa „Biblioteczka Kopernikańska” oraz cykl „Zabytki Polski Północnej”. W ramach tego cyklu wydano ostatnio monografie: *Kościół NMP w Toruniu*, *Kościół św. Jakuba w Toruniu* oraz *Bazylika Katedralna św. Janów*. Ogółem od 1946 r. TNT wydało ponad 1000 tytułów, obejmujących kilkanaście tysięcy, mniejszych i większych prac. Dzięki prowadzonej wymianie wydawnictw własnych

z ponad 100 ośrodkami naukowymi w kraju i za granicą, TNT pozyskuje każdego roku ponad 1500 egzemplarzy najnowszych publikacji naukowych i popularnonaukowych⁶⁰.

Szczecińskie Towarzystwo Naukowe

Szczecińskie Towarzystwo Naukowe powołane 4 grudnia 1956 r. miało być płaszczyzną kontaktów naukowych między specjalistami różnych dyscyplin naukowych. Popularyzacja wiedzy – to główne zadanie przyjęte do realizacji przez STN. Zasadniczą formą działalności były organizowane posiedzenia naukowe. Popularne były też sesje na temat zachodniopomorskich miast połączone z bezpośrednim poznaniem zabytków, ich kultury i historii. Tematyką sesji plenarnych były też zagadnienia związane z gospodarką narodową, głównie z gospodarką morską, gospodarką wodną, a także z rolnictwem, ochroną środowiska, ochroną zdrowia. Takie inicjatywy zdecydowanie ożywiły ruch umysłowy na tych terenach. Kontynuowane są obecnie, organizowane już wcześniej, sesje wyjazdowe o tematyce interdyscyplinarnej. Do ich organizacji włączają się również naukowe towarzystwa specjalistyczne. Przedsięwzięcia te cieszą się dużym zainteresowaniem i traktowane są jako doskonała forma integracji środowiska naukowego w Szczecinie. W grudniu 2000 r. Szczecińskie Towarzystwo Naukowe zorganizowało wspólnie z Koszalińskim Towarzystwem Naukowym Zachodniopomorski Kongres Nauki na przełomie XX/XXI w., na którym dokonano oceny stanu nauki i szkolnictwa wyższego na Pomorzu Zachodnim i ustalono kierunki dalszego jego rozwoju. Ciekawą formą działania były cykle wykładów powszechnych na tematy współczesne prowadzone przez członków towarzystwa, specjalistów z danej dziedziny. Wykłady te odbywały się systematycznie, według ogłaszanego na każdy rok szczegółowego harmonogramu. Bardzo cenną inicjatywą było zorganizowanie w Szczecinie i Koszalinie w dniach 24–30 września 2001 r. przez Szczecińskie Towarzystwo Naukowe we współpracy z uczelniami i innymi placówkami naukowymi „Zachodniopomorskich Spotkań z Nauką”. Cykl wykładów, pogadank, spotkań warsztatowych, wystaw i różnych prezentacji był adresowany do szerokich kręgów dorosłego społeczeństwa oraz do młodzieży szkolnej i akademickiej całego województwa. Interesującym elementem tej imprezy

⁶⁰ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, dz. cyt., s. 127; <http://www.tnt.torun.pl/dzieje/dzieje.html/12.11.2010>.

była edukacja ekologiczna, przeprowadzona w formie wykładów oraz dziesięciu atrakcyjnych wycieczek do najciekawszych miejsc województwa. W tym przedsięwzięciu wzięły udział wszystkie szkoły z województwa zachodniopomorskiego⁶¹. Inicjatywa ta przyjęła charakter spotkań cyklicznych organizowanych również w innych miastach (np. w Wałczu) po to, by umożliwić udział młodzieży z odległych miejscowości, położonych na obrzeżach województwa.

Dużo wysiłku włożyli członkowie STN w utworzenie w Szczecinie uniwersytetu. Dyskutowano na ten temat na wielu posiedzeniach, podejmowano wiele działań w Ministerstwie Szkolnictwa Wyższego, szukano sojuszników tej sprawy. Wysiłki przyniosły pomyślny efekt, w 1985 r. został utworzony Uniwersytet Szczeciński. Duże też znaczenie miały działania STN w sprawie utworzenia w Szczecinie filii Polskiej Akademii Nauk. W uruchomionej „Wszechnicy PAN” większość wykładów prowadzi członkowie STN.

Szczecińskie Towarzystwo Naukowe chętnie współpracuje z różnymi instytucjami w zakresie popularyzacji wiedzy w różnych środowiskach. Warto odnotować ofertę złożoną młodzieży przez wszechnicę. Przedstawione przez wybitnych specjalistów ciekawe tematy spotykały się z ogromnym zainteresowaniem młodych ludzi. Towarzystwo oferuje też działalność oświatową w zakresie wiedzy i kultury ekologicznej, skierowaną do całego społeczeństwa⁶².

Radomskie Towarzystwo Naukowe

Radomskie Towarzystwo Naukowe, zarejestrowane 30 września 1963 r., już po roku funkcjonowania wydało pierwszy numer własnego czasopiśma „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” oraz pierwszą publikację zwartą „Rozwój Radomia 1945–1964”. Łamy tego periodyku udostępniano nie tylko naukowcom, ale również sympatykom nauki oraz wszystkimi zainteresowanym tym regionem. Wydawnictwo to podnosiło rangę towarzystwa, bowiem biuletyn ten, mimo różnorodnych trudności, wydawany od początku istnienia z dużą regularnością, zajął ważne miejsce w życiu kulturalnym regionu radomskiego i w świadomości miłośników tego regionu. Stopniowo wzbogacał się o nowe działy

⁶¹ J. Jasnowska, *Szczecińskie Towarzystwo Naukowe – historia i przyszłość*, [w:] „Heureka. Problemy społecznego ruchu narodowego” 2001, nr 3–4, s. 126–127.

⁶² Tamże, s. 120; M. Krajewski, *Leksykon dziejów edukacji...*, s. 440.

charakterystyczne dla solidnego czasopisma naukowego⁶³. W następnych latach wydawano kolejne publikacje zwarte poświęcone w dużej mierze kulturze regionu, np. *Zabytki ziemi radomskiej*.

Radomskie Towarzystwo Naukowe w kolejnych latach działalności pozyskało do współpracy wybitnych ludzi nauki z całego kraju, w szczególności z uczelni działających w Radomiu. Statutowe formy działania to: prelekcje, sesje naukowe, wystawy. Od początku istnienia towarzystwo prowadziło bibliotekę, która powiększała systematycznie swój księgozbiór.

Działalność radomskiego towarzystwa jest wielopłaszczyznowa. Jednym z ważniejszych zadań jest realizacja, we współpracy z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz władzami administracyjnymi, prac konserwatorskich radomskich, średniowiecznych murów obronnych. Przy tej okazji opracowano i wydano wiele publikacji z zakresu archeologii, urbanistyki i historii, które miały niewątpliwie charakter edukacyjny – poszerzały dotychczasową wiedzę o historii Radomia. Zorganizowano też sesję naukową poświęconą tym zagadnieniom⁶⁴. W celu popularyzacji wiedzy o Radomiu towarzystwo organizowało spotkania autorów opracowanej monografii Radomia z mieszkańcami miasta. Uczestnicy w trakcie dyskusji wysuwali postulaty (ponad 500) pod adresem autorów. Radomskie Towarzystwo Naukowe organizowało również, wraz z Wydziałem Kultury i Inspektoratem Oświaty oraz z Polskim Towarzystwem Historycznym, konkursy oraz turnieje dla młodzieży szkolnej, dotyczące głównie historii własnego regionu⁶⁵.

Pierwsza połowa lat 70. XX w. – to okres kryzysu Radomskiego Towarzystwa Naukowego. Jednakże utworzenie w 1975 r. województwa radomskiego było impulsem do ożywienia działalności tego społecznego ruchu i przyjęcia nowych zadań, m.in. aktywnego włączenia się w organizację i rozwój społeczny, edukacyjny, gospodarczy i kulturalny województwa. W tym czasie organizowano, w ramach działalności edukacyjnej, sesje, konferencje i sympozja, zacieśniając współpracę z towarzystwami i środowiskami regionalnymi z terenów województwa radomskiego. W kwietniu 1976 r. zorganizowano Sejmik Regionalnych Towarzystw

⁶³ J. Skowronek, *W służbie radomskiego regionu, 1964–1973*, „Biuletyn Kwartalny RTN”, Radom 1973, s. 30.

⁶⁴ H. Kisiel, *Radomskie Towarzystwo Naukowe 1963–1973*, [w:] *Radomskie Towarzystwo Naukowe*, red. J. Boniecki, Radom 1973, s. 14.

⁶⁵ Tamże, s. 23.

Kultury. Warto wymienić też, zorganizowaną wspólnie z Wyższą Szkołą Pedagogiczną w Kielcach, sesję naukową z okazji 450 rocznicy urodzin Jana Kochanowskiego⁶⁶.

Spośród wielu przedsięwzięć merytorycznych podejmowanych przez Radomskie Towarzystwo Naukowe w późniejszych latach warto wymienić różnorodne inicjatywy na rzecz miasta i regionu. Odbywały się sesje i konferencje naukowe, m.in. sesja z okazji rocznicy insurekcji kościuszkowskiej, rocznicy wybuchu powstania warszawskiego, sympozja poświęcone głównie zagadnieniom historii najnowszej, ale i innym tematom, np. dotyczącym rodziny czy gospodarki odpadami. Radomskie Towarzystwo Naukowe było też współorganizatorem międzynarodowej sesji naukowej o życiu i twórczości Witolda Gombrowicza. Interesującą inicjatywą było zorganizowanie konkursu dla młodzieży szkolnej pod nazwą „Mała Ojczyzna – ludzie i ich wkład w kształtowanie wizerunku naszego miasta”. W 1998 r. odbył się, przygotowywany przez prawie cztery lata VI Kongres Regionalnych Towarzystw Kulturalnych pod hasłem „Tożsamość narodowa a ruch regionalny w Polsce” – przedsięwzięcie o wymiarze ogólnokrajowym z udziałem wybitnych animatorów życia społecznego, a także znanych w świecie uczonych.

Wiele działań Radomskiego Towarzystwa Naukowego było ukierunkowanych na pracę z młodzieżą, np. wspomniany wyżej konkurs „Mała Ojczyzna...”, turniej wiedzy „Mała Ojczyzna – Radom w XX wieku”. Przy towarzystwie pracuje Komisja Matematyki, której ważnym zadaniem jest popularyzacja matematyki wśród dzieci i młodzieży szkolnej. W tym celu organizuje się warsztaty matematyczne, koła olimpijskie, konkursy⁶⁷.

Włocławskie Towarzystwo Naukowe

Włocławskie Towarzystwo Naukowe zostało powołane na zjeździe założycielskim 16 czerwca 1979 r. z inicjatywy aktywnych działaczy społecznych i pracowników naukowych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Fragment podjętej wówczas uchwały brzmiał: *„Województwo włocławskie (...) stoi w obliczu dynamicznego rozwoju społeczno-gospodarczego, który owocuje we wszystkich dziedzinach życia. Racjonalne ukształtowanie tych*

⁶⁶ S. Piątkowski, *Radomskie Towarzystwo Naukowe w latach 1963–2001*, [w:] „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego” 2001, nr 3–4, s. 151.

⁶⁷ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, t. I, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004, s. 82; <http://rtn.radom.pl/5.03.2011>.

osiągnięć jest niezbędne dla zaspokojenia szybko rosnących potrzeb społeczeństwa”⁶⁸. Zgodnie ze statutem towarzystwo to ma za zadanie krzewienie i upowszechnianie nauki, prowadzenie i popieranie badań naukowych oraz gromadzenie materiałów naukowych dotyczących w szczególności Kujaw i ziemi dobrzyńskiej.

Towarzystwo prowadzi działalność naukowo-badawczą, wydawniczą, a także popularyzującą wyniki własnych badań i osiągnięć nauki poprzez organizowanie konferencji, sesji, sympozjów oraz publikowanie informatorów i samych wyników badań. Dotychczasowe konferencje naukowe i popularnonaukowe – ogólnokrajowe i międzynarodowe miały różnorodną tematykę. Oto przykłady: *Powstanie styczniowe, 650-lecie drugiej lokacji Włocławka, 200-lecie powstania kościuszkowskiego na Kujawach, Polityka społeczna na drodze do Unii Europejskiej* (konferencja międzynarodowa), *Herby miast polskich w okresie zaborów, Przedsiębiorczość i innowacyjność jako czynniki rozwoju regionalnego i lokalnego* (trzy konferencje międzynarodowe). Odbyły się też konferencje na tematy rolnicze, kulturalne. Ciekawą inicjatywą było zorganizowanie cyklu konferencji kardiologicznych, które obecnie mają charakter ogólnopolski i cieszą się dużym zainteresowaniem środowiska lekarskiego⁶⁹. Włocławskie Towarzystwo Naukowe często organizuje i przeprowadza cykle odczytów, spotkań, wystaw i dyskusji wspólnie z innymi organizacjami i stowarzyszeniami społeczno-kulturalnymi. Funkcjonująca od 1994 r. biblioteka udostępnia swoje zbiory nie tylko członkom towarzystwa, ale również młodzieży szkolnej, studentom, mieszkańcom całego regionu.

Włocławskie Towarzystwo Naukowe założyło w 1995 r. we Włocławku Wyższą Szkołę Pracy Socjalnej, która od 1997 r. nosi nazwę Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna. Uczelnia ta, wraz ze swoją Biblioteką Główną (ok. 40 tys. woluminów), oprócz działalności dydaktycznej prowadzi działalność naukową, wydawniczą, popularyzatorską.

Włocławskie Towarzystwo Naukowe od 1999 r. przeprowadza corocznie konkurs na najlepsze prace naukowe i badawcze dotyczące Kujaw i ziemi dobrzyńskiej. Konkurs obejmuje prace licencjackie, magisterskie,

⁶⁸ Cyt. za: S. Kunikowski, *Na dwudziestolecie Włocławskiego Towarzystwa Naukowego*, [w:] *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1999, s. 12.

⁶⁹ B.M. Wawrzyniak, *Działalność popularyzatorska Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1979–1999*, [w:] *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1999, s. 95.

doktorskie, habilitacyjne i publikacje książkowe⁷⁰. Cenną inicjatywą towarzystwa jest organizowany od 2005 r. Festiwal Kultury, Nauki i Techniki z udziałem uczelni i szkół Włocławka, instytucji kulturalnych, organizacji społecznych i podmiotów gospodarczych. W 2006 r. w trzydniowym festiwalu wzięło udział około 15 tys. mieszkańców Włocławka i okolic. Byli to głównie studenci i młodzież szkolna⁷¹.

Dorobek wydawniczy Włocławskiego Towarzystwa Naukowego obejmuje ponad 120 książek, czasopism i innych materiałów. Duża ich część to wydawnictwa będące efektem podejmowanych przez członków towarzystwa badań. Autorzy książek i artykułów to w dużej mierze pracownicy naukowcy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Wyższej Szkoły Pedagogicznej (obecnie Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego) w Bydgoszczy, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Taki dobór autorów gwarantuje publikacjom rzetelny poziom merytoryczny⁷².

Polskie Towarzystwo Nauk Żywnościowych w Warszawie

Przykładem towarzystwa działającego bardzo aktywnie w obszarze edukacji ustawicznej, a zarazem dotyczącego każdego człowieka, jest Polskie Towarzystwo Nauk Żywnościowych. Powstało 25 sierpnia 1980 r. z inicjatywy pracowników nauk zajmujących się żywieniem człowieka, a honorowym przewodniczącym został profesor Aleksander Szczygieł, pierwszym prezesem (obecnie honorowy przewodniczący) był profesor Stanisław Berger⁷³. Cel istnienia tej organizacji społecznej to integracja ludzi nauki z obszaru medycyny, rolnictwa, ekologii, biologii, przyrody w zakresie żywienia człowieka. Zasadniczym zadaniem statutowym PTNZ jest organizowanie i popieranie działalności mającej wpływ na rozwój nauk żywnościowych w kraju, edukacja społeczeństwa oraz upowszechnienie i propagowanie osiągnięć nauki w tym zakresie w kraju i za granicą. Swoją działalność towarzystwo realizowało i realizuje w różnorodnych

⁷⁰ *Słownik polskich towarzystw naukowych*, dz. cyt. s. 166.

⁷¹ S. Kunikowski, *Spółeczny ruch kulturalny i naukowy na terenie Kujaw Wschodnich i ziemi dobrzyńskiej w okresie przemian ustrojowych po 1980 roku*, „Zapiski kujawsko-dobrzyńskie”, t. 21, Włocławek 2006, s. 23.

⁷² D. Kuźnicka, *Działalność wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1979–1999*, [w:] *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999*, red. M. Wojciechowski, Włocławek 1999, s. 12.

⁷³ <http://www.ptnz.republika.pl/WWW/1/odslona1.htm/12.12.2010>.

formach. Są to wykłady, odczyty, prelekcje, kursy doksztalające, audycje w środkach masowego przekazu, ale również regionalne i ogólnokrajowe konferencje, sympozja, kongresy naukowe. Wśród nich warto wymienić międzynarodową konferencję odbytą w 1987 r. w Warszawie, w której udział wzięło 500 uczestników z 30 krajów europejskich i pozaeuropejskich. Organizowane jest też społeczne doradztwo na temat żywienia człowieka. Na szczególną uwagę zasługuje cenna inicjatywa – przeprowadzanie Olimpiady Wiedzy o Żywieniu, której laureaci mogą ubiegać się o przyjęcie na studia bez egzaminu wstępnego na kierunki zgodne z profilem olimpiady.

Towarzystwo prowadzi też działalność wydawniczą. Wspólnie, wysiłkiem dla obszaru nauki o żywności i żywieniu człowieka, pod patronatem Komitetu Technologii i Chemii Żywności PAN, Komitetu Nauki o Żywieniu Człowieka PAN oraz Polskiego Towarzystwa Technologów Żywności i Polskiego Towarzystwa Nauk Żywieniowych, wydawane jest przez Instytut Rozrodu Zwierząt i Badań Żywności w Olsztynie czasopismo naukowe w języku angielskim „Polish Journal of Food and Nutrition Sciences”, które w rankingu Ministerstwa Edukacji i Nauki otrzymało 6 punktów. Współpracowało i współpracuje nadal z różnymi towarzystwami w kraju i poza jego granicami. W chwili obecnej towarzystwo liczy około 300 członków, tym samym w ciągu 25 lat istnienia powiększyło swój skład osobowy prawie dziesięciokrotnie. Aktualnie działa poprzez swoje oddziały: warszawski, poznański, krakowski oraz gdańsko-olsztyński⁷⁴.

Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu

Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu jest jednym z najmłodszych towarzystw. Założone zostało we wrześniu 2000 r. przez grupę naukowców żytomierskich, głównie w celu integracji i konsolidacji naukowców polskiego pochodzenia i naukowców ukraińskich, zajmujących się badaniami szeroko pojętej tematyki polskiej. W pierwszym etapie swojego funkcjonowania – styczeń 2001 r. – towarzystwo zajmowało się głównie sprawami wewnętrznymi skierowanymi na jego członków. Jednak okazało się, że w tym środowisku istnieje ogromne zapotrzebowanie

⁷⁴ A. Gronowska-Senger, *Polskie Towarzystwo Nauk Żywieniowych – historia i terażniejszość*, [w:] *Heureka. Problemy społecznego ruchu narodowego*, 2004/2005, nr 3–4, s. 167–170; <http://www.ptnz.republika.pl/WWW/1/odslona1.htm/12.12.2010>.

na działalność społeczną oraz działalność na rzecz odbiorców zewnętrznych. Dlatego też dokonano zmiany w określeniu misji towarzystwa, polegającej na wsparciu intelektualnym środowiska polskiego, przez realizację programów społecznych.

Cel tych działań to: a) podniesienie poziomu oświaty grupy polskiej – przez realizację programów edukacyjnych (kursy językowe, komputerowe, pomoc szkołom w nauce języka polskiego); b) konsolidacja środowiska polskiego – przez realizację programu informacyjnego (wydawanie „Gazety Polskiej”); c) podniesienie poziomu kultury grupy polskiej – przez realizację akcji kulturalnych; d) popularyzacja wyników badań naukowych – przez wydawanie serii popularnonaukowej i naukowej⁷⁵.

Towarzystwo realizowało postawione zadania w różnorodnych formach. W ramach projektu edukacyjnego w roku 2000/2001 przeprowadzono kursy językowe dla 29 osób i kursy komputerowe. Pomagano szkołom w nauce języka polskiego, np. nawiązując współpracę między Gimnazjum nr 1 w Żytomierzu i Gimnazjum nr 4 w Warszawie. Opracowano koncepcję utworzenia Otwartych Studiów Internetowych w Żytomierzu, przygotowano regulacje prawne dotyczące działalności edukacyjnej na Ukrainie. W ramach programu informacyjnego zaprojektowano „Gazetę Polską” – dwutygodnik zamieszczający materiały dotyczące historii, kultury i oświaty polskiej na tych terenach, artykuły o polityce, porady prawne. Realizacja programu kulturalnego to zorganizowanie obchodów Roku Ignacego Paderewskiego wraz z prezentacją wystawy na ten temat w szkołach z językiem polskim i w szkołach muzycznych Żytomierza.

W 2002 r. działalność edukacyjna była jeszcze szersza. Oprócz kursów odbyły się między innymi szkolenia dla prezesów organizacji polskich i animatorów działań społeczno-kulturalnych Żytomierza, zorganizowano dla uczniów szkół muzycznych wyjazd na szkolenie w Łańcucie, uczestniczono w konferencji na temat wolontariatu na Ukrainie. Wydawano kolejne numery „Gazety Polskiej”. Zorganizowano obchody jubileuszu J.I. Kraszewskiego, odbył się festiwal kultury polskiej, a ponadto wspólnie z polskimi organizacjami społecznymi urządzono Kolędę Polonijną.

Nowe oferty edukacyjne złożone w 2003 r. – to: a) rozszerzenie projektów partnerskich; b) zorganizowanie 7 wyjazdów wolontariuszy towarzystwa na kursy języka i kultury polskiej w polskich uczelniach oraz na

⁷⁵ S. Rudnicki, *Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu*, [w:] „Heureka, Problemy społecznego ruchu naukowego” 2004/2005, nr 3–4, s. 193.

dwutygodniowe staże do redakcji gazet w Warszawie; c) uzyskanie 5 stypendiów od fundacji Semper Polonia; d) zainicjowanie nowej współpracy między gimnazjami przez zorganizowanie wspólnych kursów języka i kultury polskiej dla 50 osób⁷⁶. Ważną inicjatywą była międzynarodowa konferencja naukowa „Polacy na Wołyniu” oraz kolejne akcje kulturalne.

Jak widać z tego krótkiego przeglądu, zarówno towarzystwa utworzone w XIX stuleciu, jak i te powstałe w drugiej połowie XX w., proponują szeroką ofertę w zakresie edukacji ustawicznej i na rzecz rozwoju społeczeństwa wiedzy, odpowiadającego danemu okresowi działania. Pozwala na to poszerzająca się wciąż baza materialna i naukowa towarzystw, wypełniających skutecznie tzw. czwarty pion nauki w Polsce.

3. Oświatowe zadania towarzystw naukowych i ich historyczne uwarunkowania

Tworzone na przestrzeni wieków w Polsce towarzystwa naukowe odgrywały w minionych okresach doniosłą rolę w podnoszeniu poziomu wiedzy społeczeństwa. Obecnie spełniają ważną funkcję w nauce polskiej, szeroko rozumianej edukacji oraz w życiu społecznym i gospodarczym kraju.

Do zadań towarzystw, już od samego początku ich powstania, należało łączenie nauki i jej osiągnięć badawczych oraz poznawczych z praktyką gospodarczą, społeczną i edukacyjną. Pierwowzory towarzystw naukowych, tworzonych w dobie Renesansu, to stowarzyszenia humanistów, którzy chcieli przeciwstawiać się scholastycyzmowi klasztorów i walczyć o obywatelskie prawa dla poglądów czerpanych z literatury i wiedzy klasycznej⁷⁷.

Działalność towarzystw okresu Oświecenia określały nie tylko zainteresowania naukowe, ale także uwarunkowania polityczne i publiczne. Impulsem do działania w tych stowarzyszeniach była walka o polskość, o narodową godność, która wynikała z utraty niepodległości i własnej państwowości. Członkowie funkcjonujących w Polsce towarzystw łączyli zainteresowania i działalność naukową z działalnością polityczną. Przykładem jest Towarzystwo Królewskie Warszawskie Przyjaciół Nauk,

⁷⁶ S. Rudnicki, *Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu*, dz. cyt., s. 199.

⁷⁷ W. Smoleński, *Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce wieku XVIII [w:] Pisma historyczne*, tom II, Kraków 1901, s. 5–10.

w którego statucie zaakcentowano potrzebę rozszerzania nauk i umiejętności w polskim języku, po to, by zgodnie z wolą jej prezesa Stanisława Staszica „ocalić i udoskonalić ojczystą mowę, zachować i udokładnić narodu historię, poznać rodowitą ziemię i wszystkie jej płody, dla ich dobycia, używania potrzebne rozkrzewiać umiejętności i sztuki”⁷⁸. Utworzone w Krakowie Towarzystwo Naukowe Krakowskie (późniejsza Akademia Umiejętności) skupiające w większości uczonych – profesorów i docentów Uniwersytetu Jagiellońskiego w swoim statucie obowiązującym od 1848 r. zapisało dla Wydziału Szerzenia Oświaty ważne zadanie edukacyjne, a mianowicie wpływ na rozszerzanie i upowszechnianie oświaty w narodzie. W statucie z 1856 r. zapis ten usunięto, pozbawiając się w ten sposób możliwości szerszego oddziaływania na społeczeństwo. Zdaniem Piotra Hübnera miało to jednocześnie pozytywny skutek: uniknięto bowiem w ten sposób rozproszenia wątych sił naukowych⁷⁹.

W całym okresie zaborów działalność naukowa towarzystw była powiązana ściśle z obroną polskości, a kolejne towarzystwa naukowe powstawały „jako rodzaj samoobrony ratowania polskiej kultury i tożsamości”⁸⁰. Były one wówczas ostoją polskiej nauki i instytucjami umacniającymi tożsamość narodową. Poza zadaniami związanymi ściśle z nauką, towarzystwa aktywnie włączały się w walkę z germanizacją i rusyfikacją, podtrzymywały ducha polskości w narodzie, chroniły polski język, polską kulturę, piśmiennictwo i architekturę.

Założone przez Zygmunta Działowskiego w 1875 r. na ziemiach polskich zaboru pruskiego Towarzystwo Naukowe w Toruniu za główne zadanie statutowe przyjęło, obok działalności naukowej, walkę o byt narodowy i przyszłość narodu polskiego⁸¹. Utworzone w 1857 r. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk oprócz poważnych działań naukowych, badawczych i wydawniczych, aktywnie włączyło się w walkę o polski język i polską kulturę.

Dla towarzystw działających w Polsce międzywojennej czas wyznaczył swoje zadania. Odradzające się państwo polskie – to proces integracji ziem dotąd oderwanych od siebie i będących 123 lata pod

⁷⁸ S. Staszic, *Zdanie sprawy z czteroletniej pracy Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk z roku 1809, 1810, 1811, 1812*, „Rocznik Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk”, t. 10, Warszawa, s. 59, za E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce...*, dz. cyt., s. 14.

⁷⁹ P. Hübner, *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności*, Kraków 2002, s. 29.

⁸⁰ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce...*, dz. cyt., s. 15–16.

⁸¹ <http://www.tnt.torun.pl/dzieje/dzieje.html/5.01.2011>.

zaborami, budowa jednolitej państwowości, odbudowa kraju ze zniszczeń wojennych i zacofania gospodarczego, organizacja systemu oświaty i szkolnictwa wyższego, kształcenie tak potrzebnych wówczas kadr naukowych i technicznych. W realizacji tych zadań aktywnie uczestniczyły i współdziałały z innymi instytucjami reaktywowane i powstające wówczas społeczne towarzystwa naukowe. W związku z tym, że nie mogły wówczas pełnić funkcji mecenasa badań naukowych, zajęły się aktywnie organizacją życia naukowego, upowszechnianiem wiedzy, integracją inteligencji polskiej, tworzeniem społecznych organizacji opiniotwórczych, wypowiadających się nie tylko w sprawach nauki, lecz także kultury życia społecznego i gospodarczego⁸².

Odzyskanie niepodległości i rozwijająca się sieć uczelni i placówek naukowo-badawczych stało się bodźcem do zwiększania aktywności ludzi nauki w różnorodnych społecznych stowarzyszeniach. Powstawały nowe, związane z różnymi dyscyplinami towarzystwa specjalistyczne. W ten sposób tworzył się nowy kształt organizacji nauki w Polsce i nowa rola w tej dziedzinie towarzystw naukowych.

Okres od zakończenia II wojny światowej po lata obecne – to w historii towarzystw nowa, bogata w wydarzenia i doświadczenia epoka. Zmiany społeczno-gospodarczych i politycznych warunków działania, rozwój krajowego potencjału naukowego i kadrowego spowodowały ewolucję poglądów na temat zakresu statutowych działań towarzystw naukowych, ich struktury organizacyjnej, kierunków i form działalności oraz ich miejsca w systemie organizacji nauki i edukacji w Polsce. Rozwój infrastruktury państwowych instytucji naukowych, a także tworzenie i ożywienie ruchu naukowego w tradycyjnych, pozaakademickich ośrodkach regionalnych miało również istotny wpływ na realizowane cele towarzystw.

W toku historycznego procesu rozwojowego towarzystwa stawały się stopniowo masową formą zorganizowanego uczestnictwa ich członków w życiu naukowym, o różniącej się strukturalnie i ilościowo sieci organizacyjnej. Po transformacji ustrojowej w 1989 r. miejsce i rola towarzystw naukowych w życiu naukowym kraju uległy istotnym zmianom. Spora grupa polityków szczebla krajowego, często nieświadomie, uważa towarzystwa naukowe za relikty socjalizmu i że nie powinny one być przedmiotem opieki ze strony państwa, lecz funkcjonować zgodnie

⁸² S. Wielgus, *Uczelnie wyższe i instytuty naukowe w II Rzeczypospolitej. Polskie towarzystwa naukowe*, „Notatki Płockie” 2002, nr 3, s. 9.

z prawami rynku. Natomiast działacze społeczni i politycy lokalni podkreślają rolę, jaką towarzystwa spełniają w kształtowaniu świadomości społecznej i społecznych warunków rozwoju nauki, zarówno w wymiarze regionalnym, jak i ogólnopolskim. Obecnie towarzystwa naukowe są integralną częścią systemu nauki polskiej i działają jako społeczne organizacje naukowe. Wypełniają swoje cele i zadania przez podejmowanie badań naukowych oraz działań edukacyjnych, promocyjnych, eksperckich, opiekuńczych nad dobrami kultury narodowej. Towarzystwa zajmują się prowadzeniem badań, w tym badań nad regionem, kształceniem ustawicznym, promocją, upowszechnianiem i popularyzacją nauki, prowadzeniem bibliotek, w tym bibliotek naukowych, muzeów, archiwów itp., oraz działalnością wydawniczą, podejmowaniem audytu i działań eksperckich, wreszcie wspomagają mobilność kadry naukowej.

Należy także dostrzec, że towarzystwa naukowe pracują, wykorzystując potencjał pasjonatów społecznych – członków, gotowych do podejmowania rozmaitych działań na rzecz szeroko rozumianej nauki, przez co wpisują się w ideę społeczeństwa obywatelskiego. Część towarzystw naukowych działa interdyscyplinarnie, łącząc ludzi z różnych lokalnych środowisk naukowych. Są to z reguły towarzystwa regionalne (lokalne) ogólne. Część z nich działa ponadlokalnie, reprezentując środowiska naukowe związane z określoną dziedziną lub dyscypliną naukową. Są to z reguły towarzystwa specjalistyczne, reprezentujące niekiedy bardzo wąskie dyscypliny, najczęściej nauk medycznych i nauk technicznych.

Nie wszyscy dostrzegają także, że działalność towarzystw naukowych pozytywnie wpływa i będzie jeszcze silniej wpływać na konkurencyjność gospodarki i przedsiębiorczość. Filarami działalności gospodarczej, szczególnie w okresach kryzysowych, jest aktywne społeczeństwo obywatelskie i jego dynamika działania, innowacyjna gospodarka oraz sprawnie działające instytucje. Towarzystwa naukowe we wszystkich tych obszarach, przez swoje struktury i społecznie pracujących członków, spełniają określoną, pozytywną rolę. Wykorzystanie aktywności obywatelskiej ludzi o wysokich kwalifikacjach przyniesie wymierne korzyści dla konkurencyjności gospodarki, jej innowacyjności i przedsiębiorczości.

Biorąc pod uwagę związki członków towarzystw naukowych, wywodzących się zarówno z regionalnych środowisk naukowych, jak i gospodarczych, gdzie istnieje możliwość zapoznawania się z nowoczesnymi rozwiązaniami technologicznymi i możliwościami ich wdrażania. Tym bardziej, że towarzystwa naukowe są stałym forum wymiany myśli i doświadczeń

między członkami a społecznością, w której działają. Są one w swojej działalności pomostem transferu wiedzy z nauki do gospodarki, niezależnie od czasu, w którym funkcjonują, i niezależnie od tego, czy są to nauki humanistyczne, społeczne czy techniczne.

Na podkreślenie znaczącej roli towarzystw w życiu naukowym zasługuje fakt, że członkostwo w tych towarzystwach i pełnione w nich funkcje jest jednym z kryteriów oceny pracownika naukowego w postępowaniu o nadanie mu tytułu naukowego profesora. Jest to ważny argument uwzględniany przy rozpatrywaniu postawy osoby ubiegającej się o ten tytuł lub stanowisko.

Oceniając towarzystwa naukowe w różnych okresach ich funkcjonowania, można zauważyć pewne cechy wspólne: „1) wszystkie towarzystwa naukowe wyróżnia własna autonomia (odpowiedzialność statutowa), 2) decyzje były i są podejmowane w sposób demokratyczny, 3) towarzystwa naukowe charakteryzuje znaczna inicjatywność ich członków, 4) ukształtowany w przeszłości i kontynuowany obecnie powszechny szacunek dla członków, 5) przynależność do towarzystw uznaje się za formę nobilitacji środowiskowej, 6) działalność członków cechuje różnorodność światopoglądowa i działalność służebna na rzecz rozwoju towarzystw, 7) wspólna odpowiedzialność za podejmowane decyzje oraz majątek towarzystw”⁸³.

Analiza działalności naukowej funkcjonujących pod koniec XX w. towarzystw naukowych wskazuje na to, że spośród prac naukowo-badawczych najbardziej powszechne są:

- włączanie praktyków do pracy twórczej, badawczej – realizowane przez 25% placówek terenowych i 58% towarzystw regionalnych oraz społecznych instytutów naukowo-badawczych;
- prowadzenie badań naukowych i wykonywanie ekspertyz – realizowane przez 21% placówek, głównie towarzystw naukowych ogólnych i regionalnych, oraz przez 58% instytutów. Choć działalność naukowo-badawczą prowadzą zasadniczo wyspecjalizowane i przygotowane do tych badań instytuty naukowo-badawcze, społeczne i państwowe, to i towarzystwa naukowe mają w tej dziedzinie wiele osiągnięć. Działalność badawczą prowadzi ponad połowa towarzystw, a spośród towarzystw związanych z PAN – 61%. Duże są możliwości towarzystw w zakresie wykonywania ekspertyz, głównie na potrzeby społeczno-gospodarczego rozwoju regionu;

⁸³ S. Kunikowski, *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce*, dz. cyt., s. 188.

- inspirowanie i stymulowanie działalności naukowo-badawczej (zachęcanie do badań, ogłaszanie konkursów na prace naukowe, przyznawanie nagród naukowych, udzielanie stypendiów). Najbardziej aktywne w tych działaniach są towarzystwa interdyscyplinarne – 24% tych placówek prowadzi takie działania⁸⁴.

Obecnie działające towarzystwa naukowe są nie tylko instytucjami i ośrodkami wymiany myśli naukowej i samokształcenia, ale prowadzą również biblioteki, muzea, archiwa, tworząc bazę dla działalności naukowej i edukacyjnej. W dobie współczesnej, przy daleko posuniętym zróżnicowaniu kondycji i zadań towarzystw, dostrzega się zarazem ewaluowanie ich działalności w kierunku naukowo-dyskusyjnym i doradczo-eksperymentalnym oraz upowszechniającym naukę i oświatę na nowoczesnym wysokim poziomie przy wykorzystaniu wydawnictw i technik informacyjnych – z Internetem łącznie. W polu zainteresowań towarzystw najwięcej miejsca zajmuje problematyka z zakresu nauk społecznych i humanistycznych (około 60%), nauk przyrodniczych, ścisłych i technicznych (15–20%) oraz innych nauk (20%). W programach tych zawarta jest tematyka potrzeb społeczeństwa, krajów i regionów oraz globalne problemy chwili bieżącej i jutra.

W wiek XXI towarzystwa naukowe weszły z poważnym dorobkiem jako czwarty członek polskiej nauki. Czas ten jednak wymaga w działalności towarzystw podejmowania nowych wyzwań. W Unii Europejskiej, rządzącej się określonymi, skomplikowanymi prawami i zasadami, trzeba uczyć umiejętnego, kompetentnego poruszania się, poszerzania wiedzy umożliwiającej wykorzystanie nowych możliwości rozwojowych, ale też wnoszenia do tego świata własnego oryginalnego, politycznego i kulturalnego wkładu⁸⁵. Jest tu miejsce i zadania dla całego społecznego ruchu naukowego, w szczególności dla towarzystw naukowych, do podejmowania ważnych badań, takich jak: problemy regionów w krajach Unii Europejskiej, tradycje patriotycznej, obywatelskiej działalności, gdzie współczesny patriotyzm wyraża się żywym reagowaniem na potrzeby środowiskowych społeczności, przyczynianiem się dobrą robotą do szerzenia wiedzy i kształtowania kultury edukacyjnej polskiego społeczeństwa.

⁸⁴ E. Hałoń, *Towarzystwa naukowe w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, dz. cyt., s. 165–169.

⁸⁵ Z. Kruszewski, *Rola towarzystw naukowych w podnoszeniu poziomu wiedzy społeczeństw lokalnych*, „Notatki Płockie” 2008, nr 2, s. 13.

Ważnymi problemami podnoszonymi przez towarzystwa są też zagadnienia dotyczące zrównoważonego rozwoju, ekologii i ochrony przyrody, wyżywienia człowieka i usprawnienia rolnictwa, nowych biotechnologii, energetyki, wody i zdrowia ludności.

Duże znaczenie w działalności statutowej towarzystw odgrywa edukacja ustawiczna, ukierunkowana na tworzenie opartego na wiedzy społeczeństwa obywatelskiego, współzależności między wzrostem poziomu i jakości wykształcenia a postawami prodemokratycznymi i postępem cywilizacyjnym, efektywnością systemu demokratycznego oraz kształtowaniem etosu zawodowego i etosu pracy w ogóle.

Profesor Janusz Tazbir stawia przed towarzystwami naukowymi w XXI w. następujące cele i zadania: a) walkę o wyrównywanie poziomów, o zacieranie się podziału na Polskę A, Polskę B i Polskę C; b) ukierunkowanie zainteresowań na dzieje regionu, bowiem zauważa się wyraźnie zmniejszanie zainteresowania historią naszego narodu. Ludzie, zdaniem tego uczonego, którzy nie znają korzeni współczesności, nie będą jej rozumieli⁸⁶. Należy uznać, że w misji działania współczesnych towarzystw naukowych zadania te są realizowane w dużym stopniu.

Ciągłość historyczną społecznego ruchu naukowego w Polsce widać głównie w jego formach organizacyjnych. Historia towarzystw to złożony proces doskonalenia się i wyodrębniania form organizacyjnych uwzględniających potrzeby rozwoju i uprawiania nauki, usytuowanie ruchu w szerszym systemie nauki oraz różnorodne uwarunkowania – społeczne, gospodarcze i polityczne. Wyraźne są w tym procesie dwie linie rozwojowe: jedna – prowadząca do typów towarzystw ogólnych pod względem zakresu dyscyplin, a pod względem zasięgu terytorialnego – do typu towarzystw regionalnych, ograniczających swój zakres terytorialny do granic regionu; druga – prowadząca do wyodrębnienia się (często z towarzystwa ogólnego) towarzystw ogólnozawodowych, a także do tworzenia, równoległe ze specjalizacją nauki i rozwojem nowych dziedzin gospodarki i nauki – towarzystw specjalistycznych o zasięgu krajowym.

Towarzystwa naukowe ogólne jednoczą wszystkie działy nauk, a ich wielodyscyplinowy charakter pozwala na podejmowanie przez te towarzystwa różnych inicjatyw. Grupa towarzystw naukowych ogólnych, z reguły zaznaczających ponadregionalny ogólnopolski zasięg działania,

⁸⁶ J. Tazbir, *Towarzystwa naukowe w XXI wieku – szanse i zagrożenia*, „Nauka” 2000, nr 1, 141–143.

w swych statutowych zadaniach kładzie nacisk na inicjowanie i rozwijanie badań naukowych, na integrowanie środowiska naukowego i tworzenie płaszczyzny dyskusji naukowej nad ważnymi, ogólnymi i szczególnie ważnymi problemami naukowymi. Elitarny charakter tych towarzystw, wypływający ze skupiania tylko pracowników naukowych z określonym stopniem i tytułem naukowym, wpływa na profil ich działalności.

Towarzystwa specjalistyczne jako swoje podstawowe zadania traktują: a) organizowanie oraz podnoszenie poziomu życia naukowego; b) samokształcenie zawodowe swoich członków; c) współpracę z określonymi zagranicznymi instytucjami naukowymi; d) współpracę międzydyscyplinową i wzmocnienie przepływu informacji środowiskowej, jako podstawy do inicjowania i ukierunkowania badań upowszechniania ich wyników; e) wyrażanie opinii środowiska naukowego w sprawie potrzeb nauki i współdziałania w rozwiązywaniu ważnych jego problemów.

Ukazujące się czasopisma i wydawnictwa ciągle, wraz z publikacjami zwartymi, dokumentują życie naukowe towarzystw i środowiska naukowego. Towarzystwa, które w minionej przeszłości zdołały zgromadzić księgozbiory, pomnażają i użytecznie je wykorzystują w celach edukacyjnych.

W towarzystwach regionalnych obszar działalności jest wyraziście określony, jednakże ich działania nie zawsze są zawężane tylko do własnego terenu działania. Towarzystwa regionalne szczególną uwagę zwracają na podnoszenie kultury naukowej społeczności regionalnej, jej samokształcenie, na upowszechnianie nauki i popularyzację wiedzy. Podejmują również prace badawcze i eksperckie, ale są one wyraźnie określone społecznymi, gospodarczymi i kulturalnymi potrzebami regionu. W swoim składzie skupiają pracowników nauki, ale są otwarte na przedstawicieli różnych grup społecznych, działaczy, praktyków, amatorów i miłośników nauki, zwłaszcza nauczycieli, którzy mogą poszerzać swoją wiedzę. Należy podkreślić, że są to w większości pasjonaci nauki i życia kulturalnego. Pełnienie przez zarządy i wewnętrzne struktury organizacyjne towarzystw funkcji doradczych dla regionalnych instytucji i organów decyzyjnych pozwoliło z pożytkiem dla wszystkich stron rozwijać współdziałanie nauki, administracji i gospodarki. Bardzo ważnym zadaniem jest aktywne współdziałanie ze stowarzyszeniami o charakterze społecznym i kulturalnym oraz ze społecznymi, regionalnymi ośrodkami badawczymi, działającymi w regionach. Działania te w znacznym stopniu przyczyniają się do budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Podstawową, od wielu lat prowadzoną formą działalności towarzystw, jest organizacja sesji naukowych, których rola w kształceniu ustawicznym jest nie do przecenienia. Sesje dotyczyły najczęściej problematyki regionu i upowszechniania nauki. Ich tematyka skupiała się na problemach: a) historycznych procesów rozwojowych i aktualnego stanu stosunków społecznych, gospodarczych, politycznych w regionie; b) perspektyw wzrostu i metod przeciwdziałania istniejącym zagrożeniom; c) przypomnienia wybitnych ludzi i ich przedstawienie młodzieży; d) kultury, folkloru, środowiska przyrodniczego i edukacji w regionie oraz reform i miejsca państwa i samorządu w ich przeprowadzaniu⁸⁷.

Czasopisma i wydawnictwa ciągle towarzystw regionalnych upowszechniają materiały z konferencji oraz publikują opracowania i studia miejscowych badaczy i miłośników nauki. Towarzystwa regionalne tworzą specyficzną wspólnotę budującą społeczeństwo demokratyczne.

Z analizy dorobku stowarzyszeń naukowych ogólnych, specjalistycznych i regionalnych wynika, że najbardziej powszechną formą ich działalności jest organizowanie konferencji, sesji i odczytów naukowych lub popularnonaukowych, które przyczyniają się do kształcenia społeczeństwa. Adresatami tych inicjatyw są najczęściej sami członkowie, studenci, uczniowie oraz zainteresowani przedstawiciele lokalnych społeczności. Skala przedsięwzięć jest bardzo różna: obejmuje tak wielkie i obrosłe tradycją imprezy naukowe, jak np. Seminarium Mediewistyczne im. Alicji Karłowskiej-Kamzowej, które cyklicznie organizuje Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk – w 2009 r. zorganizowano je po raz trzydziesty, ale mieszczą się w tej grupie również kameralne promocje książek, dotyczące często lokalnej historii i tradycji, jak np. *Endecja na Mazowszu Północnym a Kościół katolicki 1898–1939* Andrzeja Dwojnycha, która odbyła się w czerwcu 2008 r. w Towarzystwie Naukowym Płockim.

Nowymi, coraz powszechniej rozwijanymi formami upowszechniania nauki przez edukację, cieszącymi się coraz większym zainteresowaniem społeczeństwa, szczególnie młodzieży, są festiwale nauki, pikniki naukowe i kawiarenki naukowe. Krajoznawcze wyprawy badawcze, badania językoznawcze, folklorystyczne, entomologiczne czy spotkania z twórcami dostarczają materiałów do organizowanych konferencji.

Bardzo bogato reprezentowana jest wśród towarzystw naukowych ważna forma działalności, jaką są wydawnictwa. Towarzystwa zabiegają

⁸⁷ Z. Kruszewski, *Rola towarzystw naukowych w podnoszeniu poziomu wiedzy społeczeństw lokalnych*, „Notatki Płockie” 2008, nr 2, s. 12–13.

o środki finansowe i wydają publikacje ciągłe, zwarte i okazjonalne. Rocznie towarzystwa wydają kilka tysięcy arkuszy wydawniczych.

Towarzystwa naukowe mają również bogate tradycje wystawiennicze. Funkcja poznawcza i edukacyjna takich przedsięwzięć jest niezaprzeczalna. Ponadto ze względu na swój charakter wystawy cieszą się dużą popularnością wśród młodzieży szkolnej, ale również wśród osób dorosłych. Częstokroć jest to jedyna okazja obejrzenia ciekawego inkunabułu, dokumentu czy eksponatu. Nie bez znaczenia pozostaje fakt, że taki bezpośredni, łatwy kontakt z eksponatem pokazanym na wystawie wzbudza zainteresowanie na wiele lat i bywa początkiem naukowej kariery.

Odrębnym zagadnieniem, związanym z działalnością towarzystw naukowych, m.in. w obszarze edukacji ustawicznej, są prowadzone przez nie biblioteki. Największe są Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu i Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego w Płocku. Poznańska placówka, założona w 1857 r., na koniec 2007 r. posiadała 323 739 woluminów, w tym ponad 15 tys. starych druków⁸⁸.

Biblioteka im. Zielińskich została założona w 1820 r. przez Towarzystwo Naukowe Płockie. W 2007 r. posiadała ponad 370 tys. woluminów, w tym 13 366 starodruków i 93 inkunabuły⁸⁹. Wśród starodruków biblioteka posiada pierwodruk *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika z 1543 r. Oprócz tego w zbiorze grafik znajduje się kompletny cykl „Kaprysy” Francisca Goi – 80 grafik z pierwszego wydania w 1799 r. Biblioteka im. Zielińskich od kilku lat realizuje program rozwoju usług cyfrowych dostosowanych do potrzeb współczesnego czytelnika i odbiorcy dóbr kultury. Tworzenie elektronicznych baz danych odbywa się m.in. przez digitalizację, czyli skanowanie i obróbkę drukowanych lub rękopiśmiennych materiałów, co umożliwia publikowanie zbiorów w postaci bibliotek cyfrowych.

Rolą bibliotek od wieków było gromadzenie, opracowanie i udostępnianie księgozbiorów, a także ich zabezpieczanie i konserwacja, aby mogło służyć przyszłym pokoleniom. W tej kwestii zasadniczo nic się nie zmieniło. Zmieniły się jednak formy zadań bibliotecznych związane z rozwojem cywilizacyjnym i potrzebami użytkowników stąd wynikającymi. W dziedzinie zabezpieczania i udostępniania mamy do czynienia

⁸⁸ http://www.ptpn.poznan.pl/BIBL_zbiory.html/5.01.2011.

⁸⁹ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007*, Płock 2008, s. 143.

z rewolucyjnymi wręcz zmianami. Oba te zadania wiąże digitalizacja zbiorów, czyli przygotowanie ich do postaci cyfrowej. Możliwość udostępnienia użytkownikom form cyfrowych sprawia, że nie korzysta się z oryginałów, co sprzyja ich dobremu zachowaniu. Inną sprawą jest niezaprzeczalna przyjemność obcowania z książką w tradycyjnej formie. Trzeba jednak przyzwyczać się do myśli, że przyszłością bibliotek są potężne serwery, z których użytkownicy pobierają niezbędne dla nich materiały.

Coraz powszechniejsza dostępność do Internetu sprawia, że towarzystwa naukowe, aby móc wypełniać swoją misję muszą się do tych zmian przystosować, a w związku z tym muszą je zauważać. Głównie dlatego, że jednym z zadań towarzystw jest promocja i popularyzacja nauki, a więc szeroko rozumiana informacja.

Szybki wzrost danych staje się sporym wyzwaniem nie tylko dla informatyków, ale także dla wszystkich poszukujących informacji oraz oferującym je w świecie cyfrowym. Internet stwarza dla towarzystw naukowych szansę na nową formę działalności. Podstawową cechą społeczeństwa XXI w. jest konieczność ustawicznego uczenia się. Internet jest do tego znakomitym narzędziem, a stowarzyszenia naukowe starają się umiejętnie go wykorzystać w celu umożliwienia odbiorcom, także swoim członkom, samodoskonalenia i samokształcenia.

W chwili obecnej mamy do czynienia z rozwojem lokalnych sieci społecznych, które ułatwiają społeczności codzienne funkcjonowanie. Nic nie stoi na przeszkodzie, żeby w podobny sposób działały lokalne sieci naukowe lub sieci związane z nauką. Staje się to między innymi w obszarze edukacji ustawicznej wyzwaniem dla naukowych społecznych organizacji lokalnych, w tym dla towarzystw naukowych.

Wszystko wskazuje, że w najbliższej przyszłości rola towarzystw naukowych sprowadzać się będzie do wypracowania szeroko zakrojonych działań na rzecz kształcenia ustawicznego społeczeństwa, w szczególności społeczności lokalnych. Towarzystwa naukowe utwierdzają w społeczeństwach lokalnych przekonanie o ważnej roli nauki, edukacji i kultury oraz tożsamości narodowej we współczesnym rozwoju kraju i świata.

„Z potrzeb życia wyrastają nowe zadania, dla towarzystw także” – to słowa jednego z najdłużej urzędujących prezesów Towarzystwa Naukowego Płockiego, Jakuba Chojnackiego (1922–2006), wypowiedziane podczas otwarcia obrad Sesji Jubileuszowej zorganizowanej w 175 rocznicę

założenia TNP⁹⁰. Zadania realizowane przez towarzystwa dowodzą, że organizacje te potrafią dostosować się do aktualnej rzeczywistości i wypracować takie mechanizmy, które wzbudzają w społeczeństwie lokalnym więź z nauką, a także z przeobrażeniami gospodarczymi, społecznymi i kulturalnymi. Towarzystwa naukowe skutecznie uczestniczą w procesie edukacji lokalnych społeczności, a przy coraz bardziej rozwijającym się Internecie, w edukacji całego społeczeństwa kraju.

⁹⁰ J. Chojnacki, *Sesja Jubileuszowa w 175 rocznicę założenia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1995, nr 2, s. 7.

Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego

1. Narodziny i działalność towarzystwa w latach zaborów (1820–1830)

Po Kongresie Wiedeńskim i ustanowieniu Królestwa Polskiego wśród ówczesnego ziemiaństwa oraz środowiska nauczycieli i urzędników narastało przekonanie, że nadszedł czas myślenia o odrodzonej Rzeczypospolitej. Starano się więc rozwijać gospodarkę, odbudować zniszczenia wojenne, poprawić stan oświaty i kultury. W gospodarce zaszły duże zmiany. W środowisku wiejskim nastąpiła zmiana typów gospodarstw oraz technik i metod upraw. Nastąpił rozwój przemysłu i handlu, co bezpośrednio miało wpływ na rozwój miast. Zaszły duże zmiany w strukturze miast. Przebudowano stare miasta, budowano nowe osiedla. Do miast przybywali nowi mieszkańcy, tworzyło i wzmacniało się nowe mieszczaństwo.

Zaczęła rozwijać się również nowa oświata, podnoszono i doskonalono stopień organizacyjny szkół, wprowadzono nowoczesne metody nauczania, stosowano zreformowane programy. Była to zasługa utworzonej w 1816 r. Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego na czele z ministrem Stanisławem Kostką Potockim, która kontynuowała kierunek działań przyjęty przez Komisję Edukacji Narodowej¹. Wielką rolę odegrał „światłego urzędnika, postępowego publicysty, działacza społecznego oraz uczonego-samouka (...) pioniera badań nad kulturą

¹ M. Krajewski, *Leksykon dziejów edukacji*, dz. cyt., s. 180.

*polską i europejską – ministra Potockiego*². Szanował on tradycje polskiego Oświecenia, zwłaszcza Komisję Edukacji Narodowej, realizował jej program. Dbał o szkolnictwo, szczególnie o rozwój szkół elementarnych oraz szkolnictwa zawodowego. Nie udało mu się wprowadzić finansowania szkolnictwa przez państwo i obowiązkowego nauczania.

W miastach funkcjonowały szkoły elementarne, szkoły cyrkułowe, a dla uboższych mieszczan i szlachty – szkoły wydziałowe i podwydziałowe. Szkoły rzemieślnicze, oprócz kształcenia ogólnego, przygotowywały do zawodu. Szkoły departamentalne, w których uczyły się głównie dzieci szlachty, przekształcono w szkoły wojewódzkie, reorganizując w nich proces kształcenia tak, aby ich ukończenie umożliwiało wstęp na uniwersytet. Funkcjonowały one w wydzielonych ośmiu województwach, wśród nich w Płocku. Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego podporządkowane były wszystkie typy szkół, natomiast każda szkoła posiadała organ społeczny w postaci tzw. dozoru (nadzoru) szkolnego³.

Osiągnięciem rozwijającego się systemu szkolnego było otwarcie w 1816 r. Uniwersytetu Warszawskiego z pięcioma wydziałami: prawnym, lekarskim, filozoficznym, teologicznym oraz nauk i sztuk pięknych, utworzonego z inicjatywy wspomnianego ministra Stanisława Kostki Potockiego i ks. Stanisława Staszica⁴. Ta dość nowoczesna uczelnia, kształcąca urzędników, lekarzy i innych specjalistów potrzebnych w rozwijającym się życiu publicznym Królestwa Polskiego, dostarczała szkołom wojewódzkim, nowych, młodych, nowocześnie przygotowanych nauczycieli, zmieniając w ten sposób znacznie dotychczasową kadrę pedagogiczną, składającą się w dużym stopniu z księży i nauczycieli narodowości niemieckiej. Powstała w ten sposób nowa grupa zawodowa – grupa świeckich, zawodowych nauczycieli szkół średnich⁵.

Zmiany społeczno-gospodarcze dotyczyły również Płocka. Płock jest jednym z najstarszych miast w Polsce. Jego tradycje sięgają średnio-wiecza. W XII w. pełnił funkcję siedziby władców polskich, był jednym z pierwszych polskich biskupstw. Zamek i katedra nadawały temu miastu charakter miasta stołecznego. Za rządów Władysława Hermana

² A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Płocku, Płock 1998, s. 22.

³ M. Krajewski, *Leksykon dziejów edukacji*, dz. cyt., s. 180.

⁴ Tamże, s. 361, 442–443.

⁵ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830*, Wyd. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1969, s. 22.

i Bolesława Krzywoustego Płock był ważnym ośrodkiem życia intelektualnego, które skupiało się wokół dworu książęcego i pałacu biskupiego. Podział państwa polskiego, dokonany mocą testamentu Bolesława Krzywoustego, osłabił znaczenie miasta. Płock został tylko siedzibą książąt mazowieckich, którzy rezydowali na zamku. Miasto zniszczone, głównie w czasie wojen szwedzkich, nigdy nie odzyskało już dawnej świetności.

W czasie rozbiorów nastąpiło pewne ożywienie w rozwoju Płocka. W 1820 r. liczył około 6 tys. mieszkańców⁶. Miasto stało się wówczas ważnym ośrodkiem administracyjnym. Najpierw było siedzibą departamentu tzw. Prus Wschodnich, później stolicą departamentu w Księstwie Warszawskim, a w Królestwie Polskim siedzibą władz wojewódzkich. Okres panowania pruskiego zaznaczył się nowymi inwestycjami, powstał gmach kamery – siedziby władz administracyjnych, więzienia, przebudowano dawne podgrodzia z murami miejskim. Powstały nowe budowle: ratusz, rogatki, wiele domów, ulic i placów. Miasto było wówczas centrum sądownictwa, znajdował się tu Trybunał Cywilny, Sąd Kryminalny, Sąd Pokoju. Nie nastąpiło jednak uprzemysłowienie miasta, województwo płockie pozostało obszarem rolniczym.

Funkcjonowanie Płocka jako ośrodka administracyjnego wiązało się z rozwojem kultury. W 1811 r. w gmachu po kościele Trójcy Świętej założono teatr, w 1809 r. prefekt Rajmund Rembieliński założył rządową drukarnię⁷. Powstałe, na wzór warszawski, trzy kawiarnie-cukiernie stały się ośrodkami życia towarzyskiego rodzącej się płockiej inteligencji⁸. Płock był również silnym ośrodkiem działalności wolnomularskiej. Działało tu 5 łóż (w całym Królestwie było ich 14)⁹. Wprawdzie skupiało się tam życie towarzyskie, ale było tam też miejsce na przekazywanie i konsultowanie różnych planów i programów¹⁰.

Dobrze zorganizowane szkolnictwo w Płocku zaspokajało potrzeby w zakresie kształcenia w tym środowisku. Główną rolę odgrywała tu

⁶ M. Kieffer-Kostanecka, *Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, Płock 1978, s. 254–156.

⁷ K. Askanas, *Towarzystwo Naukowe Płockie (1820–1980)*, „Nauka Polska”, 1980, nr 1–2, s. 167. Także M. Kostanecka, *Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, Płock 1978, s. 219–270.

⁸ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego*, dz. cyt., s. 28.

⁹ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, dz. cyt., s. 43.

¹⁰ M. Kieffer-Kostanecka, *Czy Stanisław Kostka Potocki był inicjatorem Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej?*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 50.

już Szkoła Wojewódzka Płocka, utworzona w 1180 r., jako Szkoła Kolegiacka przy Kościele św. Michała. W latach 1616–1773 była kolegium jezuickim, a od 1773 r. szkołą podwydziałową, przejętą przez Komisję Edukacji Narodowej. Szczególnie pomyślny okres w rozwoju tej szkoły przypadł lata 1819–1823. Akademia Krakowska przysyłała tu każdego roku swoich wizytatorów. Wówczas kilku nauczycielom płockim przyznano stopnie doktorów Akademii Krakowskiej¹¹. Z chwilą przejścia Płocka pod zaborcę pruskiego szkołę przemianowano na gimnazjum. Pierwszym rektorem tej szkoły był Fryderyk Roze, po nim, w latach 1815–1819, ks. Ignacy Przybylski. Wówczas wprowadzono egzaminy końcowe, które dawały absolwentom możliwość podjęcia studiów na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1819 do 1830 r. obowiązki rektora pełnił Kajetan Morykoni, człowiek wychowany na najbardziej postępowych tradycjach polskiego Oświecenia. Za jego czasów szkoła przeżywała prawdziwy rozkwit. Stosowano nowoczesne metody pracy pedagogicznej, m.in. rywalizację pomiędzy uczniami, nagradzanie dobrych uczniów wpisem do Księgi Chwały. Zmniejszyła się jednak liczba godzin humanistycznych i przyrodniczych na rzecz religii, na zajęcia poświęcone nauce obyczajów i na nauczanie języka rosyjskiego. Morykoni starał się utrzymać ścisły kontakt z rodzicami i nauczycielami, angażując ich do współdziałania, dzięki czemu z pewnością uczniowie osiągnęli lepsze wyniki w nauce. Dbał też, jako gospodarz, o bazę lokalową i dydaktyczną – odnowił gmach szkoły, wzbogacił bibliotekę, założył muzeum. Systematycznie wzrastał stopień organizacyjny szkoły. Kajetan Morykoni, jako rektor Szkoły Wojewódzkiej, odegrał znaczącą rolę w jej dziejach. Zdecydowanie podniósł jej poziom nauczania, poprawił również warunki nauki. Wtedy właśnie szkoła ta stała się placówką naukową z odpowiednim zapleczem badawczym – biblioteką i muzeum.

Na powstanie Towarzystwa Naukowego w Płocku złożyły się głównie następujące czynniki: a) sytuacja polityczna Królestwa Polskiego, b) rozwój miasta, c) istnienie Szkoły Wojewódzkiej Płockiej wraz z zaangażowaną grupą nauczycieli.

12 września 1818 r. Komisja Rządowa wydała rozporządzenie zalecające nauczycielom dokonanie w sposób naukowy różnych opisów. Wówczas u Kajetana Morykoniego zrodził się pomysł utworzenia w tym

¹¹ M. Skoczeń, *Szkoła Wojewódzka w latach 1816–1833*, [w:] *Małachowianka „Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół obecnego Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego”*, red. Wiesław Koński, Płock 1995, s. 70–88.

celu towarzystwa. Warto tu zwrócić uwagę na tendencję ogólnopolską. Specyfika i różnorodność czynników politycznych, gospodarczych i społeczno-kulturalnych, występujących na ziemiach polskich po 1815 r. stworzyła klimat do aktywizacji życia społecznego. Jednocześnie coraz większe zapotrzebowanie na naukę spowodowało pojawienie się koncepcji zakładania towarzystw naukowych. Te nastroje i tendencje stały się fundamentem ruchu społeczno-umysłowego nazywanego często „polskim Oświeceniem”. Były one żywe szczególnie za rządów ministra Stanisława Kostki Potockiego.

Tendencje te natrafiły na bardzo korzystny grunt w Płocku. Tu atmosfera dla działań w celu stworzenia ruchu naukowego była szczególnie korzystna. Inicjatywa powstania towarzystwa w Płocku była odpowiedzią na dążenia do społecznej emancypacji i społecznego awansu powstającej wówczas w Polsce nowej grupy zawodowej – świeckich nauczycieli szkół średnich, która w podejmowaniu działalności naukowej widziała realizację swoich dążeń. Kajetan Morykoni, ks. Adam Prażmowski, późniejsi aktywni działacze Towarzystwa Naukowego w Płocku, byli wychowani na ideałach tego ruchu – K. Morykoni w Szkole Przygłówniej Krakowskiej, ks. A. Prażmowski w Kolegium Pijarskim w Warszawie na Żoliborzu¹².

19 marca 1820 r. podczas uroczystości szkolnej w Szkole Wojewódzkiej w Płocku Kajetan Morykoni odczytał zebrany swoją krótką pracę „*Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku*”, w której zaproponował utworzenie przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku Towarzystwa Naukowego, aby „*upowszechnić i wznowić, ile możność dozwoli oświecenie w kraju*”. W tym celu zaproponował następujące działania: a) publikować w pismach opracowania dziejów narodowych, zwłaszcza dotyczących województwa płockiego, przedstawiać też potrzeby tego regionu; b) umożliwić społeczeństwu nabywanie i pogłębianie ważnych i potrzebnych wiadomości, młodzież zachęcać do zdobywania wiedzy i kształcenia umiejętności; c) współpracować z innymi towarzystwami, korzystać z ich doświadczeń i jednocześnie służyć im swoimi uwagami¹³.

¹² W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830*, dz. cyt., s. 129.

¹³ S. Kostanecki, *Dwie rocznice Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w 1820–1830, 1907–1957, Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 6.

* Uwaga – w dokumentach nazwiska są pisane w różny sposób: Dembowski – Dębowski; Żdzarski – Adżarski; Żakob – Jakob; Zagier – Zager; Steinem – Steyner.

W pierwszym założycielskim zebraniu uczestniczyła grupa 15 osób. Oni również podpisali statut i uważani są za założycieli Towarzystwa Naukowego. Byli to: Jan Borowicz – nauczyciel historii i matematyki, Antoni Grobicki – zastępca nauczyciela niemieckiego i historii, Adam Kobyłecki – nauczyciel łaciny i geografii, Andrzej Kucharski – nauczyciel łaciny, geografii i języka polskiego, Jacek Kukliński – nauczyciel przyrody, Kajetan Morykoni – rektor, nauczyciel historii, prawa i logiki, ks. Jan Moszczeński – zastępca nauczyciela języka niemieckiego, historii i katechezy, Albin Pinko – nauczyciel języka niemieckiego i matematyki, Ignacy Stankowski – nauczyciel łaciny, kaligrafii i języka polskiego, Stanisław Steiner – nauczyciel kaligrafii, rysownik, Jan Zagier – nauczyciel geografii, przyrody, łaciny i języka niemieckiego, Maturyn Żakob – nauczyciel niemieckiego, Augustyn Źdzarski – nauczyciel łaciny i matematyki. Oprócz wymienionych nauczycieli członkami-założycielami byli też: Józef Brzozowski – kierownik Wydziału Oświecenia, oraz Stanisław Dembowski – pułkownik, uczestnik wojen napoleońskich, ziemianin, działacz społeczny*.

Zgodnie z zapisem pierwszego Statutu do towarzystwa mogli należeć członkowie zwyczajni, korespondenci i opiekunowie – czyli członkowie honorowi. Tuż po zebraniu założycielskim wystosowano do różnych środowisk całego Królestwa Polskiego zaproszenia do udziału w pracach towarzystwa. Spotkały się one z różną opinią. Środowiska nauczycielskie szkół wojewódzkich przyjęły tę propozycję bez entuzjazmu. Pozytywnie zareagowali natomiast miejscowi urzędnicy państwowi, okoliczni ziemianie, kler diecezjalny, a nawet osoby z miejscowych innych zawodów. O opiekę nad działalnością towarzystwa poproszono wybitne osobistości, głównie ze środowiska warszawskiego. Z czasem pierwsza lista członków się poszerzyła. Zdaniem W. Rolbieckiego członków czynnych było 33, status członka korespondenta zaproponowano 19 osobom, wśród nich byli: urzędnicy administracji państwowej, księża, rektorzy szkół, lekarze, aptekarz. Rolę opiekunów towarzystwa pełnili: hrabia Stanisław Potocki – prezes Senatu, hrabia Stanisław Grabowski – minister Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Stanisław Staszic – radca stanu, prezes Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, hrabia Ludwik Plater – radca stanu, baron Florian Kobyliński – prezes Komisji Wojewódzkiej Płockiej, Julian Niemcewicz – sekretarz stanu, Wojciech Kossakowski – wizytator generalny, Bogumił Linde – dyrektor Biblioteki Publicznej, Wawrzyniec Surowiecki – członek Komisji Rządowej

Oświeceni, ks. Wojciech Szweykowski – rektor Uniwersytetu Warszawskiego, ks. Antoni Luboradzki – biskup, sufragan plocki, ks. Edward Czarnecki – sekretarz Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk, Feliks Bentkowski – profesor uniwersytetu. Opiekę nad towarzystwem miała również sprawować Rada Wojewódzka nadzorująca edukację publiczną w województwie plockim.

Skład osobowy TNP w 1820 r. wyglądał następująco: a) Członkowie czynni – 33, w tym: 15 osób – związanych ze szkołą (2 księży), 9 osób – administracja państwowa i sądownictwo, 7 osób – ziemianie, 1 osoba – adwokat, 1 osoba – konsystorz ewangelicko-augsburski. Wśród członków czynnych 13 osób reprezentowało wolnomularstwo. Dodatkowo 4 osoby zostały zaproszone do udziału w pracach (ziemianie); b) Opiekunowie – 13, w tym: 11 osób – członkowie Towarzystwa Warszawskiego, wśród nich: minister oświaty, prezes Towarzystwa Warszawskiego, prezes Komisji Wojewódzkiej, 2 osoby – z Płocka, wśród opiekunów – 6 osób to reprezentanci wolnomularstwa; c) Członkowie korespondenci – 18, w tym: 4 osoby – rektorzy szkół wyższych, 5 osób – wyższy kler, 2 osoby – księża z parafii, 6 osób – komisarze obwodów, 1 osoba – dozorca miasta¹⁴.

Liczba członków towarzystwa w pierwszym okresie funkcjonowania (1820–1830) zmieniała się. Rosła liczba członków czynnych z 33 w 1821 r. do 55 w 1828 r.¹⁵. Wzrosła też, ale w niewielkim stopniu, liczba członków korespondentów z 14 w 1821 r. do 19 w 1828 r. Liczba członków honorowych – opiekunów nieco zmalała z 13 w 1821 r. do 11 w 1828 r.

Prezesem Towarzystwa został wybrany biskup plocki, ks. Adam Prażmowski, który będąc członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, służył Towarzystwu Naukowemu w Płocku cennymi radami przy jego organizacji i budowaniu podstaw jego działalności. Funkcję prezesa wypełniał raczej honorowo¹⁶.

Bardzo zaangażowanym w działalność towarzystwa w Płocku był jego pierwszy sekretarz, Kajetan Morykoni, który opracował pierwszy Statut Towarzystwa i program działania, pozyskiwał nowych członków

¹⁴ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, dz. cyt., s. 114–119.

¹⁵ Tamże, dz. cyt., s. 120–124. Autor tej monografii stwierdza, że wzrost ten był tylko pod względem formalnym, liczba rzeczywiście aktywnych członków stopniowo malała, a w latach 1826–1827 działali faktycznie tylko członkowie związani ze szkołą.

¹⁶ M. Kostanecka, *Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, Płock 1978, s. 248.

i sympatyków. Planował współpracę wszystkich szkół wojewódzkich, dlatego też zaprosił do pracy w towarzystwie ich rektorów. Zaangażował też do współpracy młodzież szkolną.

Podzielone są zdania badaczy na temat roli biskupa Adama Prażmowskiego i Kajetana Morykoniego w utworzeniu towarzystwa w Płocku. Arcybiskup A.J. Nowowiejski przyznaje biskupowi Prażmowskiemu przewodnictwo tej inicjatywy¹⁷. Michał M. Grzybowski stwierdza, że oryginalny pomysł utworzenia Towarzystwa Naukowego w Płocku zainspirował biskup Prażmowski, bowiem „było to zgodne z ideą, jaka wówczas przyświecała luminarzom, aby poza stolicą tworzyć ogniska nauki i kultury regionalnej”¹⁸. Biskup Prażmowski, zdaniem M. Grzybowskiego, zaspokajał swoje ambicje naukowe w Warszawskim Towarzystwie Naukowym, a „Towarzystwo Naukowe Płockie nie było mu potrzebne do własnej działalności naukowej, chociaż był jego prezesem i (...) zależało mu, aby ogniwo nauki utworzone przy Szkole Wojewódzkiej mogło przynosić korzyści całemu społeczeństwu”¹⁹.

Wielu autorów zajmujących się dziejami TNP przypisuje K. Morykoniu ważną rolę w tworzeniu podstaw funkcjonowania towarzystwa. A.M. Stogowska jest zdania, że K. Morykoni był niewątpliwie inspiratorem, siłą napędową i najbardziej czynnym działaczem TNP. Rola biskupa płockiego, A. Prażmowskiego – senatora, członka Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, aktywnego w życiu politycznym była ważna²⁰, głównie jako wysoko postawionego protektora, gdyż trudno mówić o jego aktywnej działalności, skoro nie uczestniczył bezpośrednio w posiedzeniach towarzystwa²¹. Godny uwagi jest wniosek A.M. Stogowskiej, że TNP powołane zostało z inicjatywy środowiska płockiego, a nie odgórnej inspiracji.

Ważną rolę w procesie tworzenia TNP odegrał, zdaniem płockich badaczy tego problemu, Stanisław Kostka Potocki. Sam Kajetan Morykoni wyrażał mu wdzięczność za pierwszą myśl na ten temat, za wsparcie i za

¹⁷ A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, wyd. II, Płock 1931, s. 642.

¹⁸ M.M. Grzybowski, *Biskup Adam Michał Prażmowski pierwszy Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1995, s. 17–18.

¹⁹ Tamże, s. 24.

²⁰ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Płocku, Płock 1998, s. 32.

²¹ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1969, s. 77–78.

opiekę, a towarzystwo nazwał „*plodem szczepu ręki Potockiego*”. Dowodem wdzięczności i czci dla inicjatora tej placówki był pomnik Potockiego w Towarzystwie Naukowym Płockim – szafa biblioteczna z dziełami Potockiego i pracami o nim. Interesujący jest końcowy wniosek w tej sprawie „*(...) uważna interpretacja faktów i zachowanych dokumentów pozwala stwierdzić, że Potocki był inicjatorem, Morykoni założycielem, Prażmowski prezesem, a w pewnym sensie – kuratorem z ramienia Potockiego, ministra oświaty, a jednocześnie Wielkiego Mistrza loży masońskiej, któremu podlegały nie tylko szkoły, ale i loże masońskie m.in. w Płocku*”²².

Statut Towarzystwa nosił nazwę ustawy i określał główny cel istnienia tej organizacji, a mianowicie zebranie i opisanie dokładnego obrazu województwa płockiego. Dlatego też zaplanowano: „*zgromadzić wiadomości wyjaśniające pomniki dziejów narodowych, jakie w województwie i bliskiej jego okolicy znaleźć można; opisywać rzeczy godniejsze uwagi, mogące służyć do publicznego użytku albo do pomnożenia dotychczasowej z nich korzyści; wystawiać we wszystkich względach potrzeby województwa dla polepszenia bytu mieszkańców*”²³.

W celu realizacji tych zamierzeń planowano założyć bibliotekę, muzeum, księgarnię, ożywić działalność drukarni, a także utrzymywać kontakty z innymi towarzystwami naukowymi. Statut określał też organizację pracy towarzystwa i obowiązki jego członków.

Powstanie Towarzystwa Naukowego w Płocku i jego pierwsze lata działania przypadły na okres zmierzchu epoki polskiego Oświecenia. Wprawdzie organizacja ta powstała w okresie sprzyjającym dla oświaty, gdy kierował tym resortem wielki jej przedstawiciel, S.K. Potocki, ale działała już po jego dymisji, która nastąpiła w grudniu 1820 r. Wkrótce klimat polityczny zaczął wyraźnie pogarszać się. Autorami polityki oświatowej byli wówczas dwaj przedstawiciele grupy o innych poglądach: minister Stanisław Grabowski i dyrektor edukacji Józef K. Szaniawski. Atmosfera społeczno-polityczna w Królestwie Polskim zdecydowanie pogorszyła się, władze carskie zaostrzyły represje w stosunku do wszelkich działań związanych z obroną narodowych wartości. Wzrastająca reakcja rządów carskich była widoczna również na terenie Płocka, gdzie nastąpiły przesłuchania i aresztowania uczniów działających w młodzieżowych

²² M. Kieffer-Kostanecka, *Czy Stanisław Kostka Potocki był inicjatorem Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej?* „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 49–50.

²³ Akta Towarzystwa Naukowego Płockiego 1, K. Morykoni, Ustawy Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku z 1820 roku.

organizacjach patriotycznych. Dochodzenia przeprowadzane przeciwko Kajetanowi Morykoniemu i jego śmierć – to przyczyny zahamowania pracy towarzystwa, a ostateczna klęska powstania listopadowego w 1831 r. i represje władz carskich zdecydowały o zaprzestaniu działalności tej instytucji.

Niektórzy badacze przyczynę upadku towarzystwa widzą też w małej aktywności członków towarzystwa. W. Rolbiecki wysunął hipotezę, że kolektywna działalność TNP przerwana została już w roku 1827/28, wkrótce po siódmym i najprawdopodobniej ostatnim posiedzeniu, odbytym 23 września 1827 r. Jako okoliczności wymienia istniejące już wcześniej widoczne tendencje do zamierania działalności oraz konflikty wewnętrzne w Szkole Wojewódzkiej. Badacz ten stwierdził, że klęska powstania listopadowego przypieczętowała jedynie wcześniejszy upadek towarzystwa²⁴. Zdaniem H. Kostaneckiej obciążenie obowiązkami zawodowymi i brak finansów nie pozwalały jego członkom zająć się prowadzeniem badań naukowych. Bardziej aktywni odeszli z towarzystwa, zmarli bądź wyprowadzili się z Płocka, pozostali, głównie nauczyciele Szkoły Wojewódzkiej, w niewielkim stopniu zajmowali się pracą badawczą. Wyjątkiem był prokurator Wincenty Hipolit Gawarecki, który prowadził badania historyczne i publikował ich wyniki²⁵.

Po klęsce powstania listopadowego działalność innych towarzystw naukowych także zamarła. Zbiory Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk wywieziono do Petersburga. Przestało funkcjonować również towarzystwo w Lublinie. Jedynie Towarzystwo Krakowskie, działające przy Uniwersytecie Jagiellońskim, przetrwało²⁶. Represje wobec innych instytucji naukowych i stowarzyszeń spowodowały ograniczenie wszelkiej działalności społecznej na terenie Królestwa Polskiego. Terror zaborcy przejawiał się również tym, że zamykano polskie instytucje i szkoły, a na ich miejsce uruchamiano rosyjskie. W 1837 r. wprowadzono nowy podział administracyjny, tworząc gubernię płocką z obowiązującym językiem rosyjskim. Powołano kilka administracyjnych instytucji wojskowych. Szkołę Wojewódzką w Płocku przemianowano na Gimnazjum Gubernialne. Rugowano ze szkół polskich nauczycieli. Stosowano represje

²⁴ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, dz. cyt., s. 230.

²⁵ H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957*, „Kultura i Społeczeństwo”, t. II, Warszawa 1958, nr 2, s. 85.

²⁶ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego*, dz. cyt., s. 89.

w stosunku do uczniów i nauczycieli Polaków. Tak było co najmniej do 1905 r. Wywalczone wówczas przez społeczeństwo polskie prawa (częściowa wolność zrzeszeń, szersze prawo do języka polskiego) stworzyły możliwość do reaktywowania dawnych towarzystw naukowych i powstawania nowych. Sytuację tę wykorzystano również w Płocku, gdzie, mimo ostrej polityki rusyfikacyjnej, prowadzono w różnych formach żywą działalność patriotyczną. Podejmowano różne inicjatywy w celu ocalenia polskiej kultury, oświaty, literatury. Przykładem może być funkcjonujący prywatny teatr, wypożyczalnia, księgarnia, itp.²⁷.

2. Reaktywowanie towarzystwa w 1907 r.

Po 77 latach niebytu, 28 grudnia 1906 r. odrodziło się Towarzystwo Naukowe Płockie, ściśle związane z oświatą i kulturą płocką. Zorganizowali i odtworzyli je: Adam Grabowski, ks. Tomasz Kowalewski, dr Aleksander Maciesza i dr Aleksander Zaleski. Władze carskie zatwierdziły wówczas opracowany Statut TNP. 23 marca 1907 r. odbyło się pierwsze Walne Zgromadzenie Towarzystwa, na które zaproszono wszystkich ważniejszych obywateli Płocka, a do zaproszenia dołączono deklarację z odezwą o potrzebie kontynuowania rozpoczętej przed laty pracy. Przez niektórych badaczy grudniowa data 1906 r. jest przyjmowana jako data reaktywacji Towarzystwa Naukowego Płockiego²⁸. W pierwszym zebraniu uczestniczyło 48 osób, z czego 33 przyjęły status członka. Na posiedzeniu 2 kwietnia 1907 r. wybrano Zarząd Towarzystwa, w składzie: dr Aleksander Maciesza, Józef Szczepański, dyrektor gimnazjum polskiego, nauczyciele: Adam Grabowski, Stefan Rutski oraz ks. prałat Antoni Julian Nowowiejski (późniejszy biskup płocki)²⁹. Prezesem nowo utworzonego towarzystwa został Aleksander Maciesza, który pełnił tę funkcję przez 38 lat, aż do śmierci (10 października 1945 r.), wiceprezesem ks. Antoni Nowowiejski, sekretarzem Adam Grabowski, a skarbnikiem Stefan Rutski.

Cele działania Towarzystwa Naukowego Płockiego nie były nowe. Wyznaczono sobie zadania naukowe, kulturalne i dodatkowo, jako

²⁷ B. Konarska-Pabiniak, *Życie kulturalno-literackie Płocka w 2. połowie XIX*, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Płock 1994, s. 8, 16, 17, 171.

²⁸ M. Krajewski, *Chronologiczno-synchroniczny przegląd powszechnych dziejów edukacji*, WEiW Verbum, Bydgoszcz–Rypin 2009, s. 74.

²⁹ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 25–26.

obowiązek patriotyczny, zadania oświatowe. Za najpilniejsze uznano stworzenie dwóch nowych placówek – biblioteki i muzeum. Niektórzy badacze dziejów TNP są zdania, że ważnym zadaniem uruchomionego w 1907 r. TNP, a nawet przyczyną jego reaktywowania, było prowadzenie i utrzymanie Biblioteki Skępskiej, którą Płock otrzymał od syna Gustawa Zielińskiego – Józefa Zielińskiego, aktem notarialnym zawartym 15 kwietnia 1904 r. jako darowiznę dla kapituły płockiej. W tamtym czasie nie było w Płocku opiekuna i właściwych warunków dla darowanego zbioru. Rolę tę przejęło reaktywowane w 1907 r. TNP, któremu kapituła płocka przekazała całość zbioru.

Statut z 1906 r. określił zadania TNP, a wśród nich główny cel – krzewienie nauki i oświaty oraz gromadzenie danych naukowych: geograficznych, fizycznych, antropologicznych, statystycznych, etnograficznych, historycznych i archeologicznych dotyczących guberni płockiej³⁰. Aleksander Maciesza, wielki zwolennik rozwoju oświaty, pisał w artykule w „Głosie Płockim” w 1909 r., że konieczna jest praca naukowa na prowincji, ale powinna odbywać się ona równoległe z działalnością oświatową. Działalność ta powinna polegać, zdaniem Macieszy, przede wszystkim na prowadzeniu bibliotek³¹. Upowszechnienie oświaty i rozwój nauki miano osiągnąć poprzez urządzenie posiedzeń naukowych, wystaw i wycieczek, wykładów, odczytów i pogadanek, wieczorów artystycznych, koncertów, przedstawień, zakładanie bibliotek, muzeów i pracowni naukowych, rozciąganie opieki nad zabytkami, wydawanie dzieł i pism naukowych, zakładanie domów ludowych dla celów oświaty, czytelni i bibliotek ludowych, tworzenie wydziałów i filii na potrzeby oświatowe³².

Wymienione zadania TNP i formy ich realizacji pozwalają na stwierdzenie, że towarzystwo to instytucja kulturalno-oświatowa, działająca na zasadzie mecenatu społecznego, zastępująca zlikwidowane przez okupanta tego typu instytucje państwowe. Przykładem tego może być fakt przejścia przez TNP w 1908 r., w związku z likwidacją Polskiej Macierzy Szkolnej, Domów Ludowych i czytelni w Płocku i w kilku innych miastach guberni płockiej³³.

³⁰ Akta TNP 2, Ustawa Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 1906.

³¹ A. Maciesza, *Z ruchu organizacyjno-naukowego w Płocku*, „Nauka Polska”, tom 17, 1933, s. 200.

³² K. Askanas, *Towarzystwo Naukowe Płockie (1820–1980)*, „Nauka Polska” 1980, nr 1–2, s. 168.

³³ M. Chudzyński, *Dzieje Płocka w latach 1865–1918*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, Płock 1973, s. 366–367.

Organami towarzystwa były: Walne Zgromadzenie, Zarząd, Wydziały i Komisja Rewizyjna. Walne Zgromadzenie odbywało się raz w roku – w styczniu, zebrania zwyczajne – 2 razy w roku, nadzwyczajne – na wniosek komisji rewizyjnej, a także 10 członków Towarzystwa. Zarząd wybierany był na jeden rok.

Zadania naukowe, kulturalne i oświatowe realizowały poszczególne wydziały. W rozdziale III Statutu zapisano, że członkowie towarzystwa dzielą się na: a) honorowych – ludzi o wybitnych zasługach dla towarzystwa; b) protektorów – którzy złożyli na cele towarzystwa dar o wartości 100 rubli lub równowartość pieniężną; c) czynnych – aktywnych w pracy naukowej lub oświatowej; d) zwyczajnych – opłacających składkę w wysokości 3 rubli rocznie³⁴.

Reaktywowanie działalności TNP w Płocku zostało przyjęte z zapałem i z dużym zainteresowaniem środowisk naukowych całego kraju. Różnorodna i znacząca była działalność TNP do 1914 r. Wybuch I wojny światowej utrudnił w dużym stopniu, chociaż nie przerwał zupełnie, działalność większości towarzystw naukowych. Prowadziły one ograniczoną, zależną od sytuacji politycznej, działalność badawczą i wydawniczą. Wojna również mocno spowolniła pracę TNP. Dopiero po zajęciu Płocka przez Niemców i osłabienia rygorów politycznych, towarzystwo mogło zająć się właściwą pracą naukową i kulturalną. Szeroko zakrojoną działalność oświatową przekazano odrodzonej Macierzy Szkolnej, chociaż nie zerwano zupełnie z tego typu aktywnością.

W początkach lat 30. XX stulecia do statutu wprowadzono pewne zmiany, które aktualizowały jego treści. Do najważniejszych zadań towarzystwa zaliczono wówczas krzewienie nauki, popieranie badań naukowych oraz gromadzenie materiałów dotyczących Mazowsza Płockiego i terenów z nim związanych. Formy działania określone w statucie to: posiedzenia naukowe, zakładanie bibliotek publicznych, muzeów, pracowni naukowych, urządzenie wystaw i pokazów z zakresu nauki i sztuki, organizowanie wycieczek naukowych³⁵. Do pracy w TNP włączyli się wówczas wybitni naukowcy, działacze kultury, m.in.: biskup płocki, Antoni Julian Nowowiejski, Marcin Kacprzak, później szary rektor Akademii Medycznej w Warszawie³⁶. Prezesem w dalszym

³⁴ Akta TNP 2, *Ustawa Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1906.

³⁵ Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego stowarzyszenia zarejestrowanego, Płock 1933.

³⁶ S. Kostanecki, *Dwie rocznice Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w 1820–1830, 1907–1957. Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 10.

ciągu był Aleksander Maciesza, wiceprezesem Stefan Rutski, kustoszem biblioteki – Halina Rutska.

Trudny był dla towarzystwa rok 1932, w którym zmarł S. Rutski – wiceprezes i współorganizator towarzystwa, zamiłowany bibliofil i numizmatyk, i jego żona – Halina Rutska – członek Zarządu TNP, „kierowniczka wszystkich zbiorów, sekretarka i skarbniczka, przewodnicząca i bibliotekarka, (...) pierwsza osoba w niewielkiej grupie oddanych Towarzystwu przedstawicieli płockiej inteligencji zawodowej (...) osoba o szczególnych horyzontach umysłowych, łącząca w sobie głębokie umiłowanie wiedzy z dużymi umiejętnościami pedagogiczno-popularyzatorskimi”³⁷.

Dobrze rozwinięta działalność TNP i ambitne plany zostały przerwane podczas okupacji hitlerowskiej. W Płocku wszystkie biblioteki szkolne, instytucje naukowe, duże księgozbiory osób prywatnych zostały zlikwidowane. Bogata biblioteka Seminarium Duchownego i Archiwum Diecezjalne zostały wywiezione do Królewca, a pod koniec wojny przewiezione do różnych, nieznanych miejscowości. Księgozbiory bibliotek szkolnych wywieziono w głąb Rosji i tam zniszczono, a książki gminy żydowskiej i prywatnych osób pochodzenia żydowskiego znalazły się razem ze śmieciami w wąwozie nad Wisłą³⁸.

Już w grudniu 1939 r. władze hitlerowskie zajęły bibliotekę i muzeum TNP. Ponieważ Niemcy planowali uczynić Płock ośrodkiem kultury niemieckiej, dlatego nie zniszczyli księgozbioru biblioteki i eksponatów muzealnych. Jednak brak opieki pracowników biblioteki nad zbiorami spowodował poważne straty. W ostatnim etapie wojny okupant zniszczył wszystkie katalogi biblioteki, których odtworzenie trwało długie lata.

3. Towarzystwo po II wojnie światowej (1945–2007)

Po wyzwoleniu Płocka w styczniu 1945 r. niekompletny zarząd i kilku pracowników przystąpiło do zabezpieczenia i porządkowania zbiorów bibliotecznych i muzealnych. Hitlerowcy w okresie II wojny światowej wymordowali 44% członków Towarzystwa Naukowego Płockiego³⁹.

12 lutego 1945 r. uruchomiono bibliotekę i czytelnię, a w grudniu tego samego roku muzeum. Natomiast niepowodzeniem kończyły się

³⁷ B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 10.

³⁸ Tamże, s. 11.

³⁹ M. Kieffer-Kostaneckia, *Towarzystwo Naukowe Płockie [w:] X wieków Płocka, Wybrane tematy*, Wyd. 3 zmienione i rozszerzone, TNP, Płock 1969, s. 180.

próby wznowienia pracy naukowo-badawczej. Działania w tym kierunku były bezskuteczne, w Płocku działała wówczas tylko jedna uczelnia – Seminarium Duchowne, brak było ludzi nauki. Pomimo uruchomienia biblioteki i włączenia w 1952 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego w struktury organizacyjne Polskiej Akademii Nauk, działalności naukowej nie podjęto⁴⁰. Nie udało się powtórzyć sukcesów przedwojennych w tym zakresie, bowiem inne były w tym trudnym czasie, konieczne do realizacji, zadania⁴¹.

Szczęściem było, że po II wojnie światowej ocalał budynek siedziby towarzystwa przy pl. Narutowicza 8, jak również budynek Biblioteki przy pl. Narutowicza 2. Obecnie budynek towarzystwa jest zarejestrowany do Europejskiego Szlaku Gotyku Ceglanego (European Route of Brick Gothic) w ramach projektu finansowanego ze środków Unii Europejskiej (Project part-financed by the European Union). Na budynku umieszczono tablicę ufundowaną przez Urząd Miasta Płocka z napisem (w trzech językach: polskim, angielskim, niemieckim) o treści: „*Towarzystwo Naukowe Płockie – Dawna kanonia wybudowana ok. 1445 r. przez Stefana z Miszewa. Budynek od 1908 r. jest własnością Towarzystwa Naukowego Płockiego i stanowi jego siedzibę. Założone w 1820 r. Towarzystwo Naukowe Płockie należy do najstarszych w Polsce stowarzyszeń naukowych ogólnych o charakterze regionalnym*”. Bliższe dane o budynkach zawiera Aneks 1, w którym przedstawiono wszystkie nieruchomości towarzystwa na koniec 2007 roku.

Ogromną stratą dla TNP była śmierć Aleksandra Macieszy 10 października 1945 r., a także wielu członków TNP, którzy zginęli w czasie wojny. Aleksander Maciesza był lekarzem okulistą. Co warto podkreślić, przez cały okres swojej działalności związanej ze stowarzyszeniem pracował zawodowo jako lekarz.

Działał w szczególnie trudnym dla Polski i Płocka okresie, poczynając od zaboru rosyjskiego poprzez trzy wojny: dwie światowe i polsko-rosyjską z 1920 roku. W wyborach do I Dumy Państwowej 1906 r. został posłem z Ziemi Płockiej z ramienia Narodowej Demokracji. Niełatwa też była jego działalność w latach odrodzonego państwa polskiego 1918–1939, kiedy to między innymi pełnił funkcję Burmistrza i Prezydenta Miasta. A. Maciesza, poza tym, że odrodził i zorganizował

⁴⁰ K. Askanas, *Działalność naukowa TNP w czterdziestoleciu PRL – cz. I*, „Notatki Płockie” 1984 nr 3, s. 20–25.

⁴¹ H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957*, „Kultura i Społeczeństwo”, t. II, 1958, nr 2, s. 93.

towarzystwo, doprowadził do prowadzenia przez członków stowarzyszenia badań naukowych⁴².

Po śmierci Prezesa Aleksandra Macieszy przewodniczenie w towarzystwie objął Bolesław Jędrzejewski, pedagog, humanista, długoletni członek towarzystwa, jego aktywny działacz człowiek kultury i gorący patriota⁴³. Działał w podziemiu w latach okupacji. Został aresztowany 13 grudnia 1949 r. i oskarżony o rzekomą współpracę z okupantem i jako „karzeł reakcji” przebywał w więzieniu do kwietnia 1956 r.

7 lutego 1950 r. nowym prezesem został Roman Lutyński⁴⁴ – adwokat, działacz niepodległościowy, społecznik, uczestnik ruchu ludowego na północnym Mazowszu. Społeczną i niepodległościową pasję zawdzięczał niewątpliwie patriotycznym korzeniom. Ojciec był powstańcem styczniowym, za co został zesłany do rosyjskiej Kaługi. Wraz z bratem Czesławem uczestniczył w strajku uczniowskim w 1905 r., za co został wydalony z Gimnazjum Gubernialnego. Maturę zdobył w rosyjskim Tambowie, studia prawnicze ukończył w Charkowie. Po powrocie do Płocka rozpoczął aplikację adwokacką, równocześnie pracując jako nauczyciel języka rosyjskiego i historii starożytnej. Był aktywnym działaczem oświatowym⁴⁵.

5 czerwca 1957 r. wybrano nowy zarząd. Prezesem został Tadeusz Gierzyński. T. Gierzyński związany był od urodzenia z Mazowszem. Przyszedł na świat w Przeradzu Małym w powiecie mławskim, dzieciństwo spędził w Studzieńcu koło Sierpca, a młodość i życie dorosłe w Płocku. Lata wojny i okupacji spędził w Warszawie, by w marcu 1945 r. powrócić do Płocka⁴⁶. Tadeusz Gierzyński był adwokatem, działaczem społecznym, posłem na Sejm, zasłużonym dla Płocka⁴⁷, który z powodzeniem kierował działalnością TNP do śmierci, tj. do 1968 r.

Nowym prezesem został wybrany dotychczasowy wiceprezes, członek TNP od 1952 r. – Jakub Chojnacki, aktywny działacz społeczny i kul-

⁴² *Poczet Prezesów Odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego 1907–2007*, TNP, Płock 2007, s. 7.

⁴³ K. Askanas, *Towarzystwo Naukowe Płockie (1820–1980)*. „Nauka Polska” 1980, nr 1–2, s. 170.

⁴⁴ *Poczet Prezesów Odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego 1907–2007*, TNP, Płock 2007, s. 20–26.

⁴⁵ Tamże, s. 21.

⁴⁶ Tamże, s. 27–28.

⁴⁷ *Akta TNP 6*, Księga protokołów z posiedzeń Zarządu TNP: 1957, 1958, 1959 (od 5 VI 1957 do 30 XII 1959).

turalny, badacz historii i czasów współczesnych⁴⁸. Urodził się w 1922 r. w Sierpcu. Jego praca zawodowa od początku, jeszcze od czasów okupacji hitlerowskiej, była związana z przemysłem drzewnym. Maturę zdobył w płockiej Małachowiance (1945), dyplom magistra prawa na Uniwersytecie Łódzkim (1949), a w 1953 r. uzyskał dyplom inżyniera technologii drewna w SGGW w Warszawie. Przez 12 lat, od 1961 do 1973 r., pełnił funkcję Zastępcy Przewodniczącego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Płocku. Z jego inicjatywy w tym czasie powstało w Płocku kilka charakterystycznych dla miasta obiektów, do których należy m.in. amfiteatr. Płoczanom powszechnie znana jest jego inicjatywa – już jako Prezesa TNP – sprowadzenia do Płocka i zawieszenia w katedrze płockiej 23 listopada 1981 r. kopii brązowych romańskich drzwi płockich⁴⁹.

25 marca 2002 r. na Zwyczajnym Walnym Zgromadzeniu członek Honorowy TNP, dotychczasowy prezes Jakub Chojnacki, złożył rezygnację z pełnionej funkcji. Walne Zgromadzenie przyznało mu dożywotnią godność Honorowego Prezesa TNP.

Zwyczajne Walne Zgromadzenie wybrało na prezesa dotychczasowego członka Zarządu Towarzystwa, Zbigniewa Pawła Kruszewskiego, który pełni tę funkcję do dzisiaj⁵⁰.

Cele i zadania TNP oraz formy ich realizacji były zawsze określone w statucie tej organizacji. Po zakończeniu drugiej wojny światowej długo jeszcze obowiązywał statut z 1933 r. Niewielkie zmiany wprowadzono w 1954 r., wykreślając nieaktualne zapisy⁵¹. Nowy Zarząd wybrany w czerwcu 1957 r. pod kierownictwem T. Gierzyńskiego opracował w 1959 r. nowy statut, który obowiązywał od 25 sierpnia 1961 r.⁵². W treści tego dokumentu zawarto dotychczasowe cele działalności, ale określony został teren oddziaływań towarzystwa – cały obszar Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej ze szczególnym uwzględnieniem Mazowsza Płockiego. W korekcie dokonanej w 1965 r. podkreślono społeczny charakter pracy w towarzystwie i zlikwidowano funkcje zastępców członków z Zarządu TNP⁵³. Kolejny statut obowiązywał od 7 kwietnia 1977 r., a był

⁴⁸ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1968” 1969, s. 6.

⁴⁹ Tamże, s. 30–31, 35.

⁵⁰ *Poczet Prezesów Odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego*, dz. cyt. s. 39–40.

⁵¹ *Akta TNP 16, Protokoły Zebrań Walnych 1939–1969*; Protokół z 1954 r.

⁵² *Akta TNP 16, Protokoły Zebrań Walnych 1939–1969*; Statut TNP z 1959 r.

⁵³ *Akta TNP 16, Protokoły Zebrań Walnych 1939–1969*; Protokół z 1965 r.

zatwierdzony przez Walne Zgromadzenie towarzystwa w dniu 28 marca 1977 r. Określono w nim Mazowsze, a szczególnie województwo płockie, jako teren działania TNP.

Obecnie zasady funkcjonowania towarzystwa określa statut zatwierdzony na Nadzwyczajnym Walnym Zgromadzeniu Towarzystwa Naukowego Płockiego 28 listopada 2003 r. Uchylił on statut z 1977 roku. W preambule Statutu TNP z 2003 r. zapisano: *„Towarzystwo Naukowe Płockie założone w 1820 roku wyrasta z ducha tolerancji i oświecenia. Jednoczy ludzi, chcących pracować dla ogólnego dobra, a w szczególności dla społeczności lokalnej. Fundamentalnym celem jego działalności jest upowszechnianie wiedzy jako źródła wszelkiego postępu.*

Zobowiązane przykładem przodków, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko, co cenne z ponadtysiącletniego dziedzictwa Państwa Polskiego i Płocka, Towarzystwo Naukowe Płockie stoi na straży narodowych wartości i ochroną otacza dobra kultury, będące miarą ludzkiej cywilizacji.

Wierni ideom założycieli naszych ten oto Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego uchwalamy, aby jego postanowienia wypełniać ku pożytkowi publicznemu.

Wszystkich, którzy dla dobra Towarzystwa Naukowego Płockiego ten Statut będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie godności człowieka i jego prawa do wolności, a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną postawę naszego stowarzyszenia”.

Zawarto w nim prawne podstawy funkcjonowania towarzystwa, cele i środki działania, prawa i obowiązki członków, władze towarzystwa. Statut reguluje też zasady funkcjonowania komisji i sekcji naukowych, zawiera też przepisy dotyczące oddziałów terenowych. W ostatniej części zamieszczono zasady gospodarki finansowej towarzystwa. W art. 1, pkt. 1 napisano *„Towarzystwo jest samorządowym i dobrowolnym zrzeszeniem społeczno-naukowym osób posiadających odpowiednie kwalifikacje i wolę pracy naukowej dla dobra ogólnego”.*

Za cele uznano zapisane w art. 8 myśli *„Towarzystwo, kontynuując postępowe tradycje polskiej myśli naukowej, ma na celu krzewienie i upowszechnianie nauki, prowadzenie i popieranie badań naukowych oraz gromadzenie materiałów naukowych w szczególności dotyczących Płocka i terenów związanych z regionem Mazowsza, w zakresie różnych gałęzi wiedzy”.*

Towarzystwo dla rozwoju realizacji celu swojego działania może podejmować różnorodne przedsięwzięcia, które przedstawiono w art. 10. W statucie zwrócono uwagę na wzajemne relacje pomiędzy członkami, są

one dużą wartością dodaną. W art. 12 zapisano „*W wewnętrznej działalności Towarzystwa obowiązują zasady również praw i obowiązków wszystkich członków. Wzajemne stosunki między członkami winna cechować koleżeństwo, wzajemny szacunek i życzliwość*”. Należy uznać, że zapisy tego artykułu są stosowane w relacjach członków, jak również postawy, które wynikają z art. 18, pkt. 7 co do zobowiązań do „*postępowania zgodnie z zasadami etyki i zasadami współżycia społecznego*”.

W celu podkreślenia bezinteresowności działania członków towarzystwa zapisano w art. 51 całkowity zakaz korzystania czy też przekazywania majątku towarzystwa na rzecz członków lub osób bliskich na zasadach innych niż w stosunku do osób trzecich. Zabroniony jest również zakup towarów lub usług od podmiotów, w których uczestniczą członkowie towarzystwa, członkowie organów statutowych lub pracownicy oraz osoby z nimi będące w stosunku pokrewieństwa lub powinowactwa w linii bocznej do drugiego stopnia. Działalność towarzystwa jest poddawana w ramach samorządności ocenie Komisji Rewizyjnej. Członkami komisji nie mogą być osoby, które pełniłyby jednocześnie funkcje członka Zarządu Towarzystwa lub Zarządu Oddziału ani pozostawać w stosunku pokrewieństwa, powinowactwa lub podległości z tytułu zatrudnienia. Członkami Zarządu lub Komisji Rewizyjnej nie mogą być pracownicy etatowi towarzystwa oraz osoby, z którymi pozostają w związku małżeńskim lub w stosunku pokrewieństwa albo powinowactwa. Członkowie Zarządu Komisji Rewizyjnej oraz innych organów towarzystwa, zgodnie z wymaganiami statutu pełnią swoje funkcje społecznie. Taki zapis statutowy gwarantuje pełną bezinteresowność w działalności na rzecz towarzystwa, jak również wpisuje się w działanie na rzecz budowania społeczeństwa obywatelskiego.

21 października 2004 r. towarzystwo zostało zarejestrowane jako organizacja pożytku publicznego w Sądzie Rejonowym dla m.st. Warszawy w Warszawie, XXI Wydz. Gospodarczy KRS.

W celu poszerzenia możliwości pozyskiwania i gromadzenia środków finansowych do realizacji programu rewitalizacji zabytków sztuki i historii Płocka i Ziemi Płockiej oraz upamiętnienia dziedzictwa narodowego Zwyczajne Walne Zgromadzenie Sprawozdawczo-Wyborcze TNP 5 kwietnia 2006 r. podjęło uchwałę o ustanowieniu „Fundacji Odnowy Zabytków Płocka imienia Bolesława Krzywickiego”. Zarząd Towarzystwa jako Fundator ustalił statut fundacji, jej siedzibę, majątek, cele, zasady, formy i zakres działania, sposób powoływania oraz obowiązki

i uprawnienia tego organu i jego członków. Obecnie fundacja podejmuje działania zgodnie ze statutem. Radzie Nadzorczej przewodniczy prof. Andrzej Bukowski, a prezesem zarządu jest dr Dorota Dądzik.

W strukturach towarzystwa funkcjonują obecnie trzy oddziały, które w całości realizują cele i zadania określone statutem. Pomysł założenia oddziałów wynikał z badań socjologicznych, które wskazywały na duże zapotrzebowanie inteligencji, głównie nauczycieli małych miast, na prelekcje i odczyty naukowe⁵⁴.

Oddział w Wyszogrodzie, został uroczyście otwarty przez wiceprezesa TNP, Kazimierza Askanasa, w obecności dziekana Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego, profesora Henryka Samsonowicza 18 kwietnia 1969 r. Już na pierwszym zebraniu zarządu tego oddziału zdecydowano nawiązać współpracę z Wydziałem Historycznym UW. Członkowie oddziału zajęli się badaniem historii miasta i regionu, a realizacja tego zadania charakteryzowała się intensywnością poczynań. Na organizowanych licznie sesjach z referatami, posiedzeniach naukowych, odczytach, wystawach odnotowywano wysoką frekwencję, co dowodzi autentycznego zainteresowania środowiska tą problematyką. Pierwszą inicjatywą tego typu działań był dwuletni kurs wykładów „Polska, jej dzieje i kultura”, prowadzony głównie przez wybitnych naukowców środowiska warszawskiego. Duże zainteresowanie wzbudziły też zagadnienia z zakresu pedagogiki i literatury polskiej. Wszystkie imprezy organizowane przez Oddział TNP w Wyszogrodzie cieszyły się dużą popularnością, zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej. Również ważnym obszarem badań, którym zajął się Oddział w Wyszogrodzie, była literatura polska. Organizowano sesje o Norwidzie, Kasprowiczu, Żeromskim, Śniadeckim, Reymoncie. Przez wiele lat Oddział w Wyszogrodzie zajmował się problematyką Wisły, poświęcając temu zagadnieniu wiele sesji, odczytów, prelekcji. Sporą uwagę zwrócono również na zagadnienia związane z okresem Młodej Polski (sztuka, literatura, teatr).

Oddział w Sierpcu został utworzony 27 listopada 1969 r. z inicjatywy działaczy społeczno-kulturalnych, głównie nauczycieli tego miasta, jak również z potrzeby zespołowego działania w kierunku gromadzenia materiałów i źródeł dotyczących tej części Mazowsza, jego historii i kultury. Już pierwszy program i plan działania zawierał ambitne zadania, m.in. zbieranie i kompletowanie materiałów archiwalnych, dokumentów,

⁵⁴ K. Askanas, *Towarzystwo Naukowe Płockie w trzydziestoleciu Polski Ludowej*, „Notatki Płockie” 1979, nr 3, s. 42–42.

wywiadów, pamiętników oraz opracowanie dzieła dotyczącego dziejów Sierpca. Przewidziano też spotkania z przedstawicielami środowisk naukowych Warszawy. Oddział w Sierpcu organizował i organizuje sesje, prelekcje, odczyty o różnorodnej tematyce, a także z różną częstotliwością. Analiza dokonań Oddziału w Sierpcu dowodzi pełnej realizacji jego zamierzeń⁵⁵.

Oddział w Łęczycy został założony 8 grudnia 1977 r. z inicjatywy miejscowego działacza społecznego, adwokata Władysława Zarachowicza, który był wówczas prezesem Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej. Sesje, posiedzenia naukowe odbywały się najczęściej z udziałem badaczy z Łęczycy, ale także naukowców z Łodzi, z Uniwersytetu Łódzkiego, co zapewniało naukowy charakter przedsięwzięć podejmowanych przez Oddział w Łęczycy.

W okresie kadencji Tadeusza Gierzyńskiego 14 grudnia 1957 r. odbyło się Nadzwyczajne Walne Zgromadzenie, bowiem w tym roku przypadała 50. rocznica wznowienia działalności towarzystwa (1907–1957). To Walne Zgromadzenie powołało pierwszych po wojnie Honorowych Członków Towarzystwa. Zostali nimi profesorowie: Tadeusz Kotarbiński, Józef Chałasiński (ojciec obecnej rektor Uniwersytetu Warszawskiego), Marcin Kacprzak oraz poeta Władysław Broniewski.

31 grudnia 2007 r. do towarzystwa przynależeli następujący członkowie honorowi – profesorowie: Marek Dietrich, Witold Hensel, Witold Karczewski, Stefan Krzysztof Kuczyński, Andrzej Poppe, Antoni Rajkiewicz, Henryk Samsonowicz, Witold Stankiewicz, abp Stanisław Wielgus oraz druh Waclaw Milke⁵⁶.

Wykaz wszystkich członków honorowych i ich biogramy zawiera Aneks 2.

Na dzień 31 grudnia 2007 r. towarzystwo liczyło 388 członków zwyczajnych⁵⁷, w tym 53 osoby ze stopniem doktora habilitowanego, oraz 74 osoby w stopniu doktora. Liczną grupę zawodową stanowią nauczyciele akademicy, prawnicy ekonomiści, lekarze, filolodzy, historycy, pedagodzy, matematycy, inżynierowie różnych specjalności: budowlani, chemicy, mechanicy, rolnicy. W 2007 r. członkom zwyczajnym obchodzącym w roku sprawozdawczym 2006 okrągłą rocznicę wstąpienia do TNP

⁵⁵ *Kronika*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 49–50.

⁵⁶ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007”, TNP, Płock, marzec 2008, s. 55.

⁵⁷ Tamże, s. 176–187.

wręczono dyplomy. Dyplom otrzymała Ewa Pożerska za 45 lat działalności, Wojciech Gryczewski za 40 lat oraz 5 osób za 35 lat i 10 dyplomów za 30 lat działalności w towarzystwie. Sześć osób otrzymało dyplomy za 25-letnią przynależność i działalność w TNP.

Zarząd towarzystwa w 2007 roku stanowili⁵⁸: prezes – dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski, wiceprezes, dr Marian Chudzyński – odpowiedzialny za Oddziały TNP i sprawy organizacyjne; wiceprezes, ks. prof. dr hab. Michał Marian Grzybowski – przewodniczący Komisji Badań Naukowych, odpowiedzialny za sprawy naukowe, Bibliotekę im. Zielińskich i Seminarium Doktoranckie, przedstawiciel TNP w Konwencji Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku; sekretarz generalny, doc. dr Wiesław Koński – przewodniczący Komisji Wydawniczej, redaktor naczelny kwartalnika „Notatki Płockie”, odpowiedzialny za sprawy wewnętrzne i prawne; skarbnik – mgr Jan Milner odpowiedzialny za majątek i sprawy finansowe, członkowie: dr Grzegorz Gołębiowski – odpowiedzialny za współpracę z towarzystwami naukowymi i innymi partnerami społecznymi oraz wystawy, prof. dr hab. inż. Daniela Żuk – odpowiedzialna za organizację konferencji i odczytów naukowych oraz Sekcje i Seminarium Doktoranckie.

Komisję Rewizyjną stanowili: dr Andrzej Dwojnych (przewodniczący), mgr Teresa Dobrosielska, mgr Rafał Kania, mgr Andrzej Milke, mgr inż. Mariusz Portalski.

Sekcjom przewodniczą następujące osoby: Sekcja Filologiczna – mgr Danuta Rychlewska; Sekcja Historyczna – dr Marian Chudzyński; Sekcja Inżynierii Lądowej – prof. dr hab. inż. Jacek Kubissa; Sekcja Komunikacji i Urbanistyki – mgr inż. Henryk Lamparski; Sekcja Matematyki i Informatyki – mgr Piotr Szczodrowski; Sekcja Ochrony Środowiska – mgr Władysław Skalny; Sekcja Pedagogiczna – prof. dr hab. Józef Pólturzycki; Sekcja Socjologiczna – dr Anna Schulz; Sekcja Techniczna – dr inż. Henryk Rode; Sekcja Zarządzania – mgr inż. Włodzimierz Serafimowicz.

W tym okresie przewodniczącą Oddziału TNP w Sierpcu, który liczy 41 członków, była dr Henryka Piekarska; przewodniczącym Oddziału TNP w Wyszogrodzie, który liczy 20 członków, mgr Grzegorz Jachimiak; przewodniczącym Oddziału TNP w Łęczycy, który liczy 35 członków, mgr inż. Bolesław Solarski.

⁵⁸ Tamże, s. 56–60.

Biuro Zarządu towarzystwa stanowili: dyrektor Biura Zarządu mgr Andrzej Kansy, kierownik Sekretariatu i Kadr Krystyna Staszewska, główna księgowa Jadwiga Gałązka. Dyrektorem Biblioteki im. Zielińskich oraz zastępcą Dyrektora Biura Zarządu była mgr Grażyna Szumlicka-Rychlik, st. kustosz. W towarzystwie pracuje 21 pracowników na 19,5 etatu i 1 osoba na podstawie umowy zlecenia. Zatrudnieni są oni na stanowiskach: 11 – st. kustosza; 2 – kustosza, 3 – st. bibliotekarza, 1 – mł. bibliotekarza, 1 – informatyka, 2 – szatniarza, 1 – sprzątaczkę. Wykształcenie wyższe ma 16 osób, wśród nich 3 osoby ukończyły studia podyplomowe.

W kwietniu 2008 r. podczas Zwyczajnego Walnego Zebrania TNP, omawiającego sprawozdanie Zarządu z działalności za rok 2007, profesor Antoni Rajkiewicz, Członek Honorowy TNP, określił działania TNP „...*że choć burza wokół, towarzystwo zachowuje dobrą kondycję ciągłości i postępu*” i w dalszej części wystąpienia nawiązał do *Sprawozdania* opisującego wszechstronną działalność towarzystwa, chwalać pomysł zamieszczenia audytu, który pokazuje uczciwość działań⁵⁹. Podkreślone przez profesora zachowania są charakterystyczne dla działalności TNP w całym jego okresie, a jest to: a) ciągłość, b) postęp, c) bezinteresowność, d) niezależność, e) samorządność, które budziły i budzą w społeczności lokalnej tożsamość narodową.

Towarzystwo niezależnie od zewnętrznych uwarunkowań politycznych, społecznych czy też gospodarczych starało się zachować ciągłość istnienia i funkcjonowania. Misją towarzystwa była i jest promocja nauki, rozwój oświaty w społeczeństwie oraz ogólnie ujmując szerzenie postępu i wiedzy. Na szczególne uznanie w działalności towarzystwa zasługuje bezinteresowność. Członkowie działali i działają społecznie, organizując wiele przedsięwzięć bezpłatnie lub też udostępniając bezcenne zbiory, obiekty biblioteczne bez opłat.

Działalność towarzystwa była zawsze niezależna od władz politycznych. Członkowie zarządu często występowali przeciwko lub byli bierni wobec inicjatyw władz politycznych. Władze towarzystwa wychodziły naprzeciw oczekiwaniom społecznym, za co były niejednokrotnie szukanowane. Członkowie towarzystwa wyrażali opinie i poglądy, które uważali za właściwe w danej sytuacji społecznej czy politycznej. Towarzystwo było i jest w swoich działaniach samorządne. Władze towarzystwa są

⁵⁹ Tamże, s. 43–44.

wyberane demokratycznie, zgodnie z zapisami w statucie, który uchwalili sami członkowie. Nigdy działalność towarzystwa nie była finansowana w taki sposób, by stało się ono zależne od podmiotów przekazujących środki pieniężne. Działalność towarzystwa jest transparentna i co roku jest przedstawiana (zwłaszcza od końca lat 60. ubiegłego wieku) w *Sprawozdaniach* z działalności merytorycznej i finansowej. Jako organizacja pożytku publicznego TNP ma dodatkowe obowiązki w sprawozdawczości finansowej, które skrupulatnie wypełnia.

Kolejne lata działalności TNP i jego oddziałów, aż do dziś – to realizacja ambitnych zadań na rzecz rozwoju nauki, oświaty i kultury narodowej, pomnażania wiedzy o Płocku i Mazowszu, współuczestnictwo w edukacji społeczeństwa wiedzy miasta i regionu, zgodnie z zasadami ciągłości, postępu, bezinteresowności, niezależności i samorządności.

Podsumowując, warto przytoczyć słowa Starosty Płockiego Michała Boszko – członka TNP – wygłoszone podczas Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia 7 kwietnia 2008 r. „*Ludzkość jest drzewem, ludzie są liśćmi, drzewo trwa, chociaż liście opadają*”⁶⁰.

⁶⁰ Tamże, s. 47.

Działalność edukacyjna Towarzystwa Naukowego Płockiego

1. Oświatowe funkcje w pierwszym okresie funkcjonowania (1820–1830)

Towarzystwo Naukowe Płockie jest przykładem działalności towarzystw w obszarze upowszechniania edukacji ustawicznej i budowania społeczeństwa wiedzy, niezależnie od okresu działania. W preambule obecnego statutu czytamy: „*Towarzystwo Naukowe Płockie założone w 1820 roku wyrasta z ducha tolerancji i oświecenia. Jednoczy ludzi, chcących pracować dla ogólnego dobra, a w szczególności dla społeczności lokalnej. Fundamentalnym celem jego działalności jest upowszechnianie wiedzy, jako źródła wszelkiego postępu*”¹.

Powstałe blisko 200 lat temu TNP zapisało w swojej misji „oświecenie w kraju”. Dziś tę misję spełnia przez realizację zadań mieszczących się w szerokim pojęciu „edukacja ustawiczna”. O zainteresowaniach Towarzystwa Naukowego Płockiego problematyką edukacyjną już od pierwszych lat istnienia świadczą trzy prace napisane przez członków Towarzystwa: Stanisława Dembowskiego *O potrzebie i korzyściach uprawiania nauki dla ludu wiejskiego* (1820); Mariana Rutkowskiego *O wychowaniu i naukach młodzieży płci żeńskiej* (1821) i Edwarda Glassa *Myśli o wychowaniu dzieci* (1823)².

Warto prześledzić ważniejsze działania edukacyjne TNP o tym charakterze na przestrzeni jego długoletniej historii. Zawiązane 3 czerwca 1820 r. Towarzystwo Naukowe Płockie w swoim statucie (nazwanym

¹ Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 2004, s. 5.

² W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, dz. cyt., s. 171.

ustawą) zapisało jako główny cel przeprowadzenie wspólnym wysiłkiem wszystkich członków badań naukowych dotyczących województwa płockiego³. Postanowiono, przy powszechnej pomocy, zgromadzić wiadomości, wykorzystując materiał źródłowy, sporządzić opis współczesnego województwa płockiego, ukazujący dawną świetność ziemi płockiej, jej odrodzenie się, nadzieje, byt i potrzeby mieszkańców⁴.

Zaplanowano więc powiązanie działalności naukowej towarzystwa z jej małym regionem. Było to zadanie niełatwe, rozległe, wymagające kompleksowych badań historii, kultury duchowej i materialnej, fizjografii, gospodarki, a także zaprojektowania kierunków rozwoju tego terenu w różnych dziedzinach. Zdaniem badacza tych dziejów, autora monografii TNP okresu 1820–1830, W. Rolbieckiego, koncepcja „*wtłoczenia całej działalności badawczej towarzystwa w ramy dokładnego opisywania województwa*” nie była najlepszym pomysłem i nie sprawdziła się. Po dwóch latach działalności zdecydowano więc rozszerzyć zakres prac towarzystwa. Przyjęto dwie koncepcje działalności – opisową, dotyczącą badań województwa płockiego, oraz literacką, poświęconą innym dziedzinom wiedzy. W ten sposób Towarzystwo Naukowe Płockie stało się także instytucją ogólnokulturalną⁵. Oto przykład takich działań – w 1825 r., jak pisze H. Rutska „*nareszcie danem było Towarzystwu Naukowemu spełnić czyn obywatelski, którego doniosłość narodowa ciągnęła przez cały wiek XIX aż po nasze czasy. Oto w 1825 roku wydobyto z grobu w prezbiterium prochy Władysława Hermana, Bolesława Krzywoustego i innych książąt i dziedziców piastowskich i w skupionym uroczystym nastroju złożono je w kaplicy królewskiej Tumu Płockiego*”⁶.

Pierwszy okres historii towarzystwa nie był długi i trwał zaledwie 10 lat. Jednak dorobek naukowy i edukacyjny tego czasu był znaczący. Najbardziej aktywnymi członkami towarzystwa byli: Kajetan Morykoni – rektor Szkoły Wojewódzkiej, osoba kierująca towarzystwem; prokurator, prezes Trybunału Płockiego, Wincenty Hipolit Gawarecki – autor około 70 publikacji i Augustyn Żdzarski. Członkowie towarzystwa

³ Odezwa Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej przez Czcni Godnych Rządców Parafii w Województwie Płockim do Wszystkich Mieszkańców Województwa, Płock 1822.

⁴ H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830–1907–1928, Notatka historyczna*, Płock 1929, s. 2.

⁵ W. Rolbiecki, *Powstanie i pierwszy okres działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Jubileusz 150-lecia TNP 1829–1970*, Płock 1970.

⁶ H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie*, dz. cyt., s. 4.

swoje prace prezentowali na posiedzeniach publicznych lub składali je do towarzystwa. Już na pierwszym publicznym posiedzeniu 19 marca 1821 r. ogłoszono dwa opracowania – Wincentego Gawareckiego *Historia miasta Płocka*⁷ i Kajetana Morykoniego *Wiadomość o Szkole Płockiej od roku 1781*. W niedługim czasie W. Gawarecki wydał drukiem kolejną pracę *Wiadomość o mieście Płocku* oraz *Opis topograficzno-historyczny ziemi dobrzyńskiej*, a K. Morykoni trzy prace: *O teatrze płockim od 1759 roku* i *Wiadomość o zabytkach starożytnych w okolicach Płocka w ciągu upływającego roku znalezionych*, *Myśli o pomnikach w Płocku*.

Na siedmiu uroczystych posiedzeniach publicznych zaprezentowano kolejne rozprawy, bądź złożono je na piśmie: *Względem reformy wieśniaków i mieszczan niektórych*; *O potrzebie i korzyściach upowszechniania nauki dla ludu wiejskiego*; J. Borowicz, profesor Szkoły Wojewódzkiej *O znaleziskach i wykopaliskach w Wierznicy*; *Opisy miast w obwodzie płockim*; *Opisy miast w obwodzie lipnowskim*; *O znaleziskach – wykopaliskach w dobrach państwa Rościszewskich* (1824); J. Bromirski *O produktach województwa płockiego i o przemyśle jego mieszkańców* (1823); *Rozprawa o majoratach* (1824); S. Dembowski – rozprawa *O zmianie obyczajów narodowych i o sposobie do ich poprawy*; *O potrzebie i korzyściach uprawiania nauki dla ludu wiejskiego*; *Przekład francuskiego elementarza i własny pedagogiczny do niego wstęp* (1820/1821); ks. K. Dłużniewski, rektor Szkoły Wojewódzkiej Księży Benedyktynów w Pułtusk, ks. A. Żółtowski, przeor tego zakonu w Pułtusk *Historia Szkoły Pułtuskiej*; W.H. Gawarecki *Opis ziemi wyszogrodzkiej* (1822/1823), *Opis ziemi dobrzyńskiej* (1824/1825); E. Glass *Myśli o wychowaniu dzieci* (1823) – traktat pedagogiczny; W. Józefowicz, profesor Szkoły Wojewódzkiej w Płocku *O początkach i rozwoju nauk fizycznych w Polsce*; M. Kisielnicki *Opis obwodu przasnyskiego* (1822/1823); K. Marcinkowski, inspektor szkół w województwie płockim *O wykopaliskach w Ziemi Płockiej* (1826), *Sprawozdanie z podróży do województwa krakowskiego* (1827); M. Rutkowski *O wychowaniu i naukach młodzieży płci żeńskiej* (1820/1821), *Dzieła filozoficzne – 4 tomy*. Wymienione prace miały charakter rozpraw naukowych i były pierwszymi z zakresu badań dziejów Płocka i Mazowsza. Niektóre

⁷ M. Żywczyński, *Gawarecki Wincenty Hipolit*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, tom VII, Warszawa–Kraków, 1948–1958; zob. też M. Chudzyński, *Miejsce Płocka w mazowieckim ruchu regionalnym*, [w:] *Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych*, Warszawa – Płock 1994, s. 21; M. Krajewski, *Gawarecki Wincenty Hipolit*, [w:] *Dobrzyński słownik biograficzny. Ludzie europejskiego regionu*, Wydawnictwo Uczelniane WSHE, Włocławek 2002, s. 213.

z nich dowodzą zainteresowania ludnością wiejską, jej poziomem wiedzy, jej mową i zwyczajami oraz warunkami życia.

Towarzystwo Naukowe Płockie w swoim statucie zapisało, że planowana działalność edukacyjna i dydaktyczna będzie realizowana po to, by „*ułatwiać współobywatelom sposoby nabycia i rozszerzenia pożytecznych wiadomości*”⁸. Działania praktyczne w tym zakresie to: założenie biblioteki publicznej, publicznego muzeum, inicjatywa utworzenia księgarni i drukarni, a przede wszystkim pionierski eksperyment zaangażowania w prace badawcze młodzieży.

Taki kierunek działalności oświatowej był realizowany w Polsce od wielu lat. Już Komisja Edukacji Narodowej, przejmując szkoły wraz z bibliotekami, przystąpiła do organizowania sieci bibliotek publicznych tak, aby były one ogólnie dostępne. Dzieło to kontynuował Stanisław Kostka Potocki – ówczesny Minister Wyznań i Oświecenia Publicznego. Przepisy w sprawie organizacji szkół dużą wagę przywiązywały wtedy do funkcjonowaniu bibliotek szkolnych. Działalność tę wspierały inicjatywy społeczne. Taką inicjatywą było zadanie podjęte przez Towarzystwo Naukowe Płockie, w którego genezie tkwią z pewnością bogate tradycje biblioteczne Płocka.

Biblioteka Szkoły Wojewódzkiej w Płocku w przededniu powstania TNP liczyła 1915 tomów. W 1820 r. zgromadzono jeszcze prawdopodobnie 50 dzieł⁹. Księgozbiór ten stanowiły dzieła częściowo zakupione, ale w dużej części również ofiarowane, np. ówczesny bibliotekarz Adrian Krzyżanowski przeznaczył na rzecz Biblioteki Szkolnej dochód ze swojej broszury *Mowa na zaczęcie szkół*, apelując jednocześnie o składanie darów na ten cel. Pozwoliło to na zgromadzenie w ciągu trzech lat około 800 dzieł. Darczyńcami byli członkowie towarzystwa, nauczyciele i uczniowie szkoły, m.in.: Wincenty Hipolit Gawarecki – 82 książki, Augustyn Źdzarski – 33 książki, Józef Dębowski – 50, Albin Pinko – 14, Józef Zborowski – 17, Antoni Grobicki – 13, Karol Hawelke – 11, Wincenty Józefowicz – 12, Augustyn Zaleszczyński – 6¹⁰.

Księgozbiór biblioteczny powiększał się przez zakupy, ale głównie o dary i depozyty, np. w depozyt towarzystwu oddała swoją bibliotekę

⁸ *Akta TNP 1*, K. Morykoni, Ustawy Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku z 1820 roku.

⁹ C. Gutry, *Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830–1907–1957, Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 76.

¹⁰ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego*, dz. cyt., s. 74.

Komisja Wojewódzka Płocka. Cennym darem był też przekazany bibliotece przez kuratora szkół w województwie zbiór 130 dzieł. Na liście darczyńców znalazł się nawet car Aleksander I, który, poprzez Komisję Rządową Wyznań i Oświecenia, przekazał dwa tomy książek¹¹. Księgozbiór powiększono również przez zakupy nowych książek, na które przeznaczano pieniądze z opłat za wypożyczanie książek i czasopism, a także składek na zakupy czasopism.

Towarzystwo Naukowe Płockie zwróciło się w czerwcu 1821 r. do Komisji Rządowej z prośbą o przemianowanie Biblioteki Szkolnej na Bibliotekę Publiczną i Szkolną Województwa Płockiego i 21 września 1821 r. taką zgodę uzyskało¹². Zapadła decyzja o przemianowaniu biblioteki szkolnej na Bibliotekę Publiczną i Szkolną Województwa Płockiego. Materiał dotyczący działalności tej biblioteki był zamieszczany w sprawozdaniach z działalności towarzystwa, drukowanych w sprawozdaniach Szkoły Wojewódzkiej Płockiej, noszących tytuł *Sprawa przed publicznością*.

Duże znaczenie w organizacji pracy biblioteki miało doświadczenie K. Morykoniego, a także dobrze funkcjonująca przy Szkole Płockiej stara biblioteka. Przeważały w niej książki o charakterze humanistycznym, głównie z dziedziny literatury, filozofii, historii, teologii, prawoznawstwa¹³. Z księgozbioru korzystali głównie uczniowie i nauczyciele. Towarzystwo czyniło wiele starań w kierunku powiększenia księgozbioru.

Większość towarzystw naukowych ogólnych działających w okresie porobiorowym zakładało uzyskiwanie swoich ważnych celów poprzez m.in. gromadzenie zbiorów muzealnych. Tak właśnie narodziło się polskie muzealnictwo publiczne. Muzeum Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej – to przykład takiej działalności towarzystw ogólnych, a jednocześnie jedno z pierwszych muzeów działających w Polsce, które dało początek obecnemu Muzeum Mazowieckiemu w Płocku¹⁴. W genezie Muzeum Towarzystwa Naukowego jest połączenie muzeów szkolnych, co powodowało, że oprócz zbiorów naukowo opracowanych, znalazły się tam też szkolne pomoce naukowe. Zresztą tworzenie szkolnych zbiorów

¹¹ A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna*, wyd. II, Płock 1930, s. 645.

¹² W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej...*, dz. cyt., s. 216.

¹³ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza towarzystwa*, dz. cyt., s. 72–73.

¹⁴ 9 grudnia 1949 r. decyzją Ministerstwa Kultury i Sztuki nastąpiło przejęcie zbiorów muzealnych przez państwo i przekazanie z dniem 1 stycznia 1950 r. pod zarząd Muzeum Narodowego w Warszawie. Zob. S. Kunikowski *Towarzystwa naukowe w Polsce*, dz. cyt., s. 90, a także T. Bodal *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995*, TNP, Płock 1995, s. 41.

było nakazane dokumentami rządowymi: „Wewnętrzne urządzenia szkół departamentowych” z 1812 r. oraz „Wewnętrzne urządzenie szkół wojewódzkich” z 1820 r. W zbiorach tych znajdowały się narzędzia fizyczne, pomoce do lekcji rysunku, matematyki, fizyki, globusy do geografii, tablice do historii i inne. Taki właśnie zasób zbiorów posiadało utworzone w 1821 r. na wniosek Towarzystwa Naukowego Płockiego „Muzeum Publiczne i Szkolne Województwa Płockiego”.

Zasoby muzeum systematycznie powiększały się o zakupy pomocy dydaktycznych, dokonywane przez szkołę, ale także dzięki darom składanym przez osoby prywatne, najczęściej członków towarzystwa. Wśród nich zdarzały się często bardzo wartościowe eksponaty. Muzeum, określane wprawdzie jako publiczne, nie było udostępniane szerokiej publiczności. Brak było tam stałej ekspozycji zebranych eksponatów¹⁵. Jednakże będąc zbiorem pomocy naukowych, służyło w procesie dydaktycznym uczniom i nauczycielom. Częściowo było też przydatne członkom towarzystwa w prowadzonych przez nich badaniach.

Zgodnie z zapisem w statucie Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej planowało utworzyć nie tylko bibliotekę i muzeum, ale także księgarnię i drukarnię. Od początku istnienia TNP przykładowało wielką wagę do działań wydawniczych, traktując je jako ważny element w procesie poznawczym i edukacyjnym. Samo zamierzenie takich działań – chociaż niespełnione – należy określić jako cenne, gdyż było dowodem oświeconego charakteru tej instytucji i dowodem ogólnych tendencji nurtujących ówczesne polskie społeczeństwo, zwłaszcza inteligencję.

Zamiar uruchomienia drukarni i księgarni był podyktowany planowanym publikowaniem poszczególnych prac członków towarzystwa. Rzeczywistość była jednak inna. Coroczne sprawozdania z działalności towarzystwa drukowane były w sprawozdaniach Szkoły Wojewódzkiej¹⁶.

Aktywni naukowo członkowie towarzystwa, autorzy rozpraw publikowali swoje prace w innych instytucjach i w sąsiednich miastach. Towarzystwo zdołało wydać jedynie w 1820 r. *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, Płock 1820 – wydawnictwo zawierające dane

¹⁵ M. Sołtysiak, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne*, Biuro Dokumentacji Zabytków Województwa Płockiego w Płocku, Płock 1989, passim.

¹⁶ Dokument ten nosił nazwę „Sprawa przed publicznością na popisie rocznym Szkoły Wojewódzkiej Płockiej przez Zgromadzenie Nauczycielskie w końcu roku ... złożone: 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830” – W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej...*, dz. cyt., s. 226.

dotyczące zawiązania towarzystwa, skład zarządu, listę członków oraz pierwsze, ogólne decyzje towarzystwa, a także w 1821 r. *Prospekt działań Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, w którym podano zasady zaplanowanego opisu województwa płockiego.

Oryginalną, niespotykaną w innych organizacjach, formą działalności było włączenie młodzieży do pracy w towarzystwie. Już w statucie postanowiono „*Uczeń Szkoły Wojewódzkiej, gdy z chwałą ukończy klasę, może być obdarzony tytułem korespondenta, jeżeli zamiarom towarzystwa dopomagać zechce, a zostaje członkiem czynnym, jak tylko w pismach swoich godnym się tego okaże*”¹⁷.

Celem takiego przedsięwzięcia była nowa forma kształcenia, rozwijanie umiejętności związanych z pracą naukową, a przede wszystkim udział w realizacji właściwych naukowych i popularyzujących naukę działań towarzystwa. Starsi uczniowie pełnili często rolę współpracowników, realizujących konkretne zadania, podejmowane przez towarzystwo. Najwięcej miejsca dla pracy młodzieży przewidziano w realizacji głównego zadania towarzystwa – opisie województwa płockiego. W latach 1820–1821, w okresie wakacji, młodzież miała opracować opisy miejscowości, w której będą te wakacje spędzać. Pomocą w tym opisie miał być kwestionariusz zatytułowany „*Treść potrzebnych towarzystwu wiadomości*”. Inną formą działań uczniów były opisy podróży wakacyjnych. Wielu uczniów wykonało te prace bardzo solidnie, a niektóre spośród nich były wyróżnione pochwałą rektora, np. w 1827 r. uczeń klasy VI, Wiktor Brzozowski, za opis podróży na trasie Kutno–Kalisz–Częstochowa–Kraków–Wieliczka oraz (trasa powrotna) Góry Świętokrzyskie–Puławy–Warszawa i dołączenie do opisu ciekawych pamiątek; Antoni Cypryński – za opis podróży po województwie krakowskim i dołączenie zebranych okazów przyrodniczych¹⁸.

Ciekawą formą udziału uczniów Szkoły Wojewódzkiej w pracach towarzystwa była ich funkcja asystentów¹⁹ profesorów – członków towarzystwa. Znaczący był też wkład uczniów w gromadzenie zbiorów. Uczniowie nierzadko ofiarowywali książki, mapy, dokumenty, np. w latach 1820–1830 uczniowie przekazali do biblioteki 154 książki i 4 mapy.

¹⁷ *Akta TNP 1*, K. Morykoni, Ustawy Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku z 1820 r.

¹⁸ W. Nowakowska, *Towarzystwo naukowe a młodzież*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 182–1830–1907–1957. Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 168.

¹⁹ Tamże.

Uczniowie zbierali również różne eksponaty, np. medale, stare przedmioty, zbiory przyrodnicze, i przekazywali je do szkolnego muzeum. Do 1830 r. 114 uczniów-ofiarodawców przekazało do muzeum 274 okazy²⁰.

Zauważyć też należy poważną pracę twórczą uczniów wykonaną dla towarzystwa w roku szkolnym 1823/24. Uczniowie sporządzili tablice genealogiczne Piastów i Jagiellonów, Książąt Śląskich i Wielkopolskich²¹. W ten sposób uczniowie mieli swój udział w gromadzeniu i powiększaniu zabytków kultury. Jednocześnie mieli możliwość zmierzyć się już z procedurą pracy badawczej, a także włączyć się w działania na rzecz historii regionu. To niewątpliwa zasługa Towarzystwa Naukowego Płockiego, to duży wkład w szeroką rozumianą edukację młodzieży.

Nie udało się członkom towarzystwa w ciągu 10 lat opracować monografii województwa płockiego, pomimo że posiadano opisy miast województwa oraz wiele opisów miejscowości, uzyskanych od młodzieży szkolnej, oraz opisy parafii. W rękopisach Towarzystwa Naukowego Płockiego zachowało się tylko kilka opisów miejscowości z terenów województwa. Część materiału na ten temat zawierały prace W.H. Gawareckiego²². Ale dzięki prowadzonym w tamtym czasie badaniom możliwe było poznanie lokalnej historii, a także zgłębienie potrzeb społeczności regionu płockiego.

Towarzystwo Naukowe Płockie skupiało w swoim gronie najbardziej aktywnych członków, przez których oddziaływało na całe środowisko. Zaangażowane działania członków towarzystwa zaktywizowały mieszkańców Płocka i najbliższej okolicy, rozbudziły w nich zainteresowanie poznaniem swego regionu, co pozwoliło uratować dla potomnych wiele znikających śladów przeszłości. Zainteresowano się też ludnością wiejską, jej mową, zwyczajami oraz warunkami życia.

Jednak zdaniem W. Rolbieckiego, Towarzystwo Naukowe Płockie, pomimo że w statucie zapisano upowszechnienie i szerzenie – w miarę możliwości – „oświecenia w kraju” – nie interesowało się szkolnictwem elementarnym, „oświeceniem ludu”, które było podstawą określonego w statucie „oświecenia kraju”. A przecież takie właśnie postulaty były wówczas najbardziej postępowe. Podejmowana dość szeroko działalność

²⁰ Tamże, s. 169. Autorka dokonała obliczeń na podstawie sprawozdań zawartych w dokumencie „Sprawa przed publicznością” z lat 1825–1830.

²¹ Tamże, s. 169–170.

²² H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830; 1907–1957*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1958, nr 2, s. 85.

oświatowa: założenie publicznej biblioteki, publicznego muzeum, włączanie młodzieży do swych prac – dotyczyły nie „ludu”, a warstw ziemiańsko-szlacheckich i częściowo mieszczaństwa²³.

Upadek powstania listopadowego i represje carskie oznaczały zawieszenie działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, co było równoznaczne z jego likwidacją. Biblioteka została wcielona do zbiorów szkolnych.

2. Inicjatywy edukacyjne po reaktywowaniu w 1907 r.

Jeszcze przed reaktywowaniem Towarzystwa Naukowego Płockiego w grudniu 1906 r. działacze społeczni aktywnie włączali się w działania, tak potrzebne wówczas dla społeczeństwa polskiego, a mianowicie w organizowanie polskiego szkolnictwa. Niewątpliwie postacią, która odegrała największą rolę w tym okresie, był Aleksander Maciesza – człowiek o wielu zainteresowaniach i talentach. Był lekarzem, pionierem i historykiem fotografii, społecznikiem, burmistrzem Płocka. Nade wszystko był „*inspiratorem odrodzenia dawnych ideałów towarzystwa, opracował jego podstawy programowe, wyznaczał jego kierunki*”²⁴. 2 kwietnia 1909 r. wygłosił referat „*Kierunki działania instytucji Towarzystwa Naukowego w ogóle, a bibliotek w szczególności*”²⁵. Aktywizował społeczeństwo Płocka do podejmowania różnych, potrzebnych wówczas działań. Potrafił zebrać liczne grono społeczników i zachęcić do realizacji różnorodnych inicjatyw. Czynił wiele dla poprawy stanu oświaty, pisał artykuły, wygłaszał odczyty, organizował kursy. Jako członek Zarządu Koła Macierzy Szkolnej w Płocku zaangażował się bardzo w tworzenie bazy i organizację przyszłego polskiego gimnazjum. W 1905 r. powstało tymczasowe progimnazjum, a w 1906 r. szkoła średnia – późniejsze Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły. A. Maciesza jako nauczyciel higieny i lekarz szkolny, a później dyrektor szkoły, dbał o zabezpieczenie młodzieży właściwych warunków. Widział ścisłą zależność pomiędzy zdrowiem fizycznym a umysłowym. Dlatego też głosił potrzebę badań profilaktycznych wśród młodzieży, zakładania dla niej kąpielisk, organizowania kolonii

²³ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej...*, dz. cyt., s. 255–256.

²⁴ Z. Kruszewski, *O dorobku Towarzystwa Naukowego po odnowieniu działalności*, „Notatki Płockie” 2007, nr 1, s. 4.

²⁵ S. Kostanecki, *Aleksander Maciesza płocki działacz naukowy i społeczny*, ...dz. cyt. s. 89–90.

letnich, ochronek dla dzieci, zainicjował akcję „Kropla mleka”, głównie dla dzieci z ubogich rodzin²⁶.

Widział potrzebę zastosowania w szkolnictwie ludowym skuteczniejszych metod nauczania i tworzenia nowych szkół tego typu. Szkoła powszechna, jego zdaniem, powinna być równa i dostępna dla wszystkich. Szkoły elementarne należy przekształcić w szkoły powszechne ogólnokształcące – sześć- lub siedmioklasowe²⁷. Swoje poglądy i propozycje nowych rozwiązań w oświacie i w innych dziedzinach życia społecznego przedstawiał na łamach czasopisma „Głos Płocki”, który był utworzony z jego inicjatywy. Tam również niektórzy członkowie TNP publikowali własne prace i prezentowali swoje poglądy na temat spraw o charakterze społecznym.

Statut odrodzonego w 1907 r. Towarzystwa Naukowego Płockiego, zwany „Ustawą Towarzystwa Naukowego Płockiego”, informował, że *„Towarzystwo Naukowe Płockie ma na celu krzewienie nauki i oświaty oraz gromadzenie danych naukowych, geograficznych, fizycznych, antropologicznych, statystycznych, etnograficznych, historycznych i archeologicznych dotyczących guberni Płockiej (...) Towarzystwo dla osiągnięcia celów naukowych miało prawo: a) urządzać posiedzenia naukowe; b) zakładać biblioteki publiczne, muzea i pracownie naukowe; c) urządzać wystawy i wycieczki naukowe; d) roztaczać opiekę nad zabytkami sztuki, pamiątkami historycznymi i osobliwościami przyrodniczymi w guberni Płockiej; e) wydawać dzieła i pisma naukowe; f) udzielać zapomóg na cele naukowe; g) w miarę potrzeby tworzyć wydziały i filie”*²⁸.

Aby osiągnąć zamierzone cele oświatowe, zaplanowano: *„a) urządzać systematycznie wykłady poszczególnych przedmiotów ze wszystkich dziedzin nauki, nie wyłączając początkowego nauczania; b) urządzać odczyty i pogadanki; c) zakładać czytelnie i biblioteki ludowe; d) przychodzić z pomocą kształcącym się przez zakładanie zbiorów szkolnych; e) zakładać domy ludowe dla celów oświaty...; f) urządzać na cele towarzystwa wieczory artystyczne, koncerty, przedstawienia teatralne, deklamacje oraz pokazy z dziedziny nauki i sztuki”*²⁹.

Tak więc, statut zezwalał już wtedy na szeroką działalność naukową i edukacyjną. Wskazywał na potrzebę podejmowania różnorodnych działań służących dostarczaniu wiedzy i kształceniu dzieci, młodzieży oraz

²⁶ Tamże, s. 94–102.

²⁷ Tamże, s. 123.

²⁸ Akta TNP 2, Ustawa Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 1906.

²⁹ Tamże.

osób dorosłych. Proponowany rozległy wachlarz działalności oświatowej był uwarunkowany potrzebami ówczesnego społeczeństwa.

W latach 1907–1918 podejmowano wiele przedsięwzięć oświatowych, tak potrzebnych w sytuacji, gdy zlikwidowano Polską Macierz Szkolną i jej oddziały w Płocku, Sierpcu, Rypinie, Mławie, Dobrzyniu. Towarzystwo przejęło wtedy i prowadziło (do czasu odrodzenia Macierzy Szkolnej) 27 domów ludowych z bibliotekami³⁰. Prowadzoną w nich działalność oświatową stanowiły głównie odczyty, koncerty, przedstawienia, a także kursy dla analfabetów. Sam prezes, dr A. Maciesza, zajął się osobiście prowadzeniem Domu Ludowego w Płocku, który w 1908 r. liczył już 600 członków.

W 1910 roku zorganizowano w Płocku pierwszą wystawę poświęconą zdobnictwu ludowemu. W latach 1914–1918 towarzystwo prowadziło akcję ratowania płockiego mienia kulturalnego³¹.

Prezes dr A. Maciesza wskazywał, że w najbliższej przyszłości towarzystwo powinno zająć się m.in. zbadaniem stanu szkolnictwa w celu jego naprawy. Drogę dotarcia z wiedzą do każdego młodego i dorosłego człowieka widział poprzez rozwój bibliotek i czytelni. Biblioteka jego zdaniem powinna istnieć w każdej wiosce³².

Członkowie TNP zwrócili również uwagę na możliwość udziału młodzieży w dostarczaniu materiałów naukowych. Już na pierwszym ogólnym zebraniu w kwietniu 1907 r. zaproponowano młodzieży opracowanie pierwszych materiałów historycznych, a mianowicie opisy wsi mazowieckich, miasteczek, fauny, flory, a także opracowanie materiałów statystycznych zebranych przez Towarzystwo Rolnicze. Na posiedzeniu zarządu 15 października tegoż roku chciano nawet powierzyć młodzieży opracowanie tematów związanych z historią naszego kraju. Prezes dr A. Maciesza był jednak zdania, że młodzież może mieć udział tylko w pracach związanych z regionem płockim³³.

Wielką sympatią darzyła młodzież Halina Rutska – członek Zarządu TNP, kustosz muzeum. Była ona prawdziwym przyjacielem młodzieży, służyła jej pomocą w opracowywaniu tematów, zapoznając jednocześnie z historią naszego regionu. Była autorką planu wycieczek do Muzeum

³⁰ R. Dobrzeniecki, *Towarzystwo Naukowe Płockie [w:] Edukacja kulturalna dorosłych, Raporty z badań międzykulturowych*, pr. zbior. pod red. H. Depty, J. Półturzyckiego, H. Solarczyk, Warszawa–Płock 2004, s. 200.

³¹ Tamże, s. 201.

³² S. Kostanecki, *Aleksander Maciesza płocki działacz naukowy i społeczny*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie*, dz. cyt., s. 89–90.

³³ W. Nowakowska, *Towarzystwo Naukowe a młodzież*, dz. cyt., s. 172.

Płockiego młodzieży z okolicznych wsi: Ciachcina, Brwilna i Imielnicy. Prowadziła szeroką działalność oświatową, organizując pogadanki dla uczennic seminarium nauczycielskiego żeńskiego i harcerzy z gimnazjum męskiego. Propagowała potrzebę wycieczek do muzeum dla młodzieży wiejskiej połączonych z odczytami z zastosowaniem przeźroczy.

W działalności edukacyjnej towarzystwa po jego reaktywowaniu ważne miejsce zajmowała kultura Mazowsza. Gromadzono zabytki kultury materialnej tego terenu. Powiększały się zbiory muzealne, bowiem składali je jako dary mieszkańcy Płocka i Mazowsza. Stały się one potem zaczątkiem Muzeum Mazowsza Płockiego.

Najczęstszą formą działalności edukacyjnej muzeum TNP były organizowane wystawy, np. w maju 1914 r. – wystawa ukazująca piękno Płocka, w 1917 r. – wystawa o Tadeuszu Kościuszcze w związku z setną rocznicą śmierci, w 1923 r. – wystawa na temat Komisji Edukacji Narodowej w związku ze 150. rocznicą jej powstania. Praca edukacyjna muzeum przybierała rozmaite formy. Oprócz wystaw były to liczne wycieczki oraz różnorodne prelekcje wykorzystujące zbiory.

Od 1933 r. Towarzystwo Naukowe Płockie realizowało swoje zadania zapisane w nowym statucie. W dokumencie tym zaniechano zapisu o inicjatywach oświatowych, bowiem działalność edukacyjną przejęło państwo, ale nie oznaczało to niepodjęcia zupełnie takich przedsięwzięć. Pomimo poważnych problemów finansowych, trwających przez cały okres międzywojenny, towarzystwo kontynuowało działalność związaną z upowszechnieniem nauki, kultury i oświaty. W dalszym ciągu dbano o rozwój Biblioteki im. Zielińskich i muzeum. Głównie dzięki darowiznom powiększały się zbiory tych placówek. Zorganizowano nowe działy muzealne: geologiczny, flory i fauny, prehistoryczny, etnograficzny, kultury i sztuki, historii oraz wojny światowej i bolszewickiej. Rocznie odwiedzało muzeum około 6 tys. osób³⁴. Z inicjatywy towarzystwa utworzono Instytut Psychologiczny w Płocku oraz Stację Badań Naukowych Dorzecza Środkowej Narwi w Nowogrodzie w województwie łomżyńskim. Towarzystwo wydawało własne pismo „Rocznik”, brało też współudział w wydawaniu miesięcznika „Życie Mazowsza”. W okresie od 1917 do 1939 r. opublikowano prace: ks. Władysława Skierkowskiego *Puszcza kurpiowska w pieśni*, Marcina Kacprzaka *Wieś płocka i Płock. Monografia historyczna* – obszerna praca autorstwa arcybiskupa Antoniego Juliana Nowowiejskiego³⁵.

³⁴ H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie...* dz. cyt., s. 87–90.

³⁵ S. Kunikowski, *Towarzystwa naukowe w Polsce*, dz. cyt. s. 75.

W tym okresie towarzystwo organizowało szeroką akcję odczytową, wystawy, wycieczki, przeprowadzono dość liczne badania naukowe. Na posiedzeniach członkowie TNP odczytywali rozprawy i prowadzili dyskusje wokół omawianych tam zagadnień.

Po wybuchu II wojny światowej, pod koniec 1939 r. władze niemieckie przejęły bibliotekę i muzeum. Towarzystwo przestało funkcjonować, o czym wspomniano wcześniej.

Po II wojnie światowej działalność towarzystwa odrodziła się we wszystkich jego obszarach. Za szczególnie ważne uznano inicjatywy na rzecz rozwoju edukacji społeczeństwa, bowiem zaniedbania w tym zakresie były bardzo duże. Dlatego najbardziej powszechną formą działalności popularyzatorskiej były konferencje, sesje, sympozja, odczyty, referaty, wystawy. Konferencje i sesje miały najczęściej zasięg regionalny, niejednokrotnie ogólnopolski, a niekiedy międzynarodowy. Nierzadko były to konferencje wysoce specjalistyczne z udziałem ludzi nauki i praktyków. Tematyka dotyczyła życia społecznego, kulturalnego, ale także gospodarczego. Organizowane były w celach szkoleniowych, ale także w związku z ważnymi wydarzeniami w życiu społecznym Płocka i Mazowsza.

Nadal ważnym działem pracy towarzystwa były wydawnictwa. W latach 50. XX w. działalność towarzystw naukowych w tym zakresie osłabła. Towarzystwa wykonywały tylko funkcję redakcyjną, a wydawnictwem zajmowały się przedsiębiorstwa państwowe (m.in. Ossolineum, Państwowe Wydawnictwo Naukowe)³⁶. Towarzystwo Naukowe Płockie, jako jedno z dwóch w kraju, prowadziło własną działalność wydawniczą. W latach późniejszych rozszerzono tę formę działalności. Od 1969 r. oprócz wydawnictw zwartych wydawano w formie rocznika sprawozdania z działalności towarzystwa. Przedstawiona tam działalność była ilustrowana materiałem fotograficznym, wzbogacona raportami finansowymi, informacjami o darach i ich ofiarodawcach, a także o wizytach gości.

Po II wojnie światowej rozbudowano główną placówkę towarzystwa – Bibliotekę im. Zielińskich TNP. Z bogatego księgozbioru (obecnie ponad 370 tys. woluminów) korzysta nie tylko społeczność Płocka i Mazowsza, czytelnicy odwiedzają też osoby z całego kraju, a także obcokrajowcy. Szeroka jest oferta edukacyjna biblioteki: praca z czytelnikiem, wystawy, odczyty, lekcje biblioteczne, oprowadzanie wycieczek, opieka nad praktykantami, współpraca z innymi bibliotekami.

³⁶ W. Rolbiecki, *Stan i działalność regionalnych towarzystw naukowych*, „Nauka Polska” 1960, nr 4, 247–248.

W omawianym okresie inicjowaniem, wyznaczaniem kierunków oraz koordynowaniem działań naukowych i edukacyjnych TNP, mających na celu wspomaganie kształcenia ustawicznego, zajmował się jego zarząd, a ich realizacja należała do komisji i sekcji, skupiających osoby zainteresowane określonymi zagadnieniami. Obecnie, co wspomniano wcześniej, funkcjonują dwie komisje: Komisja Badań Naukowych oraz Komisja Wydawnicza. Liczba komisji i sekcji w poszczególnych latach zmieniała się, a ich funkcjonowanie zależało od potrzeb oraz możliwości organizacyjnych³⁷. Pod koniec 2007 r. w skład Komisji Badań Naukowych wchodziły: Sekcja Filologiczna, Sekcja Historyczna, Sekcja Inżynierii Lądowej, Sekcja Komunikacji i Urbanistyki Lądowej, Sekcja Matematyki i Informatyki, Sekcja Ochrony Środowiska, Sekcja Pedagogiczna, Sekcja Socjologiczna, Sekcja Techniczna, Sekcja Zarządzania³⁸.

Praca w sekcjach polega najczęściej na organizowaniu prelekcji, szkoleń, wykładów i konferencji, które służą edukacji uczniów, nauczycieli i osób dorosłych, zainteresowanych danymi zagadnieniami³⁹.

Sekcja Filologiczna – jedna z najdłużej działających (do 2004 r. nosiła inne nazwy). Obszar badawczy tej sekcji to głównie język i kultura ludowa Mazowsza Płockiego. Współpracuje ze szkołami w Płocku i w sąsiednich miejscowościach przez udział członków sekcji w konkursach poetyckich, zajęcia warsztatowe z młodzieżą, wygłaszanie referatów i odczytów. Sekcja współpracuje również z Płockim Stowarzyszeniem Twórców Kultury, z Książnicą Płocką, z Płockim Oddziałem Związku Literatów Polskich, z Muzeum Mazowieckim i Muzeum Diecezjalnym. Popularną formą działania są zebrania naukowe, podczas których są

³⁷ Komisje, które działały w poprzednich latach, a obecnie działalność ich jest zawieszona: Komisja popularyzacji nauki i powiązań z młodzieżą (do 1990 r.), Komisja opieki nad zabytkami (do 1987 r.), Komisja ds. regionalnych towarzystw kultury województwa (do 1991 r.), Komisja biblioteczna i wystawowa (do 1990 r.).

³⁸ T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Płockie*, dz. cyt., s. 57–74. Istniały jeszcze inne sekcje, których działalność została zlikwidowana: sekcja zastosowań matematyki, sekcja literatury i kultury języka, sekcja zoologiczna, sekcja architektury i urbanistyki, sekcja ikonograficzna, sekcja systemowej organizacji zarządzania, sesja metod numerycznych i systemów minikomputerowych, sekcja maszyn rolniczych i aparatury procesowej, sekcja badań energii alternatywnych, sekcja systemowych metod zarządzania i informatyki, sekcja numizmatyczna, sekcja prawa, sekcja rolna, i inne działające krótko sekcje. Działalność niektórych z wyżej wymienionych jest kontynuowana pod nieco zmienioną nazwą.

³⁹ Sprawozdania Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, Wydawnictwo TNP, Płock 2003–2006.

wyglaszane i dyskutowane tematy dotyczące literatury i języka polskiego, np. w 1994 r. *Negatywne tendencje we współczesnej polszczyźnie*; w 1996 r. *Sztuka recytacji* – prelekcja z udziałem młodzieży, w 1997 r. *Specyficzne cechy poezji Wisławy Szymborskiej*; w 1999 r. *Moda językowa a poprawność i piękno języka*. Podczas spotkań są omawiane takie zagadnienia filologiczne, jak np. analiza tematu realizacji spółgłosek w gwarze kurpiowskiej. Sekcja organizuje również sesje, najczęściej z okazji jubileuszy poetów, pisarzy np. w 1977 r. – o Aleksandrze Fredrze, w 1978 r. – o Januszu Korczaku, w 2002 r. – sesja o Norwidzie *Idee Norwida ciągle czekają na realizację*.

Sekcja Historyczna jest organizatorem i współorganizatorem sesji, konferencji, odczytów i wycieczek naukowych. Podczas spotkań dyskutuje się zagadnienia związane głównie z historią Płocka i Mazowsza. Przedmiotem dyskusji były m.in. referaty: w 2006 r. – Andrzej Dwojnych *Józef Wybicki organizator departamentu płockiego w 1805 r.* (w 200. rocznicę); w 2006 r. – *W 100. rocznicę utworzenia w Płocku Gimnazjum Męskiego*; w 2006 r. – *Ostatnie wydawnictwa związane z historią m. Płocka*. Członkowie sekcji aktywnie działają na rzecz regionu. Mogą o tym świadczyć chociażby głoszone odczyty, np. w 2004 r. wygłoszono odczyt w Gimnazjum w Iłowie *Aleksander Sochaczewski z Iłowa – malarz polskiego losu na Syberii*; w 2005 r. w Gimnazjum w Sannikach wygłoszono odczyt *Sanniki i okolice na przełomie XIX i XX wieku*; w 2006 r. wygłoszono w płockim ratuszu referat *Dzieje kościoła farnego pw. św. Bartłomieja* (z okazji 650-lecia fary płockiej); w 2006 r. wygłoszono w Wyszogrodzie odczyt *Dzieje Wyszogrodu i okolic w świetle najnowszych opracowań historycznych*. Członkowie Sekcji Historycznej, publikując wyniki swoich badań, udostępniają je zainteresowanym. W ten sposób włączają się w proces edukacji młodzieży i dorosłych.

Sekcja Inżynierii Lądowej skupia przede wszystkim inżynierów, pracowników naukowych Politechniki Warszawskiej, Filia w Płocku. W pracach sekcji biorą udział również ludzie młodzi pracownicy naukowo-dydaktyczni, jako hospitaneci. Zebrania sekcji służą prezentacji naukowych dokonań oraz wspomagają procesy kształcenia ustawicznego. Przykładowe inicjatywy: w 2003 r. – *Analiza rozwiązań architektoniczno-konstrukcyjnych kopuł z próbą optymalizacji*, w 2006 r. – *Źródła wysokich energii*. Referaty wygłaszają także dyplomanci, którzy w ramach prac dyplomowych wykonywali prace badawcze pod opieką naukową pracowników – członków TNP.

Sekcja Matematyki i Informatyki podejmuje także różne inicjatywy, np. cykl referatów „Globalne społeczeństwo informacyjne”; w 2006 r. – referat *Płocki model wykorzystania technologii WiMax w rozwoju miasta i regionu*, seminarium *eVita II – wieś aktywna – budowa społeczeństwa informacyjnego* oraz wygłoszony referat *Wykorzystanie Internetu w rozwoju gmin wiejskich*.

Z kolei Sekcja Ochrony Środowiska zajmuje się głównie stałą edukacją społeczeństwa w zakresie ekologii. Przykładowe działania to: w 2003 r. warsztaty „Jak sporządzić program ochrony środowiska dla powiatów i gmin?”; konferencja „Rola mediów w kształtowaniu świadomości ekologicznej”; konferencja „Nauka i administracja w rozwiązywaniu problemów ekologicznych Mazowsza Płockiego”; referat *Odpady a środowisko* (podczas powiatowego Dnia Ziemi w Słubicach), czy też Konferencja Wyszogrodzka „Z Wisłą nasza przyszłość” (zorganizowana we współpracy z Wojewodą Mazowieckim, Marszałkiem Województwa Mazowieckiego, Starostą Płockim i Burmistrzem Wyszogrodu).

Działalność Sekcji Socjologicznej skupia się na badaniu potrzeb środowiska lokalnego. W ostatnim czasie opracowano ankiety i przeprowadzono badania na temat potrzeb edukacyjnych i szkoleniowych mieszkańców obszarów wiejskich. Zamierzano w ten sposób zebrać informacje dotyczące aspiracji i oczekiwań ludności wiejskiej, a także jej rozwoju, a ponadto do opracowania tematu i raportu z badań „Motywy uczestnictwa w Uniwersytecie Trzeciego Wieku i ocena programu pracy UTW przez jego uczestników”.

Sekcja Techniczna skupia inżynierów mechaniki i zajmuje się problemami funkcjonowania i doskonalenia przemysłu, budowy maszyn i urządzeń w regionie płockim. Przykładowe działania ostatniego okresu to: sesja „50 lat produkcji kombajnów zbożowych w Polsce”; współudział w organizacji X Międzynarodowego Sympozjum im. prof. Czesława Kanafojskiego na temat „Problemy budowy oraz eksploatacji maszyn i urządzeń rolniczych” wspólnie z Politechniką Warszawską w Płocku.

Na niewątpliwą uwagę w ostatnim okresie w działalności towarzystwa zasługuje Sekcja Pedagogiczna. Dotychczasowy udział tematyki o kształcących i wychowankach w spotkaniach i pracach towarzystwa był niewielki. Edukacja, nauki o wychowaniu, ani w węższym zakresie pedagogika nie zostały wyodrębnione w pracach TNP. Wydaje się to niezrozumiałe, gdyż zawsze wśród aktywnych członków towarzystwa byli nauczyciele lub naukowcy zajmujący się tematyką oświaty, organizacją

ustroju szkolnego, badaniami dziejów polskiej edukacji, czy też kultywacją nauki języka polskiego. Sekcja Pedagogiczna powstała w strukturach towarzystwa bardzo niedawno, gdyż pierwsze spotkanie założycieli odbyło się 16 września 2004 r.

Na pierwszym spotkaniu⁴⁰ nakreślono podstawowe kierunki działania sekcji:

- integrację środowiska nauczycielskiego reprezentującego wszystkie szczeble kształcenia w rejonie plockim,
- edukację ustawiczną,
- modernizację procesu dydaktycznego pod kątem poprawienia jakości kształcenia.

Członkami sekcji są pracownicy naukowcy Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku, Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku, jak również innych uczelni spoza terenu miasta Płocka. Aktywnie w prace sekcji włączają się nauczyciele szkół ponadgimnazjalnych oraz podstawowych z Płocka i regionu oraz nauczyciele akademicy z Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku.

Sekcja Pedagogiczna organizuje konferencje, odczyty i zajęcia warsztatowe o charakterze naukowym, a także imprezy integracyjne dla wszystkich środowisk nauczycielskich w Płocku. Na przykład: 1 czerwca 2005 r. wspólnie z Wydziałem Pedagogicznym Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku przygotowała i przeprowadziła symposium „Wiek XXI – koniec czy kontynuacja Stulecia Dziecka”, czy też 14 listopada 2005 r. „Szkolnictwo wyższe w Płocku – wczoraj, dziś i jutro”, których pokłosiem było odpowiednie wydawnictwo. We wrześniu przeprowadzono konferencję „Modernizacja dydaktyki. Aksjologia i informatyka”, którą poprzedziły warsztaty polegające na przeprowadzeniu lekcji eksperymentalnej z wykorzystaniem wizualizera w klasie III w Szkole Podstawowej nr 11 w Płocku. Interesujące było spotkanie w lipcu 2007 r. z profesorem Stanisławem Portalskim – Prezesem Polskiego Towarzystwa Naukowego na obczyźnie, wiceprezesem Światowej Rady Badań nad Polonią. Sekcja zorganizowała też symposium w dniach 20–21 listopada 2007 r. „Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa mazowieckiego”, w którym wzięli udział przedstawiciele największych, renomowanych uczelni w Polsce, a także studenci z plockich uczelni.

⁴⁰ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2004”, Wyd. TNP, Płock, s. 95.

Członkowie sekcji uczestniczyli w cyklu pokazów filmów naukowych zorganizowanych wspólnie z Polskim Stowarzyszeniem Filmów Naukowych w Płocku oraz studenckim Kołem Naukowym Fotografii i Filmu Politechniki Warszawskiej w Płocku. Członkowie Sekcji Pedagogicznej przygotowali i opublikowali wiele interesujących opracowań – prac zbiorowych, książek, a także są autorami wielu artykułów w czasopismach naukowych i referatów na konferencjach. Jako przykłady można podać wydane w 2005 r., m.in. *Edukacja kulturalna dorosłych* – raport z badań międzykulturowych pod redakcją Henryka Depty, Józefa Półturzyckiego i Hanny Solarczyk-Szwec, czy *Edukacja ustawiczna w szkołach wyższych – od idei do praktyki* pod redakcją Renaty Góralskiej i Józefa Półturzyckiego, w 2006 r. wydano *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej* pod redakcją Zbigniewa Kruszewskiego i Józefa Półturzyckiego.

Interesującym opracowaniem było *Telepatyczne kształcenie dorosłych* Daniela Korzana, wydanie przez członków sekcji w 2007 r., czy też *Aktualne problemy edukacji ustawicznej* pod redakcją naukową Doroty Dądzik.

Członkowie Sekcji Pedagogicznej aktywnie uczestniczą w licznych sympozjach i spotkaniach naukowych organizowanych przez uczelnie i instytucje naukowe z kraju i zagranicy, prezentując swoje dokonania naukowe i jednocześnie promując Płock i płocki ośrodek szkolnictwa wyższego. Są też inicjatorami wydawniczej serii „Płocka Biblioteka Pedagogiczna”. Seria ta znalazła zainteresowanie wśród autorów, jak również czytelników, gdyż zajmuje się tematyką nurtującą środowisko pedagogów regionu płockiego i kraju.

Te przykłady działań niektórych sekcji w obszarze wspierania przedsięwzięć naukowych i ich popularyzacji wskazują na duże zaangażowanie w edukację i na rzecz społeczeństwa wiedzy w różnych obszarach ich działania.

2.1. Posiedzenia naukowe

W działalności TNP poza pracą badawczą na uwagę zasługują posiedzenia naukowe (sympozja, sesje, konferencje)⁴¹.

⁴¹ W okresie działalności TNP pojęcie sympozjum, sesja, konferencja, a we wcześniejszym okresie posiedzenia naukowe, były traktowane przez członków jako synonimy, wyrazy bliskie znaczeniowo – co znajdowało wyraz w sprawozdaniach z działalności. Na potrzeby niniejszej pracy wprowadzono pojęcie posiedzenia naukowe do określenia pojęć sesja, konferencja, sympozjum, zgodnie ze *Słownikiem języka polskiego* pod red. Mieczysława Szymczaka, PWN Warszawa 1978, 1979, 1981 (III tomy) hasła:

Działalność ta spotykała i spotyka się z dużym zainteresowaniem, przyczyniając się do wymiany myśli i poglądów. Wszystkie odpowiadają na zapotrzebowanie edukacyjne różnych grup społecznych. Uczestnicy spotkań to przedstawiciele różnych środowisk: nauczyciele, młodzież, inżynierowie, prawnicy, lekarze, studenci.

Liczbowe zestawienie posiedzeń naukowych w latach 1968–2007 przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Zestawienie posiedzeń naukowych ogółem w latach 1968–2007 oraz posiedzeń naukowych rocznicowych

Rok	Liczba	Rok	Liczba
1968	8/1*	1988	14
1969	17	1989	14/5
1970	20/1	1990	1
1971	20	1991	5
1972	7/2	1992	3
1973	3	1993	7/1
1974	2	1994	8/3
1975	6	1995	9/5
1976	7	1996	5/1
1977	2/1	1997	6/2
1978	8/3	1998	5/3
1979	12	1999	7/6
1980	8	2000	9/5
1981	14	2001	4/2
1982	13	2002	6
1983	6	2003	13/1
1984	10/1	2004	12/3
1985	4/1	2005	14/7
1986	4	2006	6
1987	4/2	2007	11/3

*x liczba posiedzeń naukowych rocznicowych w danym roku.

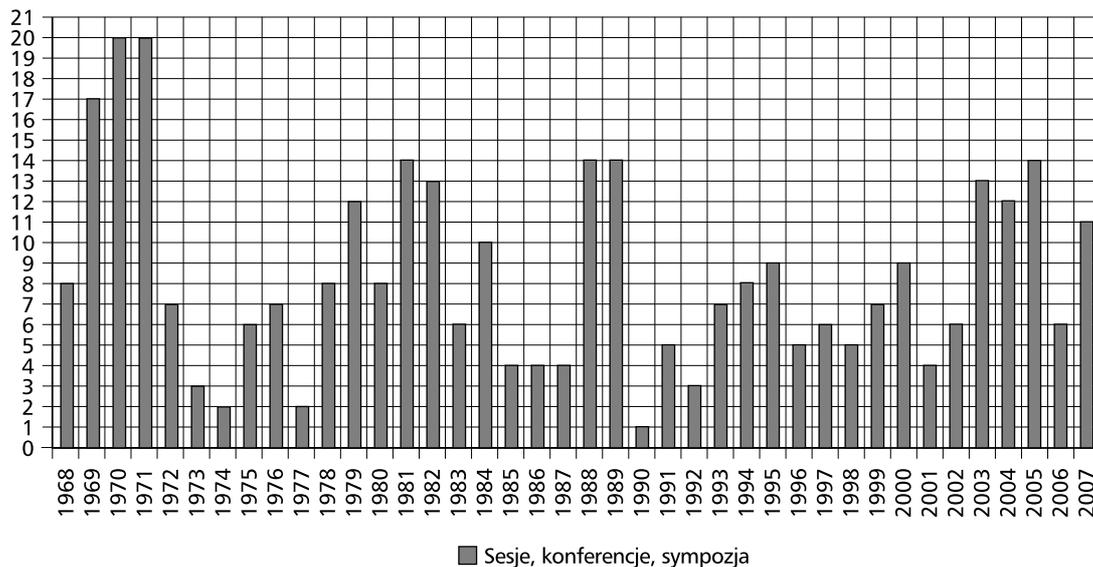
Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdań z działalności TNP* za lata 1968–2007.

Posiedzenie – zgromadzenie dowolnych osób lub zgromadzenie specjalistów dla omówienia jakichś spraw lub omówienia określonego zagadnienia czy też wymiany myśli na określony temat.

Zgromadzenie – zebranie, posiedzenie, sesja.

Posiedzenie naukowe – posiedzenia poświęcone określonemu tematowi, treści lub problemowi związanemu z nauką (ogółem wiedzy ludzkiej ułożonej w system zagadnień, wyrażanej w sądach prawdziwych i przypuszczeniach).

Badanie problematyki posiedzeń naukowych organizowanych przez TNP dotyczy lat 1955–2007, bowiem wcześniej takich form działalności nie organizowano. Do 1967 r. miały one charakter sporadyczny. W latach 1955–1967 zorganizowano tylko 11 takich spotkań. Miały one różnorodną tematykę, ale wszystkie dotyczyły historii regionu płockiego. Dlatego na rysunku 1 pokazano analizę liczbową sesji, konferencji i sympozjów dopiero od 1968 r. Wykaz wszystkich zorganizowanych przez TNP posiedzeń naukowych, w latach 1956–2007 zawiera Aneks 3.

Rysunek 1. Zestawienie posiedzeń naukowych w latach 1968–2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP* za lata 1968–2007.

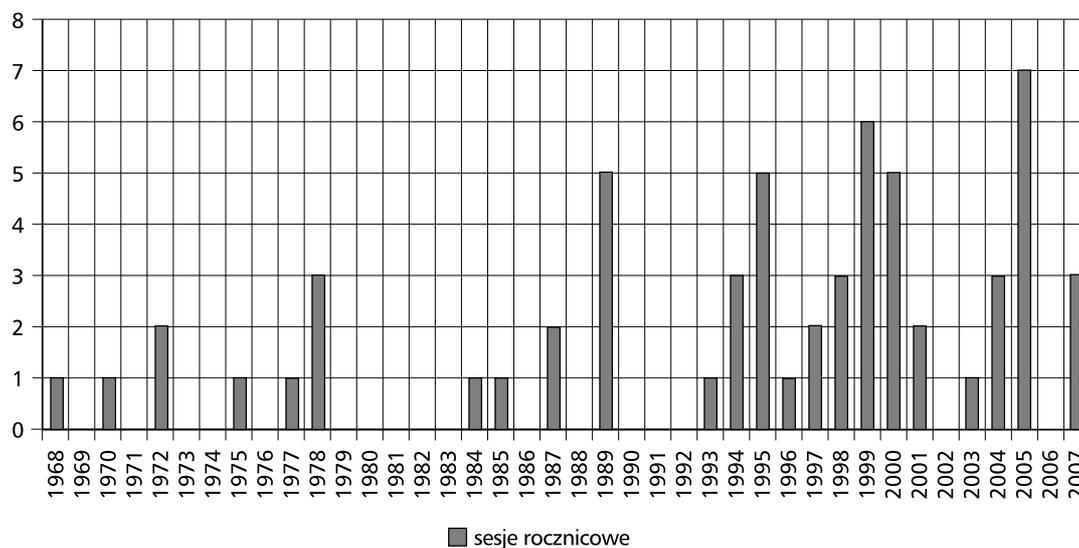
Schemat ten pokazuje bardzo zróżnicowaną liczbę posiedzeń naukowych organizowanych w poszczególnych okresach. Wyjątkowo dużo odbyło się w latach 1970–1971. Mniej ich było w niektórych latach 80. i 90. poprzedniego stulecia. Często natomiast te formy działalności TNP były organizowane w latach 2002–2005. Łącznie w analizowanym okresie zorganizowano 334 posiedzenia naukowe.

W wielu sesjach i konferencjach brali udział wybitni ludzie nauki z kraju i zagranicy. Analiza problematyki posiedzeń naukowych wskazuje na to, że działania TNP służyły i nadal służą edukacji młodzieży, a także osobom dorosłym – nauczycielom, prawnikom, ekologom, rolnikom i przedstawicielom innych grup społecznych, zainteresowanych danymi zagadnieniami. Tematykę tych przedsięwzięć można zaliczyć do następujących obszarów: a) edukacji ekologicznej; b) edukacji kulturalnej;

c) edukacji międzykulturowej, w tym edukacji regionalnej; d) edukacji europejskiej, e) edukacji medialnej; f) edukacji historycznej, g) i innych.

Analiza tematyki posiedzeń naukowych wskazuje, że dużą wagę przywiązywano do posiedzeń rocznicowych. Organizowano je z okazji przypadających rocznic różnych wydarzeń. Ich liczba – w analizowanym okresie – wyniosła 58, co stanowi 17,3% ogółu posiedzeń.

Liczbowy wykaz rocznicowych posiedzeń naukowych w latach 1968–2007 przedstawiono na rysunku 2.

Rysunek 2. Graficzne przedstawienie posiedzeń naukowych rocznicowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP* za lata 1968–2007.

W latach 1979–1983 nie było takich działań. Najwięcej zorganizowano w 1999 i w 2005 r. Były one formą uczczenia pamięci zasłużonych płocczan czy też wydarzeń o szczególnym charakterze. I tak, w 1970 r. odbyła się jedna rocznicowa uroczysta sesja z okazji Jubileuszu 150-lecia TNP. Sesji towarzyszyło odsłonięcie tablicy pamiątkowej ku czci 30 pomordowanych członków TNP (m.in. arcybiskupa A.J. Nowowiejskiego, inż. K. Staszewskiego, P. Maciejewskiego, nauczycieli szkół podstawowych i średnich, prawników, urzędników), którzy oddali swoje życie za polskość, za przynależność do polskiej inteligencji, przeznaczonej przez faszystów do likwidacji⁴². Był to dowód udziału TNP w losach narodu

⁴² *Przemówienie Bolesława Jędrzejewskiego przy odsłonięciu tablicy ku czci 30 członków Towarzystwa – ofiar hitleryzmu*, [w:] *Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820–1970*, TNP, Płock 1971, s. 21–23.

polskiego, ale jednocześnie lekcja historii, nakazująca potomnym pamiętać i cześć dla tych, którzy odeszli. Przed rozpoczęciem Sesji Jubileuszowej 3 czerwca 1970 r. prezes Polskiej Akademii Nauk, profesor Janusz Groszkowski, dokonał uroczystego odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci Kajetana Morykoniego. Tablicę wmurowano w gmachu dawnej Szkoły Wojewódzkiej – obecnie Liceum Ogólnokształcącego im. S. Małachowskiego.

20 sierpnia 1985 r. odbyła się na Zamku Książąt Mazowieckich w Płocku uroczysta sesja naukowa z okazji 900. rocznicy urodzin Bolesława III Krzywoustego. Wśród 250 uczestników sesji byli też goście zagraniczni. W czasie sesji dokonano odsłonięcia tablicy pamiątkowej poświęconej temu wybitnemu płocczaninowi⁴³.

W 1987 r. zorganizowano uroczystą sesję naukową z okazji 750. rocznicy lokacji Płocka⁴⁴. Rok później, w 1988 r., odbyła się sesja naukowa w oddziale TNP w Wyszogrodzie „Wincenty Hipolit Gawarecki – badacz dziejów ojczystych, historyk Mazowsza” dla uczczenia 200. rocznicy urodzin W.H. Gawareckiego. Wygłoszono wówczas następujące referaty: *Myśl – potrzeba historii regionalnej*; *Biografia W.H. Gawareckiego*; *W.H. Gawarecki – realizator Programu TNP*; *W.H. Gawarecki, jako historyk miast Mazowsza*; *Z badań nad W.H. Gawareckim. Z dziejów Ziemi Wyszogrodzkiej*.

W 1995 r. w Oddziale w Łęczycy odbyła się sesja naukowa „W 500. rocznicę powstania woj. płockiego”. Wśród referujących był m.in. profesor Stefan K. Kuczyński, który mówił na temat *Mazowsze Płockie od księstwa do województwa*. W 1998 r. zorganizowano sesję z okazji 80. rocznicy odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r., zatytułowaną „Droga do wolności”. Ważną jej częścią były wspomnienia i relacje wojennych losów rodziny. Także w 1998 r. TNP zorganizowało sesję naukową w 200. rocznicę urodzin Adama Mickiewicza (1798–1855) „My z Niego wszyscy...”. Głównymi referatami tej sesji były: *Mickiewicz w świetle najnowszych badań* oraz *Adam Mickiewicz w Rosji*. W 1999 r. TNP było organizatorem sesji popularnonaukowej „W 60. rocznicę Września 1939 r. na ziemi płockiej”. Przypomniano obrazy z bitwy pod Płockiem oraz inne wojenne wydarzenia, a także wspomnienia z września 1939 r.

Znaczącym wydarzeniem w życiu TNP była sesja jubileuszowa z okazji 180. rocznicy powstania Towarzystwa Naukowego Płockiego

⁴³ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1985”, TNP 1986, s. 85–89.

⁴⁴ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1987”, TNP 1988, s. 51.

(1820–2000), zorganizowana w 2000 r., podczas której wręczono dyplom Członka Honorowego Towarzystwa Naukowego Płockiego bp. prof. Stanisławowi Wielgusowi – ordynariuszowi płockiemu. W 2004 r. odbyła sesja naukowa w Oddziale TNP w Łęczycy „90 rocznica wybuchu I wojny światowej i 65. rocznica wybuchu II wojny światowej”, na której referowali m.in. prof. Andrzej Tomaczko *Bitwa łódzka w 1914 roku i co ją poprzedziło*, dr Przemysław Olstowski *Legiony Polskie 1914–1918. Działania militarne i rola polityczna*, prof. Włodzimierz Kozłowski *37 Pułk Piechoty Ziemi Łęczyckiej. Powstanie i udział w Bitwie nad Bzurą*, prof. Tadeusz Olejnik *Wieluń – polska Gubernia*.

Obfity w doniosłe sesje i konferencje naukowe był rok 2005. W tym roku odbyła się konferencja z okazji Dnia Ziemi i 30-lecia Mazowieckiego Obserwatorium Geograficznego Uniwersytetu Warszawskiego w Murzynowie. Dyskutowano tam o zmianach stanu środowiska na ziemi płockiej i ich skutkach oraz o badaniach na ten temat. Dużym echem odbiła się sesja jubileuszowa z okazji 185-lecia założenia TNP „Rola regionalnych towarzystw naukowych w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego”. Zbigniew Kruszewski przybliżył historię Towarzystwa Naukowego Płockiego. Inne referaty: prof. Jan Strelau *Miejsce i rola regionalnych towarzystw naukowych w kształtowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy*, prof. Henryk Samsonowicz *Granice społeczeństwa obywatelskiego – granicami Europy*, ks. prof. Michał Grzybowski *O skarbach i ludziach Towarzystwa Naukowego Płockiego w 185. rocznicę jego założenia*. Z tej okazji otwarto ekspozycję ponad 30 najcenniejszych *Biblii* ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich. Odbył się też koncert z udziałem czterech chórów Płocka.

Sesji naukowej „Dr Aleksander Maciesza (1875–1945) – w 130. rocznicę urodzin i 60. rocznicę śmierci” towarzyszyły wystawy i inne wydarzenia, a całe przedsięwzięcie było wspólną inicjatywą kilku płockich instytucji, wśród których obok TNP znalazły się: Muzeum Mazowieckie w Płocku, Płockie Towarzystwo Fotograficzne, Płockie Towarzystwo Lekarskie, płocka delegatura Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków, Zakład Karny w Płocku, LO im. W. Jagiełły w Płocku oraz płockie Gimnazjum nr 8. Wygłoszono 6 referatów, w których omówiono niemal wszystkie dziedziny rozległych zainteresowań Macieszy. Otwarta została też wystawa archiwaliów po Aleksandrze Macieszy ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich. Na murze Zakładu Karnego odsłonięto tablicę poświęconą dr. Macieszy, który w latach 1901–1905 był lekarzem więziennym.

Rok 2005 dopełniła sesja naukowa w 150. rocznicę śmierci Adama Mickiewicza „Spotkanie z Mickiewiczem”, przygotowana we współpracy z Towarzystwem Myśli Humanistycznej, działającym przy Zespole Szkół nr 1 w Płocku, oraz ze Starostą Płockim. Oprócz ciekawych referatów przygotowano też wystawę XIX-wiecznych wydań dzieł Mickiewicza ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich.

Posiedzenia naukowe miały czasem charakter lokalny, czasem krajowy, a niekiedy międzynarodowy. Do sesji o charakterze lokalnym wypada zaliczyć m.in.:

– w 1988 r. symposium naukowe „Działania innowacyjne w województwie płockim na rzecz realizacji reformy”;

– w 2002 r. – sesja naukowa „Pałace i dwory powiatu płockiego dziedzictwem narodowym”, z następującymi referatami: *Pałace i dwory Płocka i powiatu płockiego – refleksje konserwatora zabytków; Dwory i dworki na Mazowszu Płockim i ich spuścizna w zbiorach TNP; Słubice Mikorskich, Potockich i Grzybowskich; Moje ulubione pałace i dwory powiatu płockiego;*

– w 2002 r. – sesja naukowa „Możliwości wykorzystania terenów nadwiślańskich położonych na Mazowszu Płockim do rozwoju turystyki i agroturystyki”;

– w 2003 r. – seminarium „Historia i aktualne problemy budowy drugiej przeprawy przez Wisłę w Płocku” z następującymi referatami: *Historia płockich mostów; Projektowanie płockiego mostu; Główne aspekty techniczne i ekonomiczne płockiego mostu przez Wisłę; Zjawiska wiatrowe w fazie montażu i w fazie eksploatacji płockiego mostu; Krótka informacja na temat odbudowy mostu w Nowym Sadzie w Serbii;*

– w 2004 r. – konferencja z okazji Światowego Dnia Ochrony Środowiska na temat: „Zagospodarowanie Doliny Środkowej Wisły, jako poprawa, jakości życia mieszkańców Mazowsza”. Dyskutowano wówczas o tym, jak wykorzystać powiatowe i gminne programy ochrony środowiska do starania się o środki Unii Europejskiej, jak zagospodarować tereny Doliny Wisły – od Warszawy do Włocławka i jak sfinansować ten projekt;

– w 2005 r. – sesja naukowa zorganizowana z inicjatywy Sekcji Pedagogicznej TNP we współpracy ze Starostą Płockim „Szkolnictwo wyższe w Płocku wczoraj, dziś i jutro”, podczas której przedstawiono działalność wszystkich płockich uczelni;

– w 2006 r. – konferencja „Zróżnicowanie kulturowe regionu: Płock i okolice”, z referatami: *Czym jest tożsamość? Rozważania metodologiczne a rzeczywistość regionalnego zróżnicowania kultury; Radziwiacy i płocczanie,*

czyli o społecznym tworzeniu wizerunku sąsiada; Romowie w Płocku: życie w mieście a sposób konstruowania tożsamości społecznej; Osadnictwo olęderskie w okolicach Płocka;

– w 2007 r. – konferencja naukowa „Znaczenie działalności społecznej dla rozwoju środowisk lokalnych” z referatami: *Działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego na rzecz społeczności lokalnej czy Działalność społeczna w życiu człowieka na przykładzie Jakuba Chojnackiego – wieloletniego prezesa TNP i założyciela Oddziału w Sierpcu* wygłoszonym przez profesora A. Rajkiewicza.

Istotne znaczenie miały sesje obejmujące tematykę ogólnokrajową, a wśród nich m.in.:

– w 1968 r. – sesja „60 lat niepodległości Polski 1918–1968”, zorganizowana wspólnie z Senatem Uniwersytetu Warszawskiego;

– w 1971 r. zorganizowano wspólnie z Zakładem Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego ogólnopolską konferencję na temat polityki społecznej. Referowali m.in.: prof. Waław Szubert *Przedmiot i zakres współczesnej polityki społecznej a socjalna funkcja państwa socjalistycznego*, dr Jan Danecki *„Rola polityki społecznej w nowej strategii rozwoju*, prof. Marian Frank *Konsekwencje rewolucji naukowo-technicznej w dziedzinie oświaty, systemu kształcenia i przekwalifikowania kadr*, prof. Antoni Rajkiewicz *Stan i tendencje rozwojowe zabezpieczenia społecznego w PRL*;

– w 1972 r. – sesja w związku z Międzynarodowym Rokiem Książki – organizowana wspólnie z Zakładem Historii, Nauki i Techniki PAN;

– w 1973 r. – sesja dotycząca Komisji Edukacji Narodowej z udziałem ok. 450 uczniów;

– w 2000 r. – ogólnopolska konferencja „Rola pozarządowych organizacji ekologicznych w opracowaniu i wdrażaniu programów zrównoważonego rozwoju gmin i powiatów”;

– w 2007 r. odbyła się ogólnopolska Konferencja Naukowa „Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa mazowieckiego”. Referaty wygłosili m.in.: Zbigniew Kruszewski *Rola towarzystw naukowych w edukacji ustawicznej województwa mazowieckiego*, prof. Barbara Baraniak *Pozaszkolny system kształcenia szansą na upowszechnienie idei uczenia się przez całe życie*, prof. Józef Pólturzycki *Nadzieje i rozdroża edukacji ustawicznej*, prof. Ewa Skibińska *Spoleczeństwo/spoleczność ucząca się – alternatywą dla edukacji ustawicznej*, prof. Mirosław Krajewski *Prawne aspekty kształcenia ustawicznego w Polsce*.

Najszerszym echem odbiły się sesje o charakterze międzynarodowym, organizowane przez TNP, a wśród nich m.in.:

– we wrześniu 1976 r. – międzynarodowa sesja naukowa poświęcona pamięci Witolda Doroszewskiego, zorganizowana przy udziale Zakładu Językoznawstwa Instytutu Języka Polskiego PAN, w której uczestniczyło 96 osób, m.in. 25 językoznawców z 7 krajów;

– w 1980 r. – międzynarodowa konferencja naukowa dotycząca problemów rodziny wiejskiej w Europie;

– w 1983 r. – międzynarodowa sesja naukowa „Metodyka sporządzania map krajoznawczych”, w której wzięli udział m.in. naukowcy z Bułgarii, Czechosłowacji, Węgier;

– w 1983 r. – międzynarodowa sesja naukowa „Stratyfikacja struktur społecznych w Polsce i Czechosłowacji od XVI–XVII wieku”. Była to sesja Polsko-Czechosłowackiej Komisji Historycznej, zorganizowana przy współudziale Instytutu Historii PAN;

– w 1984 r. – międzynarodowe sympozjum polsko-niemieckie poświęcone XX-leciu współpracy miast Schwedt nad Odrą i Płocka;

– w 1993 r. – międzynarodowa konferencja „Kresy, Syberia i literatura”, na której referaty wygłosili m.in.: prof. R. Brazis z Litwy *O Uniwersytecie Polskim na Litwie*, dr hab. A. Stogowska *Płoczcanie na Syberii*.

Działalność TNP w największym i najpełniejszym stopniu dokumentują sesje własne, poświęcone tematyce Płocka i okolic, organizowane wspólnie z innymi ośrodkami naukowymi. Do ich katalogu można m.in. zaliczyć.:

– w 1959 r. – sesję na temat rzemiosła i życia miejskiego w Polsce średniowiecznej, współorganizowaną przez Instytut Historii i Kultury Materialnej w Polskiej Akademii Nauk;

– w 1959 r. – sesję poświęconą Ludwikowi Krzywickiemu w 100. rocznicę urodzin;

– w 1973 r. – sesję poświęconą Mikołajowi Kopernikowi współorganizowaną z Uniwersytetem Warszawskim, z udziałem 437 osób, w tym 150 naukowców z Warszawy, Łodzi, Poznania;

– w 1975 r. – sesję poświęconą A. Macieszy, o której wspomniano wcześniej, współorganizowaną z Zakładem Historii, Nauki i Techniki PAN oraz z Płockim Oddziałem Towarzystwa Lekarskiego;

– w 1979 r. – sesję na temat wyników badań naziemnych związanych z eksperymentem teledetekcyjnym Interkosmos-Telefoto'78, zor-

ganizowaną przy współudziale Wydziału Geografii i Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego i Polskiego Towarzystwa Geograficznego;

– w 1993 r. – sesję naukową „Trójstronność – syndykalizm współczesny i jego przeszłość” – zorganizowaną przez Uniwersytet Łódzki;

– w 2006 r. – konferencję „Zróżnicowanie kulturowe regionu: Płock i okolice”, zorganizowaną w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa we współpracy z Instytutem Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Muzeum Mazowieckim w Płocku;

– w 2007 r. – sesję popularnonaukową w oddziale w Wyszogrodzie. „Stanisław Wyspiański – artysta światowy”, zorganizowaną wspólnie z Instytutem Historii Sztuki i Instytutem Literatury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego, Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Śniadeckiego w Wyszogrodzie oraz Polskim Towarzystwem Historycznym (Oddział w Czerwińsku);

– w 2007 r. – konferencję „Stanisław Wyspiański (1869–1907) – najbardziej wszechstronny artysta Młodej Polski” – zorganizowaną przez TNP i Muzeum Mazowieckie w Płocku w ramach obchodów Roku Wyspiańskiego ogłoszonego przez Sejm RP.

Wiele spotkań i sesji było współorganizowanych z instytucjami, z urzędami administracyjnymi i samorządowymi. Dobra ilustracją takiej współpracy były m.in.:

– w 1978 r. – sesja naukowa poświęcona Januszowi Korczakowi, zorganizowana w 100. rocznicę urodzin, współorganizowana przez Kuratorium Oświaty i Wychowania w Płocku oraz Urząd Wojewódzki, z udziałem 250 osób;

– w 1982 r. – sesja „Paweł Włodkowic z Brudzenia – życie i dzieło”, zorganizowana przy współudziale Centralnej Rady Kultury, Oświaty i Nauki przy Stowarzyszeniu PAX, w której udział wzięli m.in. dr Z. Komender – przewodniczący PAX, a także wicepremier prof. A. Klafkowski (podczas dyskusji zaproponowano, żeby Szkoła Podstawowa w Brudzeniu Dużym przyjęła imię Pawła Włodkowica);

– w 2002 r. – w ramach XXIII Dni Wisły zorganizowano, wspólnie ze Starostwem Powiatowym w Płocku, sesję naukową na temat „Możliwości wykorzystania terenów nadwiślańskich położonych na Mazowszu Płockim do rozwoju turystyki i agroturystyki”;

– w 2004 r. – sesja naukowa zorganizowana wspólnie przez Starostwo Powiatowe w Płocku, Regionalne Centrum Edukacji Ekologicznej

w Płocku, Ligę Ochrony Przyrody „Rola mediów w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa”;

– w 2006 r. – konferencja „Odpady a środowisko przyrodnicze Mazowska Zachodniego”, którą przygotowano wspólnie ze Starostwem Powiatowym w Płocku i Wydziałem Geografii i Studiów Regionalnych UW.

Zagadnieniom edukacji ekologicznej służyły organizowane przy różnych okazjach ważne z punktu widzenia teorii i praktyki sesje, np.:

– w 1995 r. – sesja naukowa w Oddziale TNP w Wyszogrodzie „Ochrona środowiska naturalnego”, na której uczestnicy wysłuchali referatów o roli Wisły, jako ostatniej naturalnej rzeki w Europie;

– w 1996 r. – sesja „Wieś czysta, wieś przyjazna środowisku”, na której referaty i dyskusja dotyczyły zagadnień ochrony wód na terenach wiejskich i roli zadrzewień w środowisku rolniczym;

– w 2003 r. – sesja „Adaptacja i dyseptacja zespołów zwierzęcych do warunków środowiska – wpływ homozygotyczności”, podczas której główny referat wygłosił prof. Janusz Gill;

– w 2003 r. – „Agroenergetyka, jako czynnik rozwoju rolnictwa”, gdzie głównym referentem był prof. Włodzimierz Kotowski, były dyrektor „Petrochemii” Płock;

– w 2003 r. – „Cosmic Rays and Cosmology” (Promieniowanie kosmiczne i kosmologia) z referatem prof. Arnolda Wolfendala z Wielkiej Brytanii, astronoma królewskiego, byłego dyrektora Royal Society;

– w 2004 r. – sesja „Rola mediów w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa”, która była wspólnym dziełem TNP, Starostwa Powiatowego w Płocku, Regionalnego Centrum Edukacji Ekologicznej w Płocku, Ligi Ochrony Przyrody;

– w 2006 r. – sesja „Odpady a środowisko przyrodnicze Mazowska”;

– w 2007 r. – „O trwały rozwój Ziemi Płockiej” – konferencja z okazji VIII Powiatowego Dnia Ziemi, zorganizowana wspólnie ze Starostą Płockim, nad którą honorowy patronat objęli: Marszałek Województwa Mazowieckiego, Wojewoda Mazowiecki oraz Prezes Zarządu Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie. Przedstawiciel Ministerstwa Środowiska przedstawił szanse, jakie mogą przynieść dla regionów w obszarze środowiska Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013. Głównym tematem konferencji były działania służące realizacji priorytetów ekologicznych określonych w Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.

Ważną dziedziną działalności TNP była edukacja kulturalna. W tym zakresie towarzystwo ma poważne osiągnięcia, a wśród nich sesje naukowe i popularnonaukowe m.in.:

- w 1980 r. – sesja popularnonaukowa „Teatr Polski 1918–1939”;
- w 1988 r. – sesja popularnonaukowa poświęcona muzyce Henryka Wieniawskiego;
- w 1999 r. – wieczór pamięci ku czci Fryderyka Chopina w 150. rocznicę jego śmierci, na której w referacie programowym przedstawiono postać tego wybitnego kompozytora oraz wysłuchano koncertu chopinowskiego;
- w 2002 r. – sesja „Historyczne i współczesne racje istnienia teatru w ośrodkach lokalnych”;
- w 2003 r. – sesja „Tradycje muzyczne Mazowsza Płockiego”, podczas której wygłoszono 9 referatów, m.in. o muzyce i muzykach kościelnych Katedry Płockiej, muzyce biskupów polskich w XVII w., o ks. Wł. Skierkowskim – badaczu folkloru i muzyki, o prof. Tadeuszu Paciorkiewicz – kompozytorze, pedagogu i działaczu muzycznym, i o Marcinie Kamińskim – organizatorze życia muzycznego w Płocku;
- w 2004 r. – seminarium, na którym wykład „Kilka uwag o polskiej sztuce współczesnej” wygłosiła Anda Rottenberg, historyk i krytyk sztuki. Tematem była działalność znanych polskich artystów współczesnych: Zbigniewa Libery, Katarzyny Kozyry, Joanny Rajkowskiej, Marcina Maciejewskiego, Bogny Burskiej czy Agaty Boguckiej;
- w 2004 r. – sesja naukowa „II Płockie Spotkania Muzykologiczne”. Przedmiotem referatów i dyskusji była przeszłość muzyczna Czerwińska, dzieje kapel na Mazowszu, rola zakonów w krzewieniu kultury muzycznej, a także formy propagowania kultury muzycznej przez TNP. Imprezą towarzyszącą tej sesji była wystawa muzykaliów ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich i z kolekcji Franciszka Olkowskiego;
- w 2006 r. – cykl spotkań pod nazwą „Sztuka tworzenia”. Ideą tego przedsięwzięcia było prezentowanie różnych gałęzi twórczości. Goście zaproszeni to ludzie teatru, malarze, rzeźbiarze, twórcy innych dziedzin kultury, którzy przybliżyli proces tworzenia swoich dzieł.

W działalności TNP wielką wagę przywiązywano do edukacji regionalnej. Przykładem takich działań była m.in. Pierwsza Okręgowa Wystawa Regionalna oraz sesje dotyczące tego obszaru badań i upowszechnienia wiedzy, np.:

– w grudniu 1956 r. – konferencja poświęcona planowaniu badań regionu płockiego, zorganizowana przez Instytut Historii Kultury Materialnej PAN i Komisję Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka, w której uczestniczyło 150 osób, w tym około 100 przedstawicieli nauki, głównie ze środowiska warszawskiego i łódzkiego, m.in. prof. dr Witold Doroszewski, prof. Witold Hensel, prof. Adam Wolff, prof. Stanisław Herbst, prof. Stefan K. Kuczyński, prof. Jan Lutyński, prof. Zdzisław Rajewski, prof. Zdzisław Zajązkowski⁴⁵;

– w 1970 r. – symposium „Mazowsze w świetle badań językowych”;

– w 1975 r. – sesja naukowa „Dzieje Mazowsza”, podczas której referaty wygłosili: dr Bogusław Gierlach *Archeologia wczesnośredniowiecznego Mazowsza*; prof. Henryk Samsonowicz *Miasta mazowieckie w okresie średniowiecza*; prof. Adam Wolff *Ustrój Mazowsza w okresie średniowiecznym*;

– w 2000 r. – sesja „Gospodarka i warunki bytowe ludności w Łęczycy w latach 1945–1954”;

– w 2003 r. – sesja „Biblia od Murzynowskiego do dzisiaj”, zorganizowana z okazji 450. rocznicy śmierci Stanisława Murzynowskiego, ewangelika, pierwszego tłumacza Nowego Testamentu na język polski;

– w 2003 r. – kilka sesji w ramach płockich spotkań muzykologicznych. organizowanych wspólnie z Płockim Towarzystwem Muzycznym „Tradycje muzyczne Mazowsza Płockiego”;

– w 2004 r. – sesja z okazji promocji monety z herbem województwa mazowieckiego (w styczniu 2004 r. Narodowy Bank Polski rozpoczął emisję monet kolekcjonerskich o nominale 2 zł, tworzących serię Herby Województw). Uczestnikami sesji byli m.in. starostowie, prezydenci miast i wójtowie z województwa mazowieckiego. Ks. prof. Michał Grzybowski – wiceprezes TNP wygłosił referat na temat pozycji Płocka na Mazowszu. Gościem honorowym spotkania był prezes Narodowego Banku Polskiego, prof. Leszek Balcerowicz, który dokonał odsłonięcia i prezentacji monety, a następnie wręczył przedstawicielom władz samorządowych egzemplarze szczególnej dwuzłotówki. Prezes NBP wręczył im okolicznościowe medale, a także wygłosił wykład *Członkostwo w Unii Europejskiej a rozwój gospodarczy Polski*;

⁴⁵ M. Chudzyński, *Osiągnięcia Towarzystwa Naukowego Płockiego w upowszechnianiu wiedzy o Mazowszu Płockim (w 100. rocznicę odrodzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 4, s. 6–7.

– w 2004 r. – sesja naukowa „Kultura żydowska na Mazowszu” z referatami: *Początki obecności Żydów na Mazowszu i w Płocku (XII–XV w.)*; *Od narodzin do śmierci – obyczaje żydowskie*; *Architektura synagog Mazowsza*.

Przed wejściem Polski do struktur Unii Europejskiej towarzystwo zaangażowało się w budowę nowego społeczeństwa obywatelskiego w przekonaniu, że Polska może wnieść do niej wiele wartości, które wynikają z bogatej historii Mazowsza Płockiego i są dowodem naszej więzi historycznej i kulturalnej z krajami Europy Zachodniej. Warto podkreślić, że to właśnie z inicjatywy TNP prezydent RP, Aleksander Kwaśniewski rozpoczął w Płocku swoją kampanię „Tak dla Polski”⁴⁶ przed referendum w 2003 r., którego celem było głosowanie Polaków „za” lub „przeciw” wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej i ratyfikacji Traktatu Ateńskiego. Uznano za konieczne bliższe poznanie państw Unii Europejskiej. Służyć temu miał cykl spotkań „Europa, jaką lubimy”, w ramach, którego organizowane były wieczory, poświęcone prezentacji kultury wybranych krajów Unii: „Impresje hiszpańskie”, „Edith Piaf według Joanny Rawik”, „Baśnie Andersena”, „Majówka polska”, „Five o'clock z Niedźwiedziem”, „Viva Italia”, „Irlandia–Zielona Wyspa”, „Przygody dobrego wojaka Szwejka”⁴⁷. Towarzystwo dość wcześnie zaczęło propagować tematykę europejską. Już w 2000 r. zorganizowało sesję „Unia Europejska a polskie rolnictwo”. Gościem Oddziału TNP w Wyszogrodzie – organizatora tej sesji – była dr Celina Błaszczuk z Instytutu Europejskiego w Łodzi.

Rozwój mediów i ich szczególna rola w ostatnim okresie, a także bogata oferta pod względem zawartości i formy, była również przedmiotem zainteresowania towarzystwa. Tematyka ta była poruszana podczas interesujących sesji, konferencji i sympozjów, np.:

– w 1991 r. – Sympozjum „Prasa lokalna”, zorganizowane wspólnie z Wydziałem Dziennikarstwa i Nauk Politycznych Uniwersytetu Warszawskiego z udziałem pracowników nauki z Warszawy, Torunia, Wrocławia, Katowic, Krakowa, Lublina, Rzeszowa, Kielc oraz redaktorów naczelnych z Warszawy, Bydgoszczy, Konina, Siedlec i Płocka;

– w 2002 r. – sympozjum „Życie Warszawy w Płocku”. Wygłoszono referaty „Mazowiecka mutacja Życia Warszawy (1947–1953) i „Wydanie

⁴⁶ Z Kruszewski, *O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowieniu działalności (1907–2007)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 1, s. 5.

⁴⁷ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2004”, 2005, s. 60–73.

regionalne *Życia Warszawy*". Ważną częścią tego sympozjum była wystawa „Mazowiecka mutacja *Życia Warszawy*";

– w 2003 r. – sesja „Mazowieckie media lokalne i regionalne”, zorganizowana we współpracy z Instytutem Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego, Stowarzyszeniem Dziennikarzy Polskich i Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica. W czasie sesji wygłoszono 20 referatów, co dowodzi dużego zainteresowania tą tematyką. Na temat mediów lokalnych i regionalnych w Polsce wypowiedział się wówczas prof. dr hab. Janusz Adamowski. O *niezależności dziennikarza lokalnego i regionalnego* mówił red. Stefan Bratkowski, a Julia Pitera o relacjach *Politycy a media*. Referaty wygłosili: Krystyna Mokrosińska – prezes SDP, jak również zaproszeni dziennikarze „*Życia Warszawy*”, „*Gazety Wyborczej*” mazowieckich dzienników i czasopism oraz mediów elektronicznych⁴⁸.

Celem wielu posiedzeń naukowych organizowanych przez TNP było przybliżenie i poszerzenie wiedzy historycznej na tematy związane z dziejami naszego państwa i regionu. Taki charakter miały różnorakie przedsięwzięcia popularyzatorskie, np.:

– we wrześniu 1959 r. – konferencja z udziałem 30 zagranicznych uczonych, którzy byli zainteresowani początkami państwa polskiego; należy zaznaczyć, że z okazji millenium państwa polskiego TNP zorganizowało wiele sesji i odczytów;

– w 1995 r. – sesja naukowa „W 50. rocznicę zakończenia II wojny światowej”. Dyskutowano głównie *Skutki polityczne II wojny światowej* i *Wkład militarny Polski w zwycięstwo nad faszyzmem*;

– w 1998 r. – konferencja „Polska–Rosja. Rola polskich powstań narodowych w kształtowaniu wzajemnych wyobrażeń”;

– w 2003 r. – sesja naukowa „Ostatni leśni. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953”, na której referaty wygłosili historycy z Instytutu Pamięci Narodowej.

Do działań *stricte* edukacyjnych TNP można zaliczyć również sesje i sympozja tematyczne, wynikające z różnego rodzaju zapotrzebowań społecznych i naukowych.

W 2003 r. odbyło się spotkanie obywatelskie na temat „Centralny Okręg Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii”, której uczestnikami byli przedstawiciele ministerstw, władz wojewódzkich

⁴⁸ *Mazowieckie media lokalne i regionalne. Materiały z sesji naukowej Płock, 18 grudnia 2003 roku*, red. Wiesław Koński, Płock 2005.

województwa mazowieckiego i łódzkiego, parlamentarzyści, ludzie nauki, przedsiębiorcy. Celem działalności tego Okręgu ma być lepsze wykorzystanie potencjału przemysłowego i naukowego województw.

Istotnym przedsięwzięciem okazało się zorganizowane w 2004 r. sympozjum „Stulecie Gombrowicza”, przygotowane w ramach obchodów ustanowionego przez polski parlament „Roku Witolda Gombrowicza”, przypadającego w 100. rocznicę urodzin pisarza. Referaty wygłosili m.in. prof. Stanisław Żak *Ateizm Gombrowicza*, prof. Józef Olejniczak *Gombrowicz wraca do Europy. O dzienniku Trans-Atlantyckim*, prof. Jerzy Jarzębski *Gombrowicz – klasyczny, genialny, nowoczesny*.

Z kolei w 2006 r. odbyła sesja naukowa „Aktualności problemów edukacji ustawicznej”. Profesora Eugenia A. Wesołowska mówiła o kształceniu ustawicznym w polityce państwa, a prof. Józef Pólturzycki o aktualnych problemach edukacji ustawicznej. Inne referaty na tej konferencji dotyczyły: *Edukacja ustawiczna a szkoły wyższe w XXI wieku; Potrzeby kształcenia ustawicznego osób z wyższym wykształceniem w kontekście wymagań rynku pracy w subregionie płockim; Kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych w zapotrzebowaniu rynku pracy; Specyfika edukacji ustawicznej kobiet*”.

O ważności problematyki edukacyjnej świadczy ponadto jej podjęcie przez Zespół Edukacji i Kultury Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN. Zespół określił człowieka „jako przedmiot wielorakich działań edukacyjnych, uczestnictwa w kulturze i w rozwoju nauki” – na co zwraca uwagę prof. Irena Wojnar⁴⁹.

W 2006 r. TNP przygotowało konferencję „Rok języka polskiego w TNP. Aktualne problemy językoznawcze”, która była udaną odpowiedzią na uchwałę Senatu RP, aby 2006 r. obchodzić jako „Rok Języka Polskiego”.

2.2. Odczyty

Ważnym elementem w procesie pozyskiwania wiedzy przez człowieka na różnych etapach jego rozwoju jest bezpośredni udział w jej przekazie. Funkcję bezpośredniego przekazu wiedzy wypełniają spotkania popularnonaukowe, popularyzujące wiedzę.

Już w pierwszych latach funkcjonowania reaktywowanego TNP rozpoczęto działalność o charakterze popularyzatorskim. Referaty, odczyty,

⁴⁹ I. Wojnar, *Edukacyjna kultura przyszłości. Prace studyjne Zespołu Edukacji i Kultury Komitetu Prognoz „Polska 2000 Plus” przy Prezydium PAN*, Warszawa 2006, s. 26.

prelekcje⁵⁰ były wygłaszane przy różnych okolicznościach. Urządzano odczyty, głównie w sprawach dotyczących miasta czy też określonej problematyki. W Aneksie 4 przedstawiono prelegentów i tematykę odczytów zorganizowanych w latach 1907–2007. Początkowo były to pojedyncze odczyty:

- 1907 r. – S. Gorski *Z dziejów literatury topograficznej ziem płockich*;
- 1907 r. – G. Zieliński *O przedhistorycznych pomnikach Guberni Płockiej*;
- 1908 r. – I. Gościcki *O samorządzie Anglii i Francji*;
- 1909 r. – A. Maciesza *Kierunki działania instytucji Towarzystwa Naukowego w ogóle, a bibliotek–czytelni w szczególności*;
- 1909 r. – K. Nitsch *Stan obecny językoznawstwa w Polsce*⁵¹.

Tę pożyteczną działalność oświatową TNP przerwał wybuch I wojny światowej. Najważniejszym zadaniem wówczas była ochrona mienia towarzystwa, głównie zbiorów Biblioteki im. Zielińskich. Działalność edukacyjna była z oczywistych względów ograniczona, chociaż nie do końca, np. z myślą o podtrzymaniu polskości w narodzie zorganizowano w 1917 r., w stuletnią rocznicę śmierci Tadeusza Kościuszki, odczyt i wystawę.

Po I wojnie światowej TNP przystąpiło do realizacji pracy naukowej i działalności kulturalnej. Wprowadzcie Domy Ludowe wraz z bibliotekami przekazano odrodzonej Macierzy Szkolnej, ale kontynuowano inne formy działalności edukacyjnej.

⁵⁰ Autor na podstawie *Słownika języka polskiego PWN* pod red. Mieczysława Szymczaka, PWN Warszawa 1978, 1979, 1981 (III tomy) opracował na potrzeby niniejszej pracy poniższe pojęcia. Potrzeba ich wprowadzenia wynikała z różnic przyjmowanej terminologii i klasyfikacji na przestrzeni lat działalności towarzystw.

Referat – wystąpienie przed gronem zainteresowanych osób (często specjalistów) z zagadnieniem, kwestią wymagającą rozwiązania, dotyczącą jakiegoś tematu (podstawowej, zasadniczej myśli, utworu lub pracy twórczej), sprawozdanie z jakiegoś dzieła lub działalności. Referat może być wyrażony na piśmie.

Odczyt – publiczne wystąpienie, w którym zostają przedstawione treści (to o czym mówimy, co przekazuje odbiorcy dowolne dzieło sztuki lub co przekazuje przyroda) najczęściej popularnonaukowe. Odczyt może być okolicznościowy, cykliczny.

Prelekcja – przedstawienie przed dowolną publicznością wypowiedzi okolicznościowej na dowolny temat (to co stanowi zasadniczą podstawową myśl, przedmiot wypowiedzi, pracy, utworu itp.). Prelekcja może być nudna, interesująca, może być cykl prelekcji na wybrany temat.

Dla przejrzystości przekazywanych treści, w dalszej części rozdziału posługiwano się pojęciem odczyt.

⁵¹ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały...*, dz. cyt., s. 29.

Częstotliwość organizowanych w okresie międzywojennym odczytów i prelekcji była różna. Różna był ich też tematyka. Pierwsze wygłaszane wówczas odczyty miały głównie charakter patriotyczny, np. w 1918 r. odczyt Aleksandra Macieszy *Powstanie listopadowe w Płocku* połączony z pokazem pamiątek z lat 1830–1831 czy odczyt na temat historii Gdańska połączony z pokazem wydawnictw, medali i monet.

Od 1918 r. podjęto już systematyczną pracę w tym zakresie. Zestawienie liczby odczytów i ich tematykę w poszczególnych latach zebrano w tabeli 3.

Tabela 3. Odczyty wygłoszone w okresie międzywojennym

Rok	Liczba odczytów	Tematyka
1918	1	
1919	2	Malarstwo, muzyka, architektura, a także Mazowsze Płockie, jako region geograficzny
1920	2	
1925	1	
1928	4	Biskupi płoccy i badacze naukowci
1929	2	Gospodarka
1930	4	Położenie, kształt, budowa geologiczna, rybołówstwo Płocka i powiatu płockiego
1931	11	Psychologia i pedagogika oraz zastosowanie tych nauk w pracy z dzieckiem
1932	3	Przyroda, geografia i oświata.
1933	7	Historia przemysłu i handlu w Płocku, medycyna
1934	4	Zagadnienia społeczne
1935	5	Historia architektury i kultury mazowieckiej
1936	5	Zagadnienia społeczne
1937	6	Szkolnictwo i architektura
1938	2	Sylwetki znanych działaczy na Mazowszu
1939	1	Zwyczaje i obrzędy na Kurpiach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego...*, dz. cyt., s. 25–48.

Jak można zauważyć, liczba odczytów opracowanych i prezentowanych na spotkaniach w tym okresie była zróżnicowana. Zdecydowana większość dotyczyła ziemi płockiej. Najwięcej odczytów zorganizowano w 1931 r. Prawie wszystkie poświęcone były roli psychologii i pedagogiki

w procesie edukacyjnym i wychowawczym. Oto tematyka wybranych odczytów: *Znaczenie psychologii wychowawczej dla wychowania; Rola psychologa w szkole; Jak obserwować dziecko; Ogólne linie duchowego rozwoju dziecka; Literatura polska ze stanowiska dydaktyki; Ideały dziecięce, ich kolejność i rozwój.*

W następnych latach tematyka z zakresu nauk pedagogicznych była również kontynuowana w formie odczytów. Wśród nich na uwagę zasługiwały: w 1932 r. – *Z dziejów seminarium nauczycielskiego w Wymyślinie*; w 1936 r. – *Jak powinna wyglądać skuteczna współpraca nauczycielstwa z naukowymi instytucjami archeologicznymi*; w 1937 r. – *Wspomnienia ze studiów uniwersyteckich w Petersburgu i o początkach wpływów radykalnych rosyjskich na młodzież polską*⁵².

W okresie międzywojennym członkowie TNP często brali udział w zjazdach naukowych. Spośród nich szczególnie duże zainteresowanie wzbudzały: w 1920 r. Pierwszy Zjazd Nauki Polskiej i historyków polskich w Warszawie (dr A. Maciesza i ks. J. Umiński); w 1920 r. Pierwszy Wszechdzielnicowy Zjazd Krajoznawczy w Warszawie (dr A. Maciesza i H. Rutska); w 1925 r. XII Zjazd Lekarzy i Przyrodników w Warszawie (dr A. Maciesza wygłosił na nim 3 referaty); 1927 r. Zjazd Słowiańskich Geografów i Etnografów w Warszawie (K. Gelinek przedstawił swoją pracę *Osuwiska Płocka*); 1927 r. Zjazd prehistoryków polskich w Poznaniu (referat dr A. Maciesza); 1928 r. Pierwszy Zjazd Regionalny organizowany przez Wojewodę Warszawskiego. W zjeździe tym wzięli udział dr A. Maciesza i H. Rutska – kustosz Muzeum. Dr A. Maciesza wygłosił tam referat *Regionalizm i jego najbliższe zadania na terenie województwa warszawskiego*⁵³.

Zniszczenia wojenne po II wojnie światowej, straty w oświacie i kulturze zdecydowały o kierunkach działalności TNP w trudnym okresie powojennym. Nie było możliwości podjęcia działalności naukowej, bowiem prawie połowa członków TNP zginęła. W tamtym okresie za najbardziej konieczne i pilne uznano uruchomienie biblioteki wraz z czytelnią i wypożyczalnią na potrzeby odbudowującego się szkolnictwa, o czym wspomniano wcześniej. Pomoc nauczycielom i uczniom niesiono również poprzez założenie pracowni humanistycznej, organizowanie odczytów i wystaw. Towarzystwo Naukowe Płockie było bowiem wówczas jedyną placówką „posiadającą bogate zbiory z dziedziny

⁵² Tamże, s. 42.

⁵³ H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie...*, dz. cyt., s. 20.

humanistyki, szczególnie literatury i historii (...), najbardziej dysponowaną do zaspokajania najpilniejszych potrzeb, zarówno szkolnictwa, jak i głodu książki u ludności Płocka”⁵⁴.

Zainteresowanie odczytami odnotowano już od 1951 r. Społeczeństwo interesowało się szczególnie wynikami prowadzonych wówczas badań archeologicznych i antropologicznych. Były one prezentowane w czasie organizowanych przez TNP referatach i odczytach. Liczbę odczytów w trudnych latach 50. i 60. XX w. przedstawia tabela 4.

Tabela 4. Odczyty wygłoszone w latach 1951–1969

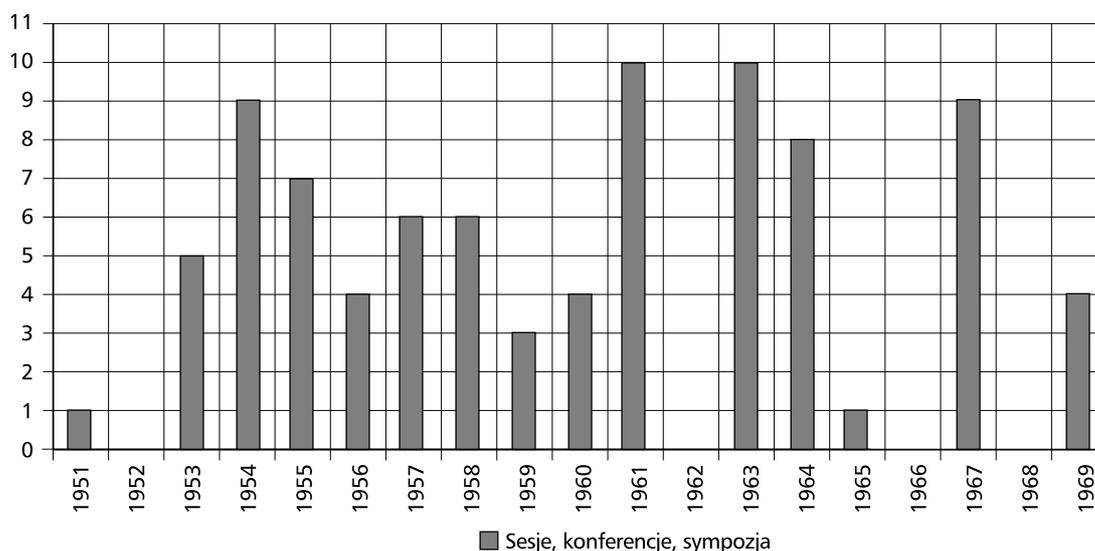
Rok	Liczba odczytów	Rok	Liczba odczytów
1951	1	1961	10
1952	0	1962	0
1953	5	1963	10
1954	9	1964	8
1955	7	1965	1
1956	4	1966	0
1957	6	1967	9
1958	6	1968	0
1959	3	1969	4
1960	4		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego...*, dz. cyt., s. 57–59.

Na podstawie danych z tabeli 4 można stwierdzić, że najwięcej takich form zorganizowano w latach 1961, 1963 i 1967. W latach 1952, 1962, 1966 i 1968 nie odbyły się żadne odczyty, co może wskazywać na brak aktywności członków w tym obszarze działania. Częstotliwość wygłaszanych w latach 50. i 60. XX w. przedstawiono na rysunku 3.

Analizując tematykę wygłaszanych wówczas prelekcji, można stwierdzić, że największe zapotrzebowanie było na odczyty o tematyce historycznej, stąd takie przeważały w ofercie badawczo-edukacyjnej TNP. Zapoczątkowała je Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka wraz z Płockim Oddziałem Towarzystwa Historycznego. Nierzadko

⁵⁴ B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 14.

Rysunek 3. Odczyty w latach 1951–1969

Źródło: opracowanie na podstawie danych z tabeli 3.

autorami tych prelekcji byli znani uczeni, np.: prof. Stefan Kuczyński, prof. Stanisław Herbst, prof. Henryk Samsonowicz. Oto przykłady ciekawych spotkań: w 1953 r. – dr S. Herbst *Województwo płockie w XVI wieku – stan sił produkcyjnych*; w 1956 r. – prof. Henryk Samsonowicz *Handel Mazowsza w XV i XVI wieku ze szczególnym uwzględnieniem Płocka*; w 1956 r. – dr Irena Gieysztorowa *O zniszczeniach na Mazowszu w czasie najazdów szwedzkich*; w 1956 r. – prof. Stefan Kuczyński *O Długoszu i jego roli w literaturze polskiej*; w 1958 r. – mgr Stanisław Kostanecki *Nauczyciele i wybitni wychowankowie Małachowianki w okresie XIII–XX wieku*.

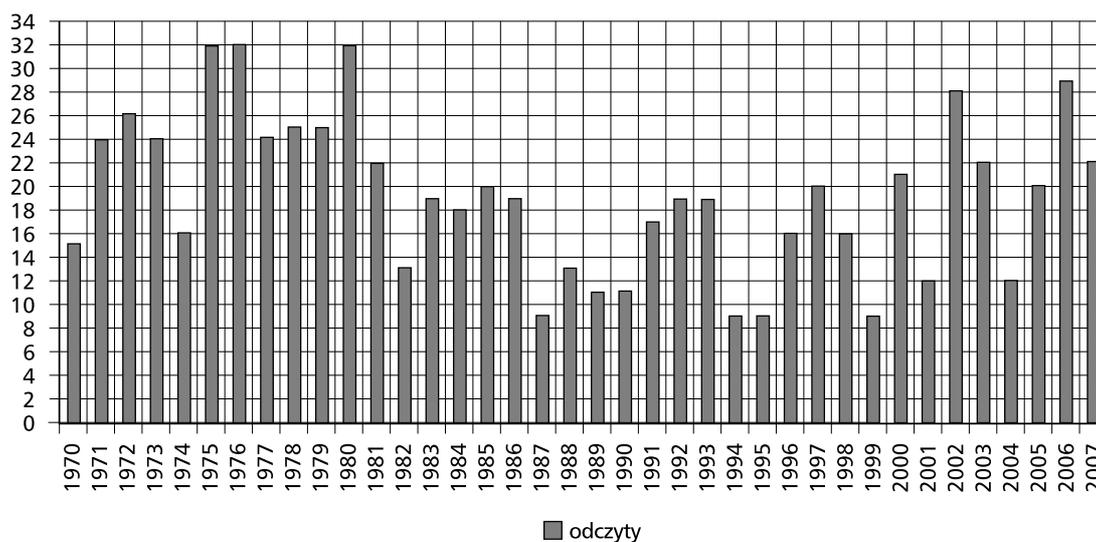
O ponownie wzmożonej działalności odczytowej możemy przekonać się, analizując *Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego* począwszy od 1970 r. Dane liczbowe z lat 1970–2007 przedstawiono w tabeli 5, a zobrazowano ten stan na rysunku 4. Ogółem w analizowanym okresie wygłoszono 730 odczytów. Natomiast w całym okresie odrodzonego towarzystwa, od 1907 do 2007 r., wygłoszono łącznie 877 odczytów. Jak na instytucję działającą społecznie jest to liczba imponująca. Na podkreślenie zasługuje fakt, że zdecydowana większość odczytów była wygłoszona nieodpłatnie.

Dane w tabeli 5 wskazują, że najbardziej bogate w działalność odczytową były lata 1980, 1975–1976, 2002, 2005–2006. Najmniej odczytów wygłoszono w latach 1987, 1994–1995.

Tabela 5. Odczyty wygłoszone w latach 1970–2007

Rok	Liczba	Rok	Liczba
1970	15	1989	11
1971	24	1990	11
1972	26	1991	17
1973	24	1992	19
1974	16	1993	19
1975	32	1994	9
1976	32	1995	9
1977	24	1996	16
1978	25	1997	20
1979	25	1998	16
1980	32	1999	9
1981	22	2000	21
1982	13	2001	12
1983	19	2002	28
1984	18	2003	22
1985	20	2004	12
1986	19	2005	20
1987	9	2006	29
1988	13	2007	22

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP za lata 1970–2007*.

Rysunek 4. Odczyty wygłoszane corocznie w latach 1970–2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP za lata od 1970 do 2007*.

Tematyka prezentowana przez prelegentów, wśród których byli członkowie Polskiej Akademii Nauk, nauczyciele akademicy, prawnicy, ekonomiści, inżynierowie, pracownicy placówek kulturalnych oraz członkowie Towarzystwa Naukowego Płockiego, była bardzo różnorodna. Wiele odczytów wygłaszali profesorowie, m.in.: Wincenty Danek, Marian Dobrosielski, Aleksander Gieysztor, Zygmunt Glazer, Bolesław Górnicki, Jan Grubecki, Ryszard Gryglaszewski, ks. Michał M. Grzybowski, Stanisław Herbst, Henryk Jasiorowski, Roman Kamienik, Kazimierz Kąkol, Stefan Kieniewicz, Edward Kowalczyk, Włodzimierz Kotowski, Stefan Kozłowski, Mirosław Krajewski, Stefan K. Kuczyński, Antoni Linke, Stanisław Lorentz, Czesław Madajczyk, Andrzej Nadolski, Szczepan Pieniążek, Antoni Rajkiewicz, Ksawery Rowiński, Henryk Samsonowicz, Kazimierz Secomski, Jan Siuta, Jerzy Skowroński, Piotr Skubiszewski, Dionizy Smoleński, Bogdan Suchodolski, Włodzimierz Szafranski, Jan Szczepański, Marcin Truszczyński, Janusz Tymowski, Bohdan Wilamowski, bp Stanisław Wielgus, Józef Pólturzycki. Odczyty wygłaszali również goście zagraniczni, m.in.: Karel Krejčí (Praga), Igor Nowikow (Moskwa), Zbigniew Fallenbuchl (Kanada), G. Strobel (RFN), F. Stekłowa (Alma Ata), M. Slaviček (Jugosławia), Igor Belza (Moskwa), Romuald Brazis (Wilno), Kvetoslava Reichertova (Praga), W. Żebrowski (Detroit, USA), Zija Ali Buniat-Zade (Baku)⁵⁵.

Zainteresowanie odczytami było duże, zwłaszcza tymi o tematyce ogólnej. Niektóre z nich miały powyżej 100 słuchaczy, a nawet znacznie więcej. Ewenementem w tym zakresie była prelekcja dr. inż. Jakuba Chojnackiego z okazji zawieszenia repliki Drzwi Płockich, której wysłuchało 20 tys. osób⁵⁶.

Tematyka prezentowanych odczytów dotyczyła głównie zagadnień historycznych, gospodarczo-społecznych, prawnych, literatury, kultury i sztuki, nauk przyrodniczych i technicznych. Taka oferta składana przez TNP społeczeństwu Płocka i regionu wychodziła naprzeciw zapotrzebowaniu społecznemu. Jest dowodem dużej troski towarzystwa o zaspokojenie potrzeb w zakresie zdobywania wiedzy o różnorodnej tematyce przez mieszkańców Płocka i regionu.

Analiza tematyki organizowanych przez TNP odczytów wskazuje na to, że najczęściej tematów w analizowanym okresie dotyczyło zagadnień

⁵⁵ K. Askanas, *Działalność naukowa Towarzystwa Naukowego Płockiego w czterdziestu PRL – cz. II*, „Notatki Płockie” 1984, nr 4, s. 11; Sprawozdania roczne TNP za latach 1984–2007.

⁵⁶ *Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1961–2007*.

stricte historycznych np.: w 1972 r. – kpt. żeglugi wielkiej, Antoni Tyc *Polacy na morzach świata podczas II wojny światowej*; w 1979 r. – prof. Tadeusz Jędruszczak *Narodziny II Rzeczypospolitej*; w 1983 r. – red. Wojciech Janicki *Polskie drogi do niepodległości*; w 1984 r. – ks. dr Michał Grzybowski *Prof. Ignacy Mościcki – jego związki z Mazowszem i Płockiem*; w 1990 r. – dr Tadeusz Chrostowski *Walki o Płock i Mazowsze w sierpniu 1920 r.*; w 1991 r. – ks. dr hab. Michał Grzybowski *Wartości narodowe Konstytucji 3 Maja 1791 r.*; w 1993 r. – dr Bohdan Urbankowski *Marszałek Józef Piłsudski pośród legend*; w 1996 r. – ks. dr hab. M. Grzybowski *Ofiary wsi polskiej północnego Mazowsza w ostatnim półwieczu*; w 2001 r. – dr Grzegorz Radomski *Narodowa Demokracja wobec problematyki mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej 1918–1926* (połączona z promocją książki o takim samym tytule); w 2004 r. – archeolog Michał Dzierżawski *Moneta, jako źródło archeologiczne*.

W każdym okresie działalności TNP wiele odczytów związanych było tematycznie z aktualnymi i ważnymi sprawami społecznymi i gospodarczymi, np.: w 1972 r. – prof. Antoni Rajkiewicz *Polityka zatrudnienia i płacy w nowym systemie funkcjonowania gospodarki narodowej*; w 1973 r. – minister Józef Pińkowski *Problemy przestrzennego zagospodarowania Polski*; w 1976 r. – mgr W. Sułkowski *Powstanie styczniowe na terenach północnego Mazowsza*; w 1983 r. – prof. Bogdan Suchodolski *Cywilizacja na rozdrożu – edukacja na rozdrożu*; w 1983 r. – prof. Kazimierz Doktor *Reforma gospodarcza, główne kierunki i problemy wdrożeniowe*; w 1984 r. – dr hab. Tadeusz Garlej *Nowy raport o stanie środowiska i zdrowia mieszkańców miasta Płocka*; w 2003 r. – prof. Antoni Rajkiewicz *Biedni i bogaci we współczesnej Polsce*; w 2007 r. – prof. Bronisław Misztal *Wizy dla Polaków, offset, F-16 oraz tarcza antyrakietowa. Dynamika stosunków między Polską a USA*.

Wśród licznych zagadnień społecznych ilustrowanych odczytami i referatami sporo miejsca poświęcono szkolnictwu, zwłaszcza w latach 70. ubiegłego wieku. Przegląd tej tematyki wydaje się imponujący, np. w 1958 r. – *Nauczyciele i wybitni wychowankowie „Małachowianki” w okresie XIII–XX wieku*; w 1967 r. – *Problemy nauki i dydaktyki w wyższym szkolnictwie technicznym*; w 1971 r. – *Funkcje szkoły w środowisku*; w 1971 r. – *Zadania szkolnictwa w procesie intensywnego uprzemysławiania*; w 1972 r. – *Przygotowanie ucznia do korzystania z dóbr współczesnej cywilizacji*; w 1972 r. – *Koncepcja wychowania integralnego – funkcja szkoły*; w 1972 r. – *Kształcenie permanentne*; w 1973 r. – *Aktualne problemy polityki oświatowej*; w 1976 r. – *Znaczenie pracy w życiu i rozwoju dziecka*; w 1976 r. – *Kryteria wyboru szkoły i zawodu*; w 1977 r. – *Model wykształconego Polaka*; w 1977 r. – *Kierunki modernizacji szkolnictwa dla potrzeb gospodarki i służb społecznych województwa płockiego*;

w 1978 r. – *Problemy kształcenia ustawicznego we współczesnym społeczeństwie*; w 1985 r. – *Państwo a szkoła*; w 1997 r. – *Problemy edukacji na przełomie wieków*; w 1997 r. – *Perspektywy rozwoju szkolnictwa na terenie woj. płockiego w kontekście dokonań ostatnich kilku lat*; w 2004 r. – *Edukacja wobec wyzwań cywilizacji informacyjnej*; w 2005 r. – *O społeczeństwie globalnym – spojrzenie technika*; w 2007 r. – *Polska nauka i szkolnictwo wyższe na obczyźnie*.

Spółczesność Płocka i regionu interesowały także zagadnienia przyrodnicze, zwłaszcza związane z ochroną środowiska. TNP proponowało więc odczyty na ten temat. Oto ciekawe przykłady: w 1970 r. – *Człowiek i środowisko*, wygłoszony przez prof. Stanisława Lorentza; w 1971 r. – *Ochrona środowiska człowieka i przyrody*, wygłoszony przez prof. Antoniego Linkego; w 1975 r. – *Rejonizacja produkcji sadowniczej w Polsce na tle nowego podziału administracyjnego kraju*, wygłoszony przez prof. Szczepana Pieniążka; w 1976 r. – *Kształtowanie i wykorzystanie zasobów wodnych szczególnie rzeki Wisły*; w 1985 r. – *Człowiek i środowisko w świetle prognoz przed III Kongresem Nauki Polskiej*; w 1990 r. – *Czy czekają nas lata bez zim?*; w 1992 r. – *Wpływ kombinatu na sytuację ekologiczną województwa płockiego*, wygłoszony przez prof. Andrzeja Bukowskiego.

W Towarzystwie Naukowym Płockim wygłaszano też interesujące odczyty na temat współczesnych osiągnięć technicznych, np.: w 1973 r. – *Postęp techniczny a zmiany w strukturze zatrudnienia*; w 1976 r. – *Postęp techniczny a kultura ogólna* – przez ówczesnego ministra łączności prof. Edwarda Kowalczyka; w 1996 r. – *Wpływ telewizji i innych mediów na współczesnego człowieka*; w 2003 r. – *Czego o informatyce powszechnie nie wiadomo?*; w 2008 r. – *Klimat – nieustająca zagadka* – przez dr. Witolda Lenarta, dyrektora Stacji Uniwersytetu Warszawskiego w Murzynowie koło Płocka.

Wiele odczytów dotyczyło literatury, zwłaszcza polskiej, głównie jej wybitnych twórców – pisarzy i poetów. I tak np.: w 1972 r. – *Przełom romantyzmu w Polsce na początku XIX w.*; w 1973 r. – *Norwid i jego miejsce w polskiej kulturze literackiej*; w 1975 r. – *Henryk Sienkiewicz, jako epistolograf*; w 1999 r. – *Zbigniew Herbert – poeta mało znany*; w 2005 r. – *Rozważania starego poety. Kilka refleksji z powodu Traktatu Teologicznego Czesława Miłosza*.

Zagadnienia z dziedziny kultury i sztuki były również w kręgu zainteresowań TNP ze względu na znaczenie dla rozwoju osobowości człowieka. Do ważniejszych odczytów z tej dziedziny można zaliczyć: w 1969 r. – *Kraszewski a Matejko* wygłoszony przez prof. Wincentego Danka; w 1972 r. – *Kultura polska XIV i XV stulecia* wygłoszony przez prof. Henryka Samsonowicza; w 1974 r. – *Fryderyk Chopin – życie i dzieło*;

w 1976 r. – *Stanisław Wyspiański – reżyser teatru* wygłoszony przez prof. Romana Taborskiego; w 1976 r. – *Kultura i sztuka, jako zintegrowany czynnik procesów społeczno-produkcyjnych na przykładzie płockiej Petrochemii*, wygłoszony przez prof. Włodzimierza Kotowskiego; w 1987 r. – *Dzieje Teatru Płockiego*; w 1995 r. – *Prace konserwatorskie w Archikolegiacie w Tumie pod Łęczycą*; w 1996 r. – *Romańskie drzwi płockie*.

Odczyty były również częścią organizowanych przez TNP uroczystości okolicznościowych z okazji przypadających jubileuszy i rocznic. Taki charakter miały m.in. spotkania organizowane w poszczególnych latach: w 1964 r. – *Uniwersytet Jagielloński i jego związek z Płockiem – obchody 600-lecia Uniwersytetu Jagiellońskiego*; w 1965 r. – *Tadeusz Kościuszko w 150. rocznicę śmierci*; w 1972 r. – *Komisja Edukacja Narodowej i jej rola dziejowa*; w 1972 r. – *500-lecie urodzin Mikołaja Kopernika*; w 1975 r. – *W 10. rocznicę śmierci Marii Dąbrowskiej*; w 1975 r. – *Dr med. Aleksander Maciesza – wybitny Płoczanin dla uczczenia 100. rocznicy urodzin*; w 1977 r. – *Władysław Broniewski w 80. rocznicę urodzin*; w 1985 r. – *Marszałek Józef Piłsudski – Pierwszy Honorowy Obywatel Płocka w 50. rocznicę śmierci*; w 1988 r. – *Książę Konrad I Mazowiecki – w 800. rocznicę urodzin (1188–1988)*; w 1988 r. – *Wincenty Hipolit Gawarecki – historyk Mazowsza w 200. rocznicę urodzin*; w 1989 r. – *Wrzesień 1939 na Mazowszu Płockim – w 50. rocznicę wybuchu II wojny światowej*; w 1993 r. – *Sława o gen. Zygmuncie Padlewskim – w 130. rocznicę bohaterskiej śmierci*; w 1997 r. – *Mazurek Dąbrowskiego – w 200. rocznicę napisania przez Józefa Wybickiego hymnu narodowego „Jeszcze Polska nie zginęła”*; w 2005 r. – *Walka o język polski w Sierpcu i w powiecie sierpeckim w pamiętnym 1905 roku*; w 2006 r. – *Biskup Leon Wetmański (1886–1941) – w 120. rocznicę urodzin*.

Analizując tematykę wygłoszonych odczytów, referatów i prelekcji, należy stwierdzić, że były one niezwykle interesujące i odpowiadały na różnorodne zapotrzebowanie społeczne. Oto pozytywne przykłady: *Zadania szkolnictwa w procesie intensywnego uprzemysławiania*; *Niebezpieczeństwo współczesnej cywilizacji technicznej w wychowaniu*; *Kształcenie permanentne*; *Czynniki skutecznego kierowania i zarządzania zespołami ludzkimi*; *Sztuka – człowiek – świat współczesny*; *Problemy kształcenia ustawicznego we współczesnym społeczeństwie*; *Przyszłość społeczna i gospodarcza świata*; *Nieporozumienia wokół nieporozumienia*; *Co nas czeka, gdy zniszczymy swoje środowisko naturalne*; *Pojęcie przywództwa*; *Etyka parlamentarzystów i polityków*; *Wyluzowany świat, czyli o zagrożeniu współczesnego świata*; *Czego o informatyce powszechnie nie wiadomo?*; *Zatrzymać słowo*.

Odczyty – to bardzo wartościowe działania edukacyjne skierowane do różnych grup społecznych i do różnych wiekowo odbiorców. Spełniają bardzo ważną funkcję społeczną, popularyzują wiedzę i najnowsze osiągnięcia nauki, promują Płock i region. Dostarczają wiedzę i zwiększają zakres zainteresowania różnymi jej dziedzinami, poszerzają krąg interesujących się proponowaną tematyką. Wpływają na rozwój człowieka, przyczyniają się do poszerzenia wiedzy humanistycznej.

Taką właśnie rolę spełniało i dalej kultywuje TNP, organizując wyżej wymienione różnorakie i interdyscyplinarne przedsięwzięcia.

2.3. Wystawy

Istotną rolę w pozyskiwaniu wiedzy czy też w edukacji człowieka odgrywa zmysł wzroku. Nie do przecenienia stają się przekazy, w których ten organ człowieka bierze bezpośredni udział. Niewątpliwie do takich działań należą wszelkie ekspozycje obiektów, przedmiotów, urządzeń itp. w formie wystaw stałych czy okazjonalnych.

Towarzystwo Naukowe Płockie organizowało, i to z różnych okazji, w swojej siedzibie wystawy, bądź współuczestniczyło w wystawach organizowanych przez inne instytucje. Wystawy były traktowane przez zarząd i członków towarzystwa jako istotne elementy w edukacji i upowszechnieniu wiedzy o regionie oraz wydarzeniach ważnych dla całego społeczeństwa. Wiele wystaw organizowano w celu prezentacji dzieł i twórczości członków towarzystwa. Te przedsięwzięcia skutecznie wpiły się w przestrzeń edukacji ustawicznej, adresowanej do mieszkańców miasta i regionu. Szczegółowy wykaz tematyki i kalendarz wystaw znajduje się w Aneksie 5.

Początkowo inicjatorem takich działań było muzeum TNP. W pierwszych latach jego tworzenia zbiory wynosiły 780 okazów, a wśród nich znajdowały się zbiory paleontologiczne, mineralogiczne, geologiczne, a także zbiory szkolne: atlasy, tablice poglądowe, mikroskopy, miary, wagi. Służyły one, jako istotne pomoce dydaktyczne, nie tylko młodzieży szkolnej, ale także wykładowcom. Pierwszą wystawę, po reaktywowaniu, towarzystwo zorganizowało w 1910 r. na temat „Zdobnictwo ludowe z okolic Płocka”⁵⁷. W 1912 r. otwarto już stałą ekspozycję, dotyczącą wystawy sprzed dwóch lat.

⁵⁷ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały...*, dz. cyt., s. 29–30.

W okresie międzywojennym wystawy były urządzone z okazji rocznic historycznych lub też innych wydarzeń związanych z historią kraju bądź regionu. Taki charakter miały m.in.: w 1917 r. – „Wystawa Kościuszkowska” – wystawa pamiątek, dokumentów i druków współczesnych, zarówno z własnych zbiorów, jak i wypożyczonych z Muzeum Diecezjalnego i od osób prywatnych⁵⁸; w 1921 r. – wystawa poświęcona Napoleonowi, na której eksponatami były m.in. meble, dokumenty, druki ze zbiorów własnych towarzystwa; w 1923 r. – wystawa z okazji 150-lecia Komisji Edukacji Narodowej – wystawa podręczników, druków i wydawnictw związanych z KEN, zorganizowana przy współpracy biblioteki Seminarium Duchownego i Gimnazjum im. S. Małachowskiego. Była ona dowodem troski o edukację biblioteczną młodzieży i o udostępnianie jej zbiorów bibliotecznych dla celów dydaktycznych; w 1933 r. – wystawa pamiątek po Janie Sobieskim; w 1938 r. – wystawa pamiątek po powstaniu 1863 r.⁵⁹

Ciekawą prezentacją była wystawa zorganizowana w dniach 23 czerwca–7 lipca 1929 r. z okazji 10. rocznicy uzyskania przez Polskę niepodległości. Była to pierwsza Okręgowa Wystawa Regionalna. Inicjatorem tego przedsięwzięcia był Wojewoda Warszawski Stanisław Twardo. Materiały rozmieszczone były w 20 salach Gimnazjum Państwowego im. Wł. Jagiełły. Etnograf, Adam Chętnik, wydał bardzo korzystną recenzję o tej wystawie: „*Po wileńskiej jest to druga u nas wystawa regionalna opracowana naprawdę metodycznie, służyć mająca za wzór dla tych osób i miejscowości, które zamierzają zająć się u siebie urządzaniem podobnych imprez. Działaczom polskim przynosi ona naprawdę zaszczyt, a regionowi płockiemu da niewątpliwie korzyść*”⁶⁰. Przedstawiono na niej plansze, tablice i inne okazy etnograficzne dotyczące gospodarki, życia społecznego i kulturalnego 5 powiatów: płockiego, płońskiego, sierpeckiego, rypińskiego i gostynińskiego. Inicjatywa ta była okazją do zebrania materiału dotyczącego stanu oraz możliwości i potrzeb Mazowsza Płockiego⁶¹.

Kilka wystaw w TNP prezentowało dzieła malarskie, np.: w 1924 r. – autolitografia Feliksa Jabłczyńskiego; w 1931 r. – wystawa obrazów

⁵⁸ H. Rutska, *Towarzystwo Naukowe Płockie...*, dz. cyt. s.10.

⁵⁹ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały...*, dz. cyt., s. 37 i 44.

⁶⁰ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1929, 1930 i 1931”. „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku”, R. III. 1931–1934, Płock 1934, s. 13–14. *Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego*.

⁶¹ H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1907–1970*, [w:], TNP Płock 1970, s. 68.

F. Jabłczyńskiego; w 1931 r. – wystawa obrazów Heleny Jawniszko; w 1931 r. – wystawa obrazów Eugenii Godlewskiej; w 1931 r. – wystawa kilimów pochodzących z płockiej pracowni Ireny Grabowskiej; w 1932 r. – wystawa akwarel Marii Rogowskiej⁶².

Nowa sytuacja społeczno-polityczna po wyzwoleniu Płocka 21 stycznia 1945 r. wymagała podjęcia nowych działań. Pod koniec 1945 r. ponownie otwarto muzeum, którego zbiory pod koniec 1949 r. zostały upaństwowione. TNP przekazało ponad 10 tys. obiektów muzealnych, dając tym samym początek Muzeum Państwowemu w Płocku.

W pierwszych latach po wojnie rozpoczęto działalność popularyzatorsko-edukacyjną, głównie w formie wystaw. Z inicjatywy pracowników Biblioteki im. Zielińskich zorganizowano kilka wystaw poświęconych historii książki. Ważniejsze z nich to m.in.: w 1946 r. – wystawa książki i prasy z okazji obchodów Dni Książki w Płocku; w 1947 r. – obszerna wystawa książki „Od najstarszych druków i pergaminów do XIX wieku”, pokazano tam m.in. Statut Łaskiego z 1506 r., *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika z 1543 r. oraz *Atlas nieba* Jana Heweliusza z 1654 r.⁶³ (wystawę odwiedziło około 2000 osób); w 1952 r. – „Książka w jej dziejowym rozwoju”; w 1955 r. – „Najważniejsze przejawy postępu w książkach polskich i wydawanych do 1800 roku”⁶⁴.

Szczególną funkcję edukacyjną odegrała „Wystawa Mickiewiczowska” w 1948 r., zorganizowana z okazji 150. rocznicy urodzin Mickiewicza. Zamieszczono tam ekspozycje pierwszych wydań jego utworów, a także egzemplarz z autografem poety.

Nawiązywano też do tradycji wystaw dzieł malarstwa i grafiki. Takimi wystawami były zorganizowane dwukrotnie w 1947 i w 1949 r. wystawy grafiki Francisco Goi z cyklu „*Caprichos*”⁶⁵. Niektóre wystawy dzieł sztuki organizowano przy współudziale Muzeum Narodowego, Muzeum Diecezjalnego oraz Referatu Powiatowego Kultury i Sztuki. Do 1970 r. organizowano dwie wystawy rocznie.

Liczbę wystaw w okresie powojennym, (w latach 1946–1970) przedstawiono w tabeli 6.

⁶² M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały...*, dz. cyt., s. 33–34.

⁶³ T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995*, TNP, Płock 1995, s. 41.

⁶⁴ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego...*, dz. cyt., s. 57.

⁶⁵ T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Płockie...*, dz. cyt., s. 41.

Tabela 6. Wystawy zorganizowane w latach 1955–1970

Rok	Liczba	Rok	Liczba
1946	2	1959	2
1947	3	1960	2
1948	1	1961	0
1949	1	1962	1
1950	0	1963	0
1951	0	1964	4
1952	2	1965	2
1953	0	1966	1
1954	1	1967	3
1955	3	1968	1
1956	0	1969	0
1957	1	1970	0
1958	2		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pracy M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały...*, dz. cyt., s. 57.

W wymienionym okresie wystaw było jeszcze niewiele, jedna lub dwie rocznie. W 1964 r. zorganizowano ich najwięcej, bo 4 wystawy. Najczęściej były one związane z obchodami ważnych jubileuszy. Taki charakter miały m.in. wystawy: w 1955 r. – „Adam Mickiewicz”; w 1957 r. – „Jubileusz TNP 1820–1830, 1907–1957”; w 1959 r. – „150. rocznica urodzin Gustawa Zielińskiego”; w 1960 r. – „90 lat PSS w Płocku”; w 1962 r. – „300 lat prasy polskiej – prasa Mazowska Płockiego”; w 1965 r. – „Życie i twórczość S. Żeromskiego”; w 1967 r. – „Wł. Broniewski – w rocznicę urodzin”; w 1967 r. – „20-lecie zrzeszenia prawników na Mazowszu”⁶⁶.

Większość wystaw w TNP była tematycznie ściśle związana z historią Płocka i Mazowsza, tylko niektóre miały charakter ogólnokrajowy, np.: w 1954 r. – „Polskie tradycje pokoju i postępu społecznego – od powstania państwa polskiego do jego rozbioru”; w 1955 r. – „Rewolucja 1905–1907”.

⁶⁶ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały*, dz. cyt., s.57.

Kolejne lata w działalności wystawowej towarzystwa aż do czasów obecnych były niezwykle bogate w tego rodzaju działania. Dane przedstawiono w tabeli 7, a na rysunku 5 przedstawiono graficznie liczbę wystaw w latach 1971–2007.

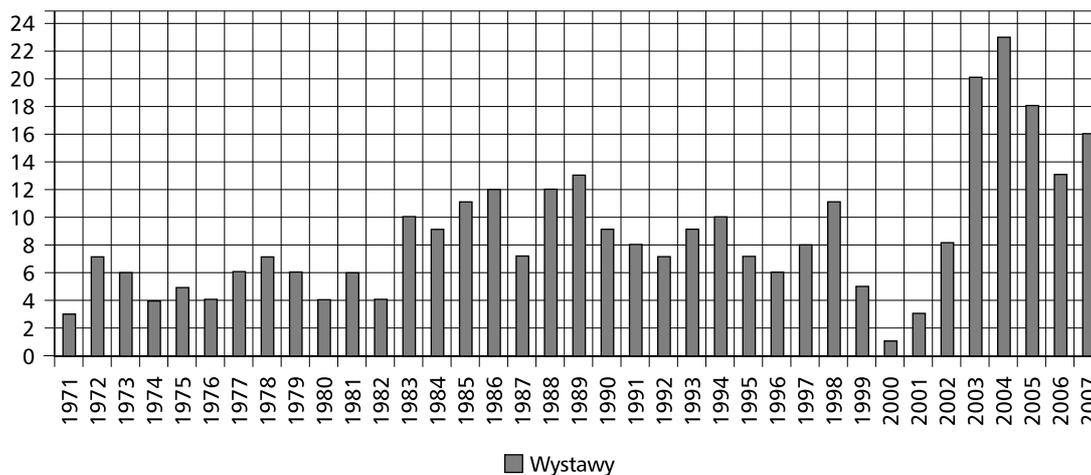
Tabela 7. Wystawy zorganizowane w latach 1971–2007

Rok	Liczba	Rok	Liczba
1971	3	1990	9
1972	7	1991	8
1973	6	1992	7
1974	4	1993	9
1975	5	1994	10
1976	4	1995	7
1977	6	1996	6
1978	7	1997	8
1979	6	1998	11
1980	4	1999	5
1981	6	2000	1
1982	4	2001	3
1983	10	2002	8
1984	9	2003	20
1985	11	2004	23
1986	12	2005	18
1987	7	2006	13
1988	12	2007	16
1989	13		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP za lata 1971–2007*.

Częstotliwość organizowanych przez TNP wystaw w poszczególnych okresach była jak widać różna. Zdecydowanie więcej tych przedsięwzięć urządzano od 1983 r. Wprawdzie tematyka ich była różnorodna, ale przeważały wystawy jubileuszowe. Najmniej wystaw odbyło się w latach 1999–2001. Bardzo bogaty w wystawy był okres 2003–2007.

Wszystkie wystawy miały cel edukacyjny i poznawczy, głównie jednak poprzez popularyzowanie wiedzy związanej z życiem kulturalnym i społecznym Płocka, regionu i kraju. Analiza ich merytorycznej zawartości pozwala na dokonanie następującego podziału:

Rysunek 5. Wystawy organizowane w latach 1971–2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP za lata 1971–2007*.

Wystawy poświęcone wielkim twórcom polskiej literatury, m.in.:

- w 1975 r. – „Twórczość Henryka Sienkiewicza”
- w 1980 r. – „Juliusz Słowacki – Kamienie rzucone na szaniec”
- w 1998 r. – „Adam Mickiewicz – życie i twórczość”
- w 2000 r. – „Życie i twórczość Władysława Stanisława Reymonta”

Wystawy związane z działalnością znanych i zasłużonych twórców kultury i sztuki, m.in.:

- w 1974 r. – „Życie i twórczość Fryderyka Chopina”
- w 1982 r. – „Karol Szymanowski – życie i twórczość oraz kartki z dziejów muzyki polskiej i europejskiej”
- w 1988 r. – „Henryk Wieniawski w kulturze polskiej”
- w 2003 r. – Francisco Goya „Los Caprichos” – wystawa ze zbiorów własnych,
- w 2007 r. – „Stanisław Wyspiański – malarz, dramaturg, artysta teatru”

Wystawy popularyzujące wiedzę historyczną, m.in.:

- w 1967 r. – „Zbrodnie hitlerowskie na Północnym Mazowszu w latach 1939–1945”
- w 1973 r. – „Tadeusz Kościuszko – Naczelnik Narodu”
- w 1984 r. – „Polska Jagiellonów”
- w 2003 r. – „Grudzień 1970”

- w 2007 r. – „Przedmioty minionego czasu 1945–1989”
- w 2007 r. – „Zasługi Józefa Wybickiego dla Płocka. W 200-lecie utworzenia Departamentu Płockiego”

Wystawy książek i dokumentów, m.in.:

- w 1966 r. – „Pisane i drukowane skarby Płocka i Mazowsza”
- w 1995 r. – „Wakacje z książką”
- w 2003 r. – ekspozycja starodruków oraz książek nowszych dotyczących ekologii
- w 2003 r. – „Kopernik w Senacie” – wystawa pierwszego wydania *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika z 1543 r. w Senacie Rzeczypospolitej Polskiej
- w 2005 r. – „*Boska komedia* Dantego w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich”
- w 2005 r. – „Biblie ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP – w rocznicę 185-lecia TNP”
- w 2005 r. – wystawa dziewiętnastowiecznych wydań dzieł Adama Mickiewicza ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP
- w 2006 r. – „Tradycje płockiego szkolnictwa” – wystawa archiwalnych ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP zorganizowana w ramach obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa. Na wystawie zgromadzono eksponaty dotyczące trzech płockich szkół: LO im. S. Małachowskiego, LO im. Wł. Jagiełły i nieistniejącego Gimnazjum Żeńskiego im. Reginy Żółkiewskiej. Znalazły się tam m.in. rękopiśmienne Przepisy Szkoły Wojewódzkiej Płockiej z lat 1819–1829, spisane przez rektora Kajetana Morykoniego, ciekawe albumy do ćwiczeń kaligrafii, atlas z wykonanymi ręcznie przez uczniów mapami z lat 20. XIX w., a także inne prace uczniów (opisy wsi mazowieckich, teksty do szkolnych gazetek). Zaprezentowano też XIX-wieczne świadectwa szkolne i dzienniczki uczniów oraz dawne podręczniki i archiwalne fotografie
- w 2007 r. – „Podróże – mapy i pamiątki z podróży” – wystawa w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa. Zaprezentowano kilkadziesiąt obiektów ze zbiorów Biblioteki

im. Zielińskich TNP – mapy, przewodniki, drukowane wspomnienia z podróży

- w 2007 r. – 50 lat współpracy polsko-japońskiej – wystawa przygotowana przez Ambasadę Japonii w Polsce z okazji 50. rocznicy wznowienia stosunków dyplomatycznych między państwami

Wystawy fotograficzne, m.in.:

- w 1980 r. – „Wisła w fotografii”
- w 2000 r. – „Wyszogrodzkie pejzaże”
- w 2004 r. – „Ogrody Watykańskie”
- w 2004 r. – „Zdjęcie Roku”
- w 2004 r. – „Płock – inne spojrzenie”
- w 2005 r. – „Mazowieckie krajobrazy”
- w 2006 r. – „Polskie cmentarze wojskowe na obczyźnie”
- w 2006 r. – „Cyfrowa obróbka obrazu”
- w 2006 r. – „Piramidy egipskie”
- w 2007 r. – „Nowy Orlean – klimaty zwane wiatrem”.

W analizowanym okresie, od 1910 do 2007 r., zorganizowano łącznie 351 wystaw. Odwiedziły je tysiące osób (brak możliwości ustalenia dokładnej liczby, ponieważ nie prowadzono ewidencji osób odwiedzających, a wstęp na wystawy był bezpłatny). Jak można zauważyć, tematyka wystaw była bardzo różnorodna, o dużym ładunku emocjonalnym: wystawy rocznicowe związane z obchodami państwowymi, politycznymi, kulturalnymi, wystawy związane z prezentacją wybitnych twórców różnych dziedzin sztuki – literatury, muzyki, malarstwa, fotografii, po wystawy związane z codzienną działalnością towarzystwa. Niewątpliwie wystawy te pozwalały zdobywać wiedzę o prezentowanych obiektach i ich autorach. Na podkreślenie zasługuje fakt, że często otwarciu wystaw towarzyszyły występy młodzieży, czy to w formie poetyckiej czy też formie artystycznej; szczególnie tak było od 2006 r. Forma taka przyczynia się do głębszego zapamiętania treści przekazywanych przez wystawę. Wystawy przyczyniały się i przyczyniają w znaczący sposób do samokształcenia i podnoszenia wiedzy osób odwiedzających, edukowały w obszarach tematyki wystaw. Dla autorów wystaw był to duży ładunek emocjonalny, związany z ich dużym poczuciem samorealizacji, a zarazem był przekazem innych odczuć i wrażliwości.

2.4. Działalność wydawnicza i popularyzatorska

Istotną funkcję, nie do przecenienia w edukacji ustawicznej, zajmują wydawnictwa zwarte, a także serie wydawnicze. Stwarzają one możliwości publikowania swoich prac autorom z różnych środowisk naukowych i są one jednocześnie bezcennymi materiałami dla szerokiego kręgu osób poszukujących wiedzy w ramach samokształcenia, a także kształcenia zorganizowanego.

Elementem polityki wydawniczej stowarzyszenia w całym okresie jego istnienia było m.in. opisywanie regionu, ale również osób z nim związanych. Przykładem tego rodzaju działalności było np. wydanie w 2000 r. biografii Aleksandra Macieszy, wybitnego lekarza i prezesa TNP napisanej przez dr. Mariana Chudzyńskiego⁶⁷, jak również biografii Witolda Zglenickiego autorstwa prof. Andrzeja Chodubskiego z 1984 i 2011 roku. Autor przedstawił w niej płocczanina, górnika i geologa, zwanego „polskim Noblem”⁶⁸.

Pierwsze lata w dziejach odrodzonego TNP nie dawały szans na szersze rozwinięcie tej działalności, W latach 1907–1939 sytuacja finansowa towarzystwa była trudna, nie było funduszy na działalność wydawniczą. Mimo to stowarzyszenie pozyskiwało pewne kwoty, dzięki którym sfinansowano niektóre wydawnictwa własne. Część wydawanych prac dr. Aleksandra Macieszy i innych członków TNP była finansowana z funduszu warszawskich instytucji naukowych⁶⁹. Dzięki TNP wydano w 1908 r. pracę dr. Aleksandra Macieszy i Dominika Staszewskiego *Zarys historyczny ziemi dobrzyńskiej*. Inne wydawnictwa TNP tego okresu to: w 1906 r. – „Ustawa Towarzystwa Naukowego Płockiego z 1906 r.”, która określa nazwę, cele oraz siedzibę, prawa i obowiązki członków oraz strukturę wewnętrzną TNP; w 1914 r. – M. Macieszyna *Katedra płocka* zawiera opis cennego zabytku architektury, jakim jest płocka katedra. Drugie wydanie tej pracy ukazało się w 1922 r.⁷⁰

⁶⁷ M. Chudzyński, *Dr Aleksander Maciesza zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907–1945*, TNP, Płock 2000.

⁶⁸ A. Chodubski, *Górnik, geolog Witold Zglenicki (1850–19004) „polski Nobel”*, TNP, Płock 2011, s. 152.

⁶⁹ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej...*, dz. cyt., s. 226.

⁷⁰ Przy opracowaniu materiału dotyczącego wydawnictw TNP autor korzystał w dużej mierze z „*Bibliografii wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego*” opracowanej przez A. Wyszogrodzką-Jasińską i B. Mazewską, wydanej przez Towarzystwo Naukowe Płockie w 2000 r.

W okresie międzywojennym TNP wydało kilkanaście opracowań, a wśród nich: w 1921 r. – M. Macieszyna *Powstanie listopadowe w Płocku*, wyd. Książnica Płocka i Towarzystwo Naukowe Płockie – przedstawia genezę, przebieg i upadek powstania listopadowego; w 1928 r. – A. Maciesza *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw, jako jednostek regionalnych*, wyd. TNP, dotyczyło opisu monograficznego powiatu jako jednostki regionalnej oraz przedstawiło program i zadania regionalizmu polskiego. Wydawnictwo to, uzupełnione w 1929 r., cieszyło się dużym zainteresowaniem ludzi z różnych miejsc Polski. Przyczyniło się znacznie do zainteresowania władz administracyjnych i samorządowych studiami o regionie⁷¹. Duże zaangażowanie TNP w prace na rzecz regionu spowodowało wzrost zainteresowania jego działalnością, nie tylko władz, ale i całego społeczeństwa.

Patronat prezydenta Ignacego Mościckiego, którego imię nosiło muzeum, skutkowało przychylnością m.in. Funduszu Kultury Narodowej oraz Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁷². W 1929 r. TNP wydało własne czasopismo „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego”, stwarzając w ten sposób możliwość publikacji wyników prac badawczych. Dotychczas prace takie (np. dr. A. Macieszy) były wydawane w różnych gazetach płockich, np: „Dziennik Płocki”, „Głos Płocki”, „Głos Mazowiecki”, oraz w pismach specjalistycznych, np. „Wiadomości Archeologiczne”, „Nauka Polska”, „Czasopismo Lekarskie”, „Przegląd Geograficzny”, „Głos Rodzinny i Szkoły”⁷³. Do 1939 r. wydano trzy tomy tego „Rocznika” oraz wiele mniejszych prac swoich członków.

Brak środków finansowych, o czym wspomniano wcześniej, nie pozwolił na wydawanie własnym nakładem wszystkich opracowań. Przykładem może być odmowa wydania laudów i instrukcji płockich, opracowanych przez Władysława Konopczyńskiego, a także jego pracy o udziale Mazowsza w konfederacji barskiej. Dlatego prezes dr A. Maciesza starał się znaleźć inne możliwości drukowania prac swoich członków. Część wydawano na koszt autorów lub u innego nakładcy. W ten właśnie sposób wydano m.in. prace: abp A.J. Nowowiejskiego *Płock. Monografia historyczna* (dwa wydania), A. Macieszy *Gimnazjum im. Wł. Jagiełły w Płocku*

⁷¹ Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1929, 1930 i 1931. „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku”, R. III. 1931–1934, Płock 1934, s. 34.

⁷² Tamże, s. 12.

⁷³ S. Kostanecki, *Aleksander Maciesza, płocki działacz naukowy i społeczny...*, dz. cyt., s. 126–132.

1906–1931, T. Świeckiego i F. Wybulta *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania państwa polskiego*, M. Kacprzaka *Wieś płocka*⁷⁴.

Członek towarzystwa, ks. Władysław Skierkowski, bardzo interesował się Puszczą Kurpiowską. Zbierał materiały etnograficzne i pieśni kurpiowskie. Zgromadził ok. 1000 pieśni, których znaczną część (586) Towarzystwo Naukowe ogłosiło drukiem⁷⁵. Ukazywały się w kolejnych rocznikach TNP. Zebrane pieśni ludowe wraz z nutami dotyczyły różnych wydarzeń i zwyczajów tej ziemi. Opisał też wygląd, ubiór, cechy charakterologiczne Kurpiów oraz otoczenie, które zamieszkiwali. Praca W. Skierkowskiego *Puszcza Kurpiowska w pieśni*, była publikowana w częściach od 1928 do 1934 r. W 1929 r. Halina Rutska własnym sumptem wydała pracę *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1928. Notatka historyczna*.

W 2000 r. TNP wydało ważne opracowanie naukowe *Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820–2000* autorstwa Anny Wyszogrodzkiej-Jasińskiej i Beaty Mazewskiej. Jest to wykaz publikacji zwartych wydanych lub współwydanych przez TNP w całym okresie jego istnienia (do 2000 r.). Było ono pierwszą próbą całościowego ujęcia dorobku wydawnictwa. Nie zamieszczono tam wydawnictw ciągłych, druków ulotnych, przemówień czy też notatek informacyjnych. Zestawienie za lata 1906–1939 można uzupełnić o liczbę wydawnictw zwartych, które przedstawiono w tabeli 8.

Tabela 8. Liczba publikacji zwartych wydawanych w latach 1906–1939*

Rok	1906	1914	1921	1922	1928	1929	1932	1933	1938
Liczba publikacji zwartych	1	1	1	1	2	1	1	1	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Bibliografii wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820–2000* opracowanej przez A. Wyszogrodzką-Jasińską i B. Mazewską, TNP, Płock 2000.

* W latach, których nie zawarto w tabeli, nie wydano żadnej publikacji.

W latach 1906–1938 wydano łącznie 10 publikacji zwartych, w 1928 r. – dwie publikacje, a w pozostałych latach tylko po jednej. Wydawnictwo TNP od pierwszych lat powojennych do dziś wydaje głównie publikacje

⁷⁴ H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957*, „Kultura i Społeczeństwo”, 1958, t. II, nr 2, s. 91.

⁷⁵ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1929, 1930 i 1931*. „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku”, R. III. 1931–1934, Płock 1934, s. 15.

zwarte. Ich liczba jest różna w poszczególnych latach. *Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego w okresie 1820–2000* zawiera przy opisie bibliograficznym poszczególnych publikacji liczbę stron, tabel, rysunków, ilustracji. Analizie można poddać jedynie liczbę tych publikacji. Jej uzupełnieniem jest załączony Aneks 6. Okres od 2001 do 2007 r. jest bogatszy w te informacje, a tym samym daje czytelniejszy obraz rozmiarów działalności wydawniczej TNP. Zebrane dane dotyczące liczby publikacji po drugiej wojnie światowej przedstawiono w tabeli 9.

Tabela 9. Publikacje zwarte wydawane w latach 1945–2000

Rok	Liczba publikacji zwartych	Rok	Liczba publikacji zwartych
1954	1	1978	6
1955	0	1979	4
1956	0	1980	10
1957	1	1981	3
1958	0	1982	5
1959	1	1983	2
1960	1	1984	6
1961	1	1985	3
1962	1	1986	2
1963	0	1987	5
1964	0	1988	3
1965	1	1989	4
1966	2	1990	1
1967	1	1991	5
1968	6	1992	1
1969	5	1993	4
1970	10	1994	3
1971	3	1995	9
1972	5	1996	2
1973	4	1997	1
1974	2	1998	2
1975	6	1999	1
1976	3	2000	5
1977	4		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Bibliografii wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820–2000* opracowanej przez A. Wyszogrodzką-Jasińską i B. Mazewską, TNP, Płock 2000.

Uwaga: w latach 1945–1953 brak wydawnictw zwartych.

Jak wynika z tego zestawienia, w latach 50. i 60. XX w. skromna była liczba wydanych przez towarzystwo publikacji zwartych. Spowodowały to z pewnością względy finansowe. Zdecydowanie zwiększyła się od 1970 r., a w niektórych latach była imponująca. Wówczas prawdopodobnie pozyskano sponsorów, jak również środki pochodzące od władz samorządowych, które wsparły finansowanie wydawnictw towarzystwa.

W tabeli 10 przedstawiono z kolei liczbę publikacji zwartych za lata 2001–2008.

Tabela 10. Publikacje zwarte wydawane w latach 2001–2008

Rok	Liczba publikacji zwartych	Liczba arkuszy wydawniczych
2001	7	124
2002	3	45
2003	7	141,5
2004	8	48,7
2005	6	55
2006	9	140
2007	4	70,2
2008	10	84,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP za lata 2001–2008*.

W ostatnim okresie rozszerzyła się działalność wydawnicza, chociaż rozmiary tej działalności są różne w poszczególnych latach. Najbardziej skromna była w 2002 r. i w 2005 r. (zob. Aneks 8). Ponadtrzykrotnie więcej arkuszy wydawniczych wydano w 2003 r. i 2006 r. Przykładowe pozycje książkowe wydane przez TNP to: *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957. Szkice i materiały*, Płock 1957; Stanisław Kostanecki *Władysław Broniewski i Płock*, wyd. II, 1968; *Dziesięć wieków Płocka. Wybrane tematy w pytaniach i odpowiedziach*, Płock, wyd. I – 1966, wyd. II – 1967, wyd. III – 1969; W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830 na tle jego środowiska, czasów i tradycji*, Warszawa 1966; K. Askanas *Brązowe, Drzwi Płockie w Nowogrodzie Wielkim*, Płock 1971; A. Gieysztor, (red.) *Dzieje Płocka*, wyd. I – 1973, wyd. II – 1978, wyd. III, t. 1 – 2000 (red. M. Kallas), wyd. III, t. 2 – 2006 (red. M. Krajewski); K. Askanas, *Sztuka Płocka*, Płock wyd. I – 1974, wyd. II – 1985, wyd. III – 1991; J. Chojnacki, *Petrochemia a rozwój Płocka*, Płock,

wyd. I – 1976 ., wyd. II – 1977; M.M. Grzybowski, *Materiały do dziejów ziemi płockiej*, cz. 1 – 1981, cz. 2 – 1982, cz. 3 i 4 – 1984, cz. 5 – 1989, cz. 6 – 1991, cz. 7 – 1995, cz. 8 – 1996, cz. 9 – 1998, cz. 10 – 1999, cz. 11 – 2001; M. Miśkiewiczowa, *Mazowsze płockie we wczesnym średniowieczu*, Płock 1982; S.M. Szacherska, *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. I: 1065–1495 wyd. w 1975 r., t. II: 1495–1586 wyd. w 1987; A. Chodubski *Witold Zglenicki polski Nobel 1850–1904*, Płock 1984; *Dzieje Gostynina i ziemi gostyńńskiej* pod red. M. Chudzyńskiego, Warszawa 1990; M. Grzybowski, *Kalendarium życia Antoniego Juliana Nowowiejskiego biskupa płockiego 1908–1941*, Płock 1992; T. Bodal *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995*, Płock 1995; J. Stefański *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Płock 1995; *Łęczyca – dzieje miasta* red. R. Rosin, Łęczyca 2001; Z. Kozanecki, *Wiek walki o dwie wolności*, Płock 2001, *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej*, red. M. Chudzyński, Płock 2003; G. Gołębiwski, *Obrona Płocka przed bolszewikami 18–19 sierpnia 1920 roku*, Płock 2004; *Kultura żydowska na Mazowszu*, red. Z. Kruszewski i A. Kansy, Płock 2004; *Animatorzy kultury muzycznej Mazowsza*, red. Z. Kruszewski i A. Kansy, Płock 2004; *Mazowieckie media lokalne i regionalne. Materiały z sesji naukowej*, Płock 18–19 grudnia 2003, red. W. Koński, Płock 2005; *Adam Mickiewicz. Wielkość – tradycja – pamięć*, red. Z. Kruszewski i J. Pólturzycki, Płock 2006; *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, red. Z. Kruszewski, J. Pólturzycki, Płock 2006; A.J. Papierowski, J. Stefański *Płocczanie znani i nieznani, Słownik biograficzny*, t. II, 2007; J. Damrosz *Ojczyzna i jej regiony (region, regionalizm, edukacja lokalno-regionalna i etniczna)*, 2007 i inne.

Znaczący dla działalności wydawniczej TNP był 1955 r. 13 maja tego roku została utworzona Komisja Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka z mecenasem Kazimierzem Askanasem – wiceprezesem TNP, jako przewodniczącym. Wyniki badań tej komisji planowano publikować na łamach własnego kwartalnika. Taka jest geneza „Notatek Płockich”, których pierwszy numer został wydany 22 lipca 1956 r., a które ukazują się do obecnych czasów. „Notatki Płockie” do dwunastego numeru miały podtytuł „Biuletyn Badań Komisji nad Powstaniem i Rozwojem Płocka”. Od numeru trzynastego były już oficjalnym pismem TNP. To czasopismo regionalne miało być zbiorem różnorodnych, wartościowych materiałów dotyczących Płocka i regionu. Na jego łamach publikowali m.in.: A. Gieysztor, S. Herbst, S. Kuczyński, J. Danielewicz, M. Szulkin, I. Michalski, W. Szafrąński, H. Fajcht.

Od 1956 r. do marca 1970 r., czyli w ciągu 14 lat, około 200 autorów opublikowało w kwartalniku „Notatki Płockie” 543 prace. W 1969 r. wydano sześć numerów tego pisma⁷⁶. Do końca 2007 r. – w ciągu 51 edycji – ukazało się 213 numerów.

Artykuły zawarte w „Notatkach Płockich” podejmowały głównie tematykę regionalną. Dotyczą one zagadnień związanych z historią i współczesnością Płocka i Mazowsza. Część publikacji dotyczy Towarzystwa Naukowego Płockiego i jego działalności. Oddzielne numery poświęcono w całości ważnym rocznicom z dziejów miasta i regionu. Czasopismo to, wydawane od ponad 50 lat, jest ważnym źródłem wiedzy o Płocku i Mazowszu. Praca związana z wydawaniem tego kwartalnika jest wykonywana społecznie przez kolegium redakcyjne, którego redaktorem naczelnym od 31 lat nieprzerwanie jest dr Wiesław Koński. Obecnie w skład kolegium wchodzi: dr Wiesław Koński – redaktor naczelny, dr Adam Wróbel – sekretarz redakcji, Małgorzata Duch, dr Grzegorz Gołębiowski, dr Andrzej Jerzy Papierowski – członkowie kolegium. Radzie Naukowej przewodniczy Zbigniew Kruszewski, a jej członkami są: dr Marian Chudzyński, ks. prof. dr hab. Michał M. Grzybowski, prof. dr hab. inż. Janusz Zieliński, prof. dr hab. inż. Daniela Żuk i inni.

Wiesław Koński opracował bibliografię zawartości „Notatek Płockich” wydanych w latach 1956–2006. Praca zatytułowana „50 roczników Notatek Płockich”, została wydana w 2008 r. W publikacji uwzględniono wszystkie sprawozdania, artykuły, recenzje, komunikaty, nekrologi, notki kronikarskie oraz materiały ilustracyjne zawarte w 208 numerach „Notatek Płockich” wydanych w tym okresie⁷⁷.

Od nr 1/210 z 2007 r. wprowadzono pięcioosobową Radę Naukową pod kierunkiem Zbigniewa Kruszewskiego, a od nr 1/214 czasopismo uzyskało w pełni naukowy charakter: abstrakty, słowa kluczowe, streszczenia w języku angielskim, a ponadto spisy treści w języku angielskim. „Notatki Płockie” już z założenia miały być „organem propagującym społeczną działalność naukową i dźwignią ułatwiającą podnoszenie kultury naukowej w regionie”⁷⁸. Misję tę spełniają z powodzeniem do dziś.

⁷⁶ K. Askanas, *Problematyka i wyniki działalności naukowej Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1945–1970* [w:] *Jubileusz 150-lecia...*, s. 90–91.

⁷⁷ W. Koński, *50 roczników „Notatek Płockich”*, *Bibliografia zawartości 1956–2006*, TNP, Płock 2008.

⁷⁸ K. Askanas, *Działalność naukowa TNP w czterdziestoleciu PRL – cz. I*, „Notatki Płockie” 1984, nr 3, s. 24.

Niewątpliwie materiały ukazujące się w „Notatkach Płockich”, a także ich autorzy wymagają oddzielnego opracowania i głębszej analizy, gdyż ukazywanie się nieprzerwanie przez ponad 55 lat tego periodyku jest swoistym ewenementem na rynku czasopism popularnonaukowych w Polsce. Na potrzebę badania prasy lokalnej, m.in. ze względu na jej funkcje w środowiskach regionalnych, zwrócił uwagę prof. Janusz Adamowski podczas wcześniej wspomnianej sesji naukowej „Mazowieckie media lokalne i regionalne”. Jej zainteresowanie bowiem koncentruje się wokół niezwykle istotnych z punktu widzenia problemów współczesnego społeczeństwa, m.in. lokalnej problematyki społeczno-politycznej i ekonomicznej⁷⁹. Kwartalnik ten jest wydawany całkowicie społecznie od początku istnienia. Kolegium redakcyjne, rada programowa ani autorzy nigdy nie pobierali wynagrodzenia.

Od 1968 r. są opracowywane i wydawane coroczne *Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego*. Znajdują się tam protokoły walnych zgromadzeń TNP, a także szczegółowe informacje o działalności naukowej i popularyzatorskiej w danym roku. Sprawozdania te oddzielnie informują o działalności oddziałów TNP oraz Biblioteki im. Zielińskich. Sporo miejsca zajmują informacje dotyczące spraw organizacyjnych oraz sprawozdania finansowe, które oprócz swojej merytorycznej wartości pokazują skalę podejmowanych przedsięwzięć. Sprawozdania dokumentują w całości działalność towarzystwa, przez co jest ona wyjątkowo transparentna w lokalnej i ponadlokalnej przestrzeni publicznej.

2.5. Formy i rozmiary działań edukacyjnych Biblioteki im. Zielińskich

Integralną częścią Towarzystwa Naukowego Płockiego jest Biblioteka im. Zielińskich. Jej znaczenie dla szeroko rozumianej działalności w zakresie edukacji, w tym edukacji ustawicznej, jest powodem oddzielnego omówienia. Takie ujęcie metodologiczne stosuje również zarząd towarzystwa, kiedy w corocznych sprawozdaniach oddzielnie pokazuje dorobek i stan organizacyjny tej placówki. Biblioteka im. Zielińskich jest największą (poza Warszawą) placówką naukową na Mazowszu i cieszy się uznaniem oraz popularnością wszystkich, którzy poszerzają swoją wiedzę, zarówno w formach zorganizowanych, jak i w formie indywidualnych studiów.

⁷⁹ J. Adamowski, *Media lokalne w Polsce – zarys problematyki*, [w:] *Mazowieckie media lokalne i regionalne. Materiały z sesji naukowej Płock, 18–19 grudnia 2003 roku*, red. W. Koński, Płock 2005, s. 20–21.

Należy podkreślić, że działalność TNP nie byłaby tak rozległa, a w wielu przypadkach niemożliwa, gdyby nie jego najważniejszy organizm, tworzony od samego początku istnienia towarzystwa – biblioteka. Bezpośrednią przyczyną wznowienia działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego, zdaniem badającej dzieje biblioteki Anny Stogowskiej, o czym wspomniano wcześniej, była sprawa Biblioteki Skępskiej. W 1902 r. Józef Zieliński zdecydował się przekazać zbiory swojego ojca, zwane Biblioteką Skępską, do Płocka z zastrzeżeniem, że na ich bazie powstanie biblioteka publiczna. Początkowo chciał te zbiory przekazać Towarzystwu Rolniczemu, a gdy nie doszło do porozumienia w tej sprawie, ofiarował je aktem darowizny 15 kwietnia 1904 r. kapitule płockiej, reprezentowanej przez ks. Tomasza Kowalewskiego⁸⁰. Przejęcie przez kapitułę nie gwarantowało powszechnej dostępności zbiorów, ale nie było instytucji, która miałaby warunki do przejęcia i prowadzenia biblioteki publicznej. Społeczność płocka zaczęła więc szukać możliwości utworzenia takiej instytucji kulturalno-oświatowej. W ten sposób narodziła się idea odrodzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego, które zawiesiło swoją działalność w 1830 roku.

Reaktywowanie Towarzystwa Naukowego Płockiego w 1907 r. zagwarantowało zabezpieczenie księgozbioru i możliwość korzystania z jego cennych opracowań. Ambicją TNP było ponowne zorganizowanie biblioteki, ale przejęcie tych zbiorów było uzależnione od rozwiązania problemów kadrowych i lokalowych. Starania towarzystwa w tym zakresie zakończyły się pomyślnie. 29 kwietnia 1907 r., mocą aktu notarialnego, pozyskało ono cenne zbiory, a w 1909 r., zgodnie z życzeniem darczyńcy, nadano im imię Biblioteki im. Zielińskich⁸¹.

Księgozbiór ten był bardzo bogaty – liczył ok. 15 tys. tomów. Obejmował następujące działy: teologię, filozofię, historię powszechną, historię Polski, prawo powszechne, prawo polskie, nauki społeczne, literaturę powszechną, literaturę polską, filologię, nauki przyrodnicze, geografę, wojskowość, pedagogikę, starożytność, sztuki piękne, rolnictwo, encyklopedie, czasopisma. Najbardziej zasobny był dział historyczny⁸². Ponadto w zbiorach tych znajdowało się 1486 map, 21 atlasów, 429 woluminów archiwum rodzinnego oraz ryciny i rękopisy. Ogólnie przyjąć należy, że stan zbiorów wynosił około 20 tys. jednostek. A. Stogowska

⁸⁰ A.J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna...*, dz. cyt., s. 648.

⁸¹ A. Stogowska, *Dzieje Biblioteki...*, dz. cyt., s. 93–96.

⁸² A. J. Nowowiejski, *Płock. Monografia historyczna...*, dz. cyt., s. 648.

stwierdza, że „obecnie księgozbiór Biblioteki Skępskiej stanowi trzon kolekcji Biblioteki im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego”⁸³. Ozdobą księgozbioru są m.in.: Macieja Miechowity *Chronica Polonorum*, Kraków 1521⁸⁴, S. Murzynowskiego *Historia żalсна i straszliwa o Franciszku Spierze*, Królewiec 1551; *Biblia Brzeska*, zwana Radziwiłłowską, z 1563⁸⁵, a także atlasy, kalendarze, mapy i wiele innych cennych książek.

Zbiory Biblioteki im. Zielińskich TNP wciąż powiększały się, w dużym stopniu dzięki licznym darom osób prywatnych i instytucji, np. w 1926 r., po śmierci prof. Władysława Smoleńskiego, przekazano towarzystwu całą jego bibliotekę historyczną. Łącznie w latach 1932–1939 pozyskano 11 659 woluminów, zakupiono zaś tylko 293 książki. Największy przyrost księgozbioru nastąpił w 1938 r.: z darów pozyskano 5214 książek, zakupiono 102 książki⁸⁶. Ofiarodawcami była głównie inteligencja płocka, w większości członkowie TNP, m.in. M. Rościszewska, rodziny Staszewskich, Grubskich, Jędrzejewskich, Rokickich, Wąsowiczów⁸⁷. Stan księgozbioru w 1937 r. wynosił 70 tys. woluminów⁸⁸. Oznacza to przyrost w ciągu 30 lat około 55 tys. woluminów.

Badania naukowe prowadzone przez utworzony wydział naukowy TNP były oparte głównie na zbiorach bibliotecznych. Powołane później inne wydziały: historyczny, fizjograficzny, ekonomiczny, realizowały również swoją działalność wykorzystując te zbiory⁸⁹.

Nadzór TNP nad funkcjonowaniem 27 domów ludowych i bibliotek przejętych po likwidacji Polskiej Macierzy Szkolnej zdecydował o przewadze działalności edukacyjnej i kulturalnej nad naukową. Organizowano czytelnie, wygłaszano prelekcje i odczyty, głównie dla młodzieży szkolnej. Na przykład, w 1923 r. urządzono wystawę podręczników, druków i wydawnictw dotyczących Komisji Edukacji Narodowej; w 1926 r. – uroczysty wieczór w 100. rocznicę wydania *Sonetów krymskich* Adama

⁸³ A. Stogowska, *Dzieje i funkcje Biblioteki...*, dz. cyt., s. 82.

⁸⁴ Obecnie jeden z kilku (prawdopodobnie w najlepszym stanie technicznym) egzemplarzy w kraju przechowywany w Bibliotece im. Zielińskich TNP.

⁸⁵ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza...*, dz. cyt., Towarzystwo Opieki nad Zabytkami, Oddział w Płocku, Płock 1998, s. 195.

⁸⁶ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1938*, „Kurier Mazowiecki” 1939, nr 28–30.

⁸⁷ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza...*, dz. cyt., s. 192–193.

⁸⁸ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1937*, „Kurier Mazowiecki” 1938, nr 22–24.

⁸⁹ Tamże, s. 106.

Mickiewicza; w 1932 r. przy bibliotece uruchomiono czytelnię naukową, z której korzystali również uczniowie szkół średnich, kierowani tam przez nauczycieli⁹⁰.

Pracownicy biblioteki służyli i dalej służą młodzieży swoją wiedzą, wspomagając ją w pierwszych działaniach badawczych. Według danych za 1937 r. biblioteka towarzystwa w 75% swojej działalności służyła potrzebom społeczności szkolnej. Świadczą o tym dane dotyczące czytelników, korzystających z biblioteki w 1937 r.: 22,2% – to nauczyciele, 38,3% – młodzież szkół średnich, 14,5% – studenci⁹¹. Ogółem jednak w latach 30. XX w. uczniowie korzystający z biblioteki stanowili tylko 17,6%, studenci – 4,4%, a ogólny stopień wypożyczeń był dość niski i wynosił 8,3%⁹².

Bogaty i ciekawy księgozbiór biblioteki był przedmiotem zainteresowania badaczy. Również wiele polskich i zagranicznych placówek bibliotecznych zwracało się z prośbą o wypożyczenie książek, dokumentów, m.in. biblioteki – Kórnicka, Jagiellońska, Krasińskich w Warszawie, Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteka Polska w Paryżu, Watykańska w Rzymie⁹³.

W czasie II wojny światowej księgozbiór biblioteczny nie uległ większemu zniszczeniu. Po wojnie duże zapotrzebowanie na książki spowodowało, że już 12 lutego 1945 r. uruchomiono Bibliotekę im. Zielińskich TNP⁹⁴. Pierwsze lata powojenne były trudne dla płockich szkół – zniszczona baza lokalowa i dydaktyczna, brak wykwalifikowanej kadry pedagogicznej, potrzeba realizacji nowych treści programowych, nowych metod i form pracy – zwłaszcza w dziedzinach humanistycznych. Bardzo pomocne w tym zakresie były działania TNP. Zarząd towarzystwa dbał o to, by w maksymalnym stopniu pracownicy naukowcy i młodzież korzystała z jego zbiorów. W tym celu przy bibliotece uruchomiono czytelnię, gdzie zainteresowani mogli uzyskać pomoc, nie tylko organizacyjną, ale i merytoryczną. Z czytelni korzystało bardzo wiele osób (ok. 100 dziennie). Liczba wypożyczeń rocznych sięgała nawet 20 tys. rocznie⁹⁵. Księgozbiór wciąż wzbogacał się głównie o dary (np. w latach 1945–1950

⁹⁰ W. Nowakowska, *Towarzystwo Naukowe a młodzież*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957. Szkice i materiały*, Płock 1957, s. 173–174.

⁹¹ *Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1937*, „Kurier Mazowiecki” 1938, nr 24.

⁹² W. Nowakowska, *Towarzystwo Naukowe a młodzież*,..., dz. cyt., s. 195.

⁹³ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego*..., dz. cyt., s. 191.

⁹⁴ *Księga odwiedzin Towarzystwa Naukowego Płockiego od 1910 roku*.

⁹⁵ W. Nowakowska, *Towarzystwo Naukowe a młodzież*..., dz. cyt., s. 132.

o 917 książek). Znaczący zbiór – około 5 tys. książek, przekazał testamentem dr Aleksander Maciesza.

W styczniu 1948 r. w bibliotece utworzono Pracownię Humanistyczną z wydzielonym księgozbiorem, która miała służyć głównie nauczycielom i uczniom. Spotykały tam się liczne grupy młodzieży szkół średnich. W latach 50. XX w., na wniosek Zarządu TNP, jeszcze większą uwagę zwrócono na działalność oświatową, edukacyjną, na pracę z młodzieżą szkolną i pozaszkolną z Płocka i z okolic. Biblioteka miała być miejscem, gdzie każdy mógł pogłębić swoją wiedzę, nauczyć się analizować bieżące wydarzenia życia gospodarczego i społecznego, aktywnie w nich uczestniczyć. W czytelni bibliotecznej czytelnik miał otrzymać nie tylko potrzebny egzemplarz, a także fachową pomoc pracowników. Czytelnię odwiedzało coraz więcej młodych mieszkańców Płocka i okolic. W tabeli 11 przedstawiono dane liczbowe uczniów i studentów korzystających z biblioteki pod koniec lat 50. ubiegłego wieku.

Tabela 11. Młodzi czytelnicy

Rok	Czytelnicy – uczniowie	Czytelnicy – studenci
1955	57	46
1956	102	115
1957 (do września)	315	136
1960 ⁹⁶	57% ogółu czytelników (brak danych liczbowych)	15% ogółu czytelników (brak danych liczbowych)
1961 ⁹⁷	54% ogółu czytelników (brak danych liczbowych)	18% ogółu czytelników (brak danych liczbowych)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Akta TNP 174, Wykaz czytelników Biblioteki im. Zielińskich TNP.

W tabeli 11 można zauważyć, że w analizowanym okresie głównie wzrastało zainteresowanie uczniów i studentów czytelnią i księgozbiorem. W latach 1960–1961 stanowili oni zdecydowaną większość czytelników. Gośćmi czytelni były też całe zespoły uczniów wraz z nauczycielami, np. grupa młodzieży z Technikum Finansowego i jej nauczyciel, Franciszek Dorobek, pracowali nad zbieraniem materiałów na temat historii Teatru Płockiego. Uczniowie uczyli się w ten sposób korzystania

⁹⁶ Akta TNP 16, Protokoły Zebrań Walnych 1939–1969. Protokół z roku 1960 i 1961.

⁹⁷ Oprócz młodzieży szkolnej i studentów dużą grupę czytelników stanowili nauczyciele – 101 osób, niewielką natomiast zawodowi pracownicy nauki – 7 osób (Akta TNP 24, Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1961).

z katalogów, bibliografii, encyklopedii, słowników, z książek i czasopism. Tytuły wypożyczeń dowodzą, że młodzież interesowała się historią Płocka, malarstwem, muzyką, stylistyką⁹⁸.

Chcąc poinformować młodzież i dorosłych z Płocka i okolic o posiadanym księgozborze oraz możliwościach korzystania z niego, Zarząd TNP już w 1948 r. zainicjował organizowanie wystaw książek, głównie z okazji ogólnopolskich Dni Oświaty, Książki i Prasy. Wystawy takie cieszyły się dużym powodzeniem, np. wystawę w 1948 r. odwiedziło 1200 osób; wystawę w 1952 r. „Książka w jej rozwoju historycznym” – 2500 osób. Urządzono też wystawę w 1954 r. „Polskie tradycje pokoju i postępu społecznego”; wystawę w 1955 r. „Przejawy postępu w książkach polskich wydanych do 1800 r.”; wystawę w 1957 r. z okazji 50. rocznicy reaktywowania TNP, obrazującą dzieje TNP od 1820 r.⁹⁹

Edukacyjny charakter miały też inne inicjatywy podejmowane przez pracowników biblioteki w pracy z czytelnikami, zwłaszcza z młodzieżą. Przykładem mogą być pogadanki na temat historii książki, wzbogacane pokazami eksponatów ze zbiorów towarzystwa. Udostępnianie księgozbioru, urządzenie wystaw, pomoc dla nauczycieli i młodzieży szkolnej – to niewątpliwie cenne działania TNP na rzecz społeczeństwa, które dotąd miało ograniczony dostęp do dorobku naukowego i kulturalnego¹⁰⁰.

Przemiany dokonane w Płocku, głównie za sprawą budowy kombinatu rafineryjno-petrochemicznego w połowie lat 60. XX w., miały duży wpływ na charakter życia kulturalnego i oświatowego. Jego ośrodki musiały przyjąć nowe zadania. Wśród czytelników biblioteki znaczną część stanowili od tej pory ludzie związani z techniką. Szukali oni tu wiedzy z zakresu swojej specjalizacji i swoich zainteresowań, ale również z obszarów wiedzy humanistycznej i społecznej.

Rozmiary i charakter działalności edukacyjnej Biblioteki im. Zielińskich w latach 1968–2007 przedstawiono w postaci tabel. Biblioteka zwiększała swój księgozbiór, ożywiła działalność edukacyjną, poszerzała ofertę swojej pracy o nowe formy. Najbardziej powszechne inicjatywy edukacyjne realizowane przez bibliotekę to wystawy, organizowane przy okazji sesji, konferencji, jako część uroczystości jubileuszowych lub innych imprez. Liczbę wystaw organizowanych przez bibliotekę w latach

⁹⁸ Akta TNP 174, Wykaz czytelników Biblioteki im. Zielińskich TNP.

⁹⁹ W. Nowakowska, *Towarzystwo Naukowe a młodzież...*, dz. cyt., s. 166–167.

¹⁰⁰ H. Kostanecka, *Towarzystwo Naukowe Płockie 1907–1970, [w:] Jubileusz 150-lecia...*, dz. cyt., s. 72.

1968–2007 przedstawiono w tabeli 12. Oto tytuły niektórych wystaw: w 1968 r. „Książki i wydawnictwa płockie w 50-leciu Polski Niepodległej (1918–1968)” – ekspozycję odwiedziło 700 osób; w 1973 r. „Mikołaj Kopernik 1473–1973”; wystawę z okazji sesji naukowej Uniwersytetu Warszawskiego i TNP zwiedziło 2000 czytelników; w 1981 r. „150 rocznica ostatniej sesji Sejmu Polskiego w ratuszu płockim”; w 1988 r. „X rocznica pontyfikatu Jana Pawła II”; w 1991 r. „Płocka prasa lokalna”; w 1995 r. „Czas wojny, czas pokoju”; w 1997 r. „Płock widziany oczami krakowskich malarzy”.

Tabela 12. Wystawy organizowane przez Bibliotekę TNP w latach 1968–2007

Rok	Liczba wystaw	Rok	Liczba wystaw
1968	2	1988	6
1969	0	1989	5
1970	1	1990	9
1971	2	1991	8
1972	4	1992	9
1973	2	1993	7
1974	2	1994	5
1975	2	1995	6
1976	1	1996	4
1977	6	1997	4
1978	4	1998	4
1979	3	1999	2
1980	2	2000	2
1981	5	2001	3
1982	4	2002 ¹⁰¹	1
1983	7	2003	19
1984	6	2004	14
1985	8	2005	17
1986	8	2006	13
1987	5	2007	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1968–2007*.

¹⁰¹ Od roku 2002 r. organizacją wystaw, promocją TNP i biblioteki oraz działalnością edukacyjną zajmuje się Dział informacyjno-promocyjny.

Jak można zauważyć, częstotliwość organizowanych wystaw była bardzo zróżnicowana. W niektórych latach zorganizowano tylko jedną wystawę, np. w latach 1970, 1976, w niektórych dużo więcej, np. w 1992 r. aż 9, w 1985, 1986 i 1991 – 8. Imponującą liczbę wystaw odnotowujemy w latach 2003–2007. W dużym stopniu wiązało się to z liczbą organizowanych wówczas uroczystości jubileuszowych.

Częstą formą pracy edukacyjnej z czytelnikiem były pogadanki i odczyty. Np. w latach 70. XX w. odbyło się: w 1971 r. – 21 odczytów, pogadanek; w 1972 r. – 37; w 1973 r. – 40; w 1974 r. – 32; w 1975 r. – 26; w 1976 r. – 34; w 1977 r. – 37; w 1978 r. – 32¹⁰². Bardzo pożyteczną formą pracy z młodzieżą szkolną są również lekcje biblioteczne dla uczniów szkół płockich i okolic. Liczbę organizowanych lekcji w poszczególnych latach zawiera tabela 13.

Tabela 13. Lekcje biblioteczne w latach 1982–2007

Rok	Liczba lekcji bibliotecznych	Rok	Liczba lekcji bibliotecznych
1968–1981	Brak danych	1995	35
1982	17	1996	18
1983	10	1997	26
1984	18	1998	28
1985	13	1999	16
1986	20	2000	11
1987	20	2001	12
1988	21	2002	20
1989	27	2003	38
1990	35	2004	47
1991	35	2005	56
1992	45	2006	62
1993	49	2007	53
1994	33		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdania z działalności TNP za lata 1968–2007*.

Biblioteka intensywnie wspiera szkoły w edukacji bibliotecznej oraz w realizacji treści programowych, dla których zbiory biblioteczne są

¹⁰² „Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1972–1978”, TNP Płock 1973–1979.

doskonałą pomocą dydaktyczną. Duży wysiłek w tym zakresie włożyli pracownicy biblioteki w latach 1991–1995, największy jednak w latach 2003–2007. Jest to jednocześnie dowód zaspokajania coraz większego zapotrzebowania szkół na tę cenną metodę realizacji zadań dydaktycznych, wychodzącą naprzeciw narastającemu trendowi i przekonaniu, iż komputer i technologie informatyczne mogą zastąpić tradycyjną, aczkolwiek z informatyzowaną, bibliotekę. Jest to też przykład uzupełniania edukacji formalnej, jaką jest szkoła przez działania edukacyjne pozaszkolne.

Zasadniczą działalnością biblioteki jest udostępnianie. Biblioteka nie prowadzi wypożyczeń, z zasobów można korzystać na miejscu. Analizę i strukturę statystyczną czytelników biblioteki ilustruje tabela 14.

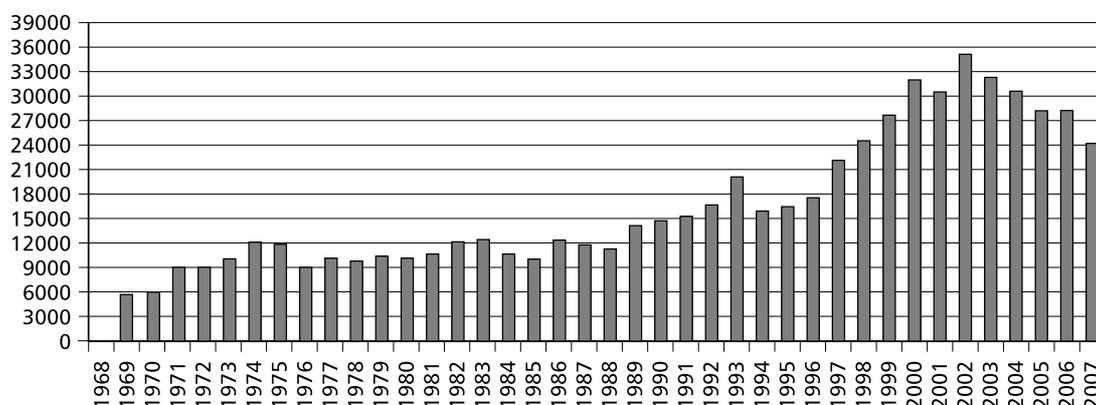
Tabela 14. Analiza i struktura statystyczna czytelników Biblioteki im. Zielińskich w latach 1968–2007

Rok	Liczba czytelników	Liczba udostępnionych woluminów	Średnia liczba woluminów na jednego czytelnika	Odwiedzający
1968	–	–	–	– członkowie TNP
1969	5830	12 834	2,2	– dziennikarze
1970	5883	13 191	2,2	– lekarze
1971	8802	20 135	2,3	– ludzie nauki – naukowcy
1972	8804	20 626	2,3	– mieszkańcy regionu plockiego, Mazowsza
1973	10 176	26 472	2,6	– młodzież szkolna szkół ponadpodstawowych
1974	12 030	33 857	2,8	– nauczyciele
1975	11 702	32 591	2,8	– osoby piszące prace naukowe: doktorskie i magisterskie
1976	8926	23 506	2,6	– pracownicy archiwów, bibliotek i muzeów
1977	10 032	23 800	2,4	– pracujący w zakładach przemysłowych i handlowych miasta Płocka, ludzie podnoszący swoje kwalifikacje, doksztalający się
1978	9728	20 323	2	– przedstawiciele władz partyjnych i terenowych
1979	10 375	24 909	2,4	– uczestnicy seminarium doktoranckiego prowadzonego przy TNP
1980	10 058	24 052	2,4	– urzędnicy państwowi, wóldarze miasta Płocka
1981	10 688	22 563	2,1	– studenci m.in.:
1982	11 950	27 007	2,2	• Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, • Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, • Akademii Obrony Narodowej • Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego

Tabela 14. (cd.)

Rok	Liczba czytelników	Liczba udostępnionych woluminów	Średnia liczba woluminów na jednego czytelnika	Odwiedzający
1983	12 386	35 684	2,9	<ul style="list-style-type: none"> • Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy • Mazowieckiej Wyższej Szkoły Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu • Nauczycielskiego Kolegium Języków Obcych w Łowiczu, • Olsztyńskiej Szkoły Wyższej • Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku • Politechniki Warszawskiej • Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku • Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie • Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu • Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu • Uniwersytetu im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie • Uniwersytetu Łódzkiego • Uniwersytetu Warszawskiego • Warszawskiej Szkoły Zarządzania • Wszechnicy Mazurskiej w Olecku • Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej we Włocławku • Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu • Wyższej Szkoły Gospodarki Krajowej w Kutnie • Wyższej Szkoły Hotelarstwa, Gastronomii i Turystyki w Warszawie • Europejskiej Wyższej Szkoły Prawa i Administracji w Warszawie • Wyższej Szkoły Informatyki we Włocławku • Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Warszawie • Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Olsztynie • Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania w Warszawie • Wyższej Szkoły Techniki i Przedsiębiorczości we Włocławku • Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych w Kutnie • inni
1984	10 572	23 288	2,2	
1985	10 063	19 119	1,9	
1986	12 307	23 648	1,9	
1987	11 701	23 385	2	
1988	11 226	17 869	1,6	
1989	14 105	27 357	1,9	
1990	14 641	23 390	1,6	
1991	15 155	21 646	1,4	
1992	16 490	29 050	1,8	
1993	20 068	39 657	1,9	
1994	15 832	39 035	2,5	
1995	16 354	43 915	2,7	
1996	17 497	51 374	2,9	
1997	22 002	71 001	3,2	
1998	24 494	87 503	3,6	
1999	27 407	109 097	4	
2000	31 697	112 061	4,1	
2001	30 360	119 785	3,9	
2002	35 084	142 000	4	
2003	32 000	134 642	4,2	
2004	30 321	124 000	4,1	
2005	28 000	105 978	3,8	
2006	28 000	106 714	3,8	
2007	24 000	80 000	3,3	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Akta TNP 174, Wykaz czytelników Biblioteki im. Zielińskich TNP.

Rysunek 6. Czytelnicy w latach 1968–2007

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Akta TNP 174, Wykaz czytelników Biblioteki im. Zielińskich TNP.*

Na rysunku 6 przedstawiono natomiast graficznie liczbę czytelników odwiedzających bibliotekę.

Jak wynika z tych danych, liczba czytelników biblioteki systematycznie wzrastała, np. w latach 1980–2000 wzrosła ona ponadtrzykrotnie. Jednak w ostatnich latach (od 2002 r.) liczba ta jest, niestety, malejąca. Zjawisko to wynika z czasu otwarcia biblioteki, co wiąże się ściśle z ograniczeniem środków finansowych dla osób pracujących w bibliotece. Zauważono również zmniejszającą się liczbę uczniów, którzy – jak można przypuszczać – w coraz większym stopniu korzystają z zasobów Internetu. Przekrój osób odwiedzających bibliotekę, przedstawiony w tabeli 15, jest bardzo zróżnicowany: od uczniów szkół ponadpodstawowych do pracowników naukowych. Wśród czytelników są nauczyciele, pracownicy bibliotek, muzeów, zakładów przemysłowych, samorządowcy, urzędnicy państwowi, osoby doksztalające się i inni. Osoby te wypożyczały najczęściej statystycznie powyżej dwóch woluminów. Z informacji zawartych w tabeli 15 wynika również, że wśród odwiedzających bibliotekę liczną grupę stanowią studenci różnych uczelni. Częstotliwość wizyt studentów płockich uczelni – Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica, Filii Politechniki Warszawskiej, Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej, punktu konsultacyjnego Uniwersytetu Warszawskiego i uczelni z innych miast zawiera tabela 15. Dotyczy ona lat 1994–2007, bowiem w wykazie czytelników z lat wcześniejszych brak jest takich informacji.

Dane w tabeli 15 pozwalają na stwierdzenie, że studenci są najliczniejszą grupą wśród odwiedzających bibliotekę. Stanowili oni prawie każdego roku ok. 60% czytelników, a w 1994 r. nawet 70%. Dane te wskazują na przydatności księgozbioru dla potrzeb studiowania, niezależnie od uczelni.

Dzisiejsza Biblioteka im. Zielińskich TNP to instytucja, która gromadzi, opracowuje, konserwuje, chroni, informuje i udostępnia zbiory: tekstowe, elektroniczne, filmowe. Biblioteka jest siódmą z kolei wśród najstarszych bibliotek w Polsce. Najcenniejszą część księgozbioru stanowią zbiory specjalne – 15 672 pozycje (starodruki, mapy, grafika, ikonografia, archiwalia), które wchodzi w skład Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Unikatowe dzieła zachowały się i niezależnie od losów TNP w zasobach biblioteki jest m.in.: – spośród poloników: ponad 13 tys. starodruków,

Tabela 15. Czytelnicy Biblioteki im. Zielińskich w latach 1994–2007

Lata	Liczba osób odwiedzających bibliotekę ogółem	Studenci SWPW, UW, PWSZ PW w Płocku	Studenci innych uczelni	Łącznie studenci	% studentów do ogółu
1994	15 832	6021	4976	10 997	70
1995	16 354	6937	3926	10 863	66,4
1996	17 497	7394	4121	11 515	65,8
1997	22 002	8734	3976	12 710	57,8
1998	24 497	9217	4862	14 079	57,5
1999	27 407	10 260	5260	15 520	56,6
2000	31 697	13 564	5891	19 455	61,4
2001	30 360	13 260	6210	19 470	64,1
2002	35 084	14 814	7374	22 188	63,2
2003	32 000	13 760	6260	20 020	62,6
2004	30 321	8937	3260	12 197	40,0
2005	28 000	11 934	4863	16 797	60,0
2006	28 000	12 700	5134	17 834	64,7
2007	24 000	10 215	44 250	14 640	61,0

Źródło: Akta TNP 174, Wykaz czytelników Biblioteki im. Zielińskich TNP¹⁰³.

¹⁰³ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007”, Płock 2008, s. 137–138. Mniejsze wielkości liczbowe dotyczące 2007 r. wynikają z zamknięcia na 2 miesiące placówki w związku z jej remontem.

w oficynie Jana Hallera – wydanie pergaminowe i dwa papierowe z 1506 r., m.in. *Statut Jana Łaskiego*, pierwszy zbiór praw polskich drukowany oraz *Historia Polonica* Jana Długosza z 1516 r.; *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika – Norymberga, Johannes Petreius z 1543 r. (pierwsze wydanie), którego pełny tytuł brzmi *Mikołaja Kopernika, toruńczyka o obrotach ciał niebieskich ksiąg sześcioro*; *Biblia Radziwiłłowska*, nazywana także brzeską lub pińczowską z 1563 r.; 92 inkunabuły m.in. *Boska komedia* Dantego z 1487 r. ilustrowana drzeworytami; *Historia żalсна i straszliwa o Franciszku Spierze* Stanisława Murzynowskiego – druk z 1551 r., obecnie jedyny egzemplarz w kraju¹⁰⁴; *O ziołach tutecznych i zamorskich* Hieronima Spiczyńskiego – dzieło wydane w Krakowie w 1542 r. z licznymi drzeworytami; *Crescentyna Piotra księgi o gospodarstwie* – drukowane w Krakowie w 1549 r.; liczne druki XVI-wieczne: M. Miechowity – drukowane w Krakowie w 1521 r., herbarze, m.in. herbarz B. Paprockiego. W zasobach biblioteki TNP cenne są też dzieła obce, m.in.: dzieła Marcina Lutera wydane w Wittenberdze w 1523 i 1527 r.; dzieła Platona – cenne i rzadkie wydanie w trzech tomach z 1517 r.; dzieła Lukrecjusza wydane w Wenecji w 1495 r.; Atlas Hondiusza (holenderskiego kartografa), opublikowany w 1606 r., nowe wydanie *Atlasu Merkatora*, uzupełnione około 40 nowymi mapami. W zbiorach znajdują się unikatowe w skali światowej XVII-wieczne psalmy w języku francuskim. Wśród nich jedyny na świecie egzemplarz, jaki udało się zidentyfikować badaczom francuskim. Biblioteka, jako jedna z nielicznych w kraju, posiada tzw. „Bibliothèque portative du voyageur”, wydaną w znanym paryskim warsztacie wydawniczym Fourierów w latach 1801–1807. To jeden z niewielu tego typu zabytków zachowanych do naszych czasów¹⁰⁵.

Poza zabytkowym księgozbiorem biblioteka posiada w swoich zbiorach także najnowsze wydawnictwa interdyscyplinarne. Pełni ona bowiem rolę biblioteki akademickiej dla licznej rzeszy studentów. Zakup nowych opracowań jest ukierunkowany na dezyderaty czytelnicze oraz rozwój nauki. Jeżeli pojawiają się wystarczające środki finansowe, dokonuje się też zakupów inkunabułów lub starodruków. Stan posiadania Biblioteki im. Zielińskich na koniec roku 2006 i 2007 przedstawiono w tabeli 16.

¹⁰⁴ A. Stogowska, *Dzieje i funkcje...* dz. cyt., s. 80.

¹⁰⁵ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007”, TNP Płock 2008, s. 138.

Tabela 16. Stan posiadania zbiorów Biblioteki im. Zielińskich na koniec roku 2006 i 2007

Rodzaj zbiorów	Stan w dniu 31.12.2006 r.	Nabytki 2007 r.	Stan w dniu 31.12.2007 r.
Druki zwarte nowsze	231 007	4 249	235 256
Czasopisma	102 800	2 066	104 866
Stare druki (w tym inkunabuły)	13 362 (93)	4	13 366 (93)
Kartografia	640	–	640
Grafika	68	–	68
Muzykalia	67	–	67
Rękopisy, archiwalia, druki ulotne	1 572	44	1 616
Łącznie	349 516	6 363	355 879
Mikrofilmy i mikrofiszki	882	260	1 142
Digitalizacja	5 816 jednostek	458 jednostek	6 274 jednostek
Łącznie	356 214	7 081	363 295

Źródło: „Sprawozdanie z działalności TNP za rok 2007 r.”, s. 139.

Na koniec 2007 r. w zbiorach biblioteki znajdowało się 355 879 woluminów, w tym starodruków było 13 366, w tym inkunabułów 93. Druki zwarte powiększyły się do 2006 r. o 4249 sztuk, natomiast czasopisma o 2066 sztuk i przybyły 4 sztuki starodruków. W 2007 r. zdigitalizowano 458 jednostek, co łącznie na koniec roku stanowiło 6274 jednostki. W 2007 r. wydano na: gromadzenie, opracowanie, udostępnianie księgozbioru, udostępnianie dla nauki zasobów muzealnych i archiwalnych, tworzenie i utrzymywanie komputerowych baz danych, digitalizację księgozbioru i jego konserwację łącznie 1 205 617,77 zł. Na kwotę tę składały się środki własne towarzystwa oraz środki z budżetu na wspomaganie nauki¹⁰⁶.

Uzupełnieniem cennego zbioru Biblioteki im. Zielińskich jest 13 portretów rodzinnych, darowanych przez Tadeusza Zielińskiego w 1926 r., ilustrujących historię rodziny, a także historię Polski przełomu XVIII/XIX wieku. Poza zabytkowym księgozbiorem biblioteka posiada także inne wydawnictwa interdyscyplinarne, bowiem rośnie zapotrzebowanie studentów i pracowników naukowych, głównie płockich uczelni.

¹⁰⁶ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007”, TNP Płock 2008, s. 139.

Biblioteka posiada największe zbiory dotyczące Płocka i Mazowsza Płockiego, jest bogatym warsztatem naukowym do pracy badawczej dla regionalistów.

Od 18 grudnia 2007 r. czytelnicy Biblioteki im. Zielińskich korzystają ze zmodernizowanej czytelni głównej, udostępniającej książki i czasopiśma, oraz czytelni, w której można korzystać również z wersji elektronicznych. Od 1 października 2007 r. biblioteka zaprzestała rozbudowy katalogów kartkowych, w związku z podjętymi pracami w kierunku udostępniania zbiorów wyłącznie drogą elektroniczną. Istnieje pracownia multimedialna czytelni, z czterema stanowiskami komputerowymi.

Wychodząc naprzeciw potrzebom budowania społeczeństwa wiedzy i społeczeństwa informacyjnego Biblioteka TNP podjęła na szerokie skale proces digitalizacji zbiorów. Rozpoczęty w 2002 r. proces digitalizowania najcenniejszych zasobów tej księżnicy doprowadził do tego, iż na koniec 2007 r. było już zdigitalizowanych ponad 6000 jednostek, w tym 500 jednostek archiwalnych, kilka tysięcy fotografii, kilkaset książek z tzw. cymeliów, kilkaset roczników prasy, kilka inkunabułów, plakaty, m.in. *Poezycy A. Mickiewicza 1828 r.*, *Poezycy G. Zielińskiego 1846 r.*, *Książdz Marek J. Słowackiego 1843 r.*, „Głos Mazowiecki” 1933–1939, „Kurier Mazowiecki” 1935–1939, „Mazur” 1905–1906, Atlas Hondiusa 1631–1634, rękopis *Zielnik Marii Macieszyny*, „Dziennik Urzędowy Gubernii Płockiej” (1849–1865), „Miesięcznik Pasterski Płocki” (1906–1939), 259 roczników prasy drugiego obiegu z lat 80. XX w. i inne. Prace nad digitalizacją zbiorów Biblioteki TNP im. Zielińskich z dużym natężeniem prowadzone są na bieżąco dzięki środkom pozyskiwanym w ramach grantów z Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Biblioteka im. Zielińskich znajduje się w starej dzielnicy Płocka, w „Domu pod Opatrznością” w Płocku przy pl. Narutowicza 2 (więcej danych o budynku znajduje się w Aneksie 1). Budynek został wzniesiony w latach 1828–1832 według projektu warszawskiego architekta, Jakuba Kubickiego. Nazwa budynku pochodzi od płaskorzeźby umieszczonej w tympanonie fasady, przedstawiającej „Oko Opatrzności”. Budynek wraz z gruntem jest własnością towarzystwa od 1930 roku. Początkowo w budynku tym znajdowało się muzeum. Po przekazaniu obiektów muzealnych do Muzeum Mazowieckiego w Płocku i wyremontowaniu budynku, od 1976 r. znalazła tu siedzibę Biblioteka im. Zielińskich. Do czasu przeniesienia biblioteka znajdowała się w siedzibie Zarządu TNP przy pl. Narutowicza 8.

2.6. Inne działania na rzecz edukacji

Do ważnych działań w zakresie edukacji należą przedsięwzięcia, których zadaniem jest promowanie ludzi aktywnie działających w tym obszarze, zarówno uczniów, jak i osoby dorosłe. Bardzo kształcące i wzbogacające wiedzę były spotkania dotyczące historii swojej miejscowości, swojej okolicy, m.in.: spotkanie ze Stanisławem Karolkiewiczem, uczestnikiem wojny obronnej w 1939 r., w Oddziale TNP w Sierpcu w 1989 r.; wieczór wspomnień z okazji „44. rocznicy wyzwolenia Sierpca” w 1989 r.; wieczornica z udziałem Antoniego Jankowskiego „Dzieje hymnu narodowego” w 1990 r.; spotkanie z Andrzejem Olechowskim, byłym żołnierzem Armii Krajowej w 1998 r.; „Dzieci Płocka w Europie” – wieczór wspomnień z udziałem druha Waława Milkego, twórcy Harcerskiego Zespołu Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka” w 2005 r.

Ciekawą inicjatywą edukacyjną i wychowawczą były organizowane konkursy i olimpiady, np. olimpiada wiedzy o Płocku z okazji 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego (1971), konkurs dla uczniów „Moja Mała Ojczyzna” (2003), konkurs plastyczny i wystawa pokonkursowa zorganizowane przez Oddział TNP w Sierpcu wspólnie z Urzędem Skarbowym w Sierpcu dla dzieci szkół podstawowych „Jak widzę Urząd Skarbowy. Podatki w oczach dziecka” (2006), konkurs, zorganizowany w ostatnim okresie w Płocku pod hasłem „Płock i region płocki we wspomnieniach” w celu ocalenia od zapomnienia istotnych zjawisk i przemian społecznych dokonanych w regionie płockim. Współuczestniczenie w organizacji tego przedsięwzięcia Stowarzyszenia Uniwersytetu Trzeciego Wieku w Płocku świadczy o dużej chęci samokształcenia i zaangażowania w działalność edukacyjną ludzi dorosłych. Na konkurs wpłynęły 23 prace. Oceniało je jury pod przewodnictwem prof. dr. hab. Antoniego Rajkiewicza. Pierwszą nagrodę otrzymał Adam Neuman-Nowicki ze Stanów Zjednoczonych za wspomnienia zatytułowane *Walka o życie. Wspomnienia Płocczanina*. Drugą nagrodę otrzymała praca *Mój Płock z lat 1945–1962*. Trzecie nagrody przyznano za prace *Czas grozy. Czas nadziei* oraz *Epizody płockie*. Wyróżniono prace *O tym mieście muszę koniecznie* oraz *Wspomnienia z okresu okupacji i instalowania się władzy ludowej 1939–1949*. Wszystkie prace trafiły do Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki im. Zielińskich TNP, gdzie zostały opisane i skatalogowane. Ponadto najlepsze prace były opublikowane w specjalnie wydanej książce, a prace wyróżnione w „Notatkach Płockich”.

Nowoczesną lekcją historii dla młodzieży i ludzi dorosłych można nazwać wieczornice poetycko-muzyczne, uroczyste koncerty i spotkania jubileuszowe, np.: wieczornica z okazji 200. rocznicy urodzin Kajetana Morykoniego w 1974 r.; wieczornica poetycko-muzyczna dla uczczenia drugiej rocznicy śmierci poety Stanisława R. Dobrowolskiego – w 1987 r.; uroczysty koncert w 850. rocznicę śmierci Bolesława III Krzywoustego w 1988 roku; wieczór poświęcony 125. rocznicy urodzin Marszałka Józefa Piłsudskiego w 1992 r.; wieczór pamięci C.K. Norwida w 180. rocznicę urodzin w 2001 r. Spotkanie z cyklu „Zapomniane rocznice, zapomniani bohaterowie”, zostało poświęcone 100-leciu odrodzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego, odnowienia działalności Muzeum Mazowieckiego w Płocku oraz objęcia prezesury TNP przez dr. Aleksandra Macieszę w 1907 r. Współorganizatorami tej ostatniej imprezy, oprócz Muzeum Niepodległości, były: Muzeum Mazowieckie w Płocku i Płockie Towarzystwo Fotograficzne. W programie znalazło się otwarcie wystawy „Śladami Aleksandra Macieszy – dawne i dzisiejsze widoki Płocka”, wystawa publikacji autorstwa A. Macieszy ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich oraz sesja popularnonaukowa. Prezes TNP, Zbigniew Kruszewski, wygłosił referat *O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowieniu działalności (1907–2007)*. Dr hab. Anna Maria Stogowska, członek TNP, omówiła temat *Dr Aleksander Maciesza i jego zasługi dla Płocka i regionalizmu*. W 2007 r. odbył się wieczór wspomnień poświęcony prezesowi Jakubowi Chojnackiemu.

Na podkreślenie działań w obszarze edukacji permanentnej zasługują również takie inicjatywy, jak wycieczki naukowe, np. trzy wycieczki krajoznawcze dla 160 osób w 1969 r.; wycieczka na wystawę w Zamku Królewskim w 1995 r.; wycieczka naukowa z okazji rocznicy Zjazdu Gnieźnieńskiego w 2000 r.; recitale muzyczne – recital Bożeny Surowiak, Bronisławy Ropeleskiej i Stanisława Kawalli „Muzyka Polska – F. Chopin, H. Wieniawski” (1977); czy też spotkania z ciekawymi ludźmi: spotkanie z międzynarodową grupą poetów w ramach III Warszawskiej Jesieni Poezji w 1974 r.; spotkanie prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Aleksandra Kwaśniewskiego, z płockim środowiskiem nauki, oświaty, kultury, polityki i gospodarki 6 grudnia 1996 r.; spotkanie z ówczesnym wicemarszałkiem Senatu RP, reżyserem filmowym Kazimierzem Kutzem, 3 marca 2005 r. K. Kutz uczestniczył również w otwarciu wystawy malarstwa Jana Bembenisty, zatytułowanej „Górnośląskie klimaty”; a ramach cyklu „Sztuka tworzenia” – spotkania z ludźmi sztuki w latach 2006–2007.

TNP, wraz z Polskim Towarzystwem Filozoficznym, było w 2003 i 2004 r. współorganizatorem „Letniej szkoły filozoficznej” dla młodzieży. W programie znalazł się cykl wykładów prowadzonych przez profesorów z Uniwersytetu Warszawskiego, Polskiej Akademii Nauk i innych uczelni, a także warsztaty filozoficzne prowadzone przez członków Komitetu Głównego Olimpiady Filozoficznej. Opiekę merytoryczną sprawował prof. Władysław Krajewski – przewodniczący Komitetu Głównego Olimpiady Filozoficznej, opiekę dydaktyczną – Andrzej Ziółkowski, członek komitetu, a zarazem członek TNP.

TNP zorganizowało też spotkanie tematyczne „Dlaczego warto grać w szachy?” z udziałem wiceprezesa Mazowieckiego Związku Szachowego, Tomasza Zbrzeznego, który przedstawił historię szachów, ich specyfikę, postaci wybitnych mistrzów, przybliżył też możliwość wykorzystania gry w procesie edukacyjnym.

W działalność edukacji ustawicznej, wpisuje się cykl spotkań „Sztuka tworzenia”. Działalność tę towarzystwo rozpoczęło od czerwca 2006 r. Dotychczas zorganizowano trzy spotkania.

Towarzystwo Naukowe Płockie planuje od 2007 r., w ramach projektu dofinansowanego w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego (Priorytet V „Wzmocnienie roli miast w rozwój regionu” dla działania „Rewitalizacji miast”), utworzenie nowoczesnego centrum wystawienniczo-edukacyjnego, gdzie odkrywca w swoim czasie twórczość Francisco Goi ma się stać punktem wyjścia do refleksji i działań w zakresie postrzegania i interpretowania świata przez sztukę. Oprócz działalności wystawienniczej centrum będzie zajmować się szeroko rozumianą edukacją historyczną, plastyczną i estetyczną. Założeniem jest organizacja różnego rodzaju warsztatów i konkursów dla dzieci, młodzieży i dorosłych, które miałyby wprowadzać ich w rzeczywistość nowoczesnej sztuki. Planuje się, że centrum stworzy możliwości tym, którzy nie mieszczą się w ramach obecnego systemu edukacji kultury i sztuki, ale również tym, którzy poprzez sztukę chcieliby pełniej doznać życia. Ważną cechą centrum będzie, w zamyśle organizatorów, jego uniwersalność, zarówno w obszarze edukacji odbiorców, jak i form przekazu treści.

Dowodem wielkiego zainteresowania, a jednocześnie troski TNP o poziom edukacji, są stypendia dla uczniów szkół płockich. Zarząd TNP 27 grudnia 1973 r. podjął uchwałę w tej sprawie: „(...) dla utrwalenia pamięci ludzi, którzy zaletami umysłu i serca wnieśli wielki wkład w dzieło nauki

polskiej oraz wstawili miasto Płock i Mazowsze". Zarząd TNP na podstawie statutu oraz na podstawie uchwały Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa w związku z Rokiem Nauki uchwalił ufundowanie stypendium im. prof. Ludwika Krzywickiego, stypendium im. inż. Witolda Zglenickiego, stypendium rektora dr. med. Marcina Kacprzaka, stypendium prof. Stanisława Herbsta dla najlepszych studentów z Mazowsza studiujących na określonych w uchwale kierunkach studiów. Stypendium wynosiło 1000 zł miesięcznie. Pierwsze były przyznane, w 1973 r.¹⁰⁷. Stypendia w zmienionej wysokości i formie przyznawane były od początku lat 80. XX w.

Obecnie wyjątkowo uzdolnionym uczniom Liceum Ogólnokształcącego im. S. Małachowskiego, znajdującym się w trudnej sytuacji materialnej TNP przyznaje stypendium im. Jakuba Chojnackiego. Jego fundatorem są osoby prywatne.

2.7. Seminarium doktoranckie

Ważną inicjatywą w kształceniu ustawicznym jest seminarium doktoranckie rozpoczęte i prowadzone społecznie nieprzerwanie przez ponad 30 lat przez prof. Antoniego Rajkiewicza, a od 2000 do 2009 r. przez prof. Mirosława Krajewskiego. Sekretarzami seminarium byli kolejno: Sławomir Fedorowicz – 1970–1984, Kazimierz Urbański – 1984–1999, Mariusz Portalski – od 1999 r.

Funkcjonowanie seminarium doktoranckiego przy TNP ma swoje uzasadnienie. Profesor Antoni Rajkiewicz – człowiek wielce zasłużony dla towarzystwa, dla miasta Płocka, dla Mazowsza i dla nauki polskiej, motywował powołanie seminarium doktoranckiego potrzebą wykształcenia kadry specjalistów posiadających wiedzę i umiejętności badawcze, zweryfikowane przewodami doktorskimi. Twierdził, że Płock jest najlepszym do tego typu działań środowiskiem, gdyż w tym mieście rozwija się szkolnictwo wyższe i placówki badawcze, a duża grupa mieszkańców z wyższym wykształceniem chce kształcić się dalej. Spore grono posiada ogromną wiedzę zawodową i doświadczenie praktyczne, a zainteresowania badawcze rozwija w TNP¹⁰⁸. Dla wielu osób praca naukowa, związana z uzyskaniem stopnia naukowego, realizowana w ramach seminarium

¹⁰⁷ Uchwała Zarządu Towarzystwa Naukowego Płockiego z 27 grudnia 1973 r., „Notatki Płockie” 1974, nr 4, s. 54.

¹⁰⁸ A. Rajkiewicz, *Seminarium doktoranckie w Płocku*, „Notatki Płockie”, 1970, nr 4, s. 17–19.

doktoranckiego w Płocku to – z uwagi na szczególne uwarunkowania zawodowe, rodzinne i materialne – jedyna możliwa droga zmierzająca do tego celu.

Seminarium doktoranckie uruchomiono 16 lipca 1970 r. podczas spotkania inauguracyjnego w towarzystwie, w obecności rektora Uniwersytetu Warszawskiego, profesora Zygmunta Rybickiego, profesora Klemensa Szaniawskiego, dziekana Wydziału Nauk Społecznych, oraz prezesa TNP Jakuba Chojnackiego. Omówiono wówczas założenia organizacyjne i formy pracy. Ustalono, że uczestnicy seminarium będą spotykać się na regularnych spotkaniach naukowych, omawiać swoje prace, analizować metodologię, poznawać warsztat naukowy. Kiedy praca naukowa nabierze już określonego kształtu, prowadzący seminarium będzie pośredniczyć w poszukiwaniu promotora dla określonej osoby.

Zainteresowanie uczestnictwem w seminarium było i jest dość duże. Do końca 1970 r. zgłosiło się 67 uczestników. Byli to: ekonomiści – 24 osoby, prawnicy – 11, filologowie – 5, historycy – 4, geografowie – 2, pedagodzy – 2, socjologowie – 1, magister sztuki – 1, magister bibliotekoznawstwa – 1, absolwenci uczelni technicznych – 1. Wśród nich 20 osób to członkowie TNP. Należy więc uznać, że TNP, organizując taką formę działalności naukowej, odpowiedziało na potrzeby środowiska w tym zakresie¹⁰⁹.

W tamtym okresie zatrudnienie doktorantów było następujące: 15 osób – pracownicy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych, 13 osób – urzędnicy Miejskiej Rady Narodowej, 10 osób – nauczyciele, 3 osoby – pracownicy Komitetu Miejskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, 3 osoby – pracownicy TNP, 3 osoby – pracownicy Fabryki Maszyn Żniwnych, 3 osoby – pracownicy Przedsiębiorstwa Robót Termoizolacyjnych i Antykorozyjnych „IZOKOR”, 2 osoby – pracownicy Powiatowego Komitetu Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, 2 osoby – dziennikarze. Pozostali to pracownicy: przedsiębiorstwa budownictwa przemysłowego „Petrobudowa”, Przedsiębiorstwa Eksploatacji Rurociągu Naftowego „Przyjaźń” i Sądu Powiatowego.

Fakt, że doktoranci reprezentują różne zawody i są pracownikami różnych zakładów pracy, dowodzi, że zachodziła ogromna potrzeba prowadzenia prac naukowych, wskazuje również na rolę TNP w integracji środowiska Płocka i regionu.

¹⁰⁹ S. Fedorowicz, *Seminarium doktoranckie przy Towarzystwie Naukowym Płockim*, „Notatki Płockie” 1973, nr 2, s. 36.

Do 2000 r. przy udziale seminarium TNP stopnie doktora zdobyły następujące osoby (tab. 17).

25 września 2000 r. odbyło się uroczyste posiedzenie seminarium doktoranckiego TNP połączone z Nadzwyczajnym Zebraniem Zarządu TNP. Podczas posiedzenia zarząd przyjął prośbę prof. Antoniego Rajkiewicza o rezygnację z dalszego prowadzenia seminarium. Jednocześnie

Tabela 17. Stopnie doktora uzyskane w latach 1970–2000

Imię i nazwisko doktoranta	Temat rozprawy doktorskiej	Promotor	Data obrony
mgr Jan Kowalewski	Płockie środowisko społeczne w latach 1939–1945	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	9.10.1973
mgr Jakub Chojnacki	Rozwój Płocka pod wpływem budowy Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	20.05.1975
mgr Jerzy Książkowski	Wychowanie ekonomiczne w procesie kształcenia techników	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	18.11.1978
mgr Jerzy Stefański	Społeczno-ekonomiczne czynniki rozwoju przemysłu maszyn rolniczych w Płocku i jego rozwój z miastem (1870–1970)	prof. dr hab. Marian Frank	18.12.1979
mgr Andrzej Papierowski	Ruch spółdzielczy w życiu gospodarczym i społecznym Płocka w latach 1869–1939	prof. dr hab. Tadeusz Kowalak	10.04.1980
mgr Bolesław Witkowski	Społeczne procesy rozwoju Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	27.05.1980
mgr Marcin Kamiński	Faustyn Piasek – życie i twórczość	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	27.05.1980
mgr Andrzej Stelmaszewski	Preferencje indywidualne w spółdzielczym systemie budownictwa mieszkaniowego w spółdzielni mieszkaniowej woj. płockiego	prof. dr hab. Edward Kuminek	10.10.1982
mgr Mirosław Krajewski	Ziemia Dobrzyńska w latach 1939–1945, polityka okupanta i ruch oporu	prof. dr hab. Tadeusz Kowalak	06.06.1984
mgr Marian Sołtysiak	Muzeum Mazowieckie w Płocku i jego funkcje społeczne	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	10.07.1985
mgr Wiesław Koński	Prasa płocka w latach 1945–1981	prof. dr hab. Alina Słomkowska	21.06.1990
mgr Anna Stogowska	Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego	prof. dr hab. Witold Stankiewicz	11.07.1990

Tabela 17. (cd.)

Imię i nazwisko doktoranta	Temat rozprawy doktorskiej	Promotor	Data obrony
mgr Eleonora Dąbrowska	Uczestnictwo załóg w zarządzaniu przedsiębiorstwami na przykładzie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku	prof. dr hab. Helena Strzeмиńska	30.05.1991
mgr Jan Przedpełski	Martyrologia i heroizm Żydów płockich w latach drugiej wojny światowej	prof. dr hab. Jerzy Tomaszewski	18.07.1991
mgr Anna Schulz	Adaptacja a proces pracy na podstawie absolwentów Zespołu Szkół Chemicznych Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych w Płocku	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	25.06.1991
mgr Stanisław Kunikowski	Rola i funkcje towarzystw ogólnych w Polsce	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	18.06.1997
mgr Andrzej Milczarek	Polska pomoc społeczna. Doświadczenia historyczne i wyzwania współczesności	prof. dr hab. Mirosław Krajewski	19.04.2000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1973–2000.

zarząd gorąco podziękował za bezinteresowną, całkowicie społeczną pracę przez trzydzieści lat profesora na rzecz towarzystwa i seminarium.

Seminarium doktoranckie pod kierownictwem prof. Antoniego Rajkiewicza stało się w Płocku „(...) ośrodkiem bardzo żywej myśli naukowej oraz forum naukowej dyskusji i inspiruje do badań coraz więcej osób”¹¹⁰. Dla wielu osób z Płocka i regionu stworzyło możliwości zdobycia wyższego stopnia naukowego. Prof. Antoni Rajkiewicz z wielkim zaangażowaniem i bez jakiegokolwiek gratyfikacji finansowej przez 30 lat otaczał opieką naukową doktorantów, którzy pod jego kierunkiem i z wykorzystaniem jego wysokich kwalifikacji merytorycznych i metodycznych prowadzili badania naukowe, przygotowywali rozprawy doktorskie i z sukcesem je obronili. W ciągu tego okresu stopień naukowy doktora nauk uzyskało 17 osób, a dla 8 z nich prof. A. Rajkiewicz był promotorem. Na dwusetnym Posiedzeniu Jubileuszowym 25 czerwca 2001 r. prezes dr Jakub Chojnacki w swoim wystąpieniu podkreślił m.in. „...że prof. A. Rajkiewicz

¹¹⁰ Protokół Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji wręczenia Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Płock 1980, s. 19.

Tabela 18. Stopnie doktora uzyskane w latach 2001–2007

Imię i nazwisko doktoranta	Temat rozprawy doktorskiej	Promotor	Data obrony
mgr Stanisław Giziński	Pożarnictwo Pomorza Nadwiślańskiego w latach 1918–1938	prof. dr hab. Mirosław Krajewski	30.01.2001
mgr Henryka Piekarska	Redystrybucyjna rola podatku od dochodów osobistych	prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz	13.06.2001
mgr Marek Wojtkowski	Kujawy Wschodnie w dobie walk narodowo-wyzwoleńczych w latach 1798–1918”	prof. dr hab. Mirosław Krajewski	26.02.2002
mgr Violetta Kamińska	Mesjanizm i neomesjanizm polski	prof. dr hab. Marek Jakubowski	13.11.2003
mgr Zofia Kuźniewska	Rozgraniczenie pomiędzy diecezją plocką a włocławską na przestrzeni dziejów	ks. prof. dr hab. Witold Kujawski	26.04.2004
mgr Barbara Moraczewska	Odbudowa i rozwój szkolnictwa Miasta Włocławka w latach 1945–1975	prof. dr hab. Mirosław Krajewski	04.04.2004
mgr Krystyna Grzesiak	Relacje państwo–kościół katolicki na terenie diecezji włocławskiej w latach 1945–1989	prof. dr hab. Mirosław Krajewski	17.05.2005
mgr Andrzej Dwojnych	Przeptyw idei pomiędzy Kościołem a formacją endecką na obszarze diecezji plockiej w latach 1898–1939	prof. dr hab. Bogumił Grott	11.12.2006
mgr inż. Jerzy Janczewski	Wiedza w rozwoju przedsiębiorczości w małych zakładach samochodowych	prof. dr hab. inż. Mirosław Włodarczyk	12.11.2007
mgr inż. Władysław Skrzypek	Wpływ zmian społeczno-ekonomicznych transformacji 1989–2002 na rozwój Włocławka	prof. dr hab. Włodzimierz Anioł	2009

Źródło: Opracowanie własne na podstawie *Sprawozdań z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 2000–2007*; inf. sekretarza seminarium.

uczynił z seminarium doktoranckiego ważną instytucję społecznego i regionalnego nurtu nauki polskiej – jedyną tego rodzaju na terenie północno-zachodniego Mazowsza”¹¹¹.

W latach 2000–2009 seminarium doktoranckim TNP kierował prof. dr hab. Mirosław Krajewski, którego zarząd powołał na Nadzwyczajnym

¹¹¹ M. Portalski, *Dwusetne posiedzenie seminarium doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 2001, nr 3, s. 51–52.

Zebraniu 25 kwietnia 2000 r.¹¹². W tym czasie stopnie doktora uzyskało 10 osób. Tabela 18 przedstawia imienny wykaz osób, które uczęszczając na seminarium zdobyły tytuł naukowy doktora.

Dotychczas spośród doktorantów seminarium doktoranckiego przy towarzystwie 29 osób uzyskało stopień doktora. Promotorem dziewięciu rozpraw doktorskich był prof. Antoni Rajkiewicz. Sześć rozpraw doktorskich było opracowanych pod opieką naukową prof. Mirosława Krajewskiego. Promotorem dwóch prac był prof. Tadeusz Kowalak, a pozostałych profesorowie: prof. Marian Frank, prof. Edward Kuminiek, prof. Alina Słomkowska, prof. Witold Stankiewicz, prof. Helena Strzemińska, prof. Jerzy Tomaszewski, prof. Marek Jakubowski, prof. Witold Kujawski, prof. Bogumił Grott, prof. Mirosław Włodarczyk i prof. Włodzimierz Anioł.

Tematyka przeprowadzanych aktualnie przez doktorantów badań i rozpraw doktorskich dotyczy głównie nauk społecznych o wyraźnym zabarwieniu regionalnym. Są to problemy dotyczące głównie Płocka i Mazowsza, ale niekiedy i całego kraju, np.: *Społeczno-gospodarcza funkcja Radziwia*; *Płocka myśl polityczno-prawna*; *Ludność żydowska na Kujawach*; *Polityka społeczna wobec osób niepełnosprawnych*; *Pomoc społeczna realizowana przez „Caritas” na terenie diecezji włocławskiej*¹¹³.

Od 2009 r. seminarium prowadzi prof. dr hab. inż. Daniela Żuk i ks. prof. dr hab. Michał Grzybowski oraz dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski. W ostatnim czasie bierze w nim udział od 35 do 40 osób.

Działalność seminarium doktoranckiego przy TNP to ważny element rozwoju społecznego ruchu naukowego na płockim terenie. Pomimo że nie funkcjonuje w strukturach akademickich, z powodzeniem pełniło i pełni ważną funkcję części nauki polskiej, przyczyniając się głównie do jej społecznego i regionalnego nurtu. To także dobrze zorganizowana forma kształcenia i pozyskiwanie kadry naukowej dla rozwoju kulturalnego, naukowego, społecznego i gospodarczego miasta i regionu. Seminarium doktoranckie przy TNP odgrywało i odgrywa ważną rolę w okresie transformacji naszego życia społeczno-gospodarczego w kierunku społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy.

¹¹² M. Portalski, *30 lat seminarium doktoranckiego w TNP. Pożegnanie profesora Antoniego Rajkiewicza*, „Notatki Płockie” 2000, nr 3, s. 48–52.

¹¹³ M. Krajewski, *Rola i zadania seminarium doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego w kształceniu kadr dla regionu*, „Notatki Płockie” 2002, nr 3, s. 33–34.

Wkład Towarzystwa Naukowego Płockiego w rozwój i upowszechnianie wiedzy o regionie

1. Początkowe badania dotyczące regionu (1820–1830)

Niezaprzeczalnym sukcesem i trwałym dorobkiem towarzystwa jest jego wkład w rozwój i upowszechnienie wiedzy o regionie. Prof. Janusz Groszkowski na uroczystości 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego w 1970 r. powiedział *„Towarzystwo jest (...) stymulatorem (...) dużego środowiska intelektualnego, skupia wokół siebie ludzi najbardziej zainteresowanych nie tylko upowszechnianiem wiedzy, ale również – a może przede wszystkim – rozwojem swego miasta, umożliwiając lepsze poznanie wielu skomplikowanych zagadnień regionu i całego kraju”*¹.

Z kolei prof. Szczepan Pieniążek na uroczystości wręczenia Towarzystwu Naukowemu Płockiemu Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski 20 października 1979 r. stwierdził: *„Są ziemie od Mazowsza bogatsze, ale trudno o piękniejsze i bardziej ukochane. Ziemia Mazowiecka jest tak piękna dzięki swoim krajobrazom i swojej historii, a praca dla pomnożenia jej bogactwa daje największe szczęście”*. Wiedział to nie tylko prof. Szczepan Pieniążek – syn ziemi mazowieckiej, ówczesny przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych, wiedzieli to wszyscy członkowie towarzystwa i jego sojusznicy².

Opisanie dokładnego obrazu Płocka i regionu płockiego to jedno z ważnych, podstawowych zadań Towarzystwa Naukowego Płockiego

¹ *Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego (1829–1970)*, Płock 1970, s. 97.

² *Protokół Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji wręczenia Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski*, oprac. W. Kaczanowska, Płock 1980, s. 21–29.

od początku jego istnienia. Jest to ważne zagadnienie w działalności edukacyjnej ludzi żyjących na danym terenie. Szczególnie jest to istotne, od czasu, kiedy nasz kraj wszedł w struktury Unii Europejskiej i budowana jest wspólnota regionów. Zwrócenie uwagi na edukację ludzi w różnym wieku jest nie do przecenienia. Jest to zatem program działania w kierunku zachowania tożsamości narodowej oraz trwałych wartości humanistycznych, a także tworzenia nowych wartości nowych w aktualnie powstających strukturach politycznych, społecznych i gospodarczych.

Już w statucie przyjętym 21 stycznia 1821 r. zaplanowano przeprowadzenie wspólnym wysiłkiem członków badań naukowych dotyczących województwa płockiego. „*Przy powszechnej pomocy zdołamy wystawić obraz województwa płockiego, ukazując dawną świetność ziemi polskiej, jej klęsk, jej odrodzenie się i nadzieje pod berłem dobroczynnych, byt i potrzeby jej mieszkańców*”³.

Metodologię tych działań, zasady i reguły obowiązujące przy tym przedsięwzięciu zawarto w dokumencie *Prospekt działań Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*. Była to instrukcja do planowanego dzieła, które miało być efektem prac wielu członków towarzystwa. Wyszczególniono tam obszary badań, z dość obszerną problematyką badawczą, a także dokładne wskazówki metodyczne, jakie należało przy tych pracach zastosować. Wskazano np., że nie wystarczy „(...) podawać same proste wiadomości, ale starać się odkrywać ich przyczyny i okazywać związek zachodzący pomiędzy przedmiotami”. A również „(...) nie ograniczając się także zbieraniem najnowszych wiadomości, potrzeba zawsze zwracać uwagę, w czym teraźniejszy stan przedmiotów różni się od przeszłego i przyłączać jeszcze przyczyny, które ten skutek sprawić mogły”⁴. Szczegółowa problematyka badawcza dotycząca opisu województwa podana została w *Prospekcie*... w kilku działach: opis geograficzno-statystyczny; warunki ekonomiczne; płody ziemi, przyroda; technika; warunki ekonomiczne przemysłu; zjawiska natury; historia, kultura, nauka⁵. Zdaniem Anny Stogowskiej program ten obejmował zbyt obszerną problematykę badawczą, a niektóre zagadnienia nie miały nic wspólnego z opisem województwa⁶.

³ *Prospekt działań Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej*, Płock 1821, F. 1340.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże.

⁶ A.M. Stogowska, *Wincenty Hipolit Gawarecki realizator programu Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1, s. 18–19.

Materiał do zaplanowanego opisu województwa płockiego zamierzano czerpać z badań obejmujących szeroką problematykę: historię, przyrodę, technikę, kulturę, szkolnictwo, demografię, ekonomię, religię, obyczajowość, stan zdrowotności. Poszczególne fragmenty całego opisu to prace członków towarzystwa. Ta koncepcja nie była oryginalnym pomysłem towarzystwa. Takie były tendencje ogólne występujące w Królestwie Polskim w latach 1817–1820 przy realizacji przedsięwzięć o charakterze naukowym. Na terenie województwa płockiego podejmowano w XVIII w. pierwsze próby tematycznych opisów tego regionu, np. biskup Michał Poniatowski był autorem koncepcji opisanie położenia paraf w diecezji płockiej.

Te właśnie inicjatywy zrodziły w TNP pomysł podjęcia się wymienionych działań, a dokładnie mówiąc zebrania materiałów, wykonanych przez badaczy. W projekcie tego opisu planowano zawrzeć wstęp i siedem rozdziałów: opis geograficzno-statystyczny, warunki ekonomiczne, płody ziemi i przyroda, technika, warunki ekonomiczne przemysłu, zjawiska natury oraz kultura, nauka i ludzie⁷.

Już w pierwszym okresie istnienia towarzystwa jego aktywni członkowie – Kajetan Morykoni, a zwłaszcza Wincenty H. Gawarecki, prezentowali na posiedzeniach efekty swoich badań naukowych na temat regionu płockiego. Rektor K. Morykoni: w 1821 r. ogłosił na posiedzeniu publicznym swoją pracę *Wiadomość o szkole płockiej od 1781 roku*; w 1824 r. – *O teatrze w Płocku od 1759 roku*; w 1825 r. – *Wiadomość o zabytkach starożytnych w okolicach Płocka w ciągu upływającego roku znalezionych*⁸.

Wincenty H. Gawarecki podjął badania nad dziejami Mazowsza w 1821 r. Jego pierwsze prace o charakterze regionalnym to: w 1821 r. *Wiadomość o mieście Płocku znaczniejsze historyczne zdarzenia tego miasta obejmująca*; w 1826 r. – „*Wiadomość historyczna miasta Pułtuska*”; w 1826 r. *Pamiętnik historyczny w Płocku* – a w nim informacje o starych zamkach i kościołach w Płocku i okolicy, a także opisy starych miast; w 1827 r. *Groby królów polskich w Płocku, wiadomość historyczna*; w 1828 r. *Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego z dodaniem wiadomości*

⁷ A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Płocku, Płock 1998, s. 79–80.

⁸ A.M. Stogowska, *Wincenty Hipolit Gawarecki realizator programu Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1, s. 19.

o księstwie sieluńskim; w 1830 r. *Wzmianka o życiu biskupów mazowieckich, później płockich*; w 1830 r. *Pamiętki historyczne Łowicza*⁹.

Wincenty H. Gawarecki był też autorem innych prac, m.in: *O kuźniach żelaza w województwie płockim*; *O starożytnych zamkach i okopach w województwie płockim*, które wydał własnym kosztem¹⁰. Dokonał także opisu wielu miast i wsi: Płocka, ziemi wyszogrodzkiej, ziemi dobrzyńskiej, Pułtuska, Nowego Miasta, Zakrocymia, Ostrołęki, Ciechanowa, Płowców, Różana, Myszyńca, Łęczycy, Czerska, Kruszwicy, Kazimierza Dolnego, Orszymowa, Sieradza, Chęcin, Tykocina, Warki¹¹. Gawarecki opisał również zamki: płocki, rawski, olsztyński, łowicki, liwski, brodnicki, a także kościoły: kolegiatę św. Michała w Płocku i kościoły parafialne – w Mławie, Skępem, Sochaczewie, Żurominie, Raciążu, Zembocinie, Szreńsku, Koziebrodach, Drobinie, Krasnem, Sarbiewie, Gnieźnie. Zajął się też opracowaniem biografii m.in. biskupów mazowieckich.

Inni członkowie mieli też swój udział w opisie województwa płockiego. Wprawdzie nie wydali swoich publikacji, ale referaty na temat zebranych materiałów prezentowali na posiedzeniach towarzystwa. Oto ich tematyka: Jan Borowicz – *Znaleziska wykopane w dobrach państwa Rościszewskich*; *Opis miast w obwodzie płockim*; *Opis miast w obwodzie lipnowskim*; Bromirski – *O produktach województwa płockiego i o przemyśle jego mieszkańców, rozprawa o majoratach*; Głos – *Myśli o wychowaniu dzieci*; *O początkach i rozwoju nauk fizycznych w Polsce*; Kajetan Marcinkowski – *O wykopaliskach w ziemi płockiej*; *Sprawozdanie z podróży do województwa krakowskiego*; Kajetan Morykoni – *Historia Szkoły Płockiej*; *Rozprawa o teatrze płockim*; *O zabytkach starożytnych znalezionych w okolicy Płocka w roku 1823/1824*; *Myśli o pomnikach w Płocku*; Adam Niemirowski – *Rozprawa o potworach, kartach i olbrzymach*¹². Prace składali też uczniowie Szkoły Wojewódzkiej w Płocku.

Chociaż nie udało się towarzystwu zrealizować zamiaru opisu województwa płockiego, to jednak wymienione prace W.H. Gawareckiego i innych badaczy, a także uczniów dowodzą zaangażowania i dużego

⁹ M. Chudzyński, *180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego – w służbie regionu i kraju*, „Notatki Płockie” 2000, nr 2, s. 12.

¹⁰ A.M. Stogowska, *Życie umysłowe i kulturalne w latach 1793–1918*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. II, *Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. M. Krajewski, TNP, Płock 2006, s. 263.

¹¹ A.M. Stogowska, *Wincenty Hipolit Gawarecki...*, dz. cyt., s. 20.

¹² A.M. Stogowska, *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Płocku, Płock 1998, s. 83.

wkładu pracy w to przedsięwzięcie. Podkreślają również, obok roli kulturotwórczej TNP, rolę inspiracyjną i aktywizującą środowisko plockie¹³. Wszyscy badacze dziejów Płocka i towarzystwa tego okresu, łącznie z autorem monografii TNP, stwierdzają, że niewątpliwą, ogromną zasługą towarzystwa (1820–1830) było zapoczątkowanie badań naukowych dotyczących regionu plockiego. Stały się one tradycją współczesnych badań regionalistycznych. Tradycja ta ożywiła cały ruch umysłowy w Płocku. Niepodważalna jest także rola tamtejszych działań towarzystwa w rozwoju swoistego polskiego regionalizmu, „(...) rozwijało ono w ówczesnym społeczeństwie naukowe zainteresowania własną najbliższą okolicą, własnym regionem, (...) było w tej dziedzinie ośrodkiem jednym z pierwszych”¹⁴.

Wprawdzie W. Rolbiecki dość sceptycznie ocenił pomysł „wtłoczenia całej działalności badawczej towarzystwa, prac wszystkich jego członków i współpracowników w ramy dokładnego opisywania województwa”, to jednak jego zdaniem taka wspólna działalność ludzi o różnych temperamentach, ambicjach i umiejętnościach, bez grupy kierującej, nie mogła odnieść sukcesu. Działalność towarzystwa nie mogła również, zdaniem W. Rolbieckiego, efektywnie wyzwalać i rozwijać potencjału naukowego plockiego środowiska intelektualnego¹⁵.

Pomimo różnych poglądów w sprawie koncepcji opisu województwa plockiego Towarzystwo Naukowe Płockie z pewnością rozbudziło w środowisku polskiej inteligencji pewien ruch umysłowy. Stało się też dla mieszkańców Płocka i regionu powodem do dumy z istnienia takiej instytucji kulturalnej, jakiej nie posiadało wiele dużych i rozwiniętych ośrodków miejskich w Polsce¹⁶. W opinii wybitnego historyka Aleksandra Gieysztora „założyciele towarzystwa mieli na względzie najogólniejszym podnoszenie kwalifikacji umysłowych, także naukowych społeczeństwa, (...) ale wzrok fundatorów dostrzegał przede wszystkim w regionalizmie (...) siłę zdolną ku mobilizacji umysłów i emocji do wysiłku intelektualnego”¹⁷. Zauważył on również, że związek osobowy TNP ze Szkołą Wojewódzką, jej profesorami i rektorem, którzy tworzyli aktywną grupę członków, a ich zajęcie

¹³ Tamże, s. 85.

¹⁴ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830...*, dz. cyt., s. 265.

¹⁵ W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830...*, dz. cyt., s. 164–165.

¹⁶ Tamże, s. 246.

¹⁷ A. Gieysztor, *Słowo wstępne do uczestników Sesji Jubileuszowej pt. „Towarzystwo naukowe w Polsce i na Mazowszu”*, „Notatki Płockie” 1995, nr 2, s. 16.

się głównym zadaniem, jakim było tworzenie dokładnego obrazu województwa, to zadanie trafione, przemyślane i właściwe¹⁸.

2. Związek z miastem i regionem (1907–2007)

Związek TNP z miastem i regionem był w każdym okresie jego działalności bardzo widoczny. Zbieranie materiału i opracowanie opisu województwa płockiego to główny powtarzający się cel jego prac badawczych. Zadania reaktywowanego w 1907 r. TNP dotyczyły: zbierania i opisywania wszelkich przejawów życia społecznego, gospodarczego i kulturalnego Mazowsza, ułatwiania mieszkańcom Mazowsza zdobywania i pogłębiania wiedzy, nawiązania łączności z innymi towarzystwami naukowymi i wymiany doświadczeń z zakresu nauki i kultury¹⁹. Do zaproszenia na pierwsze zebranie inauguracyjne 23 marca 1907 r. dołączono odezwę do przyszyłych członków, w której stwierdzono, m.in.: „nadeszła chwila odpowiednia, aby (...) poprowadzić dalej pracę rozpoczętą przez naszych przodków. Musimy zbadać i poznać nasz zakątek kraju”²⁰.

Ponowne zaangażowanie TNP w sprawę opisu monograficznego, tym razem powiatu płockiego, nastąpiło w 1920 r., gdy starosta płocki, Antoni Pinakiewicz, zwrócił się w tej sprawie do prezesa TNP. Prezes Aleksander Maciesza zaangażował się bardzo w to przedsięwzięcie, gdyż: „interesował się regionalizmem; zajmował się już wcześniej badaniem regionu płockiego; za korzystne dla towarzystwa uznał zajęcie się tą pracą; w działaniach tych widział szansę na korzystne dla Płocka – miasta wówczas powiatowego – zmiany administracyjne; tradycja nakazywała zająć się towarzystwu tymi pracami monograficznymi”²¹. Prezes A. Maciesza był zdania, że „nie można dobrze rządzić, nie znając terenu i potrzeb. Tak więc, opisy monograficzne i badania naukowe w terenie są niezbędne dla administracji i dla szkolnictwa. Opis monograficzny powiatu płockiego miał mieć szczególne znaczenie – miała to być część wiążąca się z zaprezentowaniem Mazowsza Płockiego, jako terenu odmiennego od innych”²².

¹⁸ Tamże, s. 17–18.

¹⁹ M. Kieffer, *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały...*, dz. cyt., s. 15.

²⁰ Cytat za: W. Rolbiecki, *Towarzystwo Naukowe Płockie...*, dz. cyt., s. 244.

²¹ A. Maciesza, *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych, referat wygłoszony dn. 18 kwietnia 1928 r.* [w:] *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, TNP, Płock, 1928, s. 8.

²² D. Kasprzyk, *Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej*, TNP, Płock 2008, s. 88.

Na zebraniu TNP w kwietniu 1928 r., a także na I Zjeździe Regionalnym Województwa Warszawskiego w czerwcu 1928 r., Aleksander Maciesza wygłosił referat *Regionalizm i jego najbliższe zadania na terenie województwa warszawskiego*. Przedstawił tam swój plan monografii powiatu jako jednostki regionalnej, w którym zaproponował metodologię opracowania tego zadania. Materiał ten został oceniony na zjeździe regionalnym w Warszawie jako wzorcowy dla obszaru całego województwa. Wnioski w tej sprawie, które były wytycznymi do praktycznej działalności regionalnej, A. Maciesza opracował w formie 15 rzeczowych punktów²³. Twierdził, że nie we wszystkich dziedzinach trzeba przeprowadzać badania. Do większości można wykorzystać już zebrane, opracowane materiały. Określono 39 zagadnień do opracowania. W opisach tych zalecono zamieścić stan oświaty, a w nim opis szkolnictwa powszechnego, średniego i zawodowego, oświatę pozaszkolną, stan czytelnictwa, prasę miejscową, „produkcję umysłową”²⁴. W zakresie szkolnictwa Aleksander Maciesza wskazał na konieczność zwrócenia uwagi na planowe zakładanie szkół zawodowych, zgodnie z potrzebami regionalnymi, a szczególnie założenie państwowej szkoły „żeglugi rzecznej”, bowiem Płock to największy ośrodek zamieszkującej ludności żeglarskiej²⁵. Jako pożądany uznał udział w tych pracach przede wszystkim instytucji, tj. towarzystw naukowych, oddziałów towarzystw geograficznych, Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, kół Towarzystw Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, ognisk Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych²⁶.

Zagadnienia te mieli opracować wyznaczeni specjaliści: lekarze, inżynierowie, bankowcy, pracownicy starostwa. Na przykład, organizację i stan służby zdrowia miał opracować lekarz powiatowy, Bronisław Mazowiecki (ojciec premiera rządu RP, Tadeusza Mazowieckiego). Jednak tylko część z nich miała wystarczające kwalifikacje. Nie było także właściwych, korzystnych warunków do realizacji tego zadania. Dlatego też przedsięwzięcie to, mimo wcześniejszego zapału, nie powiodło się. Skromne były

²³ A. Maciesza, *Jak organizować prace opisowe powiatów*, [w:] *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, TNP, Płock, 1928, s. 49–53.

²⁴ A. Maciesza, *Plan opisu powiatu, jako jednostki regionalnej*, [w:] *Opisy powiatów...*, dz. cyt., s. 17.

²⁵ A. Maciesza, *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych, referat wygłoszony dn. 18 kwietnia 1928 r.* [w:] *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, TNP, Płock, 1928, s. 47.

²⁶ A. Maciesza, *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych...*, dz. cyt., s. 51.

efekty tych prac. Opracowano tylko 5 zagadnień, które przedstawiono w formie referatów na zebraniach TNP, a mianowicie: *Położenie, kształt powierzchni i budowa geologiczna powiatu płockiego; Rybołówstwo w powiecie płockim; Powiat płocki pod względem łowieckim; Wykorzystanie reformy rolnej na terenie powiatu płockiego; Organizacja pośrednictwa pracy*²⁷. Część prac dotyczących powiatów opublikowano w czasopiśmie „Materiały monograficzne województwa warszawskiego”. A. Maciesza nie napisał obiecanej pracy *Mazowsze Płockie*. Zebrał tylko liczny i różnorodny materiał, który podzielił na 14 części: Mazowsze Płockie, Płock, dzieje Mazowsza, Mazowszanie–Mazurzy, geologia Mazowsza Płockiego, krajobraz Mazowsza, drogi komunikacyjne Mazowsza, archeologia Mazowsza Płockiego, Mazowsze Płockie pod względem przyrodniczym, gleby Mazowsza Płockiego, osadnictwo na Mazowszu Płockim, antropogeografia, obszar i zaludnienie²⁸.

Taką koncepcję badań naukowych na prowincji dość krytycznie ocenili późniejsi naukowcy. Na przykład, prof. S. Herbst stwierdził, że zadania te musieliby wykonywać nieprzygotowani do tego metodycznie i fachowo pracownicy²⁹.

Teoretyczne ujęcie regionalizmu zaproponował w 1924 r. Klemens Jędrzejewski, nauczyciel języka polskiego w I Gimnazjum Męskim, w odczycie *Regionalizm – swoistość dzielnicowa, jako zagadnienie kulturalno-gospodarcze*. Autor przedstawił swoją wizję regionalizmu. Wyjaśnił genezę i treść tego pojęcia. Zaakcentował znaczenie regionalizmu kulturalno-pedagogicznego w tworzeniu lokalnych ośrodków kulturalnych i oświatowych na prowincji. Dlatego też za potrzebne uznawał organizowanie różnych towarzystw kulturalno-oświatowych, popieranie ruchu wydawniczego, regionalnej literatury i sztuki, organizowanie różnych wycieczek, zjazdów, kursów³⁰.

Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1907–1918 inicjowało różnorodne formy wszechstronnej działalności regionalnej. Członkowie wydali wiele prac związanych tematycznie z regionem płockim. Dominik Staszewski, prawnik, publicysta, historyk z zamiłowania, włączył się aktywnie w działalność TNP, wydał samodzielnie kilka prac, m.in.:

²⁷ Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1929, 1930 i 1931, „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku”, 1931, tom II, s. 15.

²⁸ D. Kasprzyk, *Regionalizm...*, dz. cyt., s. 285.

²⁹ S. Herbst, *Regionalne badania historyczne w przeszłości i w Polsce Ludowej*, „Kwartalnik Historyczny”, R. LXIII 1956, z. 4–5, s. 462.

³⁰ D. Kasprzyk, *Regionalizm...*, dz. cyt., s. 90.

Mława. *Opis historyczny* (1907); *Dawne kościoły plockie* (1912). Maria Macieszyna opublikowała *Płock w malarstwie* (1914), *Katedra plocka* (1917); *Pamiętnik ploczczanki* – pisany w latach 1916–1917. Dla badaczy było to ogromnie ważne źródło informacji z zakresu historii Płocka w okresie I wojny światowej³¹. Aleksander Maciesza w 1910 r. opublikował *Atlas statystyczny Królestwa Polskiego*, a A. Maciesza i D. Staszewski w 1908 r. *Zarys historyczny ziemi dobrzyńskiej*. Nadto M. i A. Macieszowie w 1914 r. opublikowali *Przewodnik po Płocku*. W 1917 r. Ignacy Lasocki ogłosił pracę *Zbiory Muzeum Towarzystwa Naukowego*, a arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski *Płock. Monografia historyczna*, wyd. I, Płock 1917³².

W ramach działalności TNP organizowano liczne odczyty o tematyce regionalnej, m.in.: Stefan Gorski, *Z dziejów literatury topograficznej ziem plockich*; Gustaw Zieliński, *O prahistorycznych pomnikach guberni plockiej*; Józef Kolski, *Krótki rys geologiczny guberni plockiej*; Kazimierz Nitsch, *Stan obecny językoznawstwa w Polsce*; Tadeusz Kurpiejewski, *O gwarach plockich*.

Ważną sferą działalności TNP na polu regionalizmu były w tym czasie wystawy i inne przedsięwzięcia edukacyjne, a wśród nich m.in.: wystawy obrazów, fotografii, pamiątek związanych z Płockiem, np. wystawa poświęcona zdobnictwu ludowemu w 1910 r. Nadto sprawowano opiekę nad zabytkami i wykopaliskami w okolicy, organizowano wycieczki archeologiczne w okolice Płocka, jako nową formę działalności TNP związaną z regionalizmem, zapoczątkowaną w 1911 r., powołano Koło Miłośników Płocka, w Bibliotece im. Zielińskich gromadzono „Masowiana i Plociana”; w muzeum gromadzono cenne pamiątki rodzinne³³.

Dużym wydarzeniem była zorganizowana w 1929 r. Pierwsza Okręgowa Wystawa Regionalna, zawierająca tablice, okazy etnograficzne ilustrujące rozwój Mazowsza Płockiego³⁴.

W okresie międzywojennym towarzystwo wydało trzy roczniki: „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” I, Płock 1929; „Rocznik

³¹ M. Macieszyna, *Pamiętnik ploczczanki*, oprac. A. Stogowska, Płock 1996, s. 539.

³² D. Kasprzyk, *Regionalizm...*, dz. cyt., s. 6–65.

³³ W 1932 r. poszerzono działalność towarzystwa przez utworzenie pracowni, w której chętni do pracy naukowej mogli pracować na miejscu, wykorzystując zbiory biblioteczne. Ta pracownia naukowa, wraz z podręczną biblioteką i działem nazwanym Plociana – zbiór prac Ploczczan i prac związanych z Mazowszem Płockim – została otwarta 8 grudnia 1932 r. – informacja [w:] B. Jędrzejewski, *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1907–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3, s. 70.

³⁴ M. Chudzyński, *175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego – w służbie regionu i kraju*, „Notatki Płockie” 1995, nr 2, s. 25.

Towarzystwa Naukowego Płockiego” II, Płock 1930/31; „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” III, Płock 1931–1934. Dużą ich część zajęły prace ks. W. Skierkowskiego, *Puszcza kurpiowska w pieśni* oraz artykuł S. Arnolda o początkach biskupstwa płockiego. TNP wydało też wiele prac dr. A. Macieszy. Wówczas rozpoczął też badania urwisk prawego brzegu Wisły geograf i archeolog, Kazimierz Gelinek. Prace te trwały przez około 30 lat. W 1932 r. T. Świecki i F. Wybult wydali ważną i niezwykle cenną pracę dotyczącą historii regionu płockiego *Mazowsze Płockie w czasach wojny światowej i powstania Państwa Polskiego*³⁵.

Dowodem działań dla regionu było też poparcie prezesa TNP dr. A. Macieszy, w latach 1917–1919 burmistrza, a następnie prezydenta miasta Płocka, projektu budowy linii kolejowej Kutno–Płock–Sierpc oraz budowy w Płocku „stacji przeładunkowej”, łączącej Gdańsk z zagłębieniem węglowym Górnego Śląska i łódzkim okręgiem przemysłowym³⁶.

Wiele działań TNP miało charakter edukacji regionalnej i to w ścisłym tego słowa znaczeniu. Wśród nich na uwagę zasługiwały m.in.: wykład znanego pedagoga i dziennikarza, Klemensa Jędrzejewskiego, dla nauczycieli *Regionalne elementy w nauczaniu historii, geografii, literatury* (1919); wypowiedź A. Macieszy na I Kongresie Nauki Polskiej w Warszawie w sprawie potrzeby włączenia do programów historii i geografii w szkołach treści dotyczących własnego regionu (1920); w *Przewodniku po Płocku* jego autorzy, A. i M. Macieszowie, przekonywali o konieczności zaznajomienia młodzieży szkolnej z historią współczesną własnego regionu; podczas wykładów dla nauczycieli, w kwietniu 1936 r., Konrad Jażdżewski mówił o Mazowszu, jego kulturze i pracy nad jej poznaniem; A. Maciesza swoje rozważania na temat potrzeby edukacji regionalnej, głównie na lekcjach historii, zawarł w swojej notatce *Uwzględnienie czynnika lokalnego i regionalnego w nauczaniu*. TNP organizowało wspólnie z powstałym Polskim Towarzystwem Turystyki i Krajoznawstwa wycieczki krajoznawcze (częste zwłaszcza w latach 30.) dla płocczan zainteresowanych geografią i przyrodą. Część z nich – odbywanych cyklicznie – miała na celu poznanie swojego miasta, część zaś całego Mazowsza. Wielkim zwolennikiem edukacji regionalnej był nauczyciel Kazimierz Gelinek. Wygłaszał na ten temat prelekcje dla nauczycieli i uczniów. Opracował

³⁵ K. Askanas, *Zagadnienia badań regionalnych w Płocku*, „Notatki Płockie” 1957, nr 3, s. 37.

³⁶ M. Chudzyński, *Dr Aleksander Maciesza zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907–1945*, TNP, Płock 2000, s. 38.

też *Projekt prowadzenia nauk przyrodniczych w szkołach płockich z zastosowaniem aktualizacji i regionalizmu*³⁷. Ważną rolę w edukacji regionalnej odegrało muzeum. Pracownicy tej instytucji zachęcali nauczycieli i młodzież do zwiedzania i oglądania zbiorów, proponując wykorzystanie ich jako cennego materiału dydaktycznego w procesie nauczania³⁸.

Historyczne badania regionalne mają określone znaczenie – zwiększają zainteresowanie regionem, przybliżają i wzbogacają jego historię, zachęcają do podejmowania inicjatyw na rzecz środowiska. Lokalnym tematem podejmowanym przez badaczy płockich, głównie w latach międzywojennych, były dzieje płockich instytucji, zwłaszcza szkół. Historię Gimnazjum im. Wł. Jagiełły w Płocku opracował, z okazji jubileuszu 25-lecia, jej nauczyciel, A. Maciesza. Obszerne dzieło na ten temat *Gimnazjum im. Wł. Jagiełły w Płocku 1906–1931* zostało wydane przez firmę braci Detrychów w Płocku w 1931 r. Ciekawą historię Gimnazjum Żeńskiego im. hetmanowej Reginy Żółkiewskiej opracował w 1932 r. Franciszek Wybult³⁹. Jednak największym dziełem tych czasów z zakresu badań regionalnych była wspomniana już wcześniej monografia *Mazowsze Płockie w latach wojny światowej i powstania Państwa Polskiego*. Opracowaniem historii Płocka zajął się biskup płocki, A.J. Nowowiejski. Efektem jego badań było wymienione wcześniej dzieło *Płock. Monografia historyczna*. Interesujące zadania badawcze podjęli w maju 1933 r. A. Maciesza, ks. W. Mąkowski, dyrektor Archiwum Diecezjalnego, i W. Prawdzik, dyrektor Archiwum Państwowego. Opracowali biogramy dotyczące postaci związanych z Mazowszem, jako biogramy do *Polskiego Słownika Biograficznego*.

Po II wojnie światowej bardzo rozpowszechnioną formą działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego popularyzującą wiedzę o regionie mazowieckim były sesje, sympozja oraz konferencje naukowe i popularnonaukowe o zasięgu regionalnym, a także ogólnopolskim. Przykładem może być konferencja zorganizowana w 1956 r. na temat organizacji i przebiegu planowanych badań regionu płockiego, zorganizowana przez Instytut Historii i Kultury Materialnej PAN i powstałej przed rokiem Komisji Badań nad Powstaniem i Rozwojem Płocka.

Doniosłe tematycznie sesje TNP organizowało w kolejnych latach, m.in.: w 1959 r. – sesja jubileuszowa dla uczczenia 150. rocznicy urodzin

³⁷ D. Kasprzyk, *Regionalizm...*, dz. cyt., s. 244–248.

³⁸ M. Sołtysiak, *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne*, Płock 1989, s. 46.

³⁹ D. Kasprzyk, *Regionalizm...*, dz. cyt., s. 207–215.

G. Zielińskiego, w 1959 r. – konferencja dla 30 zagranicznych uczonych interesujących się genezą państwa polskiego; w 1966 r. – sesja popularnonaukowa „Historia Małachowianki”; w 1966 r. – sesja poświęcona problemom rozwoju województwa warszawskiego; w 1969 r. – konferencja Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN i TNP na temat warunków bytu ludności Płocka; w 1970 r. – sesja naukowa „Płock w Polsce Ludowej 1945–1970”; w 1971 r. – sesja naukowa „Zagospodarowanie turystyczno-historyczne Wyszogrodu”; w 1972 r. – sesja popularnonaukowa z okazji 650-lecia nadania praw miejskich miastu Sierpc; w 1979 r. – sesja naukowa „Środowisko naturalne i historyczne Łęczycy, jego przemiany i kierunki rozwoju”; w 1981 r. – seminarium naukowe „Problemy Muzealnictwa Etnograficznego na Mazowszu”; w 1983 r. – sesja naukowa „Paweł Włodkowic z Brudzenia. Życie i dzieło”; w 1986 r. – sesja naukowa „Mazowsze a Warszawa”; w 1987 r. – sesja naukowa „750. rocznica lokacji miasta Płocka”; w 1988 r. – sesja naukowa „Wincenty Hipolit Gawarecki – badacz dziejów ojczystych, historyk Mazowsza – w 200. rocznicę urodzin”; w 1989 r. – sesja popularnonaukowa poświęcona 50. rocznicy Bitwy nad Bzurą; w 1991 r. – sesja naukowa „Ośrodki Władzy Książęcej na Mazowszu Północnym”; w 1992 r. – sesja naukowa „Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych”; w 1995 r. – sesja naukowa „W 500. rocznicę powstania woj. płockiego”; w 1997 r. – sesja naukowa „Kultura średniowiecznej Łęczycy”; w 1999 r. – sesja popularnonaukowa „W 60. rocznicę Września 1939 r. na Ziemi Płockiej”; w 2000 r. – sesja naukowa „Doktor Aleksander Maciesza (1875–1945) – wybitny płocczanin XX wieku. W 55. rocznicę śmierci”; w 2002 r. – sesja naukowa „Pałace i dwory powiatu płockiego dziedzictwem narodowym”; w 2002 r. – sesja naukowa „Płock w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)”; w 2003 r. – sesja naukowa „Tradycje Muzyczne Mazowsza Płockiego”; w 2003 r. – sesja naukowa, część II „Estetyczna i ekologiczna wieś mazowiecka”; w 2003 r. – sesja naukowa w TNP „Mazowieckie media lokalne i regionalne”; w 2004 r. – sesja naukowa „Kultura żydowska na Mazowszu”; w 2005 r. – sesja naukowa „Szkolnictwo wyższe w Płocku wczoraj, dziś i jutro”; w 2006 r. – konferencja „Zróżnicowanie kulturowe regionu: Płock i okolice”; w 2007 r. – konferencja „Regionalizm i edukacja regionalna”. Wszystkie konferencje cieszyły się dużym zainteresowaniem wielu środowisk Płocka i regionu, z większości konferencji powstawały oddzielne prace lub publikacje na łamach „Notatek Płockich”.

Nawiązaniem do przedwojennych tradycji pielęgnowania regionalizmu plockiego było także organizowanie przez TNP w okresie powojennym licznych prelekcji, odczytów i wykładów. Na szczególną uwagę w ciągu dziesięcioleci zasługiwały wygłoszone: w 1953 r. referat prof. Stanisława Herbsta *Województwo plockie w XVI wieku*; w 1954 r. – odczyt prof. Aleksandra Gieysztora *Początki państwa polskiego w świetle najnowszych badań ze szczególnym uwzględnieniem roli Płocka*.

Wiele odczytów na temat historii Płocka i Mazowsza zorganizowano w 1966 r. z okazji obchodów 1000-lecia Państwa Polskiego, a wśród nich m.in.: Stanisława Kostaneckiego *Kazimierz Jagiellończyk i jego związki z Mazowszem Plockim* i Włodzimierza Szafrąńskiego *Architektura kamienna w stołecznym Płocku przed prawie 1000 lat*.

TNP organizowało również spotkania niedzielne z mieszkańcami Płocka, w celu przybliżenia historii miasta, zapoznania ze zbiorami biblioteki i wynikami badań archeologicznych⁴⁰.

Kolejne lata były coraz bogatsze w działalność popularyzatorską, realizowaną w formie odczytów: w 1969 r. *Płock w 1969 roku*; w 1970 r. *Dzieje Płocka*; w 1971 r. *Stosunki społeczno-gospodarcze Sierpca w XIX wieku*; w 1972 r. *Zbrodnie hitlerowskie oraz wybrane zagadnienia z konspiracji na terenie Północnego Mazowsza w latach 1939–1945 r.*; w 1973 r. *Średniowieczny Wyszogród*; w 1976 r. *Historia Teatru Plockiego*; w 1977 r. *Plan przestrzennego zagospodarowania województwa plockiego*; w 1979 r. *Próba oceny stanu zdrowia ludności Płocka i okolic*; w 1980 r. *Sytuacja Kościoła katolickiego na Mazowszu w latach okupacji 1939–1945*; w 1981 r. *O historii powrotu romańskich Drzwi Plockich do Bazyliki Katedralnej w Płocku*; w 1984 r. *Z dziejów reformacji na Mazowszu*; w 1986 r. *Żydzi plockcy – dzieje i kultura*; w 1987 r. *Najstarsze dzieje Katedry Plockiej – XII–XVI w.*; w 1987 r. *Biskupstwo plockie w drugiej połowie XVII w.*; w 1989 r. *Wrzesień 1939 na Mazowszu Plockim*; w 1991 r. *Synody plockie – historia i współczesność*; w 1994 r. *Sierpc i Ziemia Sierpecka w latach 1945–1990*; w 1998 r. *Konspiracyjna działalność harcerzy łącznych w latach 1939–1945*; w 2000 r. *Geneza i początki współpracy Płocka i Darmstadt – miast partnerskich*; w 2000 r. *Media lokalne w procesie przygotowania społeczeństwa do przystąpienia do Unii Europejskiej*; w 2002 r. *Świadomość plockczan w okresie niewoli narodowej (1793–1918)*; w 2003 r. *Plocki garnizon Wojska Polskiego 1945–1990*; w 2006 r. *Dzieje Wyszogrodu i okolic w świetle najnowszych opracowań historycznych*; w 2006 r. *Dylematy rozwoju*

⁴⁰ T. Bodal, *Towarzystwo Naukowe Plockie...*, dz. cyt. s. 50.

województwa mazowieckiego. Jak widać, referaty te dotyczyły najbardziej aktualnych kwestii społeczno-gospodarczych miasta i regionu.

Wartościową inicjatywą TNP w celu popularyzowania wiedzy o regionie były wystawy organizowane najczęściej z okazji rocznic, jubileuszy jako imprezy towarzyszące sesjom, konferencjom oraz innym uroczystościom. Potwierdzają to liczne przykłady z kronik i archiwum towarzystwa, o których wspomniano już wcześniej. Niemniej, warto przytoczyć niektóre z nich: 15 grudnia 1957 r.– 26 stycznia 1958 r. – wystawa jubileuszowa z okazji 50. rocznicy reaktywowania działalności TNP, zorganizowana w Liceum Ogólnokształcącym im. S. Małachowskiego; 3–12 października 1959 r. – wystawa okolicznościowa dla uczczenia 150. rocznicy urodzin G. Zielińskiego; 23 czerwca 1966 r. – „Pisane i drukowane skarby Płocka i Mazowsza”; 13 maja 1967 r. – „Zbrodnie hitlerowskie na Północnym Mazowszu w latach 1939–1945”; 1992 r. – „Władysław Broniewski i Płock” (w 30. rocznicę śmierci); 1993 r. – „Piękno Płocka i Jego Ziemi”, wystawa malarska prof. Janusza Łapińskiego z USA; 1996 r. – prace malarskie i grafiki Leona Śliwińskiego; 1997 r. – „Płock widziany oczami krakowskich malarzy”; styczeń 2003 r. – wystawa najcenniejszych obiektów ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP; czerwiec–wrzesień 2003 r. – „Kapliczki i krzyże przydrożne Mazowsza” wystawa fotografii Tomasza Gałązki; październik–grudzień 2003 r. – „Cmentarze Mazowsza Płockiego”, fotografie Tomasza Gałązki; październik 2005 r. – wystawa fotograficzna „Sierpecka szkoła w okresie międzywojennym”; 19 listopada 2005 r. – wystawa jubileuszowa „25 lat ruchu numizmatycznego w Płocku”; czerwiec–lipiec 2007 r. – „Zasługi Józefa Wybickiego dla Płocka – 200-lecie utworzenia Departamentu Płockiego.

Po II wojnie światowej działalność wydawnicza towarzystwa była ukierunkowana głównie na druk wydawnictw zwartych, ale również i periodyków. Wprawdzie w latach 50. i 60. XX w. prawie wszystkie towarzystwa naukowe w dziedzinie publikacji realizowały tylko działalność redakcyjną, gdyż wydawcami publikacji były przedsiębiorstwa państwowe, to jednak Towarzystwo Naukowe Płockie publikowało dalej we własnym zakresie, co jest warte szczególnego podkreślenia. Dowodzi tego przegląd wydawnictw TNP w okresie powojennym. W 1956 r. ukazał się pierwszy numer czasopisma popularnonaukowego „Notatki Płockie”, o czym wspomniano już wcześniej. Do dziś zamieszczane są tam artykuły dotyczące dziejów Płocka i Mazowsza. Pomocą dla badaczy

regionalnych i osób interesujących się problematyką regionu płockiego jest ukazująca się na łamach tego pisma „Bibliografia Województwa Płockiego”, a następnie „Bibliografia Mazowska Płockiego” opracowywana przez pracowników Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej, obecnie Książnicy Płockiej im. Władysława Broniewskiego.

W 1957 r. w ramach obchodów 50-lecia reaktywowania TNP wydano pracę *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1917. Szkice i materiały*, zawierającą historię towarzystwa i ludzi, którzy tę historię tworzyli. Kolejne lata dowodziły niesłabnącej aktywności TNP na tym polu. W tym miejscu warto przytoczyć przynajmniej najważniejsze tytuły prac monograficznych, wydawanych przez TNP w ostatnim trzydziestoleciu: *Władysław Broniewski i Płock; Dziesięć wieków Płocka. Wybrane tematy w pytaniach i odpowiedziach; Towarzystwo Naukowe Płockie przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830 na tle jego środowiska, czasów i tradycji; Wyszogród – zarys dziejów; Dzieje Płocka* (3 wydania); *Sztuka Płocka; Pieczęcie i herb Płocka oraz herb województwa płockiego; Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej; Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej; Kultura żydowska na Mazowszu; Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej* czy bardzo znaczące i uznane przez regionalistów dzieło prof. Jerzego Damrosza (2007) *Ojczyzna i jej regiony (region, regionalizm, edukacja lokalno-regionalna i etniczna)*.

Towarzystwo Naukowe Płockie w swojej działalności na rzecz rozwoju i upowszechniania wiedzy o regionie płockim dużo miejsca poświęciło tematyce związanej z rzeką Wisłą, jej znaczeniem dla rozwoju gospodarczego i społecznego w regionie. Interesowano się też możliwościami wykorzystania terenów nadwiślańskich dla rozwoju turystyki i agroturystyki. Przedstawiano także różne koncepcje zagospodarowania skarpy wiślanej w Płocku. W tym celu organizowano liczne sesje i odczyty. Sesje i odczyty na temat roli i znaczenia Wisły wzbogacono również ciekawymi i cieszącymi się dużym uznaniem wystawami.

Analizując szerokowątkową działalność TNP, trzeba zauważyć, że dużą wagę przywiązywano do upamiętniania sylwetek wybitnych działaczy i osób *stricto* związanych z Płockiem, m.in.: W.H. Gawareckiego – obszerny artykuł na temat jego badań historycznych autorstwa A. Macieszy oraz artykuł W. Mąkowskiego dotyczący prac tego badacza; Zygmunta Padlewskiego – płaskorzeźba popiersia generała umieszczona w 1923 r. w sali TNP; E. Jurgensa (płocczanin, bohater powstania styczińskiego) – artykuły A. Macieszy na temat jego życia i czynów patriotycznych, starania

A. Macieszy o nazwę ulicy jego imienia; W. Smoleńskiego – artykuły na temat tego historyka Mazowsza.

Wśród regionalistów płockich znajdujemy osoby, które nie były rodowitymi płoczanami ani Mazowszanami. Aleksander Maciesza, Maria Macieszyna i małżonkowie Rutscy, chociaż przybysze, pozostawili dość duży dorobek regionalny i znaczący wkład w kulturę, edukację i ogólny rozwój Płocka. O A. Macieszy pisano: „*On Litwin, osiadł wśród Mazurów, ukochał nasze Mazowsze Płockie, ukochał nasze miasto Płock, i nie było najdrobniejszego przejawu godnego zaznaczenia na tej ziemi naszej, któryby był dla niego obojętnym*”⁴¹.

Zainteresowanie działalnością regionalną okazywało małżeństwo Kostaneckich. Stanisław Kostanecki był po II wojnie światowej dyrektorem Biblioteki im. Zielińskich TNP i autorem wielu prac naukowych i popularnonaukowych. Jakub Chojnacki, prezes TNP, w marcu 1995 r. nad grobem S. Kostaneckiego powiedział: „*przybywa, jako ostatni z wielkiej galerii trzech bezdzietnych małżeństw, które w XX wieku zapisały się złotymi zgłoskami, poświęcając towarzystwu, nauce, oświacie, kulturze – wszystkie swe siły i całe dorosłe życie*”⁴².

TNP starało się w różnorodny sposób upamiętniać wydarzenia dotyczące historii Płocka. Taki charakter miały np. uroczystości związane z wybuchem powstania styczniowego. Odbywały się wtedy akademie, pochody, odtwarzano wydarzenia powstańcze i składano hołd dla jego uczestników, wygłaszano okolicznościowe referaty. Rocznicę obrony Płocka przed bolszewikami w 1920 r. upamiętniono w miejscowej prasie, organizowano odczyty i wykłady, drukowano wspomnienia, odprawiano msze, a przed Odwachem umieszczono płytę z napisem „*Bohaterom poległym w walce o wolność ojczyzny 18 sierpnia 1920 roku*”⁴³.

Także dzisiaj wskazuje się na duże znaczenie regionalizmu w nauce i kulturze społeczeństwa. Świadczy o tym chociażby działalność Regionalnych Towarzystw Kultury (RTK). 27–28 czerwca 2006 r. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego odbył się VIII Kongres RTK, który przyjął, jako hasło słowa Jana Pawła II: „*wyzwólcie w sobie chęć zachowania tożsamości, ochrony regionalnych wartości. Sami zadbajcie o wasze dziedzictwo*”

⁴¹ A. Wrzosek, *Aleksander Maciesza. Życie oraz działalność naukowa i społeczna*, Poznań 1947, s. 27.

⁴² J. Chojnacki, *Przemówienie żałobne wygłoszone nad grobem Stanisława J. Kostaneckiego*, [w:] J. Chojnacki w siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin, oprac. J. Stefański, Płock 1997, s. 79.

⁴³ D. Kasprzyk, *Regionalizm...*, dz. cyt., s. 225–231.

kulturowe. *Pielęgnujcie swoją odrębność lokalną. Jest to najbliższy nam świat, w którym żyjemy na co dzień*". W uchwalonej wówczas deklaracji programowej regionalistów polskich zapisano „...tysiące towarzystw, zrzeszeń i organizacji istniejących w kraju wypełniają swoimi działaniami przestrzeń społeczną małych ojczyzn”. Treść tej deklaracji była do pewnego stopnia sprzeciwem wobec objawów niedoceniań ruchu regionalistycznego przez władze rządowe i polityczne w ostatnich latach. Akcentuje to następujący fragment tego dokumentu: *„Jako Europejczycy, Polacy i regionaliści, a także patrioci swych małych ojczyzn, pragniemy rozkwitu kultur regionalnych i lokalnych, a także kultury w regionach, ale w ramach narodu, państwa i kultury polskiej – a nie poza nimi”*⁴⁴.

Towarzystwo Naukowe Płockie skutecznie uczestniczy w ważnym i pożądanym procesie edukacji regionalnej. Jego osiągnięcia są doceniane zarówno przez uczestników tego procesu, tj. osoby podejmujące edukację ustawiczną, jak i instytucje rządowe i samorządowe.

3. Towarzystwo a szkoły w Płocku

Towarzystwo w całym okresie swojego funkcjonowania poświęca wiele uwagi edukacji formalnej. Jak wspomniano wcześniej, towarzystwo powstało w 1820 r. z inicjatywy osób związanych bezpośrednio z edukacją, na czele ze Stanisławem Kostką Potockim. Osoby te odpowiadały za stan oświaty Polaków. W początkowym okresie związki te były bardzo duże, gdyż nawet posiedzenia towarzystwa odbywały się łącznie z uroczystościami Szkoły Wojewódzkiej Płockiej. Towarzystwo nie musiało szukać zasadniczego rozwiązania finansowania działalności, gdyż nie było takiej potrzeby, bowiem korzystało z mienia Szkoły Wojewódzkiej.

Reaktywowaniem TNP w 1907 r. zajmowały się również osoby związane ze szkolnictwem płockim. Wkrótce po powstaniu i przejęciu Macierzy Szkolnej oraz Biblioteki im. Zielińskich, Towarzystwo Naukowe Płockie stało się społeczną organizacją prowadzącą szkoły, bibliotekę, domy ludowe i muzeum. Domem Ludowym w Płocku osobiście zajmował się prezes Aleksander Maciesza. Dom ten skupiał około 600 członków. Dużą aktywność przejawiały Domy Ludowe w Rypinie, Sierpcu, przy których powstawały oddziały towarzystwa. Z inicjatywy prezesa A. Macieszy

⁴⁴ J. Damrosz, *Ojczyzna i jej regiony (region, regionalizm, edukacja lokalno-regionalna i etniczna)*, Wyd. Towarzystwo Naukowe Płockie, Szkoła Wyższa im. P. Włodkowica, Warszawa–Płock 2007, s. 336.

powstało Towarzystwo Szkoła Średnia w Płocku, którego celem było utworzenie gimnazjum polskiego. Ze składek społecznych wybudowano nowoczesny, jak na ówczesne czasy, gmach szkolny. W 1906 r. otwarto szkołę średnią, późniejsze Gimnazjum im. Króla Władysława Jagiełły, obecnie liceum i od niedawna powstałe przy liceum gimnazjum tego samego imienia.

Podczas uroczystości otwarcia budynku J. Szczepański (pierwszy dyrektor Szkoły Polskiej Macierzy Szkolnej) stwierdził, że społeczeństwo stać na wiele wysiłku i utworzenie w mieście wielu szkół, w tym również wyższej uczelni⁴⁵.

W trosce o rozwój kadry nauczycielskiej, wysiłkiem społecznym uruchomiono w 1919 r. kursy, a następnie utworzono Seminarium Nauczycielskie. Odtworzenie szkolnictwa polskiego w Płocku, przed II wojną światową, świadczy o dużej determinacji lokalnych działaczy i osobistym dużym zaangażowaniu Aleksandra Macieszy. Kontakty ze szkolnictwem wyższym odbywały się przez nauczycieli szkół płockich i ich udział w zjazdach naukowych organizowanych dla różnych grup zawodowych, np. bibliotekarzy, lekarzy, historyków itp.

Po II wojnie światowej w Polsce szkolnictwo wyższe koncentrowało się w kilku ośrodkach akademickich: Warszawie, Krakowie, Poznaniu, Wrocławiu, Gdańsku, Łodzi, Lublinie, Katowicach i nowo powstającym ośrodku w Toruniu. Dopiero od 2. poł. lat 60. ubiegłego wieku pojawiły się w Polsce tendencje do lokowania samodzielnych szkół wyższych lub filii w miejscowościach oddalonych od centrów akademickich⁴⁶. Takim miastem stał się Płock, gdzie w 1967 r. powołano Filię Politechniki Warszawskiej.

Wcześniej jednak Płock zderzył się z problemem braku wykwalifikowanej kadry, od posiadających specjalistyczne wykształcenie robotników po wysoko kwalifikowaną kadrę inżynierską i zarządzającą. Zderzenie to nastąpiło po decyzji podjętej 5 stycznia 1959 r. przez Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów o budowie w Płocku kombinatu petrochemicznego. Zarówno samo podjęcie decyzji, jak i rozpoczęcie w jej następstwie tej ogromnej inwestycji, nie było poprzedzone przygotowaniem dostatecznej liczby wykwalifikowanej kadry, niezbędnej do realizacji tego zadania.

⁴⁵ A. Maciesza, *Gimnazjum im. Wł. Jagiełły w Płocku, Płock 1906–1931*, s. 99.

⁴⁶ M. Portalski, *Proces kształtowania się ośrodka szkolnictwa wyższego w Płocku*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku*, red. Z. Kruszewski, J. Pólturzycki, Wyd. TNP Płock 2006, s. 32.

Zarówno władze miasta, jak sama Petrochemia i główny wykonawca budowy – PBP Petrobudowa, stanęły przed koniecznością szybkiego rozwoju szkolnictwa na wszystkich poziomach w celu zapewnienia odpowiedniej liczby niezbędnych pracowników. W związku z tym w latach 60. XX w. nastąpił rozwój szkolnictwa w Płocku. Szczególnie duży wzrost nastąpił w szkolnictwie ponadpodstawowym, głównie w grupie szkół zawodowych. Pozwoliło to na stopniowe nasycenie przedsiębiorstw budujących kombinat kadrą robotniczą i dozoru średniego. Nadal jednak poważny problem stanowił brak wysoko kwalifikowanej kadry kierowniczej z wyższym wykształceniem.

W latach 1960–1967 przedsiębiorstwo „Petrobudowa” zatrudniało ponad 11 tysięcy pracowników. Z tej liczby wyższe wykształcenie miał zaledwie 2,8%. W Mazowieckich Zakładach Rafineryjnych i Petrochemicznych na 8 tysięcy zatrudnionych odsetek ten wynosił 8,2%⁴⁷.

Zarówno społeczeństwo Płocka i regionu, jak i ówczesne władze, dostrzegały ten problem i podejmowały konkretne działania, aby przyspieszyć jego rozwiązanie. Pierwszym krokiem w tym kierunku było przekształcenie Liceum Pedagogicznego w Studium Nauczycielskie (1959 r.). Charakter studium, a przede wszystkim fakt, że było ono dostępne dla osób posiadających maturę, przesunął je, przynajmniej w warstwie obywatelskiej, w kierunku społeczności studenckiej.

Ciągle jednak brak było w Płocku możliwości studiowania na poziomie wyższym. Miłowym krokiem było powstanie punktów konsultacyjnych dwóch uczelni wyższych: Politechniki Łódzkiej i Szkoły Głównej Planowania i Statystyki w Warszawie. Punkty konsultacyjne umożliwiały prowadzenie zajęć w Płocku. Pozwalało to chętnym na podjęcie studiów w miejscu zamieszkania, a tym samym wyeliminować konieczność, praktycznie nierealnych w tamtych latach, systematycznych dojazdów do Warszawy czy Łodzi.

Działalność punktów konsultacyjnych była wspierana przez największe płockie zakłady pracy, które finansowały część kosztów administracyjnych, zapewniały transport i noclegi dla wykładowców. Lokale na zajęcia i wykłady udostępniała płocka Naczelna Organizacja Techniczna, która miała wówczas siedzibę przy ul. Kolegialnej 9. Punkty konsultacyjne zostały utworzone przy aktywnym współudziale Uniwersytetu Robotniczego Związku Młodzieży Socjalistycznej. Kierownikiem obydwu

⁴⁷ Tamże, s. 36.

punktów konsultacyjnych był Tadeusz Magnuski. Studenci i kadra nauczająca mogli korzystać z zasobów Biblioteki im. Zielińskich.

Z perspektywy czasu działalność punktów konsultacyjnych należy ocenić pozytywnie, mimo że nie zlikwidowały one deficytu kadry z wyższym wykształceniem. Nie stały się też zalążkiem środowiska akademickiego. Wpłynęły natomiast w znaczący sposób na zmianę myślenia społeczeństwa i władz lokalnych o pozytywnym wpływie osób z wyższym wykształceniem na gospodarkę, kulturę i korzystne przemiany społeczne środowiska takiego miasta jak Płock. Stanowiły – razem z Towarzystwem Naukowym Płockim – zaczątek ośrodka naukowego o dużym znaczeniu dla kulturalnego i intelektualnego rozwoju miasta. Szkolnictwo płockie zawsze było tym elementem, któremu nadawano szczególne znaczenie i które stanowiło podstawę życia i kultury miasta i regionu. Wagę szkolnictwa dostrzegało także Towarzystwo Naukowe Płockie. Działalność punktów konsultacyjnych zakończyła się dopiero z momentem powołania w Płocku Filii Politechniki Warszawskiej.

Najstarszą uczelnią w Płocku, istniejącą od 415 lat, jest Wyższe Seminarium Duchowne – dzisiaj również znajduje się tam Oddział Zamiejscowy Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Oddział ten kształci na kierunku teologia również osoby świeckie. Ważną instytucją naukową tegoż seminarium jest biblioteka. Biblioteka liczy ponad 120 tys. woluminów, około 4 tys. starodruków, 8 inkunabułów, 420 dokumentów pergaminowych, 15 rękopisów średniowiecznych, a także ponad 360 tytułów czasopism i ponad 40 tys. innych woluminów⁴⁸. Biblioteka jest otwarta dla studentów z innych uczelni.

Jak już wcześniej wspomniano, w 1967 r. została powołana w Płocku Filia Politechniki Warszawskiej, nosząca dziś nazwę Politechnika Warszawska Filia w Płocku. Posiada ona własną bibliotekę techniczną, w której znajduje się ponad 100 tys. egzemplarzy książek i czasopism.

W 1993 r. powstała w Płocku Wyższa Szkoła Zarządzania i Bankowości, która od 1995 r. nosi imię Pawła Włodkowica i nową nazwę – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku. Dotychczas uczelnię opuściło ponad 20 tys. absolwentów z tytułem inżyniera, licencjata lub magistra.

Po wprowadzeniu reformy administracyjnej państwa w 1999 r. jednym z elementów, mających zapobiec obniżeniu prestiżu dotychczasowo-

⁴⁸ Z. Kruszewski, *Dobre kształcenie studentów i rozwój kadry naukowej drogą do nowoczesności i atrakcyjności Płocka*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku*, red. Z. Kruszewski, J. Pólturzycki, Wyd. TNP Płock 2006, s. 20.

wych 49 miast wojewódzkich, było powołanie w nich zawodowych szkół wyższych. Uczelnia taka powstała także w Płocku pod nazwą Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa. Przejęła ona i kontynuuje tradycje studiów nauczycielskich i kolegium nauczycielskiego, których początki sięgają 1975 roku.

W Płocku działał do 2010 r. Punkt Konsultacyjny Uniwersytetu Warszawskiego. Początkowo również Wydziału Prawa i Administracji, a następnie także wydziałów zarządzania i politologii.

Jak z tego wynika, Płock ma sporo cech ośrodka akademickiego. Uczelnie jednak są rozproszone, zarówno pod względem lokalizacyjnym, jak i swej działalności. W ich integracji, szczególnie, jeśli chodzi o kadre naukową, niebagatelną rolę odgrywa Towarzystwo Naukowe Płockie. Towarzystwo, szczególnie w początkowej fazie rozwoju szkolnictwa wyższego w Płocku, pełniło też rolę wspomagającą zarówno dla studentów, jak i kadry naukowo-dydaktycznej. Było to możliwe dzięki należącej do towarzystwa Bibliotece im. Zielińskich, posiadającej jeden z najcenniejszych księgozbiorów w Polsce. Biblioteka była wielce pomocna powstającym uczelniom w ich początkowej fazie, kiedy nie dysponowały one własnymi zasobami książek, a jest potrzebna i dzisiaj, gdyż znacznie poszerza liczbę dostępnych publikacji. Dotyczy to zarówno wydawnictw współczesnych, jak i szczególnie wydawnictw starszych, których biblioteki uczelniane nie posiadają.

Zachodzi tu więc swoistego rodzaju sprzężenie zwrotne: towarzystwo służy płockim uczelniom, a właściwie szerzej – płockiemu szkolnictwu – pomocą przez udostępnianie swoich księgozbiorów i organizację spotkań naukowych, samo zaś korzysta z dorobku i działalności naukowej kadry płockich szkół i uczelni. To sprzężenie jest korzystne dla wszystkich stron, a jego efekty dla rozwoju kultury i nauki miasta i regionu są nie do przecenienia. W ten sposób towarzystwo realizuje zapisy swojego statutu, który, choć wielokrotnie zmieniany, zawsze na pierwszym miejscu stawiał rozwój nauki, wiedzy, podtrzymywanie tradycji i rozwój kulturalny społeczeństwa regionu Mazowsza Płockiego.

28 marca 1973 r. Zwyczajne Walne Zgromadzenie Towarzystwa Naukowego Płockiego przyjęło uchwałę w sprawie Roku Nauki Polskiej. Wśród wielu jej postanowień, mówiących o pogłębianiu i rozwoju współpracy z Uniwersytetem Warszawskim, Polską Akademią Nauk i innymi placówkami naukowymi, znalazł się następujący zapis: *„Otaczając opieką młode talenty naukowe pomagać wybitnie uzdolnionej młodzieży szkół średnich,*

*a dla najlepszych studentów fundować stypendia imienia wybitnych płocczan bądź osób zasłużonych dla Mazowsza, Płocka i Towarzystwa Naukowego Płockiego*⁴⁹. Towarzystwo ten postulat realizowało i przez wiele lat, w ramach posiadanych środków finansowych, przyznawało stypendia nie tylko studentom, ale również uczniom szkół średnich.

Zwyczajne Walne Zgromadzenie Towarzystwa Naukowego Płockiego, które odbyło się 28 marca 1977 r. przyjęło uchwałę w sprawie programu pracy i rozwoju towarzystwa w latach 1977–1980. Uchwała, nawiązując do przywrócenia Płockowi rangi stolicy województwa (w 1975 r.), zwraca uwagę na problemy gospodarcze, społeczne, naukowe i kulturalne, do których rozwiązania powinno przyczynić się TNP. Do koniecznych do podjęcia elementów zalicza m.in. współpracę z Polską Akademią Nauk, wyższymi uczelniami – szczególnie z Uniwersytetem Warszawskim, a także z poszczególnymi uczonymi⁵⁰. Już dwa lata później pozytywnej oceny realizacji uchwały Walnego Zgromadzenia TNP z 28 marca 1977 r. dokonał podczas obrad Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia TNP prof. Szczepan Pieniążek – wiceprezes PAN i przewodniczący Rady Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN. Powiedział m.in.: *„Jest ono [TNP] najbardziej aktywne w kraju. Imponuje jego dorobek i inicjatywa, a zwłaszcza patriotyzm oraz przywiązanie do miasta i regionu, w którym działa – do Mazowsza. Przez swoją działalność dla dobra tej ziemi pracuje dla dobra całego kraju*”⁵¹.

O pełnej realizacji uchwały z 28 marca 1977 r. świadczy informacja, zawarta w sprawozdaniu za 1980 rok. Mowa w niej o przeprowadzonych 50 cyklach badań naukowych o wielomilionowej wartości i dochodach z tytułu realizacji tych badań pozyskanych przez towarzystwo. Dochody te zostały przeznaczone na budowę Domu Pracy Twórczej TNP w Cierszewie. Badania zlecały najpoważniejsze placówki naukowe w kraju, m.in.: PAN, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, a także wielkie centrale przemysłowe⁵².

W kolejnych latach, jak wynika ze sprawozdań, towarzystwo wspierało różne inicjatywy związane z rozwojem szkolnictwa w Płocku. Zmiany ustrojowe w Polsce (1989 r.) spowodowały budowanie społeczeństwa

⁴⁹ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1973”, TNP Płock 1974, s. 35.

⁵⁰ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1977”, TNP Płock 1978, s. 34.

⁵¹ „Notatki Płockie” 1979, nr 4(101), s. 10.

⁵² „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1980”, TNP Płock 1981, s. 32.

obywatelskiego i związanych z tym nowych ambitnych planów. Towarzystwo nie pozostawało w tyle za tymi zmianami. Stąd, 28 marca 1992 r. Walne Zgromadzenie TNP podjęło uchwałę w sprawie utworzenia filii Uniwersytetu Warszawskiego, jako Uniwersytetu Mazowieckiego w Płocku. Czytamy w niej: „...Towarzystwo Naukowe Płockie inicjuje i podejmuje działania na rzecz powołania Filii Uniwersytetu Warszawskiego – Uniwersytetu Mazowieckiego w Płocku, z zamiarem inauguracji pierwszego roku akademickiego w dniu 1 października 1995 r. (...) Uniwersytet Mazowiecki w Płocku winien kształcić młodzież w zakresie nauk humanistycznych, szczególnie zaś historii, literatury, socjologii, pedagogiki, polityki społecznej, a również prawa i ekonomii wraz z nauką o zarządzaniu (...)”⁵³.

Kwestia Uniwersytetu Mazowieckiego powracała w Towarzystwie Naukowym Płockim jeszcze wielokrotnie. Odnajdujemy ją we wnioskach załączonych do Uchwały Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z 28 marca 1994 r.: „(...) Głównym pomnikiem 500-lecia [województwa płockiego] winno być powołanie państwowego Uniwersytetu Mazowieckiego (nazwa robocza) jako Filii Uniwersytetu Warszawskiego z humanistycznym profilem nauczania”. We wnioskach załączonych do tej uchwały znajduje się punkt, mówiący o kontynuacji rozbudowy naukowej Biblioteki im. Zielińskich TNP, największej w historii towarzystwa inwestycji, jako bazy materialnej dla rosnącej w Płocku liczby studentów⁵⁴. Wniosek ten powtarza się podczas Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia TNP z 28 marca 1995 roku.

Podczas tego zgromadzenia przyjęto też inny wniosek, świadczący o determinacji, z jaką towarzystwo pragnie wspierać płockie uczelnie. Dotyczy on wystąpienia do KBN o 5 mld (ówczesnych) złotych na statutową działalność Biblioteki im. Zielińskich TNP, a do władz miasta Płocka o 2 mld zł na zakup do biblioteki podręczników studenckich nowo tworzonego od 1 października 1995 r. Kolegium Nauk Ekonomicznych i Społecznych Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku.

Towarzystwo Naukowe Płockie zwracało uwagę na negatywne dla Płocka skutki, wynikające z utraty przez miasto statusu stolicy województwa w wyniku reformy administracyjnej kraju od stycznia 1999 roku. Znajduje to odzwierciedlenie we wnioskach przyjętych podczas Walnego Zgromadzenia Członków TNP, które odbyło się 30 marca 1998 roku.

⁵³ „Notatki Płockie” 1992, nr 3(152), s. 48–49.

⁵⁴ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1994”, TNP Płock 1995.

Wniosek nr 4 mówi o potrzebie czynnego uczestnictwa w tworzeniu obrony pozycji Płocka jako ważnego ośrodka kulturalnego i gospodarczego w kontekście zagrożenia utratą statusu miasta wojewódzkiego. Uwzględnia konieczność współdziałania ze szkołami wyższymi w podnoszeniu rangi Płocka jako ośrodka akademickiego, uznając szkolnictwo wyższe za jeden z najważniejszych czynników miastotwórczych⁵⁵.

Ważnym wnioskiem, przyjętym podczas Zwyczajnego Walnego Zgromadzenia TNP 29 marca 1999 r., był wniosek nr 8 brzmiący: *„współdziałać ze szkołami wyższymi w podnoszeniu rangi Płocka jako ośrodka akademickiego. Pomóc w utworzeniu w Płocku piątej wyższej uczelni: Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku”*⁵⁶.

Wniosek ten był w pewnej mierze konsekwencją podpisanego 3 sierpnia 1998 r. przez prezesa TNP, Jakuba Chojnackiego, i Wojewodę Płockiego, Andrzeja Drętkiewicza, listu intencyjnego, dotyczącego pomocy i wsparcia przez TNP działań, mających na celu utworzenie w Płocku Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej. W liście tym jest zawarta deklaracja udostępnienia przez TNP Biblioteki im. Zielińskich wraz z całym zapleczem na potrzeby pracowników naukowych i studentów PWSZ w Płocku. Z kolei wojewoda płocki zobowiązał się, w ramach posiadanych środków, do wzbogacania księgozbioru biblioteki⁵⁷.

Wnioski przyjmowane podczas kolejnych Zwyczajnych Walnych Zgromadzeń TNP, poza wskazaniem na dążenie do współpracy i pomocy płockiemu szkolnictwu wyższemu, pokazują także jego rozwój i postęp. Świadczy o tym podejmowana we wnioskach tematyka. Warto przytoczyć w pełnym brzmieniu wniosek nr 5 przyjęty przez Zwyczajne Walne Zgromadzenie TNP z 28 marca 2001 roku: *„Włączyć się w proces dochodzenia naszego kraju do społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy poprzez czynne wspieranie lokalnego szkolnictwa wyższego. Orientować działalność Biblioteki im. Zielińskich na potrzeby studentów płockich uczelni oraz otoczyć opieką Seminarium Doktoranckie TNP jako ważną instytucję kształcenia kadr naukowych dla potrzeb regionalnych szkół wyższych”*⁵⁸.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że nie tylko towarzystwo wspierało uczelnie, ale także uczelnie wspierały TNP w miarę posiadanych środków

⁵⁵ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1998”, TNP Płock 1999, s. 33.

⁵⁶ Zwyczajne Walne Zgromadzenie TNP, Płock 1999.

⁵⁷ „Notatki Płockie”, 1998, nr 3(176), s. 52.

⁵⁸ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2001”, TNP Płock 2002, s. 31.

finansowych i obowiązujących w tym względzie przepisów. Jak można przeczytać w sprawozdaniu z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za 2000 rok, przykładowo Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica przekazała 66 000 zł na zakup książek i serwera dla Biblioteki im. Zielińskich.

Wydarzeniem wartym podkreślenia, wdzięczności uczelni płockich dla towarzystwa był koncert z okazji 185-lecia założenia TNP. Wystąpiły w nim cztery chóry: Chór Państwowej Szkoły Muzycznej I i II stopnia im. Karola Szymanowskiego w Płocku pod dyrekcją Andrzeja Sitka, Kameralny Chór Akademicki Politechniki Warszawskiej Szkoły Nauk Technicznych i Społecznych w Płocku pod dyrekcją Edwarda Bogdana, Kameralny Chór Akademicki Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku pod dyrekcją Małgorzaty Szpotańskiej oraz Vox Juventus – Chór Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Płocku pod dyrekcją Roberta Majewskiego⁵⁹. Koncert odbył się w sali koncertowej Szkoły Muzycznej.

Należy też zaznaczyć, że pracownicy płockich szkół czynnie włączali się w działalność społeczną na rzecz towarzystwa. Wielu z nich było i jest członkami towarzystwa, przewodniczyli i przewodniczą sekcjom, np. prof. Jacek Kubissa, prof. Daniela Żuk, prof. Barbara Pacewska, prof. Józef Półturzycki, dr inż. Henryk Rode. Prof. Janusz Pysiak, będąc dyrektorem Instytutu Chemii w Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku, był przez wiele lat wiceprezesem TNP. Wielu obecnych działaczy to nauczyciele lub emerytowani nauczyciele szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych płockich, sierpeckich, łączyckich i innych miejscowości z obszaru funkcjonowania towarzystwa.

W skład Zarządu TNP w 2007 r. wchodził nauczyciele akademicy: ks. prof. Michał Grzybowski – Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, prof. Daniela Żuk – Filia Politechniki Warszawskiej w Płocku, dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski – Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, dr Wiesław Koński – Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna we Włocławku, dr Grzegorz Gołębiwski – nauczyciel Liceum Ogólnokształcącego im. Marii Dąbrowskiej, dr Marian Chudzyński – emerytowany nauczyciel Technikum Samochodowego w Płocku.

Towarzystwo jest też współorganizatorem wraz z wyższymi uczelniami konferencji i sympozjów naukowych. Na przykład, w 1978 r. odbyło się pierwsze sympozjum (odbywa się cyklicznie co 2–3 lata i nosi

⁵⁹ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2005”, TNP Płock 2006, s. 68, 69.

imię prof. Czesława Kanafojskiego) na temat: „Problemy budowy i eksploatacji maszyn rolniczych”. Innym przykładem może być konferencja „Szkolnictwo wyższe w Płocku wczoraj, dziś i jutro”, zorganizowana z inicjatywy Sekcji Pedagogicznej TNP we współpracy ze starostą płockim i Szkołą Wyższą im. Pawła Włodkowica w Płocku⁶⁰.

Rektorzy Politechniki Warszawskiej – prof. Włodzimierz Kurnik, i Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica – dr hab. inż. Zbigniew Kruzewski, przy udziale towarzystwa, byli w listopadzie 2009 r. organizatorami debaty „Szanse i zagrożenia szkolnictwa wyższego w Płocku”⁶¹.

Warto także wspomnieć o wspólnych wydawnictwach TNP i szkół wyższych, m.in.:

- *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, Wyd. Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica – NOVUM oraz Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2006.

- *Adam Mickiewicz. Wielkość – Tradycja – Pamięć. 1798–1855–2005*, Towarzystwo Naukowe Płockie i Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, Płock 2006.

- *Ojczyzna i jej regiony (region, regionalizm, edukacja lokalno-regionalna i etniczna)*, J. Damrosz, Towarzystwo Naukowe Płockie i Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, Płock 2007.

Analiza działań towarzystwa na rzecz szkolnictwa w Płocku wskazuje na ścisłe związki tych instytucji. Towarzystwo wspierało i wspiera instytucje edukacyjne, nie tylko udostępniając nieodpłatnie swoje zbiory Biblioteki im. Zielińskich, ale też czynnie włącza się w ich powstawanie oraz współdziała z nimi, organizując posiedzenia naukowe, wydając wspólne publikacje. Aktywni działacze społeczni towarzystwa wywodzą się ze szkół różnego poziomu edukacji, bez ich pracy i zaangażowania trudno wyobrazić sobie funkcjonowanie TNP w Płocku i regionie.

4. Towarzystwo na rzecz rozwoju okręgu wiedzy w regionie

Towarzystwo Naukowe Płockie podejmowało wiele inicjatyw, przedsięwzięć o znaczeniu gospodarczym, istotnym dla rozwoju potencjału inte-

⁶⁰ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2005”, TNP Płock 2006, s. 74.

⁶¹ „Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2009”, TNP Płock 2010, s. 77.

lektualnego regionu (dzisiaj operowalibyśmy pojęciem rozwoju kapitału ludzkiego). Rozumiano to jako rozwój edukacyjny ludzi mieszkających w regionie, jak również pozyskiwanie ludzi z zasobami wiedzy z innych regionów przez stwarzanie im warunków do „lepszego życia” w obszarze działania towarzystwa. Pojęcie „lepszego życia” rozumiano dość szeroko – jako rozwój lokalnej infrastruktury (np. szkoły, uczelnie, zaplecze kulturalne itp.), jak również rozwój działalności gospodarczej, np. zakładów przemysłowych, usług czy też tworzenie struktur sprzyjających tej działalności. Działania te w dalszej perspektywie powinny sprzyjać rozwojowi miejsc pracy, rozwojowi zaplecza kulturalnego czy polepszeniu dobrostanu ludzi żyjących w tym regionie. Już na początku prezesury Aleksandra Macieszy zajmowano się problemami komunikacyjnymi Płocka, wychodząc z inicjatywą budowy połączenia kolejowego Kutno–Płock–Sierpc. Upatrywano w tym działaniu możliwości rozwoju gospodarczego miasta, jak też wzrost dobrobytu poszczególnych obywateli. W późniejszych okresach podejmowano również inicjatywy wspierające rozwój gospodarczy miasta, m.in. budowę mostu przez Wisłę pod koniec lat 30. XX w. (1937–1938) czy w okresie powojennym pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia drugiej przeprawy mostowej. Powstały społeczne komitety budowy, w których aktywnymi członkami byli członkowie towarzystwa. Towarzystwo wykazywało też dużą aktywność w czasie podejmowania decyzji o budowie Mazowieckich Zakładów Rafineryjnych i Petrochemicznych (późniejszy ORLEN) w Płocku, jak też podczas innych działań, które były związane z rozwojem regionu.

Niewątpliwie jedną z najważniejszych inicjatyw dla rozwoju regionu płockiego, budowania społeczeństwa wiedzy oraz kapitału ludzkiego jest inicjatywa powstania Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii.

W promieniu ok. 120 km od Warszawy skupia się ponad 50% polskiego potencjału wiedzy zgromadzonego w uczelniach wyższych, instytucjach naukowych i innych jednostkach badawczych. Osiągnięciom ostatnich lat w sferze szkolnictwa wyższego towarzyszył znaczny niedorozwój badań naukowych i niedostateczna proinnowacyjność przedsiębiorczości w Polsce. Taki stan rzeczy uznano za wysoce niezadowolający, zagrażający obecnemu i przyszłemu rozwojowi naszego kraju.

15 listopada 2003 r. z inicjatywy prezesa TNP Zbigniewa Kruszewskiego na Zamku Księżąt Mazowieckich odbyło się spotkanie obywatelskie, na którym zastanawiano się nad działaniami możliwymi do podjęcia

na rzecz autentycznego rozwoju kraju, nad przyszłością Polski po wejściu w struktury Unii Europejskiej. Spotkaniu towarzyszyła świadomość, że nikt nie zdejmie z Polaków odpowiedzialności za kraj, jego rozwój i poziom życia, także w dziedzinie edukacji, nauki i jej zastosowań, jak również w dziedzinie technik i technologii oraz ich wdrożeń i zastosowań. Zbigniew Kruszewski podczas wprowadzenia do debaty, powiedział „*Nam chodzi o takie wykorzystanie polskiego potencjału przemysłowego, a szczególnie naukowego i intelektualnego, które uczyni z naszego kraju państwo znaczące pod tym względem w Europie i świecie*”⁶². Dalej stwierdził; „*...dlaczego Płock jest miejscem pierwszego spotkania w tej sprawie. Sądzę, że zdecydowało o tym wiele aspektów, ale pozwolę sobie wymienić tylko dwa*”⁶³.

Pierwsze historyczne. Początki polskiej państwowości nierozzerwalnie wiążą się z tym miastem (...) w płockiej katedrze, spoczywają szczątki jednych z pierwszych władców, Władysława Hermana i Bolesława Krzywoustego. To tu znajduje się najstarsza w Europie szkoła, której początki datuje się na 1180 rok, (...) To tu znajduje się jedno z najstarszych w Polsce towarzystw naukowych – Towarzystwo Naukowe Płockie.

Drugi to aspekt współczesny. To tu znajduje się perła polskiej gospodarki – koncern naftowy ORLEN (...) Płock też wydaje się dobrą lokalizacją jako jeden z wierzchołków trójkąta Warszawa–Łódź–Płock. W trójkącie tym zawiera się znamienita część polskiego intelektualnego kapitału naukowo-technicznego (...) ORLEN może być jednym z filarów planowanego przedsięwzięcia. Drugim powinny być środki pomocowe z Unii Europejskiej. Trzecim – środki z offsetu. Czwarty filar – to między innymi osoby tu siedzące, polski intelekt, myśl techniczna, polska wiedza i umiejętności”.

W spotkaniu tym brali udział przedstawiciele rządu, samorządów, instytucji naukowych, parlamentarzyści, m.in. prof. Michał Kleiber – minister Nauki i Informatyzacji, dr Józef Oleksy – Przewodniczący Komisji Europejskiej Sejmu RP; prof. Jerzy Kołodziejczak – członek prezydium Polskiej Akademii Nauk (później jej prezes); prof. Eugeniusz Kwiatkowski – prorektor Uniwersytetu Łódzkiego; mgr Jacek Kosiec – prezes Fundacji Technopolis, inż. Czesław Bugaj – członek Zarządu ORLENU, Adam Struzik – Marszałek Województwa Mazowieckiego, Krzysztof Makowski – Wojewoda Łódzki, prof. Andrzej Janicki – przewodniczący Komisji Nauki i Postępu Technicznego PLP, prof. Marek Dietrich – dyrektor

⁶² *Centralny Okręg, Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii*, red. Z. Kruszewski, TNP, Płock 2003, s. 10.

⁶³ Tamże, s. 11.

Instytutu Problemów Współczesnej Cywilizacji; prof. Piotr Węgleński – rektor Uniwersytetu Warszawskiego, prof. Jerzy Woźnicki – przewodniczący Fundacji Rektorów Polskich; prof. Janusz Haman – prezes Polskiej Fundacji Upowszechniania Nauki; prof. Sylwester Porowski – Centrum Badań Wysokociśnieniowych PAN; prof. Janusz Lipkowski – wiceprezes Polskiej Akademii Nauk; dr Jerzy Kropiwnicki – Prezydent Miasta Łodzi; Tomasz Kolczyński – wiceprezydent Miasta Płocka; Wojciech Szewko – podsekretarz stanu w Ministerstwie Nauki i Informatyzacji; Leszek Mizieliński – Wojewoda Mazowiecki; prof. Janusz Zieliński – prorektor Politechniki Warszawskiej; prof. Bogdan Grzeloński – rektor Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku; prof. Andrzej Straszak – dziekan Wydziału Informatyki Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku; Ryszard Kalisz – poseł na Sejm RP; Wojciech Jasiński – poseł na Sejm RP; Zbigniew Kruszewski – Senator RP i wielu innych osób wyrażających zainteresowanie zawodowe tematyką posiedzenia.

Podczas spotkania Józef Oleksy powiedział m.in.: *„Przepustką do XXI wieku dla ludzi, państw i społeczeństw jest tylko kapitał intelektualny i kreacja możliwości umysłu ludzkiego. Polsce bardzo potrzebna jest promocja wysiłku umysłu ludzkiego, promocja od przedszkola poczynając, a na studiach podyplomowych, doktoranckich, zespołach badawczych kończąc (...). Nastąpi bowiem przesuwanie wysiłku i koncentracja środków na innowacyjność, na pomysł, na odkrycie i na praktyczne zastosowanie tego, co umysły ludzkie mogą stworzyć i praktycznie zastosować. Dalej wyraził myśl „...czy zdołamy w polskim rozwoju pobudzić rodzime możliwości, nasz potencjał rozwojowy bardzo zaniedbany przez arogancką politykę wobec nauki, wobec badań, wobec edukacyjności społeczeństwa. Politykę, która pozostawiła nas w dużym odstępstwie od dynamiki światowej i europejskiej w tej dziedzinie”⁶⁴.*

Wagę i doniosłość spotkania w Płocku podkreślił prof. Michał Kleiber, który m.in. wyraził pogląd⁶⁵ *„nie sposób oprzeć się wrażeniu, że bierzemy udział w spotkaniu, które ma niezwykłą wagę. Czy nasze spotkanie zaowocuje ważnymi rezultatami, zależy jednak od nas wszystkich (...) chciałbym przestrzec przed nadmiernym optymizmem, gdyż obracamy się w kręgu spraw niezwykle trudnych i złożonych. Mówię to nie po to, żeby zasiać wątpliwości w racjonalność naszej dzisiejszej debaty, a wręcz przeciwnie, żeby dyskutować z silnym postanowieniem, że ta inicjatywa zostanie z sukcesem zrealizowana. Jestem bowiem przekonany, że potrzebny jest nam, w szerokim społecznym kontekście, przełom*

⁶⁴ Tamże, s. 13.

⁶⁵ Tamże, s. 19–20.

w myśleniu o Polsce”. I dalej stwierdził „w krajach rozwiniętych standardem myślenia jest zrozumienie, że szeroko rozumiana innowacyjność jest nie jednym z czynników rozwoju, ale głównym czynnikiem rozwoju. Ta świadomość musi funkcjonować również w naszym kraju”.

Prof. Jerzy Kołodziejczak⁶⁶ uznał, że jeżeli chcemy w Unii Europejskiej odgrywać rolę partnerską, a nie ubogiego krewnego, to należy podejmować działania, które będą realizować ideę utworzenia Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii. Przedstawił myśl, by środki finansowe koncentrować na takich priorytetowych programach, które prowadzą do uruchamiania produkcji wyrobów, wykorzystując nowoczesne rozwiązania techniczne technologiczne. W trakcie dyskusji Marszałek Województwa Mazowieckiego Adam Struzik udzielił pełnego poparcia dla tego projektu. Stwierdził, że „połączenie dwóch organizmów – Warszawy i Łodzi – daje nadzieję na powstanie duopolu funkcjonalnego, które może w przeszłości konkurować z dużymi ośrodkami europejskimi, takimi jak na przykład Berlin...”⁶⁷. Prof. Marek Dietrich⁶⁸ przedstawił pogląd: „Jeśli chodzi o koncepcję przedsięwzięcia, o którym dziś mówimy, to mnie się ona bardzo podoba. Szczególnie dlatego, że mówimy nie tylko o technologii, o gospodarce, ale również o wiedzy i edukacji(...) Musimy znaleźć swoje własne pola, na których będziemy starali się być najlepsi na świecie”.

Prof. Piotr Węgleński⁶⁹ stwierdził: „Pomysł z Centrum Technologicznym jest znakomitym pomysłem i chciałbym złożyć deklarację w imieniu warszawskiego środowiska naukowego, że wchodzimy do tego z dużym potencjałem i z pewnymi, konkretnymi bardzo projektami”.

Prezes Fundacji Upowszechniania Nauki, prof. Janusz Haman, zwrócił uwagę na ważny element dyskusji, że inicjatywa tworzenia koncepcji Centralnego Okręgu Wiedzy jest inicjatywą organizacji pozarządowej. Powiedział⁷⁰: „znajdujemy się w Płocku, gdzie są ogromne tradycje społecznego ruchu naukowego w postaci Towarzystwa Naukowego Płockiego (...), w naszych krajach partnerskich w Unii Europejskiej, (...) organizacje pozarządowe odgrywają nieporównywalnie większą rolę rozwoju naukowym i gospodarczym, niż to ma miejsce w Polsce, i będą one szukać u nas partnerów działających na podobnych zasadach”. Uznał, że: „wiele zadań będzie można powierzyć w Centrum

⁶⁶ Tamże, s. 26.

⁶⁷ Tamże, s. 61.

⁶⁸ Tamże, s. 71.

⁶⁹ Tamże, s. 73.

⁷⁰ Tamże, s. 79–80.

Okręgu organizacjom pozarządowym, które wywiążą się dobrze z tych zadań i to najtaniej jak to jest możliwe, gdyż działalność ich oparta jest na społecznej inicjatywie. Do takich zadań może należeć przygotowanie kadr, które powinno być zrobione szybko i możliwie tanio. Centralny Okręg może być doskonałym poligonem do wdrażania najnowszych, multimedialnych i zdalnych technik nauczania, które ciągle nie znajdują szerokiego dotarcia do polskiego odbiorcy”.

Poparcie i deklarację współpracy złożyli także inni uczestnicy spotkania. Prof. Janusz Lipkowski wyraził pogląd⁷¹: „Bardzo krótko, ale bardzo dobitnie chciałbym w imieniu Akademii Nauk zgłosić podziw i uznanie dla wspaniałej koncepcji utworzenia Centrum, której jednocześnie składam deklarację całkowitego poparcia”. Jednak wyraził też również swoje obawy: „Na zakończenie chciałbym dodać, że bardzo liczymy na to, że ta koncepcja zakończy się sukcesem, ponieważ porażek mieliśmy już zbyt dużo”. Minister Wojciech Szewko stwierdził⁷²: „wszyscy wiążemy z budową Centralnego Okręgu Wiedzy nadzieje, (...) mam nadzieję, że ten okręg będzie zbudowany na tak solidnych podstawach organizacyjnych, intelektualnych, koncepcyjnych, że nie podzieli losu kilku podobnych inicjatyw, które kiedyś pojawiły się w Polsce...”. Józef Oleksy stwierdził, że „liczymy na to, że pan minister ustanowi pełnomocnika do spraw Centralnego Okręgu, o co do premiera zwracamy się. Po prostu uczeni mają robić naukę, a organizacją systemu musi wziąć na siebie ten, kto organizuje państwo”.

Z tych wypowiedzi, pokazujących potrzebę utworzenia Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii, wynika duży entuzjazm uczestników i ogromna idea spożytkowania jak najracjonalniej intelektualnego potencjału Warszawy, Łodzi i Płocka. Uczestnicy spotkania podpisali deklarację⁷³ w sprawie Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii, którą skierowano do Rządu RP, Sejmu RP, samorządów Mazowsza i Ziemi Łódzkiej oraz kół polskiej gospodarki. W ostatnim akapicie deklaracji napisano: „Idea wszechstronnego rozwoju Polski, opartego na wiedzy, edukacji i nauce to szansa dla wszystkich Polaków XXI wieku”. Pełny tekst deklaracji przedstawiono w Aneksie 7, załączonym do niniejszej pracy. Działacze Towarzystwa Naukowego Płockiego, podejmując inicjatywę debaty nad projektem Centralnego Okręgu, zdawali sobie sprawę ze złożoności i ważności tej problematyki dla Polski i regionu północnego Mazowsza.

⁷¹ Tamże, s. 83.

⁷² Tamże, s. 89.

⁷³ Tamże, s. 7–8.

Przed Polską stoi wyzwanie budowania nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy i zaawansowanych technologiach. Tylko w ten sposób możliwe będzie osiągnięcie satysfakcjonującego wzrostu produktu narodowego, nadrobienie opóźnień wobec rozwiniętych krajów Unii Europejskiej i zaspokojenie oczekiwań społecznych co do poziomu życia obywateli. Członkowie towarzystwa zawsze wyczuwali problemy i nastroje społeczne, także w tym przypadku. Stąd inicjatywa powołania Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki i Wysokich Technik i Technologii.

Nazwę tę w następnym okresie prac nad projektem w towarzystwie uproszczono, sprowadzając ją do nazwy Centralny Okręg Wiedzy i Technologii (COWT). Założono, że formą gospodarczo prawną COWT mogłaby być spółka akcyjna, której zadaniem byłoby zaktywizowanie potencjału intelektualnego zlokalizowanego na obszarze województwa mazowieckiego i łódzkiego. Dlaczego Spółka Akcyjna? Gdyż właścicielami akcji mogłyby być różne podmioty, poczynając od skarbu państwa, przez samorządy różnych szczebli, uczelnie, publiczne i niepubliczne, instytuty badawcze, towarzystwa naukowe, przedsiębiorstwa o różnym akcjonariacie właścicielskim do indywidualnych osób prywatnych, np. twórców, naukowców, właścicieli patentów. Byłby to podmiot publiczno-prywatny o bardzo zróżnicowanym akcjonariacie. Spółka Akcyjna mogłaby uzyskać majątek od Skarbu Państwa, np. nieruchomości, akcje, obligacje. Ponadto mogłaby otrzymać darowizny publiczne i prywatne, emitować akcje i obligacje. Także samorządy województw mazowieckiego i łódzkiego mogłyby pomnażać środki spółki. Uczelnie i instytuty badawcze mogłyby przekazywać środki własne wypracowane, a także inne podmioty posiadające akcje spółki. Akcje mogłyby być kupowane przez podmioty, które chciałyby korzystać z jej pośrednictwa, oraz osoby prywatne, jako lokaty kapitałowe. Działalność spółki byłaby prowadzona pod kontrolą społeczną, a jej bilans byłby otwarty dla opinii publicznej. Osadzenie spółki w realiach finansowych jest gwarantem powodzenia jej funkcjonowania. Bez określenia jasnych zasad finansowania trudno jest realizować zadania.

Do zadań Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii (COWT) w formie Spółki Akcyjnej można m.in. zaliczyć:

a) koordynowanie tworzenia spójnego systemu innowacyjnego – projektów i programów, sieci jednostek wspierających transfer technologii instytucji naukowych i innych struktur (np. osób indywidualnych) do gospodarki, działających na rzecz podnoszenia poziomu innowacyjności i przedsiębiorczości;

b) rozwijanie systemu kapitału ludzkiego – kwalifikacji i wykształcenia, odpowiednich szkoleń zapewniających infrastrukturę osobową i techniczną do wprowadzania zaawansowanych technologii;

c) organizowanie i pomoc w finansowaniu projektów infrastrukturalnych systemu innowacyjnego (m.in. klastrów, parków technologii i transferu technologii, inkubatorów przedsiębiorczości, funduszy inwestycyjnych, itp.) i konkretnych projektów technologicznych budujących ich inżynierię finansowania;

d) zapewnienie gwarancji finansowania dla instytucji systemu innowacyjnego i konkretnych projektów, m.in. pomagając zapewnić wkład własny do funduszy europejskich;

e) budowanie systemu ubezpieczeń projektów, obarczonych, z istoty swojej innowacyjności i zaawansowanych technologicznie rozwiązań, podwyższonym ryzykiem finansowym;

f) promowanie projektów i ich wyrobów przez prowadzenie marketingu krajowego i międzynarodowego na rynkach krajowych i zagranicznych, szczególnie wobec władz rządowych i samorządowych;

g) monitorowanie, w tym badania rynków pod kątem nisz technologicznych i wyłaniających się nowych branż oraz nowych usług;

h) pozyskiwanie partnerów dla polskich przedsiębiorstw opartych na zaawansowanych technologiach i systemach innowacyjnych;

i) koordynowanie dużych programów podnoszenia poziomu innowacyjności gospodarki, zleczanych przez instytucje rządowe;

j) finansowanie lub współfinansowanie ochrony polskiej własności intelektualnej w kraju i na świecie;

k) zapewnianie i kontrolowanie specjalnego statusu terenów przeznaczonych pod inwestycje systemu innowacyjnego – zgodnie z przepisami dotyczącymi zagospodarowania przestrzennego, z prawem decyzji inwestycyjnych będących w gestii zarządcy danej strefy.

Przedstawiono tu tylko nieliczne z katalogu zadań, które mogłyby wypełniać Centralne Okręgi.

W Towarzystwie Naukowym Płockim została opracowana (rys. 7) Karta programowa tematu: Koncepcja utworzenia Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii.

W karcie tej przedstawiono: cel opracowania, zakres opracowania, metodę postępowania, podstawy programowe, wstępny harmonogram, warunki wykonalności.

Rysunek 7. Karta programowa

Karta programowa tematu:
Koncepcja utworzenia Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii

Cel opracowania	<p>Cel główny: Identyfikacja możliwości i ograniczeń utworzenia COWT</p> <p>Cele dodatkowe:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Instrumentacja absorpcji środków UE w zakresie innowacji • Stworzenie bazy informacyjnej i programowej umożliwiającej kreatywny współdział samorządów województw w realizacji projektu • Rozwój nowoczesnej i innowacyjnej gospodarki regionu
Zakres opracowania	<p>1. Uwarunkowania</p> <p>a) Uwarunkowania wewnętrzne wynikające z potencjału regionu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Analiza poziomu technologicznej gospodarki regionu ze szczególnym uwzględnieniem obszarów aglomeracji warszawskiej, podregionu płockiego i w niezbędnym zakresie aglomeracji łódzkiej. • Analiza potencjału naukowo-badawczego aglomeracji warszawskiej, podregionu płockiego i aglomeracji łódzkiej • Analiza potencjału kapitału ludzkiego. <p>b) Uwarunkowania zewnętrzne</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uwarunkowania wynikające z polityki UE • Uwarunkowania programowe i prawne wdrażania i funkcjonowania projektu • Analiza możliwości finansowania projektu • Uwarunkowania prawne i finansowe uczestnictwa samorządów województw w projekcie <p>2. Strategia funkcjonowania projektu</p> <ul style="list-style-type: none"> • Obszary synergii pomiędzy uczestnikami projektu • Identyfikacja produktów Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii • Określenie priorytetów i działań, zwłaszcza w zakresie: marketingu, budowania świadomości innowacyjnej, współpracy oraz edukacji i rozwoju sektora b + r
Metoda	<ul style="list-style-type: none"> • Metoda planowania strategicznego oparta na analizie uwarunkowań wewnętrznych i zewnętrznych i określeniu strategii funkcjonowania COWT • Badania ankietowe • Współpraca z jednostką wdrażającą, a następnie zarządzającą projektem • Współpraca z innymi uczestnikami projektu • Pożądane ekspertyzy zewnętrzne – analiza poziomu technologicznego gospodarki • Pożądane powołanie konsultanta naukowego
Podstawy programowe	<ul style="list-style-type: none"> • Narodowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2001–2006 • Narodowy Plan Rozwoju na lata 2004–2006 • Zintegrowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego 2004–2006 • Sektorowy Program Operacyjny Wzrostu Konkurencyjności Gospodarki • Strategia rozwoju województwa mazowieckiego • Strategia rozwoju województwa łódzkiego • Wojewódzki program Rozwoju Regionalnego Mazowsza na lata 2000–2006 • Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego na lata 2004–2006 • Zwiększenie innowacyjności gospodarki w Polsce do 2006 r. • e-Polska – Plan działania na rzecz rozwoju społeczeństwa informacyjnego w Polsce na lata 2001–2006 • Gospodarka Oparta na Wiedzy. Wyzwania dla Polski XXI w. • Uczestnictwo w badaniach europejskich 6 Programu Ramowego Badań i Rozwoju Technologicznego (2002–2006). Przewodnik dla wnioskodawcy

Wstępny harmonogram	<p><u>Faza wstępna:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Nawiązanie współpracy z jednostką wdrażającą COWT – marzec 2004 • Powołanie konsultanta naukowego – kwiecień 2004 • Określenie roli eksperta zewnętrznego – kwiecień 2004 • Identyfikacja instytucji i organizacji, nawiązanie współpracy 2004 – maj • Analiza uwarunkowań prawnych i programowych – maj 2004 • Badania ankietowe sektora badawczo-naukowego i gospodarczego – lipiec 2004 <p><u>Faza analiz:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Analiza uwarunkowań zewnętrznych – lipiec 2004 • Analiza potencjału regionu – lipiec 2004 <p><u>Faza wnioskowa:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • Identyfikacja produktów COWT – sierpień 2004 • Określenie priorytetów i działań Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii (COWT) – listopad 2004
Warunki wykonalności	<ul style="list-style-type: none"> • Realizacja deklaracji w sprawie utworzenia COWT • Przejęcie przez samorząd województw Regionalnej Strategii Innowacji • Powołanie konsultanta naukowego • Wykonanie ekspertyzy zewnętrznej w zakresie potencjału technologicznego gospodarki regionów • Właściwa współpraca z partnerami • Budowanie inżynierii finansowej

W poszczególnych grupach przedstawiono uwarunkowania i niezbędne działania, które należało podjąć dla realizacji Centralnego Okręgu. Przedstawiony harmonogram działań był na ówczesne czasy bardzo ambitny. Jednak podjęte próby rozwiązywania poszczególnych problemów napotykały opór ze strony władz rządowych, bez których dalszy postęp prac był niemożliwy.

Opracowana również została staraniem towarzystwa makromapa drogowa koncepcji Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii (rys. 8).

Mapę drogową podzielono na dwa obszary działań: dotyczące przedsięwzięć na szczeblu krajowym oraz na szczeblu wojewódzkim i lokalnym. Do szczebla krajowego zaliczono obszary ze strefy polityczno-rządowej, strefy edukacji i nauki oraz strefy gospodarczej. Działania w tych strefach powinny być podjęte na szczeblu parlamentarnym i rządowym. Bez woli politycznej rządzących nie można zwiększyć środków finansowych z budżetu państwa na działalność proinnowacyjną, ani też bez odpowiednich regulacji prawnych pozyskiwać środki finansowe bezpośrednio od przemysłu czy też od osób prowadzących własną działalność gospodarczą. Nie można bez woli politycznej przeprowadzić zmian legislacyjnych ani też podejmować działań w obszarze kształcenia studentów czy doktorantów. Jak można zauważyć, w środowisku ludzi związanych

Rysunek 8. Makromapa drogowa COWT

Makromapa drogowa koncepcji Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii				
Działania na szczeblu krajowym	Sfera polityczno-rządowa	Zwiększenie nakładów z budżetu na b + r do 0,8% PKB w 2006 r. Tworzenie prawa sprzyjającego badaniom i edukacji	Osiągnięcia 1,0% PKB na b + r w budżecie w 2013 r. Tworzenie prawa sprzyjającego badaniom i edukacji	Osiągnięcie 1,5% PKB na b + r w budżecie w 2020 r. Tworzenie prawa sprzyjające badaniom i edukacji
	Strefa edukacji i nauki	Tworzenie parków naukowo-technologicznych i instytutów badawczych w uczelniach	Kształcenie ok. 2 mln studentów. Kształcenie rocznie 30–40 tys.	Kształcenie ok. 1,6 mln studentów. Kształcenie rocznie 30–40 tys. doktorantów
	Sfera gospodarki	Tworzenie parków naukowo-badawczych i zespołów b + r w gospodarce. Zwiększenie nakładów na b + r	Osiągnięcie 0,5% PKB w nakładach na b + r ze strony podmiotów gospodarczych w Polsce 2013 r.	Osiągnięcia 3% PKB na b + r ze strony budżetu i gospodarki polskiej w 2020 r.
Działania na szczeblu wojewódzkim	Opracowanie i badania koncepcji	Założenie opracowania i badania w COWT	Intensyfikacja badań w COWT	Osiągnięcia światowej jakości kształcenia na poziomie wyższym i doktorskim w COWT 2020
	Projektowanie koncepcji	Prace projektowe dla wielu szczegółowych programów	Prace projektowe dla wielu szczegółowych programów, pilotowe projekty	Współpraca zagraniczna COWT
	Realizacja koncepcji	Tworzenie COWT I etap	Tworzenie COWT II etap	Zakończenie tworzenia COWT 2020
	Etapy	2004–2006	2007–2013	2014–2020

z nauką i procesami innowacyjnymi niedocenione są działania w środowisku polityków. Przekonanie rządzących polityków do rozwiązań proinnowacyjnych jest bardzo istotne dla powodzenia wielu projektów. Trzeba sobie również zdawać sprawę z ułomności elit politycznych i niezrozumienia przez nie procesów zależności rozwoju, postępu i dobrobytu Polaków od działań w obszarze rozwoju kapitału ludzkiego.

Do działań na szczeblu wojewódzkim i lokalnym zaliczono: opracowanie i działania na rzecz koncepcji COWT, projektowanie tej koncepcji oraz realizację koncepcji COWT. Tworzenie oraz prace projektowe nad COWT bez udziału władz samorządowych wojewódzkich i lokalnych są niemożliwe. Muszą też być podjęte działania bezpośrednio przy tworzeniu COWT.

Jak można zauważyć na rysunku 8, makromapę drogową koncepcji Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii rozpisano na trzy etapy. Etap pierwszy to lata 2004–2006, drugi – lata 2007–2013 i trzeci – lata 2014–2020. Koniec etapu drugiego na koniec 2013 r. został wybrany celowo, gdyż w tym roku kończy się budżet europejski i związane z tym środki z Funduszy Europejskich. Po 2013 r. będzie nowy budżet państw UE i środki finansowe, jakimi będzie dysponowała Polska, będą trudne do przewidzenia. Można przyjmować wariant optymistyczny, że środki będą wyższe, lub wariant średni, że środki będą na poziomie z lat po wejściu Polski w struktury państw UE, czy też wariant pesymistyczny, że środki będą znacznie niższe, gdyż Polska będzie zaliczana do państw o wysokim stopniu rozwoju.

W makromapie drogowej przewidziano też tzw. kamienie milowe. Są to decyzje i działania, bez których projekt COWT nie może powstać, rozwijać się i istnieć. Do takich „kamieni milowych” zaliczono m.in. uzgodnienie koncepcji, decyzje Rady Ministrów, zmiany w budżecie państwa, projekty pilotowe do realizacji COWT, zwiększenie liczby patentów, zmiany w kształceniu doktorantów itp. „Kamienie milowe” zostały umieszczone w konkretnych miejscach czasowych w mapie drogowej COWT.

Ze wszystkich działań dotyczących Centralnego Okręgu Wiedzy i Technologii, udało się go wpisać do Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020⁷⁴. Pozostałe działania w urealnieniu struktury COWT się nie powiodły, gdyż nie udało się przełamać woli urzędników władz centralnych oraz polityków, niezależnie od reprezentowanej przez nich opcji politycznej.

Należy uznać, że bez dokonania przełomu w zakresie badań naukowych i patentów, tak jak to było w przypadku oddolnego obywatelskiego

⁷⁴ *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2020 r.* (aktualizacja) pod kierunkiem Z. Strzeleckiego, Warszawa 2006. Na str. 21 do mocnych stron województwa mazowieckiego zaliczono m.in. w pkt. 14 stosunkowo bliskie położenie Łodzi, dając możliwości uzyskania efektów synergii układu bipolarnego, a więc efekt, który zauważono przy założeniach COWT. Na str. 22 w szansach rozwoju województwa mazowieckiego dla gospodarki w pkt. 4 zapisano „Rozwój Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Płocku oraz Płockiego Parku Przemysłowo-Technologicznego, Centrum Zaawansowanych Technologii..., Warszawskiego Parku Technologicznego oraz Instytutu Technologii Eksploatacji w Radomiu. Na str. 46 w pkt. 24 „Rozwój regionalnych sieci kooperacyjnych i przepływu nowoczesnych technologii” zapisano „zintensyfikowanie działań na rzecz tworzenia i rozwoju przestrzeni wysokich technologii, w tym m.in.: Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii w Płocku...”.

zrywu edukacyjnego w zakresie szkolnictwa wyższego po 1991 r., nierealne będzie dokonanie przełomu w rozwoju gospodarki proinnowacyjnej. Dużą rolę w tym zakresie może odegrać społeczny ruch naukowy, skupiający ogromny potencjał aktywności obywatelskiej. Bez uruchomienia oddolnych inicjatyw pracowników naukowych i badaczy, przez podjęcie nie tylko deklaratywnej, ale autentycznej polityki proinnowacyjnej i pronaukowej, rozwój gospodarczy kraju będzie niemożliwy.

Przyszłość Polski i dobrobytu jej obywateli zależy od rozwoju gospodarki opartej na wiedzy. Nie do przecenienia w tych działaniach jest społeczny ruch obywateli skupiony m.in. w towarzystwach naukowych w Polsce, w tym w Towarzystwie Naukowym Płockim.

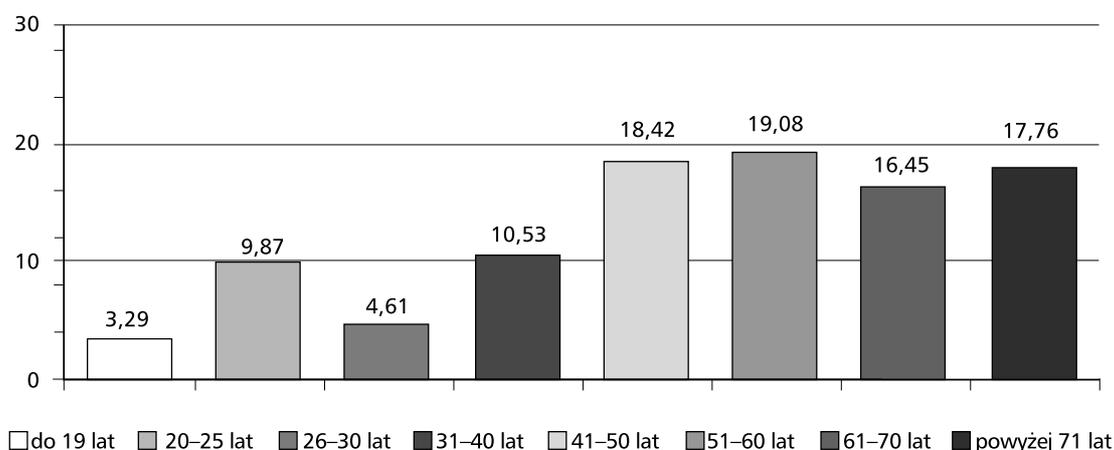
Ewaluacja edukacyjnej roli Towarzystwa Naukowego Płockiego

1. Społeczna ocena inicjatyw Towarzystwa jako instytucji kreującej wiedzę

Przedsięwzięcia w zakresie edukacji ustawicznej podejmowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w czasie jego funkcjonowania przedstawiono na podstawie dokumentów oraz dotychczasowych opracowań. Działalność TNP w ostatnich latach postanowiono poddać ocenie środowiska, bowiem ona wydaje się najbardziej wiarygodna, potwierdzając bądź zaprzeczając centralnej tezie tej pracy.

W celu poznania opinii na temat inicjatyw TNP jako instytucji zajmującej się podnoszeniem poziomu wiedzy przeprowadzono w drugim półroczu 2008 r. badania sondażowe wykonane techniką ankietową, której kwestionariusz rozdano mieszkańcom Płocka i okolic. Ankietę przekazano 350 osobom wybranym losowo (z kręgów zbliżonych do Towarzystwa). Nie wszystkie ankiety zostały wypełnione, część z nich wypełniono niekompletnie. Kwestionariusz ankiety stanowi Aneks 8. Po ostatecznej weryfikacji, analizie poddano 158 ankiet, co stanowi 45% podjętego zamierzania badawczego, chociaż i wśród tych znajdowały się odpowiedzi niepełne.

W badaniu uczestniczyło 53,13% mężczyzn i 48,87% kobiet. Szczegółowe zestawienie danych dotyczących ankietowanych oraz ich odpowiedzi znajdują się w Aneksie 9. Zdecydowana większość respondentów to mieszkańcy Płocka – ponad 68%. W Sierpcu i Wyszogrodzie, tam gdzie funkcjonują oddziały TNP, zamieszkuje ponad 11% ankietowanych. Na rysunku 9 przedstawiono graficznie przedziały wiekowe respondentów.

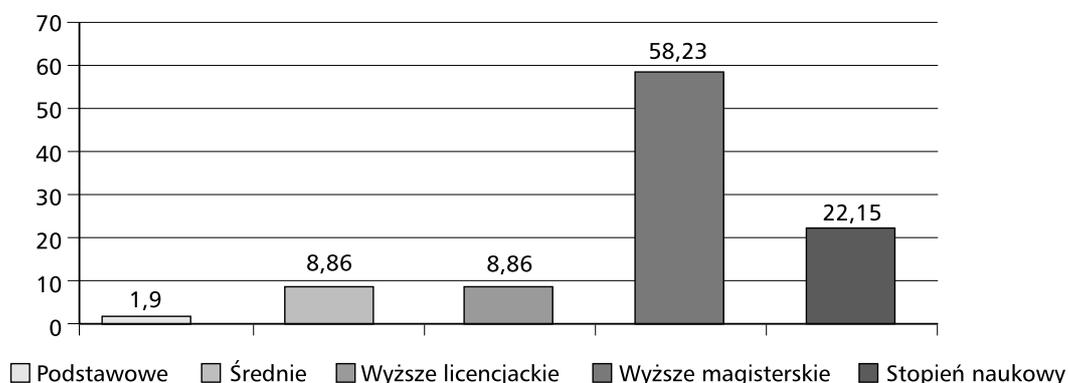

Rysunek 9. Przedział wiekowy respondentów uczestniczących w badaniu

Źródło: Opracowanie własne.

Wśród ankietowanych największą grupę, ponad 19%, stanowiły osoby w wieku 51–60 lat oraz osoby nieco młodsze – w wieku 41–50 lat – 18,42%. Mało liczną grupą opiniującą działalność TNP były osoby młode do lat 19 – tylko 3,29% i w wieku 26–30 lat – 4,61%. W sumie respondenci młodszy – do lat 50 – byli jednak mniejszością badanych – bo 46,7%, pozostali to starsi – od 51 do 71 lat i powyżej.

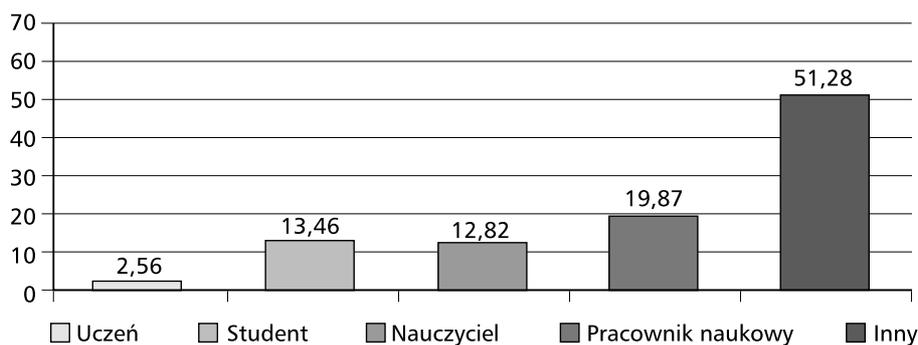
Ważną informacją przy badaniu był fakt, że około 47,5% ankietowanych nie było członkami TNP. Poza Towarzystwem Naukowym Płockim czynnie działało w innych towarzystwach naukowych około 29% respondentów. Na rysunku 10 przedstawiono procentowo poziom wykształcenia respondentów.

Rysunek 10. Wykształcenie respondentów uczestniczących w badaniu (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Odpowiadający na postawione w ankiecie pytania to głównie osoby z wykształceniem wyższym magisterskim – ponad 58%. Stopień naukowy posiadała też spora grupa ankietowanych, bo ponad 22%. Niewiele, bo tylko około 2% opiniujących to osoby z wykształceniem podstawowym. Na rysunku 11 przedstawiono w ujęciu procentowym zawody wykonywane osób biorących udział w badaniach.

Rysunek 11. Zawód wykonywany przez respondentów uczestniczących w badaniu (w %)

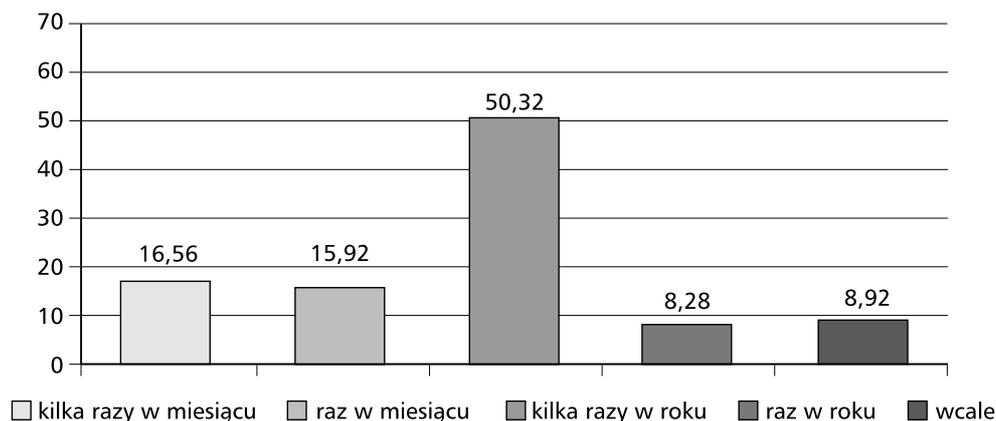
Źródło: Opracowanie własne.

Z rysunku 11 wynika, że około połowa (48,76%) uczestniczących w badaniu to osoby bezpośrednio związane z nauką i edukacją: uczniowie, nauczyciele, studenci, a głównie pracownicy naukowcy. Druga połowa opiniujących pracę TNP to ludzie reprezentujący inne zawody.

Kwestionariusz ankiety zawierał pytania, na które odpowiedzi były informacją dotyczącą następujących problemów:

- Jak często respondenci korzystali z inicjatyw i usług TNP?
- Z jakich form działalności TNP korzystano?
- Jaki był poziom konferencji i sesji naukowych organizowanych przez TNP?
 - Jak oceniono poziom odczytów?
 - Jak oceniono poziom wystaw?
 - Jak oceniano usługi biblioteczne świadczone przez Bibliotekę im. Zielińskich?
 - Na jakim poziomie były organizowane przez TNP różne imprezy tematyczne?
 - Jak oceniono wydawnictwa TNP i z jakich wydawnictw respondenci najczęściej korzystają?
 - Jak oceniono kwartalnik „Notatki Płockie”?

Poniżej przedstawiono analizę odpowiedzi uzyskanych od respondentów. Na rysunku 12 przedstawiono w układzie procentowym wykres częstotliwości korzystania respondentów z inicjatyw i usług towarzystwa.

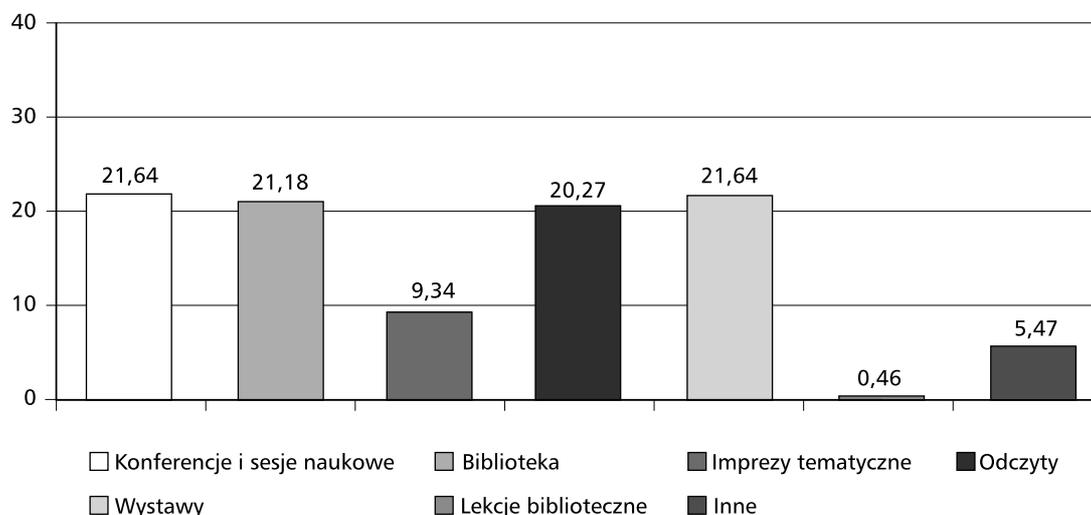
Rysunek 12. Częstotliwość korzystania z inicjatyw i usług TNP (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Częstotliwość korzystania z różnorodnych inicjatyw i usług proponowanych przez TNP jest różna. Ponad 32% ankietowanych jeden raz, a nawet kilka razy, w miesiącu uczestniczyło w różnych formach działalności towarzystwa. Największa grupa ankietowanych – ponad 50% korzystała z oferty kilka razy w roku. Nieliczni, bo tylko 8,28% respondentów, odwiedzali TNP tylko jeden raz w roku. Ogółem ponad 90% osób, które wypowiedziały się w ankiecie, korzysta z przedsięwzięć TNP.

Rysunek 13 ilustruje formy działalności TNP, z jakich korzystali najczęściej respondenci.

Szczegółowa analiza liczebności odpowiedzi dotyczących korzystania z wymienionych w ankiecie inicjatyw i usług towarzystwa wskazuje na to, że pewna stała grupa respondentów korzysta z różnych form. Najbardziej popularne są wśród nich konferencje i sesje naukowe, w których wzięło udział 21,6% ankietowanych, oraz wystawy, które odwiedziła prawie taka sama grupa respondentów. Niewiele mniejsze jest zainteresowanie odczytami, ponad 20% ankietowanych stwierdziło, że korzysta z tej formy działalności. Lekcje biblioteczne – to propozycja biblioteki dla uczniów i nauczycieli szkół, głównie z Płocka i okolic. Oferta tych lekcji

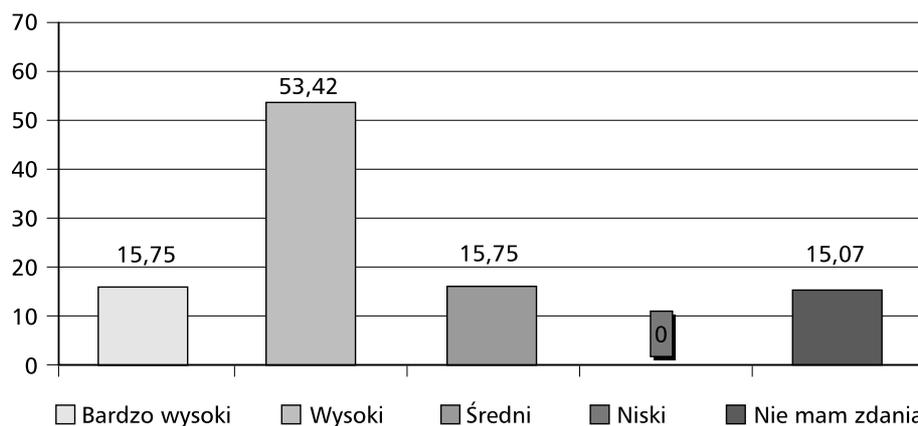

Rysunek 13. Formy działalności TNP, z jakich korzystano (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

jest dość bogata. Mała liczba badanych korzystających z tych lekcji (tylko 2 osoby) wynika z niewielkiej liczebności uczniów biorących udział w badaniu (4 osoby), a więc było brak odpowiedniej reprezentatywności biorących udział w ankiecie.

Na rysunku 14 przedstawiono w procentach oceny poziomu organizowanych przez towarzystwo konferencji i sesji naukowych.

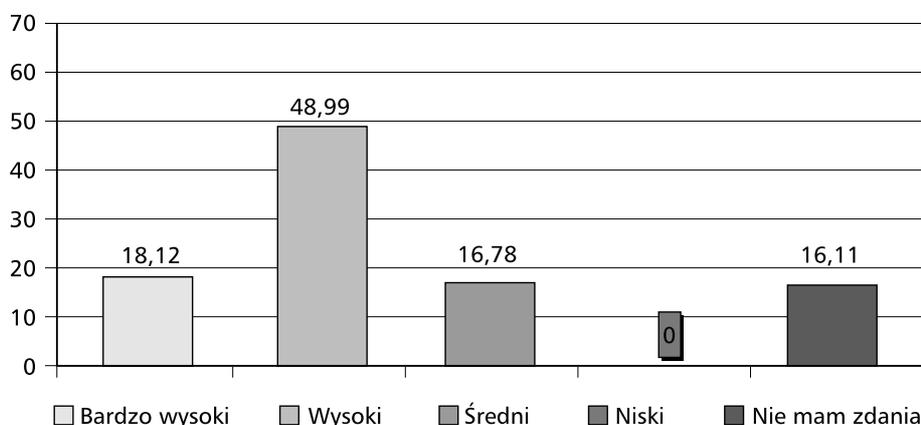

Rysunek 14. Ocena poziomu organizowanych przez TNP konferencji i sesji naukowych (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Na podstawie danych zilustrowanych na wykresie (rys. 14) można stwierdzić, że według większości ankietowanych konferencje i sesje naukowe organizowane są na wysokim poziomie. Około 16% badanych określiło ten poziom jako bardzo wysoki. Taka sama grupa respondentów była zdania, że poziom ten jest tylko średni. Nikt nie ocenił negatywnie poziomu tych przedsięwzięć. Aż 15% badanych nie miało na ten temat zdania; należy przypuszczać duża grupa tych osób prawdopodobnie nie korzystała z tej formy działalności towarzystwa.

Rysunek 15 ilustruje w ujęciu procentowym poziom odczytów organizowanych przez TNP.

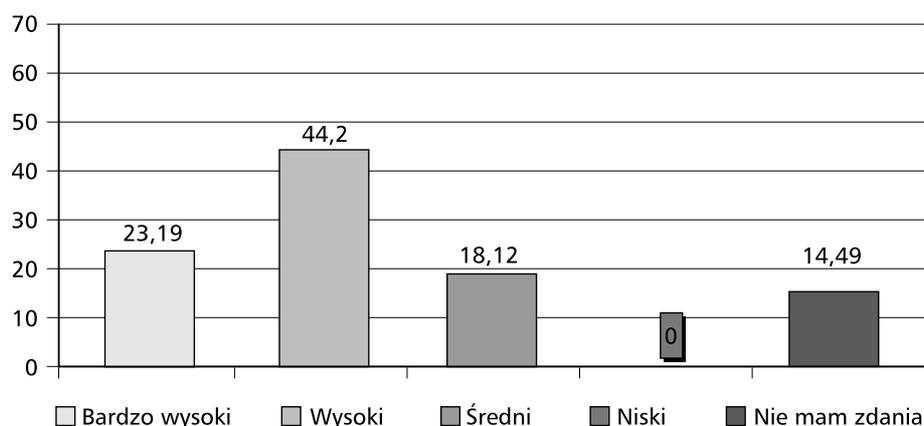
Rysunek 15. Ocena poziomu organizowanych przez TNP odczytów (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Około połowa ankietowanych (49%) stwierdziła, że organizowane przez TNP odczyty są na wysokim poziomie. Dla 18% badanych poziom ten jest bardzo wysoki. Podobna grupa (około 17%) ocenia ten poziom jako średni. Nikt nie wyraził opinii, że organizacja i prowadzenie odczytów jest na niskim poziomie.

Na rysunku 16 przedstawiono w procentach oceny poziomu organizowanych przez TNP wystaw.

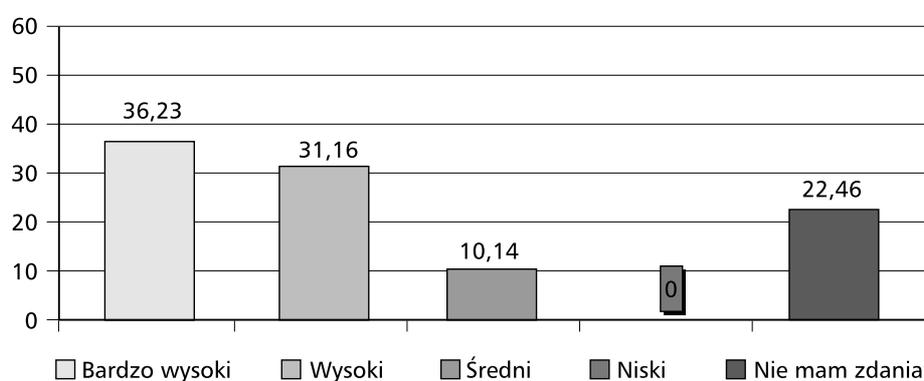
Organizowane przez TNP wystawy zdaniem 44% ankietowanych są na wysokim poziomie. Poziom ten jako bardzo wysoki określa mniejsza grupa – 23% badanych. Średnią ocenę tej inicjatywie wystawiło 18% respondentów. Żadna osoba nie stwierdziła, że poziom wystaw jest niski. Ponad 16% nie chciało bądź nie potrafiło określić swojego stanowiska w tej sprawie.

Rysunek 16. Ocena poziomu organizowanych przez TNP wystaw (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Rysunek 17 ilustruje wyrażoną przez respondentów ocenę organizowanych przez TNP usług bibliotecznych.

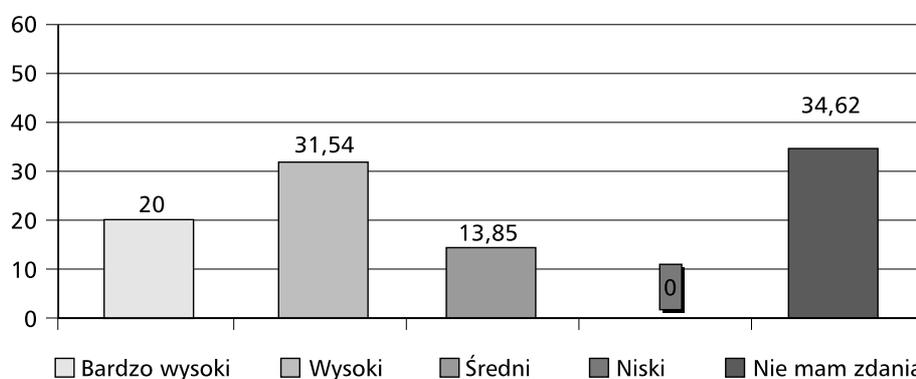

Rysunek 17. Ocena poziomu organizowanych przez TNP usług bibliotecznych (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Dobrą opinię w badaniach uzyskały usługi Biblioteki TNP im. Zielińskich. Około 70% badanych było zdania, że ich poziom jest wysoki, a nawet bardzo wysoki. Tylko 10% określiło ten poziom jako średni. Nikt nie ocenił negatywnie poziomu tych usług. Jednocześnie prawie jedna czwarta ankietowanych nie określiła swojego zdania na ten temat, co może świadczyć, iż w tej sprawie respondenci nie mieli kontaktów z biblioteką.

Rysunek 18 przedstawia w układzie procentowym oceny respondentów poziomu imprez tematycznych.

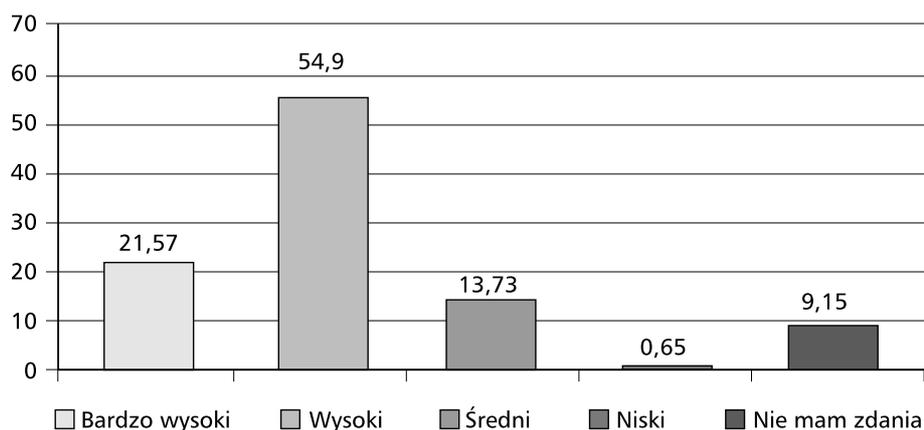

Rysunek 18. Ocena poziomu organizowanych przez TNP spotkań tematycznych (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Ponad połowa badanych stwierdziła, że spotkania tematyczne organizowane przez TNP są na wysokim i bardzo wysokim poziomie. Zdaniem około 14% poziom ten jest tylko średni. Nikt nie wystawił tym spotkaniom oceny negatywnej, jednak 35% nie zajęło stanowiska w tej sprawie.

Na rysunku 19 zaprezentowano wyrażone w procentach oceny wydawnictw towarzystwa.

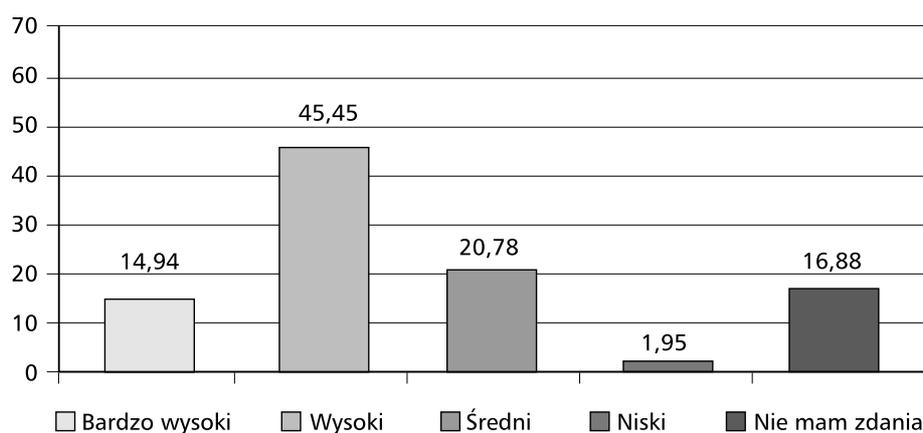
Rysunek 19. Ocena poziomu wydawnictw TNP (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

Większość ankietowanych (około 60%) korzysta z wydawnictw książkowych TNP. Poziom publikacji wydawanych przez TNP uzyskał wysoką

ocenę. Zdaniem największej grupy badanych – 55% – jest wysoki, a zdaniem 21,5% bardzo wysoki. Około 13,7% respondentów było zdania, że wydawnictwa TNP są na średnim poziomie. Jedna osoba – 0,65% badanych oceniła negatywnie ten poziom jako niski.

Rysunek 20 zawiera z kolei procentowe oceny poziomu kwartalnika „Notatki Płockie”. Czytelnikami „Notatek Płockich” jest 40% respondentów.

Rysunek 20. Ocena poziomu kwartalnika „Notatki Płockie” (w %)

Źródło: Opracowanie własne.

„Notatki Płockie”, kwartalnik towarzystwa, w opinii ponad 60% ankietowanych, jest czasopismem na bardzo wysokim poziomie. Tylko trzy osoby (około 2%) pismo oceniły nisko. Około 17% respondentów nie ustosunkowało się do tej sprawy.

Odpowiedzi na postawione przez autora ankiety problemy szczegółowe pozwalają na skonsolidowanie wniosków badawczych. Ankietowani, czyli osoby w ogromnej większości wykształcone, z dużym doświadczeniem życiowym, są żywo zainteresowani różnymi formami działalności TNP. Korzystając z nich, rozwijają i poszerzają swoją wiedzę, tak bardzo potrzebną w nowych realiach, w społeczeństwie informacyjnym. Ponad połowa z nich osiąga to przez czynne uczestnictwo w pracach towarzystwa. Spora grupa – to członkowie innych towarzystw naukowych. Często, a nawet dość często, respondenci korzystają z oferowanych przez TNP inicjatyw i usług. Tylko niewielka grupa (8%) korzysta z nich rzadko – raz w roku. Nieliczni ankietowani (tylko ok. 9%) nie korzystają z organizowanych przez TNP przedsięwzięć naukowych i edukacyjnych. Dane te należy traktować z dużym przybliżeniem, gdyż zastrzeżenia może

budzić dobór respondentów. Największym zainteresowaniem cieszą się sesje i konferencje, wystawy, odczyty i usługi biblioteczne. Jednak z lekcji bibliotecznych korzystają tylko nieliczni, z pewnością dlatego, że jest to oferta skierowana głównie do uczniów, a tych wśród ankietowanych było niewiele.

Ankietowani, oceniając poziom organizowanych przez TNP różnorodnych przedsięwzięć i usług, określali go jako „bardzo wysoki”, „wysoki”, „średni” i „niski”. Zdecydowanie najwyżej oceniono jakość usług bibliotecznych. Największa grupa, bo aż ponad 36%, określiła poziom pracy biblioteki jako bardzo wysoki. Przydatne i organizowane na bardzo wysokim poziomie są również wystawy – takie zdanie miało 23% respondentów. Jednak więcej, bo ponad 44%, określiło ten poziom jako wysoki. Duża grupa ankietowanych, bo ponad 50%, była zdania, że równie wysoki poziom cechuje organizowane konferencje i sesje naukowe. Podobną opinię ankietowanych uzyskały odczyty. Zdaniem prawie połowy ich poziom jest wysoki. Dość dobrze oceniono organizację i wartość merytoryczną innych imprez tematycznych organizowanych przez TNP.

Każdy z ankietowanych korzystał z wydawnictw TNP. Dla większości osób bardziej przydatne są opracowania materiałów książkowych. Ponad 40% respondentów to czytelnicy kwartalnika „Notatki Płockie”. Ponad 76% ankietowanych uznało, że poziom wydawnictw jest wysoki i bardzo wysoki. W jednym tylko przypadku ocena ta jest niska. Czasopismo „Notatki Płockie” u większości czytelników uzyskało wysoką ocenę. Tylko pojedyncze osoby (3) stwierdziły, że nie spełniają one ich oczekiwań (ocena niska).

Na kanwie przeprowadzonych badań rysuje się jeszcze jedna uwaga. Wypełnienie przesłanego do respondentów kwestionariusza nie było wielkim trudem, pytania były czytelne i dość proste. Niezrozumiałe jest więc, że dość duża grupa respondentów, która korzysta z usług towarzystwa nie potrafiła ocenić jakości inicjatyw i usług organizowanych przez TNP i odpowiedziała, że nie ma ten temat zdania.

Podsumowując opinie wyrażone przez ankietowanych, można stwierdzić, że różnorodne działania Towarzystwa Naukowego Płockiego, służące podnoszeniu i poszerzeniu poziomu wiedzy ludzi w różnym wieku, uzyskują wysoką ocenę społeczną. Towarzystwo najpewniej na taką oceną zasłużyło.

2. Uznanie za realizację zadań statutowych Towarzystwa

Mówiąc o wadze dokonań TNP, zarówno naukowych, jak i popularyzatorskich, należy podkreślić, że w siedzibie TNP w ciągu dziesięcioleci referaty i odczyty wygłaszali wybitni uczeni, znani w Polsce i za granicą profesorowie: Aleksander Gieysztor, Stanisław Herbst, Henryk Samsonowicz, Stefan Kuczyński, Janusz Odrowąż-Pieniążek, Witold Doroszewski, Antoni Rajkiewicz i inni.

O znaczącej pozycji TNP świadczą też goście odwiedzający towarzystwo. Podpisem w Księdze Pamiątkowej potwierdzili swoją obecność m.in. Achilles Ratti (późniejszy papież Pius XI), Józef Piłsudski, Ignacy Mościcki, Ludwik Krzywicki, gen. Józef Haller, Tadeusz Mazowiecki, Leszek Balcerowicz, Aleksander Kwaśniewski, Lech Wałęsa¹.

Uhonorowaniem zasług TNP dla rozwoju nauki, oświaty, kultury Płocka, Mazowsza i całego kraju są wyróżnienia i odznaczenia przyznane towarzystwu. Uchwałą Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie nr XXIX/V158 z 14 lipca 1964 r. została nadana Towarzystwu Naukowemu Płockiemu Złota Odznaka za Zasługi dla Województwa Warszawskiego. 6 sierpnia 1964 r. podczas sesji Miejskiej Rady Narodowej w Płocku przewodniczący Prezydium wręczył dyplom tej odznaki przedstawicielom TNP – Kazimierzowi Askanasowi, wiceprezesowi Zarządu, i Stanisławowi Kostaneckiemu, dyrektorowi Biblioteki im. Zielińskich². 2 marca 1967 r. TNP otrzymało Dyplom Honorowy Tysiąclecia za wybitne osiągnięcia i wkład pracy w rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny miasta w latach obchodów „Tysiąclecia Państwa Polskiego i X Wieków Płocka”. Dyplom nadała Miejska Rada Narodowa i Miejski Komitet Frontu Jedności Narodu.

Uchwałą Miejskiej Rady Narodowej w Płocku z 27 marca 1970 r. nadano TNP Medal X Wieków Płocka. W uzasadnieniu podano następujące argumenty: utrzymywany, mimo narodowych tragedii, ciąg pracy jedynej w Płocku i na Mazowszu placówki naukowej; wielki wkład naukowo-badawczy do skarbnicy narodowej kultury; bezprzykładna ofiarność w służbie dla narodu, miasta i Mazowsza kilku pokoleń członków

¹ Z. Kruszewski, *O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowienie działalności (1907–2007)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 1, s. 5.

² *Towarzystwo Naukowe Płockie – odznaczone*. „Notatki Płockie” 1964, nr 3, s. 36.

TNP³. Z okazji 150-lecia TNP na uroczystej sesji 2–3 czerwca 1970 r. kierownik Ministerstwa Kultury i Sztuki, Kazimierz Rusinek, odczytał treść uchwały, na mocy której Rada Państwa nadała towarzystwu Złoty Krzyż Zasługi, w uznaniu wybitnych zasług w rozwoju nauki, kultury i oświaty na Mazowszu, za zasługi w pielęgnowaniu i krzewieniu patriotyzmu i postępowych idei społecznych wśród mieszkańców Płocka i regionu płockiego⁴. 8 września 1973 r. prof. Stanisław Lorentz, wiceprzewodniczący Prezydium Obywatelskiego Komitetu Odbudowy Zamku Królewskiego, wręczył prezesowi Jakubowi Chojnackiemu dla TNP Pamiątkowy Medal Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie⁵. 21 stycznia 1974 r. TNP otrzymało Medal Kopernikowski przyznany przez Krajowy Komitet Kopernikowski przy ogólnopolskim Komitecie Frontu Jedności Narodu, natomiast 19 marca 1974 r. TNP przyznano Medal Zgromadzenia Narodowego Republiki Francuskiej.

22 czerwca 1974 r. na Zamku Książąt Mazowieckich, w czasie uroczystości wręczenia nagród „Za zasługi dla Kultury Ludowej im. Oskara Kolberga”, Towarzystwo Naukowe Płockie otrzymało, przyznany przez Ministra Kultury i Sztuki, Dyplom Honorowy za wybitne osiągnięcia w upowszechnianiu kultury. Dyplom wręczył prezesowi TNP Jakubowi Chojnackiemu wicewojewoda warszawski Bolesław Rek⁶. Kilka miesięcy później, 29 września 1974 r., TNP otrzymało Złotą Odznakę Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Odznakę wręczył prezesowi Jakubowi Chojnackiemu wiceprzewodniczący Zarządu Głównego PTTK. Wręczenie odbyło się na specjalnym zebraniu połączonym z prelekcją prezesa Oddziału PTTK w Płocku na temat tradycji i współczesności płockiej turystyki⁷.

25 października 1974 r. Minister Oświaty i Wychowania, Jerzy Kuberski, wręczył delegacji TNP Medal Pamiątkowy z okazji 200. rocznicy utworzenia Komisji Edukacji Narodowej⁸. 30 maja 1975 r. wojewoda warszawski przyznał TNP Medal Pamiątkowy Województwa Warszaw-

³ *Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego (1829–1970)*, Płock 1970, s. 40.

⁴ F. Dorobek, *Sesja Jubileuszowa 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1970, nr 4, s. 19–29.

⁵ *Pamiątkowy Medal Odbudowy Zamku Królewskiego w Warszawie dla Towarzystwa Naukowego Płockiego*. „Notatki Płockie” 1973, nr 4, s. 52.

⁶ „Notatki Płockie” 1974, nr 4, s. 55.

⁷ „Notatki Płockie” 1974, nr 5, s. 47.

⁸ Tamże.

skiego z okazji 30-lecia PRL – w uznaniu zasług dla rozwoju Mazowsza, Kurpi i Podlasia⁹.

W listopadzie 1975 r. prezydent (rektor) Uniwersytetu w Bordeaux, prof. dr Jean-Marie Auby, przyznał TNP Medal Uniwersytetu w Bordeaux. 21 listopada 1975 r., podczas uroczystości jubileuszowych, prezes Towarzystwa Naukowego w Toruniu przekazała Towarzystwu Naukowemu Płockiemu na ręce jego prezesa, Jakuba Chojnackiego, dyplom i Medal 100-lecia Towarzystwa Naukowego Toruńskiego¹⁰. 30 marca 1978 r., na Walnym Zgromadzeniu TNP, członek honorowy TNP, prof. Dionizy Smoleński, w imieniu Prezydium PAN wręczył towarzystwu Medal XXV-lecia Polskiej Akademii Nauk wraz z dyplomem. Wręczając medal, prof. D. Smoleński powiedział, że wyróżnienie to przyznano za szczególne zasługi towarzystwa w dziedzinie rozwoju nauki w kraju, na Mazowszu i w Polsce, za wkład w rozwój i upowszechnienie nauki, za wielkie zaangażowanie. Prof. D. Smoleński podkreślił, że TNP – najstarsze z istniejących towarzystw w Polsce – w swych ponadpółtorawiekowych dziejach miało wielu społeczników i działaczy. Jednym z nich był Kazimierz Askanas, obchodzący wówczas 50-lecie swojego członkostwa w TNP. Wtedy właśnie K. Askanas został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski¹¹. Z kolei 20 października 1979 r. podczas Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia wręczono Towarzystwu Naukowemu Płockiemu Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski przyznany przez Radę Państwa za wybitne zasługi w kształtowaniu patriotycznych postaw Polaków i szczególny wkład w dzieło rozwoju kultury naukowej miasta i regionu. Był to wyraz wielkiego uznania dla zasług towarzystwa, dla ofiarnych jego działaczy, dowód szacunku dla ich twórczej obywatelskiej pracy¹².

Wyróżnienia dla towarzystwa przyznawano w kolejnych latach jego działalności, m.in. w 1991 r. z okazji 200-lecia Konstytucji 3 Maja, Marszałek Sejmu RP, prof. Mikołaj Kozakiewicz, przyznał Medal wraz reprintem oryginału Konstytucji Majowej¹³. Pamiątkowy Medal 500-lecia

⁹ „Notatki Płockie” 1975, nr 3, s. 64.

¹⁰ T. Chrostowski, *Uroczystości stulecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, „Notatki Płockie” 1975, nr 4, s. 53.

¹¹ „Notatki Płockie” 1978, nr 1, s. 43.

¹² *Protokół Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji wręczenia Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski*, oprac. W. Kaczanowska, TNP, Płock 1980,

¹³ „Sprawozdanie z działalności TNP za rok 1991”, Płock 1992, s. 50.

Senatu RP (1493–1993) towarzystwo otrzymało od Marszałka Senatu RP, Adama Struzika w 1995 r.¹⁴ Rok później, w 1996 r., Rada Miasta Płocka przyznała towarzystwu Medal „Zasłużony dla Płocka”, a Prezydent m.st. Warszawy, Medal „IV wieki stołeczności Warszawy”¹⁵.

Jak widać, Towarzystwo Naukowe Płockie w ciągu dziesięcioleci było wiele razy honorowane przez władze państwowe, samorządowe oraz instytucje kultury. Dowodzi to niesłabnącej roli, jaką odgrywało i odgrywa w krajobrazie edukacyjnym i kulturowym miasta i regionu. Wiele wyróżnień i odznaczeń adresowano wprost za podejmowane działania w zakresie edukacji ustawicznej.

¹⁴ „Sprawozdanie z działalności TNP za rok 1995”, Płock 1996, s. 58.

¹⁵ „Sprawozdanie z działalności TNP za rok 1996”, Płock 1997, s. 48.

Podsumowanie i postulaty badawcze

Towarzystwo Naukowe Płockie w ciągu 110 lat czynnej działalności, tj. w latach 1820–1830 i 1907–2007, niemal każdego roku, zarówno w trudnych latach niewoli narodowej, jak i nie mniej łatwym okresie PRL, ale także w latach transformacji ustrojowej (1989–2007), udowodniało swoją misję upowszechniania wiedzy, wynikającą z zapisów pierwszego statutu. W latach zaborów (1820–1830 i 1907–1918) TNP różnorodnymi działaniami podtrzymywało ducha polskości, język i polską kulturę. Było strażnicą najlepszych wartości, jakimi były umiłowanie narodowej historii i ojczyzny, w myśl zasady, którą doskonale zobrazował Karol Libelt (1807–1875) w utworze *O miłości ojczyzny*, gdzie pisał: „*naród żyje, dopóki język jego żyje*”. Temu celowi służyło przejęcie w 1907 r. prywatnej biblioteki wielce zasłużonego obywatela ziemi dobrzyńskiej, wybitnego pisarza romantycznego, historyka i luminarza polskiej kultury, Gustawa Zielińskiego ze Skępego (1809–1881).

W II Rzeczypospolitej (1918–1939) działacze towarzystwa wszelkimi sposobami pobudzali potrzebę samokształcenia lokalnego społeczeństwa i czynnego udziału w tworzeniu nowej rzeczywistości, współistnienia Polaków z mniejszościami narodowymi, głównie Żydami i Niemcami.

Po II wojnie światowej Towarzystwo Naukowe Płockie stało się przystanią dla różnorodnych działań oświatowych i kulturalnych. W ciągu całego okresu PRL towarzystwo, na miarę możliwości, dawało szansę aktywnego udziału osobom z różnych środowisk zawodowych. Znajdowali tu możliwość samorealizacji oświatowej i kulturalnej ludzie różnych profesji oraz poglądów i zapatrywań politycznych. W TNP czynnie

działały zarówno osoby pełniące funkcje w organach władzy i administracji państwowej, jak również duchowni, działacze ugrupowań politycznych związanych w polskim rządem na emigracji w latach drugiej wojny światowej. Tezę tę potwierdza personalna analiza przynależności do TNP w latach 1945–1989.

Przez cały okres 100-letniej działalności odrodzonego towarzystwa, z wyłączeniem oczywiście okresu okupacji hitlerowskiej, wyjątkową rolę, trudną do przecenienia odgrywała Biblioteka im. Zielińskich TNP. Zarówno jej praca w zakresie udostępniania zbiorów, jak i ciągłe ich powiększanie oraz działalność wystawiennicza i popularyzatorska, powodowały, że bez cienia wątpliwości tę formę pracy należy postawić na czele kształcenia ustawicznego i rozwoju społeczeństwa. Działania te podejmowano już wówczas, gdy podstawy teoretyczne kształcenia permanentnego były jeszcze w fazie kształtowania się.

Towarzystwo Naukowe Płockie odgrywało i odgrywa znaczącą rolę w dziedzinie kształcenia ustawicznego, tj. w kształceniu w poziomie i kształceniu w głąb (za Kiddem). W kształceniu w poziomie towarzystwo zapewnia poznanie różnych dziedzin życia, nauki i kultury, gdzie indywidualna aktywność człowieka umożliwia pełne wykorzystanie tego wymiaru wiedzy.

W kształceniu w głąb, które jest związane z jakością edukacji i wyraża się głównie w motywacji kształcenia, w umiejętnościach samokształceniowych, zainteresowaniach intelektualnych, w stylu życia zgodnym z ideą ustawicznego kształcenia, poznawaniu sztuki i kulturalnym wykorzystaniu czasu wolnego, TNP jest nie do przecenienia.

Towarzystwo Naukowe Płockie w sposób umiejętny łączy edukację nieformalną (wynikającą z życia codziennego) z edukacją pozaformalną (pozaszkolną, pozauczelnianą), a także z edukacją formalną (lekcje biblioteczne, udział zorganizowany uczniów, studentów w odczytach wypełniających treści programowe zajęć kursowych).

W dobie gwałtownych przemian politycznych, gospodarczych i kulturowych w regionie płockim w ostatnim czasie (ale można uznać, że w całym okresie działalności TNP), których kierunki są trudne do oceny, występuje potrzeba kształcenia humanistycznego, co towarzystwo w pełni realizuje, traktując to zadanie jako konieczność kształcenia współczesnej inteligencji, niezależnie od naukowego (uniwersyteckiego) i zawodowego profilu jej pierwotnego wykształcenia. Tak było i przed laty, zwłaszcza po wyniszczeniu inteligencji w okresie II wojny

światowej. Obecnie, poczynając od lat 70. ubiegłego stulecia potrzeba wiedzy humanistycznej wystąpiła wraz z powstaniem Filii Politechniki Warszawskiej w Płocku oraz rozwojem Kombinatu Petrochemicznego, gdy Płock stał się miejscem pracy dla wielu osób z wykształceniem technicznym.

Towarzystwo stało i stoi w swojej działalności oświatowej na straży myślenia humanistycznego, traktując tę ideę jako rozumienie innych ludzi, ich pragnień i problemów w poszanowaniu ich dróg rozwoju, a szczególnie ich godności. Wśród członków TNP istnieje głęboka solidarność oparta na wzajemnym zrozumieniu i wzajemnym szacunku. Można to odnaleźć w tematyce posiedzeń naukowych, wygłaszanych odczytów, tytułach książek czy też w tematach organizowanych wystaw.

Do przestrzeni edukacji ustawicznej i rozwoju społeczeństwa wiedzy (choć w różnych okresach termin ten przybierał różne znaczenia), którą prowadziło i prowadzi Towarzystwo Naukowe Płockie, w szczególności można zaliczyć:

- udział w pracy edukacyjnej wielu aktywnych społecznie działających prelegentów (naukowców, nauczycieli, działaczy, pasjonatów), jako przejaw nie tylko ich poglądów demokratycznych, ale twórczej postawy patriotycznej;
- działania w obszarze edukacji ustawicznej i rozwoju społeczeństwa wiedzy nie były nigdy działaniami komercyjnymi, a więc były ogólnodostępne dla wszystkich osób zainteresowanych tą formą samokształcenia. Wszystkie formy działalności są otwarte, szeroko propagowane w celu pozyskania jak największej liczby odbiorców;
- wpisywanie się w polskie bogate tradycje rozwoju edukacji i związanej z nią refleksji teoretycznej służącej potrzebom konkretnego środowiska TNP, regionu Płocka, ale też i kraju;
- występowanie obok wychowania umysłowego i moralno-społecznego także działalności w zakresie estetyki (różne formy poznawcze, m.in. muzyka, malarstwo), a także parafizyczno-zdrowotnej (różne wycieczki organizowane przez TNP);
- prowadzenie prac naukowych, w różnych okresach z różnym natężeniem, dotyczących licznych dziedzin naukowych, także prac związanych z ekologią, oświatą, szkolnictwem wyższym, potrzebami nauczycieli i uczniów;
- działalność wydawniczą, która umożliwia publikowanie prac naukowych w zwartych wydawnictwach czy artykułów w „Notatkach

Płockich”; wydawnictwa te są ogromnym źródłem wiedzy i informacji o regionie, ale często też dotyczą zagadnień ogólnych;

- działalność (nie do przecenienia) w środowisku lokalnym płockim, którą było i jest prowadzenie zajęć z osobami, które działając naukowo, chcą uzyskać stopień naukowy doktora, a także pomoc w tym zakresie przez prowadzenie seminarium doktoranckiego z zakresu nauk humanistycznych i społecznych;

- długie okresy w działalności TNP, w których były prowadzone instytucje środowiskowe dla dorosłych obywateli, jak Domy Ludowe, muzea, nadzór i współpraca z domami kultury;

- ważny obszar w działalności TNP, którym jest współpraca i wspieranie różnych inicjatyw społecznych, takich, jak Uniwersytet Trzeciego Wieku, Uniwersytet Nastolatków, Stowarzyszenie OTO-ja (zajmujące się sztuką osób niepełnosprawnych), czy też Muzeum Mazowieckie;

- podejmowanie działań integrujących środowiska uczelni wyższych czy szkół ponadgimnazjalnych przez podejmowanie różnych wspólnych inicjatyw, posiedzeń naukowych, sesji, odczytów, konkursów, akcji obywatelskich, m.in. utworzenie Centralny Okręg Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii;

- współdziałanie ze szkolnictwem jako ważnym elementem systemu nowoczesnej edukacji permanentnej; umożliwia to uczestnictwo uczniów w wartościach kultury narodowej, organizowanie własnej aktywności twórczej uczniów, studentów, zwłaszcza amatorskiej (np. wystawy malarstwa poplenerowego), organizowanie wolnego czasu i wypełnienie go treściami kulturowymi, popularyzowanie wiedzy o kulturze, zwłaszcza o sztuce i literaturze, wychowanie przez sztukę (udział uczniów i studentów w różnotematycznych wystawach organizowanych przez TNP);

- swoiste sprzężenie zwrotne między towarzystwem a szkołami i uczelniami, uzupełnianie i dopełnianie działań; takie założenia powstały już u zarania towarzystwa, po jego reaktywowaniu i tak jest też obecnie (np. wspólne posiedzenia naukowe, wydawnictwa);

- ważnym zadaniem w przeszłości (Płock był miastem zamieszkałym przez różne narodowości zwłaszcza przed 1939 r.), jak i obecnie (wejście w struktury Unii Europejskiej, czy też pamięć o wymordowanych płocczanach podczas drugiej wojny światowej) jest propagowanie wielokulturowości. Poznanie kultury, obyczajowości kulturowej czy też stwarzanie możliwości na wyrównywanie szans – m.in. takimi założeniami kierowano się, organizując cykl spotkań „Europa, jaką lubimy” lub

widząc szanse Polaków w konkurowaniu na rynku światowym, zarówno w kulturze, jak i wytworach przemysłowych czy też w zrównoważonej ekologii (np. spotkania o poszanowaniu zasobów naturalnych, o zrównoważonym rozwoju, zagospodarowaniu Wisły itp.);

- za dużą wartość edukacji ustawicznej można uznać poszanowanie praw człowieka, wspólnych wartości i ideałów oraz odpowiedzialności za przyrodę przez umożliwianie zrozumienia zróżnicowanego wpływu technologii na bytowanie ludzi i biosferę (oddziaływanie największego kombinatu petrochemicznego w Płocku na ludzi i ekosystem);

- nowoczesne przekazywanie wiedzy o regionie, co czyni towarzystwo nowym typem instytucji, np.: biblioteka, jako jedna z pierwszych placówek w Płocku, udostępniła stanowiska komputerowe dla czytelników. Inspirującym tematem jest uzyskanie środków finansowych od marszałka województwa z funduszy europejskich na rewitalizację dwóch XIX-wiecznych kamienic, aby mogło powstać centrum wystawienniczo-edukacyjne pod roboczą nazwą „Galeria Goi”. Placówka ta będzie wyposażona w najnowsze urządzenia techniczne i materiały audiowizualne oraz pracownie techniczne, poradnictwa oświatowego i technicznego dla ludzi w różnym wieku;

- bogactwo form pracy Biblioteki im. Zielińskich, metod docierania do czytelnika (ponad 20 000 osób odwiedzających), poradnictwo czytelnicze prowadzone przez pracowników biblioteki, różne formy zbliżenia czytelnika z autorem; organizacja spotkań z autorami, odczytów, wystaw jubileuszowych i innych imprez kulturalnych;

- ważny obszar działalności edukacyjnej i rozwoju człowieka – upowszechnianie czytelnictwa. Biblioteka im. Zielińskich z dużymi zbiorami i bogatym zakresem materiałów informacyjnych, poza książkami gromadzi płyty i taśmy z nagraniami, kasety, mikrofilmy dawnych i cennych tekstów, dokumenty, materiały historyczne;

- stosowanie nowych technik odtwarzania i porozumiewania się, co jest nie bez znaczenia przy większości innowacji, zarówno przy obcowaniu z książką czy też starodrukami, które są zdigitalizowane, a katalog w Bibliotece im. Zielińskich jest w pełni udostępniony na nośnikach elektronicznych;

- możliwość obcowania płocczan z prasą (237 tytułów) w Bibliotece im. Zielińskich. Prasa spełnia bardzo ważną funkcję w edukacji ustawicznej, zwłaszcza w samokształceniu, kształtuje postawy obywatelskie, co jest szczególnie istotne dla budowania społeczeństwa obywatelskiego.

Można w niej znaleźć (w prasie regionalnej) komentarze o zjawiskach zachodzących w pracy, szkole, samorządzie. Prasa krytykuje, poucza, wpływa na stosunki między obywatelami, między uczniami a nauczycielami, między rodzicami a szkołą, między obywatelem a władzą – jest swoistym podręcznikiem do edukacji permanentnej;

- interesujący obszar z punktu edukacji permanentnej – turystyka – połączona z poznawaniem miejsc historii narodowej, pomników kultury i sztuki czy też miejsc, w których żyli lub przebywali wybitni Polacy. Cennione i upowszechniane są wytwory sztuki ludowej, amatorskie zespoły artystyczne, które kultywują tradycje tańca i śpiewu (współpraca z Harcerskim Zespołem Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka” im. Wacława Milkego). Nie do przecenienia są opracowania ks. W. Skierkowskiego dotyczące Kurpiów czy też M. Kacprzaka o zagadnieniach zdrowotnych wsi płockiej;

- w przeszłości organizację muzeum (było załączkiem dzisiejszego Muzeum Mazowieckiego w Płocku), które wniosło swoisty wkład w proces kształcenia i wychowania pokoleń płocczan polegający na bezpośrednim kontakcie z obiektami muzealnymi, dającymi możliwość poznania jego formy, treści, struktury i funkcji; w towarzystwie znajdują się obrazy różnych autorów (np. jedna z większych kolekcji w Polsce portretów Radziwiłłów) czy też unikalny w skali Europy komplet 80 rycin „Los Caprichos” Francisco Goi;

- w obszarze samokształcenia, towarzystwo jest czynnikiem sprzyjającym powstawaniu zespołów samokształceniowych, które umożliwiają uczenie się od innych, łatwiejsze pokonywanie trudności, np. przy organizacji wystaw, posiedzeń naukowych, dyskusowanie o wątpliwościach, a przede wszystkim wzajemne oddziaływanie na siebie, mobilizowanie się do działania. Wiek osób podkreśla pozytywną formę społecznego wymiaru uczenia się w przeciwieństwie do samodzielnej nauki;

- w obszarze samokształceniowym towarzystwo umożliwia postrzeganie samouczenia się jako swoistej przyjemności, uznanie uczenia się jako ciągłego procesu pokonywania trudności w rozwiązywaniu problemów, które niesie życie, te funkcje szczególnie odnoszą się do członków towarzystwa (działaczy), a w mniejszym stopniu do biernych słuchaczy, dla których towarzystwo jest swoistym „poligonem” działań, często praca w TNP sprawiała, że amatorzy stawali się profesjonalistami, np. A. Maciesza;

- społecznie działający Zarząd Towarzystwa, Przewodniczący Sekcji, opiekunowie seminarium doktoranckiego, to szkoła umiejętności,

strategii działania, borykania się z setkami problemów od finansowych po bardzo złożone problemy merytoryczne. Jest szkołą życia permanentnej samoedukacji dla tego grona osób.

Przedsięwzięcia w zakresie edukacji ustawicznej i budowania społeczeństwa wiedzy (niezależnie od epoki) podejmowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie podczas całego okresu jego funkcjonowania opracowano na podstawie gruntownej analizy dokumentów oraz dotychczasowych zapisów. Natomiast działalność TNP w ostatnich latach poddano ocenie lokalnego środowiska. Badania, zarówno w zakresie studiów retrospektywnych, jak i porównawczych, oraz wyniki miarodajnych badań ankietowych, potwierdziły, że Towarzystwo Naukowe Płockie trwale i czytelnie wpisuje się w politykę publiczną w przestrzeni edukacji ustawicznej i rozwój społeczeństwa w Płocku i regionie Mazowsza Płockiego. Stwierdzenie to dotyczy zarówno okresu II Rzeczypospolitej, jak i powojennego okresu działalności towarzystwa. Tym samym Towarzystwo Naukowe Płockie można zaliczyć do modelowych instytucji wypełniających ideę kształcenia ustawicznego w Polsce. Ostatnie lata pokazały, iż mimo trudności w zakresie pełnego zabezpieczenia materialnego wielu inicjatyw, towarzystwo potrafi skutecznie rozwijać szeroką ofertę edukacyjną, która w odbiorze społecznym zyskuje coraz lepsze notowania. W tym zakresie nie tylko realizuje politykę publiczną, ale także wypełnia lukę w obszarach kształcenia przez całe życie.

Działając w obszarze polityki publicznej, służy rozwojowi myśli naukowej i popularyzacji wiedzy, wspomaga edukację narodową przez wspieranie przeróżnych form tej działalności, posiedzeń naukowych, działalności odczytowej, wydawniczej, wystaw, konkursów, spotkań, wycieczek, warsztatów, lekcji bibliotecznych itp.

Towarzystwo podejmowało też działania na rzecz rozwoju regionalnej infrastruktury gospodarczej i dydaktyczno-naukowo-badawczej. Zwiększało potencjał regionu przez wspieranie szkolnictwa wyższego oraz Centralnego Okręgu Wiedzy.

Całokształt działań TNP wypływa bowiem z przekonania o konieczności realizowania polityki publicznej państwa, a coraz częściej Unii Europejskiej, oraz własnej w dziedzinie zaspokajania istotnych potrzeb społecznych, wśród których edukacja ustawiczna wydaje się jednym z zasadniczych zagadnień w procesie budowania społeczeństwa opartego na wiedzy. Dlatego też za słuszną należy uznać tezę mówiącą, że towarzystwa naukowe ogólne, w tym Towarzystwo Naukowe Płockie, wpisują się

w upowszechnianą coraz intensywniej ideę edukacji ustawicznej i rozwoju społeczeństwa wiedzy, a także realizują politykę publiczną państwa, a nawet ją kreują przez tworzenie rozwiązań ułatwiających działania w sferze publicznej w celu zaspokojenia istotnych potrzeb społecznych.

Towarzystwo skupiało i skupia ludzi nauki i kultury, którym się „jeszcze chce” w tym zmaterializowanym świecie działać społecznie, poświęcić swoją energię i zaangażowanie, aby służyć innym i prowadzić do humanizacji życia codziennego. TNP jako instytucja i poszczególni jego członkowie zasłużyli się dla upowszechniania wiedzy, podnoszenia poziomu wykształcenia społeczeństwa, jego rozwoju, wychowania i poznania wiedzy o regionie.

Podsumowując, można jednoznacznie stwierdzić, że Towarzystwo Naukowe Płockie jako instytucja miało i ma ogromne znaczenie moralne z powodu swojego istnienia i podejmowania działań służących całej regionalnej kulturze Mazowsza Płockiego. Ma ogromną zdolność odradzania się i trwania na przekór przeciwnościom losu, niechęci do działań, podnoszenia wartości kultury, patriotyzmu, przywiązania do tego, co polskie, co nasze, co jest bardzo istotne dla trwania Narodu i jego wartości.

Przestrzeń edukacji permanentnej, upowszechniania wiedzy i rozwój społeczeństwa wiedzy w Polsce w przyszłości muszą być wypełnianie przez tzw. czwarty segment nauki, tj. towarzystwa naukowe. Model ten w przyszłości należy poddać oddzielnej ocenie bardziej precyzyjnymi narzędziami i technikami badawczymi.

Kształcenie ustawiczne w Polsce, mimo istniejących zapisów zarówno w Konstytucji RP, jak też w ustawie o systemie oświaty oraz dość dobrze rozwiniętych badań teoretycznych, w praktyce pozostaje przestrzenią nie do końca zagospodarowaną. Kluczem do skutecznej realizacji idei kształcenia przez całe życie musi okazać się zbiorowa, a przynajmniej większościowa wola polityczna i uznanie, że edukacja permanentna jest nie tylko wyzwaniem czasu, ale istotną koniecznością. Zanim do tego dojdzie, już teraz można proponować następujące rozwiązania: a) tworzenie szkolnych i instytucjonalnych (także w towarzystwach naukowych ogólnych) centrów multimedialnych zabezpieczających potrzeby edukacji ustawicznej (*kreisen sapiens*); b) tworzenie na poziomie miast i gmin zintegrowanych planów modernizacji kształcenia ustawicznego jako edukacji drugiej szansy oraz edukacji na odległość. W przedsięwzięciach tych, a w szczególności w tym ostatnim, rolę czynnika inspirującego mogą

przyjąć na siebie towarzystwa naukowe ogólne. Takie jest ich zadanie, a ich rola może jeszcze wzrosnąć po uchwaleniu ustawy o towarzystwach naukowych, o czym również nadmieniono w tym opracowaniu.

Towarzystwo Naukowe Płockie w zakresie edukacji przez cały okres trwania miał poważny i niezaprzeczalny dorobek; najbliższe lata będą także szczególnym wyzwaniem. Społeczeństwo wiedzy staje się coraz bardziej rzeczywistością, a nie tylko postulatem z arsenału *pia desideria* czy też *wishful thinking*.

Źródła i literatura

I. Materiały źródłowe

1. Ewidencja wypożyczeń międzybibliotecznych Biblioteki im. Zielińskich TNP 1953–1961, Akta TNP 176.
2. Księga odwiedzin Towarzystwa Naukowego Płockiego od 1910 r.
3. Księga protokołów z posiedzeń Zarządu TNP: 1955, 1956 do maja 1957 r., Akta TNP 443.
4. Księga protokołów z posiedzeń Zarządu TNP: 1957, 1958, 1959 (od 05.06.1957 do 30.12.1959), Akta TNP 6.
5. Księga protokołów z posiedzeń Zarządu TNP: 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, Akta TNP 7.
6. Macieszyna M., *Pamiętnik płocczanki*, Biblioteka im. Zielińskich TNP 460–461.
7. Morykoni K., *Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku*, Akta TNP 1.
8. Morykoni K., *Ustawy Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku z 1820 roku*, Akta TNP 1.
9. Morykoni K., *Wiadomość o Szkole Płockiej*, Biblioteka im. Zielińskich TNP 754.
10. Protokoły posiedzeń Zarządu i zebrań ogólnych 1907–1911 r., Akta TNP 3.
11. Protokoły Zebrań Walnych 1939–1969 r., Akta TNP 16.
12. *Modernizacja kształcenia ustawicznego i kształcenia dorosłych w Polsce. Raport opracowany dla Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu*, Warszawa 2006.
13. Sprawozdania z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1933, Akta TNP, k. 22–24.
14. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1961. Akta TNP 431.
15. Wykazy czytelników Biblioteki im. Zielińskich, Akta TNP 174.

II. Źródła drukowane

1. *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa*, tłum. K. Pacyniak, R. Piotrowski, Wyższa Szkoła Pedagogiczna Towarzystwa Wiedzy Powszechnej, Warszawa 1997.
2. Odezwa Towarzystwa Naukowego Płockiego przy Szkole Wojewódzkiej przez Czcę Godnych Rządców Parafii w Województwie Płockim do Wszystkich Mieszkańców Województwa, Płock 1822.
3. Prospekt działań Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej, Płock 1821.
4. Protokół Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji wręczenia Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski, Płock 1980.
5. „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego w Płocku”, Płock 1929–1934.
6. „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 2004”, Warszawa 2005.
7. „Rocznik Towarzystwa Naukowego Warszawskiego 2006”, Warszawa 2007.
8. „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku” 1930–1931.
9. „Rocznik Towarzystwa Naukowego w Płocku” 1931–1934.
10. Sprawozdanie z działalności Biblioteki im. Zielińskich za 1938, „Kurier Mazowiecki” 1938, nr 42, 61, 87, 108, 128, 233, 287, „Kurier Mazowiecki” 1939, nr 7.
11. Sprawozdanie z działalności TNP z 1937 roku, „Kurier Mazowiecki” 1938, nr 22, 23, 24.
12. Sprawozdanie z działalności TNP z 1938 roku, „Kurier Mazowiecki” 1939, nr 29, 29, 30.
13. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 1961.
14. Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za lata 1968–2008.
15. Sprawozdanie z działalności Zarządu Towarzystwa za lata 1999–2001, nr 7, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, Poznań 2002.
16. Statut Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w brzmieniu ustalonym przez Walne Zebranie w dniu 21 czerwca 1995, rozdz. I, § 2–3.
17. Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego stowarzyszenia zarejestrowanego, Płock 1933. Akta TNP 2.
18. Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 1968. Akta TNP 2.
19. Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 1977.
20. Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 2004.
21. Towarzystwo Naukowe Płockie przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej, Płock 1820. F.1760.
22. Ustawa Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 1906. Akta TNP 2.

III. Słowniki i bibliografie

1. *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, Wyd. Akademickie „ŻAK”, Warszawa 2003.
2. Grodzki R., *Polska Akademia Nauk*, [w:] *Britannica*. Edycja polska, t. 33, Poznań 2003, s. 360–361.
3. Koński W., *50 roczników „Notatek Płockich”. Bibliografia zawartości (1956–2006)*, TNP, Płock 2008.
4. Krajewski M., *Gawarecki Wincenty Hipolit*, [w:] *Dobrzyński słownik biograficzny. Ludzie europejskiego regionu*, Wydawnictwo Uczelniane WSHE, Włocławek 2002, s. 213.
5. Krajewski Mirosław, *Leksykon dziejów edukacji z przewodnikiem bibliograficznym. Ludzie–konceptje–instytucje*, Wyd.Naukowe NOVUM, Płock 2010.
6. *Słownik historyczno-geograficzny województwa płockiego*, oprac. Borkowska-Celińska A., Warszawa 1980–1981, z. 1–2.
7. *Słownik polskich towarzystw naukowych*, tom I, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2004.
8. Wyszogrodzka-Jasińska A., Mazewska B., *Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820–2000*, Towarzystwo Naukowe Płockie, Płock 2000.

IV. Opracowania

1. Adamowski J., *Media lokalne w Polsce – zarys problematyki*, [w:] *Mazowieckie media lokalne i regionalne*. Materiały z sesji naukowej Płock, 18–19 grudnia 2003 roku, red. Koński W., Płock 2005.
2. Aleksander T., *Edukacja ustawiczna/permanentna*, Encyklopedia Pedagogiczna XXI wieku, t. I, Warszawa 2003.
3. Aleksander T., Skrzypczak J., *Edukacja ustawiczna w zmieniającej się sytuacji edukacyjnej*, Poznań 1998.
4. *Andragogiczne wątki. Poszukiwania – fascynacje*, red. Przybylska E., Wyd. UMK, Toruń 2001.
5. *Animatorzy kultury muzycznej Mazowsza*, red. Kruszewski Z.P., Kansy A., Płock 2004.
6. Askanas K., *Brązowe Drzwi Płockie w Nowogrodzie Wielkim*, Płock 1971.
7. Askanas K., *Działalność naukowa Towarzystwa Naukowego Płockiego w czterdziestoleciu PRL – cz. I*, „Notatki Płockie” 1984, nr 3.
8. Askanas K., *Działalność naukowa Towarzystwa Naukowego Płockiego w czterdziestoleciu PRL – cz. II*, „Notatki Płockie” 1984, nr 4.
9. Askanas K., *Problematyka i wyniki działalności naukowej Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1945–1970*, [w:] *Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1970.

10. Askanas K., *Sztuka Płocka*, wyd. I 1974, wyd. II 1985, wyd. III 1991, Płock.
11. Askanas K., *Towarzystwo Naukowe Płockie (1820–1980)*, „Nauka Polska”, 1980, nr 1–2.
12. Askanas K., *Zagadnienia badań regionalnych w Płocku*, „Notatki Płockie” 1957, nr 3.
13. Baraniak B., *Pozaszkolny system kształcenia szansą na upowszechnianie idei uczenia się przez całe życie*, [w:] *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego*, red. Kruszewski Z., Wyd. Naukowe Novum, Płock 2008.
14. Barski T., *Technologie informacyjno-komunikacyjne w edukacji*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2006.
15. Bereźnicki F., *Jaka ma być edukacja? Rozważania wokół książki K. Denka „O nowy kształt edukacji”*, [w:] *Edukacja jutra*, red. Kos W., Piotrowski E., Zimny T.M., VIII Tatrzańskie Seminarium Naukowe, Częstochowa 2002.
16. *Biblioteka im. Zielińskich Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957, Szkice i materiały*, Wyd. TNP, Płock 1957.
17. Bodal T., *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1945–1995*, Wyd. TNP, Płock 1995.
18. Borkowski S., W sprawie Biblioteki Zielińskich, „Gazeta Płocka” 1904, nr 128.
19. Chodubski A., *Górnik, geolog Witold Zglenicki (1850–19004), polski Nobel*”, Wyd. TNP, Płock 2011.
20. Chodubski A.J., *Wstęp do badań politologicznych*, Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2011.
21. Chojnacki J., *Przemówienie żałobne wygłoszone nad grobem Stanisława J. Kostaneckiego*, [w:] J. Chojnacki, *W siedemdziesiątą piątą rocznicę urodzin*, oprac. Stefański J., Płock 1997.
22. Chojnacki J., *Sesja Jubileuszowa w 175 rocznicę założenia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1995, nr 2.
23. Chrostowski T., *Uroczystości stulecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, „Notatki Płockie” 1975, nr 4.
24. Chudzyński M., *175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego – w służbie regionu i kraju*, „Notatki Płockie” 1995, nr 2.
25. Chudzyński M., *180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego – w służbie regionu i kraju*, „Notatki Płockie” 2000, nr 2.
26. Chudzyński M., *Dr Aleksander Maciesza zasłużony Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907–1945*, Wyd. TNP, Płock 2000.
27. Chudzyński M., *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, TNP, Warszawskie Wyd. Akcydensowe, Warszawa 1990.
28. Chudzyński M., *Dzieje Płocka w latach 1865–1918*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. Gieysztor A., Wyd. TNP, Płock 1973.

29. Chudzyński M., *Miejsce Płocka w mazowieckim ruchu regionalnym*, [w:] Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych, Warszawa–Płock, 1994.
30. Chudzyński M., *Osiągnięcia Towarzystwa Naukowego Płockiego w upowszechnianiu wiedzy o Mazowszu Płockim (w 100 rocznicę odrodzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 4.
31. Cieślak A., *Rozwój teorii i praktyki kształcenia ustawicznego*, Warszawa 1981.
32. Damrosz J., *Ojczyzna i jej regiony (region, regionalizm, edukacja lokalno-regionalna i etniczna)*, Wyd. TNP, Warszawa–Płock 2007.
33. Dąbrowski A.B., *Pisma pedagogiczne*, t. I, Warszawa 1958.
34. Dobrzeniecki R., *Towarzystwo Naukowe Płockie*, [w:] *Edukacja kulturalna dorosłych, Raport z badań międzykulturowych*, pr. zbior. red. Depta H., Pólturzycki J., Solarczyk H., Warszawa–Płock 2004, s. 200.
35. Dorobek F., *Sesja Jubileuszowa 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1970, nr 4.
36. Drogosz-Zabłocka E., Iżycka H., Trzeciak W., *Edukacja ustawiczna*, Narodowe Obserwatorium Kształcenia i Szkolenia Zawodowego, Warszawa 2000.
37. Drucker P.F., *Natchnienie i fart, czyli innowacja i przedsiębiorczość*, Wyd. Studio Meka, Warszawa 2004.
38. *Dzieje Płocka*, red. Gieysztor A., wyd. I – 1973 r., wyd. II – 1978 r.
39. *Dzieje Płocka, Historia miasta do 1793*, red. Kallas M., wyd. III, t. I, Wyd. TNP, Płock 2000.
40. *Dzieje Płocka, Dzieje miasta w latach 1793–1945*, red. Krajewski M., wyd. III, t. II, Płock 2006.
41. *Dziesięć wieków Płocka. Wybrane tematy w pytaniach i odpowiedziach*, Wyd. TNP, Płock, wyd. I 1966, wyd. II 1967, wyd. III 1969.
42. Dybiec J., *Polska Akademia Umiejętności*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 4, Wyd. Akademickie „Żak”, Warszawa 2005, s. 551–554.
43. *Edukacja, jest w niej ukryty skarb. Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji ds. Edukacji dla XXI wieku*, red. Delors J., STO, Wyd. UNESCO, Warszawa 1998.
44. *Edukacja ustawiczna w dobie współczesnych przemian*, red. nauk. Jan Saran, Innovatio Press Wyd. Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji, Lublin 2009.
45. *Edukacja ustawiczna w rozwoju społeczeństwa obywatelskiego*, red. Walkiewicz E., aut. Dominiak P. et al., Instytut Badań Edukacyjnych, Gdańsk–Warszawa 2006.
46. *Edukacja ustawiczna w szkołach wyższych – od idei do praktyki*, red. Górska R., Pólturzycki J., Wyd. Biblioteka Edukacji Dorosłych, t. 3, Płock–Toruń 2004.
47. *Edukacja ustawiczna. Wymiar teoretyczny i praktyczny*, red. nauk. Kwiatkowski S.M., aut. Ambroży J. et al.; Instytut Badań Edukacyjnych, Instytut Technologii Eksploatacji, Państwowy Instytut Badawczy, Radom 2008.

48. *Edukacja ustawiczna w zmieniającej się sytuacji edukacyjnej. Wybrane problemy*, pr. zbior. red. Aleksander T. i Skrzypczak J., Wyd. Eruditus, Poznań 1998.
49. *Elementarne pojęcia pedagogiki społecznej i pracy socjalnej*, red. Lalak D., Plich T., Warszawa 1999.
50. Fabiś A., *Edukacja ustawiczna w Szwajcarii*, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Kardynała Augusta Hłonda, Akademickie Towarzystwo Andragogiczne, Warszawa 2004.
51. Faure E., *Uczyć się, aby być*, tł. Zakrzewska Z., PWN, Warszawa 1975.
52. Fedorowicz S., *Seminarium doktoranckie przy Towarzystwie Naukowym Płockim*, „Notatki Płockie” 1973, nr 2.
53. Gajda J., *Pedagogika kultury w zarysie*, wyd. II, Warszawa 2006.
54. Gałkowski A., *System edukacji w Republice Federalnej Niemiec na przełomie XX i XXI wieku*, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2009, s. 170.
55. Gieysztor A., *Słowo wstępne do uczestników Sesji Jubileuszowej pt. „Towarzystwo naukowe w Polsce i na Mazowszu”*, „Notatki Płockie” 1995, nr 2.
56. Glaser B.G., Strauss A.L., *Odkrywanie teorii ugruntowanej. Strategia badania jakościowego*, Kraków 2009.
57. Głąbicka K., *Kształcenie ustawiczne w regionie zagrożonym wysokim bezrobociem*, Instytut Technologii Eksploatacji, Radom 2001.
58. Grzybowski M.M., *Materiały do dziejów ziemi płockiej*, 1981 r. – cz. 1, 1982 r. – cz. 2, 1984 r. – cz. 3 i 4, 1989 r. – cz. 5, 1991 r. – cz. 6, 1995 r. – 7, 1996 r. – 8, 1998 r. – 9, 1999 r. – cz. 10, 2001 r. – cz. 11.
59. Grzybowski M.M., *Adam Prażmowski – prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1995.
60. Grzybowski M.M., *Biskup Adam Michał Prażmowski pierwszy Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1995.
61. Gutry Cz., *Biblioteka Publiczna i Szkolna Województwa Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957, Szkice i materiały*, Płock 1957.
62. Guzik M., *Monografia pedagogiczna*, [w:] *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, red. Pilch T., Warszawa 2004, tom 3.
63. Hałoń E., *Towarzystwa naukowe ogólne i specjalistyczne (humanistyczne) w Polsce. Rozważania o czasie przeszłym i perspektywach*, [w:] red. Grzywacz A., Zajączkowski S., Majsterkiewicz T., „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego”, Warszawa 2004/2005.
64. Hałoń E., *Towarzystwa naukowe w Polsce. Przeszłość i teraźniejszość*, PAN, Warszawa 2003.
65. Herbst S., *Regionalne badania historyczne w przeszłości i w Polsce Ludowej*, „Kwartalnik Historyczny”, LXIII 1959, w 4–5.
66. *Historia nauki polskiej*, tom III, Wrocław 1977.
67. Hübner P., *Nauka polska po II wojnie światowej – idee i instytucje*, Warszawa 1987.

68. Hübner P., *Od Towarzystwa Naukowego Krakowskiego do Polskiej Akademii Umiejętności*, Kraków 2002.
69. *Integracja prac andragogów Europy Środkowej i Wschodniej*, red. Wesołowska W.A., Kruszewski Z.P., Wyd. Naukowe Novum, Płock – Warszawa 2000.
70. Jasnowska J., *Szczecińskie Towarzystwo Naukowe – historia i przyszłość*, „Heureka. Problemy społecznego ruchu narodowego”, 2001, nr 3–4.
71. Jędrzejewski B., *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1919–1947*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3.
72. Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego (1829–1970), Wyd. TNP, Płock 1970.
73. Juszczak S., *Metodyka nauczania informatyki*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2002.
74. Kaczanowska W., *Protokół Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia Towarzystwa Naukowego Płockiego z okazji wręczenia Krzyża Komandorskiego Orderu Odrodzenia Polski*, Wyd. TNP, Płock 1980.
75. Kaczanowska W., *Zabytki piśmiennictwa polskiego XVI wieku w Bibliotece im. Zielińskich*, Wyd. TNP, Płock 1980.
76. Kaczanowska W., *Towarzystwo Naukowe Płockie i jego Biblioteka imienia Zielińskich*, tł. Magdziarz A., Łyłka S. i Dorobek A., Wyd. TNP, Płock 1988.
77. Kaczmarczyk Z., *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (1857–1977)*, „Nauka Polska” 1977, nr 6.
78. Kamiński A., *Funkcje pedagogiki społecznej*, wyd. 2, PWN, Warszawa 1974.
79. Kasprzyk D., *Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej*, Wyd. TNP, Płock 2008.
80. Kieffer M., *Zarys dziejów Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie. Szkice i materiały*, Płock 1957.
81. Kieffer-Kostanecka M., *Czy Stanisław Kostka Potocki był inicjatorem Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej?*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3.
82. Kieniewicz S., *Od Towarzystwa Przyjaciół Nauk do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego*, „Nauka Polska” 1983, nr 2–4.
83. Kieniewicz S., *TNW – Towarzystwo Naukowe Warszawskie*, Fundacja Barokowa im. Leopolda Kronenberga, Warszawa 1999.
84. Kisiel H., *Radomskie Towarzystwo Naukowe 1963–1973*, [w:] *Radomskie Towarzystwo Naukowe*, red. Boniecki J., Radom 1973.
85. Konarska-Pabiniak B., *Życie kulturalno-literackie Płocka w 2. połowie XIX w.*, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, Płock 1994.
86. Koński W., *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku*, Płock 2000.
87. Koński W., *50 roczników „Notatek Płockich”. Bibliografia zawartości 1956–2006*, Wyd. TNP, Płock 2008.
88. Korzan D., *Telematyczne kształcenie dorosłych*, Wyd. Naukowe Novum, Płock 2007.

89. Kostanecka H., *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957*, „Kultura i Społeczeństwo”, t. II, 1958, nr 2.
90. Kostanecka H., *Towarzystwo Naukowe Płockie 1907–1970*, [w:] *Jubileusz 150-lecia Towarzystwa Naukowego Płockiego*, Płock 1970.
91. Kostanecka M., *Płock w okresie od zaboru pruskiego do Królestwa Kongresowego*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. Gieysztor A., Płock 1978.
92. Kostanecki S., *Władysław Broniewski i Płock*, wyd. II, 1968.
93. Kostanecki S., *Aleksander Maciesza płocki działacz naukowy i społeczny*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w 1820–1830, 1907–1957, Szkice i materiały*, Płock 1957.
94. Kostanecki S., *Dwie rocznice Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie w 1820–1830, 1907–1957, Szkice i materiały*, Płock 1957.
95. Kowalczyk J., Wroczyński R., *Kierunki rozwoju kształcenia ustawicznego i oświaty dorosłych*, Warszawa 1981.
96. Kowalski W., *Seminarium doktoranckie przy TNP*, „Notatki Płockie” 2000, nr 3.
97. Krajewski M., *Rola i zadania seminarium doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego w kształceniu kadr dla regionu*, „Notatki Płockie” 2002, nr 3.
98. Krajewski M., *Chronologiczno-synchroniczny przegląd powszechnych dziejów edukacji*, WEiW Verbum, Bydgoszcz-Rypin 2009.
99. *Kronika*, „Notatki Płockie” 1970, nr 3.
100. Kruszewski Z.P., *Dobre kształcenie studentów i rozwój kadry naukowej drogą do nowoczesności i atrakcyjności miasta Płocka*, [w:] *Szkolnictwo wyższe w Płocku na tle tendencji rozwojowych współczesnej edukacji akademickiej*, red. Kruszewski Z.P., Półturzycki J., Wyd. TNP, Płock 2006.
101. Kruszewski Z.P., *O dorobku Towarzystwa Naukowego Płockiego po odnowieniu działalności (1907–2007)*, „Notatki Płockie” 2007, nr 1.
102. Kruszewski Z.P., *Rola towarzystw naukowych w podnoszeniu poziomu wiedzy społeczeństw lokalnych*, „Notatki Płockie” 2008, nr 2, s. 9–13.
103. *Kształcenie ustawiczne a edukacja europejska w Polsce*, red. Tourdanow D., WSP TWP, Warszawa 2004.
104. *Kształcenie ustawiczne. Idee i doświadczenia*, red. nauk. Kruszewski Z.P., Półturzycki J., Wesółowska E.A., Wyd. Naukowe Novum, Płock 2003.
105. *Kształcenie ustawiczne jako współczesna strategia edukacyjna. Nowe tendencje w andragogice*, red. Przybylska E., Jaskot K., Wyd. TWP, Instytut Pedagogiki TWP, Szczecin 1996.
106. *Kształcenie ustawiczne – światowym standardem mistrzostwa w każdym zawodzie*, red. Superczyńska E., Wysocka I., Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli, Poznań 2010.
107. *Kształcenie ustawiczne (osiągnięcia i zadania) 1972–1980*, Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Warszawa 1976.

108. *Kształcenie ustawiczne w regionie*. Publikacja pokonferencyjna, red. Grad T., Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM”, Katowice 2009.
109. Kunikowski S., *Działalność Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w 1995 roku*, „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 10, 1996; t. 11, 1997.
110. Kunikowski S., *Towarzystwa naukowe ogólne w Polsce w XIX i XX wieku*, Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, Włocławek 1999.
111. Kunikowski S., *Spółeczny ruch kulturalny i naukowy na terenie Kujaw Wschodnich i Ziemi Dobrzyńskiej w okresie przemian ustrojowych po 1980 roku*, red. Wojciechowski M., „Zapiski Kujawsko-Dobrzyńskie”, t. 21, Oficyna Wyd. LEGA, Włocławek 2006.
112. Kuźnicka D., *Działalność wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego w latach 1979–1999*, [w:] *Włocławskie Towarzystwo Naukowe 1979–1999*, red. Wojciechowski M., Włocławek 1999.
113. Kwiatkiewicz A., *Ustawiczne kształcenie zawodowe w krajach Unii Europejskiej*, Wyd. SGH, Warszawa 2006.
114. Kwieciński Z., *Tropy–ślady–próby. Studia i szkice pedagogiki pogranicza*, Wyd. EDYTOR, Poznań – Olsztyn 2000.
115. Kwieciński Z., *Wykluczenie. Badania dynamiczne i porównawcze nad sekcjami społecznymi na progu szkolnictwa*, Wyd. UM, Toruń 2002.
116. Łaniec J.D., *Monografia*, [w:] red. Wiczowski W., *Prace promocyjne z pedagogiki*, Olsztyn 2000.
117. *Łęczyca – dzieje miasta*, red. Rosin R., Łęczyca 2001.
118. Maciesza A., *Jak organizować prace opisowe powiatów*, [w:] *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, Wyd. TNP, Płock, 1928.
119. Maciesza A., *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, referat wygłoszony dn., 18 kwietnia 1928 r., [w:] *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, Wyd. TNP, Płock, 1928.
120. Maciesza A., *Plan opisu powiatu, jako jednostki regionalnej*, [w:] *Opisy powiatów a studia nad stosunkami województw jako jednostek regionalnych*, Wyd. TNP, Płock, 1928.
121. Maciesza A., *Opis życia Kajetana Morykoniego rektora Szkoły Wojewódzkiej Płockiej*, „Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego” 1931.
122. Maciesza A., *Stefan i Halina Rutscy – zasługi ich na polu organizacji nauki w Płocku*, Płock 1933.
123. Maciesza A., *Z ruchu organizacyjno-naukowego w Płocku*, „Nauka Polska”, tom 17, 1933.
124. Maciesza A., *Kierunki działania TNP w ogóle, a bibliotek–czytelni w szczególności*, „Głos Płocki” 1934, nr 34.

125. Macieszyna M., *Pamiętnik płocczanki*, oprac. Stogowska A., Płock 1996.
126. Majkowski J., *Medyczne towarzystwa w Polsce w latach 1945–1998*, [w:] „*Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego*”, red. Grzywacz A., Zajączkowski S., Majsterkiewicz T., 2002, nr 1–2.
127. Marciniak R., *Prezysi Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ich myśli i dzieło*, Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, wyd. II, Poznań 1998.
128. Matlakiewicz A., *Edukacja ustawiczna w ujęciu brytyjskim*, „Biblioteka Edukacji Dorosłych”, t. 36, Radom.
129. Matysiak A., *Kształcenie ustawiczne w Polsce. Korzyści i bariery rozwoju*, Instytut Badań nad Gospodarką, Gdańsk 2003.
130. *Mazowieckie media lokalne i regionalne*, Materiały z sesji naukowej Płock 18–19 grudnia 2003, red. Koński W., TNP, Płock 2005.
131. Melosik Z., *Tożsamość, ciało i władza. Teksty kulturowe jako (kon)teksty pedagogiczne*, Poznań – Toruń 1996.
132. *Metody badań jakościowych*, red. Denzin N.K., Lincoln Y.S., Warszawa 2009, t. 1–2.
133. Michalski J., *Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Warszawa 1953.
134. Miśkiewiczowa M., *Mazowsze płockie we wczesnym średniowieczu*, Płock 1982.
135. *Myśl pedeutologiczna i edukacja ustawiczna nauczycieli*, pr.zbior. pod red. Jaworskiej A. i Zalewskiej S., Wyd. Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin, Warszawa 2006.
136. Morykoni K., *Wiadomości o Szkole Płockiej od roku 1781*, Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820.
137. Nawroczyński B., *Towarzystwo Naukowe Warszawskie. Materiały do jego dziejów w latach 1907–1950*, nakł. Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, Warszawa 1950.
138. *Nie wystarczy być tylko Europejczykiem*, wywiad z prof. J. Damroszem, „Myśl Polska” 2007, nr 46.
139. Nowak J.S., *Spółeczeństwo Informacyjne – geneza i definicje*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, red. Nowak J.S., Bliźniuk G., PTI, Oddział Górnośląski, Katowice 2005.
140. Nowakowska W., *Towarzystwo Naukowe a młodzież*, [w:] *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957. Szkice i materiały*, Płock 1957.
141. Nowina-Konopka M., *Istota i rozwój społeczeństwa informacyjnego*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne. Istota, rozwój, wyzwania*, (pr. zbior.) Białobłocki T., Moroz J., Nowina-Konopka M., Zacher L., Wyd. Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006.
142. Nowowiejski A.J., *Płock. Monografia historyczna*, wyd. II, Firma „Bracia Detrychowic”, Płock 1931.
143. Osmólska-Piskorska B., *W czasach II Rzeczypospolitej 1918–1939*, [w:] *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, red. Hutnikiewicz A., t. I, Towarzystwo Narodowe w Toruniu, Toruń 1977.

144. Pachociński R., *Oświata XXI wieku. Kierunki przeobrażeń*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1999.
145. Pawłowski K., *Spółeczeństwo wiedzy szansą dla Polski*, Wyd. Znak, Kraków 2004.
146. Piątkowski S., *Radomskie Towarzystwo Naukowe latach 1963–2001*, [w:] „*Heureka. Problemy społecznoego ruchu naukowego*”, red. Grzywacz A., 2001, nr 3–4.
147. *Poczet prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego 1907–2007*, TNP, Płock 2007.
148. Portalski M., *Dwusetne posiedzenie Seminarium Doktoranckiego Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „*Notatki Płockie*” 2001, nr 3.
149. Portalski M., *30 lat Seminarium doktoranckiego w TNP. Pożegnanie profesora Antoniego Rajkiewicza*, „*Notatki Płockie*” 2000, nr 3.
150. *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, wyd. 3, Poznań 2003.
151. Pólturzycki J., *Tendencje rozwojowe kształcenia ustawicznego*, PWN, Warszawa 1981.
152. Pólturzycki J., *Dydaktyka dorosłych*, WSiP, Warszawa 1991.
153. Pólturzycki J., *Idea edukacji ustawicznej podstawą przemian teleologii dydaktycznej*, „*Ruch Pedagogiczny*” 1993, nr 3–4.
154. Pólturzycki J., *Kształcenie ustawiczne i jego konsekwencje dla edukacji dorosłych*, [w:] „*Człowiek w społeczeństwie*”, *Biuletyn TWWP*, 1/XXI/1994, Warszawa 1994.
155. Pólturzycki J., *Akademicka edukacja dorosłych*, Warszawa 1994.
156. Pólturzycki J., *Edukacja dorosłych za granicą*, Toruń 1998.
157. Pólturzycki J., *Aktualne problemy edukacji ustawicznej*, [w:] *Aktualne problemy edukacji ustawicznej*, red. Dądzik D., Wyd. Naukowe Novum, Płock 2007.
158. Pólturzycki J., *Nadzieje i rozdroża edukacji ustawicznej*, [w:] *Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego*, red. Kruszewski Z.P., Wyd. Naukowe Novum, Płock 2008.
159. Rajkiewicz A., *Seminarium doktoranckie w Płocku*, „*Notatki Płockie*” 1970, nr 4.
160. *Raport o stanie towarzystw naukowych*, Polska Akademia Nauk, Warszawa 1977.
161. Rederowa D., *Z dziejów Towarzystwa Naukowego Krakowskiego 1815–1872*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1998.
162. Rolbiecki W., *Towarzystwo Naukowe przy Szkole Wojewódzkiej Płockiej 1820–1830*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1969.
163. Rolbiecki W., *Powstanie i pierwszy okres działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego*, [w:] *Jubileusz 150-lecia TNP 1829–1970*, Płock 1970.
164. Rolbiecki W., *Stan i działalność regionalnych towarzystw naukowych*, „*Nauka Polska*” 1960, nr 4.
165. Rolbiecki W., *Rodowód i narodziny towarzystw naukowych*, „*Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*” 1972, r. 17, nr 3.

166. Rolbiecki W., *Towarzystwa naukowe w Polsce*, Wiedza Powszechna, Warszawa 1972.
167. Rolbiecki W., *Przeszłość a przyszłość towarzystw naukowych*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1973, r. 18, nr 2.
168. Rudnicki S., *Polskie Towarzystwo Naukowe w Żytomierzu*, „Heureka, Problemy społecznego ruchu naukowego”, Warszawa 2004/2005.
169. Rutkowski A., *Towarzystwa naukowe w okresie powojennym 1945–2000*, [w:] „Heureka. Problemy społecznego ruchu naukowego”, red. Grzywacz A., Zajęczkowski S., Majsterkiewicz T., 2001, nr 3–4.
170. Rutska H., *Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1928*, Notatka historyczna, Płock 1929.
171. Serczyk J., *Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Krótki zarys dziejów*, Warszawa – Poznań 1974, wyd. 2, TNT, Toruń 1999.
172. *Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego*, red. Kruszewski Z.P., Kansy A., tł. Szumlicka-Rychlik G. et al., Wyd. TNP, Płock 2005.
173. Skoczeń M., *Szkolnictwo płockie w latach 1793–1831*, nakładem autora, Warszawa – Płock 1994.
174. Skoczeń M., *Szkoła Wojewódzka w latach 1816–1833*, [w:] *Małachowianka, Dzieje najstarszych polskich szkół Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego*, red. Koński W., Płock 1995.
175. Skowronek J., *W służbie radomskiego regionu*, „Biuletyn Kwartalny RTN 1964–1973”, [w:] *Radomskie Towarzystwo Naukowe*, red. Boniecki J., Radom 1973.
176. Smoleński P., *Potencjał, osiągnięcia i zadania towarzystw naukowych*, „Nauka Polska” 1973, nr 3.
177. Smoleński W., *Towarzystwa naukowe i literackie w Polsce wieku XVIII*, „Pisma Historyczne”, tom II, Kraków 1901.
178. Solarczyk-Szwec H., *Edukacja ustawiczna w Niemczech w kontekście międzynarodowym*, Wyd. UMK, Toruń 2001.
179. Sołtysiak M., *Historia i funkcje Muzeum Mazowieckiego w Płocku*, Płock 1999.
180. Sołtysiak M., *Muzeum Mazowieckie w Płocku. Historia i funkcje społeczne*, Biuro Dokumentacji Zabytków Województwa Płockiego, Płock 1989.
181. Sosnowski T., *Kształcenie ustawiczne*, Instytut Wydawniczy CRZZ, Warszawa 1976.
182. Stefański J., *Płock od A do Z w tysiącletnich dziejach*, Wyd. TNP, Płock 1995.
183. Stefański J., *175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820 – 3 czerwca – 1995)*, Wyd. TNP, Płock 1995.
184. Stogowska A.M., *Arcybiskup Antoni Julian Nowowiejski autor monografii o Płocku*, „Notatki Płockie” 1991, nr 3.
185. Stogowska A.M., *Dzieje i funkcje Biblioteki Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820–1985)* Wyd. Towarzystwa Opieki nad Zabytkami, Oddział w Płocku, Płock 1994.

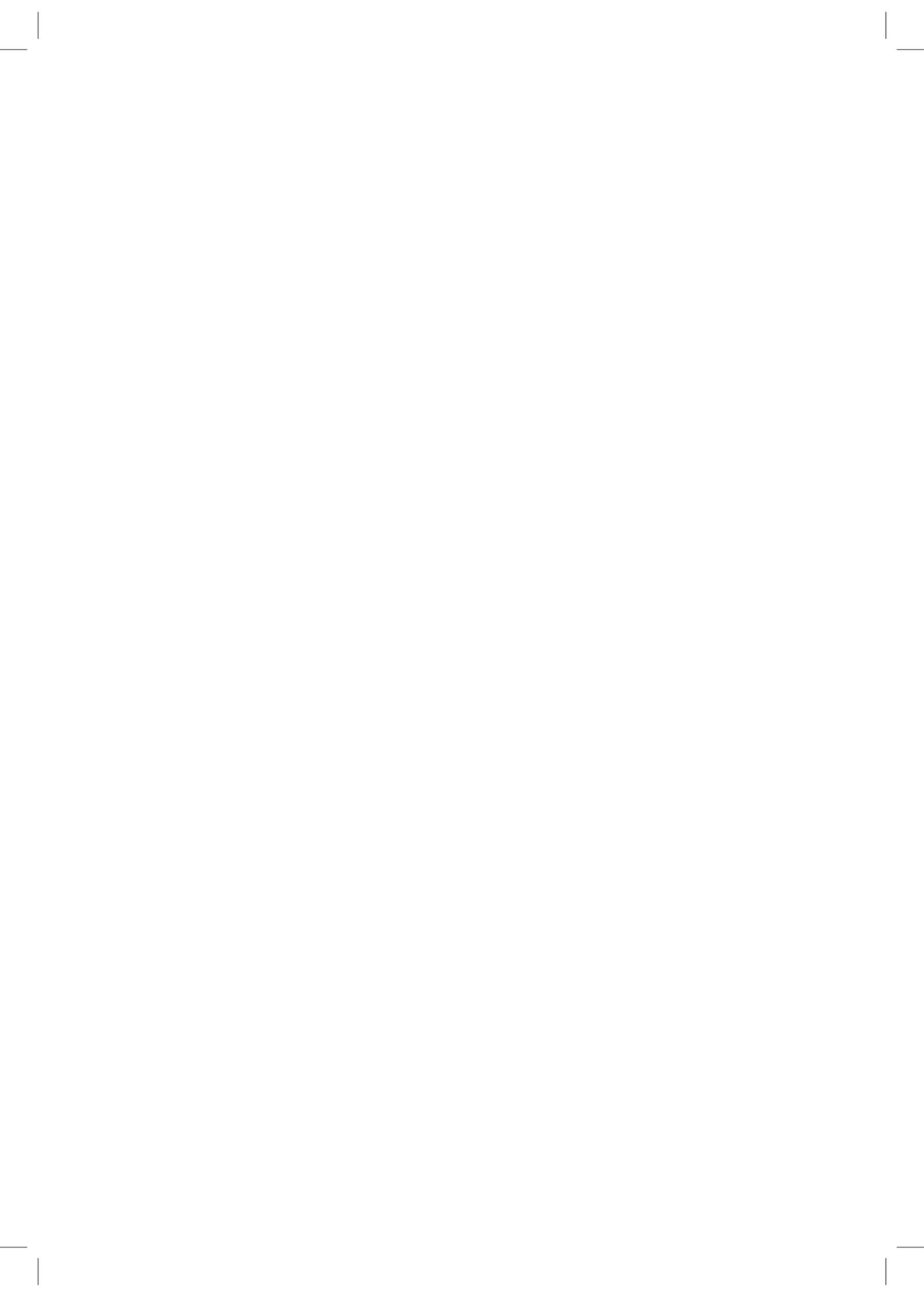
186. Stogowska A.M., *Towarzystwo Naukowe Płockie jako czynnik kulturotwórczy w 40-leciu PRL*, „Notatki Płockie” 1994, nr 4.
187. Stogowska A.M., *Wincenty Hipolit Gawarecki realizator programu Towarzystwa Naukowego Płockiego*, „Notatki Płockie” 1995, nr 1.
188. Stogowska A.M., *Rola intelektualna i kulturotwórcza Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1820–1830, 1907–1939*, Towarzystwo Opieki nad Zabytkami Oddział w Płocku, Płock 1998.
189. Stogowska A.M., *Życie umysłowe i kulturalne w latach 1793–1918*, [w:] *Dzieje Płocka. Dzieje miasta w latach 1793–1945*, t. 2, red. Krajewski M., Wyd. TNP, Płock 2006.
190. Straszak A., *Kształcenie ustawiczne. Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego – imperatyw systemowy w społeczeństwie informacyjnym opartym na wiedzy*, Wyd. TNP, Płock 2008.
191. Straszak A., *Strategia lizbońska UE. Kluczowy czynnik tworzenia się społeczeństwa wiedzy i gospodarki opartej na wiedzy w Polsce*, „Studia i materiały” 2005, nr 4, Wyd. PSZW, Bydgoszcz 2005.
192. *Strategia Rozwoju Kształcenia Ustawicznego do roku 2010* (dokument przyjęty 8 lipca przez Radę Ministrów). „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2003, nr 3.
193. Strykowski W., *Media i edukacja medialna w tworzeniu współczesnego społeczeństwa*, [w:] *Media i edukacja w dobie integracji*, red. Strykowski W., Skrzydlewski W., Wyd. EMPI, Poznań 2002.
194. Strykowski W., *Pedagogika i edukacja medialna w społeczeństwie informacyjnym*, [w:] *Edukacja medialna w społeczeństwie informatycznym*, red. Juszczyk S., Wyd. A. Marszałek, Toruń 2003.
195. Strykowski W., *Pedagogika i edukacja medialna – kierunki rozwoju*, [w:] *Uniwersytet – Społeczeństwo – Edukacja*, red. Ambroziak A., Przyszczykowski K., Wyd. Naukowe UAM, Poznań 2004.
196. Suchodolski B., *Rola Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk w rozwoju kultury umysłowej w Polsce*, Warszawa 1951.
197. Suchodolski B., *Kształcenie nieustające*, „Nowa Szkoła” 1973, nr 2.
198. Suchodolski B., *Filozoficzne problemy edukacji permanentnej*, [w:] *Wychowanie i strategia życia*, red. Suchodolski B., wyd. II, Warszawa 1987.
199. Suchodolski B., *W sprawie towarzystw naukowych*, „Problemy Społecznego Ruchu Naukowego” 1994, nr 2.
200. Suchodolski B., *Edukacja permanentna. Rozdroża i nadzieje*, PWN, Warszawa 2003.
201. Suchy S., *Kształcenie ustawiczne dorosłych. Problemy – tendencje – propozycje*, Instytut Wyd. CRZZ, Warszawa 1980.
202. Szacherska S.M., *Zbiór dokumentów i listów miasta Płocka*, t. I: 1065–1495 wyd. w 1975, t. II: 1495–1586 wyd. 1987.

203. *Szkoła i edukacja permanentna*, red. Maciaszek M., Wołczyk I., Wroczyński R., PWN, Warszawa 1975.
204. Szczęsny W.W., *Idea edukacji ustawicznej w poglądach Bohdana Suchodolskiego*, [w:] *Kształcenie ustawiczne – idee i doświadczenia*, red. Kruszewski Z.P. i in., wyd. Biblioteka Edukacji Dorosłych, t. 29, Płock 2003.
205. Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, wyd. 3., PWN Warszawa 2003.
206. Śliwerski B., *Współczesne teorie i nurty wychowania*, Kraków 2004.
207. Świeboda J., *Towarzystwo Naukowe w Rzeszowie 1935–2005*, Oficyna Wyd. Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 2008.
208. Świnarski A., *Towarzystwo Naukowe w Toruniu, jego historia i obecna działalność*, „Nauka Polska” 1961, nr 2.
209. Tazbir J., *Towarzystwa naukowe w XXI wieku – szanse i zagrożenia*, [w:] *Nauka, Polska Akademia Nauk*, Wrocław – Warszawa – Kraków, 2000, nr 1.
210. *Towarzystwa naukowe i upowszechniające naukę działające w przeszłości na ziemiach polskich*, red. nauk. Sordyłowa B., oprac. zespół pod kier. Krajewskiej-Tartakowskiej B., Polska Akademia Nauk, cz. 1: Warszawa 1990, cz. 2: Warszawa 1994, cz. 3: Warszawa 2001.
211. *Towarzystwa naukowe działające obecnie w Polsce*, red. nauk. Sordyłowa B., oprac. zespół pod kier. Krajewskiej-Tartakowskiej B., Polska Akademia Nauk. Biblioteka PAN w Warszawie, Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN, Warszawa 2004.
212. Tuross L., *Andragogika ogólna*, Wyd. Uczelniane WSRP w Siedlcach, Siedlce 1993.
213. Wajda K., *W dobie zaboru pruskiego 1875–1918*, [w:] *Dzieje Towarzystwa Naukowego w Toruniu 1875–1975*, red. Hutnikiewicz A., t. I, Towarzystwo Narodowe w Toruniu, Toruń 1977.
214. Wawrzyniak B., *10 lat działalności Włocławskiego Towarzystwa Naukowego (1979–1989)*, „Nauka Polska” 1989, nr 4–5.
215. Wenta K., *Dyskurs nad edukacją informacyjną w ponowoczesnym świecie*, [w:] *Komputer w edukacji*, XV Ogólnopolskie Sympozjum Naukowe, pod red. Morbitzer J., Kraków 2005.
216. Wesołowska E.A., *Edukacja niestacjonarna w perspektywie kształcenia ustawicznego*. „Rocznik Andragogiczny” 1997/1998, Toruń 1999.
217. Wielgus S., *Uczelnie wyższe i instytuty naukowe w II Rzeczypospolitej. Polskie towarzystwa naukowe*, „Notatki Płockie” 2002, nr 3.
218. Winclawski W., *Monografia pedagogiczna i studium przypadku*, [w:] *Orientacje w metodologii badań pedagogicznych*, red. Palka S., Kraków 1998.
219. Wojtaszczyk K.A., *Kompedium wiedzy o państwie współczesnym*, Warszawa 2000.
220. Wroczyński R., *Edukacja permanentna*, PWN, Warszawa 1973.

221. Wrona G., *Towarzystwa Naukowe w Krakowie w latach 1845–1939*, Wyd. Naukowe WSP, Kraków 1994.
222. Wrzosek A., *Aleksander Maciesza. Życie oraz działalność naukowa i społeczna*, Poznań 1947.
223. Zacher L.W., *Od społeczeństwa informacji do społeczeństwa wiedzy, Społeczeństwo informacyjne. Wizja czy rzeczywistość?*, Wyd. Naukowe AGH, Kraków 2004.
224. Żywczyński M., *W.H. Gawarecki, Polski Słownik Biograficzny*, tom VII, Warszawa –Kraków, 1948–1958.

V. Witryny internetowe

1. <http://www.gtn.gda.pl/3.01.2011> (Gdańskie Towarzystwo Naukowe)
2. <http://www.prezydent.pl>
3. <http://www.ptnz.republika.pl/WWW/1/odslona1.htm/12.12.2010> (Polskie Towarzystwo Nauk Żywnościowych)
4. <http://www.ptpn.poznan.pl/5.01.2011> (Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk)
5. <http://rtn.radom.pl/5.03.2011> (Radomskie Towarzystwo Naukowe)
6. <http://www.tnt.torun.pl/dzieje/dzieje.html/5.01.2011> (Towarzystwo Naukowe w Toruniu)
7. http://www.tnw.waw.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=73&Itemid=28/3.01.2011 (Od Towarzystwa Przyjaciół Nauk do Towarzystwa Naukowego Warszawskiego)
8. <http://www.tnw.waw.pl//15.10.2010> (Towarzystwo Naukowe Warszawskie)
9. http://www.tnw.waw.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=80&Itemid=28/15.10.2010 (TNW w latach 1907 – 1918)
10. <http://www.wsap.bialystok.pl/pub/wykladowcy/> 4 X 2011 r.,
11. www.rtn.pan.pl/3.01.2011 (Rada Towarzystw Naukowych przy Prezydium PAN)

Spis tabel

Tabela 1. Stan liczebny towarzystw naukowych istniejących w 1975 roku	60
Tabela 2. Zestawienie posiedzeń naukowych ogółem w latach 1968–2007 oraz posiedzeń naukowych rocznicowych	137
Tabela 3. Odczyty wygłoszone w okresie międzywojennym	153
Tabela 4. Odczyty wygłoszone w latach 1951–1969	155
Tabela 5. Odczyty wygłoszone w latach 1970–2007	157
Tabela 6. Wystawy zorganizowane w latach 1955–1970	165
Tabela 7. Wystawy zorganizowane w latach 1971–2007	166
Tabela 8. Liczba publikacji zwartych wydawanych w latach 1906–1939	172
Tabela 9. Publikacje zwarte wydane w latach 1945–2000	173
Tabela 10. Publikacje zwarte wydane w latach 2001–2008	174
Tabela 11. Młodzi czytelnicy	181
Tabela 12. Wystawy organizowane przez Bibliotekę TNP w latach 1968–2007	183
Tabela 13. Lekcje biblioteczne w latach 1982–2007	184
Tabela 14. Analiza i struktura statystyczna czytelników Biblioteki im. Zielińskich w latach 1968–2007	185
Tabela 15. Czytelnicy Biblioteki im. Zielińskich w latach 1994–2007	188
Tabela 16. Stan posiadania zbiorów Biblioteki im. Zielińskich na koniec roku 2006 i 2007	190
Tabela 17. Stopnie doktora uzyskane w latach 1970–2000	197
Tabela 18. Stopnie doktora uzyskane w latach 2001–2007	199

Wykaz ilustracji

1. Kajetan Morykoni *Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Wojewódzkiej w Płocku*. Projekt pierwszego statutu TNP z 1820 r.
2. Biskup Adam Prażmowski, pierwszy prezes TNP w latach 1820–1830
3. Siedziba Towarzystwa Naukowego Płockiego
4. Sala posiedzeń Zarządu TNP
5. Salonik w siedzibie TNP
6. Księga pamiątkowa TNP. Wpis Achillesa Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI, z 1918 r.
7. Siedziba Biblioteki im. Zielińskich TNP
8. Zbiory Specjalne Biblioteki im. Zielińskich TNP
9. Autoportret Francisco Goi z cyklu *Kaprysy*, ze zbiorów TNP
10. Biblia wydana w Norymberdze w 1478 r.
11. Wystawa IPN „Ostatni leśni” w siedzibie TNP
12. Wystawa *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika w Senacie RP
13. Profesor Józef Pólturzycki wygłasza referat podczas sesji naukowej
14. Profesor Henryk Samsonowicz, członek honorowy TNP, podczas wykładu
15. Posiedzenie seminarium doktoranckiego TNP
16. Joanna Rawik podczas występu w ramach cyklu *Europa, jaką lubimy – Francja*

Indeks osobowy

A

Adamowski Janusz 150, 177, 265, 345
Akademos 52
Ambroży Jerzy 14, 267
Anioł Włodzimierz 199–200
Arnold Stanisław 210
Askanas Kazimierz 97, 106, 109–110,
114, 158, 174–176, 210, 249, 251,
265–266, 325, 329, 331, 349, 356,
358–359, 362–363, 370–371, 401
August Stanisław 54, 368, 376–377

B

Balcerowicz Leszek 148, 249
Baraniak Barbara 35, 143, 266, 350
Bardach Juliusz 313
Bartnicka Kalina 68
Barwińska Dorota 33
Bełza Igor 158, 363, 372
Bembenista Jan 193, 411
Bentkowski Feliks 101
Bereźnicki Feliks 41, 266
Berger Stanisław 79, 381
Biegański Piotr 67
Bliźniuk Grzegorz 30, 272
Błaszczyk Celina 149, 341

Bodal Tomasz 21, 123, 132, 164, 175,
213, 266
Bogacka Agata 147
Bogaj Andrzej 44
Bogucka Maria 318
Bogusz Jan 19
Boniecki Jan 76, 269, 274
Borowicz Jan 100, 121, 204
Boszko Michał 118, 385
Bratkowski Stefan 150, 345
Brazis Romuald 144, 158, 337
Bromirski Jan 121, 204
Broniewski Władysław 115, 161, 165,
174, 214–215, 270, 298, 323, 339,
357–358, 368, 386, 399, 403, 405
Brzozowski Jacek 340
Brzozowski Józef 100
Bugaj Czesław 228
Bukowski Andrzej 114, 160, 347, 364,
381–382
Buniat-Zade Zija Ali 158, 369
Burska Bogna 147

C

Celtis Konrad 53
Chałasiński Józef 115

- Chętnik Adam 163
Chojnacki Jakub 92–93, 110–111, 143, 158, 174, 193, 195–198, 216, 224, 250–251, 266, 295, 300, 322, 325, 331, 350, 359–360, 373–374, 377–378, 384, 414
Chodubski Andrzej 29, 170, 175, 266, 381
Chopin Fryderyk 147, 160, 167, 193, 297, 332, 364, 387–388, 400, 402, 404, 408
Chrostowski Tadeusz 159, 251, 266, 331, 336, 360, 374, 376–378, 380, 382
Chudzyński Marian 106, 116, 121, 148, 170, 175–176, 204, 209–210, 225, 266–267, 336–338, 340–343, 348–350, 375, 378, 382, 384–385, 387, 390, 392, 394, 416
Cieszkowski August 69
Cieślak Anna 33, 267
Cieślak Tadeusz 355
Cypryński Antoni 125
Czarnecki Edward, ks. 101
Czartoryski Adam Kazimierz 66
Czekajowski Ryszard 19
- D**
Damrosz Jerzy 175, 215, 217, 226, 267, 272, 349, 418
Danecki Jan 143, 326
Danek Wincenty 158, 359
Danielewicz Jan 175
Dąbrowska Eleonora 197
Dądzik Dorota 41, 114, 136, 273, 389
Delors Jacques 40–41, 267
Dembiński Bronisław 70
Dembowski Jan 61, 99
Dembowski Stanisław 99–100, 119, 121
Denek Kazimierz 41, 266
Depta Henryk 129, 136, 267, 360, 366
- Dębowski Józef 99, 122
Dietrich Marek 115, 228, 230, 385, 393
Długosz Jan 156, 189, 356
Dłużniewski K., ks. 121
Dobrosielska Teresa 116
Dobrosielski Kajetan 369, 374
Dobrosielski Marian 158, 374
Dobrowolski Stanisław 193, 302, 400
Dobrzeńcki Romuald 129, 267
Doktor Kazimierz 159, 364, 375
Dorobek Andrzej 21, 269
Dorobek Franciszek 181, 250, 267, 356–357, 367, 369
Doroszewski Witold 144, 148, 249, 329, 355–356, 400
Drętkiewicz Andrzej 224
Drogosz-Zabłocka Elżbieta 15, 267
Drucker Peter F. 32
Duch Małgorzata 176
Dudak Alicja 14
Dwojnych Andrzej 90, 116, 133, 199, 349, 390
Dybiec Julian 57, 267
Działowski Zygmunt 83
Działyński Tytus 69
Dzierżawski Michał 159, 391
- E**
Estreicher Karol 57
- F**
Fabiś Artur 13
Fajcht Henryk 175
Fallenbuchl Zbigniew 158, 364
Faure Edgar 38, 268
Fedorowicz Sławomir 195–196, 268
Filipowicz Dragomir 19
Frank Marian 143, 197, 200, 326, 357
Frąckowiak Anna 13–14, 34–35, 348, 350
Fredro Aleksander 133

G

Gajda Janusz 49, 268
Gałązka Jadwiga 117
Gałązka Tomasz 214, 408–411, 413
Gałkowski Andrzej 46, 268
Garlej Tadeusz 159, 370, 373–375, 378–379, 381
Gawarecki Wincenty H. 104, 120–122, 126, 140, 161, 202–204, 212, 215, 265, 275, 277, 334, 355, 372, 379, 404
Gelinek Kazimierz 154, 210, 356
Gelpi Ettore 19
Gierlach Bogusław 148, 327–328, 363
Gierzyński Tadeusz 110–111, 115, 295, 323
Gieysztor Aleksander 61, 97, 101, 106, 158, 174–175, 185, 205, 213, 249, 266–268, 270, 303–304, 313, 338–339, 356, 361, 365
Gieysztor Irena 156, 356
Gill Janusz 146, 371, 391
Giziński Stanisław 199
Glass Edward 119, 121
Glazer Zygmunt 158, 372
Głąbicka Katarzyna 15, 268
Godlewska Eugenia 164, 397
Goya Francisco 91, 164, 167, 194, 258, 280, 397, 401, 409, 431
Golachowska Ewa 68
Gołębiewski Grzegorz 116, 175–176, 225, 341, 351, 381, 384, 416, 418
Gombrowicz Witold 77, 151, 334, 345, 410, 416
Gorski Stefan 152, 209, 352
Gościcki Ignacy 152, 352
Górska Renata 14, 136, 267, 350
Górnicki Bolesław 158, 366–367
Grabowski Adam 105
Grabowski Stanisław 100, 103
Grad Tadeusz 15, 271

Grek-Pabisowa Iryda 68
Grobicki Antoni 100, 122
Grodzki Radosław 62, 265
Gronowska-Senger A. 80
Groszkowski Janusz 61, 140, 201
Grott Bogumił 199–200
Grubecki Jan 158, 326
Grubscy, rodzina 179
Gryczewski Wojciech 116
Gryglaszewski Ryszard 158
Grzeloński Bogdan 229
Grzesiak Krystyna 199
Grzybowski Michał M., ks. 5, 10, 102, 116, 141, 148, 158–159, 175–176, 200, 225, 268, 291, 336, 339, 342–344, 347, 370–372, 375–378, 380–384, 389–390, 392–394, 410, 411, 415
Grzywacz Andrzej 268, 272–274
Gutry Czesław 122, 268, 357
Guzik Maria 24, 268

H

Haller Jan 189
Haller Józef 249
Hałoń Edward 52, 54, 56–57, 59–60, 62, 83, 87, 268, 343, 360
Haman Janusz 229–230
Hawelke Karol 122
Hensel Witold 115, 148, 324, 377
Herbst Stanisław 148, 156, 158, 175, 195, 208, 213, 249, 268, 313, 327, 355, 359, 361
Herman Władysław 96, 120, 228
Hlonda August 13, 268
Hondiusz 189
Hutnikiewicz Alina 72, 272, 276
Hübner Piotr 59, 83, 268

I

Iżycka H. 15, 267

J

Jabłczyński Feliks 163–164, 396–397
Jagiełło Władysław 127, 141, 163, 168,
171, 211, 218, 298, 307
Jakubowski Marek 199–200
Jan Paweł II 44, 183, 216, 321, 380,
382, 404, 406, 411
Janczewski Jerzy 199
Janicki Andrzej 228
Janicki Wojciech 159, 375
Jankowiak Lucyna A. 68
Jankowski Antoni 192
Jarzębski Jerzy 151, 345
Jasiński Wojciech 229
Jasiorowski Henryk 158, 371
Jawniszko Helena 164, 397
Jaworska Anna 15, 272
Jażdżewski Konrad 210
Jędruszczak Tadeusz 159, 370
Jędrzejewscy, rodzina 179
Jędrzejewski Bolesław 108, 110, 139,
155, 209, 269, 394
Jędrzejewski Klemens 208, 210
Jachimiak Grzegorz 116, 394
Józefowicz Wincenty 121–122
Jurgens Edward 215
Juzala Gustaw 69

K

Kacprzak Marcin 107, 115, 130, 172,
195, 258, 323, 328, 353, 404, 407,
418
Kaczanowska Wanda 21, 201, 251, 269
Kaczor Stanisław 44
Kalisz Ryszard 229
Kallimach Filip 53
Kamienik Roman 158
Kamiński Aleksander 52, 269
Kamiński Marcin 147, 197, 324–325,
360–361, 365
Kanafojski Czesław 134, 226

Kania Rafał 116
Kansy Andrzej 117, 175, 265, 274,
416–417
Karczewski Witold 115
Karłowska-Kamzowa Alicja 90
Karolkiewicz Stanisław 192
Karpiński Franciszek 66
Kasprowicz Jan 114, 329, 364, 400–401
Kasprzyk Damian 206, 208–209, 211,
216, 269, 349, 418
Kałol Kazimierz 158, 360, 362, 365,
376, 379
Kid Robert 36, 254
Kieffer-Kostanecka Maria 97, 101, 103,
108, 269–270, 405–406
Kieniewicz Stefan 20, 54, 66, 158, 269,
360
Kisiel Helena 76, 269
Kisielnicki M. 121
Kłafkowski Alfons 145
Kleiber Michał 31, 61, 228–229
Kluczyński Jan 19
Kobyliński Florian 100
Kobyłecki Adam 100
Kojs Wojciech 41
Kolczyński Tomasz 229
Kolski Józef 209
Kołodziejczak Jerzy 61, 228, 230
Komender Zenon 145
Komeński Jan A. 12, 33
Konarska-Pabiniak Barbara 105, 269,
340, 345, 378
Konopczyński Władysław 171
Koński Wiesław 98, 116, 150, 175–
177, 197, 225, 265, 269, 272, 274,
339, 343–344, 346, 386–390, 415,
417–418
Kopernik Mikołaj 18, 71. 73. 77, 79,
91, 144, 161, 164, 168, 183, 186,
189, 280, 312, 318, 327, 362, 399,
409, 416, 432

- Korczak Janusz 133, 145, 330
Korwin Wawrzyniec 53
Korzan Daniel 15, 42, 136, 269
Kosiec Jacek 228
Kossakowski Wojciech 100
Kostanecka Halina 104, 109, 126, 163, 172, 182, 270
Kostanecka Maria patrz Kieffer- Kostanecka Maria
Kostanecki Stanisław 99, 107, 127, 129, 156, 171, 174, 213, 216, 249, 266, 270, 328, 333, 356–359, 365, 368, 377, 405–406
Kostrzewski Jan 61
Kotarbiński Tadeusz 61, 115, 357
Kotowski Włodzimierz 146, 158, 161, 328, 364, 367, 391
Kowalak Tadeusz 197, 200
Kowalczyk Edward 158, 160, 358, 364, 368, 370, 376
Kowalewski Jan 197, 356
Kowalewski Tomasz ks. 105, 178
Kozakiewicz Mikołaj 251, 324, 376, 379
Kozanecki Zygmunt 175, 415
Kozłowski Stanisław 374
Kozłowski Stefan 158, 346–347, 371
Kozłowski Włodzimierz 141, 338, 346
Kozyra Katarzyna 147
Kóźmian Stanisław E. 69–70
Krajewska-Tartakowska B. 20, 276
Krajewski Mirosław 62, 70, 75, 95–96, 105, 121, 143, 158, 174, 195, 197–200, 204, 265, 267, 270, 275, 343, 350, 417
Krajewski Władysław 194
Kraśiński Zygmunt 55, 328, 334, 389, 404
Krasowska Helena 68
Kraszewski Józef I. 55, 81, 160, 332, 356, 359, 402–403
Krejčí Karel 158, 363
Kropiwnicki Jerzy 229
Kruszewski Zbigniew P. 9–10, 13–14, 21, 35–36, 43, 45, 87, 90, 111, 116, 127, 136, 141, 143, 149, 175–176, 193, 200, 218, 220, 225–229, 249, 265–266, 269–270, 273–274, 276, 346–348, 350, 385, 416–418
Krzywicki Bolesław 113
Krzywicki Ludwik 144, 195, 249, 322, 357, 380, 398
Krzywousty Bolesław 10, 97, 120, 140, 193, 228, 333, 356, 370, 376, 388, 394
Krzyżanowski Adrian 122
Książopolski Jerzy 197, 380
Kuberski Jerzy 250
Kubicki Jakub 191
Kubissa Jacek 37, 116, 225
Kucharski Andrzej 100
Kuczyński Stefan K. 115, 140, 148, 156, 158, 175, 249, 338–339, 356, 359, 372, 374, 376, 378, 388, 391, 395
Kukliński Jacek 100
Kulpa Jan 19
Kuminek Edward 197, 200
Kunikowski Stanisław 20, 53, 78–79, 86, 123, 130, 198, 271, 343
Kurpiejewski Tadeusz 209
Kutz Kazimierz 193, 411
Kuźnicki Leszek 61
Kuźniewska Zofia 199, 350
Kwaśniewski Aleksander 149, 193, 249
Kwiatkiewicz Anna 13, 271
Kwiatkowski Eugeniusz 228, 336
Kwiatkowski Stefan M. 14, 44, 267
Kwieciński Zbigniew 31, 33, 271, 325
- L**
Labuda Gerard 70, 333
Lamparski Henryk 116

- Legat Jan 19
Legocki Andrzej 61
Lelewel Joachim 66
Lenart Witold 160, 341, 346–347, 369, 379
Lengnich Gotfryd 54
Lengrand Paul 36–37
Leśnodorski Bogusław 16–19, 327
Libelt Karol 69, 253
Libera Zbigniew 329, 362–363, 365, 369
Likowski Edward 69
Linde Samuel Bogumił 66, 100
Linke Antoni 158, 160, 360
Lipkowski Janusz 229, 231
Lissowski Zygmunt 21
Lorentz Stanisław 158, 160, 250, 360
Luboradzki Antoni ks. 101
Luter Marcin 189
Lutyński Bronisław 353
Lutyński Jan 148
Lutyński Roman 110, 356
- Ł**
- Łapiński Janusz 214, 406
Łyłka Stanisław 21, 269
- M**
- Maciejewski Marcin 147
Maciesza Aleksander 27, 105–106, 108–110, 127, 129, 141, 144, 152–154, 161, 170–171, 181, 193, 206–212, 215–218, 227, 258, 266, 270–271, 277, 295, 301, 328, 338, 342, 348, 353–356, 365, 387, 406, 412, 417
Madajczyk Czesław 20, 158, 372, 376
Magdziarz Alicja 21, 269
Magnuski Tadeusz 220, 416
Majewski Robert 225
Majkowski Jerzy 52, 272
Majsterkiewicz Tadeusz 268, 272, 274
Makowski Krzysztof 228
Malinowski Franciszek K. 69
Marciniak Ryszard 21, 55, 272
Marcinkowski Kajetan 121, 204
Matlakiewicz Alina 14, 34, 272
Matysiak Anna 13, 272
Mazewska Beata 170, 172–173, 265, 415
Mazowiecki Bronisław 207
Mazowiecki Tadeusz 207, 249, 317
Mąkowski Władysław ks. 211, 215, 353–355, 383
Melosik Zbyszko 23, 272
Michalski Jerzy 66, 175, 272
Mickiewicz Adam 18, 55, 79, 140, 142, 164–165, 167–168, 175, 180, 186, 191, 226, 304, 329, 340, 348, 363, 386, 398, 400, 407, 412, 417
Miechowita Maciej 179, 189
Milczarek Andrzej 198
Milke Andrzej 116
Milke Waclaw 115, 192, 258, 314, 384
Misztal Bronisław 159, 395
Miśkiewiczowa Maria 175, 272
Mizieliński Leszek 229
Mokrosińska Krystyna 150, 345
Moraczewska Barbara 199
Morykoni Kajetan 25, 98–104, 120–123, 125, 140, 168, 193, 203–204, 263, 271–272, 280, 427
Mossakowski Mirosław 61
Moszczeński Jan ks. 100
Mościcki Ignacy 27, 159, 171, 249, 354, 375, 381, 391
Murzynowski Stanisław 148, 179, 189, 344, 416
- N**
- Nadolski Andrzej 158, 373, 375
Nawroczyński Bogdan 20, 272

- Nitsch Kazimierz 152, 209, 352
Norwid Cyprian 114, 133, 160, 193,
329, 342, 363, 388, 399–400
Nowacki Tadeusz 19, 44
Nowacki Witold 61
Nowak Jerzy S. 30, 272
Nowakowska W. 125, 129, 180, 182,
272
Nowicki Witold 67
Nowikow Igor 158, 366
Nowowiejski Antoni J. 102, 105, 107,
123, 130, 139, 171, 175, 178, 209,
211, 272, 274
- O**
Okoń Wincenty 12, 19, 31, 34, 47
Olejniczak Józef 151, 345
Olejnik Tadeusz 141, 346
Oleksy Józef 228–229, 231
Olkowski Franciszek 147, 411, 413
Olstowski Przemysław 141
Olszewski Eugeniusz 67
Osmulska-Piskorska B. 72, 272
- P**
Pacewska Barbara 225
Pachniak Katarzyna 42
Paciorkiewicz Tadeusz 147
Padlewski Zygmunt 161, 215, 382
Pakuła M. 14
Papierowski Andrzej J. 175–176, 197,
386, 417
Paprocki Bartosz 189
Pawłowski Krzysztof 32, 273
Petreius Johannes 189
Piaf Edith 149
Piątkowski Sebastian 77, 273
Piekarska Henryka 116, 199, 342, 381
Pieniążek Szczepan 158, 160, 201,
222, 365
Pietrzak Michał 313
Piłsudski Józef 27, 159, 161, 193, 249,
298, 336, 338, 342, 351, 377–378,
381–383, 385–386, 404, 406
Pinakiewicz Antoni 206
Pinko Albin 100, 122
Pińkowski Józef 159, 363
Piotrowski Eugeniusz 41, 266
Piotrowski Jerzy 324
Piotrowski Józef 389
Piotrowski Marek 363
Piotrowski Robert 42, 264
Piramowicz Grzegorz 66
Piskurewicz Jan 66
Pitera Julia 150, 345
Plater Ludwik 100
Poniatowski Michał 203
Poppe Andrzej 115
Porowski Sylwester 229
Portalski Mariusz 116, 195, 199, 218,
273, 348, 391
Portaski Stanisław 135, 395
Potocki Ignacy 66
Potocki Stanisław Kostka 95–97, 99,
102–103, 122, 217, 269
Pożerska Ewa 116
Pólturzycki Józef 13–14, 16, 19, 33–36,
39–46, 116, 129, 136, 143, 151, 158,
175, 218, 220, 225, 267, 270, 273,
280, 348, 350, 417, 433
Prażmowski Adam ks. 99, 101–102,
268, 280, 393, 427
Przybylski Ignacy ks. 98
Pysiak Janusz 225, 413
- R**
Radomski Grzegorz 159, 383, 388
Rajewski Zdzisław 148
Rajkiewicz Antoni 115, 117, 143,
158–159, 192, 195, 197–200, 249,
273, 325–326, 328, 350, 361, 364,
372–374, 378, 380, 387, 389–393

- Rajkowska Joanna 147
Raszewska-Żurek Beata 68
Rawik Joanna 149, 280, 434
Rederowa Danuta 55, 273
Reichertova Kvetoslava 158, 367
Rembieliński Rajmund 97
Reymont Władysław 114, 167, 328, 341, 368, 388, 400, 408
Rode Henryk 116, 225, 344
Rogowska Maria 164, 397
Rokiccy, rodzina 179
Rolbiecki Waldemar 20–21, 53, 55, 58, 96–97, 99–102, 104, 119–120, 123–124, 126–127, 131, 170, 174, 205–206, 273–274, 325, 359
Rosin Ryszard 175, 271, 339, 341, 380, 415
Rottenberg Anda 147
Rowiński Ksawery 158, 328, 360
Roze Fryderyk 98
Rudnicki Sergiusz 81–82, 274
Russocki Stanisław 312
Rutkowski Marian 119, 121
Rutkowski Andrzej 54, 60, 62, 274, 338
Rutska Halina 108, 120, 129–130, 154, 163, 172, 274
Rutski Stefan 105, 108
Rybicki Zygmunt 19, 196
Rychlewska Danuta 116, 340, 343, 348–349, 390
Rzetelska-Feleszko Ewa 68
- S**
Samsonowicz Henryk 114–115, 141, 148, 156, 158, 160, 249, 280, 304, 325–328, 335, 347, 356, 361, 388, 392, 433
Sapieha Aleksander 66
Saran Jan 14–15, 267
Schulz Anna 116, 198
Schwartz Bertrand 19
Secomski Kazimierz 158, 371
Serafimowicz Włodzimierz 116
Serczyk Jerzy 21, 274
Siemieniecki Bronisław 15
Sitek Andrzej 225
Siuta Jan 158
Skalny Władysław 116, 379
Skibińska Ewa 143, 350
Skierkowski Władysław ks. 130, 147, 172, 210, 258, 344, 353–355, 393
Skowronek Jerzy 76, 274, 326, 362
Skowroński Jerzy 158, 360
Skrzypczak Józef 15, 265, 268
Skrzypek Władysław 199
Skubiszewski Piotr 158, 325–326
Slaviček Milivoj 158, 368
Słomkowska Alina 197, 200
Słowacki Juliusz 167, 191, 330, 340–341, 363, 401, 404, 408
Smoleński Dionizy 158, 251
Smoleński Władysław 82, 179, 216, 274, 339
Solarczyk-Szwec Hanna 13, 129, 136, 267, 274, 350
Solarski Bolesław 116, 336, 341, 375, 382–383, 386, 415
Sołtysiak Marian 124, 197, 211, 274, 359
Sordylowa Barbara 20, 276
Sosnowski Teofil 274
Spiczyński Hieronim 189
Stankiewicz Witold 115, 197, 200
Stankowski Ignacy 100
Staszewscy, rodzina 179
Staszewska Krystyna 117
Staszewski Dominik 170, 208–209
Staszewski Kazimierz 139, 355
Staszic Stanisław 17, 66, 68, 83, 96, 100
Stefański Jerzy 21, 175, 197, 216, 266, 274, 416–417

- Steiner Stanisław 100
Stelmaszewski Andrzej 197
Stieklowa Faina 369
Stogowska Anna M. 21, 96–97, 102, 104, 122–123, 144, 178–180, 189, 193, 197, 202–204, 209, 272, 274–275, 336–337, 339, 342, 348, 379
Straszak Andrzej 229, 275
Strobel Georg 158, 376
Struzik Adam 228, 230, 252, 385, 394
Strykowski Waclaw 41, 275
Strzemińska Helena 197, 200, 361
Suchodolski Bogdan 19, 44, 47, 158–159, 275–276, 360, 368, 374
Suchy Stanisław 275
Sułkowski Waclaw 159, 327, 360, 367
Superczyńska Ewa 14, 270
Surowiecki Wawrzyniec 100
Szacherska Stella M. 175, 275
Szafranski Włodzimierz 158, 175, 213, 323–324, 333, 357–360, 370
Szaniawski Józef K. 103
Szaniawskie Klemens 196
Szczepański Jan 44, 51, 158, 276
Szczepański Józef 105, 218
Szczodrowski Piotr 116
Szczygieł Aleksander 79
Szewczuk Włodzimierz 19
Szewko Wojciech 229, 231
Szpotańska Małgorzata 225
Szubert Waclaw 143, 326
Szulc Kazimierz 69
Szulkin Michał 175
Szumlicka-Rychlik Grażyna 21, 117, 274
Szwajpolt Fiol 53
Szweykowski Wojciech ks. 101
Szymczak Mieczysław 33, 136, 152, 329
- Ś**
Śliwerski Bogusław 49, 276
Śliwiński Leon 214, 385, 401, 406–407
- Śniadecki Jan 66, 145, 329, 331, 363, 372–373, 375, 394, 399–400, 402
Świeboda Józef 21, 276
Świecki Tadeusz 172, 210
Święcicki Heliodor 70
- T**
Tazbir Janusz 88, 276, 318
Tomaczko Andrzej 141
Tomaszewski Jerzy 198, 200
Tourdanow Dimtcho 15, 270
Trembecki Stanisław 66
Truszczyński Marcin 158
Trzebiatowski Włodzimierz 61
Trzeciak W. 15, 267
Turos Lucjan 47, 276
Tyc Antoni 159, 333, 361, 394, 401
Tymowski Janusz 158, 360
- U**
Umiński J. ks. 154
Urbankowski Bohdan 159, 339, 382, 390
Urbański Kazimierz 195
- W**
Wajda Augustyn 19
Wajda Kazimierz 72, 276
Wojtaszczyk Konstanty A. 48–49, 276
Walentynowicz Maria 19
Wałęsa Lech 249
Wąsowiczowie, rodzina 179
Wesołowska Eugenia A. 14, 19, 151, 269–270, 276, 348
Węgleński Piotr 229–230
Wielgus Stanisław 84, 115, 141, 158, 276, 342, 389, 393
Wieniawski Henryk 147, 167, 193, 334, 404
Wilamowski Bohdan 158, 369
Willaume Juliusz 312

- Witkowski Bolesław 197, 357
Włodarczyk Mirosław 199–200
Włodkowiec Paweł 14–16, 135, 145, 150,
186–187, 212, 217, 220, 225–226,
229, 332, 348, 385, 402, 417–418
Wojciechowska Maria 21
Wojciechowski Waclaw 416
Wojtkowski Marek 199
Wolfendal Arnold 146
Wolff Adam 148, 328, 356
Wojnar Irena 19, 37, 49, 151, 363
Wolnicz-Pawłowska Ewa 68
Woźnicki Jerzy 229
Wroczyński Ryszard 12, 16, 19, 44,
270, 276, 362
Wrona Grażyna 20, 277
Wróbel Adam 176, 344, 349
Wybicki Józef 133, 161, 168, 214, 349,
384–385, 413
Wybult Franciszek 172, 210–211
Wysocka Iwona 14, 270
Wyszogrodzka-Jasińska Anna 170,
172–173, 265, 415
- Z**
Zarachowicz Władysław 115, 336
Zacher Lech W. 31, 272, 277
Zagier Jan 99–100
Zajączkowski Stanisław 268, 272, 274
Zajączkowski Zdzisław 148
Zakrzewska Zofia 38, 268
Zaleski Aleksander 105, 390
Zaleszczyński Augustyn 122
Zalewska Sabina 15, 272
Zasztowt Leszek 66
Zawacka Elżbieta 19
Zborowski Józef 122
Zieliński Gustaw 106, 152, 165, 191,
209, 212, 214, 253, 322, 352, 356,
369, 398, 401
Zieliński Janusz 176, 229
Zieliński Józef 106, 178
Zimny Tomasz M. 41, 266
Ziółkowski Andrzej 194
Zych Włodzimierz 68
- Ż**
Żak Stanisław 151, 345
Żakob Maturyn 99–100
Żdzarski Augustyn 99–100, 120, 122
Żebrowski Walter 158, 369
Żeromski Stefan 14, 165, 328, 377,
399–400, 403
Żółtowski A.ks. 121
Żuk Daniela 116, 176, 200, 225
Żywczyński Mieczysław 121, 277, 354

Summary

The Płock Learned Society Subject of Public Life

Contemporary people need to perfect their skills and competences. This has become a prerequisite for keeping up with the pace of constant change, comprehending the world we live in, and coping with a radically changing reality.

In the contemporary world, the development level of a country and its innovativeness stems, to a great extent, from the qualifications of its human resources.

We may increasingly often observe learning communities, cities and regions. We observe the cooperation between industry, schools and universities, as well as vocational organizations, learned societies and local authorities. Interesting initiatives arise, aimed at establishing new, dynamic cultural and educational communities, which are shaped by the aspirations and incentives of their potential participants.

This study is aimed at displaying the significance of the operation of learned societies in favor of the development of education and a knowledge-based society, paying particular attention to the activities of the Płock Learned Society, which have been conducted virtually since its establishment.

For at least two centuries, the activity of learned societies in Poland has given rise to unquestioned achievements in the field of research, education and the popularization of science.

Learned societies in Poland play an important role in continuing education and the development of a knowledge-based society. The relevant literature to date has not dealt strictly with this area of activity. To a certain extent, this gap is supposed to be filled by the study that we deliver to the readers.

The author intends to verify the assumption that learned societies in general, and the Płock Learned Society in particular, have become part of the popularization process of an increasingly popular concept of continuous education and

training, as well as a knowledge-based society. This has occurred in Poland, regardless of the times and thanks to their nature, various types of activities and a diverse educational offer. This study includes both a descriptive part, which is naturally of a reporting and analytical character, and a number of statistical data, presented in tables and diagrams.

Chapter 1 of this publication reports about the role of science and permanent education in the contemporary world, which is based on knowledge. Chapter 2, apart from a historical outline of learned societies in Poland, also includes specific examples of undertakings within the scope of social and civic activity, which have been representative of learned societies from the very beginning.

As the author of this study holds the position of the President of the Płock Learned Society, it is obvious that it mainly discusses the role of this society in the development of a knowledge-based society and its role in education. It displays the majority of the initiatives (sources permitting) and in the enclosed annexes, nearly all of them, as well as various undertakings within the Society's activities, which have always operated in the name of the classic maxim *pro publico bono*. There are numerous forms of these activities, such as sessions, scientific conferences, lectures, reports, exhibitions, publications and doctoral seminars. This publication introduces the role of the Płock Learned Society in a permanent acquisition and development of knowledge to all those who feel such a need. The Zielinski Library, owned by the Płock Learned Society, plays a significant role in continuous education and training and the development of a knowledge-based society. Its functions, during the 200-year history of the Society, have not altered. It has always served those who crave knowledge. These issues are discussed in part IV of this study.

The Płock Learned Society is an important element of the concept "Little Homelands". Therefore from the beginning of the Society's activity, its members have been attaching a lot of weight to the popularization of knowledge about the region of Płock, about the people connected with it, about the struggle for the Polish language and culture. This is what Chapter V of this publication discusses. This chapter presents the cooperation of the Society with Płock schools. It also includes a description of the Society's contribution to the concept of establishing a macro-region in Poland, which will be recognized now and in the future, namely a Central Knowledge District.

The next chapter includes, among others, an assessment of the initiatives of the Płock Learned Society as an institution raising the level of knowledge in society. In order to carry out the said assessment, the author has employed the results of a questionnaire conducted for this purpose.

Finally, a summary and some research assumptions have been presented.

The author has used publications related to various areas of activity of the Płock Learned Society and its history. This explains the extent of the bibliography,

which simultaneously constitutes an indication for those who seek more detailed information on the Płock Learned Society, concerning its role in continuous education and training, and other issues as well.

The author hopes that this publication will be useful to all those whose careers or interests are concentrated on the history of the region and city of Płock, but also to those who deal with issues related to education and knowledge in general. If the thesis that, general learned societies must continue to play an important role in the development of a knowledge-based society and education of local communities, gains recognition, the author will derive additional satisfaction from this fact.

Table of Contents

Foreword (<i>priest Michał Marian Grzybowski</i>)	9
Introduction	11
CHAPTER I	
The role of science and continuous education and training in a knowledge-based society	29
1. Etymological and semantical issues of science and permanent education	29
2. National and worldwide research on continuous education and training	36
CHAPTER II	
The educational activity of learned societies	51
1. A historical outline of learned societies in Poland	51
2. The functioning of selected learned societies	65
3. Social tasks of learned societies and their historic conditioning	82
CHAPTER III	
An outline of the history of the Płock learned society	95
1. The establishment and activity of the Society during the partitions (1820–1830)	95

2. The re-establishment of the Society in 1907	105
3. The Society after World War II (1945–2007)	108
 CHAPTER IV	
The educational activity of the Płock learned society	119
1. Educational functions during the first period of its activity (1820–1830)	119
2. Educational initiatives of the Society after its re-establishment in 1907 (1907–2007)	127
2.1. Scientific sessions	136
2.2. Lectures	151
2.3. Exhibitions	162
2.4. Promoting activities and publications	170
2.5. Forms and scope of educational activities of the Zielinski Library . .	177
2.6. Other activities in favor of education	192
2.7. Doctoral seminars	195
 CHAPTER V	
The contribution of the Płock learned society in the development and popularization of knowledge about the region	201
1. The Society and its struggle for the Polish language and culture (1820–1830)	201
2. The relationship of the revived Society with the city and the region . .	206
3. The Society's activities in favor of Płock schools	217
4. The Society's activities in favor of the development of knowledge about the region	226
 CHAPTER VI	
An assessment of the educational role of the Płock learned society	239
1. A social assessment of the Society's initiatives as an institution affecting the level of knowledge	239
2. The recognition of the Society for conducting its statutory tasks . . .	249
 Summary and research postulates	253
 List of sources and literature	263
 List of tables	279
 List of illustrations	280

Personal index	281
Summary	291
Annexes	
Annex 1: Real estate owned by the Płock Learned Society as of 31 December 2007	297
Annex 2: Biographic entry of the the Płock Learned Society's honorable members	299
Annex 3: Scientific meetings (symposiums, sessions, conferences) held by the Płock Learned Society in 1956–2007	324
Annex 4: Inter-disciplinary presentations and lectures held by the Płock Learned Society in 1907–2007	354
Annex 5: Exhibitions held by the Płock Learned Society in 1910–2007	398
Annex 6: Coherent publications of the Płock Learned Society in 2001–2008	417
Annex 7: A declaration of the Central District of Knowledge, Education, Science, and High Technologies	421
Annex 8: The form used as a questionnaire survey	423
Annex 9: The completion of the responses obtained through research	426
Pictures	429

Nieruchomości – własność Towarzystwa Naukowego Płockiego (stan na 31 grudnia 2007 r.)

Budynek TNP – Płock, plac Narutowicza 8

Działki nr 990 oraz 991/23 o łącznej powierzchni 0,2202 ha

Powierzchnia zabudowy działek łącznie 433 m²

Całkowita powierzchnia budynku 1100 m², w tym:

Sala im. Tadeusza Gierzyńskiego pow. ok. 75 m²

Sala im. Jakuba Chojnackiego (wystawowa) pow. ok. 110 m²

Sala im. Marii i Aleksandra Macieszów pow. ok. 85 m²

Sala posiedzeń Zarządu TNP pow. ok. 25 m²

Gabinet prezesa pow. ok. 10 m²

Inne pomieszczenia (w tym biurowe)

Budynek Biblioteki im. Zielińskich – Płock, plac Narutowicza 2

Działki nr 694/1 oraz 695/1 o łącznej powierzchni 0,1077 ha

Powierzchnia zabudowy działek łącznie 515 m²

Całkowita powierzchnia biblioteki 3285 m², w tym:

Czytelnia główna pow. ok. 115 m²

Katalogi pow. ok. 50 m²

Czytelnia multimedialna pow. ok. 25 m²

Magazyny pow. ok. 1635 m²

Inne pomieszczenia (w tym biurowe)

Budynek – Płock, ul. Kościuszki 3

Działka nr 816/1 o powierzchni 0,0487 ha

Powierzchnia zabudowy działki 148 m²

Całkowita powierzchnia użytkowa 573 m²

Budynki – Płock, Stary Rynek 21 oraz 23

Działki o nr 708/3 oraz 709,2 o łącznej powierzchni 0,0753 ha

Budynki do rewitalizacji

Budynek – Płock, plac Narutowicza 5

Działka nr 749

Powierzchnia 28,82% z 1281 m² = 369 m²

Budynek w Wyszogrodzie, powiat płocki

Działka nr 1078 o powierzchni 0,0780 ha

Całkowita powierzchnia budynku 1034 m²

Budynek w Łęczycy ul. Poznańska 6

Działka nr 713/1 o powierzchni 0,0239 ha

Całkowita powierzchnia budynku 251 m²

Działka leśna w Piastowie, powiat sierpecki

Działka nr 199

Łączna powierzchnia działki 0,048 ha

Działka leśna w Cierszewie, powiat płocki

Działka nr 38/1

Łączna powierzchnia działki 2,039 ha

Biogramy Członków Honorowych Towarzystwa Naukowego Płockiego

BELZA IGOR FIODOROWICZ (ur. 26 I (8 II) 1904 r. w Kielcach, zm. 6 I 1994 w Moskwie) – rosyjski uczony, historyk kultury, muzykolog, historyk literatury-komparatysta. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1980 r.

Urodził się w rodzinie inteligenckiej. Jego ojciec był prawnikiem, matka, Maria Mikołajewna Filipowa, była filologiem romańskim. W l. 1907–1910 przebywał wraz z rodzicami w Koninie, Opocznie i Łodzi, od r. 1910 w Warszawie. W 1915 r. jego rodzina ewakuowała się do Łubna (Ukraina). Pod wpływem matki rozwinął zainteresowania muzyką, zwłaszcza polską. W 1925 r. ukończył konserwatorium w Kijowie, gdzie też zaczął wykładać. W l. 1942–1949 był prof. konserwatorium w Moskwie. Habilitował się w 1954 r. Od 1961 r. był zatrudniony w Instytucie Słowianoznawstwa Akademii Nauk ZSRR. Dwukrotnie uhonorowano go doktoratami honoris causa – Uniwersytetu Karola w Pradze (1967) i Akademii Muzycznej im. F. Chopina w Warszawie (1983).

Był autorem prac o kulturze muzycznej narodów słowiańskich i o ich wkładzie do kultury europejskiej. Uwzględniał powiązania muzyki z teatrem, malarstwem i literaturą piękną. Opublikował m.in. *Istorija polskoj muzykalnoj kultury* (t. 1–3, 1954–1972), *Russkije klassiki i muzykalnaja kultura zapadnogo sławianstwa* (1950), *Iz istorii russko-polskich muzykalnych swiazej* (1955), *F.F. Chopin* (1960).

BRONIEWSKI WŁADYSŁAW (ur. 17 XII 1897 r. w Płocku, zm. 10 II 1962 r. w Warszawie) – poeta i tłumacz. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1957 r.

Pochodził z rodziny inteligenckiej. Był synem Antoniego i Zofii z Lubowidzkich. Uczył się w Gimnazjum Polskim w Płocku (dzisiaj Liceum Ogólnokształcące im. Władysława Jagiełły), gdzie m.in. redagował czasopismo młodzieży niepodległościowej. W 1915 r. zaciągnął się do Legionów Polskich Józefa Piłsudskiego, brał udział w walkach frontowych. Internowany w Szczypiornie za udział w kryzysie przysięgowym, został zwolniony w 1918 r., zdał maturę i podjął studia humanistyczne w Uniwersytecie Warszawskim. Wkrótce ponownie zaciągnął się do wojska, brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Zwolniony ze służby w randze kapitana w 1921 r. kontynuował studia. W 1924 r. opublikował tłumaczenie wiersza Majakowskiego *Poeta robotnik* – pierwszy utwór podpisany własnym nazwiskiem. Rok później ukazał się pierwszy tom poezji: *Wiatraki*. Niezadowolony z reform w powojennej Polsce stawał się coraz bardziej radykalny w swoich poglądach i zbliżył się do stanowiska Komunistycznej Partii Polski. Redagował lewicowe pisma: „Nową Kulturę”, „Wiadomości Literackie”, „Dźwignię”, „Miesięcznik Literacki”. We wrześniu 1939 r. ochotniczo zgłosił się do wojska i poszukując swej jednostki, znalazł się we Lwowie, gdzie był świadkiem wkroczenia do Polski Armii Czerwonej. W 1940 r. został aresztowany przez NKWD. Zwolniony w 1941 r. wstąpił do armii gen. Władysława Andersa, a następnie w 1942 r. objął posadę w Polish Information Centre w Jerozolimie. Do Polski wrócił pod koniec 1945 r., głęboko angażując się w odbudowę kraju. W Płocku znajduje się pomnik Broniewskiego, odsłonięty w 1972 r.

Twórczość Broniewskiego zdobyła sobie dużą popularność już w okresie międzywojennym i jest odzwierciedleniem biografii ideowej i osobistej poety oraz losów narodu i ruchu robotniczego. W okresie powojennym początkowo tworzył poezję polityczno-propagandową, później utwory refleksyjne o motywach osobistych. Broniewski opublikował wiele tomów poezji – *Wiatraki* (1925), *Dymy nad miastem* (1927), *Troska i pieśń* (1932), *Krzyk ostateczny* (1938), *Bagnet na broń* (1943), *Drzewo rozpaczające* (1945), *Nadzieja* (1951), *Anka* (1956) – i poematów – *Komuna Paryska* (1929), *Słowo o Stalinie* (1949), *Mazowsze* (1951), *Wisła* (1953). Broniewski był też tłumaczem literatury rosyjskiej i niemieckiej.

CHAŁASIŃSKI JÓZEF, pseud. Jan Stróżyk (ur. 17 II 1904 r. w Rudniku, zm. 5 XII 1979 r. w Warszawie) – socjolog. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1957 r.

Syn pisarza gminnego Michała i Józefy z Włodarskich. W czasie wojny polsko-bolszewickiej był członkiem wojskowej drużyny harcerskiej (1920). Kształcił się w gimnazjum im. Stefana Batorego w Lublinie, w 1923 r. podjął studia matematyczne w Uniwersytecie Poznańskim. Przeniósł się rok później na socjologię za namową Floriana Znanieckiego (1924–1927). Doktoryzował się w 1927 r., docenturę uzyskał w 1931 r. W 1935 r. przeniósł się do Warszawy; pracował w Polskim Instytucie Socjologicznym, w Uniwersytecie Warszawskim, Państwowym Instytucie Socjologii Wsi (w latach 1936–1939 dyrektor), Wolnej Wszechnicy Polskiej (od 1937 profesor nadzwyczajny i kierownik Katedry Socjologii). W latach 1939–1940 był nauczycielem języka polskiego i historii Polski w szkole powszechnej w Dołce koło Sarn. Lata 1940–1941 spędził we Lwowie jako pracownik Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Po powrocie do Warszawy ponownie związany z Polskim Instytutem Socjologicznym (1942–1944), po wojnie został jego przewodniczącym. Jednocześnie w 1945 r. zaangażował się w prace nad utworzeniem Uniwersytetu Łódzkiego. Został profesorem zwyczajnym tej uczelni, w latach 1949–1952 pełnił funkcję rektora. Był związany także z Zakładem Socjologii i Historii Kultury PAN (kierownik 1956–1958), Pracownią Zagadnień Społecznych i Kulturowych Afryki Współczesnej PAN (kierownik 1962–1974). W 1966 r. powrócił na Uniwersytet Warszawski, gdzie kierował Katedrą Socjologii Kultury (do 1968 r.), a następnie pozostawał pracownikiem naukowym Instytutu Socjologii do przejścia na emeryturę w 1974 r. W 1958 r. prowadził gościnne wykłady z socjologii kultury na University of California w Berkeley. Od 1948 r. był członkiem PAU. Sprawował funkcje redaktora naczelnego pism „Przegląd Socjologiczny”, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, „Myśl Filozoficzna”, „Nauka Polska”, „Kultura i Społeczeństwo”. W 1970 r. nadano mu tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Łódzkiego. Był uważany za kontynuatora myśli Floriana Znanieckiego. Wprowadził metodę pamiętnikarską i autobiograficzną do badań socjologicznych, zainicjował konkursy na pamiętniki chłopskie i robotnicze, badał problematykę wychowania i zagadnienia społeczne państw Afryki. Zajmował się socjologią kultury, socjologią wsi, socjologią wychowania, socjologią narodu i metodologią nauk społecznych.

Opublikował ponad 700 prac naukowych, m.in.: *Dewey jako pedagog demokracji* (1927), *Wychowanie państwowe* (1935), *Tło socjologiczne pracy oświatowej* (1935), *Elementy socjologicznej teorii wychowania* (1946–1947), *Socjologia i historia inteligencji*

polskiej (1946), *Spoleczna genealogia inteligencji polskiej* (1946), *W sprawie studiów socjologicznych na uniwersytetach* (1947), *The African Intelligentsia and the Birth of Nationalism in Black Africa* (1961), *Kultura amerykańska* (1962), *Kultura i naród* (1968). Wydał też pamiętniki chłopskie i robotnicze: *Młode pokolenie chłopów* (t. 1–4, 1938), *Młode pokolenie wsi Polski Ludowej* (t. 1–7, 1964–1969), Jakub Wojciechowski, *Życiorys własny robotnika* (1930).

CHOJNACKI JAKUB (ur. 21 VIII 1922 r. w Sierpcu, zm. 18 IX 2006 r. w Płocku) – prawnik, inżynier technologii drewna, politolog, społecznik. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1982 r.

Wychowanek sierpeckich szkół, maturę uzyskał w płockim Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w 1945 r. Wcześniej, podczas okupacji, pracował w Sierpcu jako robotnik w tartaku. W 1943 r. został przeniesiony do tartaku w Płocku. W 1949 r. uzyskał dyplom magistra prawa w Uniwersytecie Łódzkim, w 1953 r. dyplom inżyniera technologa drewna w SGGW, a w 1975 r. stopień doktora nauk politycznych w Uniwersytecie Warszawskim. Działacz społeczny, członek prezydium związków zawodowych (Pracowników Przemysłu Drzewnego i Terenowego oraz Pracowników Leśnych i Przemysłu Leśnego). W 1961 r. został zastępcą przewodniczącego prezydium Miejskiej Rady Narodowej Płocka. Od 1973 r. piastował stanowisko dyrektora Zakładów Stolarstwa Budowlanego „Stolbud”. W uznaniu zasług Jakuba Chojnackiego na rzecz Towarzystwa Naukowego Płockiego (członek od 1952 r.), miasta i regionu, uhonorowany czterema orderami Polonia Restituta: Kawalerskim, Komandorskim i Komandorskim z Gwiazdą oraz Krzyżem Wielkim OOP (Polonia Restituta I klasy). Wpisany do Księgi Zasłużonych miasta Sierpca, miasta Płocka i woj. płockiego. Trzykrotny laureat nagrody Wojewody Płockiego I stopnia, laureat nagrody im. Włodzimierza Pietrzaka. W 1986 r. uhonorowany indywidualną Nagrodą Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego I stopnia za osiągnięcia naukowe. W 1994 r. uhonorowany nagrodą Polskiej Fundacji Upowszechniania Nauki za szczególne zasługi dla kultury polskiej. Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1968–2002, następnie prezes honorowy.

Bibliografia drukowanych prac Jakuba Chojnackiego liczy około 300 pozycji. Do największych jego osiągnięć należy rozpoznanie kopii XII-wiecznych Drzwi Płockich, eksponowanej w Muzeum Historycznym w Moskwie. Dzięki temu mógł powstać brązowy odlew zawieszony obecnie w portalu katedry płockiej.

CHUDZYŃSKI MARIAN (ur. 5 I 1935 r. w Wólce w powiecie gostyńskim) – historyk, pedagog, działacz społeczny. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 2010 r.

Ukończył Szkołę Podstawową w Sannikach i Liceum Ogólnokształcące w Gąbinie. W 1954 r. rozpoczął naukę w Studium Nauczycielskim w Poznaniu na kierunkach historia i filologia rosyjska. Następnie został studentem Wydziału Historycznego Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Gdańsku. W 1958 r. uzyskał tytuł magistra historii. W r. 1975 w Uniwersytecie Warszawskim obronił pracę doktorską. Pracował w szkolnictwie od 1958 r.; od 1966 r. w Technikum Samochodowym w Płocku jako nauczyciel historii i geografii. Pełnił w tej placówce funkcję zastępcy dyrektora szkoły. W 1983 r. został zatrudniony w Oddziale Doskonalenia Nauczycieli w Płocku w charakterze nauczyciela metodyka historii. W latach 1992–2000 był Przewodniczącym Wojewódzkiej Komisji ds. Stopni Specjalizacji Zawodowej Nauczycieli w Warszawie – Filia w Płocku.

Opublikował ponad 100 artykułów dotyczących dziejów Mazowsza, a szczególnie Płocka i ziemi gostyńskiej. Jest autorem i współautorem kilku pozycji książkowych, m.in.: *Wieś południowo-zachodniego Mazowsza 1864–1907* (1983), *Dzieje Gostynina i ziemi gostyńskiej* (1990), *Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej* (2003), *Dzieje Puszczy Kampinoskiej (1815–1914)*, *Dr Aleksander Maciesza (1875–1945)* (2006), *Prawda i legenda o zamku gostyńskim. Car Wasyl Szujski więźniem gostyńskiego zamku (1611–1612)* (2007).

DIETRICH MAREK (ur. 14 XI 1934 r. w Warszawie, zm. 31 VII 2009 r. w Warszawie) – specjalista w zakresie dynamiki, niezawodności i bezpieczeństwa maszyn, biomechaniki kręgosłupa człowieka, modelowania matematycznego urządzeń mechanicznych. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Po ukończeniu Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie (1951) podjął studia w Politechnice Warszawskiej (do 1956), z którą związał się na całe życie. Doktoryzował się w 1961 r., habilitacja w 1966 r., od 1976 r. profesor zwyczajny. W latach 1973–1975 był dziekanem na Wydziale Mechanicznym Energetyki i Lotnictwa, w latach 1990–1996 rektorem uczelni. W 1989 r. został członkiem PAN. W 1996 r. otrzymał doktorat honoris causa Wojskowej Akademii Technicznej, a w 2001 r. uczelni macierzystej. Był założycielem i pierwszym prezesem (1992–1998) Polskiego Forum Akademicko-Gospodarczego, a później

(1998–2009) jego prezesem honorowym. Wielokrotnie prowadził cykle wykładów we Włoszech. Należał do redakcji periodyków „Archiwum Budowy Maszyn”, „Journal of Theoretical and Applied Mechanics”, „Zagadnienia Drgań Nieliniowych”.

Opublikował m.in.: *Próba probabilistycznego ujęcia niektórych zagadnień dynamiki dźwignic* (1967), *Wstęp do stochastycznej teorii maszyn* (1972), *Teoria mechanizmów i części maszyn* (1974), *Podstawy budowy maszyn* (t. 1–2, 1984–1985), *Podstawy konstrukcji maszyn* (1986).

DOBROWOLSKI STANISŁAW RYSZARD (ur. 14 III 1907 r. w Warszawie, zm. 27 XI 1985 r. w Warszawie) – prozaik, poeta, tłumacz, członek grupy poetyckiej „Kwadryga”. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1970 r.

Pochodził z rodziny robotniczej. Studiował w Uniwersytecie Warszawskim filologię polską (1926–1927) i prawo (1927–1929). Debiutował w 1926 r. na łamach „Robotnika”. Pierwszy tom poezji *Pożegnanie Termopil* opublikował w 1929 r. Pod koniec lat 20. zainicjował powstanie grupy poetyckiej „Kwadryga”. Po rozpadzie grupy w 1933 r. próbował odnowić jej działalność, zakładając w 1937 r. pismo „Nowa Kwadryga”. Podczas II wojny światowej działał w konspiracji literackiej, był oficerem Armii Krajowej, brał udział w powstaniu warszawskim. Schwytany przez Niemców, został osadzony w obozach jenieckich w Łambinowicach i Gross Born na Pomorzu. Po wyzwoleniu Warszawy wstąpił do Ludowego Wojska Polskiego jako oficer polityczny i korespondent wojenny. Po wojnie był redaktorem tygodnika „Polska Zbrojna” oraz „Nowin Literackich”. W latach 1945–1946 piastował funkcję sekretarza generalnego Związku Zawodowego Literatów Polskich, a później (1954–1964) wiceprezesa Związku Literatów Polskich. W latach 1949–1968 stał na czele Związku Autorów i Kompozytorów Scenicznych. Od 1974 r. był członkiem władz Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.

Dobrowolski opublikował kilkadziesiąt tomów poezji (m.in. *Nad Norwidem* (1935), *A jeśli komu droga...* (1959), *Wiersze i poematy* (1966)), powieści, m.in. cykl *Czerwieńcy* (1955–1957), *Jakub Jasiński, młodzian piękny i posępny* (1951), *Saga rodu* (1971), esejów i wspomnień, m.in. *Tamte dni i lata* (1981), *Miłe złego początki* (1984), napisał też dramat *Spartakus* (1947). W swej twórczości uprawiał typ literatury zaangażowanej społecznie, wyrażającej zainteresowanie ruchami rewolucyjnymi.

GIEYSZTOR ALEKSANDER (ur. 17 VII 1916 r. w Moskwie, zm. 9 II 1999 r. w Warszawie) – historyk mediewista, kawaler Orderu Orła Białego, jeden z najwybitniejszych polskich badaczy 2. poł. XX w. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1975 r.

Pochodził z rodziny urzędniczej o korzeniach szlacheckich (herbu Gieysztor), która w czasie I wojny światowej wyemigrowała do Moskwy z rodzinnej Białorusi. Od 1921 r. mieszkał w Warszawie, gdzie uczęszczał do gimnazjum L. Lorentza. W 1937 r. ukończył studia na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. W roku następnym rozpoczął studia w Paryżu w École de Chartes i w École Pratique des Hautes Etudes (przedmiotami studiów były odpowiednio: nauki pomocnicze historii i średniowieczna historia powszechna). Wybuch wojny studia te przerwał, a Gieysztor wrócił do Polski, wziął udział w kampanii wrześniowej, walczył jako podchorąży rezerwy. Podczas okupacji wykładał w tajnej Wolnej Wszechnicy Polskiej, doktoryzował się w 1942 r. przed komisją tajnej Rady Wydziału Humanistycznego UW. W czasie okupacji hitlerowskiej działał w Biurze Informacji i Propagandy Komendy Głównej AK, szefem Wydziału Informacji został w 1944 r. W czasie wojny działalność konspiracyjną łączył z nauką – wykładał na tajnym uniwersytecie. Uczestniczył w powstaniu warszawskim, po jego klęsce był więziony w oflagu Gross Born. Powrócił do Warszawy w maju 1945 r. i do 1947 r. pracował w Instytucie Historii Sztuki i Inwentaryzacji Zabytków, gdzie zajmował się źródłami do dziejów sztuki i przygotowaniem do rewindykacji strat wojennych. Od r. 1945 wykładał również w Instytucie Historycznym UW. Habilitował się w 1946 r. W 1949 r. został mianowany profesorem nadzwyczajnym historii Polski średniowiecznej i nauk pomocniczych historii na UW. Był dyrektorem Instytutu Historii UW do 1975 r. W 1960 r. został mianowany profesorem zwyczajnym. W marcu 1964 r. podpisał słynny List 34 intelektualistów złożony prezesowi Rady Ministrów, Józefowi Cyrankiewiczowi, w którym domagano się zmiany polskiej polityki kulturalnej zgodnie z prawami zagwarantowanymi w konstytucji państwa polskiego. W 1971 r. został członkiem PAN. Gdy w styczniu 1971 r. zapadła decyzja o odbudowie Zamku Królewskiego w Warszawie, Aleksander Gieysztor został członkiem Obywatelskiego Komitetu Odbudowy (wcześniej prowadził badania związane z Zamkiem – pierwsze jego publikacje na ten temat ukazały się w latach 50. XX w.). W 1975 r. mianowany wiceprzewodniczącym komitetu obudowy. Po jej zakończeniu został pierwszym i długoletnim (do 1991 r.) dyrektorem Zamku Królewskiego. W latach 1980–1984 oraz 1990–1992 pełnił funkcję prezesa PAN. Od 1986 r. był członkiem Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa PRL, gen. Wojciechu Jaruzelskim. W latach 1988–1990 członek, a od 1990 wiceprzewodniczący Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.

W 1986 r. otrzymał Nagrodę Państwową I stopnia. W 1989 r. uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu – formalnie wskazany przez stronę rządową, ale przy pełnym zaufaniu opozycji, 5 IV przewodniczył posiedzeniu plenarnemu, które kończyło jego prace. W l. 1986–1992 był prezesem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W sierpniu 1984 r. wszedł w skład Obywatelskiego Komitetu Obchodów 40. Rocznicy Powstania Warszawskiego. Był jednym z założycieli w 1994 r. Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. Mocno związany z tą uczelnią, do końca życia prowadził tam wykłady.

Po jego śmierci uczelni nadano w 2002 r. imię Aleksandra Gieysztor.

Był honorowym obywatelem miasta Warszawy (1992) oraz miasta Pułtuska (1998), członkiem wielu akademii nauk i stowarzyszeń naukowych na całym świecie, doktorem honoris causa paryskiej Sorbony oraz Uniwersytetów Jagiellońskiego, im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wykładał gościnnie na wielu uczelniach.

W latach 40. i 50. pracował nad powołaniem Kierownictwa Badań nad Początkami Państwa Polskiego, interdyscyplinarnego ośrodka skupiającego wokół wspólnego tematu przedstawicieli różnych nauk. Mediewista z pierwszego wyboru, był również polihistorykiem: varsavianistą, paleografem, mitografem, historykiem pisma, miast, obyczajów – kultury w antropologicznym rozumieniu. Bibliografia prac Aleksandra Gieysztor obejmuje ponad 1600 pozycji. Do najważniejszych należą m.in.: *Historia Polski* (1947, współautor), *Ze studiów nad genezą wypraw krzyżowych* (1948), *Zarys nauk pomocniczych historii* (1948), *Zarys dziejów pisma łacińskiego* (1972), *Zamek Królewski w Warszawie* (1973), *Mitologia Słowian* (1982), *Dzieje Mazowsza do 1526 roku* (1994, współred. z Henrykiem Samsonowiczem), *La Pologne et l'Europe au Moyen Age* (1962), *Società e cultura nell'alto Medioevo Polacco* (1963).

GOŁĘBIEWSKI STEFAN, pseud. Jan Smutek (ur. 25 XI 1900 r. w Bieżuniu, zm. 13 VI 1991 r. w Bieżuniu) – poeta, prozaik, tłumacz, pedagog, wybitny działacz społeczny, regionalista. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1975 r.

Uczęszczał do gimnazjum im. S. Małachowskiego w Płocku (1913–1921). Nauczyciel w gimnazjum koedukacyjnym (1925–1939) i niższym seminarium zakonnym pasjonistów w Przasnyszu, organizator i nauczyciel tajnego szkolnictwa w Bieżuniu (1939–1945); twórca, dyrektor i nauczyciel Liceum im. Władysława Orkana w Bieżuniu (1945–1965); radny Gromadzkiej Rady Narodowej w Bieżuniu (od 1947 r.), następnie Wojewódzkiej Rady Narodowej w Warszawie

(1955–1961), poseł na Sejm PRL II (1957–1961) i III (1961–1965) kadencji. Prowadził aktywną działalność społeczną (budowa dróg, regulacja Wkry, organizowanie placówek oświaty, kultury i służby zdrowia). Członek Związku Literatów Polskich (od 1953 r.). Podarował społeczeństwu Bieżunia swój dom z wyposażeniem i ogrodem (dziś część Muzeum Małego Miasta) oraz bogaty księgozbiór. W 2. poł. lat 60. XX w. wycofał się z życia publicznego, oddając się pracy literackiej i translatorskiej.

Opublikował kilkadziesiąt tomów poezji, m.in. *Kłos słońca* (1937), *Trud* (1953), *Gwiazdy kwitną* (1956), *Ziarno życia* (1960), *Zamysły* (1963), *Alter ego* (1964), *Owoc światła* (1965), *Obraz głosu* (1967), *Bez opamiętania* (1969), *Do dnia białego* (1971), *Małe poematy* (1973), *Wilgotna gwiazda* (1974), *Do Ariadny* (1979), *Powołanie* (1979), *Sierpień* (1979), *Na odwiecznym wzgórzu* (1980), *Do nieznanego* (1981), *Daję słowo* (1985), *Drzewieniec* (1986), zbiór opowiadań *Stworzenie* (1972), będący poetycką kroniką, dającą obraz krainy jego urodzenia, oraz przetłumaczył wszystkie dzieła Horacego.

HENSEL WITOLD (ur. 29 III 1917 r. w Gnieźnie, zm. 22 XI 2008 r. w Warszawie) archeolog i mediewista. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1986 r.

Po uzyskaniu świadectwa dojrzałości rozpoczął studia na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego, które ukończył w 1938 r. Doktoryzował się 1945 r., habilitacja w 1948 r. W latach 1951–1956 prof. w Uniwersytecie Poznańskim (1951–1954 pełnił funkcję dziekana Wydziału Historycznego i Filozoficznego). Od 1954 r. związany także z Uniwersytetem Warszawskim (kierownik Katedry Archeologii Prahistorycznej i Wczesnośredniowiecznej, 1957–1987). Jednocześnie w latach 1954–1989 był kierownikiem Instytutu Historii Kultury Materialnej PAN. Był członkiem PAN od 1965 r. oraz wielu krajowych i zagranicznych komitetów i towarzystw naukowych. Współzałożyciel i przewodniczący Międzynarodowej Unii Archeologii Słowiańskiej (1965–1967, wiceprzewodniczący 1968–1990). Był posłem na Sejm PRL IX kadencji (1985–1990). Redaktor naczelny periodyku PAN „Archaeologia Polona”. W swej pracy zajmował się prahistorią i wczesnym średniowieczem kierując wieloma ekspedycjami archeologicznymi w Polsce (zwłaszcza na Ostrowie Tumskim, w Poznaniu, w Gnieźnie i Kruszwicy) oraz w Jugosławii, Francji, Włoszech i Algierii.

Opublikował ok. 1000 prac, w tym 27 książek, m.in. *Słowiańszczyzna wczesnośredniowieczna* (1952), *Archeologia i prahistoria* (1971), *Archeologia żywa* (1973), *Polska starożytna* (1973), *Skąd przyszli Słowianie* (1984).

HERBST STANISŁAW, pseud. **Chrobot** (ur. 12 VI 1907 r. w Rakvere, dawniej Wesenberg, w Estonii, zm. 24 VI 1973 r. w Warszawie) – historyk wojskowości i miast polskich w okresie nowożytnym, historyk kultury. **Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1970 r.**

Syn Wacława (bankowca) i Marii z Nowohońskich (ziemianki). Uczęszczał do Gimnazjum im. Stefana Batorego w Warszawie. W latach 1926–1929 studiował historię i historię sztuki w Uniwersytecie Warszawskim, studia uzupełniające w Politechnice Warszawskiej (1935–1936). W 1931 r. obronił doktorat. Początkowo uczył w gimnazjum w Pruszkowie, potem został zatrudniony w Zakładzie Architektury Polskiej i Historii Sztuki Politechniki Warszawskiej. W trakcie wojny był pracownikiem m.in. Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, brał udział w tajnym nauczaniu, ratował dzieła sztuki w trakcie powstania warszawskiego. Pracując w Komendzie Głównej AK, przygotowywał materiały ujawniające zbrodnie hitlerowskie, utrzymywał kontakty z ugrupowaniami w getcie warszawskim, pomagał w ukrywaniu osób narodowości żydowskiej. Po wojnie związał się z Uniwersytetem Warszawskim (habilitacja w 1946 r., profesorem zwyczajnym został w 1961 r.). Kierował najliczniejszymi w swoim czasie seminariami historycznymi, był promotorem ok. 70 prac doktorskich. Współpracował z Instytutem Historii PAN (1953–1961 kierownik Zakładu Atlasu Historycznego), Wojskową Akademią Polityczną w Warszawie, Mazowieckim Ośrodkiem Badań Naukowych oraz Żydowskim Instytutem Historycznym. W latach 1953–1955 sekretarz, a później (1956–1973) prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego. Organizator polskich badań bibliotecznych i archiwalnych w Szwecji, Norwegii, Estonii, na Łotwie, w Czechosłowacji i we Francji. Redaktor naczelny „Biuletynu Historii Sztuki i Kultury” (1937–1939), „Rocznika Warszawskiego (1960–1972), członek redakcji „Kwartalnika Historycznego”, „Studiów i Materiałów do Historii Wojskowości” i „Wojskowego Przeglądu Historycznego”.

Opublikował m.in. książki *Toruńskie cechy rzemieślnicze* (1933), *Ulica Marszałkowska w Warszawie 1754–1914* (1949), *Miasta i mieszczaństwo renesansu polskiego* (1954), *Zamość* (1954), *Z dziejów wojskowych powstania kościuszkowskiego 1794 roku* (1983).

IGNAR STEFAN (ur. 17 II 1908 r. w Bałdrzychowie, zm. 23 I 1992 r. w Warszawie) – działacz ruchu ludowego, ekonomista, publicysta. **Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1970 r.**

Urodził się w rodzinie chłopskiej. Po ukończeniu w 1931 r. Uniwersytetu Poznańskiego, nie mogąc znaleźć zatrudnienia, pracował w gospodarstwie rolnym

rodziców, działając jednocześnie w Związku Młodzieży Wiejskiej. Od 1931 r. członek Stronnictwa Ludowego (od 1949 r. Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego), w którym zajmował eksponowane stanowiska kierownicze (m.in. prezes Naczelnego Komitetu ZSL w latach 1956–1962, 1981). W latach 1933–1935 był wykładowcą w Wiejskim Uniwersytecie Orkanowym w Gaci k. Przeworska. W latach 1934–1939 był członkiem zarządu, a następnie wiceprezesem łódzkiego ZMW. W 1937 r. organizator strajku chłopskiego w woj. łódzkim. Od 1937/38 wiceprezes Zarządu Głównego ZMW. Redaktor naczelny dwutygodnika „Chłopskie Życie Gospodarcze” (1935–1937) i tygodnika „Wici” (1938–1939). Podczas okupacji współorganizował Bataliony Chłopskie. Po wojnie uczył początkowo w gimnazjum wiejskim w Godzianowie, następnie organizował i wykładał w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi. W latach 1949–1978 był pracownikiem naukowo-dydaktycznym Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, gdzie pełnił m.in. funkcję dyrektora Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Polityki Agrarnej (1970–1978). Piastował wysokie stanowiska państwowe: w 1952 r. – zastępca przewodniczącego Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, w latach 1952–1956 zastępca przewodniczącego Rady Państwa, w latach 1956–1969 wicepremier, w latach 1969–1972 członek Rady Państwa. Był posłem na Sejm PRL I, III, IV, V i VI kadencji (1952–1976), członkiem Prezydium Ogólnopolskiego Komitetu Frontu Narodowego (1952–1956) i Frontu Jedności Narodowej (1958–1983).

Autor licznych artykułów na temat ruchu młodzieżowego, ludowego i kółek wiejskich zamieszczonych m.in. w „Wiciach”, „Zielonym Sztandarze”, „Wsi Współczesnej”. Opublikował m.in. monografie *Droga rozwoju społeczno-gospodarczego wsi w Polsce* (1950), *Rodzina chłopska i gospodarstwo rolne* (1986). Redaktor naukowy podręcznika *Polityka agrarna* (1968) oraz pracy zbiorowej *Kółka rolnicze w rozwoju wsi polskiej* (1979).

KACPRZAK MARCIN (ur. 6 XI 1888 r. w Podolszycach, dzisiaj Płock, zm. 14 VII 1968 r. w Warszawie) – lekarz higienista, specjalista medycyny społecznej. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1957 r.

Syn Leona, dróżnika szosy warszawskiej, i Marianny z Dudzińskich. Szkoły średnie ukończył w Płocku (dzisiaj Liceum Ogólnokształcące im. Marszałka Stanisława Małachowskiego, które opuścił w trakcie strajku w 1905 r. i przeniósł się do Liceum Ogólnokształcącego im. Władysława Jagiełły). Studia medyczne odbył w uniwersytecie w Paryżu (1908–1913), w uniwersytecie w Charkowie (1914–

1915) i w John Hopkins School of Hygiene w Baltimore, gdzie w 1924 r. uzyskał tytuł doktora zdrowia publicznego. W 1928 r. zdobył tytuł doktora wszech nauk lekarskich na Uniwersytecie Jagiellońskim, doktora nauk medycznych w Akademii Medycznej w Warszawie w 1953 r. Pracownik Państwowej Szkoły Higieny w Warszawie, Państwowego Zakładu Higieny w Warszawie, Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Warszawskiego (tu w 1947 r. uzyskał tytuł profesora zwyczajnego). Od r. 1950 związał się z Akademią Medyczną w Warszawie, gdzie był m.in. dziekanem Wydziału Lekarskiego (1950–1953) oraz rektorem uczelni (1955–1962). Prowadził wykłady z higieny społecznej, organizacji i zasad ochrony zdrowia, epidemiologii, higieny szkolnej i statystyki medycznej. Redaktor naczelny periodyków „Zdrowie” (1930–1946), „Medycyna Doświadczalna i Społeczna” (1932–1946), „Na straży” (1935–1948), „Zdrowie Publiczne” (1947–1959). Przewodniczący Państwowej Rady Zdrowia (1945–1947), stał też na czele delegacji polskiej na Międzynarodowej Konferencji Przygotowawczej Powołania Światowej Organizacji Zdrowia (WHO). Jako jeden z pierwszych otrzymał najwyższe wyróżnienie WHO w Pałacu Narodów w Genewie – Międzynarodową Nagrodę Medycyny Społecznej z Medalem im. Leona Bernarda (1957). Doprowadził do reaktywowania Polskiego Towarzystwa Higienicznego, którego prezesem był do końca życia. Od 1962 r. członek korespondent PAN, gdzie przewodniczył Komitetowi Higieny. W 1964 r. otrzymał godność honorowego obywatela miasta Płocka. Jego imię nosi Wojewódzki Szpital Zespolony w Płocku.

Opublikował m.in. *Zdrowie w chacie wiejskiej* (1928), *Wieś płocka. Warunki bytowania* (1937), *Chcę być zdrowy. Pogadanki z higieny osobistej dla młodzieży* (1938), *Epidemiologia ogólna* (1956).

KARCZEWSKI WITOLD ANDRZEJ (ur. 30 VIII 1930 r. we Lwowie, zm. 22 VI 2008 r. w Warszawie) – lekarz, neurofizjolog. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Ukończył studia w Akademii Medycznej w Warszawie. Obronił następnie doktorat i habilitację. W 1971 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1979 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Przez wiele lat pełnił funkcję kierownika Zakładu Neurofizjologii Akademii Medycznej. Zajmował także stanowisko wicedyrektora ds. naukowych Centrum Medycyny Doświadczalnej i Klinicznej PAN, wchodził też w skład Komitetu Etyki w Nauce Polskiej PAN. W latach 1953–1981 należał do PZPR, później pozostał bezpartyjny. W latach 80. XX w. wspierał opozycję demokratyczną, działał w niejawnym Społecznym Komitecie Nauki (1982–1989). W 1980 r. znalazł się wśród założycieli Towarzystwa Popierania

i Krzewienia Nauk (1980–1981), przez rok był jego wiceprezesem, a następnie – po wznowieniu działalności – prezesem (1989–1992). W 1989 r. wszedł w skład Komitetu Nauki i Postępu Technicznego przy Radzie Ministrów, a w r. 1990 został wybrany na przewodniczącego Komisji Badań Podstawowych tego komitetu. Był członkiem PAU i wielu specjalistycznych towarzystw naukowych. Po 1990 r. należał do Zespołu Ekspertów Naukowych Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), przewodniczącym rady Polskiej Fundacji Upowszechniania Nauki, członkiem różnych zespołów doradczych w Ministerstwie Nauki i Szkolnictwa Wyższego. W latach 1991–1995 sprawował urząd ministra – członka Rady Ministrów i przewodniczącego Komitetu Badań Naukowych w czterech kolejnych rządach. Od 1999 r. pełnił funkcję przewodniczącego prestiżowego Zespołu do spraw Etyki w Nauce. W pracy badawczej zajmował się ośrodkowymi i oddechowymi mechanizmami regulacji oddychania.

KLEIBER MICHAŁ (ur. 23 I 1946 r. w Warszawie) – specjalista w zakresie mechaniki i informatyki. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 2010 r.

Absolwent budownictwa lądowego na Politechnice Warszawskiej (1968) oraz matematyki na Uniwersytecie Warszawskim (1971). W 1972 r. uzyskał stopień doktora na Politechnice Warszawskiej, a następnie związał się z Instytutem Podstawowych Problemów Techniki PAN, gdzie od 1986 r. kierował Zakładem Metod Komputerowych Mechaniki. W 1984 r. otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego, a w 1989 r. tytuł profesora zwyczajnego. W 1995 r. został dyrektorem Instytutu Podstawowych Problemów Techniki PAN. Wykładał i prowadził badania na wielu uczelniach w kraju i za granicą, w trakcie długoterminowych pobytów na uniwersytetach w Stuttgarcie, Bochum, Hanowerze, Darmstadt, Berkeley, Tokio i Hongkongu. Wykłada na Wydziale Matematyki i Nauk Informatycznych Politechniki Warszawskiej. Należy do rad redakcyjnych 17 międzynarodowych czasopism naukowych, jest redaktorem naczelnym czasopisma „Archives of Computational Methods in Engineering”. Został uhonorowany tytułem doktora honoris causa politechnik w Lublinie, Krakowie, Warszawie, Darmstadt, Mons oraz Polskiego Uniwersytetu na Obczyźnie w Londynie, ma także tytuł inżyniera honoris causa uczelni Ecole Nationale D’Ingenieurs w Metz. Wchodzi w skład Austriackiej Akademii Nauk, Europejskiej Akademii Nauk i Sztuk w Salzburgu oraz Academia Europaea z siedzibą w Londynie. Jest członkiem rzeczywistym PAN, jej prezesem w latach 2007–2010, wybrany ponownie na kadencję 2011–2014.

W latach 1998–2001 reprezentował Polskę w Radzie Gubernatorów Centrum Badawczego UE oraz był polskim delegatem do Komitetu Sterującego „Zrównoważony wzrost” w ramach V Programu Ramowego UE. W latach 2001–2005 był ministrem nauki i informatyzacji oraz przewodniczącym Komitetu Badań Naukowych; 2002–2005 r. przewodniczącym Rządowego Komitetu ds. Umów Offsetowych. W 2005 r. został wybrany członkiem Europejskiej Rady Nauki w Brukseli oraz prezesem European Materials Forum w Strasburgu – organizacji zrzeszającej europejskie towarzystwa naukowe w dziedzinie nauk o materiałach. W latach 2008–2010 członek Komitetu Sterującego Rady Zarządzającej Europejskiej Fundacji Nauki (ESF) w Strasburgu. W latach 2006–2010 pełnił funkcję Społecznego Doradcy Prezydenta RP ds. Badań i Rozwoju, należał też do powołanej w 2008 r. Rady ds. Edukacji i Badań Naukowych przy Prezydencie RP.

W pracy naukowej zajmuje się badaniami w zakresie nieliniowej mechaniki ciał odkształcalnych i konstrukcji oraz numerycznych metod rozwiązywania złożonych zagadnień mechaniki materiałów, termomechaniki i biomechaniki. Jest autorem bądź współautorem ponad 240 prac naukowych oraz 7 książek, w tym m.in. *Incremental Finite Element Modelling in Nonlinear Mechanics of Structures* (1985), *Artificial Intelligence in Computational Engineering* (1990), *The Stochastic Finite Element Method* (1992), *Parameter Sensitivity in Nonlinear Mechanics* (1997), *Computational Solid Mechanics* (1998).

KOTARBIŃSKI TADEUSZ (ur. 31 III 1886 r. w Warszawie, zm. 3 X 1981 r. w Aninie) – filozof, logik i etyk, twórca etyki niezależnej, pedagog. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1957 r.

Pochodził z rodziny inteligenckiej. Jego ojciec, Miłosz, był artystą malarzem, matka, Ewa z Koskowskich, pianistką. W Warszawie uczęszczał do szkoły powszechnej oraz dostał się do V Gimnazjum Rządowego (filologicznego rosyjskojęzycznego). Nie ukończył go, ponieważ w klasie ósmej, tuż przed maturą, został relegowany za udział w strajku w 1905 r. Maturę uzyskał w 1906 r. w prywatnym polskim gimnazjum gen. P. Chrzanowskiego, a maturę państwową w 1907 r. eksternistycznie, w rosyjskim rządowym gimnazjum filologicznym w Parnawie (Estonia). Początkowo studiował w Uniwersytecie Jagiellońskim (matematykę i fizykę), następnie na politechnikach we Lwowie i Darmstademie architekturę (1906–1907). Po powrocie do Lwowa rozpoczął studia z zakresu filozofii i filologii klasycznej w Uniwersytecie Jana Kazimierza. Słuchał też wykładów z logiki i psychologii. Studia ukończył w 1912 r., uzyskując doktorat.

Po studiach rozpoczął pracę jako nauczyciel języków klasycznych w Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie. W 1918 r. został zastępcą wykładowcy na Uniwersytecie Warszawskim, a rok później profesorem nadzwyczajnym filozofii; profesurę zwyczajną uzyskał w 1929 r. W roku akademickim 1929/30 był dziekanem Wydziału Humanistycznego. W czasie okupacji brał udział w tajnym nauczaniu uniwersyteckim, uczył także prywatnie. Po wojnie przeniósł się do Łodzi, gdzie współorganizował uniwersytet, którego został pierwszym rektorem (1945–1949). Jednocześnie prowadził wykłady i kierował katedrą filozofii w Uniwersytecie Warszawskim. Po kilku latach spędzonych w Łodzi wrócił do stolicy na stałe i był z warszawską uczelnią związany już do emerytury w 1961 r. Od 1951 r. kierował także katedrą logiki. W latach 1946–1965 był prezesem Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, a od 1948 do 1978 r. przewodniczącym Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Był członkiem korespondentem (1946), a potem członkiem rzeczywistym (1951) PAU, członkiem rzeczywistym PAN (od 1952 r.), w latach 1957–1962 pełnił funkcję jej prezesa, a w latach 1961–1967 przewodniczącego Rady Naukowej. W latach 1957–1968 był przewodniczącym Rady Naukowej Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierowania. Był również członkiem Akademii Nauk: Brytyjskiej, Bułgarskiej, Serbskiej, Mongolskiej, ZSRR, francuskiej Académie de Philosophie de Sciences oraz Fińskiego Towarzystwa Naukowego. W latach 1960–1963 przewodniczył Institut International de Philosophie, od 1962 r. członek Akademii Filozofii Nauk, w latach 1960–1963 przewodniczący Międzynarodowego Instytutu Filozoficznego. Wśród wielu odznaczeń, jakimi został uhonorowany, była komandoria francuskiej Legii Honorowej (1965).

Twórca konkretyzmu (reizmu), pionier i współtwórca ogólnej teorii sprawnego działania (prakseologii), autor tzw. etyki niezależnej i etycznej koncepcji opiekuna spolegliwego (odpowiedzialnego i dzielnego, na którym można polegać). Do dziś jest jednym z najbardziej znanych na świecie polskich filozofów. Tytułem doktora honoris causa uczciły go: Uniwersytet Bratysławski, Université Libre de Bruxelles, Uniwersytet Florencki, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Łódzki, Uniwersytet Oksfordzki, Uniwersytet Sofijski, Akademia Medyczna w Łodzi.

Napisał ok. 700 prac naukowych i publicystycznych. Opublikował m.in. *Elementy teorii poznania, logiki formalnej i metodologii nauk* (1929), *Traktat o dobrej robocie* (1953), *Sprawność i błąd* (1956), *Wykłady z dziejów logiki* (1957), *Medytacje o życiu godziwym* (1966), *Abecadło praktyczności* (1972), *Drogi dociekań własnych* (1986), *Mysli o ludziach i ludzkich sprawach* (1986). Wydał też trzy tomiki wierszy: *Wesołe smutki* (1956), *Rytmy i rymy* (1970) oraz *Wiązanki* (1973).

KUCZYŃSKI STEFAN KRZYSZTOF (ur. 13 I 1938 r. w Starachowicach, zm. 3 I 2010 r. w Warszawie) – historyk mediewista, światowej rangi heraldyk. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Syn Jana i Krystyny. Świadectwo dojrzałości uzyskał w 1954 r. w Liceum Ogólnokształcącym im. Mikołaja Kopernika w Warszawie. Absolwent Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego (1959 r.). Doktoryzował się w 1971 r., habilitował się w 1989 r., a tytuł profesora uzyskał w 1997 r. Specjalizował się w heraldyce, historii kultury, historii średniowiecznej, sfragistyce. Jeszcze w r. 1958 r. rozpoczął pracę w Archiwum Głównym Akt Dawnych, którą kontynuował do r. 1968, kiedy przeszedł do Instytutu Historii PAN, gdzie pracował do emerytury (2008). W instytucie zajmował m.in. stanowisko kierownika Pracowni Nauk Pomocniczych Historii (później Zakładu Nauk Pomocniczych i Edytorstwa) oraz przewodniczącego Rady Naukowej (1999–2006). Jednocześnie w latach 1970–1995 wykładał w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz w Mazowieckiej Wyższej Szkole Humanistyczno-Pedagogicznej w Łowiczu. Był przewodniczącym Rady Archiwalnej Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych, a także prezesem i współzałożycielem Polskiego Towarzystwa Heraldycznego. Uczestniczył w pracach Międzynarodowej Akademii Heraldyki, Międzynarodowego Komitetu Sfragistycznego oraz Komitetu Sfragistycznego Międzynarodowej Rady Archiwów. Po zmianie Konstytucji RP włączył się do działań mających za cel restytucję godła państwowego w heraldycznie poprawnej postaci oraz odrodzenie heraldyki samorządowej. W Komisji Heraldycznej MSWiA objął funkcję przewodniczącego i sprawował ją do 2008 r. Był członkiem Komitetu Nauk Historycznych PAN, polskiego narodowego komitetu Pamięci Świata (Memory of the World National Committee), Ogólnopolskiego Komitetu Grunwaldzkiego (1986–1989). W latach 1977–1982 należał do redakcji „Wiadomości Numizmatycznych”, „Przeglądu Historycznego”, „Archeionu”, „Biuletynu Numizmatycznego”, „Rocznika Polskiego Towarzystwa Heraldycznego”, „Społeczeństwa Polski Średniowiecznej” i „Studiów Źródłoznawczych”.

Autor ponad 300 publikacji z dziedziny historii, heraldyki, sfragistyki, genealogii i innych nauk pomocniczych historii. Opublikował m.in. *Herb Warszawy* (1977), *Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej: zarys dziejów* (1978, wraz ze Stanisławem Russockim i Juliuszem Willaume), *Pieczenie książąt mazowieckich* (1978), *Pieczenie i herb Płocka oraz herb województwa płockiego* (1979), *Pieczenie i herb Sierpca* (1981), *Pieczenie i herby miasta Łęczycy oraz ziemi łeczyckiej* (1984), *Syrena warszawska* (1991), *Polskie herby ziemskie: geneza, treści, funkcje* (1993), *Orzeł Biały w Warszawie* (1993).

LEŚNODORSKI BOGUSŁAW (ur. 27 V 1914 r. w Krakowie, zm. 1 VII 1985 r. w Warszawie) – historyk ustroju i myśli politycznej. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1979 r.

Syn Gustawa, profesora gimnazjalnego matematyki i fizyki, oraz Marii z Owińskich. Ukończył III Gimnazjum im. Jana Sobieskiego w Krakowie w 1932 r. Studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego (1932–1936). Rozpoczął tam pracę w Katedrze Historii Ustroju Polski. Doktorat uzyskał w 1938 r. W listopadzie 1939 r. został aresztowany w ramach Sonderaktion Krakau. Więziony m.in. w obozie koncentracyjnym w Sachsenhausen. Zwolniony w lutym 1940 r. Był zaangażowany w tajne nauczanie w Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1947 r. uzyskał habilitację. Od 1950 r. wykładał na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego jako profesor nadzwyczajny, a od 1958 r. profesor zwyczajny. W latach 1965–1968 był dziekanem tego wydziału. Od 1973 r. był członkiem korespondentem PAN, od 1979 r. członkiem korespondentem Akademii Brytyjskiej. W 1966 r. uzyskał doktorat honoris causa Uniwersytetu w Tuluzie. Był redaktorem naczelnym periodyków „Życie Nauki” (1950–1953) i „Kwartalnika Historycznego” (1953–1975).

Opublikował m.in. *Dzieje Sejmu Czteroletniego 1788–1792* (1951), *Polscy Jakobini* (1960), *Polskie Tysiąclecie* (1961), *Historia* (1970, dwie ostatnie książki napisane wspólnie z Aleksandrem Gieysztorem i Stanisławem Herbstem). Opracował pisma Kuźnicy Kollątajowskiej (1949). Jest także współautorem (wraz z Juliuszem Bardachem i Michałem Pietrzakiem) wielokrotnie wznawianego podręcznika *Historia ustroju i prawa polskiego* (1993).

MILKE WACŁAW (ur. 14 VI 1914 r. w Wyszogrodzie, zm. 9 V 2008 r. w Płocku) – animator kultury, wybitny działacz społeczny, regionalista. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 2006 r.

Syn Ignacego i Rozalii. Dzieciństwo i młodość spędził w rodzinnym mieście. W 1927 r. złożył przyrzeczenie harcerskie. Od wczesnych lat młodzieńczych brał niezwykle intensywny udział w ruchu harcerskim, organizując liczne przedsięwzięcia społeczno-kulturalne i charytatywne. Pracę zawodową podjął w Sądzie Grodzkim w Wyszogrodzie, jednocześnie doksztalając się zaocznie. W 1938 r. został przeniesiony do Sądu Grodzkiego w Gąbinie. Podczas II wojny światowej był łącznikiem między Gąbinem i Wyszogrodem. W 1940 r. został aresztowany przez Gestapo i trafił do obozu koncentracyjnego Dachau, a następnie Gusen. W obozie należał do ruchu oporu; organizował wspólnie z kolegami żywność

dla chorych i najbardziej potrzebujących pomocy. Był animatorem potajemnych uroczystości rocznicowych oraz wieczorów literackich.

Po wyzwoleniu obozu przez wojsko amerykańskie leczył się w Avion we Francji. W 1946 r. wrócił do Polski, do Płocka. Otrzymał pracę w Samorządzie Rzemiosła, gdzie przepracował zawodowo 30 lat. Zorganizował tam Chór Rzemiosła, Zespół Małych Form Artystycznych, przywrócił dawne obrzędy i ceremonie cechowe. W 1946 r. założył także Harcerski Zespół Pieśni i Tańca „Dzieci Płocka”, który jest najstarszym zespołem dziecięcym w Polsce i jako pierwszy zaczął szerzyć ideę regionalizmu. W czasie wakacji wraz z młodzieżą przemierzał Kurpiowszczyznę, zbierając stare pieśni i tańce ludowe. Często efektami pracy dzielił się z innymi zespołami, np. z nowo powstałym „Mazowszem”. Działalność ta cieszyła się dużym uznaniem choreografów i etnografów kraju. Zespół kilkanaście razy zdobywał czołowe miejsca w festiwalach i przeglądach krajowych oraz zagranicznych. Koncertował w wiejskich świetlicach i największych scenach Europy: Royal Albert Hall w Londynie, Operze Berlińskiej, Teatrze Wielkim w Warszawie. Ponad 50 razy wyjeżdżał za granicę, m.in. do Niemiec, Francji, Czech, Słowacji, Wielkiej Brytanii, Ukrainy, Rosji, Austrii, Belgii, Włoch, Węgier, Bułgarii, Luksemburga i Japonii. Przez zespół przeszło ponad 6000 dziewcząt i chłopców.

Wacław Milke był autorem scenariuszy wielkich, centralnych imprez, np. w 1960 r. na polach Grunwaldu z okazji 550. rocznicy bitwy. Pozostawał czynnym instruktorem harcerskim w stopniu harcmistrza, działał w Kole Byłych Więźniów Politycznych Hitlerowskich Obozów Koncentracyjnych. Był również działaczem Towarzystwa Przyjaciół Dzieci – w 1977 r. otrzymał Order Uśmiechu. Przez cały czas utrzymywał ścisły kontakt z płockimi szkołami, był inicjatorem „Dzwonu Pokoju” i „Księgi Pokoju”, Dni Historii Płocka. W uznaniu zasług w r. 1975 został Płocczaninem Roku. W 2010 r. odsłonięto Pomnik Wacława Milkego na Starym Rynku w Płocku.

PNIEWSKI JERZY MARIA (ur. 1 VI 1913 r. w Płocku, zm. 16 VI 1989 r. w Warszawie) – fizyk. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1970 r.

Ojciec był nauczycielem matematyki. Absolwent gimnazjum im. S. Małachowskiego w Płocku. W latach 1930–1937 studiował matematykę i fizykę w Uniwersytecie Warszawskim. W 1935 r. został asystentem Stefana Pieńkowskiego w Zakładzie Fizyki Doświadczalnej UW. W 1936 r. uzyskał tytuł magistra matematyki, półtora roku później – fizyki. Był fizykiem eksperymentatorem. W czasie

okupacji brał udział w tajnym nauczaniu. Po wojnie zajął się fizyką jądra atomowego i cząstek elementarnych. W latach 1948–1950 studiował w Liverpoolu. W 1952 r. wspólnie z Marianem Danyszem odkrył pierwsze hiperjądro i stany izomeryczne hiperjader (1962), co przyniosło obu uczonym światową sławę i nominację do Nagrody Nobla. Odkrycie to było najważniejszym w fizyce wysokich energii w Polsce i jednym z najważniejszych w całej powojennej historii fizyki. Zapoczątkował budowę w Warszawie akceleratora ciężkich jonów. Pracował w CERN-ie i w Dubnej. Był dyrektorem Instytutu Fizyki Doświadczalnej UW (1953–1975) i dziekanem Wydziału Fizyki UW (1975–1981). W 1961 r. został członkiem PAN. W latach 1975–1981 pełnił funkcję przewodniczącego Komitetu Fizyki PAN. Był członkiem Akademii Nauk w Heidelbergu. Otrzymał doktoraty honorowe uniwersytetów w Lyonie (1975) i Heidelbergu (1980).

POPPE ANDRZEJ (ur. 1926 r.) – historyk mediewista, bizantolog. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Profesor zwyczajny Instytutu Historii Zakładu Historii Średniowiecza Uniwersytetu Warszawskiego, autor publikacji o Drzwiach Płockich.

PRZEDPEŁSKI MARIAN (ur. 30 VIII 1912 r. w Warszawie, zm. 21 V 1998 r. w Warszawie) – historyk, regionalista, etnograf, nauczyciel. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Pochodził z rodziny robotniczej, której członkowie przenieśli się do Warszawy z Sierpca. Uczęszczał na zajęcia z historii na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Po ukończeniu w latach 30. XX w. seminarium nauczycielskiego, był przez dwa lata instruktorem kulturalno-oświatowych Organizacji Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i członkiem Koła Bezrobotnych Nauczycieli. Podczas okupacji prowadził tajne nauczanie we wsi Semborze k. Bieżunia. Po wojnie, w 1945 r., pracował w Szkole Podstawowej w Lipnikach. Następnie pełnił funkcję inspektora szkolnego w Radzyminie, Gostyninie i Lipnie. W 1949 r. powrócił do pracy w Szkole Podstawowej nr 149 w Warszawie. Od 1953 r. pracował w Ministerstwie Oświaty na stanowisku st. inspektora w Departamencie Zatrudnienia i Płac. Z powodu złego stanu zdrowia w 1957 r. przeszedł na rentę. Oddał się wtedy pasji gromadzenia zabytków i materiałów historycznych i etnograficznych, związanych zwłaszcza z powiatami: sierpeckim, płockim, gostyńskim i mławskim. Bez powodzenia podejmował wiele inicjatyw

regionalnych – organizację muzeów, skansenów, pracowni naukowych w Sierpcu i w Bieżuniu. Znaczna część eksponatów, którą zmuszony był przechowywać poza prywatnym mieszkaniem, została porąbana i spalona przez okolicznych rolników. Inne zasiliły zbiory Towarzystwa Naukowego Płockiego, Biblioteki Narodowej, Głównej Biblioteki Publicznej w Warszawie, a przede wszystkim Muzeum Okręgowego w Ciechanowie, gdzie urządzono stałą wystawę rzeźby ludowej i otwarto bibliotekę im. Heleny i Mariana Przedpeńskich.

Napisał kilkadziesiąt prac z zakresu historii regionu, kultury i sztuki ludowej Mazowsza Płockiego, zanotował także pieśni ludowe i wykonał ponad tysiąc fotografii – większość tych materiałów pozostaje niewydana. Pośmiertnie ukazał się jego zbiór „*Jeszcze Polska nie zginęła...*” i inne pieśni (2000).

RAJKIEWICZ ANTONI MARIAN (ur. 11 VI 1922 r. w Drużbicach) – ekonomista, polityk społeczny. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1982 r.

W 1948 r. ukończył Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Łódzkiego. W latach 1951–1969 pracował w Szkole Głównej Planowania i Statystyki, gdzie obronił doktorat (1954) i uzyskał stopień doktora habilitowanego (1962). W latach 1959–1960 odbył kilka zagranicznych staży, m.in. w ramach stypendium Fundacji Forda, Sozialforschungsstelle Dortmund, w Uniwersytecie w Tybindze. W 1969 r. został profesorem nadzwyczajnym, a od 1978 r. jest profesorem zwyczajnym Uniwersytetu Warszawskiego. Był współtwórcą i dyrektorem Instytutu Polityki Społecznej (1977–1981) oraz Instytutu Pracy i Spraw Socjalnych (1984–1988). Członek licznych komitetów PAN, m.in. Nauk Ekonomicznych (1977–1996), Nauk Demograficznych (1976–1996), Problemów Pracy i Polityki Społecznej (od 1972 r., przewodniczący od 1991 r.). W latach 1997–2000 członek Komitetu Badań Naukowych. Otrzymał kilkanaście odznaczeń za prace badawcze i publikacje, jest doktorem honoris causa Uniwersytetu w Helsinkach (1995).

Był ekspertem i doradcą na szczeblu państwowym w sprawach dotyczących polityki społecznej: w latach 1957–1962 członek Rady Ekonomicznej przy Radzie Ministrów, w latach 1986–1989 członek Rady Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa PRL. Był ministrem pracy, płac i spraw socjalnych w rządzie Wojciecha Jaruzelskiego (1981–1982). Uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu w podzespole do spraw stowarzyszeń i samorządu terytorialnego oraz w zespole do spraw gospodarki i polityki społecznej.

Autor ok. 600 prac z zakresu polityki społecznej, socjodemografii, rynku pracy, migracji zagranicznych, zabezpieczeń społecznych. Opublikował m.in. *Bezrobocie i rynek pracy* (1958), *Czynnik ludzki w procesie uprzemysłowienia* (1967), *Problemy planowania społecznego* (1974), *Zagrożenia społeczne w Polsce* (1986), *Społeczeństwo polskie w latach 1989–1993* (1994), *Zewnętrzne migracje zarobkowe we współczesnej Polsce* (2000).

SAMSONOWICZ HENRYK BOHDAN (ur. 23 I 1930 r. w Warszawie) – historyk mediewista. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Syn Jana, profesora geologii. W 1950 r. ukończył studia na Wydziale Humanistycznym Uniw. Warszawskiego, po których podjął pracę na stanowisku asystenta tej uczelni. Doktoryzował się w 1954 r., habilitował w 1960 r., w 1971 r. otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego, w 1980 r. profesora zwyczajnego. W 1960 r. odbył staż we francuskiej École Pratique des Hautes Études. W 1969 r. zaczął kierować mediewistycznym i nowożytnym seminarium doktorskim w Instytucie Historycznym. Od 1967 r. był prodziekanem Wydziału Historycznego, w okresie 1970–1973 pełnił funkcję dziekana tej jednostki. W latach 1975–1980 był dyrektorem Instytutu Historycznego, w l. 1980–1982 pełnił funkcję rektora uczelni. W 1994 r. został członkiem korespondentem PAN, w l. 1999–2006 przewodniczył Wydziałowi I Nauk Społecznych Akademii. W 2002 r. został członkiem rzeczywistym PAN, zasiadł też w jej prezydium. Jest także członkiem Polskiej Akademii Umiejętności, Academia Europaea i innych instytucji i towarzystw naukowych krajowych i zagranicznych, m.in. Académie des Belles Lettres, Académie Européenne des Sciences, des Arts et des Lettres, Girunta Esecutiva Istituto Internazionale di Storia Economica, Beirat Institut für Geschichte Osteuropas, Hansische Geschichtsverein, Internatzionale Kommision zur Erforschung des Deutschen Ordens, Societé des Etudes Bourguignonnes. Uczestniczył w pracach redakcji czasopism naukowych: „Acta Poloniae Historia” (1953–1960); „Kwartalnik Historyczny” (od 1975 r.). W 1975 r. organizował pierwszą olimpiadę historyczną.

Od 1980 r. działał w „Solidarności”. W 1989 r. brał udział w obradach plenarnych Okrąglego Stołu. Po wyborach do Sejmu kontraktowego w tym samym roku został ministrem edukacji narodowej w rządzie Tadeusza Mazowieckiego (do 1991). Był wiceprzewodniczącym Komitetu Badań Naukowych (1991–1996), wiceprzewodniczącym Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego (1984–1991), członkiem prezydium Państwowej Komisji Akredytacyjnej (2000–2004).

U honorowany wieloma odznaczeniami, m.in. Krzyżem Oficerskim Legii Honorowej (1984), Wielkim Krzyżem Republiki Węgier (2001), Orderem Orła Białego (2010) – od 2011 r. wchodzi w skład kapituły tego orderu. Otrzymał tytuły doktora honoris causa Duquesne University w USA (1981), Akademii Pedagogicznej w Krakowie (1994), Uniwersytetu Mikołaja Kopernika (1998), Uniwersytetu im. Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie (2002), Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego Jana Kochanowskiego w Kielcach (wówczas Akademii Świętokrzyskiej, 2005), Uniwersytetu Wrocławskiego (2007) oraz Uniwersytetu Opolskiego (2009) i Uniwersytetu Gdańskiego (2009). W 2004 r. został honorowym obywatelem Sandomierza, a w 2008 r. Ostrowca Świętokrzyskiego i Pułtusa.

Opublikował ponad 800 prac, głównie z zakresu historii Polski okresu średniowiecza, w tym ponad 20 pozycji książkowych, m.in. *Późne średniowiecze miast nadbałtyckich* (1968), *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej* (1986, z Marią Bogucką), *Dziedzictwo średniowiecza – mity i rzeczywistość* (1991), *Miejsce Polski w Europie* (1995), *Tysiąclecie dzieje* (1997, z Januszem Tazbirem), *Północ-Południe* (1999), *Narodziny średniowiecznej Europy* (1999), *Ziemie polskie w X wieku i ich znaczenie w kształtowaniu się nowej mapy Europy* (2000), *Historia Polski do roku 1795* (2000), „Długi” wiek X, [w:] *Polska na przełomie I i II tysiąclecia* (2000).

SMOLEŃSKI DIONIZY (ur. 6 XI 1902 r. w Łodzi, zm. 8 II 1984 r. w Warszawie) – profesor Politechniki Wrocławskiej i Politechniki Warszawskiej, specjalista z zakresu teorii spalania, materiałów wybuchowych oraz balistyki wewnętrznej. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1970 r.

Absolwent I Liceum Ogólnokształcącego im. M. Kopernika w Łodzi. W 1926 r. ukończył studia na Wydziale Chemicznym Politechniki Warszawskiej. Do 1939 r. pracował jako kierownik laboratoriów badających materiały wybuchowe w: Centralnej Szkole Strzelniczej w Toruniu, Centrum Szkolenia Piechoty w Rembertowie, Centrum Badań Balistycznych w Zielonce. Równocześnie od 1932 r. był starszym asystentem w Zakładzie Balistyki Politechniki Warszawskiej. W czasie wojny pracował w Instytucie Higieny w Dziale Badań Żywności, był oficerem AK, pełnił funkcję Szefa Uzbrojenia Komendy Głównej AK. Od 1947 r. organizował Politechnikę Wrocławską i był kierownikiem Katedry Materiałów Wybuchowych, równocześnie prowadząc wykłady w Politechnice Warszawskiej i Wojskowej Akademii Technicznej. Był rektorem Politechniki Wrocławskiej w latach 1951–1960. W 1961 r. został profesorem Politechniki

Warszawskiej, a w latach 1965–1969 był jej rektorem. W 1961 r. został profesorem Politechniki Warszawskiej. Od 1964 r. członek PAN, w latach 1969–1972 jej sekretarz naukowy, a od 1972 wiceprezes. Był posłem na Sejm PRL II i V kadencji (1957–1961, 1969–1972). W 1961 r. został pierwszym doktorem honoris causa Politechniki Wrocławskiej. W 1976 r. doktorat honorowy przyznała mu również Politechnika Warszawska.

Opublikował m.in. *Balistyka wewnętrzna* (1949), *Teoria materiałów wybuchowych* (1954), *Ładunki kumulacyjne w wojsku, górnictwie i przemyśle* (1974, z Henrykiem Nowakiem), *Spalanie materiałów wybuchowych* (1979), *Detonacja materiałów wybuchowych* (1981).

STANKIEWICZ WITOLD (ur. 30 VIII 1919 r. w Kargoszyńku) – historyk, bibliotekarz, edytor. Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.

Studiował w czasie okupacji w tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Doktorat obronił w 1961 r., habilitację uzyskał w 1971 r., od 1977 r. jest profesorem. Początkowo zatrudniony w Instytucie Nauk Społecznych w Warszawie (1950–1953), następnie w Instytucie Historii PAN (1957–1989). Jednocześnie w latach 1962–1982 był dyrektorem Biblioteki Narodowej. W latach 1987–1989 wykładał w Uniwersytecie Warszawskim, od 1996 był związany z Wyższą Szkołą Humanistyczną w Pułtusku. Stypendysta francuskiej École des Hautes Études en Sciences Sociales (1966, 1968). Założyciel i red. naczelny „Rocznika Biblioteki Narodowej”, członek redakcji czasopism „Roczniki Dziejów Ruchu Ludowego”, „Kwartalnik Historyczny”, „Dzieje Najnowsze”, „Problemy Polonii Zagranicznej”, „Przegląd Spółdzielczy”. Działacz spółdzielczy (m.in. jako zastępca kierownika Spółdzielni Spożywczej „Gospoda Spółdzielcza”, współorganizował pomoc dla rodzin więźniów obozów koncentracyjnych, po wojnie brał udział w odbudowywaniu spółdzielczości w Warszawie) i bibliotekarski (m.in. w latach 1972–1980 przewodniczył Stowarzyszeniu Bibliotekarzy Polskich, w latach 1969–1980 wiceprzewodniczący Państwowej Rady Bibliotecznej, zapoczątkował budowę nowoczesnej siedziby Biblioteki Narodowej).

Autor ponad 230 publikacji, głównie na temat dziejów wsi i ruchu ludowego, czasopiśmiennictwa, problematyki bibliotekoznawczej, polonijnej i spółdzielczej, prace edytorskie. Wydał m.in. *Czasopiśmiennictwo ludowe w Królestwie Polskim 1905–1914* (1957), *Konflikty społeczne na wsi polskiej 1918–1920* (1963), *Programy stronnictw ludowych* (1969), *Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego* (t. 1–5, 1973–2001), *S. Grabski, Pamiętniki* (t. 1–2, 1989).

ŚLIWIŃSKI LEON (ur. 22 IX 1916 r. w Płocku, zm. 2000 r. w Wiedniu) – artysta malarz, kolekcjoner i konserwator dzieł sztuki. **Godność Członka Honorowego TNP nadano w 1995 r.**

Ukończył Gimnazjum im. Marszałka S. Małachowskiego w 1937 r. Studiował malarstwo i architekturę w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie (1937–1939, 1946–1948). W okresie powojennym brał udział w odbudowie zabytków architektury w Warszawie (m.in. pracował nad dokumentacją odbudowy Zamku Królewskiego). Pierwszą w swoim życiu nagrodę w dziedzinie sztuki otrzymał już jako szesnastolatek – była to III nagroda na Ogólnopolskiej Wystawie Malarskiej w Warszawie w 1932 r. Laureat wielu nagród, m.in. Nagrody UNESCO w 1968 r., złote medale Włoskiej Akademii Sztuki (1980, 1988) i Międzynarodowej Akademii Leonarda da Vinci (1982, 1984), Zasłużony dla Kultury Polskiej (1989, z inicjatywy Towarzystwa Naukowego Płockiego). W 1987 r. otrzymał tytuł doktora honoris causa Universidad Interamericana de Ciencias Humanas (USA).

W 1960 r. wyemigrował z Polski. Prezentował swoje prace na ponad stu wystawach w Europie (m.in. w Londynie, Hamburgu i Rzymie), Azji (Japonia), Ameryce Północnej i Australii. Część jego prac znajduje się w wiedeńskiej Albertinie. Swoje bogate zbiory – kolekcję prac własnych oraz dzieła innych artystów (ok. 12 tys. obiektów) – ofiarował Towarzystwu Naukowemu Płockiemu.

WIELGUS STANISŁAW WOJCIECH (ur. 23 IV 1939 r. w Wierzchowiskach k. Janowa Lubelskiego) – ksiądz filozof, teolog, historyk mediewista, biskup diecezjalny płocki, arcybiskup metropolita warszawski. **Godność Członka Honorowego TNP nadano w 2000 r.**

Ukończył Liceum Biskupie w Lublinie. W latach 1956–1962 studiował na Wydziale Teologicznym KUL, uzyskując magisterium z historii Kościoła. Po otrzymaniu w 1962 r. święceń kapłańskich pracował duszpastersko w Zamościu i w Lublinie. W latach 1964–1968 podjął studia na Wydziale Filozofii KUL, zwieńczone magisterium z filozofii, po którym znów podjął pracę duszpasterską w Hrubieszowie. W 1969 r. rozpoczął pracę naukowo-dydaktyczną na KUL-u, doktoryzował się w 1972 r. W latach 1973–1975, 1978 przebywał w Martin Grabmann-Institut przy Uniwersytecie w Monachium, korzystając ze stypendium Fundacji im. Aleksandra Humboldta. Habilitację uzyskał w 1980 r., tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego w 1989 r. W tym roku został kierownikiem Katedry Historii Filozofii w Polsce KUL, którą kierował do r. 2006. W 1992 r. uzyskał stanowisko profesora zwyczajnego. Na KUL-u pełnił wiele funkcji administracyjnych, m.in.

prorektora (1988–1989) i rektora (1989–1998). W latach 1990–1993 był wiceprzewodniczącym Konferencji Rektorów Uniwersytetów Polskich. W 1991 r. papież Jan Paweł II powołał go na uczestnika Synodu Biskupów Europejskich. Był konsultorem watykańskiej Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej. W 1999 r. papież mianował go biskupem diecezjalnym diecezji płockiej. Konsekracja, kanoniczne przejęcie diecezji oraz ingres do katedry Wniebowzięcia NMP odbyły się 1 VIII 1999 r. Głównym konsekratorem był prymas Polski kardynał Józef Glemp. Jako Biskup Płocki sprawował pieczęć m.in. nad powstaniem tzw. *Katechizmu płockiego*, wyjaśniającego prawdy wiary, podjął też wiele inicjatyw społecznych. W 2006 r. papież Benedykt XVI podniósł go do godności arcybiskupiej i mianował metropolitą warszawskim. Z początkiem 2007 r. przejął kanonicznie w obecności kolegium konsultorów powierzoną mu archidiecezję warszawską. W dniu zaplanowanego ingresu do warszawskiej archikatedry zrezygnował z funkcji metropolity warszawskiego. Przebywa w Lublinie, jest od 2007 r. arcybiskupem seniorem archidiecezji warszawskiej i arcybiskupem tytularnym Viminacium.

Był redaktorem naczelnym czasopisma „Acta Mediaevalia”, członkiem komitetu redakcyjnego „Studiów Mediewistycznych”, członkiem rady naukowej „Roczników Filozoficznych”, przewodniczącym redakcji naczelnej interdyscyplinarnej *Encyklopedii katolickiej*. Należy do wielu towarzystw naukowych w kraju i za granicą, m.in. jest członkiem Associazione degli Storici Europei, Société Internationale pour l'Étude de la Philosophie Médiévale, Academia Scientiarum et Artium Europaea, European Ethics Network, Societas Humboldtiana Polonorum. Jest honorowym obywatelem Pułtuska (od 2005 r.) i Płocka (od 2006 r.).

Specjalizuje się w historii filozofii późnego średniowiecza. Opublikował ok. 520 prac naukowych, w tym 19 książek. Znaczną część jego naukowych prac stanowią krytyczne edycje średniowiecznych rękopiśmiennych tekstów naukowych. Wydał także kilka tomów swoich przemówień rektorskich oraz kazań i przemówień biskupich. Do ważniejszych publikacji należą m.in. Benedykta Hesse *Quaestiones super octo libros „Physicorum” Aristotelesa* (wstęp do krytycznej edycji, 1983), *Badania nad Biblią w starożytności i średniowieczu* (1990), *Obca literatura biblijna w średniowiecznej Polsce* (1990), *Średniowieczna łacińskojęzyczna biblistyka polska* (1992), *Z obszarów średniowiecznej myśli islamskiej, żydowskiej i chrześcijańskiej* (2002).

Posiedzenia naukowe (sympozja, sesje, konferencje) organizowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1956–2007

1956

- XI–XII – Konferencja na temat badań regionu płockiego

1959

- 3–4 X – Sesja poświęcona Gustawowi Zielińskiemu w 150. rocznicę urodzin i wystawa okolicznościowa
16–17 X – Sesja poświęcona Ludwikowi Krzywickiemu w 100. rocznicę urodzin

1960

- 5 XII – Sesja naukowa: „Problematyka badań nad rozwojem rolnictwa w regionie płocko-ciechanowskim”

1961

- 8 IV – Konferencja poświęcona usługom w Płocku i powiecie – referaty, m.in.: mgr Józef Rytter *Problematyka usług w ekonomice socjalistycznej*, Zenon Plis *Kierunki działalności usługowej w mieście i powiecie płockim*

1964

- 12 II – Konferencja naukowa poświęcona problemom gospodarki komunalnej i mieszkaniowej Płocka – referaty, m.in.: prof. Adam Ginsbert *Problemy komunalne Płocka*, prof. Adam Andrzejewski *Sytuacja mieszkaniowa Płocka i potrzeby mieszkaniowe w związku z rozbudową miasta*, mgr inż. Jakub Chojnacki *Gospodarka komunalna i mieszkaniowa Płocka*

- 23 V – Konferencja naukowa poświęcona pediatrii w regionie plockim – referat, m.in.: prof. Marcin Kacprzak *Z badań nad ludnością Ziemi Płockiej*

1966

- 2–3 XII – Sesja popularnonaukowa poświęcona problemom rozwoju województwa warszawskiego i Płocka
- 21 XII – Sesja popularnonaukowa „Historia Małachowianki”

1967

- 13 V – Konferencja popularnonaukowa „Zbrodnie hitlerowskie na Północnym Mazowszu w latach 1939–1945”
- 24 VI – Konferencja folklorystyczna – referaty, m.in.: dr Jan Stęszewski *Muzyka ludowa kurpiowskiej Puszczy Zielonej*, mgr Grażyna Dąbrowska *Struktura i charakter tańców kurpiowskich na tle folkloru muzycznego Mazowsza*, mgr Antoni Śledziewski *Stan badań i system opieki nad sztuką ludową na Mazowszu*

1968

- 19 I – Posiedzenie naukowe – dr Roman Gołębiowski *Filozoficzne aspekty współczesnej fizyki*
- 11 II – Sesja poświęcona twórczości Władysława Broniewskiego
- 18 III – Posiedzenie naukowe – dr Jan Doroszewski *Z problematyki teorii decyzji w medycynie*
- 3 V – Sesja z okazji 50-lecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich i 20-lecia działalności bibliotek publicznych w woj. warszawskim
- 15 VI – Sesja poświęcona Tadeuszowi Gierzyńskiemu
- 12 X – Sympozjum „Zamek plocki i problem jego rekonstrukcji”
- 17 X – Sesja o republice białoruskiej
- 17 X – Posiedzenie naukowe – mgr Zbigniew Ługowski *Przyczyny fluktuacji kadr w Mazowieckich Zakładach Rafineryjnych i Petrochemicznych*

1969

- 10 III – Posiedzenie naukowe – doc. dr Włodzimierz Szafranski *Dobiechna – dama plocka z epoki krucjat*
- 25 III – Posiedzenie naukowe – prof. dr Jerzy Śliwowski *Recydywa w projekcie nowego prawa karnego*

- 15 IV – Posiedzenie naukowe – dr Mikołaj Kozakiewicz *Szanse życiowe młodzieży w związku z uprzemysławianiem regionu*
- 18 IV – Konferencja metodyczno-dydaktyczna bibliotekarzy z województw centralnych
- 10–11 V – Sesja „25 lat badań archeologicznych na Mazowszu i Podlasiu” – referaty, m.in.: prof. dr Witold Hensel – referat problemowy, doc. dr Włodzimierz Szafranski *Średniowieczny Płock w świetle badań archeologicznych*
- 16 V – Posiedzenie naukowe – doc. dr Anna Przeclawska *Zainteresowania kulturalne młodzieży a problemy współczesnej cywilizacji*
- 17 V – Konferencja Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN i TNP na temat warunków bytu ludności Płocka
- 4 VI – Sympozjum „Problemy architektonicznego zagospodarowania Wzgórza Zamkowego w Płocku” – mgr inż. arch. Feliks Dzierżanowski *Zagospodarowanie przestrzenne Wzgórza Zamkowego*
- 6 VI – Posiedzenie naukowe – dr Paweł Zakrzewski *Źródła przestępczości nieletnich w rejonach uprzemysławianych*
- 11 VI – Posiedzenie naukowe – doc. dr Andrzej Garlicki *Polityka zagraniczna II Rzeczypospolitej*
- 22 X – Posiedzenie naukowe – dr Stanisław Suchodolski „Zagadnienia praojczyzny Słowian”
- 30 X – Posiedzenie naukowe – mgr Marcin Kamiński *Wacław Lachman – zarys życia i twórczości*
- 16 XI – Posiedzenie naukowe – doc. dr Jerzy Piotrowski *Kierunki i metody socjologii współczesnej*
- 20 XI – Posiedzenie naukowe – dr Tadeusz Wasilewski *Początki państwa polskiego*
- 30 XI – Konferencja Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN poświęcona podsumowaniu badań nad warunkami bytu ludności Płocka
- 16 XII – Posiedzenie naukowe – mgr Kazimierz Dutkiewicz *Warunkowe umorzenie postępowania w świetle nowego prawa karnego*
- 18 XII – Posiedzenie naukowe – doc. dr Benedykt Zientara *Mazowsze dzielnicowe*
- 1970**
- 6 II – Posiedzenie naukowe – mgr Andrzej Trybulec *Zastosowanie elektronicznej techniki obliczeń w gospodarce narodowej*
- 12 II – Posiedzenie naukowe – mgr Andrzej Descours *Z problematyki winy w nowym kodeksie karnym*

- 6 III – Posiedzenie naukowe – mgr inż. Bolesław Andrzejewski *Metody badania skuteczności zarządzania*
- 12 III – Posiedzenie naukowe – mgr Zbigniew Tłuchowski *Najnowsze orzecznictwo karne*
- 4 IV – Sesja naukowa „100. rocznica urodzin Włodzimierza Lenina” Sesja „Płock w Polsce Ludowej” – referaty, m.in.: doc. dr Edmund Starzyński *O socjalistycznym wzorze osobowym w świetle nauki Lenina*, dr Leopold Grzegorek *Leninowska teoria rewolucji a świat współczesny*, red. Jan Ruszczyk *Leninowska koncepcja państwa a kierownicza rola partii*
- 6 IV – Posiedzenie naukowe – mgr Kazimierz Dutkiewicz *Warunkowe umorzenie postępowania*
- 25 IV – Sesja naukowa „Płock w Polsce Ludowej 1945–1970” – referaty, m.in.: prof. dr Antoni Rajkiewicz *Ludność Płocka, jej aktywność zawodowa i wykształcenie*, mgr inż. Jakub Chojnacki *Warunki życia ludności Płocka*
- 26 IV – Sesja Komitetu Badań Rejonów Uprzemysławianych PAN „Płock w świetle badań KBRU PAN”
- 25 V – Posiedzenie naukowe – mgr Marcin Kamiński *Puszcza Kurpiowska w pieśni w świetle opracowań etnograficznych i muzycznych*
- 26 V – Posiedzenie naukowe – mgr Andrzej Zienkiewicz *Przykład automatyzacji systemu zarządzania w budownictwie*
- 3 VI – Sesja jubileuszowa TNP – referaty, m.in.: dr Waldemar Rolbiecki *Powstanie i pierwszy okres działalności TNP*, mgr Kazimierz Askanas *Problematyka i wyniki działalności TNP*
- 12 X – Posiedzenie naukowe – dr Zbigniew Kwieciński *Poziom wiedzy szkolnej młodzieży a środowisko*
- 11 XI – Posiedzenie naukowe – mgr Andrzej Świątek *Zależność rozwoju oświaty od rozwoju ekonomicznego*
- 12 XI – Posiedzenie naukowe – mgr Władysław Parol *Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu*
- 13 XI – Posiedzenie naukowe – dr Włodzimierz Winclawski *Zagadnienia wychowawcze w środowisku wiejskim na przykładzie wsi płockiej*
- 17 XI – Posiedzenie naukowe – mgr Andrzej Trybulec *Perspektywy rozwoju języków problemowo zorientowanych*
- 18 XI – Posiedzenie naukowe – mgr Adam B. Empacher *Generacja komputerów*
- 21 XI – Sympozjum „Mazowsze w świetle badań językowych”
- 26 XI – Sympozjum historyczne – referaty, m.in.: doc. dr Henryk Samsonowicz *Z genezy miast mazowieckich*, doc. dr Piotr Skubiszewski *Polska sztuka średniowieczna*

1971

- 14 I – Posiedzenie naukowe – dr Barbara Grochulska *Czasy saskie*
- 19 I – Posiedzenie naukowe – inż. Andrzej Zienkiewicz *Probabilistyczny model realizacji procesu sieciowego*
- 11 II – Posiedzenie naukowe – prof. dr Andrzej Zahorski *Czasy stanisławowskie*
- 18 II – Posiedzenie naukowe – prof. dr Henryk Samsonowicz *Miejsce kultury polskiej w Europie w XIII–XVII wieku*
- 11 III – Posiedzenie naukowe – dr Jerzy Skowronek *Epoka powstań narodowych*
- 12 III – Posiedzenie naukowe – dr Tadeusz Wojdała *Zastosowanie metod matematycznych do optymalizacji warunków pomiarów w spektrofotometrycznej analizie układów wieloskładnikowych*
- 15 IV – Posiedzenie naukowe – doc. dr Mieczysław Lensz *Metody matematyczne w projektowaniu i planowaniu*
- 22 IV – Posiedzenie naukowe – dr Andrzej Bartnicki *Świat w przededniu I wojny światowej*
- 5 V – Posiedzenie naukowe – prof. dr Piotr Skubiszewski *Temat władzy w sztuce ottońskiej*
- 6 V – Posiedzenie naukowe – dr Janusz Berghauzen *Druga wojna światowa*
- 21 V – Posiedzenie naukowe – mgr inż. Andrzej Kumor *System „BAZA” a „PLAN” jako elementy zarządzania*
- 27 V – Sesja naukowa „Zagospodarowanie turystyczno-historyczne Wyszogrodu” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 VI – Posiedzenie naukowe – dr Ksawery Świerkowski *Walka o dobra kultury w czasie okupacji hitlerowskiej* (Oddział Wyszogrodzie)
- 23 VI – Posiedzenie naukowe – doc. dr Andrzej Murzynowski *Postępowanie przygotowawcze w kodeksie postępowania karnego*
- 12 VII – Posiedzenie naukowe – prof. dr Jan Grubecki *Charakter geologiczny i metody obudowy wysokiego brzegu osuwiskowego w Płocku*
- 27–29 IX – Ogólnopolska konferencja na temat polityki społecznej – referaty, m.in.: prof. dr Waclaw Szubert *Przedmiot i zakres współczesnej polityki społecznej a socjalna funkcja państwa socjalistycznego*, doc. dr Jan Danecki *Rola polityki społecznej w nowej strategii rozwoju*, prof. dr Marian Frank *Konsekwencje rewolucji naukowo-technicznej w dziedzinie oświaty, systemu kształcenia i przekwalifikowania kadr*, prof. dr Antoni Rajkiewicz *Stan i tendencje rozwojowe zabezpieczenia społecznego w PRL*
- 1 X – Posiedzenie naukowe – mgr inż. Andrzej Dąbkowski *Informatyka we Francji*

- 20 X – Posiedzenie naukowe – doc. dr Alfred Kaftal *Model środków odwoławczych w kodeksie karnym*
- 6 XII – Posiedzenie naukowe – dr Bogusław Gierlach *Wczesnośredniowieczny Wyszogród*
- 17 XII – Posiedzenie naukowe – mgr Jan Zambrzycki *Zagadnienia ustawy wyłączeniowej z 26 października 1971 r.*

1972

- 30 I – Sesja z okazji 30-lecia powstania PPR (Oddział w Sierpcu)
- 22 II – Posiedzenie naukowe – dr Benon Dymek *Działalność PPR na Mazowszu Płockim*
- 12 V – Posiedzenie naukowe – mgr Mieczysław Maślanko *Kontratypy w kodeksie karnym*
- 17 VI – Sesja popularnonaukowa z okazji 650-lecia nadania praw miejskich Sierpcowi – referaty, m.in.: prof. Stanisław Herbst *Sierpc na przełomie XVIII i XIX wieku*, dr Ryszard Juszkiewicz *Przebieg kampanii wrześniowej na terenie Mazowsza Północnego*, mgr Waclaw Sułkowski *Sytuacja gospodarcza Sierpca w XV–XVII wieku*
- 23 X – Sesja naukowa zorganizowana wspólnie z Zakładem Historii, Nauki i Techniki PAN w związku z Międzynarodowym Rokiem Książki
- 25 XI – Sesja popularnonaukowa na temat walki PPR w okresie okupacji i pierwszych latach władzy ludowej (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 XII – Sesja naukowa poświęcona zagospodarowaniu miasta – referaty, m.in.: prof. Henryk Samsonowicz *Wisła w historii Polski*, dr Bogusław Gierlach *Badania archeologiczne w Wyszogrodzie w roku 1972*

1973

- 13–14 IV – Sesja naukowa „Kopernik i jego kraj” – referaty, m.in.: prof. Bogusław Leśnodorski *Kopernik humanista*, prof. Henryk Samsonowicz *Królestwo polskie i Mazowsze w XV i XVI wieku*, prof. dr Jarema Maciszewski *Tradycje polskiej tolerancji (w rocznicę konfederacji warszawskiej 1573)*, prof. Jerzy Plebański *Mikołaj Kopernik a współczesna wizja świata*
- 20 X – Sesja popularnonaukowa „Komisja Edukacji Narodowej i jej szkoła w Płocku (1773–1973)” – referaty, m.in.: prof. dr Bogusław Leśnodorski *Dzieło Komisji Edukacji Narodowej*
- 12 XII – Sesja naukowa poświęcona działalności Komisji Edukacji Narodowej (Oddział w Wyszogrodzie)

1974

- 26–28 X – IV Ogólnopolska Konferencja Polityki Społecznej
12 XII – Sesja naukowa „Historia i literatura okresu romantyzmu” – referaty, m.in.: prof. Janina Kulczycka-Saloni *Powstanie styczniowe ostatni akt romantycznej polityki*, dr Stanisław Makowski *Literatura romantyczna w podręczniku szkolnym*

1975

- 23 II – Sesja naukowa „Władysław Stanisław Reymont – twórca i dzieło” – referaty, m.in.: doc. dr Barbara Koc *Twórczość Reymonta na tle prądów literackich epoki*
23–24 V – Sesja naukowa na temat: „Czynnik ludzki w płockim regionie uprzemysławianym w II połowie XXX-lecia PRL” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz *Rola czynnika ludzkiego w procesie uprzemysławiania*, prof. Kazimierz Romaniuk *Zmiany w kształtowaniu się warunków socjalno-bytowych ludności rejonu płockiego na tle tendencji występujących w kraju*, prof. dr inż. Włodzimierz Kotowski *Rola MZRp w społeczno-gospodarczym rozwoju m. Płocka*
24 V – Sesja naukowa „Dzieje Mazowsza” – referaty, m.in.: dr Bogusław Gierlach *Archeologia wczesnośredniowiecznego Mazowsza*, prof. Henryk Samsonowicz *Miasta mazowieckie w okresie średniowiecza*, prof. Adam Wolff *Ustrój Mazowsza w okresie średniowiecznym*
15 X – Sesja poświęcona prezesowi TNP dr. A. Macieszy
15 X – Sesja naukowa „Świat Józefa Conrada Korzeniowskiego” – referaty, m.in.: dr Zdzisław Najder *O Lordzie Jimie*, Leszek Prorok *Conrad w moim warsztacie pisarskim*
27 X – Sesja „Dr med. Aleksander Maciesza w setną rocznicę urodzin (1875–1975)” – referaty, m.in.: mgr Stanisław Kostanecki *Ogólny zarys życia, działalności i twórczości dr. Aleksandra Macieszy – prezesa TNP w latach 1907–1945*, dr Roman Meissner *Dorobek intelektualny dr. Aleksandra Macieszy*, prof. Ksawery Rowiński *Pamięci Marcina Kacprzaka*

1976

- 26 II – Sesja naukowa: „Stefan Żeromski – serce nienasycone” – referaty, m.in.: prof. dr Halina Kurkowska *O języku dzienników Żeromskiego*, doc. dr hab. Jan Detko *Motywy warszawskie w twórczości Żeromskiego*, dr Stanisław Makowski *Stefan Żeromski wobec dziedzictwa Zygmunta Krasińskiego (Oddział w Wyszogrodzie)*

- 2 VI – Sesja naukowa „Park Etnograficzny”
- 10 VI – Sesja naukowa: „Rozwój świadomości narodowej na Śląsku i Mazowszu w XIX wieku” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 VI – Sesja naukowa: „Adam Mickiewicz wspomnienia i myśli” – referaty, m.in.: prof. Eugeniusz Sawrymowicz *Poetycka wizja Krymu w sonetach*
- 10 VI – Konferencja naukowa: „Rola Wisły w Polsce” – referaty, m.in.: prof. Zdzisław Mikulski *Wisła – jej zasoby wodne i hydrologiczne podstawy zagospodarowania* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 IX – Międzynarodowa sesja naukowa poświęcona pamięci W. Doroszewskiego – referaty, m.in.: dr Kazimierz Askanas *Zagadnienia językoznawcze w pracach Profesora Witolda Doroszewskiego*, dr Alina Ściebora *Poglądy prof. Witolda Doroszewskiego w zakresie słowotwórstwa*, doc. Wanda Pomianowska *Prace prof. Witolda Doroszewskiego w dziedzinie kultury języka*, prof. Mieczysław Szymczak *Witold Doroszewski jako dialektolog*, doc. dr hab. Jan Basara *O współpracy prof. Witolda Doroszewskiego z placówkami oświatowymi i kulturalnymi*, dr Barbara Falińska *Ogólnosłowiański atlas językowy. Stan obecny i perspektywy prac nad atlasem*, dr Anna Kowalska i mgr Alina Strzyżewska-Zaremba *Współpraca Zakładu Językoznawstwa Instytutu Języka Polskiego PAN z TNP*
- 11 XII – Sesja naukowa „Jan Śniadecki jako nauczyciel narodu” – referaty, m.in.: prof. Zdzisław Libera *Oświata i nauka w kulturze polskiego oświecenia*, mgr Jerzy Kowalski *W 20. rocznicę powstania Liceum Ogólnokształcącego imienia Jana Śniadeckiego w Wyszogrodzie*, doc. dr Ryszard Wołoszyński *Jan Śniadecki – pedagog* (Oddział w Wyszogrodzie)

1977

- 4 XI – Sesja naukowa: „Kamil Cyprian Norwid – Gwiazdzisty diament”
- 10 XI – Sesja popularnonaukowa poświęcona 60. rocznicy rewolucji październikowej (Oddział w Sierpcu)

1978

- 9 III – Sesja naukowa „Jan Kasprowicz – Syn Ziemi Kujawskiej” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 9 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce” – referaty, m.in.: prof. Zdzisław Mikulski *Koncepcja zagospodarowania Wisły*, prof. Kazimierz Dobrowolski *Przyroda łachy wiślanej „Konfederatka” pod Wyszogrodem*, doc. dr Teresa Dunin-Wąsowicz *Rola Wisły w osadnictwie wczesnośredniowiecznym* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 9 VI – Sesja popularnonaukowa „Rola Wisły w Polsce” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 24–28 IX – VIII Doroczna Konferencja Polityki Społecznej – współorganizacja z Instytutem Polityki Społecznej UW
- 26 X – Sesja naukowa „Stanisław Wyspiański – poeta dziejów narodu” – referaty, m.in.: mgr Edward Olbromski *Na ziemiach polskich przed powstaniem II Rzeczypospolitej*, doc. dr Andrzej Makowiecki *Stanisław Wyspiański i pokolenie „Młodej Polski”* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 30 X – Sesja naukowa „60 lat niepodległej Polski 1918–1978”
- 23 XI – Sesja naukowa „1000 lat Polski na morzu” (Oddział w Sierpcu)
- 15 XII – Sesja naukowa poświęcona pamięci Janusza Korczaka w 100. rocznicę urodzin

1979

- 17 I – Sesja naukowa „Wyniki badań nadziemnych towarzyszących eksperymentowi teledetekcyjnemu Interkosmos-Telefoto 78”
- 22 II – Sesja naukowa „Stanisław Moniuszko – twórca Opery Narodowej” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 12–14 III – Konferencja naukowa „Systemy analiz ekonomicznych działalności branż przemysłowych”
- 26–27 III – Sesja naukowa „Środowisko naturalne i historyczne Łęczycy, jego przemiany i kierunki rozwoju” (Oddział w Łęczycy)
- 14–15 IV – Konferencja naukowa „Celowość i warunki integracyjne systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej”
- 3 V – Sesja naukowa „Polska Piastów” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14–15 V – Konferencja naukowa „Celowość i warunki integracji systemów informatycznych w zarządzaniu procesami produkcji budowlanej”
- 9 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 22 VI – Sesja Międzynarodowej Asocjacji Geologii Inżynierskiej „Zmiany środowiska geologicznego pod wpływem działalności człowieka”
- 4 IX – Międzynarodowa konferencja na temat stratygrafii i zlodowacenia Wisły „Vistulian Stratigraphy”
- 25–27 IX – IX Doroczna Konferencja Polityki Społecznej
- 15 XI – Sesja naukowa „Jan Kochanowski i jego czasy” (Oddział w Wyszogrodzie)

1980

- 23 IV – Sesja popularnonaukowa „Portret Juliusza Słowackiego” (Oddział w Wyszogrodzie)

- 7 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15–16 VI – II konferencja naukowo-techniczna „Integracja systemów informatycznych i informacyjnych w procesie inwestycyjnym”
- 20 XI – Sesja popularnonaukowa „Teatr Polski 1918–1939” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7–9 IX – VI Konferencja Naukowa Psychiatrów Polskich i Czechosłowackich
- 20–21 IX – Sesja naukowa „Powstanie listopadowe w literaturze polskiej”
- 22–25 IX – X Krajowa Konferencja Polityki Społecznej
- 9–11 XII – Konferencja naukowa międzynarodowa na temat problemów rodziny wiejskiej w Europie

1981

- 9 IV – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce – Wisła a muzyka” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 IV – Sesja popularnonaukowa „Karol Szymanowski – Ojciec polskiej współczesności muzycznej dwudziestego stulecia” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 9 VI – Seminarium naukowe „Problemy muzealnictwa etnograficznego na Mazowszu” (Oddział w Sierpcu)
- 24–25 IX – Konferencja naukowa „Skuteczność skarpy wiślanej i metody jej zabezpieczenia na przykładzie Płocka i Dobrzynia”
- 6 X – Sesja popularnonaukowa „Jan Śniadecki – Patron powszechnego oświecenia” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5–10 X – Konferencja naukowa poświęcona aktualnym problemom reformy gospodarczej
- 16–18 X – Sympozjum naukowe „Doświadczenia i możliwości współpracy Białostockiego Ośrodka Badań Naukowych i TNP” – referaty, m.in.: dr inż. Jakub Chojnacki *Podstawowe zadania TNP jako organizacji społecznej, samorządnej i autonomicznej*, dr Kazimierz Askanas *Prace naukowo-badawcze oraz ekspertyzy wykonywane w TNP i ich aspekt finansowy*, dr Tadeusz Chrostowski *Wydawnictwa TNP – legitymacją działalności naukowej i ich wpływ na budżet towarzystwa*
- 23–24 IX – II Krajowe Sympozjum „Problemy budowy oraz eksploatacji maszyn i urządzeń rolniczych”
- 23–25 IX – III naukowa konferencja na temat fizjologii i patologii konia
- 18 XI – Sesja popularnonaukowa „Stosunki polsko-radzieckie w latach 1945–1965” (Oddział w Sierpcu)
- 23–24 XI – Konferencja muzealna „Rzeźba ludowa na Mazowszu” – referaty, m.in.: dr Anna Kuczyńska-Iracka *Dawna rzeźba na Mazowszu*,

dr Aleksander Jackowski *Rzeźba ludowa na tle współczesnej kultury polskiej*, dr Franciszek Midura *Sierpecki ośrodek rzeźby ludowej*, ks. mgr Ryszard Karpiński *Dawna rzeźba ludowa w zbiorach Muzeum Diecezjalnego w Płocku*

- 29 XI – Sesja popularnonaukowa „Józef Ignacy Kraszewski – autor powieści o dziejach Polski” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 XII – Sesja popularnonaukowa „Maria Dąbrowska. Twórczość i dzieło – czyli historia rodzinna” (Oddział w Wyszogrodzie), mgr Ana Milewska „Rola Cepelii w kształtowaniu osobowości twórców ludowych”

1983

- 1 III – Sesja popularnonaukowa „Fryderyk Chopin – Kwiaty Polskie” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 V – Sesja naukowa „Paweł Włodkowic z Brudzenia. Życie i dzieło”
- 9–10 IX – Konferencja naukowa „Problemy zagospodarowania przestrzennego terenów zagrożonych powodziami na przykładzie wybranych województw Polski Centralnej”
- 19–22 IX – Międzynarodowa sesja naukowa „Metodyka sporządzania map krajoznawczych
- 4–7 X – Międzynarodowa Sesja naukowa „Stratyfikacja struktur społecznych w Polsce i Czechosłowacji od XVI/XVII wieku”
- 17 XII – Sesja popularnonaukowa „Józef Czechowicz – poeta dwudziestolecia”

1984

- 28 IV – Sesja popularnonaukowa „Polska w okresie Jagiellonów” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5–6 V – Sesja naukowa „Polska–Indie. Czym się różnimy?”
- 18–19 V – Sesja naukowa „Kultura literacka ośrodków prowincjonalnych Królestwa Polskiego”
- 21–26 V – Międzynarodowa Konferencja Naukowa „Wpływ zbiorników retencyjnych na ustrój hydrologiczny i jakość wody”
- 8–9 VI – Konferencja Pedopsychiatrów
- 2–5 VII – Międzynarodowa sesja naukowa matematyków
- 1 IX – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce – znaczenie handlu wiślanego” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 X – Sesja popularnonaukowa „Krzysztof Kamil Baczyński – żołnierz, poeta, czasu kurz” (Oddział w Wyszogrodzie)

- 17 XI – Sesja popularnonaukowa na temat „Łęczycza turystyczna” (Oddział w Łęczycy)
- 19 XII – Międzynarodowe sympozjum polsko-niemieckie poświęcone XX-leciu współpracy miast Schwedt nad Odrą i Płocka

1985

- 15 IV – Sesja popularnonaukowa „Tadeusz Kościuszko – Naczelnik Narodu” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 1 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 VIII – Sesja naukowa „Bolesław III Krzywousty” – referaty, m.in.: prof. Gerard Labuda *Bolesław Krzywousty i jego czasy*, mgr Stanisław Kostanecki *Bolesław Zwycięski zwany Krzywoustym i Płock*, prof. Włodzimierz Szafranski *Szczątki Bolesława Krzywoustego w Katedrze Płockiej*
- 19 X – Sesja naukowa „Dzień kapitana żeglugi wielkiej, Antoniego Tyca” (Oddział w Wyszogrodzie)

1986

- 10 III – Sesja popularnonaukowa „Wincenty Witos – droga do wolności” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 VI – Sesja naukowa „Mazowsze a Warszawa”
- 11 XI – Sesja popularnonaukowa „Jerzy Szaniawski – samotnik, humorysta, tragic” (Oddział w Wyszogrodzie)

1987

- 7 IV – Sesja popularnonaukowa „Mieczysław Karłowicz – Odwieczne Pieśni” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5 IX – Sesja naukowa „Vuko Karadžić – wybitny Słowianin w 200. rocznicę urodzin”
- 5 IX – Sesja naukowa „750. rocznica lokacji miasta Płocka”
- 11 XI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce – wiatr od Wisły” (Oddział w Wyszogrodzie)

1988

- 26 II – Sesja naukowa „Człowiek wobec zagrożeń współczesnego świata” (Oddział w Sierpcu)

- 10 III – Sesja popularnonaukowa „150. rocznica Klubów Demokratycznych i Stronnictwa Demokratycznego”
- 20 III – Sesja naukowa „Bolesław Leśmian – niepoprawny istnieniowiec” – referaty, m.in.: prof. dr Jacek Trznadel *Bolesław Leśmian dzisiaj*, mgr Anna Czabanowska-Wróbel *Baśń jako światopogląd – baśń i baśniowość w twórczości Bolesława Leśmiana* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 25 III – Sesja popularnonaukowa „Muzyka Henryka Wieniawskiego” – referaty, m.in.: mgr Edward Olbromski *Lublin dom rodzinny Henryka Wieniawskiego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 IV – Sympozjum naukowe „Działania innowacyjne w województwie płockim na rzecz realizacji reformy”
- 10 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce” – referaty, m.in.: mgr Wojciech Pieniążek *Wieś Chałupki na wyspie wiślanej*, dr Zbigniew Morawski *Wyszogrodzki handel wiślany*, mgr Jerzy Szatygin *Nadwiślańskie osadnictwo holenderskie w rejonie Puszczy Kampinoskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 VI – Konferencja naukowa „Rola Wisły w Polsce” – referaty, m.in.: mgr Edward Olbromski *Rola morza w rozwoju cywilizacji*, prof. Wacław Odyniec *Gdańsk największy port Rzeczypospolitej i jego rola w kulturze polskiej XVII–XVIII wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 IX – Sesja popularnonaukowa poświęcona 50. rocznicy bitwy nad Bzurą (Oddział w Łęczycy)
- 20 X – Sesja naukowa na temat Zygmunta Krasińskiego – referaty, m.in.: dr Andrzej Fabianowski *Mysł polityczna Zygmunta Krasińskiego*, prof. Zbigniew Sudolski *Refleksje nad korespondencją Krasińskiego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 XI – Sesja „70-lecie odzyskania przez Polskę niepodległości” (Oddział w Sierpcu)
- 17 XI – Sesja naukowa „Z Sienkiewiczem po Mazowszu i Ziemi Płockiej” – referaty, m.in.: doc. M. Łojek *Ignacy Chrzanowski jako badacz Henryka Sienkiewicza*, prof. M. Kosman *Skrzetuscy w historii i legendzie literackiej*, prof. L. Ludorowski *Witold Gombrowicz o Henryku Sienkiewiczu*, dr M. Marcjan *Adaptacje filmowe dzieł Sienkiewicza*
- 19 XI – Sesja popularnonaukowa „W 200. rocznicę urodzin Wincentego Hipolita Gawareckiego – badacza dziejów ojczystych, historyka Mazowsza” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 24 XI – Sesja naukowa poświęcona dorobkowi oddziału (Oddział w Sierpcu)

1990

- 2 V – Sesja naukowa „Bolesław Prus – serce serc – duch żywiący” – referaty, m.in.: prof. Stanisław Fita *Bolesław Prus a pozytywizm*, prof. Janina Kulczycka-Saloni *Bolesław Prus wobec zbliżających się przemian dziejów*, dr Ewa Paczowska *Lalka, czyli rozpacz świata* (Oddział w Wyszogrodzie)

1991

- 14–18 V – Sesja naukowa „Ośrodki władzy książęcej na Mazowszu Północnym”
- 15–16 IX – III płocka konferencja „Informacyjne systemy zarządzania w budownictwie”
- 22–23 XI – Sympozjum „Prasa lokalna” (wspólnie z Instytutem Uniwersytetu Warszawskiego) – 20 referatów z 12 ośrodków akademickich
- 25 XI – Sesja popularnonaukowa – referaty, m.in.: prof. dr hab. Jan Fijałek *Organizacja opieki zdrowotnej w Królestwie Polskim w I poł. XIX wieku*, dr Tadeusz Srogosz *Organizacja lecznictwa w I Rzeczypospolitej*, dr Kazimierz Ladorudzki *Krótki zarys historii szpitala powiatowego w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 1991 – Sesja naukowa „Spojrzenie na Armię Krajową z perspektywy 50 lat 1941–1991” (w ośrodkach: Czerwińsk, Wyszogród, Płońsk, Ciechanów, Mława, Płock – Oddział w Wyszogrodzie)

1992

- IX – Sesja naukowa „Jan Józef Lipski 1926–1991 historyk literatury i krytyk literacki, żołnierz” – referaty, m.in.: prof. Roman Loth *Wspomnienie o historyku literatury*, red. dr Andrzej Friszke *Jan J. Lipski – niepokorny inteligent* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 2 X – Sesja naukowa „Mazowsze i Podlasie w badaniach historycznych” – referaty, m.in.: prof. H. Samsonowicz *Dzieje Mazowsza – stan badań i potrzeby badawcze*, prof. M. Ciechocińska *Mazowsze wobec transformacji społecznych*, dr J. Kazimierski *Baza źródłowa do badań nad Mazowszem i Podlasiem*, dr A. Kociszewski *Dorobek badawczy Ciechanowa*
- 17 XII – Sesja naukowa „Jan Józef Lipski historyk literatury i krytyk literacki, żołnierz AK, obrońca praw człowieka”

1993

- 21 I – Sesja popularnonaukowa „W 130. rocznicę wybuchu powstania styczniowego” – referaty, m.in.: dr M. Chudzyński *Województwo płockie w powstaniu styczniowym*, dr A. Stogowska *Odbicie powstania styczniowego w materiale źródłowym w Archiwum Państwowym w Płocku*, prof. M.M. Grzybowski *Duchowieństwo diecezji płockiej w powstaniu styczniowym*
- 19–29 III – Sesja naukowa „Mężowie stanu II Rzeczypospolitej (w ośrodkach: Wyszogród, Czerwińsk, Płońsk, Mława, Pułtusk, Płock) – referaty, m.in.: prof. Zbigniew Wójcik *Józef Piłsudski – życie dla Polski*, dr Tadeusz Chrostowski *Rok 1920 w Płocku i Wyszogrodzie*, dr Henryk Bułhak *Instytut im. Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku. Ludzie i działalność*, mgr Zygmunt Kurek *Historia kryzysów gospodarczych świata i Polski*, prof. dr hab. Marian M. Drozdowski *Antykryzysowy plan wicepremiera Eugeniusz Kwiatkowskiego i jego realizacja*, dr Arkadiusz Kołodziejczyk *Maciej Rataj – marszałek Sejmu II Rzeczypospolitej*, dr Tadeusz Krawczyk *Nieznane relacje o Prezydencie Gabrielu Narutowiczu*, mgr Witold Bublewski *Rola i znaczenie Delegatury Rządu w latach 1946–1948 w rozbudowie Wybrzeża i portu w Gdyni*, prof. dr hab. Marian M. Drozdowski *Stefan Starzyński jako polityk gospodarczy i prezydent Warszawy*, dr Marian Chudzyński *Działalność patriotyczna Ignacego Jana Paderewskiego (Oddział w Wyszogrodzie)*
- 19 IV – Sesja naukowa w sprawie uczczenia pamięci i dorobku mgr Jadwigi Grodzkiej – wybitnej łączycanki – referaty, m.in.: prof. dr hab. Tadeusz Gałamon *Jadwiga Grodzka – nauczycielka*, prof. dr hab. Romuald Olaczek *Laska ze szlaku – wspomnienie o Jadwidze Grodzkiej*, prof. dr inż. arch. Henryk Jaworowski *Jadwiga Grodzka jako opiekunka zabytków Łęczycy*, prof. dr hab. Tadeusz Poklewski *Kontakty archeologa z Jadwigą Grodzką (Oddział w Łęczycy)*
- 26 X – Sesja naukowa „Trójstronność – syndykalizm współczesny i jego przeszłość”
- 15 XI – Sesja naukowa „Władysław Zarachowicz – przewodniczący O/TNP w Łęczycy w latach 1977–1991” – referaty, m.in.: Bolesław SolarSKI *Życie i działalność Władysława Zarachowicza*, Tadeusz Poklewski *Władysław Zarachowicz jako mecenas kultury i nauki w Łęczycy*, Wanda Gniazdowska *Władysław Zarachowicz jako adwokat i członek Zrzeszenia Prawników Polskich (Oddział w Łęczycy)*

- 8 XII – Konferencja międzynarodowa „Kresy, Syberia i literatura” – referaty, m.in.: prof. Romuald Brazis *O Uniwersytecie Polskim na Litwie*, dr Anna Stogowska *Płocczanie na Syberii*
- 1993 – Sesja naukowa: „Stefan Kardynał Wyszyński – człowiek wielu wymiarów i Jego nauka społeczna” (w ośrodkach Czerwińsk, Wyszogród, Płońsk, Ciechanów, Mława) – referaty, m.in.: ks. mgr Wojciech Szulczyński *Sługa Boży ks. Kardynał Stefan Wyszyński – Prymas Polski*, mgr Edward Olbromski *Droga do Lasek pod Warszawą księdza Stefana Wyszyńskiego*, mgr Kazimierz Pacuski *Rola Kardynała Stefana Wyszyńskiego – Prymasa Polski w dziejach współczesnej Polski*, prof. dr hab. Czesław Bloch *Kardynał Stefan Wyszyński – obrońca Polski i Narodu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 1994
- 20 I – Sesja popularnonaukowa „Trzy postacie z okresu powstania styczniowego – Edward Jurgiens, Józef Narzymski, Franciszek Dobrowolski”
- 31 V – Sesja popularnonaukowa „Mazowsze Płockie w powstaniu kościuszkowskim”
- 8 VI – Sesja naukowa „200-lecie rocznicy powstania kościuszkowskiego” – referaty, m.in.: dr Marian Chudzyński *Insurekcja kościuszkowska na południowo-zachodnim Mazowszu*, dr Katarzyna Jedynakiewicz *Tadeusz Kościuszko jako wojskowy i przywódca polityczny* (Oddział w Łęczycy)
- 29 I – Sesja popularnonaukowa „Wybrane problemy rodziny płockiej”
- 17 X – Konferencja „Układ komunikacyjny miasta Płocka z nową przeprawą mostową przez Wisłę”
- 22 X – Konferencja naukowa na temat metod badań, teorii i wymagań technicznych w geotechnice
- 24 X – Sesja naukowa „50. rocznica powstania warszawskiego” (Oddział w Łęczycy)
- 29 XI – Sesja naukowa na temat jubileuszu 25-lecia powołania Oddziału TNP w Sierpcu (27.11.1969 r.) – referaty, m.in.: mgr Władysław Gąsiorowski *Historia Oddziału TNP w Sierpcu*, dr Marian Chudzyński *Północne Mazowsze w powstaniu kościuszkowskim* (Oddział w Sierpcu)

1995

- 18 I – Seminarium na temat najnowszych metod uprawy kalafiora (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 III – Sesja naukowa „W 60. rocznicę śmierci Józefa Piłsudskiego” – referaty, m.in.: prof. Włodzimierz Kozłowski *Sylwetka Józefa Piłsudskiego*, prof. Dariusz Górecki *Pierwsza suwerenna władza w odrodzonej Polsce* (Oddział w Łęczycy)
- 20 IV – Sesja naukowa „Działalność AK na Mazowszu – wraz z udziałem Ireny i Jana Nowaków – autorów książki *Z dziejów Armii Krajowej w Inspektoracie Płocko-Sierpeckim*” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 3 V – Sesja jubileuszowa „175 rocznica założenia TNP” – referaty, m.in.: prof. Aleksander Gieysztor *Towarzystwo Naukowe Płockie w Polsce i na Mazowszu*, dr Marian Chudzyński *175 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego w służbie regionu i kraju*
- 23 V – Sesja naukowa „W 50. rocznicę zakończenia II wojny światowej” – referaty, m.in.: dr Leszek Olejnik *Skutki polityczne II wojny światowej*, prof. Włodzimierz Kozłowski *Wkład militarny Polski w zwycięstwo nad faszyzmem* (Oddział w Łęczycy)
- 8 VI – Sesja naukowa „Ochrona środowiska naturalnego” – referaty, m.in.: mgr inż. Krzysztof Kołach *Rola Wisły w Polsce*, dr Anna Kalinowska *Wisła – ostatnia naturalna rzeka Europy* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 9 X – Sesja naukowa „Maria i Aleksander Macieszowie w 50. rocznicę śmierci prezesa dr. A. Macieży”
- 3 XI – Sesja naukowa „W 500. rocznicę powstania woj. płockiego” – referaty, m.in.: doc. dr hab. Stefan K. Kuczyński *Mazowsze Płockie od księstwa do województwa*, dr Marian Chudzyński *Następcy wojewodów płockich w okresie niewoli narodowej 1793–1919* (Oddział w Łęczycy)
- 27 XI – Sesja naukowa „Życie i działalność Sławoja Felicjana Składkowskiego”

1996

- 25 II – Seminarium na temat wolnej przedsiębiorczości – wykład inauguracyjny i prowadzenie Andrzej Rutkowski (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5 III – Seminarium na temat ochrony warzyw przed szkodnikami oraz zastosowania środków ochrony roślin firmy Sumi-Argo Poland

- 13 VI – Sesja naukowa „Rok 1996 Rokiem Kultury na Mazowszu” – referaty, m.in.: prof. Stefan Kuczyński *Miejsce Mazowsza w kulturze średniowiecznej Polski*, ks. prof. Wojciech Góralski *Rola biskupów płockich w dziejach kultury na Mazowszu*, dr Anna Stogowska *Placówki życia kulturalnego i naukowego na terenie współczesnego Mazowsza*
- 28 XI – Seminarium „Wieś czysta, wieś przyjazna środowisku” – referaty, m.in.: mgr Tadeusz Harabasz *Ochrona wód na terenach wiejskich – oczyszczalnie*, mgr Witold Tomiński *Rola zadrzewień w środowisku rolniczym* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 XII – Sesja naukowa „W 150. rocznicę Henryka Sienkiewicza. W hołdzie wielkiemu pisarzowi” – referaty, m.in.: dr Bogdan Burdziej *Symbolika niewoli narodowej i miłości ojczyzny w twórczości H. Sienkiewicza*

1997

- 28 I – Seminarium „Choroby warzyw i ich zwalczanie oraz odmiany warzyw firmy Rijk Zwaan” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 IV – Sesja naukowa „W 100. rocznicę śmierci Apostoła Prusów i Głównego Patrona Polski św. Wojciecha” – referaty, m.in.: ks. Wojciech Graczyk *Historia kultu św. Wojciecha w Polsce*, ks. prof. Michał M. Grzybowski *Św. Wojciech Biskup Pragi, misjonarz Węgier, Itaki i Polski*, ks. Tadeusz Żebrowski *Droga biskupa Wojciecha do pogańskich Prus*
- 5 XI – Sesja naukowa „Władysław Smoleński – historyk Mazowsza” – referaty, m.in.: dr Anna Stogowska *Władysław Smoleński – wybitny historyk Polski i Mazowsza*, ks. prof. Michał M. Grzybowski *Rodzina Smoleńskich*, dr Wiesław Koński *Spuścizna Smoleńskiego w zbiorach TNP*
- 2 XII – Sesja naukowa „Kultura średniowiecznej Łęczycy” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Aleksander Gieysztor *U podstaw kultury doby romańskiej w Polsce*, prof. dr hab. Andrzej Abramowicz *Stare i nowe w kulturze wczesnośredniowiecznej Łęczycy*, prof. dr hab. Stefan K. Kuczyński *Z dziejów kultury i obyczajowości rycerskiej w średniowiecznej Polsce*, doc. dr Ryszard Rosin *Rola kulturotwórcza Łęczycy do końca XII w.* (Oddział w Łęczycy)
- 8–9 XII – Sesja naukowa z okazji 100-lecia urodzin „Władysław Broniewski” (z udziałem córki Broniewskiego – Marii Pijanowskiej) – referaty, m.in.: dr Bohdan Urbankowski *Broniewski – żołnierz i kochanek*, dr Waldemar Smaszcz *Wrażliwy jak czeremcha na przymrozki*, prof. Tadeusz Bujnicki *Ekspresjonizm Broniewskiego*

1998

- 4 III – Sesja naukowa „Kazimierz Askanas – człowiek i dzieło” – referaty, m.in.: dr Irena Nowakowa *Kazimierz Askanas na drogach życia*, dr Marian Chudzyński *Kazimierz Askanas – popularyzator historii Płocka*, dr Ewa Kaltenberg-Kwiatkowska *Płock jako przedmiot i pole badań. Lata 1960–1970*, Komitet Badań Rejonów Uprzemysławianych, mgr Tadeusz Zaremba *Kazimierz Askanas – badacz sztuki*, mec. Jerzy Kejna *Kazimierz Askanas jako prawnik*
- 16–17 V – Konferencja „Polska–Rosja. Rola polskich powstań narodowych w kształtowaniu wzajemnych wyobrażeń”
- 17 X – Sesja naukowa „200. rocznica urodzin Adama Mickiewicza” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Krystyna Poklewska *Przestrzeń i trwanie w „Panu Tadeuszu”*, dr Jacek Brzozowski *O bohaterze tytułowym „Pana Tadeusza”*, mgr Wiesław Kowalski – fotogramy: *Szlakiem Adama Mickiewicza (1798–1855) na Kresach Wschodnich (Oddział w Łęczycy)*
- 16 XI – Sesja „80. rocznica Odzyskania Niepodległości przez Polskę w 1918 r. „Droga do wolności” – referaty, m.in.: dr Leszek Olejnik *Spory o przyczyny odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r.*, Andrzej Klejn – wspomnienia z lat 1918–1929 i 1939–1945 *Tak było, wojenne losy rodziny (Oddział w Łęczycy)*
- 26 XI – Sesja naukowa „My z niego wszyscy...” – w 200. rocznicę urodzin Adama Mickiewicza (1798–1855) – referaty, m.in.: dr Eligiusz Szymanis *Mickiewicz w świetle najnowszych badań*, dr Krystyna Grochowska-Iwańska *Adam Mickiewicz w Rosji*, mgr Danuta Rychlewska *Utwory Mickiewicza niewyczerpanym źródłem dla teatrów i recytatorów*

1999

- 26 IV – Sesja „150. rocznica śmierci Juliusza Słowackiego” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Krystyna Poklewska *Kraj młodości szczęśliwy w „Beniowskim” J. Słowackiego*, dr Jacek Brzozowski *Juliusz Słowacki*
- 15 VI – Sesja popularnonaukowa „Płocczanie Juliuszowi Słowackiemu (1809–1849) w 150. rocznicę śmierci” – referaty, m.in.: dr Krystyna Grochowska-Iwańska *Motywy kresowe i rosyjskie w twórczości Juliusza Słowackiego*, dr Barbara Konarska-Pabiniak *Płocczanie Słowackiemu z udziałem aktorów Teatru Dramatycznego recytujących utwory Słowackiego*

- 8 IX – Sesja wspomnieniowa w 60-lecie Bitwy nad Bzurą w 1939 r. – referaty, m.in.: doc. dr Ryszard Rosin (uczestnik bitwy) – wspomnienia
- 23 IX – Sesja popularnonaukowa „W 60. rocznicę Września 1939 r. na Ziemi Płockiej” – referaty, m.in.: dr Marian Chudzyński *Bitwa pod Płockiem we wrześniu 1939 r.*, dr Grzegorz Gołębiowski *Plan operacyjny Zachód–Wschód i polskie możliwości obronne z Niemcami i Rosją*, Halina Brzóska *Pamiętnik mojej siostry o Wrześniu 1939 r.*
- 12 X – Sesja popularnonaukowa „Rola Wisły w Polsce” – referaty, m.in.: dr Witold Lenart *Nowa przeprawa mostowa szansą dla rozwoju gminy i miasta Wyszogród oraz gminy Młodzieszyn*, doc. dr Jerzy Żelaziński *Uwarunkowania hydrologiczne i hydrotechniczne przeprawy mostowej w Wyszogrodzie (Oddział w Wyszogrodzie)*
- 2 XII – Sesja naukowa „Juliusz Słowacki w 150. rocznicę śmierci” – referat dr Andrzej Fabiański i dr Eligiusz Szymanis *Spór o Polskę i postawy Polaków (Oddział w Wyszogrodzie)*
- 13 XII – Sesja naukowa z okazji 30-lecia istnienia Oddziału TNP w Sierpcu

2000

- 1–7 II – III Seminaria dotyczące problematyki warzywnictwa (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 III Seminarium „Unia Europejska a polskie rolnictwo” – prowadzenie dr Celina Błaszczuk z Instytutu Europejskiego w Łodzi (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 IV – Sesja naukowa „Władysław Stanisław Reymont z okazji obchodów 75. rocznicy śmierci pisarza” – referaty, m.in.: dr Barbara Łazińska *Model kultury tradycyjnej w „Chłopach” Władysława Stanisława Reymonta*, dr Andrzej Fabianowski *Reymont wobec tradycji romantycznej*, dr Eligiusz Szymanis *Tendencje naturalistyczne w prozie Reymonta*
- 12 V – Sesja naukowa „1000. Rocznica Zjazdu Gnieźnieńskiego. 1000-lecie Kościoła w Łęczycy” (Oddział w Łęczycy)
- 3 VI – Sesja jubileuszowa z okazji 180. rocznicy powstania Towarzystwa Naukowego Płockiego (1820–2000) – referaty, m.in.: dr Marian Chudzyński *180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego w służbie regionu i kraju*
- 7 VI – Sesja wspomnieniowa z okazji 60. rocznicy Mordu Katyńskiego – referaty, m.in.: Bolesław SolarSKI *Zamordowani w Katyniu*, dr Marian

- Chudzyński *Aleksander Sochaczewski z Iłowa – malarz polskiego losu na Syberii* (Oddział w Łęczycy)
- 12 VI – Ogólnopolska konferencja „Rola pozarządowych organizacji ekologicznych w opracowaniu i wdrażaniu programów zrównoważonego rozwoju gmin i powiatów”
- 14 IX – Sesja „Gospodarka i warunki bytowe ludności w Łęczycy w latach 1945–1954” (Oddział w Łęczycy)
- 9 X – Sesja naukowa „Doktor Aleksander Maciesza (1875–1945), wybitny Płocczanin XX wieku – w 55. rocznicę śmierci” – referaty, m.in.: dr Marian Chudzyński *Doktor Aleksander Maciesza – wybitny płocczanin XX wieku*, dr Stanisław Palczewski *Doktor Aleksander Maciesza – zasługi w dziedzinie medycyny polskiej*, mgr Janina Woźniak *Księgozbiór dr. Aleksandra Macieszy*

2001

- 19 II – Sesja naukowa z okazji wyboru najwybitniejszych sierpczan – dr Henryka Piekarska – *Sierpczanin Roku 2000* (Oddział w Sierpcu)
- 2–6 III – Seminaria na temat warzywnictwa (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5 IV – Sesja naukowa „W 80. rocznicę odznaczenia Płocka Krzyżem Walecznych przez naczelnika Państwa Marszałka Józefa Piłsudskiego” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Janusz Szczepański *Wojna 1920 r. na Mazowszu Płockim*, dr Marian Chudzyński *W 80. rocznicę odznaczenia m. Płocka Krzyżem Walecznych przez Naczelnika Państwa Marszałka Józefa Piłsudskiego za wojnę obronną 1920 r.*
- 8 X – Sesja naukowa poświęcona twórczości Cypriana Kamila Norwida w 180. rocznicę urodzin – referaty, m.in.: dr Barbara Łazińska *Norwid wobec dziedzictwa tradycji romantycznej*, dr Andrzej Fabianowski *Norwid – estetyka i etyka* (Oddział w Wyszogrodzie)

2002

- 20 III – Sesja naukowa „Pałace i dwory powiatu płockiego dziedzictwem narodowym” – referaty, m.in.: mgr Ewa Jaszczak *Pałace i dwory Płocka i powiatu płockiego – refleksje konserwatora zabytków*, dr hab. Anna Maria Stogowska *Dwory i dworki na Mazowszu Płockim i ich spuścizna w zbiorach TNP*, dr Marian Chudzyński *Słubice Mikorskich, Potockich i Grzybowskich*, inż. Tadeusz Osiński *Moje ulubione pałace i dwory powiatu płockiego*
- 6 IX – Konferencja naukowa „Towarzystwa naukowe regionalne u progu XXI wieku” – referaty, m.in.: ks. prof. Stanisław Wielgus *Uczelnie*

wyższe i instytuty naukowe w II Rzeczypospolitej. Polskie towarzystwa naukowe, Edward Hałoń *Towarzystwa naukowe ogólne na przełomie wieków*, ks. prof. dr hab. Michał Marian Grzybowski *Prezisi TNP i ich rola w upowszechnianiu kultury i nauki*, dr Marian Chudzyński *Towarzystwo Naukowe Płockie – tradycje, osiągnięcia i zadania*, prof. dr hab. Mirosław Krajewski *Rola i zadania seminarium doktoranckiego TNP w kształceniu kadr regionu*, prof. dr hab. Jacek Wiesiołowski *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk u progu XXI wieku*, dr Stanisław Kunikowski *Działalność Włocławskiego TN na rzecz społeczności lokalnych*

- 19 IX – Sesja naukowa: „Płock w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Mirosław Krajewski *Płock w okresie okupacji (1939 – 1945)*, ks. prof. dr hab. Michał M. Grzybowski *Kościół płocki w czasie okupacji*
- 9 XI – Sesja naukowa „Historyczne i współczesne racje istnienia teatru w ośrodkach lokalnych”
- 25 XI – Sesja naukowa „Polskie badania archeologiczne w Afryce Północnej” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Romuald Schild *Struktura neolityczna Wschodniej Sahary*, prof. dr hab. Karol Myśliwiec *Polska archeologia w basenie Morza Śródziemnego (Oddział w Łęczycy)*
- 6 XII – Sesja naukowa „Możliwości wykorzystania terenów nadwiślańskich położonych na Mazowszu Płockim do rozwoju turystyki i agroturystyki”

2003

- 20 I – Konferencja „Być albo nie być naukowej Biblioteki im. Zielińskich TNP”
- 26 II – Sesja naukowa „W 140. rocznicę powstania styczniowego” – referaty, m.in.: dr Marian Chudzyński *Płock i okolice w okresie manifestacji narodowo-religijnych (1861–1862)*, mgr Elżbieta Popiołek *Powstanie styczniowe w Płockiem*, mgr Danuta Rychlewska *Powstanie styczniowe w literaturze pięknej*
- 4 III – Sesja naukowa z okazji otwarcia wystawy „Ostatni leśni. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953” – referaty, m.in.: Tomasz Łobuszewski *Ostatni leśni – zbrojne podziemie niepodległościowe 1948–1953*, Jacek Pawłowicz *11 Grupa Operacyjna NSZ – Ostatni leśni Mazowsza Zachodniego*
- 8 IV – Sympozjum „Życie Warszawy w Płocku” – referaty, m.in.: dr Wiesław Koński *Mazowiecka mutacja Życia Warszawy (1947–1953)*,

- Dariusz Piekarski *Wydania regionalne Życia Warszawy. Historia oraz strategię rozwoju w 2003 i 2004 roku*
- 8 IV – Seminarium „Historia i aktualne problemy budowy drugiej przeprawy przez Wisłę w Płocku” – referaty, m.in.: dr Wiesław Koński *Historia płockich mostów*, mgr inż. Józef Krawczyk *Projektowanie płockiego mostu*, prof. Bratislav Stipanić *Główne aspekty techniczne i ekonomiczne płockiego mostu przez Wisłę*, prof. Nikola Hajdin *Zjawiska wiatrowe w fazie montażu i w fazie eksploatacji płockiego mostu*, prof. Bratislav Stipanić *Krótką informacją na temat odbudowy mostu w Nowym Sadzie w Serbii*
- 29 IV – Sesja naukowa: „Ideały św. Franciszka w życiu narodu i regionu” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Janusz Zbudniewek *Ideały św. Franciszka w życiu św. Brata Alberta Chmielowskiego*, mgr Mirosław Pisarkiewicz *Kościół i klasztor bernardyński w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 17 V – Konferencja „Euro – nowa waluta Europy”
- 5–6 IX – Sesja naukowa „Biblia od Murzynowskiego do dzisiaj” – referaty, m.in.: ks. prof. Michał Grzybowski *Stanisław Murzynowski – życie i twórczość*, dr Jan Szturc *Wkład ewangelików w kulturę polską*, dr Adam Wróbel *Regionalizmy dobrzyńskie w twórczości Stanisława Murzynowskiego*, prof. dr hab. Jacek Olędzki *Percepcja dokonań Stanisława Murzynowskiego w Płocku*, ks. Stefan Cegłowski *Biblia Płocka*, ks. dr Waldemar Graczyk *Wzbogacanie kultury narodowej tłumaczeniami Biblii na języki narodowe*, prof. dr hab. Włodzimierz Szturc *Ewangelicy a Biblia*, ks. prof. dr hab. Bogusław Milerski *Sola scriptura*, dr Dorota Niewieczerał, prof. dr hab. inż. Jarosław Świdorski *Świeccy o Biblii dzisiaj*
- 19 IX – Sesja naukowa „Estetyczna i ekologiczna wieś mazowiecka”
- 17 X – Sesja naukowa „Tradycje muzyczne Mazowsza Płockiego” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Mirosław Perz *Polskie regiony historyczno-muzyczne*, dr Barbara Przybyszewska-Jarmińska *Muzyka biskupów płockich w pierwszej połowie XVII w.*, ks. dr Waldemar Graczyk *Działalność społeczno-kulturalna Biskupa Stanisława Łubieńskiego*, ks. dr Andrzej Leleń *Muzyka i muzycy kościelni Katedry Płockiej*, prof. dr hab. Elżbieta Zaremba *Księstwo Mazowieckie i kultura muzyczna późnego średniowiecza*, ks. prof. Tadeusz Żebrowski *Ks. Władysław Skierkowski – duszpasterz, badacz folkloru i muzyk*
- 20 X – Sesja naukowa, część II „Estetyczna i ekologiczna wieś mazowiecka” – referaty, m.in.: prof. dr hab. inż. Cezary Bocheński *Biopaliwa*, dr inż. Henryk Rode *Ogniwa paliwowe*

- 26 XI – Sesja naukowa „Barok w literaturze i sztuce Mazowsza” – referaty, m.in.: dr Krzysztof Mrowcewicz *Daniel Naborowski – z Mazowsza na Parnas*, ks. mgr Stefan Cegłowski *Zachowane elementy kultury materialnej baroku na terenie Mazowsza*
- 18–19 XII – Sesja naukowa w TNP „Mazowieckie media lokalne i regionalne” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Janusz Adamowski *Media lokalne i regionalne w Polsce*, red. Stefan Bratkowski *Niezależność dziennikarza lokalnego i regionalnego*, red. Krystyna Mokrosińska *Dziennikarze lokalni a Stowarzyszenie Dziennikarzy Polskich*, mec. Jan Stefanowicz *Dostęp do informacji publicznej, zagadnienia związane ze swobodą wykonywania zawodu dziennikarza*, Elżbieta Szubska-Bieroń *Dawna prasa lokalna na Mazowszu*, red. Seweryn Blumsztajn *Dodatki regionalne do Gazety Wyborczej*, red. Ewa Jasińska *Prasa samorządowa w Płocku*, Julia Pitera *Politycy a media*, red. Lena Szatkowska *Przemiany Tygodnika Płockiego w latach 1999–2003*, dr Barbara Konarska-Pabiniak *Prasa na prowincji na przykładzie Gostynina*, ks. Adam Łach *Prasa katolicka w Diecezji Płockiej*, ks. Kazimierz Dziadak *Media elektroniczne w Diecezji Płockiej*, red. Leszek Skierski *Program lokalny TV Płock*

2004

- 3 IV – Sesja naukowa „CRM – nowy kierunek w kontaktach z klientem”
- 20 IV – Sesja naukowa „Polska wstępuje do Unii Europejskiej” – referaty, m.in.: Zbigniew Wojtera *Zadania starostwa powiatowego w Łęczycy w związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej*, Anna Korneszczuk *Instytucje Unii Europejskiej*, dr inż. Eugeniusz Mieloch *Przebudowa polskiego rolnictwa wynikająca ze wstąpienia Polski do Unii Europejskiej*, doc. dr inż. Leonard Pluta *Rola polskiego górnictwa węgla kamiennego i brunatnego w systemie energetycznym Unii Europejskiej (Oddział w Łęczycy)*
- 22 IV – Sesja naukowa „Rola mediów w kształtowaniu świadomości ekologicznej społeczeństwa”
- 21 V – Sesja naukowa „Stulecie Gombrowicza” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Stanisław Żak *Ateizm Gombrowicza*, dr Piotr Millati z Uniwersytetu Gdańskiego *Gombrowicz wobec samobójstwa*, dr Krzysztof Łęcki *Gombrowicz intymny*, dr Paweł Ćwikła *Gombrowicz i gwałt symboliczny*, prof. dr hab. Józef Olejniczak *Gombrowicz wraca do Europy. O dzienniku trans-Atlantyckim*, mgr Jerzy Franczak *Rozbiórka chaosu. Gombrowicz i modernistyczne utopie poznawcze*, prof. dr hab. Jerzy Jarzębski *Gombrowicz – klasyczny, genialny, nowoczesny*

- 29 V – Sesja poświęcona kulturze hiszpańskiej – referaty, m.in.: Renata Bartnik *Wpływ wydarzeń historycznych na malarstwo Goi*
- 4 VI – Konferencja wiślana (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 VI – Konferencja z okazji Światowego Dnia Ochrony Środowiska „Zagospodarowanie Doliny Środkowej Wisły jako poprawa jakości życia mieszkańców Mazowsza” – referaty, m.in.: prof. Stefan Kozłowski *Jak wykorzystać powiatowe i gminne programy ochrony środowiska do starania się o środki Unii Europejskiej?*, dr Witold Lenart *Koncepcja zagospodarowania unikatowych terenów Doliny Wisły – od Warszawy do Włocławka*, dr Jerzy Romanowski *Ocena wpływu zagospodarowania Wisły na środowisko*, dr Kazimierz Waluch *Możliwości finansowania projektu „Zagospodarowanie Doliny Środkowej Wisły”* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 9–10 IX – Sesja naukowa „Kultura żydowska na Mazowszu” – referaty, m.in.: dr Paweł Fijałkowski *Początki obecności Żydów na Mazowszu i w Płocku (XII–XV wieku)*, Ninel Kameraz-Kos *Od narodzin do śmierci – obyczaje żydowskie*, dr Eleonora Bergman *Architektura synagog Mazowsza*
- 22 X – Sesja naukowa: „II Płockie Spotkania Muzykologiczne” – referaty, m.in.: prof. Tadeusz Maciejewski *Prolegomena do dziejów kapel na Mazowszu. Czerwińsk i Pultusk*
- 15 XI – Sesja naukowa „90. rocznica wybuchu I wojny światowej i 65. rocznica wybuchu II wojny światowej” – referaty, m.in.: prof. Andrzej Tomczak *Bitwa łódzka w 1914 roku i co ją poprzedziło*, dr Przemysław Olszowski *Legiony Polskie 1914–1918. Działania militarne i rola polityczna*, prof. dr hab. Włodzimierz Kozłowski *37 Pułk Piechoty im. Ziemi Łęczyckiej. Powstanie i udział w Bitwie nad Bzurą*, prof. dr hab. Tadeusz Olejnik *Wieluń – polska Guernica* (Oddział w Łęczycy)
- 1 XII – Sesja naukowa „Czasopisma społecznego ruchu naukowego” – referaty, m.in.: dr Wiesław Koński – na temat genezy powstania i rozwoju „Notatek Płockich”, prof. dr hab. Tomasz Goban-Klas *Czasopisma popularnonaukowe w erze multimedialności*
- 6 XII – Sesja naukowa „50 lat produkcji kombajnów zbożowych w Polsce”
- 2005**
- 10 I – Sesja naukowa „Globalne społeczeństwo informacyjne” – referaty, m.in.: dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski *Potrzeba tworzenia ustaw w warunkach powstawania społeczeństwa informacyjnego*

- 22 II – Seminarium – referaty, m.in.: mgr inż. Małgorzata Lipczyńska *Możliwości wykorzystania środków finansowych Unii Europejskiej przez gospodarstwa rolne w Polsce – PROW* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 1 III – Seminarium zorganizowane przez Stowarzyszenie Centrum Innowacji Społeczeństwa Informacyjnego we współpracy z TNP i Izbą Gospodarczą Regionu Płockiego.
- 15 III – Seminarium na temat hodowli zwierząt gospodarskich (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 IV – Konferencja z okazji Dnia Ziemi i 30-lecia Mazowieckiego Obserwatorium Geograficznego UW w Murzynowie „Nauka i administracja w rozwiązywaniu problemów ekologicznych Mazowsza Płockiego” – referaty, m.in.: Andrzej Hasa *Zmiany stanu środowiska na Ziemi Płockiej w latach 1980–2004*, dr Witold Lenart *Prace badawcze Uniwersytetu Warszawskiego dotyczące wpływu na stan środowiska zakładów rafineryjnych i petrochemicznych w Płocku*, prof. Andrzej Bukowski *Prace badawcze Politechniki Warszawskiej dotyczące interakcji zakładów rafineryjnych i petrochemicznych w Płocku i stanu środowiska naturalnego*, dr n. med. Piotr Tyszko *Wybrane aspekty i badanie stanu zdrowia mieszkańców Płocka w związku z zagrożeniami środowiskowymi*, Janina Kawałczewska *Wykorzystanie prac badawczych prowadzonych przez uczelnie w decyzjach administracji rządowej i samorządowej*, dr inż. Andrzej Tyszecki *Nauka i nowoczesne zarządzanie środowiskiem*
- 30 V – Seminarium „130 lat straży ogniowej w Płocku”
- 2 VI – Sesja jubileuszowa z okazji 185-lecia założenia TNP „Rola regionalnych towarzystw naukowych w budowaniu społeczeństwa obywatelskiego” – referaty, m.in.: dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski – przybliżył historię Towarzystwa Naukowego Płockiego, prof. dr hab. Jan Strelau *Miejsce i rola regionalnych towarzystw naukowych w kształtowaniu społeczeństwa opartego na wiedzy*, prof. dr hab. Henryk Samsonowicz *Granice społeczeństwa obywatelskiego – granicami Europy*, ks. prof. Michał Grzybowski *O skarbach i ludziach Towarzystwa Naukowego Płockiego w 185. rocznicę jego założenia*
- 6 VI – Sesja w 60. rocznicę zakończenia II wojny światowej – referaty, m.in.: prof. dr hab. Tadeusz Poklewski *Linia Maginota 1923–1945. Smętne dzieje*
- 9 VI – II Konferencja Wyszogrodzka: „Zrównoważony rozwój doliny dolnej Wisły” – referaty, m.in.: prof. dr hab. inż. Stefan Kozłowski

- Szanse doliny Wisły w Zjednoczonej Europie*, dr Ewa Gacka-Grzesikiewicz *Koncepcja utworzenia Wiślańsko-Narwiańskiego Parku Krajobrazowego*, dr Wiesław Komendarek *Szkoła Czystej Produkcji dla samorządów województwa mazowieckiego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 IX – Sesja poświęcona rewolucji 1905–1907 – referaty, m.in. dr Marian Chudzyński *Walka o język polski i swobody narodowe w okresie rewolucji 1905–1907 w powiecie łęczyckim* (Oddział w Łęczycy)
- 29 IX – Sesja „Mikołaj Rej – w 500. rocznicę urodzin” – referaty, m.in.: Danuta Rychlewska *Osobowość twórcza Reja na tle epoki*, prof. dr hab. Janusz T. Maciuszko *Mikołaj Rej jako pisarz ewangelicki*
- 7 X – Sesja naukowa „Dr Aleksander Maciesza (1875–1945) – w 130. rocznicę urodzin i 60. rocznicę śmierci” – referaty, m.in.: dr hab. Anna Stogowska *Aleksander Maciesza jako Prezes Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 1907–1945*, dr n. med. Marek Świtalski *Osiągnięcia Aleksandra Macieszy w dziedzinie medycyny*, dr Tomasz Kordala *Dorobek naukowy Aleksandra Macieszy w zakresie antropologii i archeologii*
- 14 XI – Sesja naukowa „Szkolnictwo wyższe w Płocku wczoraj, dziś i jutro” – referaty, m.in.: dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski *Dobre kształcenie i rozwój kadry drogą do nowoczesności i atrakcyjności miasta Płocka*, ks. dr Bogdan Czupryn *O historii i teraźniejszości płockiego Wyższego Seminarium Duchownego*, prof. dr hab. Eugenia Anna Wesołowska *Działalność Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica*
- 14 XII – Sesja naukowa w 150. rocznicę śmierci Adama Mickiewicza „Spotkanie z Mickiewiczem” – referat, m.in.: prof. Alina Kowalczykowa *Pejzaże Mickiewicza*

2006

- 20 IV – Konferencja „Odpady a środowisko przyrodnicze Mazowsza Zachodniego”
- 29 V – Sesja naukowa „Aktualności problemów edukacji ustawicznej” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Eugenia Anna Wesołowska *Kształcenie ustawiczne w polityce edukacyjnej państwa*, prof. dr hab. Józef Półturzycki *Aktualności problemów edukacji ustawicznej*, dr Anna Frąckowiak *Edukacja ustawiczna a szkoły wyższe w XXI wieku*, mgr inż. Mariusz Portalski *Potrzeby kształcenia ustawicznego osób z wyższym wykształceniem w kontekście wymagań rynku pracy w subregionie płockim*, dr Liliana Tomaszewska *Specyfika edukacji ustawicznej kobiet*, mgr Ewa Bartuś *Kształcenie ustawiczne osób niepełnosprawnych a zapotrzebowanie rynku pracy*

- 5 VI – Konferencja „Zróżnicowanie kulturowe regionu: Płock i okolice” – referaty, m.in.: dr Katarzyna Waszczyńska *Czym jest tożsamość? Rozważania metodologiczne a rzeczywistość regionalnego zróżnicowania kultury*, dr Tadeusz Baraniuk *Radziwiacy i płocczanie, czyli o społecznym tworzeniu wizerunku sąsiada*, dr Agnieszka Kowarska *Romowie w Płocku: życie w mieście a sposób konstruowania tożsamości społecznej*, dr Jerzy Szatygin *Osadnictwo olęderskie w okolicach Płocka*
- 6 VI – III Konferencja „Z Wisłą nasza przyszłość” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 VI – Konferencja „Rok języka polskiego w TNP. Aktualne problemy językoznawcze” – referaty, m.in.: dr Adam Wróbel *Wpływy dialektu mazowieckiego na gwary pograniczne – Kujaw i Ziemi Dobrzyńskiej*, mgr Danuta Rychlewska *Wyrazy modne i nadużywane*, mgr Katarzyna Kozłowska *Kształcenie językowe w liceum – próba diagnozy*, prof. dr hab. Jerzy Podracki *Nowe rozstrzygnięcia Rady Języka Polskiego przy Prezydium PAN*
- 6 XI – Sesja, na której zaprezentowane zostały najnowsze wydawnictwa opracowane przez członków Sekcji Pedagogicznej TNP. Spotkanie
- 2007
- 26 IV – Konferencja z okazji VIII Powiatowego Dnia Ziemi „O trwały rozwój Ziemi Płockiej”
- 5 VI – Sesja naukowa „Zasługi Józefa Wybickiego dla Płocka. W 200-lecie utworzenia Departamentu Płockiego” – referaty, m.in. mgr Jan Bolesław Nycek *Polskimi śladami Józefa Wybickiego*, dr Andrzej Dwojnych *Józef Wybicki – twórca Departamentu Płockiego*, dr Marian Chudzyński *Pieśń hymniczna Józefa Wybickiego – Jeszcze Polska nie zginęła, zwana Mazurkiem Dąbrowskiego na Mazowszu*
- 12 VI – Konferencja „Regionalizm i edukacja regionalna” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Jerzy Damrosz *Czy regionalizm polski ma przyszłość?*, prof. dr hab. Andrzej Lech *Podłoże ideowe regionalizmu*, dr Damian Kasprzyk *Mazowsze Płockie – próba nakreślenia granic regionu w latach II Rzeczypospolitej*
- 15 VI – Konferencja „Przyroda nadwiślańska a inwestycje zorganizowana przez Burmistrza Gminy i Miasta Wyszogród” – referaty, m.in.: dr Ewa Gacka-Grzesikiewicz *Utworzenie wiślańsko-narwiańskiego parku krajobrazowego – elementy strategii rozwoju doliny Wisły i Mazowsza (Oddział w Wyszogrodzie)*
- 30 X – Sesja popularnonaukowa „Stanisław Wyspiański – artysta światowy” – referaty, m.in.: dr hab. Grażyna Jurkowlaniec *Stanisław*

- Wyspiański – artysta wobec natury i kultury*, prof. dr hab. Maria Olshewska *Koncepcja teatru Stanisława Wyspiańskiego*, prof. dr hab. Andrzej Fabianowski *Stanisław Wyspiański jako krytyk i kontynuator tradycji romantycznej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 13 XI – Konferencja „Stanisław Wyspiański (1869–1907) – najbardziej wszechstronny artysta Młodej Polski” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Ewa Paczoska *Świat wyobraźni Stanisława Wyspiańskiego*
- 20–21 XI – Ogólnopolska Konferencja Naukowa „Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem województwa mazowieckiego” – referaty, m.in.: dr hab. inż. Zbigniew Kruszewski *Rola towarzystw naukowych w edukacji ustawicznej województwa mazowieckiego*, prof. dr hab. Barbara Baraniak *Pozaszkolny system kształcenia szansą na upowszechnienie idei uczenia się przez całe życie*, prof. dr hab. Józef Pólturzycki *Nadzieje i rozdroża edukacji ustawicznej*, prof. dr hab. Ewa Skibińska *Spółeczeństwo/spółeczność ucząca się – alternatywą dla edukacji ustawicznej*, prof. dr hab. Mirosław Krajewski *Prawne aspekty kształcenia ustawicznego w Polsce*, dr Danuta Kowalczyk *Edukacyjne aspekty aktywności ruchowej kobiet*, dr Zofia Kuźniewska *Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Ciechanowie i jej rola w kształceniu młodzieży*, dr Anna Frąckowiak *Kształcenie ustawiczne – mroki, cienie i zamglenia*, dr Hanna Solarczyk-Szwec *Tendencje rozwojowe edukacji ustawicznej w Niemczech*, dr Renata Góralska *Edukacja ustawiczna jako istotna funkcja szkoły wyższej*
- 26 X – Konferencja naukowa „Znaczenie działalności społecznej dla rozwoju środowisk lokalnych” – referaty, m.in.: dr Marian Chudzyński *Działalność Towarzystwa Naukowego Płockiego na rzecz społeczności lokalnej*, prof. dr hab. Antoni Rajkiewicz *Działalność społeczna w życiu człowieka na przykładzie Jakuba Chojnackiego – wieloletniego Prezesa TNP i założyciela Oddziału w Sierpcu*
- 30 XI – Konferencja „Z Wisłą nasza przyszłość” – referaty, m.in. mgr Mariusz Bieniek *Ziemia Wyszogrodzka – perspektywy rozwoju*, Jadwiga Zonenberg *Powiat płocki na rzecz zrównoważonego rozwoju Doliny Środkowej Wisły*, dr Ewa Gacka-Grzesikiewicz *Rozwój koncepcji Parku Krajobrazowego Doliny Środkowej Wisły*, dr Tadeusz Sowiński *Ochrona środowiska w „Programie dla Wisły i jej dorzecza 2020” Związku Miast Nadwiślańskich*, dr Wiesław Nowicki *Projekt Parku – co dalej?* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 7 XII – Sesja jubileuszowa „60-lecie Wisły Płock (1947–2007)” – referaty, m.in.: Zbigniew Pawłowski *Rola i znaczenie klubu sportowego Wisła Płock dla środowiska i regionu płockiego*, Marcin Ugodziński *Kibice Wisły Płock jako subkultura*
- 14 XII – Sesja naukowa „Józef Piłsudski – człowiek i polityk – z okazji 140. rocznicy urodzin Marszałka Józefa Piłsudskiego” – referaty, m.in.: prof. dr hab. Paweł Samuś *Józef Piłsudski – człowiek i polityk*, dr Grzegorz Gołębiewski *Józef Piłsudski – organizator i dowódca Wojska Polskiego*

Interdyscyplinarne odczyty i referaty organizowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1907–2007

1907

Stefan Gorski *Z dziejów literatury topograficznej ziem płockich*
Gustaw Zieliński *O przedhistorycznych pomnikach guberni Płockiej*

1908

Ignacy Gościcki *O samorządzie Anglii i Francji*

1909

Maria Maciesza *Kierunki działania instytucji Towarzystwa Naukowego
Płockiego w ogóle, a biblioteki–czytelni w szczególności*
Kazimierz Nitsch *Stan obecny językoznawstwa w Polsce*

1918

Maria Maciesza *Powstanie listopadowe w Płocku*

1919

Odczyt z pokazem wydawnictw, medali i monet związanych
z Gdańskiem
Antoni Lanterbach *Leonardo da Vinci*

1920

Henryk Opieński – odczyt na temat muzyki
Julian Kłos – odczyt na temat architektury

1925

Maria Maciesza *Mazowsze Płockie jako region geograficzny*

1928

Ks. Władysław Mąkowski *Stanisław Łubieński biskup płocki jako bibliofil*

Dr Aleksander Maciesza *Dr Leon Rutkowski jako badacz naukowy*

Ks. Władysław Mąkowski *Trzej Prawdzice z Golczewa, bracia Sowki, na stolicy biskupiej w Płocku w XIV wieku*

Ks. Władysław Skierkowski *Puszcza kurpiowska w pieśni*

1929

Jan Morawiec *Organizacja pośrednictwa pracy*

Leonard Szlagier *Wykonanie reformy rolnej na terenie powiatu płockiego*

1930

Dr Józef Żenczykowski *Powiat płocki pod względem łowieckim*

Józef Malewski *Rybołówstwo w powiecie płockim*

Witold Kowalczyk *Położenie, kształt powierzchni i budowa geologiczna powiatu płockiego*

Inż. Tyrała *Port handlowy w Płocku*

1931

Ks. Bronisław Lutyński *Św. Augustyn jako psycholog*

Dr S. Baley *Znaczenie psychologii wychowawczej dla wychowania*

Ks. dr Franciszek Sieczka *Rola wprawy i przyzwyczajenia w pedagogice*

Ks. Bronisław Lutyński *Najnowsze kierunki w psychologii*

Dr Franciszek Zieleńczyk *Ogólny pogląd na filozofię polską*

Ks. Bronisław Lutyński *Rola psychologa w szkole*

Ignacy Studnicki *Jak obserwować dziecko*

Ks. Bronisław Lutyński *Ogólne linie duchowego rozwoju dziecka*

Dr A. Balicki *Literatura polska ze stanowiska dydaktyki*

Ks. Bronisław Lutyński *Idealy dziecięce, ich kolejność i rozwój*

Grzegorzewski *Uprawa wikliny i koszykarstwo w powiecie płockim*

1932

Dr Marcin Kacprzak *Ameryka widziana oczami Europejczyka*

Faustyn Piasek *Z dziejów seminarium nauczycielskiego w Wymyślinie*

Ks. Ignacy Marciniak *Zmiany roślinności i klimatu w Europie Środkowej w epoce polodowcowej*

1933

- B. Maciejewski *Obrona Płocka 1920 roku*
Ks. Władysław Mąkowski *Przemysł i handel w Płocku na przełomie XV i XVI wieku*
Ks. dr Mieczysław Żywczyński *Organizacja VII Kongresu Międzynarodowego Nauk Historycznych w Warszawie*
Dr Aleksander Maciesza *Wrażenia z XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników oraz z Wystawy w Poznaniu*
Cyglerowa *Sprawozdanie z Sekcji przyrodniczo-dydaktycznej XIV Zjazdu Lekarzy i Przyrodników w Poznaniu*
Dr Aleksander Maciesza *Osobnik jako przedmiot studiów antropologicznych*
Ks. Władysław Mąkowski *Nazwy topograficzne na Mazowszu*

1934

- Ks. Władysław Skierkowski *Gody na Kurpiach*
Ks. Władysław Mąkowski *Drukarnie, druki i księgarnie w Płocku w okresie 1809–1867*
W. Jeleniewska *O płocczaninie Józefie Dobrskim, publicyście polskim, literacie francuskim*
C. Ścisłowski *Działalność naukowa prof. Ignacego Mościckiego, prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej*

1935

- Ks. Władysław Mąkowski *Budownictwo kościelne na Mazowszu w okresie 1863–1905*
Jerzy Chyczewski *Kolegiata pultuska na tle architektury mazowieckiej XV i XVI wieku*
Ks. dr Mieczysław Żywczyński *VI zjazd historyków polskich w Wilnie*
Dr Julian Pulikowski *O zbieraniu pieśni ludowych*
Ks. Władysław Mąkowski *Z dziejów architektonicznych gmachu teatru płockiego*

1936

- Dr Aleksander Maciesza *Z dziejów kultury artystycznej Płock. Julian Zawodziński*
Dr E. Dobaczewski *O Hiszpanii*

Ks. Władysław Skierkowski *Zwyczaje i wierzenia żniwne na Kurpiach*
Dr Konrad Jażdżewski *Jak powinna wyglądać skuteczna współpraca nauczycielstwa z naukowymi instytucjami archeologicznymi*
Dr Witold Doroszewski *Mazowsze, jego kultura i praca nad jej poznaniem*

1937

Kazimierz Staszewski *Plany i pomiary miasta Płocka od roku 1793 do lat ostatnich*
M. Nałęcz *Sprawa sieci szkolnej w Płocku*
Julia Kisielewska *Sprawa utworzenia w Płocku pedagogium*
Edward Płoski *Wspomnienia ze studiów uniwersyteckich w Petersburgu i o początkach wpływów radykalnych rosyjskich na młodzież polską*
Dr Aleksander Maciesza *Sprawa stulecia fotografii w Polsce*
Ks. Władysław Mąkowski *700-lecie Rynku Kanonicznego w Płocku*

1938

Dr Wincenty Fiećko *Życie i działalność dr. J. Jędrzejewicza w Płońsku*
Dr Aleksander Maciesza *Wincenty Hipolit Gawarecki, historyk regionalny Mazowsza*

1939

Ks. Władysław Skierkowski *Zwyczaje i obrzędy pogrzebowe na Kurpiach*

1951

16 VI – Dr Tadeusz Cieślak *Kaszubi a spór o Florianą Ceynowę*

1953

Stanisław Świerzewski *Koncepcja renesansu w polskiej krytyce artystycznej XIX w.*
Michał Cieśla *Twórczość Kochanowskiego w przekładach obcych*
Dr Maria Strzeszewska *Prasa krajowa lat 1930–1948 jako odbicie walk ideowych okresu*
Dr Stanisław Herbst *Województwo płockie w XVI wieku – stan sił produkcyjnych*
Dr W. Voisé *Andrzej Frycz Modrzewski jako działacz społeczny*

1954

- 9 VI – prof. Aleksander Gieysztor *Początki państwa polskiego w świetle najnowszych badań*
- 24 X – Andrzej Wasilewski *Powieści ostatniego roku: Kazimierz Brandys „Obywatele”, Tadeusz Konwicki „Władza”, Wilhelm Mach „Jaworowy dom”*
Roman Lutyński *Antoni Czechow*
Janusz Odrowąż-Pieniążek *Gustaw Zieliński jako pisarz*
Roman Matuszewski *Dorobek 10-lecia w zakresie literatury współczesnej i nauki o literaturze*
Kazimierz Gelinek *Płock w okresie osadnictwa*
Kazimierz Askanas *Początki impresjonizmu w Polsce'*

1955

- 27 III – dr Adam Wolff *Zagadnienia granic na Mazowszu w wiekach średnich*
- 17 IV – mgr Ryszard Górski *Kraszewski a teatr*
- 12 VI – mgr Jan Kowalewski *Mazowsze w epoce przedfeudalnej*
- 16–28 X – mgr Kazimierz Dąbrowski *Badania nad początkami państwa polskiego*
mgr Kazimierz Dąbrowski *Kultura materialna Polski średniowiecznej*
- 30 X – doc. dr Janina Kulczycka-Saloni *Krytyka literacka pozytywizmu*
prof. Stefan Pazyra *Początki miast mazowieckich ze szczególnym uwzględnieniem Płocka*

1956

- 15 I – prof. Henryk Samsonowicz *Handel Mazowsza w XV i XVI wieku ze szczególnym uwzględnieniem Płocka*
dr Irena Gieysztorowa *O zniszczeniach na Mazowszu w czasie najazdów szwedzkich*
mgr Jerzy Gąsowski *Najdawniejsza historia Płocka*
prof. Stefan Kuczyński *O Długoszu i jego roli w literaturze polskiej*

1957

- 11 VI – Krystyna Jankowska *Misterium płockie, Bolesław Krzywousty*
prof. Witold Doroszewski *Styl jako zagadnienie treści*
Julian Kawiecki *Historia Towarzystwa Wioślarskiego w Płocku*
- 14 XII – F. Dorobek *Historia TNP na przestrzeni 1820–1830, 1907–1957*
S. Kostanecki *Dr A. Maciesza płocki działacz naukowy i społeczny*
- 9 IX – kpt. rez. Wiesław Kostanecki *Armia „MODLIN” w bitwie granicznej na Mazowszu we wrześniu 1939 roku*

1958

- 27 IV – ks. Tadeusz Żebrowski *Najstarsze roczniki polskie*
2 VI – mgr Stanisław Kostanecki *Nauczyciele i wybitni wychowankowie „Małachowianki” w okresie XIII–XX wieku*
dr M. Frankiewicz *Zagadnienie rozwoju Płocka w oparciu o projekt przygotowany przez Front Jedności Narodu*
Krystyna Jankowska *Twórczość Władysława Broniewskiego*
prof. Tadeusz Kotarbiński *Cechy znamienne sprawnego działania*
Bolesław Witkowski *Zmiany w strukturze organizacyjnej państwowego przemysłu kluczowego w Polsce*

1959

- 12 I – Aleksander Czaplicki *Założenia rozwoju gospodarki narodowej w Polsce w latach 1959–1965*
8 IX – dr Włodzimierz Szafrąński *Początek Płocka w świetle dotychczasowych badań archeologicznych*
18 X – dr Tadeusz Kowalik *Ludwik Krzywicki wybitny płocczanin*

1960

- 15 III – prof. dr Jan Pazdur *1000-lecie polskiej techniki*
28 IV – mgr Julian Kajdy *Idea rewolucji Lenina a kraje gospodarczo zacofane*
3 V – Zygmunt Michnicki *Problem niemiecki a sprawa polska*
Franciszek Dorobek *Ekspansja gospodarcza NRF*

1961

- 22 I – mgr Stanisław Kostanecki *O wybitnych obywatelach Lipnowskiego w okresie od XIV do XX wieku*
19 II – mgr Józefa Rybińska *O zawodzie farmaceuty*
mgr Marcei Najder *O studiach farmaceutycznych*
5 III – mgr Stanisław Kostanecki *Zasłużeni obywatele Ziemi Dobrzyńskiej*
23 IV – Czesław Gutry *Zasłużeni powiatu mławskiego*
10 V – Jerzy Mikke *Paradoksy kulturalne Polski 1962*
14 V – Czesław Gutry *Materiały do historii powiatu płockiego znajdujące się w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich*
8 VI – dr Jerzy Gumkowski *Zbrodnie Adolfa Eichmanna jego proces*
23 X – prof. Zygmunt Młynarski *Stosunki polsko-bułgarskie w aspekcie historii*
14 XII – dr Marek Kwiek *Walka z hałasem*

1963

- 3 I – prof. Mirosław Orłowski *Współczesna integracja gospodarcza Europy*
11 II – Ryszard Matuszewski *Władysław Broniewski i jego warsztat pracy*
17 I – doc. dr Georgii Dokow *Morskie i balneologiczne leczenie w Bułgarii*
28 II – mgr Władysław Bielawski *Prawo i medycyna a proces w Liège*
22 III – red. Jerzy Rawicz *Procesy zbrodniarzy hitlerowskich w Niemieckiej Republice Federalnej*
10 V – prof. Jerzy Jodłowski *Główne problemy projektu kodeksu rodzinnego i opiekuńczego*
13 V – mgr Bolesław Szlęzak *Najwyższa Izba Kontroli a walka z nadużyciami i szkodnictwem gospodarczym*
25 V – lek. wet. Władysław Lutyński *Odpowiedzialność cywilna i karna lekarza weterynarii w związku z wykonywaniem zawodu*
17 VI – dr Dyzma Gałaj *Z badań nad problemami chłoporobotników w rejonie płockim*
30 IX – doc. Włodzimierz Szafranski *Architektura kamienna w stołecznym Płocku przed prawie tysiącem lat*

1964

- 19 I – mgr Kazimierz Askanas *O dawnej i nowej fotografii*
10 III – mgr Jerzy Pyrgała *Mazowsze Płockie w okresie rzymskim*
20 III – mgr Stanisław Kostanecki *Polska literatura średniowieczna*
12 V – mgr Stanisław Kostanecki *Uniwersytet Jagielloński i jego związki z Płockiem (w ramach obchodów 600-lecia UJ)*
17 VI – mgr Wojciech Szymański *Początki okresu wczesnośredniowiecznego na Mazowszu*
5 IX – mgr Stanisław Kostanecki *Szkoła Płocka – jej nauczyciele i wychowankowie w latach 1180–1964*
13 XI – mgr Kazimierz Askanas *O rzeźbie współczesnej*
20 XII – doc. dr Witold Gloksin *Cybernetyka a niektóre zagadnienia biologii*

1965

- 14 VI – prof. Jerzy Jodłowski *Wybrane zagadnienia z kodeksu postępowania cywilnego*

1967

- 6 VI – dr inż. Edward Kowalczyk *Problemy nauki i dydaktyki w wyższym szkolnictwie technicznym*

- 14 VI – prof. Jerzy Jodłowski *Wybrane zagadnienia z kodeksu postępowania cywilnego*
- 5 X – inż. Wojciech Chrabelski *Problemy urbanizacyjne Płocka na tle doświadczeń francuskich*
- 10 X – prof. dr Stefan Kuczyński *Ideologia Trylogii H. Sienkiewicza a prawda historyczna*
- 30 X – mgr Waldemar Rolbiecki *Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1820–1830*
- 5 XI – mgr Stanisław Kostanecki *Mirosław Zdziarski – działacz rewolucyjny klasowych związków zawodowych*
- 10 XI – prof. dr Stanisław Herbst *Tadeusz Kościuszko w 150. rocznicę śmierci*
- 22 XI – mgr Kazimierz Askanas *Sztuka Płocka okresu romańskiego*
- 27 XI – mgr Andrzej Trybulec *Współczesne kierunki rozwoju i zastosowania matematyki*

1969

- 12 II – mgr inż. Jakub Chojnacki *Płock w 1969 roku*
- 10 V – prof. Wincenty Danek *Kraszewski a Matejko*
- 23 V – mgr Stanisław Kostanecki *Militaria w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP*
- 20 VII – mgr Stanisław Kostanecki *Materiały krajoznawcze w Bibliotece im. Zielińskich TNP i ich wykorzystanie*

1970

- 2 I – mgr Kazimierz Askanas *Technika zbierania materiałów folklorystycznych na podstawie doświadczeń TNP – udział 38 osób*
- 6 IV – mgr Stanisław Kostanecki *Towarzystwo Naukowe Płockie – działalność, ludzie, zbiory*
- 2 V – mgr inż. Jakub Chojnacki *Płock historyczny i współczesny*
mgr Stanisław Kostanecki *Zbiory Biblioteki im. Zielińskich TNP, w szczególności dotyczące Torunia*
- V – mgr Kazimierz Askanas *Towarzystwo Naukowe Płockie – dzieje i działalność (1820–1970)*
- 29 V – mgr Marian Sołtysiak *O zabytkach płockich*
mgr Stanisław Kostanecki *Dzieje Płocka*
doc. Włodzimierz Szafrąński *Wykopiska płockie – podczas kursu wakacyjnego dla nauczycieli*

- doc. Kazimierz Kąkol *Nowa strategia ekonomiczna a problemy funkcjonowania środowiska informacji i propagandy*
- VI – doc. dr Włodzimierz Szafranski *Wykopaliska płockie*
- 11 IX – mgr Marian Woźniak *Wrażenia z podróży po miastach amerykańskich*
– udział 91 osób
- 17 IX – mgr inż. Jakub Chojnacki *Sprawozdanie z Kongresu Nauk Historycznych w Moskwie*
- 16 XI – doc. Kazimierz Kąkol *Nowa strategia ekonomiczna a problemy funkcjonowania środków informacji i propagandy*
- 9 XII – mgr Marcin Kamiński *Oskar Kolberg – największy zbieracz folkloru w świecie*
- 15 XII – prof. S. Lorentz *Człowiek i środowisko*

1971

- 29 I – mgr inż. Jakub Chojnacki *Wrażenia z pobytu w Moskwie z okazji XIII Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych (Oddział w Sierpcu)*
- 12 II – dr Henryk Depta *Wychowanie przez sztukę (Oddział w Sierpcu)*
- 27 II – doc. Jerzy Kubin *Stosowanie wyników badań społecznych w praktyce*
prof. Ksawery Rowiński *Rola uczelni w przygotowaniu lekarzy do społecznej służby zdrowia*
prof. Jerzy Skowroński *Prognozy rozwoju krioelktrotechniki w Polsce*
prof. Janusz Tymowski *Dwa typy inżyniera*
Edward Hałoń *Z problemów opieki Akademii na towarzystwami naukowymi*
prof. Bogdan Suchodolski *Perspektywy wychowania w PRL*
prof. A. Linke *Ochrona środowiska człowieka i przyrody*
- 12 V – mgr inż. Jakub Chojnacki *Sprawozdanie delegacji do Moskwy i Nowogrodu Wielkiego w sprawie „Drzwi Płockich”*
- 17 V – dr med. Zbigniew Szubiński *Wrażenia z podróży po wzgórzach Monte Cassino oraz po Azji Środkowej (Oddział w Sierpcu)*
- 3 VI – prof. S. Kieniewicz *Problem szans powstania styczniowego*
- 9 VI – dr Wojciech Marczyk *Funkcje szkoły w środowisku (Oddział w Wyszogrodzie)*
- 14 VI – mgr Wacław Sułkowski *Stosunki społeczno-gospodarcze Sierpca w XIX wieku*
- 9 IX – dr Tadeusz Chrostowski *Wrażenia z trzyletniego pobytu w Maroku*
- 7 X – J.W. Gomulicki *Mazowiecki krąg Norwida*

- 20 X – doc. dr hab. Władysław Zaczyński *Spoleczno-ekonomiczne determinanty celów nauczania* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 25 X – mgr inż. Bogdan Ostrowski *Dwadzieścia pięć wieków architektury i budownictwa w Tunezji*
- 26 X – mgr Franciszek Midura *Maroko – Algieria – kraj i ludzie* (Oddział w Sierpcu)
- 10 XI – dr Wojciech Marczyk *Uwarunkowanie rozwoju oświaty i kultury w okresie industrializacji* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 22 XI – mgr Kazimierz Janiak *Z pobytu w Loznicy z okazji uroczystości poświęconych Vuko Karadžićowi*
- 27 XI – mgr Stefan Tamowski *Jak patrzeć na obrazy i inne dzieła sztuki* (Oddział w Sierpcu)
- 8 XII – dr Wojciech Marczyk *Zadania szkolnictwa w procesie intensywnego uprzemysławiania* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 XII – mgr Marcin Kamiński *Śladami Wielkiego Astronoma*

1972

- 13 I – prof. Aleksander Gieysztor *Początki kultury polskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 I – prof. Antoni Rajkiewicz *Polityka zatrudnienia i płacy w nowym systemie funkcjonowania gospodarki narodowej*
- 26 I – dr Wojciech Marczyk *Niebezpieczeństwo współczesnej cywilizacji technicznej w wychowaniu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 2 II – dr Barbara Falińska *Błędy językowe współczesnej inteligencji*
- 9 II – dr Elżbieta Breilkopf *Szkolna preorientacja zawodowa na tle rozwoju technicznego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 II – dr Helena Strzezińska *Problemy społeczno-organizacyjne skracania czasu pracy i wprowadzenia 5-ciodniowego tygodnia w państwach socjalistycznych*
- 18 II – doc. dr Jan Rosner *Problemy społeczno-ekonomiczne czasu pracy i czasu wolnego*
- 25 II – dr Wiktoria Zawadzka *Poglądy ludności Płocka w przedmiocie skracania czasu pracy w świetle przeprowadzonych badań*
- 17 II – prof. Henryk Samsonowicz *Kultura polska XIV i XV stulecia* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 III – prof. Stanisław Herbst *Kultura polska doby renesansu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 III – kpt. żeglugi wielkiej mgr inż. Antoni Tyc *Polacy na morzach świata podczas II wojny światowej* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 12 IV – dr Wojciech Marczyk *Przygotowanie ucznia do korzystania z dóbr współczesnej cywilizacji* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 IV – inż. Jan Kardasiewicz *Rola informatyki w nowoczesnym zarządzaniu*
- 27 IV – Marek Komorowski *Wybrane problemy sztuki renesansowej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 V – dr Tadeusz Dowjat *Szkolnictwo obce na przykładach w warunkach współczesnej cywilizacji technicznej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 V – dr Edward Potkowski *Mikołaj Kopernik – człowiek i uczonego polskiego renesansu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 VI – prof. Zdzisław Libera *Początki nowoczesnej kultury literackiej w Polsce* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 IX – dr Ryszard Juszkiewicz *Zbrodnie hitlerowskie oraz wybrane zagadnienia z konspiracji na terenie Północnego Mazowsza w latach 1939–1945* (Oddział w Sierpcu)
- 13 IX – dr Edmund Bojarski *O Józefie Conradzie i conradologii*
- 13 X – doc. Kazimierz Kąkol *Problematyka normalizacji stosunków Polska – Niemiecka Republika Federalna*
- 28 X – dr Jerzy Skowronek *Komisja Edukacji Narodowej i jej rola dziejowa* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 X – prof. dr Ryszard Wroczyński *Kształcenie permanentne* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 4 XI – doc. dr hab. Andrzej Woszczyk *500-lecie narodzin Mikołaja Kopernika* (Oddział w Sierpcu)
- 23 XI – dr Maria Grabowska *Przełom romantyzmu w Polsce na początku XIX w.* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 13 XII – dr Mikołaj Winiarski *Koncepcja wychowania integralnego – funkcja szkoły* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 XII – mgr Kazimierz Askanas *Wpływ intensywnego uprzemysławiania na przestępczość*

1973

- 10 I – doc. dr hab. Władysław Zaczyński *Postawa twórcza nauczyciela warunkiem powodzenia dydaktycznego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 I – mgr Adam B. Empacher *Amerykańska gra prognostyczna dla zespołów miejskich*
- II – Franciszek Midura (senior) *Mikołaj Kopernik i jego epoka* (Oddział w Sierpcu)
- 22 II – prof. Janina Kulczycka-Saloni *Problem naturalizmu w literaturze w świetle ostatnich badań naukowych* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 15 III – Wiceminister Oświaty i Wychowania doc. dr hab. Jerzy Wołczyk *Aktualne problemy polityki oświatowej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 III – dr Maria Straszewska *Literatura Wielkiej Emigracji* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5 IV – dr Barbara Grochulska *Legenda Kościuszkowska* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 IV – dr inż. Mirosław Nowicki *Postęp techniczny a zmiany w strukturze zatrudnienia* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 3 V – prof. dr Andrzej Zahorski *Napoleon – prawda i legenda* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 V – Ryszard Palczewski *Polska eksploracja Hindukuszu*
- 13 V – dr Irena Wojnar *Wychowanie przez sztukę* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 V – dr Bronisław Pokrzycki *Rola nowoczesnych środków dydaktycznych w intensyfikacji procesu nauczania* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 V – dr inż. Lech Wysokiński *Problem osuwisk skarpy płockiej*
- 7 VI – mgr Kazimierz Askanas *Problemy sozologii w kraju i za granicą*
- 22 VI – dr Roman Rosiak *Inspiracyjna rola sztuki ludowej – spotkanie z poetami ludowymi*
- 27 VIII – prof. Igor Bełza *E.T.A. Hoffmann i jego związki z Płockiem*
- 6 IX – prof. dr Karel Krejčí *Secesja w Pradze*
- 20 IX – prof. dr Zdzisław Libera *Norwid i jego miejsce w polskiej kulturze literackiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 X – mgr Edward Olbromski *Jan Śniadecki jako nauczyciel narodu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 X – ks. dr Tadeusz Rutowski *Rozwój pojęcia nauki*
- 15 XI – dr Stanisław Makowski *Liryka Juliusza Słowackiego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 XI – dr Bogusław Gierlach *Średniowieczny Wyszogród*
mgr Marek Piotrowski *Nowożytne cmentarzysko szkieletowe w XV–XVIII wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5 XII – minister Józef Pińkowski *Problemy przestrzennego zagospodarowania Polski*

1974

- 10 I – doc. dr Anna Preiss *System społeczno-organizacyjny MZ RiP w świetle badań naukowych prowadzonych w latach 1965–1972*
- 7 II – doc. dr hab. Ryszard Wołoszyński *Kontakty Jana Śniadeckiego z nauką europejską* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 II – doc. dr Zofia Stefanowska *Pochwała dawności w „Panu Tadeuszu” A. Mickiewicza* (Oddział w Wyszogrodzie)

- dr Dalila Turło *Fryderyk Chopin – życie i dzieło* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 II – dr Krzysztof Rey *Modularny system planowania produkcji wytycznych postępu technicznego i programowania inwestycji*
- 24 IV – dr Janusz Majewski *Współczesna poezja polska* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 V – prof. dr hab. inż. Włodzimierz Kotowski *Adaptacja pracowników regionu płockiego w nowoczesnym przemyśle na przykładzie MZRiP*
- 16 V – mgr inż. Mieczysław Bodalski *Perspektywy rozwoju przemysłu cukrowniczego* (Oddział w Sierpcu)
- 1 VI – minister Andrzej Karpiński *Problem perspektywicznego planu rozwoju Polski*
- 6 VII – prof. Zbigniew Fallenbuchl *Problemy współczesnej Kanady*
- 26 IX – mgr Tadeusz Kowalewski *Tradycje i współczesność polskiej turystyki*
- 19 X – prof. Antoni Rajkiewicz *Światowa konferencja ludnościowa ONZ*
- 2 XI – dr inż. Bogdan Ostrowski *Budynki o siatce sześciokątnej*
- 7 XI – prof. dr Janina Kulczycka-Saloni *Bolesław Prus w oczach naszych i współczesnych* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 XI – dr hab., minister łączności Edward Kowalczyk *Postęp techniczny a kultura ogólna*” (Oddział w Sierpcu)
- 17 XII – doc. dr hab. Andrzej Woszczyk *Czy jesteśmy sami we wszechświecie* (Oddział w Sierpcu)

1975

- 7 I – mgr Edwin Klimkowski *Czynniki skutecznego kierowania i zarządzania zespołami ludzkimi* (Oddział w Sierpcu)
- 11 I – prof. Antoni Rajkiewicz *Dwanaście razy RFN*
- 14 I – dr Maria Bokszczanin *Henryk Sienkiewicz jako epistolograf* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 30 I – mgr Krystyna Szczepk *Tendencje rozwojowe współczesnego browarnictwa* (Oddział w Sierpcu)
- 12 II – inż. Janusz Łabuz *Płock roku dwutysięcznego – Funkcja i struktura przestrzenna miasta*
- 21 II – doc. dr Andrzej Bukowski *Nowe tendencje w systemach kształcenia w wyższych szkołach technicznych*
- 26 II – doc. dr Kazimierz Doktor *Wpływ metod kierowania na efektywność zespołów ludzkich* (Oddział w Sierpcu)
- 20 III – dr Jan Józef Lipski *Twórczość Jana Kasprowicza* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 III – doc. dr Henryk de Fiumel *Problemy bezpieczeństwa i współpracy w Europie*

- mgr Tadeusz Polak *Rola społeczeństwa w procesie resocjalizacji* (Oddział w Sierpcu)
- 5 IV – mgr Marcin Kamiński *Faustyn Piasek, muzyk, dyrygent, działacz społeczny, wychowawca młodych pokoleń*
- 10 IV – prof. Krystyna Daszkiewicz *Struktura oraz mechanizm działania kliki, czynniki sprzyjające jej powstawaniu i sposoby zwalczania* (Oddział w Sierpcu)
- 11 IV – mgr Jerzy Różański *Nowoczesne techniki programowania i zarządzania produkcją oprogramowania*
- 21 IV – doc. dr Julian Jakubiec *Ochrona naturalnego środowiska człowieka z uwzględnieniem zagadnień rolniczych*
- 23 IV – prof. dr, minister Kazimierz Kąkol *Węzłowe polityczno-społeczne dyrektywy nowego Kodeksu pracy*
- 27 V – prof. Stanisław Plokarczyk *Aspekty antropologiczno-metodologiczne kultury intelektualnej*
- 6 VI – mgr inż. Stanisław Michno *Podstawowe problemy przestrzenne i urbanistyczne średniowiecznego Płocka (XI–XV w.)*
- 11 VI – mgr inż. Barbara Kulpińska *Metodyka projektowania w systemów informatycznych*
- 12 IX – mgr Marian Woźniak *Polityka rozwoju regionalnego w nowym układzie administracyjnym kraju*
- 18 IX – prof. Zdzisław Libera *W dziesiątą rocznicę śmierci Marii Dąbrowskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 30 IX – mgr Wojciech Sieradzki *Cywilizacja starożytnego Wschodu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 X – prof. Aleksander Gieysztor *Geneza urzędu wojewodzińskiego w Polsce na Mazowszu i w Płocku*
dr Bohdan Kohutnicki *Etnografia współczesna, jej rola i zadania naukowo-badawcze* (Oddział w Sierpcu)
- 10 XI – mgr Stanisław Kostanecki *Dr med. Aleksander Maciesza wybitny płocczanin (w setną rocznicę urodzin)*
- 12 XI – mgr Krzysztof Konarzewski *Wiedza o osobowości w praktycznej działalności nauczyciela i wychowawcy* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 XI – dr Adam Szczęsny *Przemysł chemiczny a ochrona środowiska naturalnego człowieka* (Oddział w Sierpcu)
- 25 XI – prof. dr Szczepan Pieniążek *Rejonizacja produkcji sadowniczej w Polsce na tle nowego podziału administracyjnego kraju*
- 26 XI – Iwona Jacyna *Ziemia w asfalcie*

- 5 XII – prof. Marian Biskup *Dorobek 100-lecia Towarzystwa Naukowego w Toruniu*
- 17 XII – dr Henryk Depta *Sztuka – człowiek – świat współczesny*
- 18 XII – dr Stanisław Barańczak *Współczesna polska powieść kryminalna* (Oddział w Sierpcu)
- 20 XII – prof. dr Antoni Jarkiewicz *Gospodarka polska na przełomie pięćdziesiąt lat*

1976

- 14 I – prof. dr Roman Taborski *Stanisław Wyspiański – reżyser teatru* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 I – doc. dr Irena Maciejewska *Poezja Leopolda Staffa* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 23 I – prof. Andrzej Komar *Założenia polityki finansowej w nadchodzącym pięćdziesiątciu* (Oddział w Sierpcu)
- 26 I – prof. Bolesław Górnicki *Nowe problemy w etyce lekarskiej za szczególnym uwzględnieniem eksperymentu na człowieku*
- 30 I – doc. dr Władysław Zaczyński *Warunki powodzeń szkolnych dziecka* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 II – mgr inż. Stanisław Kabaciński *Nowoczesne metody organizacji zarządzania budową złożonych obiektów przemysłowych na przykładzie Zakładu Mleczarskiego Warszawa-Wola, realizowanego na warunkach importu „pod klucz” przez firmę norweską „LANDTEKNIK”*
- 26 II – dr Jan Wawrzyniak *Systemy partyjne współczesnych państw socjalistycznych ze szczególnym uwzględnieniem systemu partyjnego PRL* (Oddział w Sierpcu)
- 27 II – dr Jan Kowalczyk *Znaczenie pracy w życiu i rozwoju dziecka* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 III – dr Bohdan Kohutnicki: tematem spotkania było omówienie badań etnograficznych prelegenta prowadzonych wśród Indian dorzecza Amazonki (Oddział w Sierpcu)
- 12 III – dr Ryszard Grabowiecki *Nowe problemy przestrzennego rozwoju Polski na tle obecnego podziału administracyjnego*
- 13 III – Igor Dmitriewicz Nowikow *Osiągnięcia Związku Radzieckiego w podboju kosmosu*
- 26 III – dr T. Pilch *Czas wolny dziecka* (Oddział w Wyszogrodzie)
prof. dr hab. Stanisław Kubiak *Rola informacji naukowej w dobie rewolucji naukowo-technicznej* (Oddział w Sierpcu)

- 14 IV – inż. Jan Kardasiewicz *Zarys metody formułowania i rozwiązywania problemów naukowo-badawczych i badawczo-rozwojowych*
- 15 IV – mgr Franciszek Dorobek *Historia Teatru Płockiego*
- 23 IV – dr M. Nowicki *Kryteria wyboru szkoły i zawodu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 6 V – prof. dr Roman Heck *Wrocław w dziejach Polski* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 V – mgr inż. Jerzy Węclawek *Współczesne techniki emisji radiowych i telewizyjnych* (Oddział w Sierpcu)
- 25 V – dr Kvetoslava Reichertova *Rewelacyjne odkrycie tetrakonchy w Szawie Czeskiej koło Pragi (z archeologicznej problematyki słowiańskiej obrzędu cyrylo-metodańskiego)*
- 28 V – mgr Elżbieta Starorypińska *Znaczenie zapisów do klasy I (przygotowanie dziecka do nauki szkolnej)* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 31 V – prof. Jerzy Łanowski *Dramat grecki* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 2 VI – Witold Tyrakowski *Kształtowanie krajobrazu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 VI – prof. Włodzimierz Kotowski *Kultura i sztuka jako zintegrowany czynnik procesów społeczno-produkcyjnych na przykładzie płockiej Petrochemii*
- 18 X – doc. dr Bogdan Godlewski *Kształtowanie i wykorzystanie zasobów wodnych, szczególnie rzeki Wisły*
- 21 X – prof. Eugeniusz Konik *Śląsk starożytny* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 3 XI – prof. dr Jan Białostocki *Renesans w Europie Środkowo-Wschodniej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 XI – *Problemy badań nad budownictwem ludowym ziem północnego Mazowsza* (Oddział w Sierpcu)
- 17 XI – prof. Jarema Maciszewski *Polska kultura polityczna – tradycja i współczesność*
- 1 XII – Witold Tyrakowski *Psychologia zwierząt* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 XII – mgr inż. Tadeusz Taworski *Wczoraj i jutro działalności dydaktyczno-naukowej Ogrodu Zoologicznego w Płocku*
- 10 XII – Witold Tyrakowski *Instynkt – wielka wojna zwierząt* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 XII – mgr Wacław Sułkowski *Powstanie styczniowe na terenach północnego Mazowsza* (Oddział w Sierpcu)
- 1977
- 25 I – prof. Bolesław Górnicki *Cele i zdania towarzystw lekarskich*
- 31 I – lek. Zbigniew Fularz *Refleksje z podróży po Grecji i Turcji* (Oddział w Sierpcu)

- 2 II – dr Konrad Dramowicz *Współczesna geografia w Polsce i świecie* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 23 II – Milivoj Slaviček *Więzi literackie i kulturalne między Polską a Jugosławią ze szczególnym uwzględnieniem Chorwacji*
- 7 III – red. Waclaw Sankowski *Polityka zagraniczna PRL* (Oddział w Sierpcu)
- 22 III – prof. Bohdan Suchodolski *Model wykształconego Polaka*
- 28 III – J. Odrowąż-Pieniążek *Muzea literatury w Polsce i na świecie*
Tadeusz Kowalczyk *Plan przestrzennego zagospodarowania województwa płockiego*
- 23 IV – dr Konrad Dramowicz *Historia urbanizacji w świecie* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 IV – prof. dr Edward Kowalczyk *Cybernetyka a polityka*
- 22 IV – doc. dr Barbara Kocówna *Stanisław Przybyszewski i Zenon Przesmycki w kulturze Młodej Polski* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 V – dr Bogdan Śmigielski *Stanisław August Poniatowski jako polityk*
- 19 V – prokurator dr Józef Gurgul *Wybrane zagadnienia z zakresu postępowania przygotowawczego*
- 19 V – prof. dr Roman Kamiennik *Rubikon – walka Cezara z Pompejuszem* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 V – mgr Krystyna Mosińska *Kształtowanie się zawartości fenolu w rzece Wiśle na odcinku ujść wodociągowych dla miasta Płocka, wpływ fenolu na jakość wody wodociągowej*
- 28 IX – prof. Roman Kamiennik *Dowcip i anegdota w pismach Cycerona*
- 29 IX – prof. Roman Kamiennik *Rola Cycerona w kulturze rzymskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 30 IX – mgr Stanisław Kostanecki *Władysław Broniewski – w osiemdziesiątą rocznicę urodzin* (Oddział w Sierpcu)
- 14 XI – prof. Roman Kamiennik *Powstanie Spartakusa* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 XI – mgr inż. Andrzej Machol *Emisja programu telewizyjnego i programów radiofonicznych w zakresie fal ultrakrótkich* (Oddział w Sierpcu)
- 25 XI – Stefan Talikowski *Reymont w kręgu rodzinnym*
- 30 XI – dr Franciszek Midura *Polityka ochrony zabytków kultury ludowej* (Oddział w Sierpcu)
- 7 XII – mgr Stanisław Źochowski *Kierunki modernizacji szkolnictwa dla potrzeb gospodarki i służb społecznych województwa płockiego* (Oddział w Sierpcu)
- 12 XII – doc. dr Barbara Kocówna *Teatr Gabrieli Zapolskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)

1978

- 16 III – mgr Franciszek Dorobek *Pierwsze wybory do Rady Miejskiej w Płocku za czasów II Rzeczypospolitej*
- 27 III – doc. dr Irena Maciejewska *Poezja Młodej Polski* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 18 IV – dr Witold Lenart *Wpływy zabudowy miejskiej Sierpca na warunki klimatyczne* (Oddział w Sierpcu)
- 26 IV – prof. Roman Taborski *Teatr Młodej Polski* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 IV – prof. Faina Stieklowa *Motywy orientalne w twórczości Gustawa Zielińskiego i Adolfa Januskiewicza*
- 19 V – prof. dr Bohdan Wilamowski *Kierunki rozwoju rolnictwa w świecie i w Polsce*
- 20 V – mgr Aleksander Siwek *Rola i znaczenie Płockiego Towarzystwa Muzycznego w rozwoju kultury muzycznej środowiska*
- 24 V – mgr Ireneusz Jeliński *Problemy kształcenia ustawicznego we współczesnym społeczeństwie* (Oddział w Sierpcu)
- 2 VI – inż. Hubert Szczepok *Współczesne kierunki rozwojowe przemysłu rolno-spożywczego* (Oddział w Sierpcu)
- 13 VI – doc. dr hab. Tadeusz Gałamon *Franciszek Ksawery Skupieński – uczyony i człowiek* (Oddział w Łęczycy)
- 20 VI – dr Walter Żebrowski *Sienkiewicz i jego „Bez dogmatu”*
- 14 IX – prof. dr Zdzisław Mikulski *Międzynarodowe badania hydrologiczne Bałtyku*
- 22 IX – mgr Grażyna Tryka *Sztuka Młodej Polski* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 IX – dr Kajetan Dobrosielski *Kształtowanie się władzy ludowej na Ziemi Sierpeckiej w latach 1944–45* (Oddział w Sierpcu)
- 30 IX – prof. Zija Buniat-Zade *Witold Zglenicki – światowy pionier wydobywania ropy naftowej z dna morskiego*
- 13 X – doc. dr Barbara Kocówna *Młoda Polska i krąg Chimery* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 X – mgr Alina Ryx *Jan Matejko* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 X – mgr Piotr Szacki *Bursztyn i bursztyniarstwo w kulturze polskiej* (Oddział w Sierpcu)
- 23 X – mgr Ewa Czarnecka *Stanisław Wyspiański – Młoda Polska* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 XI – prof. dr Stanisław Trawkowski *Czasy Bolesława Śmiałego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 XI – doc. dr hab. Tadeusz Gałamon *Perspektywy zastosowania nowoczesnej biologii molekularnej w praktyce* (Oddział w Łęczycy)
- 21 XI – prof. dr Zdzisław Libera *Świat książek Jana Parandowskiego*

- 23 XI – doc. dr Józef Wójcicki *Polska nad Bałtykiem 1918–1978*
 1 XII – dr Kazimierz Askanas *Drzwi Płockie* (Oddział w Wyszogrodzie)
 14 XII – mgr Zbigniew Lubacz *Kształt państwa polskiego 1918–1945* (Oddział w Sierpcu)

1979

- 24 I – dr Konrad Dramowicz *Współczesna Syberia* (Oddział w Wyszogrodzie)
 21 II – mgr Tadeusz Kowalczyk *Przestrzenne uwarunkowania rozwoju województwa płockiego*
 23 II – prof. Marian Truszczyński *Nowe problemy chorób zakaźnych zwierząt*
 6 III – dr Andrzej Walewski *Francja, kraj i ludzie* (Oddział w Wyszogrodzie)
 dr Konrad Dramowicz *Przyszłość społeczna i gospodarcza świata* (Oddział w Wyszogrodzie)
 13 III – doc. dr hab. Barbara Koc *Warszawa w twórczości J. Weysenhoffa* (Oddział w Wyszogrodzie)
 16 III – prof. Włodzimierz Szafranski *Matka Krzywoustego*
 17 III – prof. Edward Kowalczyk *Procesy informacyjne w przyrodzie i życiu społecznym*
 26 III – mgr Włodzimierz Smulski *Refleksje z podróży po ZSRR* (Oddział w Sierpcu)
 19 IV – prof. Jerzy Śliwowski *Kryzys kary pozbawienia wolności i nowe teorie w tym zakresie*
 25 IV – dr Stanisław Szymański *Próba historycznej rekonstrukcji rozwoju przestrzennego Sierpca* (Oddział w Sierpcu)
 27 IV – ks. dr Michał Grzybowski *Udział Polaków w wyborze papieży w ciągu wieków*
 4 V – dr Bronisław Dostatni *Polska i Polacy na świecie* (Oddział w Sierpcu)
 21 V – mgr Tadeusz Kowalczyk *Koncepcja kompleksowego zagospodarowania Wisły w woj. płockim*
 24 V – dr med. Stanisław Palczewski *Tradycje medycyny płockiej w walce o zdrowie dziecka*
 28 V – mgr Mieczysław Andruszkiewicz *Co to jest sozologia*
 30 VIII – mgr Kazimierz Klęk *Krajowy przemysł rafineryjno-petrochemiczny na tle światowego przemysłu rafineryjnego*
 5 X – doc. dr hab. Andrzej Woszczyk *Badania kosmosu a rozwój nauk stosowanych* (Oddział w Sierpcu)
 26 X – dr hab. Tadeusz Garlej *Próba oceny stanu zdrowia ludności Płocka i okolic*
 17 XI – prof. dr hab. Tadeusz Jędruszczak *Narodziny II Rzeczypospolitej* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 27 XI – dr Kazimierz Askanas *Historia i współczesność TNP* (Oddział w Sierpcu)
- 6 XII – prof. Janusz Gill *Wybrane zagadnienia ochrony Bałtyku i fok bałtyckich*
- 7 XII – dr Bronisław Dostatni *Moje spotkania z Polonią* (Oddział w Sierpcu)
- 11 XII – mgr Stanisław Malaga *Relacja o aresztowaniu i uwięzieniu profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 XII – inż. Andrzej Machol *Emisja programów radiofonicznych i programu telewizyjnego*

1980

- 22 I – prof. Stanisław Leszczyński *Lekarz Polski w Afryce – Republice Zair* (Oddział w Łęczycy)
- 22 I – prof. Stefan Kozłowski *Człowiek w wysokich i niskich temperaturach*
- 25 I – doc. dr Zygmunt Churski *Lodowiec skandynawski i jego wpływ na ukształtowanie terenu w Polsce* (Oddział w Sierpcu)
- 31 I – ks. dr Michał Grzybowski *Kasata klasztorów w Płocku i na Mazowszu po upadku powstania styczniowego*
- 27 II – mgr Piotr Rosochowicz *Moje refleksje pobytu w Wietnamie w latach siedemdziesiątych* (Oddział w Sierpcu)
- 26 III – mgr Eryk Stogowski *Perspektywy rozwoju województwa płockiego* (Oddział w Sierpcu)
- 27 III – mgr Jerzy Dunin-Borkowski *Wartości naukowe zbiorów krośniewickich* (Oddział w Łęczycy)
- 27 III – prof. Henryk Jasiorowski *Problemy żywnościowe świata*
- 31 III – Jerzy Zagórski *Druga awangarda Wilno–Lublin* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 IV – Kazimierz Wiłkomirski *Życie muzyczne w międzywojennym dwudziestoleciu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 22 IV – doc. dr Zygmunt Churski *Zdjęcia lotnicze i satelitarne oraz możliwości ich praktycznego wykorzystania* (Oddział w Sierpcu)
- 30 IV – dr Mirosław Korolko *Aleksander Brückner – jako badacz kultury polskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 V – doc. dr Janusz Maciejewski *Problemy życia literackiego w okresie międzywojennym* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 V – dr Kazimierz Secomski *Założenia programowe zagospodarowania Wisły*
- 3 VI – doc. dr hab. Tadeusz Gałamon *Drogi awansu społecznego – rzecz o karierach życiowych absolwentów b. Państwowego Gimnazjum i Liceum w Łęczycy w 30 lat po maturze* (Oddział w Łęczycy)

- 17 VI – dr Stefan Kuczyński *Herb i pieczęć miasta Sierpca* (Oddział w Sierpcu)
- 2 IX – prof. Zygmunt Glazer *Zabezpieczenie skarpy wiślanej i dzielnicy staromiejskiej w Płocku*
- 9 X – inż. Norbert Latuszek *Wpływ Petrochemii w Płocku na środowisko* (Oddział w Sierpcu)
- 22 X – ks. dr Michał Marian Grzybowski *Sytuacja Kościoła Katolickiego na Mazowszu w latach okupacji 1939–1945*
- 24 X – mgr Gerard Jaroszyk *Problemy narodowościowe II Rzeczypospolitej* (Oddział w Sierpcu)
- 24 X – Gabriela Pauszer-Klonowska *Pani na Puławach Izabela Czartoryska z Flemmingów* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 3 XI – prof. dr Ryszard J. Gryglewski *Prostacyklina a miazdżycza*
- 5 XI – Henryk Gawarecki *O dawnym Lublinie* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 XI – doc. dr Napoleon Wolański *Zmiany środowiska a biologiczny rozwój człowieka*
- 22 XI – prof. dr Bolesław Pleśniarski *Działalność naukowa Jana Śniadeckiego w Krakowie i w Wilnie*
- 25 XI – *Portrety dawnych wyszogrodzian* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 28 XI – mgr Magdalena Zawczak *Etnografia a badania terenowe* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 2 XII – ks. dr Michał Marian Grzybowski *Średniowieczne regalia, ich historia i powrót do Płocka* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 8 XII – doc. dr Edward Szymański *Świat arabski – społeczeństwo i kultura*
- 16 XII – inż. Michał Zapała i mgr Grzegorz Murlikowski *Polskie prawo wynalazcze* (Oddział w Sierpcu)
- 29 XII – prof. dr Czesław Madajczyk *Podobieństwa i różnice dwóch wojen światowych*
- 1980 – prof. I. Bełza *Problemy badań kultury polskiej w XIX i na początku XX wieku*

1981

- 24 I – prof. Antoni Rajkiewicz *Zjawiska patologii społecznej w świetle ekspertyzy Polskiej Akademii Nauk*
- 4 II – ks. dr Michał Marian Grzybowski *Średniowieczne regalia piastowskie, ich historia i powrót do Płocka*
- 22 II – ks. mgr Eugeniusz Cesarz *Frombork – historia i współczesność* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 27 II – mgr inż. Jan Jandrowicz *Łęczyckie Zakłady Górnicze w dwudziestopięciolecie swojego istnienia* (Oddział w Łęczycy)
- 3 III – ks. mgr Ksawery Ziemiecki *Śladami kultury śródziemnomorskiej – reminiscencja z odwiedzin Krety, Aten, Efezu, Troi* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 III – prof. Antoni Rajkiewicz *Pluralizm związkowy w Polsce, jego konsekwencje polityczno-społeczne i ekonomiczne*
- 23 III – doc. dr hab. Alina Kowalczykowa *Skamander – grupa poetycka* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 III – doc. dr hab. Tadeusz Poklewski *Niektóre aspekty konserwatorskie restauracji Zamku Łęczyckiego* (Oddział w Łęczycy)
- 6 V – dr Konrad Dramowicz *Eugeniusz Romer i jego koncepcje granic niepodległej Polski* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 V – prof. dr Andrzej Nadolski *Wykopaliska na polach Grunwaldu* (Oddział w Łęczycy)
- 22 V – doc. dr Teresa Wróblewska *Uniwersytety i nauka II Rzeczypospolitej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 V – dr hab. Tadeusz Garlej *Rozważania i refleksje po walnym zgromadzeniu TNP*
- 25 VI – dr Ryszard Juskiewicz *Moje spotkania londyńskie*
- 24 IX – mgr Ksawery Ziemiecki *Religie Wschodu – hinduizm* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 2 X – doc. dr Lech Wysokiński *O zabezpieczeniu płockiej Skarpy Wiślanej*
- 13 X – Jerzy Zagórski *Z podróży do Jeruzalem* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 12 XI – prof. Andrzej Wyczański *Rola Uniwersytetu Jagiellońskiego i historia umysłowości polskiej w XVI wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 XI – mgr Edward Olbromski *Droga Słońca z Wyszogrodu na Monte Cassino przez Wenecję, Florencję, Rzym, Subiaco* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 18 XI – doc. dr hab. Alina Kowalczykowa *Antoni Słonimski – poeta sumienia* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 XII – prof. Andrzej Zahorski *Spór o oświecenie w Polsce*
- 11 XII – mgr Janina Olbromska *Jan Śniadecki jako uczony* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 XII – dr inż. Jakub Chojnacki *O historii powrotu romańskich Drzwi Płockich do Bazyliki Katedralnej w Płocku*

1982

- 28 V – ks. dr Antoni Podleś *Pontyfikat Płocki z XII w.*

- 11 IV – prof. Antoni Rajkiewicz *Współczesne kwestie społeczne*
- 16 IV – doc. dr hab. Tadeusz Poklewski *Odnowienie murów Kalisza po pożarze w 1527 roku* (Oddział w Łęczycy)
- 3 V – dr inż. Jakub Chojnacki *Idea romańskich Drzwi Płockich i jej realizacja* (Oddział w Łęczycy)
- 23 IX – dr inż. Jakub Chojnacki *Z historii Płocka i Towarzystwa Naukowego Płockiego*
- 6 X – prof. Marian Dobrosielski *O międzynarodowych uwarunkowaniach rozwoju sytuacji w Polsce*
- 8 X – dr inż. Jakub Chojnacki *Drzwi Płockie po 550 latach w Bazylice Katedralnej w Płocku* (Oddział w Sierpcu)
- 29 X – dr Kajetan Dobrosielski *Pierwsze lata władzy ludowej w województwie płockim*
- 6 XI – prof. Antoni Rajkiewicz *Minimum socjalne jako przedmiot badań naukowych*
- 9 XI – prof. dr Irena Sławińska *Miłosz – syn swego wieku i syn tysiąclecia*
- 19 XI – dr Stefan Kuczyński *Herby i pieczęcie Ziemi Łęczyckiej* (Oddział w Łęczycy)
- 9 XII – mgr Edward Olbromski *W hołdzie Arcybiskupowi Eugeniuszowi Baziakowi* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 9 XII – prof. Stanisław Kozłowski *Sposób życia a choroby krążenia i przemiany materii*

1983

- 12 I – prof. Andrzej Woszczyk *Problemy współczesnej astronomii* (Oddział w Sierpcu)
- 28 I – dr hab. Tadeusz Garlej *Jak się starzeć*
- 23 II – ks. dr Tadeusz Rutowski *Filozoficzne aspekty teorii względności Alberta Einsteina*
- 24 II – inż. Jerzy Deka *Radiestezja jako nauka dawniej i dziś, jej praktyczne zastosowanie* (Oddział w Sierpcu)
- 24 III – dr Tadeusz Chrostowski *Zwierzęta nośnikami chorób u ludzi*
- 27 IV – prof. Bogdan Suchodolski *Cywilizacja na rozdrożu – edukacja na rozdrożu*
- V – dr inż. Jakuba Chojnackiego *W sprawie Romańskich Drzwi Płockich* wygłoszony w Loccum k. Hannoveru
- 11 V – Jerzy Zagórski *Pamięci Jerzego Andrzejewskiego* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 19 V – prof. Kazimierz Doktor *Reforma gospodarcza, główne kierunki i problemy wdrożeniowe* (Oddział w Sierpcu)
- 24 V – ks. dr Alojzy Szorc *Rola Stanisława Hozjusza w dziejach Polski i powszechnych* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 V – inż. Jerzy Dekka – II część tego samego tematu (Oddział w Sierpcu)
- 10 VI – prof. Witold Górski *Idea powstania uniwersytetu w Szczecinie*
- 29 VI – ks. mgr Ksawery Ziemiecki *Religie Wschodu – lamaizm, wrażenia z podróży po Mongolii*
- 12 IX – dr Marian Chudzyński *Jan III Sobieski i jego epoka*
- 27 X – prof. Jerzy Mazurczak *Wykorzystanie efektu energetycznego konstrukcji geometrycznych (efekty piramid) dla celów poprawiania kondycji zdrowotnej oraz ochrony i poprawy funkcji fizjologicznych zwierząt i ludzi*
- 11 XI – red. Wojciech Janicki *Polskie drogi do niepodległości do niepodległości*
- 17 XI – mgr Marek Budziarski *Geneza 11 listopada 1918 roku* (Oddział w Łęczycy)
- 23 XI – Janina Olbromska *Jan Śniadecki jako nauczyciel narodu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 12 XII – prof. A. Nadolski *Wojsko polskie i krzyżackie w czasach Grunwaldu*

1984

- 5 I – płk prof. Kazimierz Sobczak *Wysiłek zbrojny narodu polskiego w czasie II wojny światowej*
- 12 I – mgr inż. Bolesław Solarski *Wrażenia z wycieczki do Rzymu* (Oddział w Łęczycy)
- 26 I – mgr Bohdan Gutkowski *Węzeł afgański* (Oddział w Sierpcu)
- 1 II – dr hab. Tadeusz Garlej *Zjawiska patologii społecznej w świetle praktyki lekarskiej*
- 16 II – Tadeusz Kobierzycki *Konflikt wewnętrzny a rozwój osobowości* (Oddział w Sierpcu)
- 27 II – prof. Jadwiga Koziarowska *Rola czynników chemicznych w procesach nowotworowych*
- 7 III – prof. Eugeniusz Szpunar *Nowe drogi rozwoju technicznego w Chinach*
- 12 III – ks. dr Michał Marian Grzybowski *Prof. Ignacy Mościcki – jego związki z Mazowszem i Płockiem*
- 22 III – dr Bohdan Gutkowski *Dylematy arabskie* (Oddział w Sierpcu)
- 18 IV – dr hab. Tadeusz Garlej *Nowy raport o stanie środowiska i zdrowia mieszkańców miasta Płocka*
- 3 IV – prof. Wacław Urban *Z dziejów reformacji na Mazowszu*

- 16 V – mgr Tomasz Czerwiński *Zabytki budownictwa drewnianego i formy ich ochrony* (Oddział w Sierpcu)
- 17 V – prof. Kazimierz Kąkol *Problem niemiecki Anno Domini 1984*
- 21 V – mgr inż. Bożena Chmiel *Rewaloryzacja centrum historycznego Łęczycy*
- 26 VII – doc. Andrzej Piekara *Spór o model władzy lokalnej – czy i jaki samorząd terytorialny*
- 27 IX – prof. Czesław Madajczyk *Polski finał II wojny światowej na tle europejskim*
- 29 XI – dr Janusz Skuczyński *„Pan Tadeusz” jako centrum polszczyzny* (Oddział w Sierpcu)
- 1 XII – prof. Georg Strobel (z Darmstadt) *Polska jako temat badań naukowych w Republice Federalnej Niemiec*

1985

- 16 I – doc. Krzysztof Maria Byrski *Indie – źródła fascynacji*
- 13 II – mgr Kazimierz Bagniak *Historia Grobu Nieznanego Żołnierza* (Oddział w Sierpcu)
- 19 II – prof. Marian Marek Drozdowski *Aleksander Dębski płocczanin, wybitny działacz socjalistyczny, przywódca Polonii Amerykańskiej*
- 27 II – mgr inż. arch. Stanisław Żurański *Plan zagospodarowania przestrzennego Płocka*
- 20 III – prof. Mikołaj Kozakiewicz *Państwo a szkoła*
- 12 IV – mgr Maryza Krysińska – *Grand Henry, prof. matematyki w College St. Michel w Brukseli „Nauczanie geometrii w Belgii”*
- 25 IV – prof. Andrzej Woszczyk *Powrót Komety Halleya* (Oddział w Sierpcu)
- 30 IV – doc. dr Stanisław Grabiec *Biocybernetyka wśród nauk biologicznych*
- 3 VI – prof. Edward Kowalczyk *Towarzystwa naukowe w strukturze przemian społecznych*
- 16 VI – dr Tadeusz Chrostowski *Towarzystwa naukowe przed III Kongresem Nauki Polskiej*
- 17 VI – dr Stefan Krzysztof Kuczyński *Pieczęcie i herby miasta Łęczycy oraz Ziemi Łęczyckiej*
- 25 IX – ks. dr Michał Grzybowski *Bolesław III Krzywousty i jego stosunek do kościoła*
- 24 X – dr Adam Szczęsny *Człowiek i środowisko w świetle prognoz przed III Kongresem Nauki Polskiej* (Oddział w Sierpcu)
- 9 XI – prof. Andrzej Abramowicz *Stanisława Augusta Poniatowskiego zainteresowania starożytnicze* (Oddział w Łęczycy)

- 24 X – dr Adam Szczęsny *Człowiek i środowisko w świetle prognoz przed III Kongresem Nauki Polskiej* (Oddział w Sierpcu)
- 13 XI – ks. dr Michał Grzybowski *Marszałek Józef Piłsudski, Pierwszy Honorowy Obywatel m. Płocka – w 50. rocznicę śmierci 1935–1985*
- 6 XII – prof. Jerzy Rzymkowski *Twórczość Stefana Żeromskiego na tle epoki* (Oddział w Łęczycy)
- 20 XI – ppłk dr inż. Mikołaj Kulesz *Kierunki i tendencje zmian w koncepcjach prowadzenia wojny we współczesnym polu walki* (Oddział w Sierpcu)
- 12 XII – mgr Wiesław Kowalski *Wpływ kultury indyjskiej na zainteresowania Polaków*

1986

- 24 I – mgr Stanisław Kostanecki *Niektóre polskie tradycje pokojowe związane z Warszawą i Płockiem (od średniowiecza po wiek XX)*
- 17 II – dr inż. Jakub Chojnacki *Kongres intelektualistów w obronie pokojowej przyszłości świata*
- 20 II – mgr Władysław Gąsiorowski *Szkodliwość tytoniu na ludzki organizm* (Oddział w Sierpcu)
- 18 III – dr Tadeusz Chrostowski *Koń w kulturze*
- 23 III – doc. dr hab. Andrzej Bonasewicz *Argentyna – kraj i ludzie* (Oddział w Sierpcu)
- 22 IV – dr med. Sławomir Werens *Wrażenia z pobytu w Nigerii*
- 5 VI – mgr Zofia Banet-Fornalowa *Z historii 100-letniego ruchu esperanckiego*
- 9 VI – doc. dr Jarosław Widawski *Zabytki architektury w Łęczycy i w okolicy* (Oddział w Łęczycy)
- 12 VI – prof. Andrzej Woszczyk *Kometa Halleya* (Oddział w Sierpcu)
- 26 VI – mgr Dariusz Makowski *Badania archeologiczne Starego Miasta 1982–1986*
- 25 VIII – lek. wet. Jan Przedpełski *Żydzi płoccy – dzieje i kultura*
- 26 IX – dr Tadeusz Chrostowski *Pamięci września 1939 roku*
- 29 X – dr inż. Jakub Chojnacki na temat Kongresu Intelektualistów w Obronie Pokojowej Przyszłości Świata (Oddział w Sierpcu)
- 3 XI – doc. dr Tadeusz Gałamon *Łęczycanin Stanisław August Thugutt, działacz polityczno-społeczny* (Oddział w Łęczycy)
- 14 XI – prof. Witold Hensel *Wielkość Płocka we wczesnym średniowieczu* (na marginesie 750. rocznicy nadania praw miejskich)
- 18 XI – mgr Kazimierz Zieliński *Nauki tajemne w rozwoju człowieka*
red. Bolesław Trafny *Człowiek wobec zagrożeń cywilizacyjnych XX wieku* (Oddział w Sierpcu)

- 25 XI – mgr Wiesław Kowalski *Blżej Indii* (Oddział w Sierpcu)
 15 XII – dr Stefan Krzysztof Kuczyński *Symbole narodowe Polaków* (Oddział w Łęczycy)

1987

- 30 I – ks. mgr Ksawery Ziemiecki *Impresje indyjskie*
 27 II – dr Robert Kunkiel *Najstarsze dzieje Katedry Płockiej – XII–XVI w.*
 9 IV – dr inż. Jakub Chojnacki *Dzieje Drzwi Katedralnych Płockich* (Oddział w Sierpcu)
 13 IV – prof. Sylwester Zawadzki *Aktualne problemy rozwoju demokracji socjalistycznej*
 20 IV – dr med. Stefan Kośmider *Ślady polskości we Włoszech i w Watykanie* (Oddział w Sierpcu)
 27 V – dr Zbigniew Morawski *Handel wiślany i udział w nim Płocka w XV–XVI w.*
 30 IX – Barbara Konarska-Pabiniak *Dzieje Teatru Płockiego*
 20 X – płk dr Zygmunt Burdaś *Józef Piłsudski – jego życie i działalność polityczna* (Oddział w Sierpcu)
 5 XII – ks. prof. Wojciech Góralski *Biskupstwo płockie w drugiej połowie XVII w.*

1988

- 28 I – dr Marian Chudzyński *W 125. rocznicę powstania styczniowego*
 25 II – mgr Wiesław Kowalski *Systemy filozoficzne Indii*
 16 III – prof. Andrzej Piskozub *Książę Konrad I Mazowiecki – w 800. rocznicę urodzin (1188–1988)*
 16 IV – dr inż. Jakub Chojnacki *Towarzystwo Naukowe Płockie a Polskie Towarzystwo Krajoznawcze i Turystyczno-Krajoznawcze. Zadania towarzystwa regionalnego*
 6 V – dr inż. Jakub Chojnacki *Stan i zadania Towarzystwa Naukowego Płockiego*
 9 VI – prof. dr med. Jan Nielubowicz *Wątpliwości deontologiczne w pracy chirurga*
 14 VI – dr Tadeusz Chrostowski *Dzieje 20. Nowogrodzkiej Brygady Kawalerii gen. Władysława Andersa* (Oddział w Sierpcu)
 13 IX – ks. dr Michał Marian Grzybowski *Tysiąclecie chrztu Rusi*
 8 X – prof. Antoni Rajkiewicz *Nieporozumienia wokół nieporozumienia*
 22 X – doc. dr med. Tadeusz Garlej *Co nas czeka, gdy zniszczymy swoje środowisko naturalne* (Oddział w Sierpcu)

- XI – dr Stefan Pytlas *Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r.* (Oddział w Łęczycy)
- 13 XII – dr med. Stefan Kośmider *Ślady polskiej kultury w Wilnie* (Oddział w Sierpcu)
- 19 XII – mgr Anna Stogowska *Wincenty Hipolit Gawarecki – historyk Mazowsza (w 200. rocznicę urodzin 1788–1988)*

1989

- 17 I – doc. dr med. Tadeusz Garlej *Uzdrowienia lurskie w świetle medycyny oficjalnej*
- 23 II – ks. dr Tadeusz Rutowski *Cybernetyka i jej filozoficzne aspekty*
- 30 III – lek. med. Danuta Majewska *Indie – źródło moich zainteresowań*
- 22 V – dr Witold Lenart i mgr Władysław Skalny *Płocki syndrom sozologiczny*
- 27 VI – dr Zbigniew Morawski *Miasta rezydencjalne w średniowiecznej i renesansowe Polsce*
- 21 IX – dr Ryszard Juszkiewicz *Wrzesień 1939 na Mazowszu Płockim*
- 21 X – mgr Jan Nowak *Szarża pod Krojantami 18 pułku ułanów – w 50. rocznicę wybuchu II wojny światowej*
- 21 XI – prof. Zdzisław Libera *Ignacy Krasicki w oczach krytyki literackiej końca XX wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 7 XII – prof. Jan Baszkiewicz *Wielka rewolucja burżuazyjna we Francji 1789 – moralne dylematy rewolucji*
- 10 XII – mgr Edward Olbromski *Moje wrażenia z pobytu w Wilnie i Trokach* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 XII – prof. Mikołaj Kozakiewicz *Pojęcie przywództwa*

1990

- 26 II – prof. Kazimierz Kąkol *Hegemonia germańska ante portas*
- 6 III – mgr Tomasz Czerwiński *O szlachcie zagrodowej Mazowsza* (Oddział w Sierpcu)
- 29 III – dr Witold Lenart *Czy czekają nas lata bez zim?* (Oddział w Sierpcu)
- 26 IV – doc. dr Piotr Żaroń *Procesy polityczne w latach 1945–1956* (Oddział w Sierpcu)
- 20 IX – mgr Edward Olbromski *Z Wyszogrodu do Normandii przez Wiedeń, Rapperswil, Lozannę, Paryż* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 IX – mgr Kazimierz Zieliński *Rozwój jako profilaktyka zdrowia psychicznego* (Oddział w Sierpcu)
- 13 X – doc. dr hab. Artur Leinwand *Najazd Armii Czerwonej na Warszawę w 1920 roku* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 27 XI – dr Tadeusz Chrostowski *Walki o Płock i Mazowsze w sierpniu 1920 r.* (Oddział w Sierpcu)
- 5 XII – mgr Wiesław Kowalski *Siostra Maria Faustyna Kowalska* (Oddział w Sierpcu)
- 16 XII – mgr Janina Olbromska *Kartki z podróży do Włoch – spotkanie z Ojcem Świętym Janem Pawłem II na Watykanie* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 19 XII – mgr Wiesław Kowalski *Śladami Sługi Bożej Siostry Marii Faustyny Kowalskiej – Płock, Warszawa, Głogowiec, Wilno, Kraków* (Oddział w Wyszogrodzie)

1991

- 29 I – ks. prof. Wojciech Góralski *Synody płockie – historia i współczesność*
- 2 II – doc. dr Wojciech Iwańczak *Dzieje średniowiecznych Czech* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 19 II – prof. Brunon Hołyst *Człowiek w trudnej sytuacji, Uratowani życiu* (Oddział w Sierpcu)
- 27 II – dr Jerzy Księżopolski *Karty z dziejów Armii Krajowej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 18 III – mgr inż. Waldemar Pawlak *Sejm RP X Kadencji*
- 15 IV – mgr Leszek Wojna *Katyń 1940* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 29 IV – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Wartości narodowe Konstytucji 3-go Maja 1791 r.*
- 6 V – mgr Władysław Gąsiorowski *Konstytucja 3-go Maja i jej znaczenie dla dziejów Polski* (Oddział w Sierpcu)
- 8 V – doc. dr Ryszard Rosin *Łęczyckie wobec Konstytucji 3-go Maja* (Oddział w Łęczycy)
- 10 VI – prof. Antoni Rajkiewicz *Rola Ludwika Krzywickiego w kształtowaniu polskiej polityki społecznej*
- 5 IX – mgr Edward Olbromski *Białoruś, moje wrażenia z pobytu w Brześciu, Mińsku, Smoleńsku, Katyniu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 X – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Biskup L. Wetmański w aktach ciechanowskiego gestapo – w 50. rocznicę męczeńskiej śmierci*
- 12 X – mgr Edward Olbromski *Z Wyszogrodu do Kamiénca Podolskiego przez Monasterzyska, Buczacz, Tarnopol* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 X – prof. Stefan Kurowski, członek Komitetu Doradczego Prezydenta RP *Co się dzieje w gospodarce, moje opinie i prognozy*
- 27 XI – mgr Władysław Gąsiorowski *Marszałek Rydz-Śmigły jako żołnierz i polityk* (Oddział w Sierpcu)

- 13 XII – mgr Henryka Piekarska *Historia Sierpca w podaniach i przekazach ustnych jej mieszkańców* (Oddział w Sierpcu)
17 XII – mgr Wiesław Kowalski *Wilno miasto kościołów i ogrodów* (Oddział w Wyszogrodzie)

1992

- 29 I – mgr Wiesław Kowalski *Kościoly i grody Wilna* (Oddział w Sierpcu)
17 II – mgr inż. arch. Stanisław Jabłoński *Dzieła architektury włoskiej – Wenecja i Padwa* (Oddział w Łęczycy)
28 II – mgr Grzegorz Gołębiowski *Życie i działalność gen. Stefana Roweckiego-Grota* (Oddział w Sierpcu)
11 III – prof. Andrzej Bukowski *Wpływ kombinatu na sytuację ekologiczną województwa płockiego* (Oddział w Sierpcu)
17 III – ks. prof. Marian Michał Grzybowski *Refleksje nad religijnością Marszałka Józefa Piłsudskiego*
28 IV – mgr Jan Berger *Ziemia płocka w statystyce XIX i XX wieku*
19 V – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Marszałek Józef Piłsudski* (Oddział w Sierpcu)
27 V – prof. Andrzej Chodubski *Wojewodowie płocki XVIII w.*
mgr Jacek Zduńczyk *Działalność Komitetu Obywatelskiego w Łęczycy w 1914 r.* (Oddział w Łęczycy)
19 VI – doc. dr hab. pułk. Tadeusz Rawski *Strategiczna rola Wisły w konfliktach wojennych w XVIII–XIX wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
22 VI – dr Jan Przedpełski *Dzieje Żydów płockich do końca XVIII w.*
9 IX – mgr Edward Olbromski *Z Wyszogrodu do Rzymu – życie codzienne w Bolonii, Padwie, Rawennie, Wenecji, Florencji, Rzymie, Asyżu* (Oddział w Wyszogrodzie)
26 IX – Raeish Kumar Singh *Problemy społeczno-gospodarcze Indii*
19 X – mgr inż. Kazimierz Olejnik *Rola astrologii humanistycznej w przezwyciężeniu trudności i konfliktów życia codziennego* (Oddział w Sierpcu)
5 XI – dr Kazimierz Pacuski *Prymas Polski Stefan Kardynał Wyszyński i jego testament społeczny* (Oddział w Wyszogrodzie)
9 XI – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Profesor Ignacy Mościcki – człowiek – uczonek – polityk* (Oddział w Sierpcu)
24 XI – doc. dr med. Tadeusz Garlej *Nasze środowisko – co nam szkodzi?*
9 XII – mgr Wiesław Kowalski *Wrażenia z podróży po ziemi wileńskiej i grodzieńskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 17 XII – mgr Janina Olbromska *Czar Francji – wspomnienia z podróży do Paryża* (Oddział w Wyszogrodzie)

1993

- 18 I – mgr Bolesław Solarski *Działalność Łęczyckich Zakładów Górniczych w latach 1955–1992* (Oddział w Łęczycy)
- 15 II – dr inż. Leszek Wysłocki *Budowa metra w Warszawie* (Oddział w Łęczycy)
- 24 II – prof. dr hab. Andrzej Bukowski *Dziura ozonowa – przyczyny i skutki* (Oddział w Sierpcu)
- 25 II – prof. Andrzej Bukowski *Kierunki rozwoju przemysłu chemicznego w Polsce*
- 3 III – dr Marian Chudzyński *Powstanie styczniowe na ziemi sierpeckiej* (Oddział w Sierpcu)
- 11 III – Stanisław Staniewski i Bolesław Stolarski *Wybrane dzieła architektury i malarstwa Holandii i Antwerpii* (Oddział w Łęczycy)
- 6 IV – ks. dr Tadeusz Rutowski *Człowiek wobec wartości materialnych* (Oddział w Sierpcu)
- 29 IV – dr Jan Przedpełski *Żydzi płocky w okresie okupacji*
- 14 V – adwokat Jerzy Kejna *Słowo o gen. Zygmuncie Padlewskim w 130. rocznicę bohaterskiej śmierci*
- 9 VI – doc. dr hab. płk Tadeusz Rawski *Rola strategiczna Wisły i Płn. Mazowsza w XIX i XX wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 VI – prof. dr Józef Kossecki *Wojna informacyjna* (Oddział w Sierpcu)
- 19 VI – dr hab. Wiesław Majewski *Rola strategiczna Wisły w Wielkiej Wojnie z Zakonem Krzyżackim w XV wieku* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 23 VI – ks. prof. Michał M. Grzybowski *Ciechomice pod Płockiem – niezwykle dzieje wsi i parafii*
- 29 IX – dr Tadeusz Chrostowski *Refleksje nad wrześniem 1939*
- 12 X – mgr Zbigniew Siejca *Ekonomiczne problemy pracy – wczoraj i dziś*
- 5 XI – dr Bohdan Urbankowski *Marszałek Józef Piłsudski pośród legend*
- 9 XI – mgr Wiesław Kowalski *Święty Andrzej Bobola 1591–1657, apostoł – męczennik Polesia* (Oddział w Sierpcu)
- 19 XI – mgr Wiesław Kowalski *Czar Polesia – krajobrazy nad Piną i Prypecią* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 14 XII – ks. Wacław Abramczyk *Obrona godności człowieka pracy w encyklikach papieża: Leona XIII, Piusa XI i Jana Pawła II* (Oddział w Sierpcu)

1994

- 1 II – mgr Waldemar Brenda *Dzieje organizacji „Wolność i Niezawisłość”* (Oddział w Sierpcu)
- 22 II – dr Wiktor Tołubiński (Ukraina) *Rola sugestii w relacjach między ludźmi*
- 22 II – mgr Grzegorz Radomski *Sierpc i Ziemia Sierpecka w latach 1945–1990* (Oddział w Sierpcu)
- 7 III – mgr Mirosław Pisarkiewicz *Dzieje cmentarza ewangelicko-augsburskiego w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 8 III – ks. mgr Tadeusz Żebrowski *Najdawniejsze dzieje Sierpca* (Oddział w Sierpcu)
- 11 IV – prof. Tadeusz Gałamon *Płk. dypl. Szczepan Ścibor, dowódca i wychowawca kadr lotniczych* (Oddział w Łęczycy)
- 19 IV – prof. Andrzej Woszczyk *Obrazy wszechświata* (Oddział w Sierpcu)
- 9 V – prof. Daniel Gay (Kanada) *Udział żołnierzy polskich w wojnie Napoleona na San Domingo*
- 19 XII – mgr Jan Zawadzki *Refleksje o powstaniu warszawskim* (50. rocznica obchodów)

1995

- 14 III – mgr Bogumiła Dumowska *Szkolnictwo polskie w okresie stalinizmu w latach 1948–1956* (Oddział w Sierpcu)
- 16 III – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Ks. Władysław Mąkowski – historyk Mazowsza – w 50. rocznicę śmierci*
- 3 V – mgr Bolesław Solarski *3 Maja 1791 roku w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 24 V – dr Józef Barański *Kontrowersje wokół osoby Józefa Piłsudskiego – w 60. rocznicę śmierci*
- 30 V – dr Józef Barański *Życie i działalność Marszałka Józefa Piłsudskiego* (Oddział w Sierpcu)
- 15 VI – mgr inż. Stanisław Dolata *Kampinoski Park Narodowy* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 XI – mgr Bolesław Solarski *11 listopada 1918 r. w Polsce i w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 15 XII – mgr Krzysztof Gowin *Prace konserwatorskie w Archikolegiacie w Tumie pod Łęczycą* (Oddział w Łęczycy)
- 19 XII – dr med. Teodor Słomiński *Historia i filozofia medycyny* (Oddział w Wyszogrodzie)

1996

- 23 I – dr inż. Jakub Chojnacki *Romańskie drzwi płockie* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 II – prof. Tadeusz Poklewski *Misja św. Wojciecha a zagadnienie początków kościoła w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 4 III – dr Grzegorz Gołębiowski *Stefan Paweł Rowecki – oficer Wojska Polskiego w II Rzeczypospolitej*
- 14 III – mgr inż. Jerzy Babecki *Proces szesnastu w 50. rocznicę aresztowania przez NKWD członków Rządu Podziemnego* (Oddział w Sierpcu)
- 18 III – dr Leszek Olejnik *Kwestia niemiecka w polskiej polityce po II wojnie światowej* (Oddział w Łęczycy)
- 23 III – dr med. Teodor Słomiński *Wyszogród w okresie międzywojennym* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 IV – dr Stanisław Krowicki *Historia polskiej rogatywki*
- 23 IV – red. Wanda Puget-Paździor *Działania konserwatorskie na polskich cmentarzach. Wnioski dla Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 24 V – ks. prof. Zbigniew Skiełczyński *Polska w rozwoju dziejowym*
- 4 XI – dr Jan Szafraniec *Wpływ telewizji i innych mediów na współczesnego człowieka* (Oddział w Sierpcu)
- 20 XI – ks. prof. dr hab. Michał Marian Grzybowski *400 lat unii brzeskiej 1596–1996*
dr Marian Chudzyński *Powstanie styczniowe na terenie Puszczy Kampinoskiej i w rejonie Wyszogrodu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 5 XII – prof. Tadeusz Poklewski „Restauracje i konserwacje Archikolegiaty w Tumie od XIV w. do dzisiaj” (Oddział w Łęczycy)
- 22 VI – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Ofiary wsi polskiej północnego Mazowsza w ostatnim półwieczu*
- 12 XII – druh Wacław Milke *Działalność organizacji młodzieżowych na ziemi wyszogrodzkiej w okresie międzywojennym* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 19 XII – ks. dr Wacław Abramczyk *Polska tradycja dzielenia się opłatkiem* (Oddział w Sierpcu)

1997

- 27 I – mgr Andrzej Borucki *Rola gotyku w polskich polichromiach kościelnych końca XIX w. i pocz. XX w.* (Oddział w Łęczycy)
- 3 II – mec. Jerzy Kejna *Józef Wybicki (1797–1822), twórca hymnu narodowego, pisarz, polityk, patriota, organizator departamentu płockiego w 1806 r. – w 190. rocznicę przybycia Józefa Wybickiego do Płocka*

- 24 II – mgr Stanisław Staniewski *Ważniejsze obrazy Jana Matejki* (Oddział w Łęczycy)
- 3 III – prof. Tadeusz Poklewski *Znaczenie słowa castellum* (Oddział w Łęczycy)
- 17 III – prof. Tadeusz Gałamon *Marcin z Łęczycy (ok. 1410–1470) najświetniejszy łęczycanin, profesor, dziekan i rektor Uniwersytetu Karola w Pradze* (Oddział w Łęczycy)
- 15 IV – prof. Marek Dietrich *Problemy edukacji na przełomie wieków*
- 4 VI – dr Marian Chudzyński *Mazurek Dąbrowskiego na Mazowszu w 200. rocznicę napisania przez Józefa Wybickiego pieśni hymnicznej „Jeszcze Polska nie zginęła”*
- 13 VII – dr Adam Struzik, marszałek Senatu *Etyka parlamentarzystów i polityków* (Oddział w Sierpcu)
- 29 VIII – mgr Michał Boszko, marszałek sejmiku samorządowego woj. płockiego *Sierpc w planach sejmiku samorządowego woj. płockiego* (Oddział w Sierpcu)
- 10 IX – minister Andrzej Piłat *Likwidacja skutków powodzi i program ich zapobiegania* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 IX – dr inż. Zbigniew P. Kruszewski, kanclerz Szkoły Wyższej im. P. Włodkowica w Płocku *Perspektywy rozwoju szkolnictwa na terenie woj. płockiego w kontekście dokonań ostatnich kilku lat* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 18 IX – dr Marian Chudzyński *Historia Mazurka Dąbrowskiego* (Oddział w Łęczycy)
- 30 IX – mgr Ewa Matwij *Prace konserwatorskie w kościele oo. Bernardynów w Łęczycy (polichromia XVIII w., ołtarze i obrazy)* (Oddział w Łęczycy)
- 12 X – dr med. Teodor Słonimski *Wyszogród w okresie międzywojennym* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 19 X – prof. Krystyna Osińska *Chrześcijanin w służbie narodu* (Oddział w Sierpcu)
- 20 X – dr Jan Szafraniec *Wyluzowany świat, czyli o zagrożeniu współczesnego świata* (Oddział w Sierpcu)
- 21 X – mgr Kazimierz Zieliński *Kara a wychowanie w rodzinie* (Oddział w Sierpcu)
- 3 XII – mec. Jerzy Kejna *Józef Piłsudski – listopad 1918 w 130. rocznicę urodzin Józefa Piłsudskiego*
- 8 XII – mgr Jerzy Okraska *Twórczość plastyczna art. malarza dr h.c. Leona Śliwińskiego – honorowego członka TNP* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 19 XII – mgr Władysław Gąsiorowski *Zagrożenia rodziny i sposoby ich przeciwdziałania* (Oddział w Sierpcu)

1998

- 26 I – prof. Tadeusz Poklewski *Informacja o pracach konserwatorskich w Archikolegiacie w Tumie* (Oddział w Łęczycy)
- 3 II – mgr Maria Sęczkowska *W stulecie urodzin Władysława Broniewskiego* (Oddział w Łęczycy)
- 6 IV – mgr inż. Bolesław Solarski *Konspiracyjna działalność harcerzy łęczyckich w latach 1939–1945* (Oddział w Łęczycy)
- 6 V – mgr Piotr Chała *Problemy z bezrobociem w woj. płockim*
- 11 V – dr inż. Mieczysław Lewandowski *Powiązania Płocka z głównymi szlakami komunikacyjnymi – A-1, DSR-10 – propozycje działań*
- 28 V – dr Wiesław Koński *Pierwsze katolickie radio w Polsce*
- 8 VI – dr Józef Barański *Księżę Józef Poniatowski (1763–1813) – postać mało znana?*
- 15 IX – prof. Zbigniew Sudolski *Mickiewicz – poeta miłości* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 24 IX – mgr Bolesław Solarski *Historia i zabytki Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 19 X – dr Andrzej Jerzy Papierowski *O wojnie polsko-bolszewickiej 1920 – na podstawie nowych źródeł płockich*
- 11 XI – mgr inż. Bolesław Solarski *11 Listopada 1918 r. w Polsce i Łęczycy* (Oddział w Łęczycy – na wieczornicy Towarzystwa Miłośników Ziemi Łęczyckiej)
- 16 XI – mgr Wiesław Kowalski *Jerzy Michotek 1921–1995, lwowiak, pieśniarz, poeta, aktor*
- 24 XI – dr Wiesław Koński *Płockie tygodniki a proces kształtowania społeczności lokalnej w latach 1990–1998*
- 15 XII – mec. Jerzy Kejna *Kobiety w życiu Adama Mickiewicza (1798–1855)*
- 16 XII – mgr Wiesław Kowalski *Szlakiem Adama Mickiewicza (1798–1855) po Kresach Wschodnich wraz z fotogramami* (Oddział TNP w Sierpcu)
- 18 XII – dr Wiesław Koński *60-lecie mostu Legionów Marszałka J. Piłsudskiego przez Wisłę w Płocku* (Urząd Wojewódzki w Płocku)

1999

- 19 I – *Nowoczesne uprawy roślin gruntowych firmy VIKTUS International Trading S.A. Poznań* (Oddział w Wyszogrodzie)

- 11 II – mgr Jarosław Wojtczak *Oferta odmianowa warzyw firmy Rijk Zwaan* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 9 III – mgr Grażyna Czerwińska *Obrzędowość mazowiecka od adwentu do niedzieli przewodniej* (Oddział w Sierpcu)
- 22 III – mgr Henryk Wójcik *Oświata w Łęczycy w latach 1945–1956* (Oddział w Łęczycy)
- 26 V – inż. Bogumił Trębała *Podziemia wokół Wzgórza Tumskiego – szczególnie Dom pod Trąbami*
- 22 X – prof. Janusz Zathę Fryderyk Chopin w historii i muzyce (Oddział w Łęczycy)
- 15 XI – mgr Maria Sęczkowska *Zbigniew Herbert – poeta mało znany* (Oddział w Łęczycy)
- 13 XII – reżyser Bohdan Poręba *Współczesne przemiany w świadomości Polaków oraz zagrożenia, jakie czyhają na społeczeństwo* (Oddział w Sierpcu)
- 13 XII – mgr Stanisław Bombrych *Źródła twórczości Fryderyka Chopina w 150. rocznicę śmierci Wielkiego Kompozytora*

2000

- 21 I – dr Marian Chudzyński *Dr Aleksander Maciesza jako historyk fotografii w Polsce*
- 21 II – ks. prałat Kazimierz Gorszwa i artysta malarz Stanisław Staniewski *Zabytki sztuki sakralnej w kościele św. Andrzeja w Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 28 II – prof. Antoni Rajkiewicz *Rok reform społecznych w Polsce i co dalej*
- 16 III – ks. dr Waldemar Graczyk *Znaczenie Zjazdu Gnieźnieńskiego w 1000 r.*
- 24 III – dr Wiesław Koński *Geneza i początki współpracy Płocka i Darmstadt – miast partnerskich*
- 11 IV – prof. Janusz Zathę *Kompozytor kosmiczny Jan Sebastian Bach i jego związki z Polską* (Oddział w Łęczycy)
- 1 VI – dr Wiesław Koński *Płockie tygodniki w okresie przemian w latach 1990–2000*
- 29 IX – prof. Witold Orłowski *Szanse i zagrożenia dla Polski wynikające z przystąpienia do Unii Europejskiej*
- 18 VIII – prezes PSL Jarosław Kalinowski *Sytuacja polityczno-gospodarcza w Polsce* (Oddział w Sierpcu)
- 9 IX – mgr Jerzy Okraska *Historia wyszogrodzkich przepraw mostowych (XXI Dni Wisły)* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 IX – dr Wiesław Koński *Wykorzystywanie zbiorów archiwalnych na podstawie zasobu Archiwum Państwowego w Płocku*

- 18 X – prof. Henryk Samsonowicz *Miejsce Polski w Europie za Bolesława Krzywoustego (w 900. rocznicę pasowania na rycerza w Płocku)*
- 19 X – dr Wiesław Koński *Towarzystwo Naukowe Płockie u progu XXI wieku – szanse i zagrożenia*
- 6 XI – mgr Wiesław Kowalski *Spotkania kresowe (wraz z prezentacją własnych fotografii)* (Oddział w Łęczycy)
- 7 XI – dr Wiesław Koński *Media lokalne w procesie przygotowania społeczeństwa do przystąpienia do Unii Europejskiej (na przykładzie płockich tygodników)*
- 7 XI – mgr Jerzy Babecki *Sierpc w Internecie* (Oddział w Sierpcu)
- 20 XI – ks. prałat Zbigniew Łuczak *Prace konserwatorskie w archikolegiacie łęczycyjskiej w Tumie w roku 2000* (Oddział w Łęczycy)
- 22 XI – prof. Tadeusz Poklewski *Techniczne, humanistyczne i społeczne uwarunkowania lokalizacji obwodnicy w rejonie miasta Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 30 XI – mgr Wiktor Mieszkowski *Stefan Gołębiowski – poeta z kręgu Skamandrytów – w 100. rocznicę urodzin Członka Honorowego TNP*
- 12 XII – lek. med. Stanisław Ilski *Biezuń – Mała Ojczyzna* wraz z promocją książki *Jan i Maria Ilscy obywatele Biezunia*
- 19 XII – mgr Wiesław Kowalski *Z podróży na Wschód* (Oddział TNP w Sierpcu)

2001

- 27 II – mgr Krzysztof Kłodawski *Płoccy ewangelicy w XIX wieku*
- 5 III – prof. Stefan K. Kuczyński *O heraldyce samorządowej w III Rzeczypospolitej* (Oddział w Łęczycy)
- 14 III – Andrzej Fabianowski *Sztuka rozumienia poetyckiego na przykładzie wiersza Cypriana Kamila Norwida „Fortepian Chopina”* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 19 III – prof. Tadeusz Poklewski *O uwarunkowaniach lokalizacji drogi szybkiego ruchu w rejonie m. Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 21 III – dr Grzegorz Radomski *Narodowa Demokracja wobec problematyki mniejszości narodowych w II Rzeczypospolitej 1918–1926* (również promocja książki po tym samym tytułem)
- 23 IV – mgr Maria Sęczkowska *Władysław Stanisław Reymont – od Kobiel Wielkich do Nagrody Nobla* (Oddział w Łęczycy)
- 19 V – dr inż. Eugeniusz Mieloch *Polskie rolnictwo w aspekcie wstąpienia do Unii Europejskiej* (Oddział w Łęczycy)
- 23 V – bp Józef Zawitkowski *O twórczości literackiej ks. Tymoteusza* (Oddział w Łęczycy)

- 8 XI – prof. Janusz Zbudniewek *Ojczyzna w postawie i nauczaniu prymasa Stefana Wyszyńskiego* (Oddział w Łęczycy)
- 16 XI – ks. prof. Stanisław Wielgus (biskup płocki) *Uniwersytet – wczoraj, dziś, jutro*
- 19 XI – mgr Tomasz Kamiński *Starostowie łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 12 XII – adwokat Jerzy Kejna *Ignacy Jan Paderewski (1860–1941) – zasługi dla Polski* wraz z koncertem fortepianowym

2002

- 14 I – prof. Tadeusz Poklewski-Koziełł *Polacy, Litwini, Białorusini. Sympatie i niechęci. Doświadczenia autora* (Oddział w Łęczycy)
- 25 I – prof. Antoni Rajkiewicz *Co nas czeka w 2002 roku*
- 28 I – mgr Konrad Czernielewski *Łęczycyckie w powstaniu listopadowym* (Oddział w Łęczycy)
- 8 II – inż. Józef Piotrowski *Nowoczesne odmiany truskawek* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 17 II – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Kościół i naród w nauczaniu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*
- 18 II – mgr inż. B. Solarzski *Refleksje ukraińskie* (Oddział w Łęczycy)
- 20 II – Stefan Rynowiecki *Szanse rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w 2002 roku i w latach następnych*
- 22 II – mgr Jarosław Wojtczak *Oferta odmianowa warzyw firmy Rijk Zwaan* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 26 II – inż. Krzysztof Pielach *Najnowsze tendencje związane z modernizacją i budową budynków inwentarskich zgodnie wymogami Unii Europejskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 27 II – ks. dr Tadeusz Rutkowski *Wymiary przestrzenno-czasowe wszechświata (historia poglądów)*
- 12 III – mgr inż. Jadwiga Skibowska *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 III – Michał Wróblewski, Tomasz Rażny, Krzysztof Popek *Prezentacja nowych odmian gruntowych* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 22 III – wykład na temat twórczości Zygmunta Krasińskiego wygłosił prof. dr hab. Zbigniew Sudolski (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 IV – mgr M. Pisarkiewicz *Refleksje izraelskie* (Oddział w Łęczycy)
- 23 IV – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Święty Wojciech patron Mławy*
- 24 IV – dr Dorota Dądzik *Współczesne problemy polskiej pedagogiki*
- 14 V – dr Wiesław Koński *Nowy krajobraz medialny w procesie globalizacji*

- 19 V – ks. prof. dr Michał Grzybowski *Świadomość płocczan w okresie niewoli narodowej (1793–1918)*
- 20 V – doc. dr inż. Leonard Pluta *Kanał Podkarpacki (Oddział w Łęczycy)*
- 3 VI – Mieczysław Nowicki *Wspomnienia mistrza świata i wicemistrza olimpijskiego w kolarstwie (Oddział w Łęczycy)*
- 5 IX – dr Wiesław Koński *Rola „Notatek Płockich” w życiu miasta*
- 20 X – prof. dr Michał Marian Grzybowski *Zasłużony lekarz płocki, dr Aleksander Zaleski (1855–1926)*
- 24 X – dr Wiesław Koński *Problematyka integracji ze strukturami europejskimi na łamach prasy płockiej w latach 1998–2001*
- 21 XI – prof. Zbigniew Sudolski *Krasińscy – ojciec i syn*
- 29 XI – Bohdan Urbankowski *Współczesne nurty w poezji (Oddział w Wyszogrodzie)*
- 9–16 XII – „W przededniu wstąpienia do Unii Europejskiej” – cykl spotkań:
dr Kazimierz Waluch *Geneza i funkcjonowanie Unii Europejskiej*, prof. Antoni Rajkiewicz *Migracje zarobkowe z Polski i do Polski a wolny przepływ siły roboczej w Unii Europejskiej*
mgr Danuta Rychlewska *Europejskie powinowactwo językowe. Gwary pogranicza polsko-czeskiego i polsko-niemieckiego*

2003

- 21 I – dr Marian Chudzyński *140. rocznica powstania styczniowego (Oddział w Łęczycy)*
- 24 I – prof. Antoni Rajkiewicz *Czy Polsce potrzebna jest polityka ludnościowa? – refleksje po I Kongresie Demograficznym*
- 24 II – doc. dr hab. Witold Świętosławski *Średniowiecznej Łęczycy kontakty ze Wschodem (Oddział w Łęczycy)*
- 3 III – mgr Krzysztof Gowin *O romańskiej przebudowie kolegiaty w Tumie (Oddział w Łęczycy)*
- 10 III – mgr Mirosław Pisarkiewicz *Majątki ziemskie w okolicach Łęczycy w XIX wieku (Oddział w Łęczycy)*
- III – dr Michał Trubas *Płocki garnizon wojskowy 1920–1939*
- 28 IV – dr inż. Jerzy Mieścicki *Czego o informatyce powszechnie nie wiadomo?*
- 29 V – mgr Mirosław Grabecki *Stan badań uwarunkowań rozwoju demograficznego i społeczno-gospodarczego regionu płockiego w okresie 1989–1998*
- 5 VI – mgr Andrzej Dwojnych *Z krwi Sieciniak – Ignacy Krasicki herbu Rogala*

- 12 VI – prof. Janusz Gill *Adaptacja i dysadaptacja zespołów zwierzęcych do warunków środowiska – wpływ homozygotyczności*
- 16 VI – prof. arch. Henryk Jaworowski *Wartości kulturowe w studium uwarunkowań rozwoju miasta Łęczycy* (Oddział w Łęczycy)
- 25 VI – prof. Włodzimierz Kotowski *Agroenergetyka jako czynnik rozwoju rolnictwa*
- 15 X – prof. Jerzy Eisler *Grudzień 1970*
- 23 X – dr Michał Trubas *Płocki garnizon Wojska Polskiego 1945–1990*
- 5 XI – mgr Agnieszka Kozińska *Anna Nakwaska – jedna z najznakomitszych dam polskich, pisarka, krzewicielka oświaty*
mgr Andrzej Barciński *Nakwascy w przeszłości i współcześnie*
mgr Dariusz Umiecki *Prusowie z Nakwasina* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 13 X – prof. Stefan K. Kuczyński *Polska symbolika patriotyczna w XIX i XX wieku* (Oddział w Łęczycy)
- 17 XI – mgr Maria Sęczkowska *Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego Wyspy Szczęśliwe* (Oddział w Łęczycy)
- 21 XI – prof. Antoni Rajkiewicz *Biedni i bogaci we współczesnej Polsce*
- 5 XII – mgr Andrzej Jeznach *Opowieść o krzyżu przydrożnym* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 XII – dr Tomasz Stolarczyk *Dole i niedole księcia Świdrygiełły – brata Jagiełły* (Oddział w Łęczycy)

2004

- 13 I – mgr inż. Mariusz Portalski *Edukacja wobec wyzwań cywilizacji informacyjnej*
- 15 I – ks. biskup Józef Zawitkowski *Zatrzymać słowo* (Oddział w Sierpcu)
- 28 I – mgr inż. Mariusz Portalski *Edukacja wobec wyzwań cywilizacji informacyjnej* (Oddział w Sierpcu)
- 23 II – doc. dr hab. Witold Świętosławski *Uzbrojenie średniowiecznego rycerstwa polskiego* (Oddział w Łęczycy)
- 26 II – Michał Dzierżawski *Moneta jako źródło archeologiczne*
- 4 III – dr Bogumiła Dumowska *Innowacje pedagogiczne w dekadzie poprzedzającej wprowadzenie reformy edukacyjnej* (Oddział w Sierpcu)
- 12 IV – prof. Antoni Rajkiewicz *Kondycja społeczeństwa polskiego przed wejściem do Unii Europejskiej*
- 16 IV – Iwona Wiktorowska *W cieniu Prezydenta. Inżynier Karol Sulikowski, nieznanany współpracownik profesora Ignacego Mościckiego*

- 21 VII – dr Ewa Tabeau *Międzynarodowy Trybunał Kryminalny do spraw byłej Jugosławii i jego rola w wymierzaniu sprawiedliwości za zbrodnie wojenne lat dziewięćdziesiątych* (Oddział w Sierpcu)
- 18 X – prof. Janusz Zathy *Muzy walczące. Walka o kulturę w Polsce w czasie II wojny światowej i powstania warszawskiego* (Oddział w Łęczycy)
- 6 XI – dr Anna Kowalska-Pietrzak *Prałaci i kanonicy średniowiecznej kapituły łęczyckiej. Portret zbiorowy* (Oddział w Łęczycy)
- 25 XI – prof. Andrzej Woszczyk *Współczesny kosmos* (Oddział w Sierpcu)

2005

- 15 I – ks. biskup Józef Zawitkowski *Zatrzymać słowo* (Oddział w Sierpcu)
- 17 I – dr Tomasz Stolarczyk *Tajemnice Wielkiej Wojny z Krzyżakami w latach 1409–1411*
- 25 I – mgr inż. Małgorzata Lipczyńska *Prawidłowe żywienie i pielęgnowanie zwierząt gospodarskich*
Jacek Gruszczyński *Wymagania konieczne, według standardów unijnych, do uzyskania zaświadczeń uprawniających do produkcji mleka w gospodarstwach rolnych*
- 28 I – prof. Antoni Rajkiewicz *Spoleczne koszty i korzyści transformacji*
- 10 II – prof. Andrzej Tomczak *W 60. rocznicę rozwiązania Armii Krajowej*
- 14 III – Mirosław Pisarkiewicz *Z dziejów ss. Urszulanek SJK w Łęczycy*
- 15 III – dr Marcin Sar *Dynamika polityki zagranicznej USA w drugiej kadencji Busha jr.*
- 11 IV – ks. bp Józef Zawitkowski *To jest Ktoś, czyli o twórczości*
- 23 V – Adam Szafranski „*Thesaurus libri*” – prezentacja Statutu Jana Łaskiego ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP
- 31 V – dr Stefan Kośmider *Historia sierpeckiego szpitala w latach 1928–1985* (Oddział w Sierpcu)
- 16 VI – Adam A. Pszczółkowski *Szlachta Ziemi Ciechanowskiej*
- 7 VI – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Halina i Stefan Welamin-Rutscy*
- 3 X – prof. Henryk Samsonowicz *Początki Polski, początki Polaków*
- 19 X – Bartłomiej Siatkowski *Rewaloryzacja kwartału przy Starym Rynku w Płocku*
- 20 X – mgr Hanna Malon *Strajk szkolny na Ziemi Wyszogrodzkiej* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 X – dr Marian Chudzyński *Walka o język polski w Sierpcu i w powiecie sierpeckim w pamiętnym 1905 roku* (Oddział w Sierpcu)

- 24 X – dr Iwona Bartczak *Rozważania starego poety. Kilka refleksji z powodu Traktatu Teologicznego Czesława Miłosza*
- 21 XI – prof. Marek Dietrich „*Thesaurus homini*” – *O społeczeństwie globalnym – spojrzenie technika*
- 22 XI – Andrzej Zygmunt Rola-Stężycki *Biura genealogiczne – mity i rzeczywistość*
- 9 XII – ks. prof. Stanisław Wielgus (biskup płocki) *Polskie rękopisy średnio-wieczne, ich losy, stan zachowania i współczesne prace edytorskie*

2006

- 26 I – mgr inż. Maria Winnicka *Gdzie szukać pieniędzy na modernizację sektora rolno-żywnościowego – PROW 2004–2006, założenia i realizacje* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 8 II – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Adam Michał Prażmowski (1764–1836) w 170. rocznicę śmierci*
- 20 II – dr hab. Tadeusz Nowak *Elity szlacheckie i mieszczańskie Ziemi Łęczyckiej w XV w.* (Oddział w Łęczycy)
- 23 II – dr Jacek Gruszczyński *Aktualna sytuacja epizootyczna w powiecie płockim, Grypa ptasia – zagrożenie występowania i zwalczanie*
- 24 II – mgr Wiktor Szmulewicz *Pomoc państwowa na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach funduszy strukturalnych*
mgr Wiktor Szmulewicz *Jak przygotować się do nowoczesnego rynku rolniczego*
- 26 II – mgr Wiktor Szmulewicz *Aktualna sytuacja i perspektywy rozwoju samorządu rolniczego*
- 2 III – dr Eleonora Bergman *Architektura synagogi wyszogrodzkiej i innych synagog na Mazowszu* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 13 III – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Ks. kan. Władysław Skierkowski (1886–1941) – etnograf Kurpiowszczyzny – w 120. rocznicę urodzin*
- 23 III – ks. dr Andrzej Kobyliński *Myślenie według wartości. Wizja człowieka w filozofii ks. prof. Józefa Tischnera* (Oddział w Sierpcu)
- 10 IV – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Biskup Leon Wetmański (1886–1941) w 120. rocznicę urodzin*
- 20 IV – prof. Antoni Rajkiewicz *Prognozy przyszłości: Nadzieje i zagrożenia Świat – Europa – Polska* (Oddział w Sierpcu)
- 9 V – mgr Tomasz Zbrzezny *Dlaczego warto grać w szachy?*
- 18 V – prof. Andrzej Tomczak *Od wyprawy górskiej do seminarium naukowego. Przyczynek do biografii Karola Wojtyły* (Oddział w Łęczycy)

- 23 V – mgr Krzysztof Buczkowski *Infobrokerstwo – wizja przyszłości czy codzienność w organizacji XXI wieku?*
- 8 VI – dr Marian Chudzyński *Dzieje Wyszogrodu i okolic w świetle najnowszych opracowań historycznych* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 20 VI – marszałek Adam Struzik *Dylematy rozwoju województwa mazowieckiego*
- 18 IX – mgr Jerzy Żochowski *Kapitan Antoni Tyc – wyszogrodzianin, bohater II wojny światowej, żeglarz i społecznik* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 4 X – mgr Jerzy Żochowski *Współpraca Oddziału TNP w Wyszogrodzie z Liceum Ogólnokształcącym im. Jana Śniadeckiego w latach 1969–2006* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 16 X – Robert Krool *Citius, altius, fortius – sens przywództwa w epoce zerwanej ciągłości*
- 23 X – radca Waldemar Podel *Odpowiedzialność prawna członków zarządu spółek kapitałowych*
- 15 XI – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Bolesław Jędrzejewski – w 110. rocznicę urodzin*
- 17 XI – prof. dr hab. inż. Franciszek Krok *Źródła wysokich energii*
- 17 XI – Jan Milner *Moneta świadkiem historii* (Oddział w Łęczycy)
- 20 XI – dr Kazimierz Waluch *Architektura obronna kraju Katarów* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 13 XII – ks. prof. Michał Marian Grzybowski *Zasłużeni członkowie 1820–2006*
- 14 XII – Wojciech Sawicki *O imionach w kalendarzach*
- 18 XII – dr Kazimierz Waluch *Mapa kultury Europy. Okcytania. Architektura obronna Kraju Katarów*
- 18 XII – mgr inż. Maria Winnicka *PROW 2007–2013 – perspektywy finansowe wsparcia rolnictwa ze środków Unii Europejskiej* (Oddział w Wyszogrodzie)

2007

- 9 II – mgr Grzegorz Jachimiak *Polityka rolna Unii Europejskiej a problem polskiej wsi i rolnictwa – dotacje i fundusze*
mgr inż. Anna Jachimiak *Produkcja ekologiczna – certyfikacja, dopłaty, akty prawne* (Oddział w Wyszogrodzie)
- 18 IV – Adam Łukawski *Płock – pieniądze, akcje, obligacje*
- 28 IV – ks. Roman Indrzejczyk *Czy świat współczesny ma jeszcze potrzeby duchowe?*
- 18 V – Małgorzata Andrałojć *Bulla księcia Bolesława Krzywoustego*

- 21 VI – prof. Bronisław Misztal *Wizy dla Polaków, offset F-16 oraz tarcza antyrakietowa. Dynamika stosunków między Polską a USA*
- 27 VI – Anna Borkowska *Opowieść o własnym życiu. Metoda narracyjnej analizy autobiografii*
- 28 VI – Aleksandr M. Kuźmin *Organizacja mennic i techniki mennicze w Polsce*
- 5 VII – prof. Stanisław Portalski *Polska nauka i szkolnictwo wyższe na obczyźnie*
- 11 VIII – mgr inż. Maria Winnicka *Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007–2013 z uwzględnieniem działań modernizacyjnych gospodarstw rolnych*
 (-) *Renty strukturalne dla rolników (Oddział w Wyszogrodzie)**
 (-) *Ułatwianie startu młodym rolnikom (Oddział w Wyszogrodzie)**
 (-) *Różnicowanie działalności rolniczej (Oddział w Wyszogrodzie)**
- * nie ustalono dokładnych dat – brak w sprawozdaniach
 (-) nie ustalono, brak danych w sprawozdaniu oddziału
- 13 IX – mgr Jan Milner *Pieniądz w czasie i przestrzeni*
- 15 XI – mgr Krzysztof Buczkowski *Informatyzacja płockiego samorządu – priorytety, kierunki, modele, zakres*
- 2007 – dr Tomasz Stolarczyk *Wielkie konflikty XV-wiecznej Europy*
 Mirosław Pisarkiewicz *Rabini łączący XIX i XX wieku*
 prof. dr hab. Stefan K. Kuczyński *Patriotyczne hasła Polaków*
 Maria Sęczkowska *Poezja uśmiechniętego Boga, czyli o twórczości ks. Jana Twardowskiego*
 prof. Tadeusz Poklewski *Przeszłość z terażniejszości. Wędrowki po północnej Białorusi*
 Teresa Karpińska *Szymanowskiego muzyczne przyjaźnie*
 Romuald Poleszczuk *Wspomnienia z życia szkoły w latach 30. XX w. i jej związki z miejscową społecznością*

Wystawy organizowane przez Towarzystwo Naukowe Płockie w latach 1910–2007

1910

- Zdobnictwo ludowe z okolic Płocka

1912

- Otwarcie stałej ekspozycji

1914

- Wystawa widoków Płocka autora Wacława Żaboklickiego

1917

- Wystawa Kościuszkowska

1918

- Pokaz pamiątek z 1830–1831

1921

- Wystawa poświęcona Napoleonowi

1923

- Wystawa podręczników, druków i wydawnictw dotyczących Komisji Edukacji Narodowej

1924

- Wystawa autolitografii Feliksa Jabłczyńskiego

1929

- Pierwsza okręgowa wystawa regionalna z okazji dziesięciolecia Polski

1931

- Wystawa obrazów Feliksa Jabłczyńskiego
- Wystawa obrazów Heleny Jawniszko
- Wystawa obrazów Eugenii Godlewskiej
- Wystawa kilimów pochodzących z pracowni płockiej Ireny Grabowskiej

1932

- Wystawa akwarel Marii Rogowskiej

1933

- Wystawa literatury przewodnikowej
- Wystawa pamiątek o Janie Sobieskim

1938

- Wystawa pamiątek po powstaniu 1863 roku

1946

- V – Wystawa z okazji obchodów dni książki i prasy
- Wystawa sztuki ludowej

1947

- 17 III–7 IV – Francisco Goya „Caprichos” (wystawa w Muzeum Narodowym w Warszawie z okazji 200-lecia urodzin artysty)
- XII – Od najstarszych druków i pergaminów do XIX wieku
- Sztuka ludowa

1948

- 2–9 V – Wystawa Mickiewiczowska

1949

- 27 III–3 IV – „Caprichos” F. Goi (w sali „Małachowianki”)

1952

- 27 I–3 II – Książka w jej dziejowym rozwoju
- 17–24 V – Przejawy postępu w książkach polskich wydanych do 1800 r.

1954

- 30 V–13 VI – Polskie tradycje pokoju i postępu społecznego – od powstania państwa polskiego do jego rozbioru

1955

- 14–29 V – Rewolucja 1905–1907
16–28 X – Adam Mickiewicz
IX – Najważniejsze przejawy postępu w książkach polskich i wydawanych do 1800 roku

1957

- 15 XII – Wystawa jubileuszowa: Towarzystwo Naukowe Płockie 1820–1830, 1907–1957

1958

- 14–30 VI – Przeszłość Szkoły Płockiej im. S. Małachowskiego i prace jej wychowanków
13 XII– – Z dziejów Komunistycznej Partii Polski w Płocku
15 I 1959

1959

- 3–12 X – Gustaw Zieliński w 150. rocznicę urodzin
17–25 X – Ludwik Krzywicki, życie i twórczość

1960

- 22–29 I – Historia Lipna i Lipnowskiego (w ramach obchodów w Lipnie 120. rocznicy urodzin W. Rapackiego)
9–21 IV – 90 lat PSS w Płocku

1962

- 10 V–15 VI – 300 lat prasy polskiej – prasa Mazowska Płockiego

1964

- 19 I–2 II – Płock dawny i nowy w fotografii
12 V–30 VI – Uniwersytet Jagielloński – Mazowsze Płockie 1364–1964 (w ramach obchodów 600-lecia UJ)
5–30 IX – Szkoła Płocka w latach 1180–1964 (z okazji II Zjazdu Wychowanków)

13–30 XI – Rzeźba ceramiczna (prace płocczanki Hanny Głowczewskiej)

1965

3 V–25 VII – Książki i czasopisma płockie w okresie Polski Ludowej

29 XI–3 XII – Stefan Żeromski – życie i twórczość (w 40. rocznicę śmierci)

1966

23 VI – Pisane i drukowane skarby Płocka i Mazowsza (w ramach Mazowieckiej Wiosny Kulturalnej)

1967

9–28 II – Władysław Broniewski i Płock – w rocznicę urodzin

6–31 V – Prawo i prawnicy w Płocku i na Mazowszu (XI–XX wiek)

13 V – Zbrodnie hitlerowskie na Północnym Mazowszu w latach 1939–1945

1968

17 X – Materiały białoruskie w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP

1971

II – Czasy stanisławowskie

V – Walka o dobra kultury w czasie okupacji hitlerowskiej

7 X – Cyprian Kamil Norwid

1972

V – W kręgu myśli Mikołaja Kopernika

X – Komisja Edukacji Narodowej

XI – Romantyzm w Polsce

XII – Wisła w historii ziemi płockiej i wyszogrodzkiej

– Wisła w dziejach Płocka i Wyszogrodu

– Polska Partia Robotnicza na Mazowszu Płockim w latach 1942–1948

– Józef Konrad Korzeniowski

1973

– Mikołaj Kopernik 1773–1973

– Jan Śniadecki i Komisja Edukacji Narodowej

II – Poezja Wielkiej Emigracji

III – Naturalizm w literaturze europejskiej i polskiej (Oddział w Wyszogrodzie)

- IV – Tadeusz Kościuszko – Naczelnik Narodu
- XII – Pedagogika i psychologia w służbie dziecka i nauczyciela (Oddział w Wyszogrodzie)

1974

- Wydawnictwa płockie w 30-leciu Polski Ludowej, Romantyzm polski
- II – Wybitni komentatorzy „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza (Oddział w Wyszogrodzie)
- III – Życie i twórczość Fryderyka Chopina (Oddział w Wyszogrodzie)
- IV – Antologia poezji polskiej (Oddział w Wyszogrodzie)

1975

- I – Twórczość Henryka Sienkiewicza (Oddział w Wyszogrodzie)
- II – Władysław Stanisław Reymont oraz dzieje zespołu „Wesele Boruny” (Oddział w Wyszogrodzie)
- III – Twórczość Jana Kasprowicza (Oddział w Wyszogrodzie)
- V – Osiągnięcia wydawnicze Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych – Towarzystwa Naukowego Płockiego oraz Instytutu Pedagogiki UW
- X – Życie i dzieje Conrada Korzeniowskiego

1976

- III – Życie i twórczość Stefana Żeromskiego (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Z dziejów Śląska i Mazowsza (Oddział w Wyszogrodzie)
- XII – W kręgu Jana Śniadeckiego (Oddział w Wyszogrodzie)
- Profesor Witold Doroszewski (1899–1976)

1977

- Grafika Stanisława Noakowskiego „Kraje RWPG” – Jugosławia, a w szczególności Chorwacja i Zagrzeb
- Stanisław Ryszard Dobrowolski – członek honorowy TNP w 70. rocznicę urodzin
- III – A. Mickiewicz – Pielgrzym (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Wisła w historii, literaturze, geografii, malarstwie (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Drogi życia Kamila Cypriana Norwida (Oddział w Wyszogrodzie)

1978

- Dr Kazimierz Askanas – wiceprezes TNP (w 50-lecie członkostwa TNP)
- Płocczanin, Profesor Jan Zygmunt Jakubowski – historyk i popularyzator literatury
- Płocczanie, Płock i województwo płockie w 60-lecie Niepodległości Polski
- III – Jan Kasprowicz (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Wisła – Przyroda – Historia. Pamięci kapitana żeglugi wielkiej Antoniego Tyca – Polacy na morzach świata podczas II wojny światowej (Oddział w Wyszogrodzie)
- X – Kraków Młodej Polski – Stanisław Wyspiański – wizja historii (Oddział w Wyszogrodzie)
- XII – Francisco Goya (1746–1828) Muzeum Sztuki w Łodzi

1979

- Francisco Goya – grafik i malarz
- Książki młodszych i najmłodszych
- I – Stanisław Moniuszko – Czas twórczości (Oddział w Wyszogrodzie)
- V – Początki piśmiennictwa polskiego (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Wisła w grafice i malarstwie (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Jan Kochanowski (Oddział w Wyszogrodzie)

1980

- Wystawa grafik Leona Śliwińskiego
- IV – Juliusz Słowacki – Kamienie rzucone na szaniec (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Wisła w fotografii (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Historia sceny polskiej (Oddział w Wyszogrodzie)

1981

- Czesław Miłosz – laureat Nagrody Nobla
- 150. rocznica ostatniej sesji Sejmu Polskiego w ratuszu płockim
- Gustaw Zieliński – życie i dzieło
- IV – Maria Konopnicka – życie i twórczość (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Stanisław Vincenz
- XII – Na swojską nutę (Oddział w Wyszogrodzie)

1982

- IV – Karol Szymanowski – życie i twórczość, oraz kartki z dziejów muzyki polskiej i europejskiej (Oddział w Wyszogrodzie)
- IX – Jan Śniadecki jako uczyony (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Józef Ignacy Kraszewski – pisarz – publicysta (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 XII – Szopki świąteczne (Oddział w Sierpcu)

1983

- Najciekawsze nabytki
- Klasyka polska – nabytki z lat 1981/82
- Paweł Włodkowic w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich
- Biblia w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich
- 39. rocznica powstania warszawskiego
- 300. rocznica odsieczy wiedeńskiej
- Wystawa publikacji Wydawnictwa Ossolineum
- III – Fryderyk Chopin a muzyka Mazowska (Oddział w Wyszogrodzie)
- IX – Sobieszciana (Oddział w Wyszogrodzie)
- XII – Józef Czechowicz „Lublin z cyklu stare kamienie”. Grafika Zbigniewa Strzałkowskiego

1984

- Najciekawsze nabytki Biblioteki im. Zielińskich TNP w 1983 r.
- Jarosław Iwaszkiewicz – 90. rocznica urodzin
- Kultura literacka Płocka w latach 1864–1900
- Jan Kochanowski – w 400. rocznicę śmierci
- Wystawa publikacji Instytutu Wydawniczego PAX
- Laureaci Nagrody Nobla
- Płock–Schwedt – 20 lat współpracy – ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP
- IV – Polska Jagiellonów (Oddział w Wyszogrodzie)
- IX – Miasta nad Wisłą – architektura, malarstwo (Oddział w Wyszogrodzie)

1985

- Najciekawsze nabytki Biblioteki im. Zielińskich w 1984 r.
- Stanisław Ignacy Witkiewicz – 100-lecie urodzin
- Faszyzm zwyciężony

1985

- 165-lecie działalności TNP
- Galerie świata
- Dzieje Biblioteki im. Zielińskich TNP
- Biblioteki, bibliotekarze, bibliotekarstwo
- 60. rocznica śmierci Stefana Żeromskiego
- IV – Z dziejów insurekcji kościuszkowskiej (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Wisła w sztuce ludowej (Oddział w Wyszogrodzie)
- X – Wielkie dni małej floty (Oddział w Wyszogrodzie)

1986

- Najciekawsze nabytki Biblioteki im. Zielińskich TNP w 1985 r.
- Wydawnictwa PWN
- Krzysztof Kamil Baczyński – Tadeusz Różewicz – życie i twórczość
- Wydawnictwa Mazowieckiego Towarzystwa Kultury
- Henryk Sienkiewicz – w 70. rocznicę śmierci
- Powstanie warszawskie
- Ewa Szelburg Zarembina – Julian Kaden Bandrowski – dorobek pisarski
- Wydawnictwa Wiedzy Powszechnej
- III – Wincenty Witos – dzieje ruchu ludowego (Oddział w Wyszogrodzie)
- Wieś polska w pejzażu Lipiec Reymontowskich (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Wisła w grafice – ze zbiorów artysty malarza Andrzeja Martineza (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Jerzy Szaniawski – kartki z dziejów Teatru Płockiego (Oddział w Wyszogrodzie)

1987

- Najcenniejsze dary i zakupy Biblioteki im. Zielińskich TNP w 1986 r.
- Władysław Broniewski – 25. rocznica śmierci
- Wystawa autorska Henryka Łady
- Józef Ignacy Kraszewski – życie i dzieło
- Wydawnictwa o Płocku w 750-lecie lokacji m. Płocka
- IV – Mieczysław Kasprowicz a Tatry (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Piękno Ziemi Płockiej (Oddział w Wyszogrodzie)

1988

- Najcenniejsze nabytki Biblioteki im. Zielińskich TNP w 1987 r.
- 125. rocznica powstania styczniowego
- Wydawnictwa o Płocku
- 150. rocznica urodzin Jana Matejki
- X rocznica pontyfikatu Jana Pawła II
- Marcin Kacprzak (1888–1968)
- Józef Piłsudski – Naczelnik i Wódz
- III – Henryk Wieniawski w kulturze polskiej (Oddział Wyszogrodzie)
- VI – Dzieje Gdańska (Oddział w Wyszogrodzie)
- XI – Wystawa Mazowieckiego Ośrodka Badań Naukowych w Orszymowie – dzieje
- Twórczość W.H. Gawareckiego ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP w Płocku (Oddział w Wyszogrodzie)

1989

- Najcenniejsze nabytki im. Zielińskich TNP w 1988 r.
- Złote myśli Juliusza Słowackiego
- Wrzesień 1939 roku
- Henryk Sienkiewicz – życie i twórczość
- Aleksander Świętochowski (z okazji 140. rocznicy urodzin)
- Stefan Themerson i jego twórczość (w rocznicę śmierci płocczanina zmarłego w Londynie)
- Wincenty Hipolit Gawarecki
- Oficyna wydawnicza PTTK Kraj
- I – Otwarcie wystawy poświęconej Aleksandrowi Świętochowskiemu
- III – Twórczość Bolesława Leśmiana (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – Badania etnologiczne nad Wisłą (Oddział w Wyszogrodzie)
- VI – „Kaprysy” w Łazienkach Królewskich w Warszawie z okazji dni kultury hiszpańskiej
- X – Zygmunt Krasiński – Opinogóra w książce i ikonografii (Oddział w Wyszogrodzie)

1990

- Najciekawsze nabytki 1989 r.
- Wydawnictwa o Fryderyku Chopinie w Bibliotece im. Zielińskich
- 170 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego i Biblioteki im. Zielińskich

1990

- Dorobek naukowy i literacki Stanisława Kostaneckiego, em. dyr. Biblioteki im. Zielińskich i Jego Żony – kustosz Biblioteki Marii Kieffer-Kostaneckiej
 - Biblioteka im. Zielińskich – dzieciom pod choinkę
 - Katyń oskarża
 - Cud nad Wisłą
- V – Twórczość Bolesława Prusa (Oddział w Wyszogrodzie)

1991

- Najciekawsze nabytki 1990 r.
 - Najciekawsze reprinty w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP
 - Najstarsze biblie
 - Dni Darmstadt w Płocku
 - Prasa lokalna
 - 50. rocznica utworzenia AK
- V – Polscy królowie i książęta. Płock w medalierstwie (Oddział w Wyszogrodzie)
- XII – Kamienie rzucone na szaniec (Oddział w Wyszogrodzie)

1992

- Najciekawsze nabytki 1991 r.
 - Juliusz Verne (1828–1905)
 - Władysław Broniewski i Płock (w 30. rocznicę śmierci)
 - Druki bibliofilskie Towarzystwa Naukowego Płockiego
 - 2000 lat Horacego (rocznica śmierci)
 - Cykl 80 rycin ze zbiorów TNP „Goya i jego Kaprysy”
- IX – Fotografie m. Łęczycy z przełomu XIX/XX w.

1993

- Najciekawsze nabytki 1992 r.
- Biografie, wywiady, wspomnienia
- Judaica w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich TNP
- Jan Matejko – 100-lecie śmierci
- Arabowie i islam w opisach i opracowaniach polskich podróżników i badaczy
- Powstrzymać czas – konserwacja książek i malarstwo Ewy i Jacka Waśków

1993

- Piękno Płocka i jego ziemi – wystawa malarska prof. Janusza Łapińskiego z USA
- Zostały tylko ślady podków – kawaleria polska – historia, tradycje, pamiątki
- III – Wystawa książek i dokumentów Józefa Piłsudskiego – Polska Niepodległa

1994

- Najciekawsze nabytki 1994 r.
- Dbajmy o swoje zdrowie
- Akwarele architektoniczne z Płocka i województwa Płockiego autorstwa Tadeusz Osińskiego
- Jan Paweł II na monetach i medalach z kolekcji Mariana Kowalskiego
- Grafika Leona Śliwińskiego z Wiednia
- Plocjana i Masoviana
- Podróże
- Encyklopedie, leksykony, stare druki
- Nad Wisłą trzymamy straż (ze zbiorów adw. Jerzego Kejny)
- VI – Prace konserwatorskie w kolegiacie romańskiej w Tumie (Oddział w Łęczycy)

1995

- W 50. rocznicę zakończenia II wojny światowej
- Maria Kieffer-Kostanecka, Stanisław Kostanecki – zasłużeni pracownicy Biblioteki im. Zielińskich TNP
- Wakacje z książką
- Czas wojny – czas pokoju
- Maria i Aleksander Macieszowie
- Piękno książki XIX-wiecznej
- Cimelia Biblioteki im. Zielińskich TNP. Stare druki (inkunabuły, rękopisy, grafika)

1996

- Prace malarskie i grafiki Leona Śliwińskiego (Oddział w Wyszogrodzie)
- Najciekawsze nabytki 1996 r.

1996

- 400 lat naszej stolicy
- 150 lat urodzin Henryka Sienkiewicza – dla pokrzepienia serc
- Rodziny zasłużone dla TNP
- Ewa i Jacek Waśko – Konserwacja dzieł sztuki i malarstwo

1997

- Najciekawsze nabytki 1996 r.
- Wystawa prac malarskich Teresy Różyckiej i Mariana Świtalskiego z Płocka
- 200 lat Mazurka Dąbrowskiego
- Jacek Waśko – grafika i malarstwo
- Z głębi dziejów do współczesności. Wystawa fotograficzna mgr Wiesława Kowalskiego
- Płock widziany oczami krakowskich malarzy
- Polscy laureaci Literackiej Nagrody Nobla

XII

- Prace malarskie i grafiki Leona Śliwińskiego (Oddział w Wysogrodzie)

1998

- Najciekawsze nabytki 1997 r.
- XIX-wieczne autografy
- Marcin Kacprzak 1888–1968
- Zbigniew Herbert 1924–1998
- Z głębi dziejów do współczesności (fotografie Wiesława Kowalskiego)
- 150-lecie żeglugi parowej na Wiśle (ze zbiorów Jerzego Kejny)
- Błogosławiona s. Faustyna (1905–1938) (ze zbiorów Wiesława Kowalskiego)
- Miniaturowy świat. Prace płockich modelarzy
- „My z Niego wszyscy...” - w 200. rocznicę urodzin Adama Mickiewicza

IX

- Adam Mickiewicz – życie i twórczość”, 200. rocznica urodzin Adama Mickiewicza
- Wystawa Marii Mikulskiej – opowieść biograficzna o życiu i twórczości Adama Mickiewicza

1999

- Najciekawsze nabytki 1998 r.
- Fryderyk Chopin 1810–1849
- Prace malarskie Grażyny Różyckiej
- Juliusz Słowacki 1809–1849 w 150. rocznicę śmierci
- 13 X – Wyszogrodzkie mosty

2000

- Płock i jego pomniki – wystawa fotografii Wiesława Kowalskiego
- 180 lat Towarzystwa Naukowego Płockiego
- II – Wystawa fotograficzna „Dwa mosty” (ze zbiorów Jana Piekutowskiego) (Oddział w Wyszogrodzie)
- IX – Wystawa fotograficzna „Wyszogrodzkie pejzaże” (ze zbiorów Barbary Malinowskiej) (Oddział w Wyszogrodzie)
- X – Życie i twórczość Władysława Stanisława Reymonta (Oddział w Wyszogrodzie)

2001

- Z podróży na Wschód
- Katedra i jej polichromia
- Romowie żyją wśród nas

2002

- Wystawa fotograficzna „Wyszogrodzkie pejzaże” Barbary Malinowskiej
- Architektura kresowa Wiesława Kowalskiego
- Cyganie są wśród nas Wiesława Kowalskiego
- II – Malarstwo Mikołaja Brüchera z Luksemburga, współtwórcy polichromii katedry płockiej w fotografii Wiesława Kowalskiego
- V – Malarstwo Ewy i Jacka Waśków z Ciechocinka
- VI – Wystawa fotografii Tomasza Gałązki „Sprasowany czas”
- IX–XI – Działalność TNP
- XII – Płock na dawnej pocztówce

2003

- 20 I – Wystawa najcenniejszych obiektów ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP

- 26 II – Reprodukcje grafik Artura Grottgera z cyklu „Warszawa, Lituania, Wojna, Polonia”
- 4 III–4 IV – Ostatni leśni. Mazowsze i Podlasie w ogniu 1948–1953
- 26 III – Francisco Goya „Los Caprichos”
- 8 IV – Mazowiecka mutacja Życia Warszawy
- 10 IV–10 V – Muzyka w numizmatyce
- 12 V–13 VI – Fotografie Marii i Stanisława Właszków
- 19 V – Starodruki z zakresu astronomii ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP
- 4 VI–31 VIII – Klub Artystyczny Płocczan 1931–1939
- 20 VI–30 IX – Kapliczki i krzyże przydrożne Mazowsza – wystawa fotografii Tomasza Gałązki
- 5–6 IX – Wystawa biblii – starodruków ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich
- 19 IX – Ekspozycja starodruków oraz książek nowszych dotyczących ekologii
- 19 IX–3 X – XII Biennale Plakatu Fotograficznego
- 15–24 X – Grudzień 1970
- 21–23 X – Kopernik w Senacie
- 27 X–31 XII – Cmentarze Mazowsza Płockiego - fotografie Tomasza Gałązki
- 30 X–7 XI – *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika
- 4 XII– – Francisco Goya y Lucientes – „Los Caprichos”
- 31 I 2004
- 5 XII – Prace fotograficzne Andrzeja Jeznacha (Oddział w Wyszogrodzie)
- 10 XII – Wystawa poświęcona życiu Marii Macieszyny

2004

- 3 I – Dobrostan zwierząt i kwotowanie produkcji mleka (Oddział w Wyszogrodzie)
- 21 I–27 II – „Zdjęcie Roku” – wystawa fotografii zorganizowana wspólnie z Płockim Towarzystwem Fotograficznym.
- 23 I – Poprawa jakości warzyw, dostosowanie do oczekiwań przetwórców oraz do standardów Unii Europejskiej (Oddział w Wyszogrodzie)
- 11 II–26 III – Pieniądz zastępczy miast polskich – wystawa ze zbiorów płockich kolekcjonerów zorganizowana przez Towarzystwo Naukowe Płockie we współpracy z płockim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Numizmatycznego prezentująca środki płańnicze, jakie obowiązywały w miastach polskich w latach 1914–1924 r. Na wystawie

- pokazano około 800 banknotów oraz kilkadziesiąt monet, w tym także emitowanych w Płocku
- 26 III – Fotograf Janek Drzewiecki – wernisaż fotograficzny „Zdarzenia z życia w burlesce fotograficznej” (Oddział w Sierpcu)
- 31 III – Funkcjonowanie rynku ogrodniczego po integracji z Unią Europejską (Oddział w Wyszogrodzie)
- 1–23 IV – Płock – inne spojrzenie – wystawa fotografii członka TNP, Tomasz Gałązki
- 29 IV–14 V – Ogrody Watykańskie – wystawa fotografii Stanisława Jerzego Grawendera, członka Płockiego Towarzystwa Fotograficznego. Wernisaż odbył się w ogrodzie TNP. Wiceprezes TNP, ks. prof. dr hab. Michał Grzybowski, przedstawił historię watykańskich ogrodów. Uczniowie Liceum Ogólnokształcącego im. S. Małachowskiego recytowali poezję Papieża Karola Wojtyły
- 21 V– 9 VI – Stulecie Gombrowicza
- 4 VI – Archeologiczne skarby Wyszogrodu – prezentacja zbiorów muzealnych oddziału TNP – owoc badań archeologicznych prowadzonych w latach 60. i 70. XX wieku na terenie miasta i okolic (Oddział w Wyszogrodzie)
- 15 VI–30 VII – Płock i okolice – wystawa prac Pawła Tencera, artysty plastyka pochodzącego z Gostynina
- 17 VI – Dolina Wisły w oczach mieszkańców Ziemi Płockiej – wystawa prac fotograficznych ze zbiorów Wydziału Ochrony Środowiska Starostwa Płockiego
- VII – Wystawa prac twórców sztuki naiwnej, mieszkańców Domu Pomocy Społecznej w Zakrzewie
- 6 VIII–30 IX – Widzieć więcej! – ekspozycja prac malarskich powstałych podczas III Międzynarodowego Integracyjnego Pleneru Artystycznego – Łąck 2004. Głównym organizatorem pleneru było Stowarzyszenie Gmin Turystycznych Pojezierza Gostynińskiego przy współudziale PKN Orlen i Fundacji Semper Polonia
- 9–10 IX – Prace malarskie Sylwestra Piędziejewskiego, kolekcja judaików ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich
- 11 IX–8 X – Wystawa malarstwa inspirowanego tematyką żydowską autorstwa Sylwestra Piędziejewskiego, absolwenta i wykładowcy warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych, oraz ekspozycja judaików ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich. Wystawy otwarto z okazji sesji „Kultura żydowska na Mazowszu”

- 24 IX–24 X – Mistrzowie i pozytywy – Zbigniewa Libery
- 28 IX–6 X – Weneckie pstrykałki – wystawa fotografii członka TNP, Zbigniewa Krydy
- 22 X–30 XII – Wystawa muzykaliów ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich i z kolekcji Franciszka Olkowskiego zorganizowana przy okazji II Płockich Spotkań Muzykologicznych
- 4 XI – Wystawa ikonograficzna „By czas nie zaćmił i niepamięć” – ze zbiorów Zarządu Głównego Powstańców Warszawskich „Powstanie Warszawskie w literaturze”
- 18 XI–30 XII – Letni koloryt – wystawa fotografii Marka Trzcńskiego
- 25 XI–30 XII – Historia parowozu – wystawa filatelistyczna ze zbiorów Aleksandra Pluszcza
- 6 XII–10 XII – „Przygody dobrego wojaka Szwejka” – zbiory Jana Milnera, skarbnika TNP

2005

- 12 I–10 II – Ze światła umysłu – wystawa fotografii uczestników pracowni fotograficznej DPS „Nad Jarem” w Miszewie Murowanym
- 15 I – Wystawa publikacji literackich i poetyckich ks. bp. Józefa Zawitkowskiego (Oddział w Sierpcu)
- 25–27 I – „*Boska komedia* Dantego w zbiorach Biblioteki im. Zielińskich” – wystawa, na której zaprezentowano kilkadziesiąt wydań *Boskiej komedii*
- 7–23 II – Mazowieckie krajobrazy – wystawa fotografii Tomasza Gałązki
- 3–25 III – Górnośląskie klimaty – wystawa malarstwa Jana Bembenisty. Wernisaż zorganizowano w dniu spotkania w TNP z Kazimierzem Kutzem, reżyserem filmowym i politykiem, Ślązakiem z pochodzenia.
- 1–28 IV – Historia gorzelnictwa – wystawa ze zbiorów płockiego kolekcjonera Aleksandra Pluszcza
- 18–31 V – Pamięci Ojca Świętego Jana Pawła II – wystawa filatelistyczna ze zbiorów Aleksandra Pluszcza. Wprowadzenie do wystawy wygłosił ks. prof. dr hab. Michał Grzybowski. Z prezentacją twórczości poetyckiej Karola Wojtyły wystąpiła młodzież z Liceum Ogólnokształcącego im. S. Małachowskiego, przygotowana pod kierunkiem polonistki Leonardy Mejer
- 31 V – Wystawa dokumentów i fotografii „Szpital w starej fotografii”
- 2–17 VI – Biblie ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP – w rocznicę 185-lecia TNP. Wystawa stanowiła zarazem podsumowanie

- jubileuszowego cyklu *Thesaurus libri*, prezentującego skarby zgromadzone przez TNP w Bibliotece im. Zielińskich
- 9 VI – Fotogramy na temat „Główne zagrożenia ekologiczne globu ziemskiego” (Oddział w Wyszogrodzie)
- 25 VIII–
30 IX – Kobieta – wystawa fotografii Josefa Talaša
- 9–23 IX – Pałace, parki i ogrody na kartach starodruków – wystawa ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP, zorganizowana w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa
- 7–28 X – Dr Aleksander Maciesza (1875–1945) – w 130. rocznicę urodzin i 60. rocznicę śmierci – wystawa archiwaliów ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP
- 20 X – Wystawa fotograficzna „Sierpecka szkoła w okresie międzywojennym”
- 26 X–16 XI – Współczesna Japonia. Muzyka i znak – wystawa kaligrafii Fujino Naoko
- 8 XI–2 XII – „Moment’s notice” – wystawa fotografii jazzu autorstwa Henryka Malesy
- 19 XI – Wystawa jubileuszowa „25 lat ruchu numizmatycznego w Płocku”
- 29 XI–
30 XII – Wystawa dziewiętnastowiecznych wydań dzieł Adama Mickiewicza ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP

2006

- 10 I – Wystawa: Prezentacja filmowa, prasowa, fotogramy. Trofea związane ze spotkaniem noworocznym z Anią Jagodzińską (Oddział w Sierpcu)
- 15 I – Wystawa: Współorganizowanie załączka muzeum Miasta w Domu Pielgrzyma przy Sanktuarium Matki Bożej Sierpeckiej (Oddział w Sierpcu)
- 17 I–17 II – Płock – miasto i petrochemia – wystawa filatelistyczna ze zbiorów płockich kolekcjonerów Zdzisława Bitnera (główna część wystawy poświęcona miastu) oraz Aleksandra Pluszcza (część poświęcona petrochemii)
- 28 II–24 III – Soczewka 2005 – wystawa poplenerowa będąca pokłosiem IX Plenaru artystyczno-edukacyjnego Soczewka 2005
- 3–31 III – Cyfrowa obróbka obrazu – wystawa prac powstałych podczas warsztatów pod tą samą nazwą
- 30 III–21 IV – Piramidy egipskie – wystawa fotografii Zbigniewa Krydy

- 11–28 IV – Obrazy pierwsze – wystawa malarstwa Ryszarda Koska
11–31 V – Polskie cmentarze wojskowe na obczyźnie – wystawa fotografii Jerzego Grawendera
13 VI– – Kwiaty – wystawa fotografii Janusza Jerzego Pysiaka z okazji
15 VII 50-lecia twórczości
1–23 VIII – Płocka sztuka sakralna – wystawa fotografii Tomasza Gałązki
1–22 IX – Tradycje płockiego szkolnictwa – wystawa archiwaliów ze zbiorów Biblioteki im. Zielińskich TNP zorganizowana w ramach obchodów Europejskich Dni Dziedzictwa
5–10 XI – Aparaty fotograficzne XX wieku – wystawa kolekcji Pawła Śliwińskiego
22 XI– – Św. Cecylia – patronka muzyki kościelnej – wystawa ze zbiorów
22 XII płockiego kolekcjonera Franciszka Olkowskiego

2007

- 26–27 I – „Oto ja” – XI wystawa pokonkursowa organizowana przez Stowarzyszenie Edukacyjno-Artystyczne Oto ja
6 II–2 III – Nowy Orlean – klimaty zwiane wiatrem – wystawa fotografii Henryka Malesy
14 III– – Suwaki logarytmiczne – wystawa kolekcji ponad dwustu suwaków
13 IV zgromadzonych przez Wojciecha Sawickiego
24 III – Podatki w oczach przyszłych podatników – urząd wczoraj, dziś, jutro. Wystawa pokonkursowa zorganizowana wspólnie z Urzędem Skarbowym dla dzieci szkół podstawowych powiatu sierpeckiego (Oddział w Sierpcu)
30 V–6 VII – Przedmioty minionego czasu 1945–1989
5 VI–31 VII – Zasługi Józefa Wybickiego dla Płocka. W 200-lecie utworzenia Departamentu Płockiego
29 VI– – To narysowała Maryliin Morov – wystawa prac malarskich
15 VII i rysunków Barbary Chęckiej
24 VII– – Krajobraz – interpretacje – wystawa prac płockiego fotografa,
17 VIII członka TNP Tomasza Gałązki
11–28 IX – Podróże – mapy i pamiątniki z podróży – z okazji Europejskich Dni Dziedzictwa
14–15 IX – 50 lat współpracy polsko-japońskiej – wystawa zorganizowana z okazji – 50. rocznicy wznowienia stosunków dyplomatycznych między państwami
8–26 X – Nasza! Płocka! Petrochemia!

- 17 X – Pieniądz – źródłem historycznym
- 26 X – Wystawa dokumentująca działalność społeczną i naukową dr. Jakuba Chojnackiego, zorganizowana w związku z wmurowaniem pamiątkowej tablicy w Szkole Podstawowej nr 2 w Sierpcu (Oddział w Sierpcu)
- 30 X – Stanisław Wyspiański – malarz, dramatopisarz, artysta teatru.
- 7–28 XII – 60 lat Wisły Płock – wystawa jubileuszowa
- Ptaki doliny środkowej Wisły – prace fotograficzne Bogdana Kaźmierczaka i Krzysztofa Olejnickiego (Oddział w Wyszogrodzie)

Wydawnictwa zwarte Towarzystwa Naukowego Płockiego w latach 2001–2008*

2001

Łęczyca – dzieje miasta (praca zbiorowa pod redakcją Ryszarda Rosina), Łęczyca 2001, Tow. Nauk. Płockie, Towarzystwo Miłośników Ziemi Łęczyckiej, s. 852, ilustr.

Piękno ziemi łęczyckiej – album, Łęczyca 2001, Towarzystwo Miłośników Ziemi Łęczyckiej, s. 87, ilustr.

Materiały do dziejów Ziemi Płockiej (zebrał i do druku przygotował Michał Marian Grzybowski), Płock 2001, T. 11: *Ziemia Gostynińska*, s. 191

Polichromia płockiej katedry – album, Wiesław Józef Kowalski, Płock 2001, s. 123, ilustr.

Wiek walki o dwie wolności, Zygmunt Kozanecki, Płock 2001, s. 607, ilustr.

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2001, Płock 2002, ISSN 1233–6696, s. 104

2002

Bibliografia – zawartość kwartalnika „Notatki Płockie” z lata 1956–2001, od 1 do 187 numeru, Wiesław Koński, Płock 2002, s. 171

Pokłosie Zjazdu Gnieźnieńskiego. O początkach Kościoła w Łęczycy (red. Bolesław Solarski i Maria Sęczkowska), Łęczyca 2002, s. 112, ilustr.

* Lata wcześniejsze są umieszczone w *Bibliografia wydawnictw zwartych Towarzystwa Naukowego Płockiego 1820–2000*, autorstwa Anny Wyszogrodzkiej-Jasińskiej i Beaty Mazewskiej, Wydawnictwo TNP, Płock 2001.

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2002, Płock 2003, ISSN 1233–6696, s. 109

2003

Reprint Ewangelii według św. Mateusza w tłumaczeniu Stanisława Murzynowskiego, Płock 2003, s. 19, CXXXI k.

„*De revolutionibus orbium coelestium*” *Mikołaja Kopernika*, Warszawa 2003, Wydawnictwo Sejmowe, s. 8,, ilustr.

Centralny okręg wiedzy, edukacji, nauki, wysokich technik i technologii (red. Andrzej Magnuski), Płock 2003, s. 107, ilustr.

Goya Los Caprichos, Płock 2003, s. 120, ilustr.

Dzieje Sierpca i ziemi sierpeckiej (red. naukowy dr Marian Chudzyński), Płock 2003, s. 832, ilustr.

Idealy św. Franciszka w życiu narodu i regionu, Płock 2003

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2003, Płock 2004, ISSN 1233–6696, s. 213

2004

Statut Towarzystwa Naukowego Płockiego, Płock 2004, Tow. Nauk. Płockie, s. 25

Kartki i pożogi, Symcha Guterman, Płock 2004, Tow. Nauk. Płockie, s. 183, ilustr.

Obrona Płocka przed bolszewikami 18–19 sierpnia 1920 r., Grzegorz Gołębiwski, Płock 2004, Tow. Nauk. Płockie, s. 220, ilustr.

Pięćdziesiąt lat produkcji kombajnów do zbioru zbóż w Płocku (1954–2004), Janusz Majchrzak, Jerzy Stefański, Waclaw Wojciechowski, Płock 2004, Tow. Nauk. Płockie, s. 274, ilustr.

Stulecie Gombrowicza (red. Zbigniew Kruszewski i Andrzej Kansy), Płock 2004, Tow. Nauk. Płockie, s. 120, ilustr.

Kultura żydowska na Mazowszu (red. Zbigniew Kruszewski i Andrzej Kansy), Płock 2004, Tow. Nauk. Płockie, s. 80, ilustr.

Animatory kultury muzycznej Mazowsza (red. Zbigniew Kruszewski i Andrzej Kansy), Płock 2004, s. 100, ilustr.

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2004, Płock 2005, ISSN 1233–6696, s. 166

2005

Skarby Towarzystwa Naukowego Płockiego (red. Zbigniew Kruszewski i Andrzej Kansy), Płock 2005, Tow. Nauk. Płockie, s. 96, ilustr.

- Organy na Mazowszu w diecezji płockiej od XIV wieku do 1818 roku*, Wiktor Zygmunt Łyjak, Płock 2005, Tow. Nauk. Płockie, s. 451, ilustr.
- Przedsiębiorczość polska w warunkach Unii Europejskiej: wyzwania w świetle transformacji ustrojowej* (red. Zbigniew Kruszewski i Andrzej Kansy), Płock 2005, Tow. Nauk. Płockie, s. 117, ilustr.
- Ziemie Święte*, Krzysztof J. Barański, Płock 2005, Tow. Nauk. Płockie, s. 39, ilustr.
- Mazowieckie media lokalne i regionalne: materiały z sesji naukowej, Płock 18–19 grudnia 2003 r.* (red. Wiesław Koński), Płock 2005, Tow. Nauk. Płockie, s. 255, ilustr.
- Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2005*, Płock 2006, ISSN 1233–6696, s. 200

2006

- Systemy zarządzania jakością w funkcjonowaniu urzędu miasta*, Stanisław Jan Jakubowski, Płock 2006, Tow. Nauk. Płockie, s. 76
- Systemy zarządzania jakością w urzędzie miasta oraz jego ewolucja na przestrzeni lat 1999–2006*, Stanisław Jan Jakubowski, Płock 2006, Tow. Nauk. Płockie, s. 104
- Problemy zarządzania jakością na przykładzie Płocka. Taksomiczne metody oceny skuteczności systemu*, Stanisław Jan Jakubowski, Płock 2006, Tow. Nauk. Płockie, s. 91
- Dzieje Płocka, t. II*, wyd. III (red. Mirosław Krajewski), Płock 2006 Tow. Nauk. Płockie, s. 1036, ilustr.
- Adam Mickiewicz. Wielkość – Tradycja – Pamięć. 1798–1855–2005* (red. Zbigniew Kruszewski i Józef Pólturzycki), Płock 2006, Tow. Nauk. Płockie, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica, s. 175, ilustr.
- Dr Aleksander Maciesza (1875–1945) – w 130. rocznicę urodzin i 60. rocznicę śmierci* (red. Zbigniew Kruszewski i Andrzej Kansy), Płock 2006, Tow. Nauk. Płockie, s. 128, ilustr.
- Psalterz Dawidów* (reprint), Płock 200, Tow. Nauk. Płockie s. 303
- Encyklopedia kościelna*. Wersja elektroniczna na DVD, Płock 2006, Tow. Nauk. Płockie
- Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2006*, Płock 2007, ISSN 1233–6696, s. 216

2007

- Płocczanie znani i nieznani, t. II*, Andrzej Jerzy Papierowski, Jerzy Stefański, Płock 2007, Tow. Nauk. Płockie, s. 832
- Poczet prezesów odrodzonego Towarzystwa Naukowego Płockiego* (praca zbiorowa), Płock 2007, Tow. Nauk. Płockie, s. 96, ilustr.

Ojczyzna i jej regiony (region, regionalizm, edukacja lokalno-regionalna i etniczna), Jerzy Damrosz, Płock 2007, Tow. Nauk. Płockie, Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, s. 600, ilustr.

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2007, Płock 2008, ISSN 1233–6696, s. 192

2008

50 roczników „Notatek Płockich”. Bibliografia zawartości 1956–2006, Wiesław Koński, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, s. 165

Możliwości i ograniczenia kształcenia ustawicznego. Studium monograficzne (red. Zbigniew Paweł Kruszewski), Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, Wydział Pedagogiczny Szkoły Wyższej im. Pawła Włodkowica w Płocku, s. 526

Tajne nauczanie w obwodzie Armii Krajowej Gąbin, Zdzisław Nowakowski, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, s. 139, ilustr.

Wizyty dostojników państwowych, wojskowych i kościelnych w Płocku 1918–1939, Grzegorz Gołębiowski, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, s. 200, ilustr.

Zdrowie w chacie wiejskiej (reprint), Marcin Kacprzak, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie s. 114, ilustr.

Kacprzak Marcin (1888–1960) – folder, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, s. 4, ilustr.

Regionalizm płocki w II Rzeczypospolitej, Damian Kasprzyk, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, ilustr.

W trosce o zdrowe społeczeństwo – życie i działalność Profesora Marcina Kacprzaka (materiały pokonferencyjne), Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie, ilustr.

Organy na Mazowszu w diecezji płockiej od 1818 do 1925 roku, Wiktor Zygmunt Łyjak, *Systematyka prospektów organowych*, Marcin Zgliński, Płock 2008, Tow. Nauk. Płockie

Sprawozdanie z działalności Towarzystwa Naukowego Płockiego za rok 2008”, Płock 2009, ISSN 1233–6696, s. 182

Deklaracja w sprawie Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii

Po przystąpieniu do Unii Europejskiej, Polska z dwoma milionami studentów i ok. 30 tys. doktorantów, będzie stanowić liczącą się część potencjału intelektualnego 450-milionowej Unii Europejskiej. Jego optymalne zagospodarowanie może nadać istotny impuls „Inicjatywie dla Wzrostu” Unii Europejskiej opartej na gospodarce wiedzy, rozwoju badań naukowych, nowoczesnej infrastrukturze oraz przemyśle wysokich technik i technologii.

Świadomi tego wyzwania stojącego przed Polską, przedstawiciele sfer rządowej, samorządowej, gospodarczej, edukacyjnej i naukowej po uwzględnieniu propozycji Polskiej Akademii Nauk, projektu budowy przez firmę ORLEN S.A. największego w Polsce naukowo-technologiczno-przemysłowego parku w Płocku oraz działań Uniwersytetu Łódzkiego, w którym rozpoczął działalność akcelerator łódzki, uważają za celowe utworzenie w Polsce Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii. To dalekosiężna koncepcja, mająca spożytkować intelektualny potencjał Warszawy, Łodzi i Płocka dla promocji i poszukiwań polskich rozwiązań innowacyjnych. Pobudzenie potencjału innowacyjnego będzie najważniejszym działaniem na rzecz rozwoju kraju, wzrostu konkurencyjności i sprostania wyzwaniom świata w XXI wieku.

Zgodnie z zamierzeniami Unii Europejskiej, wydatki na badania i rozwój osiągną w 2010 roku poziom, co najmniej 3% PKB jej państw członkowskich.

W nieodległym czasie, bo już w 2020 roku, może ukształtować się – z aktywnym udziałem Polski – „nowa wielka Europa”. Będzie wytwarzać największą liczbę produktów intelektualnych, posiadać największy kapitał wiedzy i reprezentować najwyższy poziom przedsiębiorczości w największej liczbie wyższych

uczelni. W jej skład może wejść Polska z dziesiątkami różnorodnych parków i miasteczek nauki, edukacji i wysokich technik i technologii.

Aby tak się stało, należy podjąć stosowne decyzje już dzisiaj, jeszcze 6 miesięcy przed integracją z Unią Europejską. Powinniśmy przystąpić do Unii Europejskiej z wielką, lecz realną wizją: pełnym i rzeczywistym partnerstwem polityki, gospodarki, edukacji i nauki – w partnerstwie ponad podziałami.

Rozpocznijmy realizację koncepcji Centralnego Okręgu Edukacji, Nauki i Wysokich Technik i Technologii już w 2003 roku. Koncepcja ta jest artykułowana w wielu środowiskach. Wykorzystuje intelektualne znaczenie dwóch największych aglomeracji polskich i ściśle z nimi związanych innych aglomeracji Mazowsza i Ziemi Łódzkiej.

Zwracamy się do Rządu RP o podjęcie decyzji ustanowienia Centralnego Okręgu Wiedzy, Edukacji, Nauki, Wysokich Technik i Technologii oraz określenie możliwości warunków jego funkcjonowania, a także opracowanie narodowej strategii innowacji.

Podajmy w 2003 roku decyzję informującą społeczeństwo i koła gospodarcze Polski oraz społeczeństwa i kręgi gospodarcze poszerzonej Unii Europejskiej, iż od 1 stycznia 2004 roku zamierzamy realizować w Polsce cele Strategii Lizbońskiej, planując wzrost nakładów na naukę i badania w 2004 roku i konsekwentnie, coroczny wzrost finansowania do 2020 roku.

Zwracamy się do kół polskiej gospodarki, o co najmniej taki sam wzrost nakładów w branżach na badania i rozwój już od 2004 roku.

Zwracamy się do samorządów Mazowsza i Ziemi Łódzkiej o podjęcie wysiłku dla pobudzania twórczych możliwości umysłów i poszukiwań wzrostu innowacyjności.

Idea wszechstronnego rozwoju Polski, opartego na wiedzy, edukacji, i nauce to szansa dla wszystkich Polaków XXI wieku.

Płock, 15 listopada 2003 roku

Kwestionariusz ankiety do badań

Ankieta

Jak oceniasz inicjatywy Towarzystwa Naukowego Płockiego, jako instytucji zajmującej się podnoszeniem poziomu wiedzy?

Prosimy o zaznaczenie właściwych odpowiedzi

Czy jesteś członkiem TNP?

tak nie

Czy jesteś członkiem innych stowarzyszeń naukowych?

tak nie

Jak często korzystasz z inicjatyw i usług TNP?

kilka razy w miesiącu raz w miesiącu kilka razy w roku
 raz w roku wcale

Z jakich form działalności TNP korzystasz?

konferencje i sesje naukowe odczyty wystawy
 biblioteka lekcje biblioteczne
 imprezy tematyczne, np. *Europa, jaką lubimy*, *Sztuka tworzenia*, *Kawiarenka Pod Różą Wiatrów*
 inne

Jak oceniasz poziom, organizowanych przez TNP:

konferencji i sesji naukowych?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

odczytów?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

wystaw?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

usług bibliotecznych?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

imprez tematycznych?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

Jak oceniasz poziom wydawnictw TNP?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

Jak oceniasz poziom kwartalnika „Notatki Płockie”?

bardzo wysoki wysoki średni niski nie mam zdania

Dane wypełniającego ankietę

Płeć:

 mężczyzna kobieta

Przedział wiekowy:

 do 19 lat 20–25 lat 26–30 lat 31–40 lat
 41–50 lat 51–60 lat 61–70 lat powyżej 71 lat

Wykształcenie:

 podstawowe średnie wyższe licencjackie
 wyższe magisterskie posiadam stopień naukowy

Wykonywany zawód:

 uczeń student nauczyciel pracownik naukowy inny

Miejsce zamieszkania:

 Płock Sierpc Gostynin Wyszogród inne

Dziękujemy za poświęcenie czasu i wypełnienie ankiety.

Zestawienie odpowiedzi otrzymanych w wyniku badań

Czy jesteś członkiem TNP?

Odpowiedzi: tak – 83 nie – 75 łącznie – 158

Czy jesteś członkiem innych stowarzyszeń naukowych?

Odpowiedzi: tak – 45 nie – 112 łącznie – 157

Jak często korzystasz z inicjatyw i usług TNP?

Odpowiedzi: kilka razy w miesiącu – 25 raz w miesiącu – 26
kilka razy w roku – 79 raz w roku – 13 wcale – 14 łącznie – 157

Z jakich form działalności TNP korzystasz?

Odpowiedzi: konferencje i sesje naukowe – 96 odczyty – 89
wystawy – 95 biblioteka – 92 lekcje biblioteczne – 2
imprezy tematyczne, np. *Europa, jaką lubimy*, *Sztuka tworzenia*, *Kawiarenka pod Różą Wiatrów* – 41 inne – 24 łącznie – 439

Jak oceniasz poziom organizowanych przez TNP:

konferencji i sesji naukowych?

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 23 wysoki – 79 średni – 23
niski – 0 nie mam zdania – 21 łącznie – 146

odczytów?

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 27 wysoki – 73 średni – 25
niski – 0 nie mam zdania – 24 łącznie – 149

wystaw?

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 32 wysoki – 61 średni – 25
niski – 0 nie mam zdania – 20 łącznie – 138

usług bibliotecznych?

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 50 wysoki – 43 średni – 14
niski – 0 nie mam zdania – 31 łącznie – 138

impresz tematycznych?

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 26 wysoki – 41 średni – 18
niski – 0 nie mam zdania – 45 łącznie – 130

Jak oceniasz poziom wydawnictw TNP?

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 33 wysoki – 84 średni – 21
niski – 1 nie mam zdania – 14 łącznie – 153

Jak oceniasz poziom kwartalnika „Notatki Płockie:?”

Odpowiedzi: bardzo wysoki – 23 wysoki – 70 średni – 32
niski – 3 nie mam zdania – 26 łącznie – 154

Dane wypełniającego ankietę

Płeć:

mężczyzna – 86 kobieta – 70 łącznie – 156

Przedział wiekowy:

do 19 lat – 5 20–25 lat – 15 26–30 lat – 7
31–40 lat – 16 41–50 lat – 29 51–60 lat – 29
61–70 lat – 25 powyżej 70 lat – 27 łącznie – 152

Wykształcenie:

podstawowe – 3 średnie – 14 wyższe licencjackie – 14
wyższe magisterskie – 92 posiadam stopień naukowy – 35 łącznie – 158

Wykonywany zawód:

uczeń – 4 student – 21 nauczyciel – 20 pracownik naukowy – 31
inny – 80 łącznie – 156

Miejsce zamieszkania:

Płock – 105 Sierpc – 15 Gostynin – 3 Wyszogród – 2
inne – 29 łącznie – 154

Wysłano 350 ankiet.

Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa
Naukowego przy Szkole Woiwódzkiej w Płocku.

Abby wypowiedzenia i wzmocnie słowami dozwolił Czw. cenie w kraju, z braku Towarzystwa Naukowe przy szkole Woiwódzkiej w Płocku, ma być zamiar:

1. Wpisać w swoich raportach wiadomości wyjątkowe wszystkie rozprawy i dzieła naukowe i sztuk rzemieślniczych i w Płocku, jako też przysłać wszystkie rzeczy godzące uwagi, mogące służyć do publicznego użytku, albo promowania do publiczności innych korzyści, owszem wystawiać je za darmo.
2. Ułatwiać wypożyczanie sposobu nabywania i szerzenia potrzebnych wiadomości, a Młodzień: Naukowcy zaliczać do usilnych doskonalenia się w przydatnych naukach i przytemnych umiejętnościach.
3. Wskazać w związku z temi utworzeniami iże wstąpić w nasze Towarzystwo Naukowe, aby im uścisła pomoc usiłowań Towarzystwa Płockiego, a w tym celu można z nich pomyśleć korzystać.

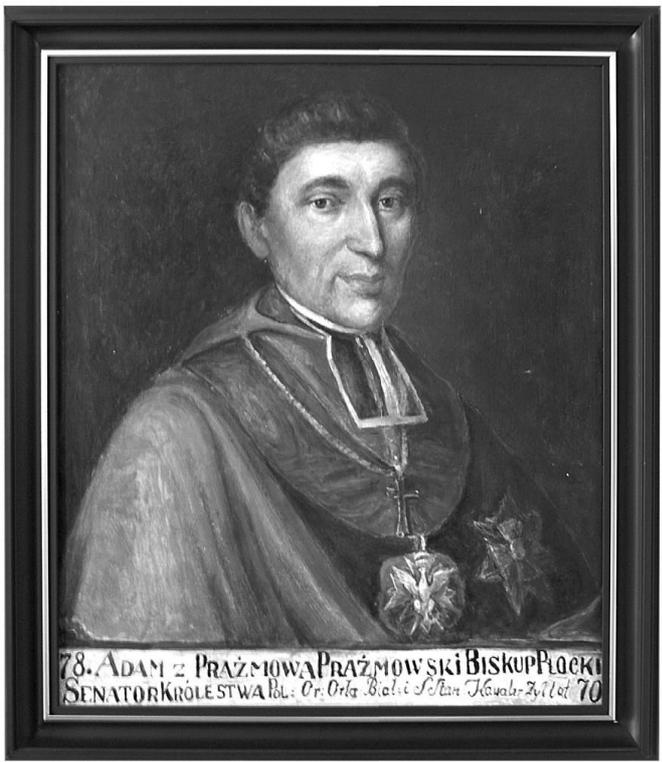
W dalszym rozważaniu uchwał Towarzystwa opnie wypadnie.

- a) Skład Towarzystwa to jest wybor (Stonków i ich wiarści.
- b) Płaca i gospodarstwa Towarzystwa.
- c) Sposoby zapewnienia się bractwa i wzrostu.
- d) Ustanowienie 13. Miejski: Publiczny i Sędziowski w Płocku.

E. Morykoni

1. Kajetan Morykoni
Pierwsze myśli względem utworzenia Towarzystwa Naukowego przy Szkole Woiwódzkiej w Płocku. Projekt pierwszego statutu TNP z 1820 r.

2. Biskup Adam Prażmowski, pierwszy prezes TNP w latach 1820–1830

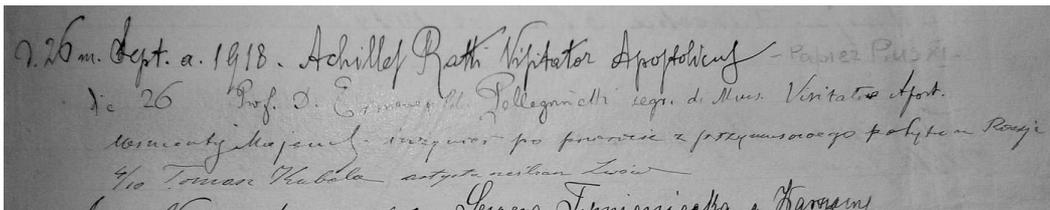
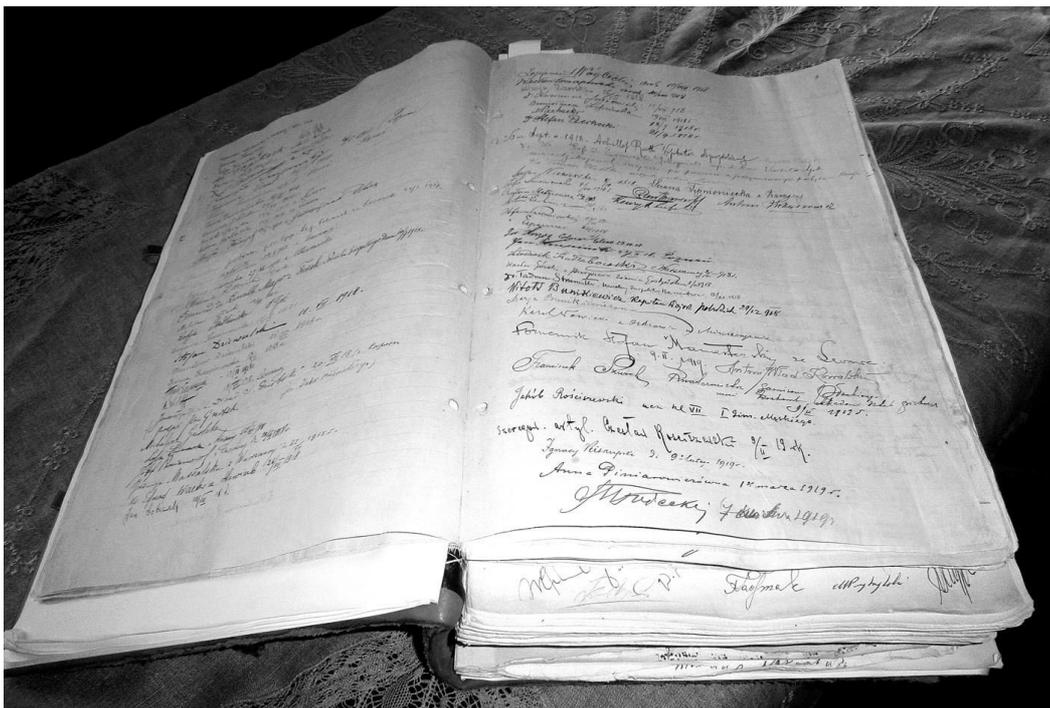
3. Siedziba Towarzystwa Naukowego Płockiego

4. Sala posiedzeń Zarządu TNP

5. Salonik w siedzibie TNP

6. Księga pamiątkowa TNP. Wpis Achillesa Rattiego, późniejszego papieża Piusa XI, z 1918 r.

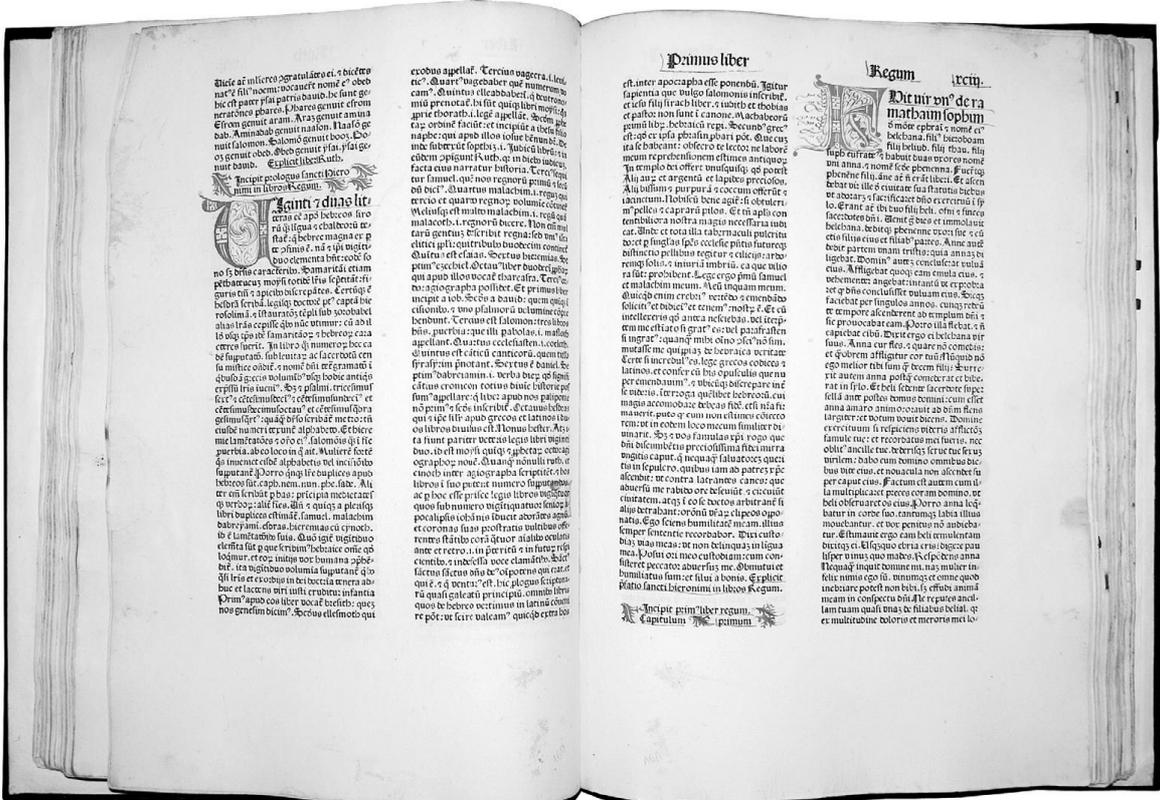
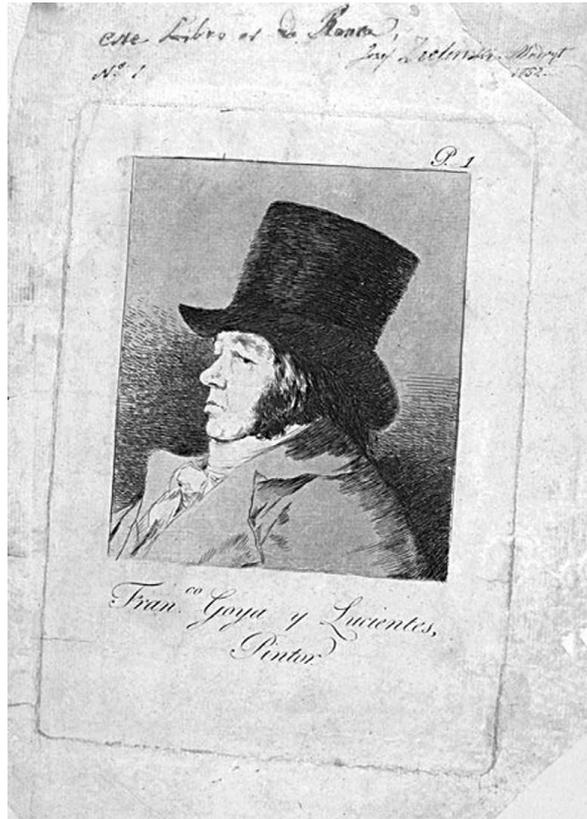

7. Siedziba Biblioteki im. Zielińskich TNP

8. Zbiory Specjalne Biblioteki im. Zielińskich TNP

9. Autoportret Francisco Goi z cyklu Kaprysy, ze zbiorów TNP

10. Biblia wydana w Norymberdze w 1478 r.

11. Wystawa IPN *Ostatni leśni* w siedzibie TNP

12. Wystawa *De revolutionibus orbium coelestium* Mikołaja Kopernika w Senacie RP

13. Profesor Józef Pólturzycki wygłasza referat podczas sesji naukowej

14. Profesor Henryk Samsonowicz, członek honorowy TNP, podczas wykładu

15. Posiedzenie seminarium doktoranckiego TNP

16. Joanna Rawik podczas występu w ramach cyklu *Europa, jaką lubimy – Francja*

Z recenzji:

Przygotowane studium jest w pełni uzasadnione, zarówno zbliżającą się 190. rocznicą powołania TNP, jak i upowszechnianiem się idei edukacji ustawicznej, która w ostatnim raporcie UNESCO pod red. J. Delorsa została uznana za jedną z dwu naczelnych zasad edukacji w XXI wieku. Niezależnie od przyjętego tematu treść i struktura studium jest znacznie szersza i przedstawia działalność TNP w ujęciu rozwojowym oraz analizie właściwej dla studiów monograficznych (...) Treść studium trafnie otwiera tematyka roli nauki i edukacji ustawicznej we współczesnym społeczeństwie wiedzy, (...) przedstawiona jest działalność towarzystw naukowych na rzecz edukacji, by (...) analizować rozwój i formy aktywności Towarzystwa Naukowego Płockiego (...) Tekst jest wartościowy i ciekawy, rzetelnie przygotowany, bogato udokumentowany w źródłach i materiałach sprawozdawczych. Ukazuje żywą działalność i różnorodne jej formy oraz zakresy. Mimo że praca ma charakter historyczny i wyraźnie sprawozdawczy, to przekaz staje się atrakcyjny i żywy (...) Społeczna rzeczywistość działań jest trafnie i ciekawie przekazana...

prof. Józef Pótturzycki
Uniwersytet Warszawski

(...) Rozpiętość omawianych (...) zagadnień jest nie tylko frapująca, istotna i ważna, lecz także złożona i trudna w recepcji (...) Wymagała (...) pogłębionych i rozległych studiów historycznych (w tym historii regionalnej) i analitycznych w obrębie zagadnień pedagogicznych, zwłaszcza w płaszczyźnie edukacji permanentnej, polityki edukacyjnej czy myśli pedagogicznej. Prowadzone (...) badania naukowe w obrębie eksplorowanego tematu badawczego uznać należy za profesjonalne i rzetelne (...) Nie jest bowiem łatwo na poziomie obecnego stanu wiedzy w przestrzeni badawczej (...) dokonać wyboru oryginalnego, interesującego i odpowiadającego merytorycznym wymogom problemu badawczego, w tym wypadku można go uznać za pionierski, aktualny, nade wszystko z tego względu, iż jest to przestrzeń publiczna do tej pory szerzej nieeksplorowana w badaniach naukowych w tak globalnym wymiarze. Prezentowana praca w obecnym kształcie wypełnia przysłowiową niszę badawczą, albowiem do tej pory brak na polskim rynku wydawniczym szerszego systematycznego opracowania monograficznego dotyczącego omawianego zagadnienia...

prof. Witold Wojdyło
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

www.pwn.pl

